En modstander
- som skal hjælpes

Et feltstudie af militær ledelse i Det danske Forsvars fredsstøttende operationer i Kosovo/a

Ph.d. afhandling
Af Claus Kold
Institut for Uddannelsesforskning
Roskilde Universitetscenter
Juli 2003
Vejleder: Henning Salling Olesen

Afhandlingens titel er hentet fra et interview af en sergent, se side 328, og afspejler hans og Forsvarets paradoksale situation og opgaveforståelse.

INTRODUKTION **1**

1. DET ALMENE OG DET SPECIFIKKE **7**

Nogle træk af antikken **8**

Renæssancen **18**

Empirismen **23**

Den tyske idealisme **25**

Hensigts- og viljesteorierne i samfundsteorien **30**

Enkeltfaktorforklaringer i samfundsteori **31**

Moderne samfundsteori - Emile Durkheim og Max Weber **32**

Struktur - Emile Durkheim **32**

Handling - Max Weber **37**

Kritik - verden efter Einstein **50**

Opsamling **61**

Grounded theory **72**

Feltstudie - forklaring og forståelse **86**

2. MILITÆR, DANNELSE OG INDIVID **87**

Moderniseringen **87**

Krigenes og hærenes samfundsmæssige forankring **90**

Officeren - historisk outline **101**

Den menige soldat - historisk outline **109**

Europas borgerkrig **112**

Militæret som kulturbærende institution **120**

Afrunding - Militær ledelse i moderniteten **123**

Europa - udvidelsen af de sikkerhedspolitiske opgaver **130**

Samlet opsamling - betingelser og vilkår **138**

3. GLOBALISERING - FRA LAND TIL VÆRDIER 143

Forberedt overraskelse 150

Analyse af pilotstudiet 164

KFOR - Hovedstudiet 171

4. ANALYSE - KODER, KATEGORIER OG KONCEPTER 221

En første åben kodning 221

De første kategorier 226

Analyse af positionen konstabel 227

Samlet opsamling af konstablen 275

Analyse af positionen sergent 277

Samlet opsamling af sergenten 368

Opsamling af koncepter, diskussion af mønstre 371

5. AFSLUTNING: PARADOKSER, PRAKSIS OG PERSPEKTIVER 384

Paradokser 384

Praksis 388

Perspektiver 410

6. ENGLISH SUMMARY 420

7. DANSK RESUMÉ 433

8. REGISTRANT 444

9. LITTERATUR 449

10. BILAG 459

INTRODUKTION

> *”En mørk nat kravler en mand på knæ under en gadelygte. En anden mand ser ham og spørger. ’Hvad er det du gør? Leder du efter noget?’ Manden svarer, at han leder efter en nøgle han har tabt, og den nytilkomne tilbyder at hjælpe ham. Efter et stykke tids fejlslagne fælles bestræbelser er hjælperen forvirret og føler behov for en forklaring. ’Jeg kan ikke se noget! Hvor tabte du den?’ spørger han. Svaret er meget overraskende: ejeren af nøglen peger på et mørkt område uden for den cirkel, der er oplyst af lygten og mumler: ’Derovre!’ Hjælperen bliver forvirret og spørger yderligere: ’Hvorfor leder du så efter den her og ikke derovre?’, ’Fordi der er lys her, og jeg kan se. Derovre ville jeg ikke have en chance.”*
>
> (Sufi-historie, fra Stanislav Grof, 1997: 238)

Velkommen! Det er store kræfter der udfoldes i dette studium, og det er det, fordi det er store kræfter Forsvaret arbejder med. Det er således handlinger, der kan afgøre den enkelte persons eller den sociale ordens liv eller død. Et sådant studie rejser derfor nødvendigvis også store følelser: stolthed engagement, med-leven, krænkelse, afsky, vrede, afvisning eller benægtelse.

Det har således krævet uhyre meget energi fra min side at forfatte dette studie på en så afbalanceret måde som muligt, hvor jeg hele tiden har skullet rumme og nuancere min forståelse af teori og praksis, og ligeså i min fremstilling og forklaring.

Det er ligeledes præcis en nuanceret og afbalanceret stillingtagen til disse ’kræfter’, som er så påkrævet af såvel udenforstående læsere, der herved gives adgang til Forsvarets daglige praksis, som til interne læsere fra Forsvaret.

Opgaven

Dette er en afhandling, som blev sat i gang et par år efter min ansættelse i Forsvaret ved Forsvarets Center for Lederskab (FCL). Jeg havde indledningsvis flere lange drøftelser med mine sektionsledere om Forsvarets og afdelingens behov, med henblik på at indkredse projektets sigte. Der var adskillige behov fra Forsvarets side; her blot nogle få:

- *Hvad betyder ledelse, der er et mylder af definitioner på begrebet?*
- *Hvordan udvikles teorier om ledelse?*
- *Hvordan overføres læring i ledelse til en daglig praksis?*
- *Hvilken praksis fra Forsvarets internationale missioner overføres på Forsvaret?*
- *Hvilket forhold er der mellem de nye internationale opgaver og ledelse- og organisation?*
- *Hvad betyder de såkaldt nye unge for den militære ledelse- og organisation?*
- *Hvilken fremtidig sikkerhedspolitisk situation står Forsvaret overfor?*

Dette kan brydes ned til spørgsmål om værdigrundlag, definitioner, sikkerhedspolitisk situation, forståelse af sociale ordener, mål og opgave, organisation, aktører i organisationen og ledelse heraf.

Jeg formulerede efter denne fokusering en første programerklæring for studiet, vel vidende, at et sådant program sandsynligvis ville ændre sig ved det første møde med 'fjenden'. Det kom til at lyde således:

> *"Målet med projektet er at fremskaffe, belyse og analysere data om Forsvaret, dets organisation, socialisering, ledelse og læreprocesser; især med henblik på udvikling af ledelsesteori, metode og læring. Projektets sigte nødvendiggør samtidig, at der tages højde for Forsvarets fremtidige eksistensvilkår i en Europæisk sikkerhedspolitiske konstruktion. Sekundært at tydeliggøre sammenhængen mellem to historiske - måske konkurrerende – identitetskomponenter: lydighed og læring, med særlig henblik på at belyse samspillet mellem disse i en internt etableret læringssituation. Videre søger projektet at belyse, hvilke identitetsdannelser og læreprocesser der kan etableres i et forsvarsinternt etableret læringsrum, som er påvirket af implicitte demokrati, magt- og lydighedsopfattelser. Hvorledes struktureres nye identiteter i forsvarets organisering, og hvilke læreprocesser gennemløbes? Hvilke læreprocesser fremmes af organisationens diskurs, og hvilke dannes som erfaring fra hverdags praksis? Hvilke værdi- og kommunikationsbrud og hvilke paradokser dannes i dette spændingsfelt?"*

Opgaven blev således stillet ret åben og meget bredt fra Forsvarets Center for Lederskabs side, blot med et overordnet sigte på ledelse og forsvar. I de fortsatte diskussioner med min sektion af afhandlingens hovedvægt, blev det tydeligere og tydeligere at den skulle fokusere på Forsvarets internationale missioner. I mit videre arbejde med at indkredse opgaven gik det op for mig, at jeg stort set ikke kunne opdrive empiri om dette felt. Det medførte derfor en beslutning om, at jeg skulle gennemføre et feltstudie for dermed at kunne konstruere data, og ny viden om organisationen og livet i forhold til disse nye opgaver.

Mit studie har søgt at besvare de mange spørgsmål ovenfor, men har haft feltstudiet som hovedaktivitet. Denne afhandling vil derfor fokusere på og betone den del af studiet, som omfatter: feltstudiet, konstruktionen og analysen af data. Der vil desuden indledningsvis blive fremstillet og diskuteret forudsætningerne for iagttagelse og deltagelse i et felt, konstruktion af data og efterfølgende analyser af data.

Alt dette leder mig frem til de del-opgaver, som behandles i afhandlingens kapitler. Disse beskriver jeg kort i det følgende.

Forsvarets situation

Forsvaret står i dag i den største omstillingsperiode *nogensinde.* Opgaven hedder globalisering. For Forsvaret ser det i hovedtræk således ud: Dagens sikkerhedspolitiske situation er for tiden kendetegnet ved, at Det danske Forsvar sættes til at opsøge konflikter, hvor det før 1989 var konflikten, der opsøgte Forsvaret. Denne opsøgen begrundes i dag med *værdier*, hvor den før 1989 blev begrundet *territorialt*.

Den sikkerhedspolitiske situation er så drastisk forandret at befolkningen - og dermed politikerne – ikke mere har det samme sikkerhedspolitiske behov, men er begyndt at diskutere og redefinere Forsvaret og dets opgaver.

I samme periode er Forsvarets behov også radikalt ændrede. I perioden fra 1989 til i dag er belastningen af Forsvaret *vokset* med de internationale missioner *samtidig* med at det traditionelle motiva-

tionsgrundlag svinder ind. Det er blevet mere 'realistisk' og belastende at være i Forsvaret i dag med de internationale missioner.

De internationale missioner har samtidig medført et skift i 'forsvarsviljen'. Hvor det før 88/90 var sådan at forsvarsviljen blev målt højest blandt unge håndværkeruddannelser og lavest blandt unge i videregående uddannelser, er det stik modsat i dag.

Det samlede billede er således, at Forsvaret står over for nye internationale opgaver med nye belastningstyper, der kræver udvikling af nye begreber, nye redskaber og nye organisationsformer. Samtidig baserer Forsvaret løsningen af disse opgaver på 'de nye unge', hvis motivationsstrukturer og belastningsevner Forsvaret ikke helt 'har føling med', og hvis reaktioner kan være overraskende.

Det er de nye opgaver, hverdagen i missionen og især Forsvarets ledelsesmæssige grundlag, opgaver og udfordringer denne afhandling beskriver og giver forklaringsforsøg på.

Hvad er ledelse?

Med spørgsmålet: *hvad er ledelse*, stiller man to vidt forskellige spørgsmål. Man stiller et spørgsmål om, hvori ledelses*objektet* består, og i hvordan ledelses*akten* udfolder sig.

Megen ledelsesteori er, sådan som den formuleres erkendelses- og videnskabsteoretisk naturvidenskabeligt funderet, dvs. den peger i sidste ende på de forklaringsmodeller som naturvidenskaben udvikler, anerkender og bruger.

Dette udgangspunkt overser imidlertid den grundlæggende forskel, der er mellem *logikkens* og *samfundsvidenskabernes* genstandsområde. Logikken er ikke en erfaringsvidenskab og beskæftiger sig ikke med empiriske genstande. Logikken udforsker derimod ideale strukturer og lovmæssigheder. Omvendt er samfundsvidenskaberne erfaringsvidenskaber, der udforsker faktisk identitet og sociale processer, og resultaterne her er, som alle andre empiriske videnskabers, karakteriseret ved deres foranderlighed, at de er underlagt liv og handlinger.

At reducere logik til samfundsvidenskab er derfor en fundamental fejltagelse, der helt overser de logiske grundprincippers idealitet og aprioricitet, dvs. erfaringsuafhængige gyldighed. Logikkens gyldighed kan aldrig begrundes i erfaringsvidenskabernes empiri.

Megen ledelsesteoris grundlæggende fejl er at den ikke skelner skarpt mellem erkendelses*objektet* og erkendelses*akten*. Mens akten er en *erfaringsvidenskabelig* proces, som forløber i tid, og derfor har et begyndelses- og slutpunkt, så gælder dette ikke for de *logiske* principper, som erkendes om ledelse. Når man taler om logisk lov, om principper og beviser, refererer man således ikke til en subjektiv oplevelse med kortere eller længere varighed. Vi må således skelne mellem en *ideal* iagttagelse og en *real* iagttagelse.

For at besvare spørgsmålet: hvad er ledelse, må jeg således skelne mellem to helt forskellige spørgsmål, som forudsætter to vidt forskellige faglige discipliner: *filosofi og erfaringsvidenskab.* Da denne afhandling er et erfaringsvidenskabeligt studie som fokuserer på, hvordan ledelses*akten* udfolder sig, i form af et feltstudie vil fokus være på det erfaringsvidenskabelige.

I besvarelsen af de erfaringsvidenskabelige spørgsmål rejser sig et fundamentalt spørgsmål, nemlig iagttagelsens og objektivitetens problem. Dette problem besvarer erfaringsvidenskaben ikke grund-

læggende, og jeg må derfor i dette spørgsmål vende mig til filosofien. Dette gør jeg i begyndelsen af *kapitel 1*.

Teorier om militær ledelse

Når der så til ovenstående spørgsmål yderligere påhæftes: *militær* ledelse, så handler den tænkte og udøvede ledelse, om den ledelse der udfolder sig, der hvor sociale ordener destrueres og hvor nye muligvis opstår.

Det meste organisations- og ledelsesteori, tager afsæt i at såvel den civile politiske og den økonomiske orden, som samfundet samlet set hviler på, fungerer og kan bruges som reference eller grundlag i teorier om handlinger og strukturer. Det kan ledelse i krig imidlertid ikke. Krig handler jo netop om disse ordeners opløsning. Således skriver Lars Bo Kaspersen i forordet til Carl Schmitts bog:

> *"Krigen er politikkens ultima ratio - det yderste og sidste argument. Politikken implicerer krigens mulige tilstedeværelse. Det er ikke tilfældet for nogen anden handlingssfære. Hvis en økonomisk konkurrencesituation i sidste instans ender med våbenbrug, skyldes det, at den økonomiske relation er blevet omdannet til en politisk relation. Moralske, æstetiske, religiøse, økonomiske eller retlige relationer kan under bestemte betingelser transformeres til politiske konflikter, hvis der bliver tale om en udpegning af en ven-fjende-relation med krigen som sidste instans-argument."* (Kaspersen i Schmitt, 2002: 21)

Derfor kan hverken økonomisk eller civil politisk organisations- og ledelsesteori bruges i dette studie, og vi må derfor spadestikket længere ned. Denne skabelses- og destruktionskamp af sociale ordener er en kamp, der så at sige sætter almindelig politik ud af spil, ligesom den samtidig sætter de klassiske handlingsrationaler ud af spil, som har domineret det europæiske menneske siden Aristoteles' oikos (økonomisk rationalitet) og polis (politisk eller fælles samfundsregulering). Aristoteles skrev adskillige bøger, men især hans to bøger om Politikken, og hans bog om Økonomien har grundlæggende påvirket eftertidens teoretiske tænkning om mennesker og samfund. I disse bøger lægger Aristoteles grunden til den deling, som senere har hersket i samfundsteorien, og det er delingen mellem handling og struktur, som de mest tydeligt senere formuleres hos Weber og Durkheim.

I krigen ophæves begge disse handlingsrationaler, og mennesket bevæger sig ud i et område, hvor det snarere er eksistentielle grundspørgsmål, som mennesket konfronteres med: det gode, det skønne og det sande.

Jeg er derfor nødt til i min besvarelse, i højere grad at vende mig til grand theory end til analytiske eller feltspecifikke teorier om organisation og ledelse. Jeg gennemgår således i slutningen af *kapitel 1* samfundsteoriens filosofiske afsæt, teoretiske konstruktioner og deres felt- og analysemetoder.

Forsvaret og opgave

Med *organisation* siger man samtidig *opgave*. Uden opgave bliver en organisation meningsløs. Spørgsmålet til opgave leder, hvis opgaven er i opbrud eller historisk utydelig videre til en række andre grundlagsspørgsmål (Abrahamsson, 1993: xiii):

1. *På hvilken måde blev organisationen skabt?*
2. *På hvilke vilkår eksisterer organisationen?*
3. *Under hvilke vilkår udfører dens ledere deres opgaver?*
4. *For hvem er organisationen et instrument?*

Hvis disse spørgsmål stilles til Forsvaret, så peger de i retning af politik og dermed i retning af værdier og mening. Imidlertid har Forsvaret længe benægtet sin placering i det politiske spil, hvilket der historisk har været gode grunde til, da Forsvaret ikke altid har været demokratisk forankret.

Forsvaret var tilknyttet til magtfulde kræfter i skabelsen af sociale ordener. Magter der så sig selv som selve den sociale orden - i en magtens tale. Der er således også en sammenhæng mellem opgave og ledelsesform. Det er ikke hvilke som helst idéer, tanker, følelser og handlinger, der trives og udvikles i hvilke som helst organisationer.

En organisation er værdier, ideer, tanker, erfaringer, etc. som er størknet i mere eller mindre faste former. I sine størknede former virker de dog stadig aktivt ind på hvilke tanker, ytringer og handlinger, som giver mening, accepteres, bliver effektive, fremmer karriere og dermed virksomme. Organisation som struktur er således en historisk kulturel aktør, som dagligt indgår aktivt i organisationen, og som genskaber feltets kategorier eller organisationens selvreference, hvorved de daglige handlinger grundlæggende påvirkes og styres. Der er således en historisk forbindelse mellem Forsvarets opgave og dets ledelsespraksis.

Derfor gennemgår og diskuterer jeg i *kapitel 2* i en afsøgende bevægelse individets og Forsvarets skabelseshistorie, for åbent at forstå, kunne forklare og forholde mig til, hvad opgaven består i, dvs. aktivt og selvstændigt forholde mig til Forsvarets værdigrundlag, historie, nuværende opgaver, opgaveforståelse, opgaveløsningsmuligheder og praksis.

Feltstudiet

En diskussion af hvad ledelse er, som ikke holdes op mod praksis, er efter min opfattelse gold. Og alligevel er der meget lidt empiri på området af, hvordan Forsvarets internationale missioner faktisk udfolder sig, hvilket undrer mig. Alt for meget politik, ledelse og forskning i udenrigs-, forsvars- og sikkerhedspolitiske spørgsmål og beslutninger baseres på overfladiske, udvendige iagttagelser og opfattelser, og kan derfor bedst betegnes som ideologi, hvilket kan gå an for politik og ledelse, men ikke for forskning, der ofte tager form af velformulerede gætterier.

Fremstilling af empiri ikke er nogen objektiv proces, men noget der fremstilles på baggrund af forskersubjektivitet samt af analytiske og teoretiske valg. Derfor er det min opfattelse og påstand, at empiri ikke kan bruges af andre som objektive byggesten frem mod en teori. En sådan tilgang vil medføre, at forskeren er blind for de aksiomer og antagelser, som indgår uudtalt i empirien. Det har ud over den basale mangel på empiri været nødvendigt, at jeg selv fremstillede mine feltdata, og jeg tydeligt viste, hvilke metoder jeg brugte, og at jeg beskriver min deltagelse og forskningsprocessen mest muligt, så andre så vidt muligt kan få indsigt i min frembringelse af feltdata og koncepter. Det gør jeg i *kapitel 3.*

Analyse - koder, kategorier og koncepter

Udforskning af sociale ordener er en bevægelse fra enkeltytring til kontekst, fra det specifikke til det almene, at bevæge sig fra det metodisk *forstående* til det metodisk *forklarende.* Der er således tre fundamentale faser i denne bevægelse: deltagelsen i og fremstillingen af enkeltytringer, analysen af empiri i form af afkodning, kategorisering og konceptualisering af empiri og til sidst en eventuel teoretisering af disse koncepter.

Derfor er det nødvendigt meget detaljeret og næsten pedantisk at beskrive 'trækket' eller analysen fra enkeltytring til koncept. Endelig er det for at overskride egne blindheder givende at gå i dialog

med allerede etablerede teorier, som passer på opgaven. Dette kan desuden hjælpe andre til at deltage i en teoretisk diskussion om ledelse. Denne analyse og teoretisering gennemfører jeg i *kapitel 4*.

Afslutning

Endelig runder jeg af i *kapitel 5* med i 3 afsnit at diskutere forsvarets paradoksale situation, nuværende praksis og fremtidige perspektiver. Disse afsnit rummer bl.a. koncepter, konklusioner og de nye fremtidige forskningsspørgsmål om ledelse, som dette feltstudie udpeger.

God læsning!

1. DET ALMENE OG DET SPECIFIKKE

Med dette afsnit vil jeg beskrive og diskutere etableringen af nogle af filosofiens dybeste aksiomer, vise hvilke erkendelses problemer disse medfører. Videre vil jeg argumentere for, at disse aksiomer, filosofiske konstruktioner og problemer, overføres til samfundsvidenskabens område, hvor de imidlertid indgår upåagtede. Dette medfører at klassiske og uløselige problemer stadig gør sig gældende i de videnskabelige positioner konstruktioner og problemer. Denne upåagtede fastholden af klassiske positioner medfører afvisning, blindheder og logiske umuligheder i det videnskabelige arbejde, hvad enten det drejer sig om iagttagelsen eller analysen eller andet videnskabeligt arbejde.

Det er selvfølgelig afgørende, når man, som jeg, skal opstille en forskningskonstruktion, er klar over, hvilke valgmuligheder man har i dette arbejde. Og hvilke grundlæggende antagelser i forhold til virkeligheden disse valg bygger på. Det er imidlertid ikke så let at få øje på i videnskaben selv, idet den hviler på en række filosofiske antagelser, som den tager for givet. (Kuhn, 1962)

Inden jeg således går i gang med mit feltstudie, og indledningsvis beskriver de metoder, jeg har tænkt mig at bruge, er det nødvendigt først at ridse op, for det kan ikke blive andet, hvilke filosofiske aksiomer og basale teoretiske konstruktioner jeg har at tænke og forske i.

Ovenstående er min primære diskussion. Der er dog sekundære temaer, som nedtones, og som drejer sig om, hvad ledelse *er*, Det kan ikke lade sig gøre at diskutere, *hvordan* ledelse iagttages uden at medtage selv nok så sporadisk, hvad ledelse *er*. Ud af denne diskussion, hvad ledelse er, og hvordan ledelse iagttages træder samtidig diskussionen om det objektive grundlag for en sådan iagttagelse.

Jeg vil forsøge at vise, at hverken forskning eller ledelse kan basere sig på påstanden om at være objektiv, og at et sådant postulat mere handler om magt, end noget andet. Desuden vil jeg vise, at den occidentale betoning af essens eller substans hviler over såvel forskning som ledelse, hvad der får begge til at lægge vægt på det ydre og observerbare og at denne betoning derfor vægter sansning og tænkning (øjne, ører, næse, hud, hjerne) og følelige, synlige og hørbare (observerbare) handlinger. Jeg vil argumentere for at denne dominans af, hvad jeg vil kalde et ydre fokus i techne, bygger på såvel et opgør med Gud og at der heri indgår en forståelse af ånd og substans, som i dag må opfattes som forældede og begrænsede og delvis forkerte opfattelser.

Sidst i kapitlet rejser jeg med hjælp fra den nye fysik kritik af mit primære fokus. Jeg søger desuden at rejse kritik af de sekundære diskussioner. Den kritik jeg henter fra den nye fysik, ikke blot afskaffer Gud, men genindfører samtidig det åndelige. Den nye fysik afskaffer i samme bevægelse det klassiske substansbegreb. Begge disse brud muliggøre nye grundlagsformer for filosofi og for samfundsvidenskabelig iagttagelse, følelse, tænkning og handling. Dette kan på sigt åbne for nye indsigter i ledelses- og organisationsteori.

Et par korte eksempler: Kan f.eks. to mennesker som ikke kender hinanden, ikke taler sammen og som bor på her sit kontinent inspirere og påvirke hinanden? Det spørgsmål vil klassisk handlings- og strukturteori sandsynligvis benægte. Det samme spørgsmål vil filosoffer og videnskabsfolk indenfor det nye paradigme, der bygger på den nye fysik, svare ’ja’ det er sandsynligt.

Og kan organisationer, der ikke får pålagt værdier, en opgave eller en struktur af en leder, selv finde ind i og skabe værdier, struktur, orden og rationel samhandling med en høj grad af klarhed og effektivitet. Og er der i sådanne ordener en underliggende henvisning til værdier, som rækker ud over det menneskelige. Det vil klassisk handlings- og strukturteori i højere grad tvivle på end videnskabsfolk indenfor det nye paradigme.

Det er noget af det, jeg vil se på i det følgende. Jeg vil således argumentere for at der indenfor såvel forskning og ledelse er et forældet substansbegreb og autoritetsbegreb som skal overskrides, hvis såvel forskning som ledelse skal videreudvikles.

NOGLE TRÆK AF ANTIKKEN

Den europæiske kultur og videnskab har sine rødder i det antikke Grækenland. Så godt som alle områder af europæisk åndsliv er dybt præget af, og har udviklet sig på baggrund af den antikke græske verdens- og livsopfattelse. Denne græske tænkning og kultur opstod ikke af intet, men har igen sine forudsætninger i tidligere europæiske, ægyptiske og lilleasiatiske og mellemøstlige kulturer - i dag lande som Grækenland, Tyrkiet, Israel, Jordan, Irak, Ægypten, m.fl.

Filosofi er det græske ord for kærlighed til visdom - en elsker (græsk: filos) af visdom (græsk: sofia) Første gang ordet tages i anvendelse, var det for samlet at betegne de teorier, som en række tænkere opstillede i deres bestræbelser på at nå til indsigt på et *erkendelsesmæssigt* plan, at kunne forklare verden, så adgangen til viden blev åben og mere pålidelig i modsætning til samtidens myter, som opfattede og levede i verden som et resultat af guders, halvguders og dæmoners handlinger.

Denne vending mod en erkendelsesmæssig bestræbelse, er også blevet beskrevet som en bevægelse fra Mytos mod Logos. (Fabricius, 1965, Horkheimer, 1944, Richter, 1979) Denne bevægelse beskriver samtidig bevægelsen fra en følelse af afmagt til en højere grad af kontrol. Logos rummer derfor i sig et opgør med mytos. Det er dog allerede Mytos, som skaber sproget og i sig derfor bærer et mystisk eller mytisk afsæt og en retning for logos. Noget logos dog i sit projekt ihærdigt har benægtet.

Den *erkendelsesmæssigt* baserede bestræbelse sigtede således mod at forstå og blive klogere på det handlingsmæssige og sociale felt, så de sociale ordener, de menneskelige fællesskaber fik en grund, eller værdier at styre efter, som kunne give livet en vis mening og retning. Sigtet var at opnå sand indsigt i de værdier og normer, der knyttedes til den sanselige smag og kvaliteterne ved tilværelsen, så tingene blev skønne og livet godt. Det blev således opfattet, som filosofiens opgave at afklare vilkårene for hhv. videnskab/erkendelse, etik/moral og æstetik/kunst, som vi herefter igen og igen finder dem og deres diskussioner i de store rationalitetssystemer: *det sande, det gode og det skønne.*

Det Sande

Den før-sokratiske filosofis mest centrale problemstilling var at etablere en samfundsmæssig orden gennem at presse naturtvangen tilbage, hvilket blev gjort i en *begribelse* af naturen. Med henvisning til filosofien kalder jeg derfor dette tids- og tænkningsafsnit for *Det Sande*, fordi denne periodes hovedspørgsmål ser ud til at være: *hvad er fysis?* (Capra, 1975, Fabricius, 1965, Fromm, 1976, , Habermas, 1970, Hamle, 1966, 1982, Horkheimer, 1944, Lund, 1962, Richter, 1979, Russell, 1953, Thielst, 2001, Thyssen, 1981, Wilber, 1980, etc.) Fysis, det værende, ro eller ubevægelighed overfor forandring og bevægelse. Hvis fysis var ét, hvad var så bevægelse og forandring. Denne periode grundlægger en lang række diskussioner over den fysiske natur, sansning, tænkning og bevidsthed,

som lægger sig som grundlag for moderne handlings- og strukturteori, og dermed videre for organisation og ledelsesteori.

Udviklingen, denne filosofi gennemløber, går således fra den indlejrede, opfattelse at alt er ét, og alt er besat af guder, og frem til at spalte verden i levende ånd og bar materie. Lidt hurtigt kan man sige, at det er en ontologisk fokusering, at skabe grund, bemestre og at kunne forklare, der kendetegner perioden. Perioden varer frem til ca. 480 f.Kr.

Denne første filosofi søger at forstå og forklare naturen ud fra *almene* principper, således at den guddommelige mangfoldighed og vilkårlighed forsvinder: naturens forandringer må, antages det, være underkastet en orden, en telos, som er lovbundet. At forklare naturens lovmæssighed er at finde en almen orden *i* eller *bagved* hverdagens mangfoldighed af indtryk; en sådan forklaring forudsætter derfor udviklingen af et alment og *abstrakt* sprog. For de ioniske naturfilosoffer fandtes der imidlertid endnu intet sprog for det, der ikke eksisterede materielt; derfor blev deres abstrakte principper identificeret med materielle naturelementer. (Thyssen, 1981: 56) Med foranderligheden som centralt problem er det derfor forståeligt, at filosofferne vælger vand, luft og ild som tankefigurer og princip over det værende og forandring.

De første videnskabelige teoridannelser var derfor samtidig tæt knyttet sammen med de herskende mytiske og religiøse forestillinger. Videnskab, filosofi og religion ikke endnu blev opfattet som adskilte områder. Målet med de overvejelser, man gjorde sig, var at opdage den inderste natur eller alle tings grundsubstans. Ordet fysik er f.eks. afledt af det græske ord ”fysis”, som oprindelig betød bestræbelsen på at skaffe sig indblik i alle tings inderste natur. (Capra, 1975)

Den videnskabelige tænkning havde imidlertid også sit udspring i menneskets stræben efter at udnytte naturen bedst muligt i sin eksistenskamp. En så vigtig videnskabelig disciplin som geometrien (græsk: jordmåling) er f.eks. opstået i forbindelse med landbrugets udvikling og afmærkning af jordlodder til samfundets medlemmer, f.eks. ægypternes bestræbelser på gennem samarbejde at udnytte Nilens oversvømmelser så rationelt som muligt, og astronomien er opstået i forbindelse med forsøgene på at opstille en fast tidsinddeling, som også var nødvendig for et ordnet landbrugs dispositioner. (Fabricius, 1965)

Efterhånden som den materielle kultur udviklede sig, skete det i takt med en stigende arbejdsdeling og forbedrede håndværksmetoder, som igen medførte et stigende kendskab til naturens hjælpekilder, et kendskab, der har givet materiale til filosofiske og videnskabelige teorier. (Fabricius, 1965, Fromm, 1980, Thyssen, 1981)

Målet for den første tænkning (den miletiske skole), var *sandhed*, at forstå tingenes inderste natur. De miletiske tænkere mente ikke at mennesket kunne sondre mellem levende og livløst, mellem ånd og materie. De blev kaldt *"hylozoister"*, fordi de stadig mente at stoffet er levende. Thales, mente således, at alting var fuldt af Guder, og Anaximander opfattede universet som en organisme, der blev holdt i live af *"pneuma"* en kosmisk ånde ligesom legemet holdes i live af åndedrættet. Der var endnu ikke noget ord for en adskilt materie, idet alle eksistensens former var manifestationer af ”fysis”. (Thyssen, 1981)

Den først kendte af disse filosoffer var *Thales fra Milet*, der levede ca. 600 f. K. - Han erhvervede stort ry både i samtid og eftertid, og han blev i oldtiden betragtet som en af de syv vise ved siden af

f. eks. *Solon*, Athens store lovgiver. Thales efterlod sig ikke nogen skrifter. Det, vi ved om ham, stammer derfor fra senere kilder. (Hamle, 1966)

Thales mente, at al tings grund var *vand*. Hvordan Thales konkret har begrundet denne påstand, vides ikke, men han kan måske have sluttet sig til det ud fra den kendsgerning, at vand er nødvendigt for alt, hvad der lever og gror, eller at vand kan optræde i forskellige former. Vandet omgiver landet på alle sider, og graver vi dybt nok i jorden, kommer vi til vand, osv. Thales har måske som sin samtid forestillet sig verden flydende på vandet, ligesom han også forestillede sig vandet oppe over himlen, hvor regnen kom fra. Hvordan Thales nåede frem til at al tings grundlag var vand, er for såvidt ikke så afgørende, som det er afgørende at han *reflekteret argumenterer* for sit synspunkt. (Fromm, 1980, Fabricius, 1965, Hamle, 1966, Thyssen, 1981)

Den miletiske opfattelse har mange parallelle træk med de gamle indiske og kinesiske filosofier. Mest tydelig var de dog hos filosoffen Heraklit fra Ephesos. (Capra, 1975)

Det centrale symbol for den førsokratiske tænkning er idéen om Sphaira - kuglen, som for Phytagoras står for Jordens og Universets form. Hos Empedokles udtrykker dette symbol en skjult guddommelig skikkelse, og hos Heraklit en roterende yin-yang klode af lys og mørke, skabelse og død. (Fabricius, 1965: 52) Heraklit mente, at ”alt flyder”, dvs. er i evig forandring. Verden opstår som følge af den dynamiske og cykliske vekselvirkning mellem modsætninger, og hvert *modsætningspar* udgør en *enhed*. Fabricius, 1965, Capra, 1975) Livet er en evig vekslen, som en rindende strøm; Vi kan ikke to gange bade i den samme flod – dén er forandret og vi selv ligeså. Man kan ikke beskrive det samme objekt to gange. Virkeligheden ligger ikke bare til afkodning, mennesket er en dynamisk del af helheden, og i og med at man beskriver virkeligheden, forandres den og man selv. Denne opfattelse medførte en mistillid til sanserne, og i samme øjeblik det sker, og enheden derfor søges *bag* sanserne, er vejen åben for konstruktion af en enhed, som ikke er anskueligt til stede i verden. (Thyssen, 1981: 56f)

Hans opfattelse var at verden var i evig tilblivelse. At tro på at noget kunne være statisk og uforanderligt var en illusion. Hans universelle princip var *ilden*, som for ham symboliserede altings vedblivende forvandling. Hans opfattelse var, at alle forandringer i verden var et resultat af en dynamisk vekselvirkning mellem modsætninger. Han opfattede herudfra ethvert modsætningspar som en enhed, der overskred alle modsatrettede kræfter. Denne enhed kaldte han for *logos*. (Capra, 1975, Fabricius, 1965)

Den eleatiske spaltning, substans og tomhed

”For Parmenides (o. 475 fvt.) symboliserede Sphaira den viden om det uforanderligt værende, som tanken når frem til, når den har gennemtrængt sansernes bedrageriske verden.” (Fabricius, 1965: 52) Parmeneides er således blevet kendt for formuleringen af princippet om at det værende er, og omvendt at det ikke-værende ikke. I en sådan sanseverden er modsætningerne i bestandig kamp og samspil og verdenshjulet eller ”fødslernes hjul” i evig rotation. (Fabricius, 1965: 52) Parmeneides opfattede derfor forandringer som en umulighed, og de forandringer, mennesket oplever i omverdenen, knyttede han til sanserne og opfattede dem derfor som *sanse*bestemte *illusioner*. Deraf følger en *skepsis* overfor sanseverdenen.

Parmenides var af samme grund uenig med Heraklit mere dynamisk/holistiske opfattelser. Da Parmenides i modsætning til Heraklit anså forandring for en umulighed, opfattede han derfor forandringer for tilsyneladende, som sansebestemte illusioner, *skabt af sansningen*. ”Parmeneides’ over-

vindelse af Anaximanders og Heraklits synligt-sansende univers med dets dynamiske modsætningsprincip og evig genkomst fører ham til erobringen af modsætningernes enhed i en føreksisterende, usynlig værensform af ren tanke og ubevægelig harmoni. Mulighederne for et sådant gennembrud og en sådan syntese lå slumrende allerede hos Heraklit, når han kunne vejen opad og nedad for 'én og den samme' 'godt og ondt for ét' og 'valkerskruens vej, lige og krum, én og den samme'. Modsætningerne må nemlig udspringe af en grundlæggende *enhed,* når de i den skabte verden kan optræde aperion-mæssigt, enantiodronomisk eller *selvregulerende.* Denne ur-enhed er den *uskabte* verden eller *tankens* verden, hvor som Parmeneides siger, 'det tænkende og det værende er ét og det samme'. " (Fabricius, 1965: 50f) Parmeneides idé om det værende, er således en idé, der rækker ud over det sanselige:

> *"I denne forbindelse kan man sige, at rummet, som har så meget energi, er fuldt snarere end tomt. De to modsatte opfattelser af rummet som enten tomt eller fuldt har faktisk til stadighed afløst hinanden i udviklingen af filosofiske og fysiske idéer. Således hævdede Parmeneides' og Zenons skole i Oldtidens Grækenland, at rummet var et plenum. Imod dette synspunkt gik Demokrit, der måske som den første med vægt foreslog et verdenssyn, hvor rummet blev opfattet som tomhed, hvori stoflige partikler frit bevægede sig. Den moderne videnskab har i almindelighed støttet Demokrits atomiske synspunkt, men i 1800-tallet var man alligevel alvorligt inde på det førstnævnte synspunkt med hypotesen om en æter, der fyldte rummet. Man forestillede sig materien som specielle, stabile og adskillelige former, der kunne bevæge sig gennem æteren, som om der var tale om et tomrum."* (Bohm, 1986: 171)

Denne tænkning om substans og ånd antog efterhånden eksistensen af ét guddommeligt princip over alle guder, og blev anset for at være ét eller lig med enheden i universet. (Capra, 1975) Senere smeltede denne tænkning sammen med den gudetro, der gradvis tog form af en person, en forstandig fader, som stod uden for verden og styrede den. (Fromm, 1956) Spaltningen i værende og ikke-værende er således fødestedet for den occidentale opfattelse af en fra materien udspaltet Gud, en fra materien udspaltet menneskelig ånd/sjæl. Dermed indstiftedes den *dualisme*, der grundlæggende har præget den vestlige verden lige siden.

Parmenides' værende havde form som en stor farveløs Sphaira, og den inspirerede især Demokrit, som udviklede en atom-teori.. (Thyssen, 1981) Her består verden af små atomer (a - tomos, gr. ikke deleligt), som er hårde, farveløse og uforanderlige klumper af unedbrydeligt materie. Dette stof kunne antage forskellige egenskaber - en tanke, som senere blev et grundbegreb i vestlig tro, filosofi, forskning og metode. Atomteorierne måtte forklare bevægelse, iagttagelse, bevidsthed, forandring, etc, mennesket blev med andre ord selv inddraget i disse overvejelser. Dette blev gjort ved at knytte subjektivitet, følelser, etc. sammen med såkaldte "sjæleatomer", som skulle være særligt fine atomer, men altså også af egentlig materiel karakter, der bevægede sig overalt, og som indgik i enestående forbindelser, hvorved de dannede den individuelle sjæl. Hvad der eksisterede udover atomerne og sjæleatomerne blev udelukket som *subjektivitet*. Her ser vi således grunden lægges til den senere empiriske videnskabs evindelige diskussioner om objektivt og subjektivt i forskningsmetoder og forskningsresultater. (Thyssen, 1981, Capra, 1975, Grof, 1983)

Samme forestilling om en unedbrydelig substans danner grunden for en skelnen mellem substans og bevidsthed genfindes i Kants *"ding an Sich"*, som vi skal se på senere. Ikke før højenergifysikken bevæger sig ind i atomet, og opdager en verden af evig energiudveksling uden faste strukturer, bliver den *'eleatiske spaltning'* udfordret.

Dette gjaldt de sanseindtryk, som stammer fra bl.a. smag, lugt og farve. De subjektive sansekvaliteter var uvirkelige i forhold til det virkelige tomme rum, hvori kun atomerne bevægede sig. Men hvad kunne så forklare bevægelse mellem atomer? Og hvordan kunne en tilfældig sammenhobning af atomer udvikle bevidsthed, hukommelse, læring og tanker?

Der blev således sondret skarpt mellem sjæl og materie, hvor materien bestod af helt passive og isoleret set døde partikler, som så bevægede sig i tomheden, det tomme rum.

Sammensætningerne til hele størrelser, som f.eks. træer, og bevægelser kunne ikke forklares, men blev sat i forbindelse med *ydre kræfter*, som var af åndelig karakter, evt. i skikkelse af en mand, en fader. Med opfattelsen af materien som døde små kugler, atomer, og ånd som noget forskelligt fra materien blev det muligt isoleret at interessere sig for ånden, for menneskets sjæl, og de til erkendelsen knyttede problemer: *etik*, grundlaget for den gode eller rette handling.

Det Gode

Filosofien skiftede fokus efterhånden som det græske samfund voksede, politiseredes og udviklede egne love som et sidestykke til naturlovene. I denne proces mister naturfilosofien sin dominans og en anden samfundsorienteret filosofi træder i stedet. Dette skifte markerer et skifte fra at diskutere *Det Sande* til en diskussion om *Det Gode*, det retfærdige. Nu skulle så de samfundsmæssige lov begrundes, men *i hvad* - kan man udlede gode retfærdige love fra naturen? (Thielst, 2001, Thyssen, Russell, 1953)

Det blev sofisterne, der gav de første forsøg på svar om lovenes grundlag. Sofisterne afviste for det første muligheden for et fast objektivt grundlag for samfundet. Derfor hævdede *Protagoras*, at dyd kan læres, og at mennesket derfor måtte være altings målestok. Mennesket har sin individuelle sansning, og erkendelsen er derfor relativ og subjektiv. Hvad der er derudover, ved vi ikke noget om. ”Det værende” og ”sandheden” kan der ikke siges noget objektivt om, så det er op til mennesket selv i fællesskab at afgøre, hvilke værdier der skal efterstræbes. (Thyssen, 1981)

Dette synspunkt kritiserede Platon. For hvis mennesket var altings målestok, så gøres sandheden umulig. Hvad der er sandt for dig, er ikke sandt for mig - og hvad så? Hvad der er retfærdigt for dig, er *u*retfærdigt for mig - og hvad så? At vi så skulle finde sandheden mellem os, svarer til at sandheden skulle ligge i ord og de konventioner, der styrer ordene. Det sande kan ikke gøres relativt og selvmodsigende, mener Platon.

Antikkens rationalisme

For at følge Platons argumenter, må vi lige tage et par skridt tilbage, og genkalde, at før og lige omkring Platon´s tid var alt stadig ét, Fysis. Nogle hævdede i mangel af bedre (abstrakte ord), at alt bestod af Guder. Det er den samtid Platon træder ud af.

Verden består således af en forvirrende mangfoldighed af ting der hele tiden forandrer sig. Tag f.eks. æblet, der er en lille knop, senere større og grønt, så rødt og modent, for så at skrumpe og tørre ind eller rådne, - *er det, det samme æble?* For den umiddelbare sansning og iagttagelse er verden et kaos: tingene opstår, forandres og går til grunde, tilsyneladende uden orden og sammenhæng, ”alting flyder”, som Heraklit sagde. Sanseverden er en *flux*. Er der en inderste substans – et grundstof, en grund eller en bund – i denne verden af flux?

Platon spalter denne Gudebesatte verden i følgende:

En evig, guddommelig verden af ideer og former – en konstant orden

Han spalter mellem

En foranderlig verden af upålidelig sansning

I sin søgen efter denne orden og sammenhæng, tog Platon afsæt i forholdet mellem sprog og virkelighed.

Forandring, flux

Nøgleordene beskrev det specifikke, flux: Den specifikke fugl, ”Pip Hans” -svarer i Platons verden til den flygtige og uendeligt nuancerede verden, som mennesket kommer i forbindelse med gennem vore sanser.

De almene begreber

Ud af det specifikke: ”Pip Hans”, sergent Petersen, Himmelbjerget, osv. udledte Platon nu det almene: *Fugl, menneske, bjerg – det almene* – som kan bruges om enkeltfænomener, men i sig selv synes de at betegne noget andet. Dette ”noget” har de til fælles er jo det der gør at man kan sige ”se et bjerg!”. Altså dette ”noget” er det, som gør at de *netop er*: fugl, menneske, bjerg, osv.

Dette ”noget” er således *fast* og *uforanderligt* til alle tider og steder. ”Pip Hans” dør, og fru Olsen køber en ny ”Pip Hans”, som dog viser sig at være af hunkøn. Det bliver altså i almenbegrebet, at Platon finder det faste og uforanderlige. Disse fællestræk, det almene var det egentlige i verden, den egentlige genstand for det Platon kaldte viden.

Platons faste grund og udgangspunkt bliver altså den *rationelle* (idéen, tanken) og dette udspringer af hans opfattelse af, hvordan verden hænger sammen, hans paradigme. Da Platon mener, at der ikke findes en substans, at idéerne er det virkelige, må konsekvensen blive, at erkendelse knytter an til spekulation, tanker eller fornuft (*logos*), og undersøges deduktivt via almenbegreberne og argumenterne. Grundtanken i Platons filosofi er, at der bag al variation i både erkendelse og moral ligger en evig, urokkelig orden. Denne bagvedliggende sandhed må hver enkelt nå frem til ved fornuftserkendelse. For Platon er tilværelsen altså dobbelt: De ting, vi ser omkring os – *fænomenerne* – er kopier eller skygger af evige *ideer*, som ikke kan sanses, men højst erkendes via intellektuel fordybelse. Platon illustrerer dette synspunkt i sin hulelignelse: mennesket sidder inde i en hule med ryggen mod åbningen og ser verden som skyggerne på hulens bagvæg, mens den virkelige verden eksisterer bag om ryggen på dem. Mennesket selv opfattes ligeledes som dobbelt: kroppen er vores fængsel, noget der afholder os fra at se verden som den virkelig er, og sanserne er med deres tilknytning til kroppen kun med til at snyde os for den virkelige erkendelse af verden, en erkendelse, som kan få os til at handle rigtigt. *Sjælen* knytter os qua et slægtskab med *guderne* til noget højere, og giver os muligheden for at erkende det *Gode*. (Platon, 1999)

Platons grundlag for den sociale handlen

Centralt for Platon var altså hans søgen efter *et grundlag for den gode handling*. Af samme grund kritiserer han, som vi så det, i dialog efter dialog Protagoras for at gøre *mennesket til altings målestok*. En konsekvens af et sådant udgangspunkt ville gøre sandheden er umulig. (Thyssen, 1981) En påstand kan være sand for mig og en anden sand for dig. Men det sande kan ikke være selvmodsigende; ethvert argument må forudsætte, at det er muligt at kende forskel på sandt og falsk.

Platon nåede således frem til, at sandheden ligger i *almenbegreberne*, fænomenerne, der er kopier af idéer, som *ikke kan sanses*, men højst erkendes gennem tanken. Idéerne er ikke menneskelige opfindelser: mennesket kan højest opdage og imitere, ikke opfinde eller frembringe dem.

Form og flux

Det egentlige, *ordenen*, bliver på den måde *former* eller *idéer*. Platons betoning af tænkningen og den rationelle tilgang grundfæster dermed *spaltningen mellem idé og materie*, der fortsat ligger som omdrejningspunkt i megen forskning og mange forskningsdiskussioner: Som *subjektivt-objektivt, indre-ydre, osv.*

Der opstår således hos Platon en stærk dualisme mellem krop og sjæl, sanser og ånd, der indordner sig i et klart hierarki med sansningen i bunden og ånden og den dertil knyttede moral øverst. Hvis man derimod som Platons elev, Aristoteles mener, at der *er* en substans, at fænomenerne er det virkelige, bliver konsekvensen et undersøgende, empirisk grundlag for erkendelse (praxis). Platon er interesseret i *formen* (ideerne/sandheden) bag *flux* (al variationen), og betoner dermed det nomotetiske, Aristoteles fokuserer på flux, fordi han deri mener at kunne aflæse formen (sandheden). Dermed betoner hans tilgang det ideografiske. Under indtryk af de samfundsmæssige politiske kampe op gennem Europas historie, er balancen mellem disse to positioner, mellem kirke og videnskab, mellem tro og viden, gentagne gange blevet forskudt.

Men ud af Platons tænkning, er det Platons idé om *almenbegrebet*, der blev grundlaget for Aristoteles tænkning. Opdagelsen af almenbegrebet som genstand for sand viden er baggrunden for Aristoteles og hans væsentligste arv fra Platon. (Hamle, 1966)

Antikkens empirisme

Aristoteles vender således Platons synsvinkel om. For Aristoteles tager erkendelsen sit udgangspunkt i *sansningen*. Sanseindtrykkene bliver reflekteret i den menneskelige *psyche* og fæstner sig ved gentagelser til en *erindring* og bliver siden hen til egentlig *erfaring*, som Aristoteles kalder empeiria. Der findes intet i bevidstheden, som ikke forinden er blevet sanset, empeiria (Thyssen, 1981: 66). En lignende opfattelse dukker igen op hos empirikeren Locke.

I modsætning til Platon mener Aristoteles altså at almenbegreberne (Platons ”ideer”) er *subjektive* forestillinger, som dannes ved systematisk iagttagelse af de enkelte kendsgerninger, f.eks. fugle. Fugle eksisterer, men den almene fugl eksisterer kun for tanken. Almenbegrebet er en åndelig abstraktion, ikke det faktisk eksisterende. (Hartnack, 1979)

Forandring kræver en ydre årsag: Gud, den ubevægede bevæger, der er alle formåls årsag. Dermed søger Aristoteles at sikre, at der er sammenhæng mellem bevidsthed og materie. Da Gud er *årsag* - er Verden *virkning*.

Veje til sand erkendelse

Aristoteles anså, at der var to veje til erkendelse, nemlig gennem *sanserne*, som viser mennesket enkelttingene, stoffet til erkendelse og *forstanden* eller intellektet, som skelner mellem stof og form.

Aristoteles inddelte derfor al tænkning og viden i 3. klasser (Hamle, 1966):

- *Praktisk tænkning*. Som har med *handling* at gøre og bedømmes af moralen. Udfolder *phronesis*, den *indre færdighed*, der udvikles med henblik på at kunne træffe rigtige *beslutninger*.
- *Poetisk tænkning*. Som har med *tilvirkning* at gøre, som skaber noget. Udfolder techne, den *ydre færdighed*, der udvikles med henblik på at kunne fremstille *ting*.
- *Teoreia*- teoretisk tænkning. Som har med iagttagelse at gøre, forudsætter, at noget *er*, eksisterer. Den kontemplative, passive anskuelse, der leder frem til *episteme*: *sand erkendelse*.

Her ser vi altså allerede de tre rationaliseringer som Habermas, og flere med ham i dag diskuterer i forhold til det moderne, eller måske det post-moderne samfund, og som Habermas indplacerer i en italesættelse af det sakrale, Gud.

Aristoteles' telos

Forandring kræver en ydre årsag: Gud, den ubevægede bevæger, der er alle formåls årsag. Dermed søger Aristoteles at sikre, at der er sammenhæng mellem bevidsthed og materie. Da Gud er *årsag* - er Verden *virkning*. Men herefter er der 4 årsager i Verden (Hamle, 1966):

- *causa materialis*, Materiel årsag. (F.eks. marmor som stof)
- *causa formalis* Formel årsag (F.eks. den vordende statues væsen)
- *causa finalis* – Formålsårsag. Der er indre nødvendige årsager. Causa finalis har omvendt årsagsbegrundelse – årsagen til handlingen i nu´et ligger ude i fremtiden. Og bygger på mål og værdier. (Kunstnerens formål)
- *causa efficiens* – Bevirkende årsag. Der er ydre tilfældige årsager. Causa efficiens har ligefrem begrundelse først årsag, så virkning og bygger på empiri. Her begrundes det ydre i *fortid*. (F.eks. mejslens arbejde)

Jeg vil kort opholde mig ved disse årsager, og fremhæve *causa finalis* og *causa efficiens*, da relationen mellem disse er helt central for forståelsen af moderne samfundsteori.

Causa finalis beskriver en i fænomenet iboende og derfor nødvendig kraft, som bliver realiseret hen imod et forventet mål. Finale årsager har *omvendt tidsorden* i forhold til de efficiente og ydre årsager, der har ligefrem tidsorden. Den finale årsag ligger ude i fremtiden, mens de efficiente årsager følger den i vore dage normale tidsplan: X (årsag) kommer tidsmæssigt før Y (virkning). Den omvendte tidsfølge i de finale sætninger (Y-X-Y) vækker anstød i forhold til det moderne eksperimentelle erkendelsesideal (X-Y). (Hamle, 1966, Bertilsson, 2000, Fromm, 1956, Habermas, 1981)

Causa efficiens beskriver derimod en ydre tilfældig årsagsrække. En fugl flyver ind over en lufthavn, bliver suget ind i en jetmotor; og dør, de ventende soldater i Kosovo bliver forsinkede. Sammenstødet mellem fly og fugl ender med fuglens død. Sammenstødet kunne ikke være forudsagt, det skete bare.

Dette forhold kommer også til udtryk hos Aristoteles i hans opfattelse af forholdet mellem sjæl og legeme, som han opfatter parallelt med forholdet mellem form og stof, og mellem aktualitet og potentialitet. Kroppen er ikke som hos Platon den udødelige sjæls jordiske fængsel. Tværtimod er sjælen kroppen, der aktualiserer sit potentiale; ideen (formålet) er immanent i tingen. Dette teleologiske syn på verden indebærer, at Aristoteles definerer det gode liv som det, hvor man realiserer hele sit

potentiale, bruger sine evner, kunne man sige. Det, at Aristoteles betragter den finale og dermed teleologiske årsagssammenhæng som selve årsagen, medfører, at ”sandheden (...) ikke nødvendigvis (findes) her og nu, men ... forbliver en fremtidig mulighed afhængig af vores handlingers virkningskraft.” (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 544). F.eks. vil man først være egentlig lykkelig når man *har* levet sit liv og i et tilbagesyn kan overskue det i sin helhed. Der er derfor en nær forbindelse mellem *dyd* og *erkendelse* hos Sokrates, Platon og Aristoteles. Denne nære forbindelse ”eksisterer i nogen grad i al græsk tænkning, modsat kristen filosofi. I den kristne etik er det rene hjerte det væsentlige, og det kan mindst ligeså godt findes blandt de uvidende som blandt de lærde.” (Russell, 1953: 96)

Den menneskelige tænkning og handlen

Al denne sansning og tænkning ville være fortabt uden ”færdselsregler” eller logik. Og Aristoteles opstillede da også en logisk ramme for tænkning. Aristoteles betragtes således i dag som grundlæggeren af den *formelle logik*, læren om den *følgerigtige* tænkning. Den aristoteliske logik har helt op til vor tid dannet grundlag for videnskabelig tænkning.

I logikken opstillede Aristoteles læren om *syllogismen*, som netop betyder den følgerigtige slutning. To påstande eller præmisser tænkes sammen, f.eks. således (Hamle, 1966):

- Alle *mennesker* er dødelige *(1. præmis)*
- *Claus* er et menneske *(2. præmis)*
- *Claus er dødelig (konklusion og slutning)*

I eksempel er jeg, Claus, overbegrebet, dødelig er underbegrebet, og menneske, som forbinder de to begreber, kaldes mellembegrebet.

Ifølge Aristoteles er menneskets *almindelige* erkendelse *induktiv*. Vi slutter fra enkeltfænomenet til det almene. Mens den formelle erkendelse, syllogismen, *deduktiv*. Med den sluttes fra det almene eller tanken - i eksemplet: det almene *”menneske”* - til det specifikke menneske *”Claus”*. Disse måder at slutte sig til noget kan Aristoteles derfor opstille således:

Deduktion - Den *formelle* erkendelsesform, som historisk knytter sig til *ydre ting*, techne og causa efficiens.
Induktion - Den *almindelige* erkendelsesform, som slutter fra enkeltfænomenet til det almene.
Abduktion - Den *intuitive* erkendelsesform, som historisk knyttes sig til *indre hensigter*, phronesis og ydre handlingsforløb

Hvis begge præmisser er benægtende kan man intet konkludere. Holbergs moderne Erasmus Montanus slutter således forkert: ”En sten kan *ikke* flyve - morlille kan *ikke* flyve - altså *er* mor en sten.” Forholdt det sig således, kunne vi jo være hvad som helst: ”Forsvarschefen kan ikke tale kinesisk - jeg kan ikke tale kinesisk - altså er jeg forsvarschef!” Tja...

For *hypotetiske domme* gælder særlige regler. Hvis et led betinger et andet, *"...hvis...så..."* Det kunne f.eks. se således ud: "Hvis bakken er mineret, lider 2. deling svære tab". Her kan 1. sætning kaldes grunden, 2. sætning følgen.

A. grunden bekræftes (bakken er mineret) - følgen bekræftes
B. grunden benægtes (bakken er ikke mineret) - følgen usikker
C. følgen bekræftes (delingen lider svære tab) - grunden usikker
D. følgen benægtes (delingen lider *ikke* svære tab) - grunden benægtes

I eksempel B. og C. kan delingen lide tab af andre grunde end minering. Der blev sat artilleri ind i stedet. *Den klassiske logik opstiller tre hovedregler for al tænkning* Hamle, 1966):

1. *Identitetssætningen:*
   Ethvert begreb må i hele ræsonnementet beholde samme betydning.
2. *Modsigelsessætningen:*
   Man kan ikke på én gang bekræfte og benægte det samme. (En ting må enten være sand eller falsk, et tredje gives ikke)
3. *Udelukkelsessætningen:*
   At et begreb har en bestemt egenskab må enten bekræftes eller benægtes.

Disse regler er *aksiomer* og bliver betragtet som så grundlæggende og så selvindlysende at de i dagligdagens konkrete og praktiske samtaler *ikke* behøver bevis. "Tænkningen må gå ud fra disse aksiomer, grundsætninger, fordi de er en forudsætning for alle deduktive beviser. Endvidere skal præmisserne begrundes, og da vi ikke i det uendelige kan fortsætte med at begrunde præmisserne, må vi slutte med at fastslå visse sætninger, hvis modsætninger ikke kan tænkes. Disse sætninger er aksiomerne, de grundsætninger, som vi umiddelbart må bygge på." (Hamle, 1966: 71)

Aristoteles var overbevist om, at det værende bestod af en orden, en struktur, der i erfaringen viser sig som logisk ensartede træk ved enkelttingene. Ved at akkumulere erfaringer udvides grundlaget for generalisering – og dermed almengørelse – af dem; igennem refleksionen over de almene træk ved enkelttingene adskilles de væsentlige (almene) fra de uvæsentlige (tilfældige) træk.

Opsamling

Platon og Aristoteles markerer således begge dominerende positioner i antikkens tænkning, og med dem kan man forenklet hævde, at antikken slutter i en modsætning. Platon og Aristoteles markerede i en forenklet fremstilling tænkningens to indstillinger: den *rationelle* og den *empiriske*, der samtidig derfor tog forskellige afsæt i hhv. *form* og *flux*. Platon går fra begreberne til tingene og benytter deduktion, mens *Aristoteles*, som mener, at ideerne er er iboende i tingene, går fra tingene til begreberne, og benytter den induktive metode. Platons filosofi er af middelalderens tænkere blevet kaldt *vita contemplativa*, mens Aristoteles senere er blevet kaldt *vita aktiva*.

Det er den eleatiske spaltning, der leder frem til forestillingen om en materiel substans 'materiel bund' og en uendelig tomhed i universet, hvori en 'frit svævende ånd' udfoldede sig, og som traditionelt måtte sikres i en ikke-materiel Gud. Med ånd og materie udspaltet i en dualisme med forskellig substans, indre logik og ydre kausalitet bevirker dette ikke kun teoretiske besværligheder, men desuden metodiske og analytiske problemer. Således opstår der i kølvandet på dette aksiom over tid opfattelsen at virkeligheden er delt i to væsensforskellige videnskabelige områder: *naturvidenskab*, ontologi og *åndsvidenskab*, epistemologi.

I en forenklet fremstilling vil jeg således påstå, at den filosofiske modstilling også leder til en teoretisk og dermed også en metodisk modstilling, således at Platon og Aristoteles kan siges at markere to forskellige metodiske tilgange: den *rationelle* og den *empiriske*. Hvor Platon gik fra begreb til ting og benytter deduktion, vender Aristoteles denne synsvinkel om til et empirisk udgangspunkt, og går fra enkeltiagttagelse til almenbegreb. Denne modstilling udgør grundlaget for den senere hermeneutiske cirkel, der af samme grund fanges i et logisk paradoks.

Dette problem er vel nok den mest centrale videnskabelige diskussion overhovedet, og den føres i mange forklædninger: i videnskabsteorien som diskussionen mellem rationalisme og empirisme eller positivisme og konstruktivisme; i sociologien som diskussionen mellem aktør- og strukturteorier eller handlingssociologien overfor strukturalismen. Den eleatiske spaltning og dualismen er det gennemgående tema, og kan findes i stort set alle de videnskabsgrene, der hviler på Parmeneides' og Demokrits aksiomer.

Tænkningen og forskningen i middelalderen

I middelalderen lå, som tidligere bemærket, videnskabelig tænkning, metode og analyse på det nærmeste stille under kirkens indflydelse. Dogmatikken herskede: videnskab og filosofi var ufri og havde til opgave at bekræfte og sikre kirkens sandheder rationelt. (Thyssen, 1981). Det er f.eks. kendetegnende for kirkens og middelalderens bibelhermeneutik, at dens mål snarere var at bekræfte sit eget udgangspunkt end at kritisere og evt. nytænke den kristne lære: "Målet for fortolkningen var fastlagt på forhånd, og teksten kunne principielt ikke sige noget nyt. Hvis enkelte tekststeder stred mod den officielle doktrin, måtte man finde en læsemåde, som kunne tilvejebringe den ønskede overensstemmelse." (Gulddal, 1999: 15)

RENÆSSANCEN

Den antikke metafysiske rationalitets enhed, Gud og telos blev angrebet og efterhånden omstyrtet af angrebene fra den klassiske fysik (Galilei, Bruno og senere Newton) og af de rationalistiske filosoffer (Descartes, etc.) og de Britiske empirikere (Locke, Berkeley og Hume). Guds gradvise fald medfører at *enheden*, eller stedet for bevidsthed og rationalitet igen blev et voksende problem for filosofien. (Thyssen, 1981, Richter, 1979, Bertilsson i Kaspersen, 2000)

Videnskaben blev i stadig stigende grad igen optaget af den materielle verden, idet det aristoteliske af mange årsager var i tilbagegang. Og således begyndte man igen sent i det 15. årh. at udføre forsøg for at efterprøve spekulative hypoteser (Thyssen, 1981, Capra, 1975).

Dette udviklede matematikken, og førte til egentlige videnskabelige teorier; som byggede på forsøg, der igen var formulerede i det matematiske sprog. (Capra, 1975) Kombinationen af empirisk viden og matematik står som den moderne videnskabs gennembrud, og den er i høj grad karakteriseret ved Gallileis eksempel. (Thyssen, 1981) Renæssancens nye naturerkendelse får afgørende betydning for filosofien.

I 1543 udgives *Kopernikus'* "de revolutionibus Orbium Coelestium" (om himmellegemernes omløbsbevægelser). Kopernikus mente, at naturen måtte være simpel, og for den simple beskrivelses skyld satte han solen i centrum. Det er i øvrigt interessant at bemærke at Kopernikus fik "modet til selv at tænke over jordens bevægelighed" ved at læse de gamle græske filosoffer, der havde lignende ideer (Hastrup, 1999: 13). Denne bevægelige jord brød i så stor grad med datidens verdensbille-

de, at Kopernikus har lagt navn til betegnelsen for brud med gængse tankebaner: ”en kopernikansk vending”.

Munken *Bruno* byggede videre på Kopernikus' verdensbillede, men afviste, at solen skulle være centrum: der *er* intet centrum, verdensrummet er uendeligt, argumenterede han: ligegyldigt hvor langt en bueskytte kommer ud, kan han altid skyde en pil længere ud. Således bliver også stedbestemmelsen og bestemmelser som ”op” og ”ned” relative. Dermed sker der et brud med Aristoteles' ordens- og normkonstituerende kosmologi, som havde sat dagsordenen for antikkens og middelalderens verdensbillede. Bruno legitimerede verdensrummets uendelighed ud fra tanken om Guds uendelighed, men alligevel vendte hans verdensbillede i så høj grad op og ned på de herskende forestillinger, at inkvisitionen dømte ham til døden. Hvis jorden (og Gud) ikke er verdens centrum, er den heller ikke længere den finale kraft. Dermed stilles der spørgsmålstegn ved altings formål (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 545). Brunos provokerende udsagn blev senere basis for en helt ny videnskab: *samfundsvidenskaben*. Når menneskets handlinger slippes fri, og ikke følger en på forhånd given, guddommelig plan, bliver det *interessant og nødvendigt at undersøge, hvorfor og hvordan mennesket handler som det gør.* Med Guds gradvise fald bliver den menneskelige handlen derfor i stigende den grad et problem, der kan gøres til genstand for videnskab og ledelse og organisation, og der opstår således en række humanistiske videnskaber og lederteorier, der så at sige søger at træde i guds sted i begrundelser og forudsigelser af menneskelig adfærd.

Renæssancens rationalisme

Opgøret med Gud startede spekulativt. Rationalisterne hævdede modsat empirismen muligheden for at opnå viden om virkeligheden *alene ved brug af fornuflen.* Periodens mest indflydelsesrige rationalister var *Descartes, Spinoza* og *Leibniz*. Efterhånden under indtryk af en stigende frihed til at tænke og opstille forsøg kunne videnskaben i renæssancen i stadig stigende grad rette sin opmærksomhed mod den materielle verden. Således begyndte man igen sent i det 15. årh. at gennemføre naturvidenskabelige forsøg og efterprøve opstillede hypoteser.

Denne periode kaldes på grund af sine store opdagelser og fremskridt for *anni mirabiles* -de underfulde år, og i perioden lægges grunden til det, der nu kaldes den klassiske fysik, en fysik, der – ikke uden kampe med kirken – vendte op og ned på datidens teleologiske verdensbillede. Den nye fysik lagde grunden til at betragte verden som et stort mekanisk urværk, der – da det først var sat i gang af Gud – kunne køre videre idet uendelige, fordi delene var forbundet, ikke af *finale* årsager, men af efficiente årsagsforbindelser. Hvor den klassiske videnskab beskæftigede sig med en klassificering af tingene med henvisning til faste, Gudgivne pladser, blev konsekvensen af det nye *efficient* dominerede verdensbillede et fokus på funktionsmåder, altså samspillet mellem de enkelte tandhjul i universets mægtige urværk. I forlængelse heraf opstår det eksperimentelle erkendelsesideal; ”når sandheden ikke længere kan fastslås dogmatisk fra oven (af en vilje), må den belægges empirisk (gennem tusindvis af observationer).” (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 545). Sandhedsværdien af erkendelser bevises via metode, eksperiment og empiri, ikke ved en henvisning til Gud eller en højere orden. Den nye fysik bevirker et skift fra en statisk, teleologisk verdensopfattelse domineret af phronesis og causa finalis til en dynamisk verdensopfattelse, i hvilken videnskaben får som mål at forklare forandringer: tingenes opståen, udvikling og forgåen. (Lund, 1962: 226-7)

Rationalisterne anskuede, inspireret af den nye fysik, nu i stigende grad verden som en maskine. De anså *fornuften* - ikke Gud - som erkendelsens kilde i lyset af fysikkens afvisning af sanseerfaring som grundlag for erkendelse, og mente at årsagsforbindelser (*causa efficiens*) snarere end guddom-

melige, immanente formål (*causa finalis*) forklarer verdens sammenhæng. En indstilling, der afprøver sammenhænge og indbyrdes forbindelser, en søgen efter love, der kan forklare *"hvordan":*

> *"Galileis nye fysik var beskrivende, matematisk og kvantitativ, mens den gamle fysik var forklarende, spekulativ og kvalitativ. Med ham skiftede fokus i fysikken fra et "hvorfor" til et "hvordan", han spekulerede ikke over hvorfor legemer falder, men undersøgte blot hvorledes de falder."* (Durant, 1973: 98)

Alle rationalistiske tankesystemer bygger – inspireret af denne nye fysiks mekaniske verdensopfattelse – på et princip om mekanisk *lovmæssighed* (Thyssen 1981: 81). Med lovmæssighed følger forudsigelighed. En mekanistisk opfattelse af verden medfører en formulering af *forudsigelse* som videnskabens opgave, altså en vægtning af den *nomotetiske* tilgang og indstilling.

I denne periode konstrueres grundlaget for den senere klassiske mekaniske fysik, som udvikler en opfattelse af verden som et stort mekanisk urværk, der kan køre videre i det uendelige, fordi delene var forbundet, ikke af finale årsager, men af efficiente årsagsforbindelser. Hvor den klassiske videnskab beskæftigede sig med at klassificere tingene og placere disse i faste, Gudgivne positioner, så retter det nye *efficient* dominerede verdensbillede sit fokus på *funktions*måder. Det bliver således samspillet mellem de enkelte tandhjul i universets mægtige urværk, som videnskaben fokuserer på. I forlængelse heraf opstår det eksperimentelle erkendelsesideal; "når sandheden ikke længere kan fastslås dogmatisk fra oven (af en vilje), må den belægges empirisk (gennem tusindvis af observationer)." af menneskelig sansning fra neden. (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 545).

Det almene og det specifikke

Det var den fysiske forskning, som påvirkede den filosofiske tænkning, og førte til genoptagelse af den antikke diskussion om flux og form, det almene og det specifikke. Det fik hos Descartes form af en yderliggående formulering om adskillelsen af ånd og materie. Descartes filosofi byggede på en inddeling af virkeligheden i to adskilte og uafhængige områder, nemlig i *res cogitas* og *res extensa.* (Descartes, 1637/1996) En anden af Descartes' berømte udtalelser: "Cogito, ergo sum" (Jeg tænker, altså er jeg til), er et udtryk for den samme udvikling, der bl.a. har ført til, at det vestlige menneske identificerer sit 'jeg', sin bevidsthed, med den ophøjede, udødelige "Gud" snarere end med sin nedværdigede, dødelige organisme, sin fysiske eksistens som et hele. (Richter 1980; Capra, 1975, Grof, 1983) Descartes kan derfor med en vis ret siges, at overtage Platons rationalistiske position i renæssancen.

Rationalisme og den rene tænkning

Som følge af sin tænkning mener Descartes at den menneskelige erkendelse udgør, et eneste, altomfattende system, hvor et lille antal aksiomer logisk fører til alt, der kan kaldes viden. Centralt for Descartes' rationalisme er, at det erkendende subjekt i sin konstitution rummer begreber eller medfødte ideer, som ikke er afledt af erfaringen, og som udgør betingelsen for at sanseerfaringen kan foretage en meningsfuld fortolkning af omverdenen. Erfaringen i sig selv er en *illusion*, og det er kun de medfødte begrebers overensstemmelse med den bagvedliggende virkelighed, som giver enhed, sammenhæng og anvendelighed. Blandt disse *medfødte* begreber er først og fremmest guds-, årsags- og substansbegrebet, de begreber jeg tidligere har bestemt som aksiomer.

Som rationalist forkaster Descartes sanserne som udgangspunkt: han vil ad *spekulativ* vej nå frem til et sikkert udgangspunkt og en sikker metode for sin forsken. Han foreskriver sig selv en streng er-

kendelsesmæssig ”diæt”, for han vil ikke bygge sit verdenssyn på gamle antagelser, som han siger, med en analog til at søge at skabe en smuk by på grundlag af gamle, skæve og tilfældige huse og gader som er resultatet af mange forskellige personers virksomhed (Descartes, 1996: 18). Derfor rydder han bordet fuldstændig. Dog ikke med ét slag, det tager ham ni år at optræne sig selv til at efterleve sine strenge metodekrav, som lyder som følger: *1)* udgangspunkterne skal være evidente og ikke kunne betvivles *2)* problemerne skal analyseres (deles) så meget, at man kan finde de enkleste led *3)* ved genopbygningen skal man tænke simpelt og gå fra det enkle til det sammensatte, uden huller *4)* man skal danne så meget overblik, at man er sikker på at have alle muligheder dækket ind (ibid. 25f). Descartes' grundsætninger er aksiomer. De hviler ikke på noget andet grundlag end deres egen formulering. For at komme frem til grundsætningerne bruger Descartes intuitionen, som han definerer som ”den rene og opmærksomme ånd, som alene udspringer af fornuftens lys” (Durant 1973: 108). Eftersom intuitionen er ens og evig hos alle mennesker, vil al erkendelse som i sandhed baserer sig på den, udgøre en fast enhed og kunne indordnes i et altomfattende system, Guds orden. I Descartes Gudsgivne intuition, ser vi en pendant til Platons medfødte ideer; disse medfødte ideer skaber sammenhæng i sanseerfaringen: Gud er garanten for naturens sammenhæng. Vi ser, at Descartes til trods for at han har taget det nye menneskesyn –mennesket som udgangspunkt– til sig, stadig fastholder en teleologisk guddommelig orden. Det gælder i øvrigt alle samtidens filosoffer og videnskabsmænd; forestillingen om finale kræfter sameksisterede med forestillingen om verden som et mekanisk urværk. (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 545; Thyssen 1981: 76).

Descartes' verdensbillede indeholder en dualistisk modstilling af substans og bevidsthed. De slutninger, vores *fornuft* tvinger os til at drage, fører ofte til helt andre resultater end det, vi umiddelbart mener at iagttage: ”selvom vi ser solen nok så klart, må vi ikke deraf slutte at den har den størrelse vi ser” (Descartes, 1996: 49). De egenskaber, vi *kan* konstatere hos de ydre ting er *udstrækning* i længde, dybde og bredde. En materiel ting uden udstrækning er utænkelig; derfor er udstrækning selve materiens væsen. Materien kalder han derfor *res extensa*. Hvis noget har udstrækning, kan det også deles i det uendelige, ligegyldigt hvor ringe dets udstrækning er. Bevidstheden kan derimod ikke deles. Den kalder han *res cogitans*. Når den udstrakte substans bevæger sig, hvilket den ikke *behøver* at gøre ifølge sit væsen, må det have en årsag: Gud. Gud er uforanderlig, og de love, de af ham igangsatte bevægelser følger, må derfor være evigt gyldige. Hvad er da forholdet mellem sjæl og legeme? Descartes konkluderer at han må være til, eftersom han tænker. Derpå spørger han sig selv, hvad dette ”jeg” er, og konkluderer at han godt kan tænke uden at have en krop, en udstrækning i rummet, men at han netop stadig tænker:

> *”Hvis jeg bare et øjeblik havde hørt op med at tænke, medens alt det andet, som jeg ellers havde gjort mig en forestilling om, ene eksisterede, så ville jeg ikke have den mindste grund til at tro, at jeg havde været til. Jeg forstod af alt dette, at jeg var en substans, hvis hele væsen eller natur kun består i at tænke, og for at være til ikke behøver noget sted eller er afhængigt af noget materielt. Således er da dette jeg, det vil sige sjælen, ved hvilken jeg er det, som jeg er, helt forskelligt fra legemet, og den er endda lettere at erkende end legemet, ja selv om dette slet ikke var til, ville den ikke høre op med at være det, den er.”* (Descartes, 1996: 41-2)

Descartes formulerer her den hidtil skarpeste opdeling mellem substans og bevidsthed, som tog sin begyndelse med Parmenides og Platon. Den kartesiske spaltning mellem res cogitans og res extensa, jeg'et knyttes til res cogitans, får vidtgående betydning for videnskaben. Som Capra formulerer det: spaltningen ”gjorde det muligt for videnskabsmændene at behandle stoffet som dødt og fuldstændig adskilt fra dem selv” (Capra, 1975: 22), hvilket medfører, at den materielle verden kan beskrives objektivt uden henvisning til den menneskelige iagttager, *objektivt*.

Den naturvidenskabelige udvikling, som prægede den naturvidenskabelige forskning, inspirerede også den filosofiske og samfundsmæssige tænkning, og førte til en yderligere radikalisering af adskillelsen af ånd og materie, som siden af humanioraen i forskellige formuleringer er blevet opretholdt. Descartes formulerede denne radikalisering i sit lille men betydningsfulde skrift: Om Metoden (1637).

Dette skrift danner den dag i dag skole, og må betragtes som en hovedhjørnesten til forståelse af moderne videnskabelig tænkning over metode. Men formuleringen og den efterfølgende udvikling byder *ikke* på et grundlæggende opgør med antikkens aksiomer, men snarere en *afprøvning* og *'effektivisering'* af de videnskabelige afsæt, der i antikken allerede var blevet taget. Derfor videreføres, og skærpes de duale modstillinger, som dog samtidig ser ud til at være blandt de faktorer, der giver energi til den voldsomme filosofiske, teoretiske og forskningsmæssige fremdrift, som perioden opbyder.

Formuleringen af substans overfor tomhed som radikalt adskilte og forestillingen om ånd eller bevidsthed, følelse og moral som subjektivitet og dermed som uvæsentligt for den videnskabelige beskuelse gjorde det muligt for videnskabsmænd at behandle alt materielt som dødt materiale. Som noget de kunne skille ad, og således skue ind i en verden af stoflig mangfoldighed af forskellige ting. Verden var for en tid reduceret til en maskine bestående af atomer og lovmæssigheder. Denne anskuelse anlagde Isac Newton, som med dette udgangspunkt opstillede de mekaniske love, han fandt som grundlaget for den klassiske fysik.

Den newton'ske mekaniske model af universet blev en dominerende og grundliggende model for al videnskabelig tænkning. Og med den fulgte samtidig et billede af en enevældig Gud, der styrede verden ovenfra med sin guddommelige magt og dens love. F.eks. skrev Newton følgende:

> *"Jeg anser det for sandsynligt, at Gud i begyndelsen formede stoffet i faste, masseagtige, hårde, uigennemtrængelige, bevægelige partikler i sådanne størrelser og former og med sådanne øvrige egenskaber og i et sådant forhold til rummet som bedst svarede til det formål, han havde tiltænkt dem; og eftersom disse primitive partikler er faste legemer, er de overmåde meget hårdere end et porøst legeme, som er opbygget af dem; de er så hårde, at de aldrig bliver slidt eller går i stykker, idet ingen almindelig kraft kan adskille, hvad Gud selv formede under den første skabelse."* (Capra, 1975: 58)

Newton metode var at opstille forsøg med ramper og slisker osv., og kunne ud fra disse opstillinger kættersk udfordre Gud: faldt legemer altid lige ned, og med en konstant acceleration, eller blandede Gud sig? Udfordringen var kættersk!! (Capra, 1975, Grof, 1983, Bohm 1986)

Sandhedsværdien af erkendelser begrundes herefter via metode, eksperiment og empiri, ikke ved en henvisning til Gud eller en højere orden. Den klassiske mekaniske fysik bevirker på den måde et skift fra en statisk, teleologisk verdensopfattelse domineret af phronesis og causa finalis til en dynamisk verdensopfattelse, i hvilken videnskaben får som mål at forklare forandringer: tingenes opståen, udvikling og forgåen. (Lund, 1962: 226-7).

Det, forskeren søgte efter, blev således logisk nok under dette paradigme den enevældige Guds uforanderlige og evige *mekaniske love*, som styrede det hele. Som tidligere nævnt havde denne ud-

vikling ikke bare en vældig indflydelse på tro, filosofi og videnskab, men også på tænkning og livsførelse i mere hverdagsagtig forstand.

Men med mekaniseringen af universet og Guds gradvise fald bliver den menneskelige bevidsthed, individualitet og handlen i stigende den grad et problem, der søgtes gjort til genstand for videnskab, og der opstår således en række humanistiske videnskaber, som så at sige søger at træde i Guds sted i videnskabelige begrundelser og forudsigelser af menneskelig adfærd. (Richter, 1979; Harste, 1997 Larsen, 1996)

Denne stigende opmærksomhed på dette problem dannede basis for en helt ny videnskab: *samfundsvidenskaben*, for når menneskets handlinger slippes *fri*, og ikke følger en på forhånd given, guddommelig orden, bliver det nødvendigt at undersøge, hvilke strukturer, funktioner og motiver menneskets handlinger og de sociale ordeners handlinger hviler på, samt hvilke kausaliteter disse handlinger er underlagt.

EMPIRISMEN

På samme måde som i antikken opstår der modforestillinger mod den *rationalistiske* tilgang til og forståelse af verden. Således etablerede sig i England en anden filosofisk retning: *empirismen.* Den antikke modstilling mellem Platon og Aristoteles genopstår således i nye former og udviklinger over det samme tema. Empirismen modsiger og forsøger at udvikle rationalismens antydninger om individets *aktive* forhold til sine ideer. Den engelske empirisme strækker sig fra *John Locke* (1632-1704) til *David Hume* (1711-1776).

Med empirismen udvikles igen den Aristoteliske tilgang til erkendelse, denne gang dog i form af et *vita activa:* en erkendelse som *produktion*, aktiv frembringelse (fremfor kontemplation og hypoteser). Grundideen er, at kilden til erkendelse *ikke* er *fornuften*, men derimod *erfaringen*, som vi modtager den gennem *sanseindtryk*. (Capra, 1975, Fabricius, 1965, Fromm, 1976, , Habermas, 1970, Hamle, 1966, 1982, Horkheimer, 1944, Lund, 1962, Richter, 1979, Russell, 1953, Thielst, 2001, Thyssen, 1981, Wilber, 1980, etc.)

Ifølge Locke findes substansen *bag* det, mennesket kan opfatte gennem sin perception, med sine sanser. Det betyder, at mennesket ikke kan have idéer om substansen, kun om *idéer* om *idéer*. Som en konsekvens heraf opfatter Locke at bevidsthedens enhed har at gøre med en sjælens *enhed* bag de evigt skiftende perceptioner. Locke støder således igen på den gamle dualisme: at bevidsthedens enhed skal begrundes, og at han ikke kan gøre det i substansbegrebet eller i sansningen. (Thyssen, 1981) Lockes påstand var, at menneskets bevidsthed havde en kapacitet til at optage erfaring gennem refleksion, og at al materialet i menneskelig erfaring derfor kommer fra erfaringen. Locke skifter derved fra *ontologi* til *epistemologi* taget. At Locke skifter fra at fokusere på *grundlag* for erkendelse til de *begreber* vi erkender igennem markerer et filosofisk skifte fra en erkendelsesteori om *det værende* til en erkendelsesteoretisk analyse *af begreber* – fra analyse af *ting* til analyse af *tanker*. (Thyssen, 1981, Hartnack, 1979)

Empirisme, perception og bevidsthedens enhed

Lockes interesse i menneskets evne til perception, er på samme tid en interesse for menneskets natur, som jo ikke længere er en del af Gud. Ifølge Locke er den menneskelige bevidsthed derfor fra begyndelsen *tom* – en *"tabula rasa"*, hvorpå erfaringen skriver sin historie. På den måde tilføjes *bevidstheden* både en *historie* og en *teknik*, hvorefter det bliver muligt at styre sansning og dermed

forme bevidsthedens udvikling. Locke skriver derfor en bog om pædagogik på et erfaringsvidenskabeligt grundlag. (Thyssen, 1981: 87)

På den måde afviser Locke rationalismens påstand, om medfødte ideer. Det er erfaringen, der afsætter sine spor, og dermed former mennesket. Dette er afgørende for opfattelsen af mennesket: bevidstheden bliver noget, der aktivt kan formes og dannes, og mennesket har dermed ikke fra fødslen sin identitet i kraft af blod og byrd (Thyssen 1981: 87). ”Der er intet i sjælen, som ikke først er gået gennem sanserne”, argumenterer Locke (Durant 1973: 156). Det rejser imidlertid et nyt centralt problem. Hvis sjælen ikke findes på forhånd, *hvad* sikrer så dens *enhed*, hvor er ”substansen” bag de mange skiftende forestillinger, der fylder bevidstheden? For at fastholde tings og ”jeg’ets” enhed og undgå at opløse ting i et bundt af idéer og ”jeg’et” i usammenhængende sansninger griber Locke tilbage, *bag* sansningerne, til den sikre Gud. Lockes arbejde markerer dermed et ufuldendt skæringspunkt mellem middelalderlig og moderne erkendelsesteori. (Thyssen, 1981)

George Berkeley (1664 - 1753) afviste Lockes substansbegreb med, at der eksisterer idéer og ikke andet end idéer. Det giver ikke mening at skelne mellem primære bevidstheds-*u*afhængige og sekundære bevidstheds-*af*hængige egenskaber. Ting eksisterer kun *i forhold* til en bevidsthed. Deres værensform er at blive sanset. Da mennesket imidlertid ikke sansede konstant måtte Berkeley installere en konstant sansende instans, som igen blev: *Gud*. Berkeley opløser på den måde det materielle substansbegreb, men fastholder altså det sjælelige. (Thyssen 1981: 89)

David Hume drager de konsekvenser af det empiriske program, at sjælen ikke er andet end et bundt af spredte perceptioner, som *ikke* er knyttet sammen af en bevidsthedsmæssig enhed. Nogen virkelighed ’bag’ de menneskelige sansninger og refleksioner eksisterer derfor ikke. Hume opløser dermed Aristoteles’ kausalitetsbegreber, som han anser for at være udtryk for ren vane hos mennesket. Der er ingen nødvendighed i naturlovene, vi kan jo f.eks. ikke på forhånd vide, om solen bliver ved med at stå op hver morgen, kun fordi den har gjort det *hidtil*. Hume konkluderer, at der ingen absolut viden findes; heller ikke indenfor naturvidenskaben. Hume forsøgte at indføre en eksperimentel metode i studiet af det menneskelige. Han ville skabe en videnskab om mennesket på et rent erfaringsgrundlag. Hans forbillede var 1600-tallets nye naturvidenskab, hvilket først og fremmest vil sige Newtons mekanik. (Thyssen, 1981, Hartnack, 1979, Lübke, 1983, Russell, 1979)

Hume var inspireret af mekanikkens forklaringsevne og sikkerhed, som han anså for forankret i den induktive metode, der generaliserer ud fra iagttagelse og eksperiment. Den fysisk-mekaniske metode forsøgte Hume derfor at overføre på filosofien i hans opgør med skolastikkens og rationalismens spekulative metoder. Hans mål var en naturalistisk opfattelse af tilværelsen, befriet fra metafysisk intuition. (Lübke, 1983) Hume er således med til at styrke Aristoteles poiesis og techne til fordel for praxis og phronesis indenfor den fremspirende humaniora og samfundsvidenskab.

Hume kritiserede som sagt også den naturvidenskabeligt baserede erkendelsesteori for vanetænkning. I sin kritik af det aristoteliske årsagsbegreb problematiserer Hume således domme af typen A forårsager B, som f.eks. ”sammenstød mellem en trillende kugle og en hvilende forårsager , at den sidste begynder at trille”. Er det en fornuftsslutning? Er det en forbindelse mennesket kan nå frem til ved at tænke nok over de involverede præmisser og begreber? Nej, påstår Hume, for der er ikke nogen *logisk* modsigelse i at nå frem til en helt anden følgeslutning. Er hændelsen så noget, vi kan iagttage i det konkrete tilfælde? Heller ikke, siger Hume. Det eneste, vi kan iagttage, er, at to hændelser A og B er nært forbundne i rum og tid, og at *årsag* kommer før *virkning*. Men når vi siger A forårsagede B, mener vi andet og mere, nemlig at hvis A hændte, så måtte B *nødvendigvis* også

hænde. Og den forbindelse kan vi altså *ikke* nå frem til i de konkrete tilfælde. Når mennesket hævder at A forårsager B, er det fordi, det har iagttaget en konstant forbindelse mellem A og B: og i alle de tilfælde har B *fulgt* A. Men hvordan kan vi slutter fra en konstant gentagelse, til en årsagsforbindelse? Hume gør herefter opmærksom på, at udsagn om årsagsforbindelser logisk medfører udsagn om konstante gentagelser. Men kan vi hævde, at fordi det konstant har forholdt sig på en bestemt måde, en bestemt erfaring, så vil det *altid* forholde sig sådan? Nej, en sådan slutning er ikke logisk gyldig, fordi det ikke er logisk selvmodsigende at hævde, at fremtiden ikke ligner fortiden. Desuden kan en sådan slutning heller ikke forsvares ud fra erfaringen. Erfaring vil her betyde logisk at slutte på denne bestemte måde, hvilket vil resultere i en cirkelslutning. Hume konkluderer på den baggrund, at vores grundlag for at udtale os om årsagsforbindelser, hverken er objektive træk ved *virkeligheden* eller gyldige *fornuftsprincipper.* (Lübke, 1983)

Afrunding

Locke konstruerede på linie med Aristoteles en filosofisk model, hvor al viden stammede fra perception, og han forkastede idéer om medfødte idéer, men accepterede dog idéen om en substans. Berkeley dekonstruerede idéen om substans, og hos den senere Hume var der i mennesket ikke andet end spredte og usammenhængende sansninger tilbage, som altså ikke samles i noget *"jeg"*, en sjæl. Der er herefter intet *sted* bag ved eller udenfor menneskets perception eller bevidsthed, men problemet om menneskets bevidsthed og sansningens enhed er stadig uløst. (Thyssen, 1981) Ved siden af det uløste problem mht. *stedet* for rationalitet, og hvad der kunne forene eller koordinere alle de sansninger, der trængte ind til bevidstheden, var der desuden problemet vedrørende *objektet.* Problemet er, at objektet bliver sanset, og at det således bliver udsat for sansningens vilkår. Med denne indsigt er den Kantianske problemstilling uundgåelig. (Hartnack, 1979)

DEN TYSKE IDEALISME

Det er det erkendelsesteoretiske sammenbrud og opgøret med Hume, der danner grundlaget for den tyske idealisme. Problemstillingen omfatter tre projekter, 1) at redde det erkendende "jeg's" enhed, og genoprette bevidstheden, som en der er i stand til at tænke og erkende; 2) at medtænke, at der er noget dette "jeg" skaffer sig viden om: erkendelsens objekt; og 3) at redegøre for relationen mellem det erkendende subjekt og det erkendte objekt. (Hartnack, 1979)

Denne relation fører til følgende problem: Har man erkendt noget, erkendt at et eller andet er tilfældet, så er man også i stand til sprogligt at formulere det. Relationen mellem det erkendende subjekt og det erkendte objekt bliver således til en relation mellem sproget (begrebet, tanken), og det sproget udtaler sig om (objektet). En ureflekteret opfattelse, er at i en sådan relation, er dét (objekt), sproget udtaler sig om, det primære, og sproget det sekundære. "Jeg'et" begynder altså ifølge denne opfattelse ikke med at have et sprog for dernæst at finde noget at anvende det på. Der eksisterer en objektiv verden at beskrive. Og det er, fordi der er en primær verden at beskrive, at "jeg'et" udvikler et sekundært sprog. (Hartnack, 1979: 9f)

Som reaktion mod bl.a. Hume forsøgte *Kant* sig med en forsonende konstruktion, som var at mennesket ikke kan sanse og tænke *uden sprog*. Det sansede og tænkte bliver derfor bestemt af *sprogets* begreber. Begreberne er således *"jeg'ets"* betingelser for at *erkende.* Det erkendte bliver *formet* af disse begreber, og dermed også af *"jeg'et"*. (Hartnack, 1979: 10)

Kant accepterede således *både* et rationalistisk og et empirisk udgangspunkt, idet han både mente, at al erkendelse er a priori, dvs. givet *forud* for erfaringen, *og* at al erkendelse kommer fra erfaring.

Sansningen er nok erkendelsens råstof, men den kan ikke baseres direkte på dette uforarbejdede materiale. (Thyssen, 1981:90) Kants løsning på dette problem ændrede på filosofiens tænkning fra at bestå i en dualisme mellem *ånd* og *substans* til at bestå i dualismen *subjekt* og *objekt*. Dette skyldes, at han opfattede verden som et *produkt* af den tænkende ånd: Kants tese var, at den *menneskelige bevidsthed* er et *aktivt "organ"*, som former og samstemmer sanseindtrykkene til begreber, et organ som forvandler erfaringens kaotiske mangfoldighed til tankens ordnede enhed. Det er med andre ord bevidstheden som *producerer* omverden, og lader den fremstå som et ordnet hele. Al erkendelse er derfor *subjektiv*. Kant rykker på den måde fokus *fra det ydre til det indre* – spørgsmålet om det ydre kontra det indre underordnes dermed forholdet mellem subjekt og objekt, forstået som forholdet mellem *den tænkende* og *det tænkte*. Filosofihistorikeren Adolf Lasson beskriver her dette i anledningen af 100-året for udgivelsen af Kants *"Kritik af dømmekraften"*:

> *"Før Kant har enhver filosofisk undersøgelse drejet sig om den yderste modsætning mellem den indre og den ydre verden, hvis gensidige forhold det gjaldt om at klarlægge indtil fuldkommen forståelse. Tænken og udstrækning, sjæl og legeme, det var de modsætninger, i hvilke filosofien fra det 17. århundrede, fra Descartes, sammenfattedes, på samme måde som den i oldtiden og middelalderen havde arbejdet med modsætningen mellem form og materie, mulighed og virkelighed, det almene og det individuelle. Kant grundlægger nu en ny epoke, idet han netop i denne betydning stiller enhver filosofisk og videnskabelig undersøgelse på et nyt grundlag.*
> *Det er Kants største indsats, at han lærte om selve den ydre verden som et produkt af den indre, der ikke besad nogen som helst selvstændighed over for den ydre; dermed bortfaldt problemet med den ydre verden som et selvstændigt spørgsmål, og der viste sig en ny højeste modsætning, hvis enkelte dele med deres gensidige forhold fra nu af udgjorde det egentlige indhold af den filosofiske undersøgelse: modsætningen mellem subjekt og objekt, mellem den tænkende og det tænkte, mellem ånd og produkt af åndelig virksomhed."* (Hamle 1966: 132f)

Grundlaget for hele Kants erkendelsesteori, er bevidsthedens transcendentale *enhed*. En betingelse for overhovedet at *kunne have bevidsthed* er, at bevidstheden *udgør en enhed* over *tid*, altså fra det ene tidspunkt til det andet. Jeg'et kan ikke være en *del af* bevidsthedsindholdet, men er derimod en *forudsætning* for bevidsthed.

Kant taler derfor om *transcendental* erkendelse (hukommelse og koordinering) som den erkendelse, der overskrider sanseerfaringen; og her beskæftiger han sig med den *måde*, hvorpå vi omdanner vor erfaring til erkendelse. Først er der sanseindtrykkene, af hvilke der findes en fuldstændig overvældende mængde. Alligevel samler enkelte indtryk sig til iagttagelser som f.eks. "æble" som en genstand i rum og tid. Sanseindtrykkene er dermed gået over til at blive en erkendelse.

Som vi så, accepterede Kant som rationalist, at al erkendelse er *a priori*, dvs. givet forud for erfaringen, og som empirist accepterede Kant, at al erkendelse kommer fra erfaring; denne sansebaserede erfaring kaldte Kant så for *a posteriori*. I sin redegørelse for de erkendelses*redskaber*, fornuften benytter sig af i denne proces, skelner Kant mellem to *a priori* grupper, som han kalder hhv. for *anskuelsesformerne* og *forstandsformerne*. (Hartnack, 1979)

Med Kant er fokus, som sagt, skiftet fra et subjekt-omverdens forhold til et forhold, der snarere udgøres af tænkende overfor det tænkte (de ting vi "ser", de begreber, definitioner, der omgiver os i hver vores forskellige verdener, det være sig æbler, håndgranater eller menneskelige handlinger). Herefter er menneskets iagttagelse, om det foregår via kameraer, partikelacceleratorer eller ved

øjets hjælp, ikke længere objektiv perception, men en *produktiv* anskuelse af verden gennem egne kategorier, definitioner som vi får med sproget. (Hartnack, 1991)

Med sin sondring mellem verden, sådan som den er for mennesket, og verden, sådan som den er i *sig selv*, forsøgte Kant at redde erkendelsen fra Humes kritik. Men i sit redningsforsøg indførte Kant en parallelitet mellem ”naturens orden” og fornuftens idé om en ”anden orden”, der identificeredes som frihedens rige. Sondringen mellem natur og frihed kunne Kant kun overvinde ved at *postulere* deres *enhed* inden for en *over*sanselig *fornufts*lære, som er *utilgængelig* for erfaring og beviser. (Hartnack, 1979, Thyssen, 1981)

Hegel kritiserede Kant for sin påstand om, at han foretog en *forudsætningsløs* analyse af erkendelsens forudsætninger. Kants problem var, hvordan viden var mulig, og at han hævdede, det var et *”jeg”*, som skaber enhed i erfaringen. Hegel mente ikke at dette ”jeg” var et forudsætningsløst ”jeg”, men at det altid ville indgå i en historisk sammenhæng, som samtidig har indflydelse på ”jeg’ets” idéer, tænkning og sprog. Hegel peger derfor på 3 medier, som påvirker ”jeg’et”: sproget, arbejdet (værktøjet) og interaktionen (den gensidige anerkendelse). Gennem sproget giver subjektet objekter navne og begreber, og arbejdet er ”jeg’ets” objektivering eller yderliggørelse af den indre verden. Samtidig så indgår subjektet altid i en social sammenhæng, i relationer, og anerkender i denne henseende de fælles moralske og kulturelle værdier. (Thyssen, 1981: 94) Et af Hegels kritikpunkter af Kant var endvidere, at det var misvisende at tale om to verdener med to love, dvs. fænomenverdenen (det røde æble) og den uforandrede (substans) verden bag verden af fænomener.

Hegel mente derfor ikke, der kunne være nogen forskel mellem ”jeg” og ”verden”. Perception af substans og objekter er begge produkter af det menneskelige sind, ”jeg’et” eller ”subjektet”. Således er ”objektet” i Hegels konstruktion dybest set ”subjekt”. Ligeledes er der ingen ontologisk distinktion mellem objekt som del af den uforanderlige verden og objekter som konstituerende dele af den konstant foranderlige fænomenverden. Hegel argumenterer derfor for, at en spaltning i subjekt og objekt er *et subjekt*, der har objektiveret *sig selv*. En objektivering der finder sted gennem en rationel eller filosofisk proces. Naturlove er således ikke noget i sig selv *(an sich)*, men må snarere udledes af menneskets måde at erkende på, og naturens orden eksisterer derfor i kraft af mennesket. (Hartnack, 1979) Hegels identificering af at subjekt og substans er en identificering, der virkeliggøres, når subjektet har virkeliggjort sig selv som objekt eller substans, har objektiveret eller almengjort sig selv. Det er ifølge Hegel en sådan yderliggørende objektivering, der sker gennem rationaliseringen.

Idet mennesket anskuer substans, objekter eller verden er det, det anskuer dybest set dets *egen* perception, bevidsthed og udviklingsniveau. *Mennesket ser så at sige kun sig selv* – dog uden at erkende det. Man kan sige, at mennesket på den måde har fremmedgjort en del af sin egen perception og bevidsthed. (Hartnack, 1979, Fromm, 1956) Er det Hegel peger på her, poiesis’ og technes gradvise fortrængning af og dominans over praxis og phronesis? Så techne rejser sig som en yderliggjort menneskeskabt realitet, som mennesket ikke længere har kontrol over?

I stedet for at fastholde erkendelsen i den klassiske Aristoteliske logik med dens principper om identitet, modsigelse og den udelukkende tredje mulighed, trækker Hegel igen på den paradoksale tænknings logik, og anerkender dermed at erkendelsen bevæger og udvikler sig gennem modsætninger:

> *”Modsætningen til den aristoteliske logik er den såkaldte paradoksale logik, som går ud fra, at A og ikke-A ikke udelukker hinanden som prædikater til X. Den paradoksale logik var fremherskende i kinesisk og indisk tænkning og i Heraklits filosofi, og senere indgik den under betegnelsen dialektik i Hegels og Marx´ filosofi. Lao-tse har klart beskrevet den paradoksale logiks almene princip. ”Ord, som giver Udtryk for Livets modsætninger, har nødvendigvis Paradoksets Form.” Chuang-tzu siger: ”Det, der er ét, er ét. Det, der er ikke-ét er også ét”. Disse formuleringer er positive: det er og det er ikke. En anden formulering er negativ: det er hverken dette eller hint. Den første udtryksmåde finder vi i taoistisk tankegang, hos Heraklit og senere i den hegelske dialektik. Den anden er almindelig i indisk filosofi.*
>
> (Fromm, 1956: 94)

Man kan således sige, at Hegel betragter historien som en dialektisk proces mellem subjekt og objekt, hvor erkendelsen produceres, i et universelt historisk perspektiv. Det er en udviklingsproces, der fører fra en eksisterende, men endnu ikke erkendt bevidsthed, som med et Hegel’sk udtryk eksisterer ”an sich”, eksisterer i sig selv, og frem til en erkendt identitet, som eksisterer ”an und für sich”, i sig selv og for sig selv. (Hartnack, 1979: 100)

Udviklingen fra det potentielt erkendte til en aktualiseret erkendelse er ikke en psykologisk udvikling eller proces, der sker i kraft af visse naturlove, men en fænomenologisk udvikling, et udtryk for begrebernes logik. Men kan en faktisk forekommende udviklingsproces forstås som bestemt af begrebernes logik? Sproget er bygget op af begreber, og ethvert begreb er behæftet med negativitet, der er af essentiel betydning for en dybere forståelse af det. Ifølge Hegel er den filosofiske tænkning og analyse uløselig knyttet til begrebet negativitet, da kraften bag tankens bevægelse er negativitet. Det er således negativiteten, der er den bevægende kraft bag den dialektiske udvikling.

Udviklingen mod selvbevidsthed sker af egen kraft, ikke udefra - for der findes intet udenfor verdensånden - kan bestemme dens dialektiske udvikling. Da der ifølge Hegel er *identitet* mellem subjekt og substans, er de begrebslogiske regler, der gælder for bevidsthed og tænkning (sproget) de samme, der gælder for objektet. Den dialektiske proces, som tanken bruger for at nå til erkendelse, er med andre ord den samme for substansen, objektet, verden eller det værende.

Individets (gen)fødsel

Renæssancen medførte at mennesket på ny kunne - og skulle - vende sig mod sig selv og heri etablere et sikkert udgangspunkt for al viden og al handling. I den antikke verden havde mennesket været indlejret i en ordens- og normkonstituerende kosmologi af teleologisk karakter, yderligere styrket af ideen om evig harmoni og ligevægt i kosmos. I middelalderen var menneskelivet teleologisk rettet mod det hinsidige. Mennesket havde ingen grund til at spekulere over årsager, alting indgik i en højere sammenhæng, og gav sig selv. Hidtil havde den udbredte opfattelse således været, at der bag tingenes orden fandtes en guddommelig vilje og hensigt. Denne konstruktion styrkedes i den kristne religion med forestillingen om én Gud, som mentes at stå bag verdensordenen. I renæssancen opstod således som resultat af udviklingen en ny, omvæltende menneskeopfattelse: mennesket genopdagede *sig selv* som det eneste sikre udgangspunkt for al viden og al handling. Allerede sofisterne betragtede, som vi så, mennesket som altings målestok. Vi hører således her Protagoras rømme sig. Middelaldermennesket havde ingen grund til at spekulere over årsager, tværtimod var det tegn på ulydighed mod Gud at *tvivle* og søge egen erkendelse. Den guddommelige sandhed kunne man kun tilegne sig via *troen*, hvis Gud fandt én værdig. Dette var essensen af Augustins prædestinationslære (Richter 1980: 19). Alting indgik i en højere sammenhæng og gav sig selv. Tilværelsen var forudsigelig og helt igennem cyklisk.

Renæssancens genopdagelse af enkeltmennesket, der senere skulle blive til det borgerlige individ hænger tæt sammen med den nye fysiks revolution af verdensbilledet. Jorden er ikke længere verdens centrum, universet er endeløst, og alt er dermed relativt (vilkårligt), afhængigt af synsvinkel (kontingent). Derfor kan hvert enkelt menneske nu betragtes som erkendelsens udgangspunkt. Dette medfører en helt ny livsholdning: menneskelivets formål er ikke at nå et på forhånd givent mål. Det eneste mål er nu en uendelig stræben. Mennesket kan aldrig blive færdig med aktivt at skabe og dermed give sin verden indhold og mening. Med disse forandringer forberedes den moderne brug og vægt af teori, hvor ånds- eller forståelsesvidenskabernes redskaber producerede empiri. Den tidligere kontemplative teori, hvor viden blev betragtet som indsigt i Guds orden, konfronteres med erfaringen (empiri) i vita activa. Techne bliver med Poiesis det dominerende erkendelsesideal. (Bertilsson, 2000, Lund, 1962, Richter, 1980)

Oplysningen af individet

Opfattelsen af tiden går fra at være cyklisk til at være lineær og dermed uendeligt fremadskridende. Omstillingen er ikke helt ligetil. Nok bliver mennesket sat fri fra en gudgivne orden, men meningen med tilværelsen er herefter også frit svævende i luften, idet Gud ikke længere er garant for den: ”Efter at være faldet – eller trådt – ud af den kristne livscyklus’ uendelighed, måtte mennesket nu søge en mening i at bevæge sig på en linie, der var uden begrænsning forude. Denne mening har det til sidst prøvet at finde ved at sætte den blotte fremadskriden i tiden lig med fremskridt, med en permanent udvikling til noget højere.” (Richter, 1980: 23). At miste troen på og dermed begynde at tvivle på grundlaget for tilværelsen, er forbundet med ontologisk angst. Richter beskriver således den vestlige civilisation siden Guds fald som én lang angstflugt, der har givet sig udslag i fornægtelse af alt, som kan forbindes med svaghed og afhængighed (subjektivitet og følelse).

Guds fald og menneskets frisættelse har yderligere en afgørende konsekvens: *mennesket blev et subjekt, der forvandlede alt, hvad det mødte, til objekt*. Tabet af overskuelighed, som blev resultatet af tesen om verdensrummets uendelighed, medførte, at ”mennesket i erkendelsesteoretisk forstand erobrede naturen. (…) Ved at stå på sit sted og kaste sit blik omkring sig, forvandlede (iagttageren) det uanskuelige rum til et velordnet kosmos.” (Sløk 1964: 19). Således blev naturen til noget, der var afledt af mennesket i kraft af, at mennesket iagttog det. ”Men det betød, at mennesket var mere end et væsen, der befolkede kosmos; det var blevet en verden *for sig*, det vil erkendelsesteoretisk sige, at den menneskelige erkendelse ikke kun var en passiv modtagelse eller en blot konstatering af en virkelighed, der lå hen forud for og uafhængig af den, der erkendte den; den var tværtimod produktiv; den fastsatte de grænser og former inden for hvilke alt, der skulle have kvalitet af virkelighed, måtte dukke op.” (ibid.). Den tidligere kontemplative *teori*, hvor sand viden blev betragtet som resultatet af indsigt i Guds orden, konfronteres nu med erfaringen (*empirien*) i et *vita activa*. *Techne* bliver sammen med *Poiesis* det dominerende erkendelsesideal, hvilket for forholdet mellem ledelse og management. Med den mekaniske fysik grundlægges altså en helt ny indfaldsvinkel til verden og dens beskaffenhed. Med rationalisterne og empiristerne tages konsekvensen af det nye verdensbillede. Mennesket vover at begynde at udfordre, undersøge og teste Guds orden.

Denne udvikling dannede basis for en helt ny videnskab: *samfundsvidenskaben*, for når menneskets handlinger slippes *fri*, og ikke følger en på forhånd given, guddommelig orden, bliver det nødvendigt at undersøge, hvilke strukturer, funktioner og motiver menneskets handlinger og de sociale ordeners handlinger hviler på, samt hvilke kausaliteter disse handlinger er underlagt.

HENSIGTS- OG VILJESTEORIERNE I SAMFUNDSTEORIEN

Samfundsteorien etableres således først det øjeblik, hvor mange mennesker eller massen af mennesker blev synlige for den videnskabelige teori: at det var deres mange og spredte indsatser, der førte til, at samfundet produceredes og reproduceredes. Det centrale i denne fremhævning er, at der bag samfundets overflade ikke længere findes nogen enkelt og central hensigt eller vilje, som styrer og regulerer det hele. (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 540)

Med moderniteten begyndte man som noget nyt at betragte samfundet som det ikke-intenderede resultat af mange tusinde menneskers arbejdsindsats. (Bertilsson i Kaspersen, 2000) Dette var et nyt syn, der gjorde op med den tidligere, der snarere opfattede at al offentlighed og suverænitet var samlet hos fyrsten eller kongen, og alle samfundets medlemmer var fyrstens undersåtter, som hver især blev født ind i en bestemt stand.

Det middelalderlige feudalsamfund havde således udgjort en helhed, en ordens- og normkonstituerende kosmologi. Det var fra denne ordens- og normkonstituerende kosmologi, at den sociale ordens grundlæggende normer blev hentet. Fyrsterne hævdede således deres magt, som symbolsk overdraget gennem paven, som jo havde sin magt fra Gud. Fyrstens magt forlenedes således med en i sidste ende guddommeligt begrundet orden. I denne indlejrethed var det derfor kongemagten, som besad al legitimitet, udgjorde al offentlighed, al magt. (Foucault, 1977) Hos enkelte tænkere opstod den forestilling, at det kun er folket, som kan besidde den egentlige legitime magt. Kun folket kan indsætte eller acceptere en fyrste, og det bør have ret til at fjerne ham, hvis han krænker folket eller modsætter sig dets vilje. Men hvis folket havde rettigheder over for Kongen, syntes samfundet splittet, hvilket igen ville føre til den frygtede vilkårlighed og brutalitet - alles kamp mod alle. Thomas Hobbes løsning var, at der kun kunne være én suveræn magt! Al magt skulle overdrages til en "suveræn" som beskytter dem ved at opretholde fred, og monopolisere voldsanvendelse. Betingelsen var, at folket underkastede sig betingelsesløst uden ret til at kritisere eller til at frigøre sig. Konstruktionen var problematisk for hvis fyrsten udgjorde al offentlighed og var lovgivende såvel som udøvende magt, hvordan kan han så overtræde loven? Fyrsten lavede jo selv loven. John Locke deler derfor Thomas Hobbes' fyrste op i to organer som skulle magtbalancere hinanden - den lovgivende og den udøvende magt. Det gør han i *Two Treatises of Civil Gowernment.* Montesquieu deler Lockes synspunkt om magtens deling, men spurgte hvorledes regeringen skulle kunne hindres i at misbruge sin magt overfor borgerne? Hans forslag blev en indre udbalancering af magten i tre, som staten således bygger på i dag: den lovgivende, udøvende og dømmende magt. (Thyssen, 1981, 1983)

De samfundsteorier, som samtiden begyndte at udvikle, var præget af et efterslæb, var stadig bundet til det antikke tankemønster: og samfundet blev derfor opfattet som et resultat af én enkelt herskers vilje og handlinger. (Kaspersen, 2000) Den moderne samfundsteori etableres således på tænkningen over diskussionen om *kontrakten*, mellem borgere, der således bliver et *folk*. Et andet kontraktforhold udvikler sig mellem folk og en fyrste, idet fyrsten får til opgave at opretholde en retsorden. (Thyssen, 1981)

Den samfundsmæssige udvikling var en lang og ustabil udvikling, hvor lovgivning og rettens håndhævelse havde var præget af stor vilkårlighed. Efterhånden udvikledes samfundene i Europa dog gradvis i retning af mere stabile organisationsformer. Der er således tale om en lang tilblivelseshistorie fra opbruddet i senmiddelalderen og frem til vor tid, som er præget af en række forskellige højdepunkter, f.eks. renæssancen og reformationen. Det er dog den franske revolution, som markerer det moderne samfunds endelige gennembrud. At det er den franske revolution, der markerer dette

højdepunkt hænger sammen med, at det med den franske revolution er politikken, der bliver konstituerende for det moderne samfund. Hermed sættes demokratiet som ledelsesform på dagsorden. (Larsen, 1996)

Dette brud betød, at renæssancemennesket med måtte 'overtage' sig selv - efterhånden uden henvisning. I samme øjeblik individet skabes, må dette individ have et sted, og der skabes derfor samtidig en selvstændig verdslig sfære, et offentligt rum, som det moderne samfund etableres på. Fritstillet og uden henvisning, bliver det et problem for individet og herskeren (lederen) af disse individer, hvad der skal henvises til, når der skal begrundes værdier, normer og handlinger. Hvad er sandt og retfærdigt?

Denne fritstillelse lagde grunden til det tidlige borgerskabs moderne refleksivitet. Idealet var at frembringe en historisk uafvendelig evne hos borgerens refleksion, så denne kunne bearbejde erfaringer bevidst, selvstændigt og individuelt. Samtidig med individualiseringen etableres et offentligt rum med tilhørende refleksivitet og krav om refleksivitet. Først med denne etablering af refleksivitet, offentlighed og politik er det blevet muligt at flytte repræsentationen og den politiske magt fra kongen eller fyrsten over til folket. (Foucault, 1977, Habermas, 1971, Larsen 1996)

Med repræsentationens placering hos folket blev det således et problem, hvad der skulle erstatte den religiøst og metafysisk begrundede magt. Med Guds og Kongens fald opstår et magttomrum, en magtens intethed. Denne 'intethed' bliver dermed helt central for moderniteten, da den udgør det moderne samfunds kerne eller center. Det moderne samfund centreres således omkring en intethed eller magtens tomme plads. Hvordan skal intethed konstituere en ny social orden? I den feudale orden repræsenterede fyrsten magtens tale - al offentlighed. Når fyrsten talte, var det magten der talte. Magten var altså bestemt på forhånd, traditionelt og ureflekteret. Fyrsten skulle blot rømme sig. Men med det moderne forholder det sig modsat: her er det talen der i sig selv konstituerer magten. Selvrefleksionen, talen, argumentationen og samtalen placeres i en helt ny betydningsramme. Den moderne orden konstitueres - formidlet gennem politikken, de deputeredes tale - som en selvreference. Det politiske fællesskab konstitueres herefter som et epistemologisk, sprogligt fællesskab - i den demokratiske samtale, den fælles ledelse. (Foucault, 1977, Larsen, 1996: 49f)

Denne udvikling danner samtidig grundlag for samfundsteoriens - og dermed ledelsesteoriens - udvikling, idet det samfundsvidenskabelige gennembrud først lader sig gøre, det øjeblik hvor mennesket bliver synlig i den videnskabelige teori. Pointen med ovenstående er, at der herefter ikke længere findes nogen central hensigt eller vilje, som styrer eller regulerer menneskets handlinger.

ENKELTFAKTORFORKLARINGER I SAMFUNDSTEORI

I Guds fravær, men stadig under indtryk af den *mono*teistiske kristendom, blev fysiske teorier på denne tid udviklet som enkeltfaktor teorier. Gud er med andre ord erstattet af et mekanisk eller organisk fokus på funktioner og videnskabelige 'mekanismer' eller 'lovmæssigheder'. På den måde blev samfundsteorier også enkeltfaktor teorier som f.eks. beskrev statens drivkraft som værende af økonomisk karakter. Enkeltfaktor teorier udgjorde i begyndelsen af moderniteten hovedparten af de samfundsmæssige teorier, og dette aspekt kommer da også til at indvirke på senere teoridannelser, og bliver samtidig en af de hovedkonstruktionersdetaljer, som nyere teoridannelser søger at gøre op med. (Kaspersen, 2000)

Tidlige samfundsteoretikere som Thomas Hobbes, John Locke og J. J. Rousseau var såvel kontraktteoretikere som enkeltfaktorteoretikere, idet de konstruerede teorier omkring idéer om, at samfundsmæssige handlinger og strukturer blev *kontraktligt* indgået, og folket blev til inden for specifikke grupper af mennesker og inden for afgrænsede territorier. Den centrale kontrakt blev i begyndelsen stadig begrundet i en bagvedliggende kosmologi, men blev senere funderet i en mindre metafysisk naturret. (Thyssen, 1981)

Efterhånden som samfundet overgik til at blive opfattet og beskrevet som et *ikke-intenderet* resultat af mange tusinde menneskers handlinger, bliver det centrale i denne tænkning, at der bag samfundets overflade ikke længere findes nogen enkelt og central hensigt eller vilje, som styrer og regulerer det hele. Der peges derfor snarere på teoretiske faktorer. Disse tidlige teorier var således typisk kendetegnet ved at være enkeltfaktor teorier, hvilket kan opfattes som et historisk efterslæb. Således mente økonomiens 'opfinder', Adam Smith, at markedet blev reguleret af en 'usynlig hånd', som han sammenlignede med det guddommelige forsyn. Men dette 'forsyn', havde han dog visse problemer med at udforske og bevise. (Bertilsson i Kaspersen, 2000: 540)

Modsat Smith's guddommelige indlejring af sine idéer om mennesker, samfund og interaktion påstod Marx, at menneskets væsen og handlinger skal søges i samfundskræfterne, og han vender sig dermed fra en guddommelig essenstænkning og bevidsthedsfilosofi og mod en mekanisk essenstænkning: samfundskræfter. (Thyssen, 1981: 140) Teoretiske enkeltfaktorkonstruktioner om samfund, dets liv og udvikling kan således findes hos Karl Marx i *klassekampen* og *produktivkræfternes* udvikling, hos Emile Durkheim i *arbejdsdelingen*, *befolkningstæthed* og *volumen*, og hos Max Weber var det *religion* og *rationalisering*. (Kaspersen, 1994, 2000)

MODERNE SAMFUNDSTEORI - EMILE DURKHEIM OG MAX WEBER

Den filosofiske grund og den historiske samfundsudvikling medfører, at samfundsteorien udvikler sig i to hovedretninger, som alt efter teori og forfatter har haft mange betegnelser, men som er varianter over det klassiske dualistiske tema: det specifikke og det almene eller: aktør og struktur.

Hvor det filosofiske spørgsmål handlede om substans og tomhed og bevidsthed, handler det samfundsteoretiske spørgsmål om at kunne slutte fra det specifikke til det almene, eller omvendt. Altså, bestemmer aktørens handlinger samfundets struktur og udformning, eller fødes aktøren ind i en social struktur, der sætter vilkårene og begrænsningerne for aktørens handlinger? Dertil kommer så det næste spørgsmål om, hvor den sociologiske analyse skal tage sit udgangspunkt: i aktøren eller strukturen, eller i en helt tredje konstruktion? Disse spørgsmål udgør samfundsteoriens og især sociologiens grundproblemer, og hovedretninger. (Kaspersen, 2000: 416f)

Som repræsentanter for disse to hovedretninger, har jeg derfor i det følgende tænkt mig at tage udgangspunkt i Durkheim og Weber, da de hver repræsenterer: den gruppe af teorier som anskuer samfundet udfra et strukturperspektiv, og et aktørperspektiv. Disse to modsatte positioner hviler nok på samme filosofiske aksiomer og dualisme, men udvikler forskellige teoretiske tilgange til beskrivelsen, undersøgelsen og diskussionen af sociale ordener. De arbejder derfor med forskellige typer af forklaring af social kausalitet.

STRUKTUR - EMILE DURKHEIM

Emile Durkheims (1858-1917) teori om grundlaget for det moderne samfund og dets udvikling hentede sin inspiration i de samfundsændringer, som fandt sted i slutningen af det 18. århundrede. Den

vigtigste forløber for Emile Durkheim var således Auguste Comte (1798-1857). Det var Auguste Comte som grundlagde den franske positivisme. Positivismen var på mange måder en fortsættelse af den britiske empirisme og fransk materialistisk filosofi, som vi allerede har set på. Det var ligeledes Comte, der som den første omtalte sociologi, som en samfundsvidenskab, der skulle have et selvstændigt videnskabeligt grundlag. Comte desuden fortaler for en idé om alle videnskabers gradvise opstigen mod, hvad han kaldte det "positive" stadium.

I England udviklede positivismen sig især under indflydelse af David Hume og senere af John Stuart Mill (1806-1873). Og i Frankrig var det især de franske positivister C. H. de Saint-Simon (1760-1825). Hvor Comte gav de empiriske opfattelser en historisk begrundelse, gav Mill psykologiske og logiske begrundelser. Mens den franske positivisme hævdede, at al erkendelse måtte begrænses til det positivt givne, til den virkelighed, vi kan konstatere gennem erfaringerne, så hævdede den engelske positivisme, at al menneskelig viden var baseret på associationer mellem dets erfaringer, og at de love, mennesket opstiller, kun sker på grundlag af en række enkelterfaringer. Begge disse positivismer hævdede således at erfaringer ikke, som Kant hævdede, kom fra et antal a priori kategorier, men fra et antal ufuldstændige induktioner. Med udgangspunkt i disse enkelte og ufuldstændige induktioner skulle mennesket så kunne slutte til almene love. Comtes idé om en positiv, videnskabelig erkendelse blev senere videreudviklet af filosoffen Ernst Mach (1838-1916) og af de logiske empirister, en filosofisk strømning, der opstod i Wien efter første verdenskrig. En empirist er således én, som tror, at al vor menneskelig viden kommer *direkte* fra erfaringen. De logiske empirister kombinerede dette princip med moderne matematisk logik til en filosofisk analyse af videnskabernes sprog, der blev forstået som et enhedsprojekt.

Ifølge Comte skulle sociologien således studere samfundet som en særlig objektiv realitet, og det var især dette, der inspirerede Durkheim. Comte mente, at den "sociale virkelighed", var en kollektiv virkelighed, som ikke kunne reduceres til eller forklares ud fra andre videnskabelige niveauer (fysik, biologi og psykologi). Durkheim mente i lighed hermed, at sociologiens formål var at etablere metoder til at finde generelle og overindividuelle sociale lovmæssigheder og deres funktionssammenhænge.

I sin konstruktion af det moderne samfund 'diskuterede' Durkheim da også derfor med Hobbes og Rousseau om deres stat-samfunds-figurer, (Kaspersen, 1998) men det var Rousseau og Kant, som udgjorde Durkheims egentlige filosofisk-teoretiske afsæt. (Harste i Durkheim, 2000) Dette kant'ske udgangspunkt ser vi blandt andet i hans adskillelse af filosofi og teori i *Den sociologiske metodes regler:*

> *"I det øjeblik, hvor en ny slags fænomener bliver genstand for videnskab, er de allerede repræsenteret i intellektet, ikke blot som sansebilleder, men som en samling groft skitserede begreber. Før de første rudimenter af fysikken eller kemien, havde menneskene allerede begreber om de fysisk-kemiske fænomener, som lå ud over, hvad den blotte perception kunne meddele dem; af en sådan karakter er f.eks. alle de begreber, som vi finder knyttet til de forskellige former for religion. Det skyldes, at refleksionen rent faktisk går forud for videnskaben, som ikke gør andet end at betjene sig metodisk af den." (...)*
> *I stedet for at betragte tingene, beskrive dem og sammenligne dem, stiller vi os så tilfreds med at nå til bevidsthed om vore forestillinger, analyserer dem og kombinerer dem. I stedet for en videnskab om virkeligheden, foretager vi ikke andet end en ideologisk analyse. Selvfølgelig udelukker denne analyse ikke enhver observation. Man kan henvise til de faktiske kendsgerninger for at bekræfte disse begreber eller de konklusioner, man udleder af dem. Men kends-*

> *gerningerne intervenerer i dette tilfælde kun sekundært, som bekræftende eksempler eller beviser; de er ikke videnskabens genstand. Videnskaben bevæger sig fra ideerne til tingene, ikke fra tingene til ideerne. Det er klart, at denne metode ikke vil kunne give objektive resultater."*
> (Durkheim, 1895/2000: 58)

Her gør Durkheim op med samfundsfilosofien, og argumenterer for en egentlig samfundsvidenskab med egen objektiv forskning, og det fortsætter han med i det følgende:

> *"Vi ved ikke a priori, hvilke ideer der danner udgangspunkt for de forskellige strømninger, som samfundslivet opdeles i, ej heller om der overhovedet er sådanne ideer; det er først efter at have fulgt disse strømninger tilbage til deres udspring, at vi vil kunne vide, hvorfra de stammer. Vi må således betragte de sociale fænomener i sig selv, løsrevet fra de bevidste subjekter, der forstiller sig dem; man må undersøge dem som ydre ting; for det er som ting, de frembyder sig for os. Hvis denne udvorteshed kun er tilsyneladende, så vil illusionen forsvinde i takt med, at videnskaben bevæger sig frem, og man vil, så at sige, se det ydre vende tilbage til det indre igen."* (Durkheim, 1895/2000: 70)
> *"Eftersom det er gennem sansningen, at tingenes ydre forelægges for os, kan man således resumerende sige: videnskaben må for at være objektiv udgå, ikke fra begreber der er blevet til uafhængig af den, men fra sansningen. Det er direkte fra de sanselige forhold, at den må låne elementerne til sine indledende definitioner. Og det er faktisk tilstrækkeligt at forestille sig, hvori videnskabens arbejde består, for at forstå, at den ikke kan gå frem på anden måde. Den har brug for begreber, der på en adækvat måde udtrykker tingene, sådan som de er, ikke sådan som det kan være nyttigt rent praktisk at opfatte dem. Men de begreber, der er blevet til uden for videnskaben virke, opfylder ikke denne betingelse. Det er således nødvendigt, at den skaber nye, og at den for at gøre dette, idet den eliminerer de almindelige begreber og de ord, der udtrykker dem, vender tilbage til den konkrete sansning, opfattet som det nødvendige råstof for alle begrebsdannelser. Det er fra sansningen, at alle de generelle ideer, sande eller falske, videnskabelige eller ikke, afledes. Udgangspunktet for videnskaben eller den spekulative erkendelse kan altså ikke adskilles fra den almindelige eller praktiske erkendelses udgangspunkt. Det er først bagefter, i selve den måde hvorpå dette fælles råstof bliver bearbejdet, at divergenserne sætter ind."* (Durkheim, 1895/2000: 83)

Durkheims 'diskussion' med Hobbes førte ham til analysen af kontrakter og hans analyser med at finde lovmæssigheder og funktionssammenhænge, førte ham til en opfattelse af at stadig flere relationer mellem aktører i moderne samfund bygger på kontraktindgåelser. Dette har fået mange samfundsteoretikere til at mene, at det moderne samfund er et produkt af enkeltaktørernes interesser og handlinger (f.eks. Herbert Spencer). I modsætning til denne opfattelse mente Durkheim, at kontrakter mellem aktører hviler på *allerede* etablerede sociale og kollektive forudsætninger. Han pegede på, at der *forud* for kontrakten eksisterede en række overindividuelle sociale institutionelle forhold i form af love og uformelle regler, som fastlagde betingelserne for kontraktindgåelser og deres juridiske binding:

> *"Menneskene har ikke ventet på den sociale videnskabs opdukken m.h.t. at gøre sig forestillinger om Retten, Moralen, Familien, Staten og selv Samfundet; for de kunne ikke undvære dem for overhovedet at eksistere. Men det er især inden for sociologien, at disse forhåndsbegreber, for nu at bruge Bacons udtryk, er i stand til at beherske bevidstheden og træde i stedet for tingene selv. Thi de sociale forhold realiseres nemlig kun via mennesker; de er et produkt af menneskelig aktivitet. De synes altså ikke at være andet end realisationen af de*

> *medfødte eller ikke medfødte forestillinger, som vi har i os, deres anvendelse under de forskellige omstændigheder, der ledsager relationerne mellem menneskene indbyrdes. Organisationen af familien, af den gensidige forpligtelse, at straffen, af staten og af samfundet fremtræder således som en simpel udvikling af de forestillinger, vi har om samfundet, staten, retfærdigheden, etc. - Følgelig forekommer disse og lignende kendsgerninger kun at have virkelighed i og i kraft af de forestillinger, som er deres forudsætninger og som netop derfor bliver sociologiens egentlige område."* (Durkheim, 1895/2000: 60f)

.

Durkheim argumenterede af samme grund for, at sociologien udelukkende skal studere kollektive sociale fakta og finde årsags- og funktionssammenhænge i disse. Enkeltaktørers egen forståelse og deres forskellige individuelle motiver er ikke sociologiens opgave. Objektet 'samfundet' skal studeres udefra - ikke indefra:

> *"... de samfundsmæssige fænomener (er) ting og bør behandles som ting. For at bevise denne påstand er det ikke nødvendigt at filosofere over deres natur og at diskutere de analogier, de frembyder med fænomener fra laverestående områder. Det er tilstrækkeligt at konstatere, at de er de eneste datum, der foreligger for sociologen. Som ting optræder rent faktisk alt det, der er givet, alt det, der tilbyder sig, eller rettere, blotlægger sig for observation. At behandle fænomenerne som ting vil sige at behandle dem som data - og disse sidste udgør videnskabens udgangspunkt. De samfundsmæssige fænomener frembyder uomtvisteligt denne egenskab. Det, der er os givet, er ikke den forestilling, som mennesker gør sig om værdi, for den er utilgængelig: det er de værdier, der reelt udveksles i forbindelse med de økonomiske relationer. Det er ikke denne eller hin opfattelse af det moralske ideal; det er samtlige de regler, der rent faktisk styrer adfærden."* (Durkheim, 1895/2000: 69)

Når Emile Durkheim mente, at sociale fakta skulle opfattes som ting, så var det fordi de havde karakter af ting, som sociale fakta med objektiv eksistens og stabil orden af lovmæssigheder, funktioner og årsagssammenhænge. Sociologiens opgave er derfor at afdække strukturen og lovmæssighederne i den sociale orden svarende til den måde, fysikerne afdækker naturens orden og love. Til dette sociologiske studie udviklede han følgende regler:

> *"1. Den første af disse følgesætninger lyder: Man må systematisk fjerne alle forhåndsbegreber."* (Durkheim, 1895/2000: 73)

Som første forudsætning for en videnskabelig sociologisk fremgangsmåde går Durkheim således negativt frem, idet afsnittet mest indeholder diskussioner, af hvad sociologisk videnskab og metode *ikke* er. Her afgrænser han sig fortsat i forhold til samfundsfilosofiens filosoferen på grundlag af dagligdags begreber.

Efter denne 'afvisning' vender han sin beskrivelse, og i 2 afsnit diskuterer han herefter sin forståelse af den sociologiske metode:

> *2. Men den foregående regel er helt og holdent negativ. Den lærer sociologen at gøre sig fri af dagligbegrebernes herredømme og vende opmærksomheden mod kendsgerningerne; men den siger ikke noget om den måde, hvorpå han skal komme i besiddelse af disse sidste for at underkaste dem en objektiv undersøgelse.*
> *Al videnskabelig udforskning gælder en afgrænset gruppe fænomener, som svarer til én og samme definition. Det første sociologen foretager sig, må således være at definere de ting,*

han behandler, for at man kan vide, og for at han selv kan vide, hvad sagen drejer sig om. Det er den første og den mest uomgængellge betingelse for enhver bevisførelse og enhver verifikation; en teori kan rent faktisk ikke kontrolleres, med mindre man er i stand til at genkende de forhold, som den gør rede for, og eftersom det ydermere er ud fra denne indledende definition, at selve videnskabens genstand er konstitueret, så vil denne være en ting eller ikke, alt efter den måde hvorpå denne definition bliver foretaget.
For at den skal blive objektiv, er det selvfølgelig nødvendigt, at den udtrykker fænomenerne, ikke ud fra en intellektuel idé, men ud fra deres iboende egenskaber. Det er nødvendigt, at den karakteriserer dem ud fra et element, der indgår i deres natur, og ikke ud fra deres overensstemmelse med et mere eller mindre idealt begreb. (...)
Ved at gå frem på denne måde får sociologen, straks fra sit første skridt, fodfæste i virkeligheden. Den måde, hvorpå kendsgerningerne således bliver klassificeret, afhænger nemlig ikke af ham eller af den specielle måde, han er indstillet på, men af tingenes natur. Det tegn, der indordner kendsgerningerne i denne eller hin kategori, kan vises alle, erkendes af alle, og en observatørs påstande kan kontrolleres af andre. (...)
3. Men sansningen bliver let subjektiv. Derfor er det også en regel inden for naturvidenskaberne at eliminere de sansedata, der risikerer at være for personligt farvede, for udelukkende at tilbageholde dem, som frembyder en tilstrækkelig grad af objektivitet. Således erstatter fysikeren de vage sanseindtryk, som temperatur eller elektricitet frembringer, med termometrets eller elektrometrets synlige udsving. Sociologen må træffe de samme forsigtighedsforanstaltninger. De ydre karakteristika, ifølge hvilke han definerer genstanden for sine undersøgelser, må ligeledes være så objektive som muligt. Man kan principielt sige, at de sociale kendsgerninger er så meget desto mere velegnede til at blive objektivt fremstillet, jo mere fuldstændig frigjort de er fra de individuelle forhold, som manifesterer dem.
En sansning er faktisk mere objektiv jo mere den genstand, den henviser til, er stabil; thi betingelsen for al objektivitet er tilstedeværelsen af et konstant og identisk udgangspunkt, som forestillingen kan henføres til, og som gør det muligt at eliminere alt det foranderlige i denne og dermed alt det subjektive." (Durkheim, 1895/2000: 75f)

I forlængelse af disse opfattelser hævdede Durkheim, at samfundet eksisterede uden for eller uafhængigt af individerne. Durkheim så samfundet som mere end summen af alle enkeltindividers egenskaber og forestillinger. Den totale samhandling mellem alle aktørerne resulterer i en selvstændig objektiv realitet, som følger egne lovmæssigheder. Det er netop i sit hovedværk fra 1893 Om arbejdsdelingen i samfundet, (1902) at Durkheim forsøgte at beskrive grundtrækkene i de lovmæssigheder, der kendetegner det moderne samfund.

I modsætning til Max Weber er Durkheims opfattelse, at formålsforklaringer har en stærkt begrænset betydning, fordi samfundet ikke kan forstås ud fra aktørernes subjektive bevidsthed og hensigter:

"... de kendsgerninger, som man kun observerer på sig selv, er for sjældne, for flygtige og for elastiske til at kunne øve indflydelse på de tilsvarende begreber, som vanen har fæsnet i os, og påtvinge dem deres stemme. (...) De sociale kendsgerninger derimod frembyder langt mere naturligt og langt mere umiddelbart alle tingens karakteristika. Retten eksisterer i lovbøgerne, dagliglivets bevægelser og forskydninger indskriver sig i statistikkens tal og i historiens monumenter, moden i klædedragten og den æstetiske smag i kunstværkerne. De søger på grund af selve deres natur at rodfæste sig uden for den individuelle bevidsthed, fordi de styr-

> *er den. For at se dem under deres tingslige aspekt er det således ikke nødvendigt at vende og dreje dem under udøvelse af alle mulige spidsfindige manøvrer."* (Durkheim, 1895/2000: 71f)

Det er den sociale overindividuelle objektive realitet og kraft, som påvirker individernes handlinger uafhængigt af deres intentioner eller motiver. Forklaringstyper på handlinger kan af og til forklare enkeltaktøreres handlinger, men kan dog ikke forklare generelle handlingsregulariteter og sociale institutioner. De formål enkeltaktøren forsøger at realisere, er ofte resultat af socialisering.

Samfundsvidenskaberne skal bruge årsagsforklaringer som naturvidenskaberne dvs. til at afdække regelmæssige og kausale forbindelser mellem faktorer eller hændelser i et tidsforløb uafhængigt af aktørernes hensigter og forestillinger:

> *"Men medmindre kausalitetsprincippet er et fuldstændig tomt ord, kan man, når bestemte karakteristika genfindes helt identiske og uden nogen undtagelse inden for alle fænomener af en bestemt slags, være sikker på, at de står i nøje forbindelse med disse fænomeners natur, og at de er i overensstemmelse med denne."* (Durkheim, 1895/2000: 82)

Sociologien skal således forklare komplekse samspil og vekselvirkninger mellem enkeltelementer inden for en social helhed - som udgør et selvregulerende funktionssystem.

HANDLING - MAX WEBER

Hos Weber var det aktøren og handling, som var genstandsfeltet for sociologien. Da Weber opfattede at handlinger skulle være meningsfulde for at være egentlige handlinger, bliver det vigtigt at forstå handling. Dertil udviklede han sit begreb Verstehen. Webers Verstehen-begreb træder ud af flere parallelle videnskaber, der alle som central opgave har fortolkningen af tekster eller store historiske handlinger: f.eks. hermeneutikken og historievidenskaben. Jeg vil ganske kort se på baggrunden herfor.

Hermeneutikken er så gammel som filosofien, men har på linie med andre videnskaber tjent 'indlejret', som fortolker af gamle sandheder. Ordet "hermeneutik" kommer af det græske hermeneutike, en konstruktion af hermeneia, der betyder "sproglig artikulation". Det var i oversættelsen fra græsk til latin, at hermeneutik blev oversat til interpretatio, som snarere betød "fortolkning". Det var således i oversættelsen til latin at betydningen ændredes grundliggende i forhold til den oprindelige græske betydning. Denne ændring leder frem til dagens moderne forståelse og brug af ordet. Allerede hos antikkens Platon finder vi en betoning af dialogen som en vej til erkendelse, hvilket kan overføres til den moderne hermeneutiks opfattelse af forholdet mellem fortolkeren og den fortolkede genstand: en tekst, et konkret produkt, et symbol, musik eller en anden person. Fra Aristoteles stammer også en teori om sproget, som ligger til grund for enhver form for senere hermeneutik. I et logisk-grammatiske arbejde behandler han sprogets forhold til det, som sproget er om - altså om sprogets indhold. I dette forhold opfatter Aristoteles skriften som en repræsentation af talen. Og talen er udtryk for alle den talendes bevidsthedstilstande - tanker, forestillinger, affekter eller oplevelser. Såvel skrift- som talesprog har tegnkarakter, og er bærer af den særlige mening, som bor i det, og denne mening kan nås gennem et tolkningsarbejde. (Gulddal, 1999)

Hermeneutikken i moderniteten

Det var altså først i begyndelsen af det 19. århundrede at hermeneutikken blev en selvstændig fagdisciplin. En central personen i denne udvikling var teologen og filosoffen Friedrich Schleiermacher

(1768-1834). Schleiermachers arbejde førte ham til at opfatte at talens enkelte dele forstås ud fra den helhed, de indgår i, mens helheden omvendt forstås ud fra delene. I denne sammenhæng formuleres denne problematik som den hermeneutiske cirkel. Fortolkningens cirkelstruktur er dog paradoksal, for hvis helhedsmeningen først er konstrueret på baggrund af enkeltiagttagelser, som kun er forståelige ud fra den helhed, de indgår i, så bliver forståelsesprocessen umulig. Forholdet mellem del og helhed udgjorde således i hermeneutikken et logisk paradoks. Det samme paradoks som andre videnskaber slås med blot i under andre teorirammer og under andre betegnelser. Det er overfor dette paradoks, at vi har set filosoffer og videnskabsmænd desperat række ud efter Gud. Schleiermacher forsøger at løse problemet anderledes med sin divinatoriske metode; et afsæt i en "divination", et dristigt gæt. Divinationen er således ikke dikteret i teksten, men er ubegrundet, og skal først blive tydelig *undervejs* i forståelsesarbejdet. Den moderne hermeneutik kalder en sådan hypotese for et "udkast", som et gæt, der formuleres i blinde; og først lidt efter lidt viser, om hypotesen var berettiget. (Gulddal, 1999)

I det 19. århundrede formuleredes interessen for det historiske perspektiv, ligesom historien bliver genstand for videnskabelig forskning, og en åndsvidenskabelig disciplin. Århundredets opfattelse og praksis af historie- og samfundsforskning kan deles i to perioder: Første halvdel var en hegeliansk-idealistisk historiefilosofi, der opfattede historien ud fra en idé om udfoldelsen og modningen af 'ånden', som i hver epoke udgjorde en fase i en bevægelse mod fornuft og frihed. Efter Hegels død i 1831 blev denne idealistiske universalhistorie, hvor 'fornuften' opfattedes som den historiske drivkraft opfattet som alt for tænkt, rationalistisk. Der opstår derfor en ny historisk metode, baseret på detaljeret kildekritik og en gennemgribende modstand mod overordnet historiefilosofisk spekulation. Historikernes mål var ikke spekulativt at redegøre for helheden i verdenshistoriens udvikling og det som skulle medføre denne historiske udvikling, men derimod at undersøge en bestemt historisk periode *objektivt*. Denne historieopfattelse kaldtes historisme.

Fordi åndsvidenskaberne var påvirket af naturvidenskabens fremskridt, forsøgte de at optage dens positivistiske kvantitative arbejdsmetoder. Som resultat heraf vendte man sig væk fra filosofiens rationalistiske konstruktioner, og begyndte i stedet at tage udgangspunkt i konkrete iagttagelser. Denne adaption af det naturvidenskabelige kausalitetsbegreb resulterede i at åndsvidenskabelig forskning blev identisk med kortlægning i skemaer for årsag og virkning, præcis som i fysikken, biologien eller medicinen.

Wilhelm Dilthey (1833-1911), hvis historiefortolkende arbejde finder sted under disse påvirkninger har en placering er midt mellem Hegels idealisme og historismen (positivisme). Dilthey var imidlertid af den opfattelse, at overførslen af naturvidenskabelige arbejdsmetoder til den åndsvidenskabelige forskning er utilfredsstillende, og han arbejdede derfor på at udvikle den klassiske skelnen mellem åndsvidenskab og naturvidenskab gennem hele sit liv, for derigennem at opstille en selvstændig erkendelsesteori for åndsvidenskaberne. Inspirationen til dette arbejde fik han hos Kant, der i sin Kritik der reinen Vernunft (1781) havde forsøgt at opstille en filosofi for de empiriske naturvidenskaber. Dilthey søgte at opstille en tilsvarende filosofi inden for åndsvidenskaberne.

Ligesom Descartes trak Dilthey en skarp grænse mellem natur- og åndsvidenskaber. I naturvidenskaberne står videnskabsmanden over for ydre livløse genstande, og hans primære opgave er derfor 'udefra' at optælle dem, systematisere dem, forklare deres indbyrdes relationer og derefter at formulere sine iagttagelser i nogle almene love. Naturen kan ikke forstås, da den ikke er del i ånden.

I åndsvidenskaberne derimod står den erkendende overfor fænomener, som er menneskelige frembringelser. Fortolkeren og det fortolkede objekt kommer af det samme, er begge mennesker med sprog, kultur og historie. Mennesket er således på én og samme gang den, der udforsker historien, og den der skaber den. Dilthey betragtede, måske inspireret af Hegel, alle menneskeskabte fænomener som objektiveringer, dvs. som konkrete, sanselige udtryk for noget ideelt. Åndsvidenskabens opgave var således at 'forstå' disse objektiveringer - f.eks. ret, stat, kunst, religion, videnskab, filosofi - som udtryk for ånden. Forståelse bliver hos Dilthey således en slags tilbageoversættelse af objektiveringerne til ånden. En sådan oversættelse, kunne række lige fra forståelse af enkeltpersoners livsytringer og til forståelse af de mest abstrakte strukturer af samfundsmæssig, kulturel eller historisk art. Begrebet livsytring definerer Dilthey som et sanseligt udtryk for "noget åndeligt". I naturvidenskaberne hersker forholdet mellem årsag og virkning som en ydre mekanisk relation, der ikke har noget med det menneskelige liv og den menneskelige ånd at gøre. Den åndsvidenskabelige parallel til denne kausalitet placerer Dilthey med henvisning til Kant i relationen mellem udtrykket (den tænkende) og det udtrykte (tænkte).

Det, som ifølge Dilthey ligger bag et udtryk, er først og fremmest oplevelser, der er en slags mindsteenheder, som alle åndsvidenskabelige fænomener må føres tilbage til. Disse mindsteenheder optræder som klynger af et meningsindhold, som samler sig i et forløb bestående af enkelte livsmomenter, og som danner mening i forhold til personens samlede livsforløb. Det kunne f.eks. se således ud: en kaptajn i Forsvaret har en samlet sum af oplevelser, som giver ham et grundlag for at lede, som han gør. Gennem en fortolkning af hans ledelse kan man "efter-opleve" kaptajnens oplevelser, og således opnå indsigt i det uddannelses og ledelsesforløb, som oplevelserne viser tilbage til.

Disse mindsteenheder er måske det vi senere ser hos Glaser og Strauss i form af deres iagttagelse af felters koder, som de aggregerer til kategorier, der besidder et bestemt meningsindhold. Det er denne rekonstruktion af det forudgående forløb som ifølge Dilthey er målet for forståelsen.

Modsat naturvidenskabernes erkendelse som er rationel og begrebslig, er åndsvidenskabernes netop baseret på indføling, efter-oplevelse og fantasi. Det kan betragtes som et irrationelt træk, men kun hvis erkendelse defineres som en udelukkende forstandsmæssig, begrebslig størrelse. Dilthey tager derfor fra begyndelsen af udgangspunkt i en kritik af det erkendelsessubjekt, som forsøger at eliminere alt det tilfældige og historisk betingede (flux) i den erkendendes perspektiv, og et sådant subjekt fremstilles som en abstraktion af Dilthey: "I blodårerne på det erkendende subjekt, som Locke, Hume og Kant konstruerede det, rinder ikke virkeligt blod, men fornuftens fortyndede saft, forstået som ren tankevirksomhed." (Gulddal, 1999: 26) Dilthey var inspireret af Kant, og han udarbejdede derfor et antal kategorier for forståelsen af den historiske verden. Blandt disse kategorier er relationen mellem del og helhed, der som vi så også spillede en rolle i Schleiermachers hermeneutik, og som er af helt central betydning for åndsvidenskaberne, da det er denne relation, som gør det muligt at begribe og konstruere sammenhænge. Diltheys arbejde bestod i at udvide den hermeneutiske cirkel fra kun at gælde forståelsen af en tekst eller en tale, til at omfatte den åndsvidenskabelige viden i sin helhed.

Verstehen - den sociologiske metode - eksemplificeret ved Weber

I slutningen af det 19. århundrede opstod der en retning frem inden for økonomien, hvis ønske det var at arbejde med abstrakte modeller, som byggede på antagelser om *rationel* menneskelig adfærd. Det var den fremvoksende marginalismes repræsentanter, som mente at økonomien var en deduktiv videnskab, og som ud fra visse antagelser mente at kunne forudsige økonomisk adfærd. Modsat dis-

se, stod historicisten Gustav von Schmoller, som mente at økonomien var en historisk videnskab, som derfor skulle studeres ud fra kildekritiske metoder.

Max Weber deltog i debatten *mellem* historicisterne og den fremvoksende positivisme, og indtog i denne debat som *nykantianer* en mellemposition, idet han forsøgte at udarbejde en klar adskillelse af samfunds- og kulturvidenskabernes i forhold til naturvidenskaberne. Max Weber opfattede således at kausale forklaringer var utilstrækkeligt forklaringsgrundlag i samfundsvidenskaben, hvis de ikke blev kombineret med en fortolkende forståelse. Dette synspunkt hentede Weber hos Dilthey og Windelband.

Som vi så, mente Dilthey, at samfunds- og kulturvidenskaben studerede menneskers livsytringer og mening, som gjorde forståelsesmetoden nødvendig, mens omvendt naturvidenskaben som studerede sjælløse ting ikke skulle forstå sine objekter. Wilhelm Windelband (1848-1915) mente parallelt med Dilthey, at hovedforskellen mellem natur- og kulturvidenskaberne var, at naturvidenskaberne arbejdede på at opstille generelle lovmæssigheder (nomotetiske videnskaber), mens kulturvidenskaberne arbejdede på at videnskabeliggøre enkeltytringen (ideografisk). Nomos er således det græske ord for generelt princip, som er naturvidenskabens legitime mål, mens ideo, er det græske ord for det særegne, at den menneskelige verden er forbeholdt forståelsen og fortolkningen af enkelttilfældet, og at der ikke kan opstille generelle love herfor. (Månsson i Kaspersen, 2000: 90)

Webers kausalbegreber

Som vi så, var det hos Weber aktøren og handling, som var genstandsfeltet for sociologien. At det er aktørens handling, der er genstandsfeltet, fremgår af hans definition af sociologien som videnskab:

> *"Ved sociologi vil vi - således som vi hér anvender dette særdeles mangetydige ord - forstå den videnskab, som tydende søger at forstå den sociale handlen, og som derigennem vil årsagsforklare den i dens forløb og virkninger."* (Weber, 1972: 1)

Weber gør således allerede i sin definition sociologiens dobbeltopgave klart, idet han deler den op i "forståelse" og "forklaring":

> *"Som 'handlen' vil vi betegne en menneskelig adfærd - hvad enten der er tale om en ydre eller indre handling, om undladelse eller samtykke - hvis og for så vidt den eller de handlende forbinder en subjektiv mening hermed. Ved "social" handlen forstår vi derimod en handlen, som ifølge dén mening, den eller de handlende forbinder hermed, retter sig mod andres adfærd, og som i sit forløb er orienteret herimod."* (Weber, 1972: 1)

Som Aristoteles opfatter Weber således menneskelig handling, som den adfærd, der er meningsfuld for aktørerne selv. De empiriske videnskaber, der arbejder med den menneskelige handlen, så som sociologien og historievidenskaben, skal ifølge Weber kun arbejde med den subjektive mening, og aldrig dømme om handlingens rigtighed eller gyldighed. Weber konstruerede derfor et idealtypisk handlingsbegreb, hvor meningen primært bestod af det, enkeltaktøren tillagde handlingen.
Dette handlingsbegreb var opdelt i fire rationaliteter eller begrundelser, som var det målrationelle, det værdirationelle, det affektuelle og det traditionelle. Denne inddeling ligner den, vi har set tidligere hos Aristoteles i dennes praktisk, poetisk og teoretisk tænkning, og som vi også finder i Kants gode, skønne og sande. I forhold til denne inddeling af handling i fire rationalitetsformer kan man

herefter give en forklarende forståelse af handlingen, hvis man har søgt og opnået viden om de traditioner, affekter, værdier eller mål, der kan være bag aktørers handlinger.

Den sociologiske metode skulle ifølge Weber være rationel, hvilket vil sige at forskeren først konstruerer et idealtypisk, målrationelt handlingsforløb, som han bagefter analyserede i forhold til den faktiske iagttagede handlen. Denne faktiske handlen ville så i en eller anden grad afvige fra det målrationelle handlingsforløb. Altså først rationel forsøgsopstilling, hypotese, så testning og sluttelig analyse.

Weber lagde vægt på kausalforklaringens betydning i den sociologiske metode, men mente desuden at sociologien også skulle forholde sig til den meningsforstående opgave, fordi sociologiens objekt (aktøren) er handlende og meningsproducerende. Derfor skal sociologien også løse den opgave, tydende at forstå de meningsbærende handlinger. Det er her begrebet forståelse eller verstehen kommer ind.

> *"Mens det indenfor astronomien er således at himmellegemerne bare interesserer os for så vidt som deres relationer er tilgængelige for kvantitativ, eksakt måling, er det fænomenernes kvalitative kulør som er vigtig for os indenfor samfundsvidenskaben. Dertil kommer at det i samfundsvidenskaberne drejer sig om indvirkninger fra sjælelige processer; og at 'forstå' dem ved at leve sig ind i dem, er naturligvis en specifikt anden art end dem som den eksakte naturvidenskab kan eller vil løse med sine formler."* (Weber, 1922/1994: 183)

Begrebet 'verstehen' fik Weber, som tidligere vist, fra Dilthey, men han bruger det på en anden måde, idet han deler begrebet i to, idet han skelner mellem en direkte (ideografisk) og en forklarende (nomotetisk) forståelse.

Den direkte ideografiske forståelse nås gennem handling og gennem fornemmende empati, f.eks. som den deltagelse man, som forsker udfolder under et feltstudie. Den forklarende nomotetiske forståelse opnås, hvis jeg som forsker sætter mig ind i feltets erklærede hensigt med den forestående handling. Weber arbejder således med en rationelt begrundet forklarende forståelse. Den forklarende nomotetiske udbygger således den direkte ideografiske forståelse, så den eller de iagttagede handlinger yderligere kan forstås og forklares ud fra handlingssituationens kontekst.

Konstablens motiv for sin handling lærer jeg at forstå ved at deltage, samtale og dele liv med ham, på den måde mærker jeg tavst, får jeg samtalende at vide, hvordan han forklarer sig selv, tænker og fornemmer jeg. Jeg lærer af ham, hvordan jeg skal lægge geværet før jeg skyder, lærer jeg at pakke min rygsæk, så den ikke belaster min ryg eller 'gnaver', og på den måde lærer jeg noget om konstablens rationelle motivationsforståelse. På samme måde deltager jeg, belastes jeg og bliver jeg træt, når jeg følger løjtnanten på en 20 timer lang eskortekørsel, og på den baggrund forstår jeg sergentens opgivelse og forvirring, når han skal tage stilling til et spørgsmål fra en konstabel, og derfor ikke gider svare. På den måde lærer jeg noget om affektuelt betinget, eller irrationel motivationsforståelse.

På den måde lærer jeg konstablens og sergentens brede spektrum af praksis, følelser og tanker at kende, som soldaten i enkelthandlinger udfolder i forhold til Forsvaret som institution.

Feltstudiets sigte er således en direkte ideografisk forståelse af konstablens og sergentens handlinger eller praksis: hvad er det egentlig soldaten *gør*. Den forklarende nomotetiske forståelses opgave

er at forstå soldaternes forklaring, mening, motiv og baggrund for deres handlinger. Weber forsøger således, som vi har fulgt den hermeneutiske cirkels udvikling, at placere sig kantiansk i midten, og at ville kunne forstå en handling ud fra dens mening, og samtidig kunne forklare handlingen ud fra dens motiv.

Objektivitet og idealtyper

Hos Weber består den historiske og samfundsmæssige virkelighed af en uoverskuelig mangfoldighed af handlinger og interesser. Når forskeren skal studere et sådant kaos af fakta, må han nødvendigvis gøre det ud fra et bestemt og afgrænset perspektiv. At udvælge bestemte fakta, som forskeren således er tvunget til, består desuden altid i at tage afsæt i en samfundsmæssig position:

> *"Der findes ingen slet og ret 'objektiv' videnskabelig analyse af kulturlivet eller (hvilket måske betyder noget mere begrænset, men som til vort formål sikkert ikke betyder noget væsentligt forskelligt) af 'sociale fænomener' uafhængigt af specielle og 'ensidige' synspunkter, som - udtrykkelig eller stiltiende, bevidst eller ubevidst - vælger de sociale fænomener ud som forskningsemne, analyserer dem og organiserer dem. Grunden er at ethvert samfundsvidenskabeligt arbejde har et egenartet erkendelsesmål, som vil gå ud over en rent formel betragtning af det sociale samkvems - juridiske eller konventionelle - normer."*
>
> (Weber, 1922/1994: 181)

Der findes derfor ikke nogen objektiv videnskabelig position 'udenfor' samfundet, som kan bruges til iagttagelse og analyse af samfundet. Her ser vi således placere sig anderledes end Durkheim, der mente, at samfundet skulle studeres 'udefra', som en ting. Modsat dette synspunkt, mente Weber at forskeren altid vil forstå de samfundsmæssige objekter, som han 'iagttagende' deltager i:

> *"The close connection between interpretation and explanation in Weber's thought is further illustrated by his recommendation of 'ideal types' as heuristic devices. His ideal types are simplifications or 'one-sidedly' exaggerated characterizations of complex phenomena that can be hypothetically posited and then 'compared' with the realities they are meant to elucidate. Often, the ideal types Weber actually suggested were models of rational action; sometimes, they permitted selected elements within causal or behavioral sequences to be ascribed to specified causes, motives, or beliefs. In any case, one cannot understand Weber's doctrine of ideal types apart from his broader vision of causal analysis and interpretation. For Weber and for us, in sum, ideal types make sense only to the extent that they permit the discriminations and counterfactual 'comparisons' involved in the construction of adequate interpretations or explanations"* (Ringer, 1997: 5)

Men selvom samfundsvidenskaben hviler på værdier, så skal den være værdineutral. Samfundsvidenskaben må derfor kun tale om fakta og aldrig om værdier. Altså en streng hume'sk skelnen mellem *er* og *bør*. Hvert enkelt menneske har sine egne værdier, og vælger altid disse subjektivt, og handler muligvis efter dem. Samfundsvidenskaben kan derfor aldrig tale om 'sande' værdier, men udelukkende analysere effekter af forskellige handlinger. Der er ifølge Weber en hume'sk kløft mellem empirisk viden og vurderinger.

For at løse problemet med den samfundsvidenskabelige værdineutralitet udviklede Weber sin idealtypemetodologi, som han delvist hentede fra nationaløkonomien, der arbejdede med idealtyper, som når den f.eks. talte om idealtypen 'marked'. I idealtypen 'marked betoner økonomerne:

> *"ensidigt (...) én eller et par synsvinkler og ved at lægge en masse spredte og ikke klart afgrænsede fænomener sammen ... enkelte fænomener som føjer sig efter disse ensidigt betonede synsvinkler og bliver til et samlet tankebillede"* (Weber i Kaspersen, 2000: 91)

På den ene side rejser han på den måde en kritik af, at kulturvidenskaben skal være nomotetiske som naturvidenskaben, og på den anden side søger han at etablere metoder til en forstående tilgang.

> *"Weber himself first extensively discussed the 'idealtype' in his 1904 essay on 'Objectivity'. As usual, his point of departure was 'abstract economic theory,' which can provide an 'ideal portrait' of the processes resulting from 'strictly rational action' in a competitive 'free market' economy. This 'construction' has 'utopian' character, in that it is obtained by conceptually 'heightening' certain aspects of reality"* (Ringer, 1997: 111)

Idealtyper er rationalistiske, tankebilleder, konstruktioner, som forskeren bevidst konstruerer ud fra kendte og markante træk ved den sociale virkelighed, han empirisk ideografisk skal undersøge. Denne konstruktion er tydeligt nykantiansk. Idealtypen i sin helhed kan sammenlignes med Schleiermachers 'divination', det dristige gæt eller kastet. En idealtype kan f.eks. være 'fjende', 'krig' eller 'Forsvaret', 'kapitalisme', etc. Sådanne idealtyper må ikke forveksles med 'virkelighed', og de opstår ikke som et simpelt gennemsnit af det felt, der skal undersøges, men at forskeren bevidst, ensidigt betoner visse aspekter af den virkelighed, han skal til at undersøge.

Idealtypen således ikke en realt 'eksisterende abstraktion', men et 'idealt grænsebegreb', som forskeren på forhånd må konstruere, så han kan tydeliggøre bestemte, træk ved det sociale felt, han skal undersøge, og som han kan bruge til at iagttage med. En idealtype er altså forskerens rationelle konstruktion, som han bruger på den komplekse virkelighed. Idealtyper kan konstrueres om hvilke samfundsmæssige felter som helst, men må ikke have vurderende islæt, da de udelukkende er til brug for at afgrænse den samfundsmæssige virkeligheds mangfoldighed.

Sociologi, forståelse, forklaring og kausalitet

Jeg har nu kort brugt Durkheim og Weber til at repræsenterer samfundsteoriens to hovedgrupper: Den gruppe af teorier, som anskuer samfund ud fra et strukturperspektiv, repræsenteret ved Durkheim, og den gruppe som anskuer samfund ud fra summen af aktørernes handlinger, repræsenteret ved Weber. En analyse af samfundsvidenskabelige problemer ville ud fra et system- eller strukturperspektiv tage udgangspunkt i samfundet som en struktur, hvor en række (samfundsmæssige)behov må opfyldes for at systemet kan reproducere sig selv. Samme genstandsfelt ville (hos Weber) ud fra en handlingssociologisk tilgang, fokusere på enkeltaktørens handlinger, og motiver, som vi har set..

Samlet kan begge grupper betegnes 'forståelses' videnskaber, eller 'åndsvidenskaber', men underopdeles de, vil de jf. Thomas A. Schwandt kunne deles i følgende: konstruktivismen og strukturalismen, der igen består af bl.a. hermeneutikken, verstehen, fænomenologien og diskursteorierne. (Lincoln, 1998) Disse forståelses- og fortolkningsvidenskaber ser almindeligvis ens ud, og bruger grundet det fælles fødested og arv da også enslydende ord, men viser alligevel tilbage til ganske forskellige fortolkninger af samfundsmæssig virkelighed, kausalitet, logik, perception, enkeltmenneske og social interaktion. Disse henvisninger falder jf. Guba i følgende hovedgrupper: positivisme, kritisk teori, post positivisme og konstruktivisme. (Lincoln, 1998) Denne modsætning kan sammenfattes: i begrebsparret *forståelse* og *forklaring*, hvor førstnævnte udtrykker ideografiske, hermeneutiske, rationalistiske og realistiske teorier, hvor forståelse, indlevelse og fortolkning er den

centrale tilgang til undersøgelse af den sociale verden, mens sidstnævnte er modpolen: positivismens og funktionalismens søgen efter forklaringer af universel karakter. Disse to modsatte positioner betjener sig af samme aksiomer, delvist af forskellige teorier og følgelig også af forskellige metoder til undersøgelse af sociale forhold. Og da de arbejder med forskellige typer af forklaring har de også forskellig opfattelse af kausalitet.

I hermeneutikken og handlingssociologien arbejdes der med en såkaldt *intentionel* kausalitet. Udgangspunktet er som vist ikke samfundet, men derimod aktøren. Det antages, at aktøren på baggrund af nogle værdier/motiver i en given situation handler. Samfundet udgøres af aktørernes handlinger og samfundets institutioner (familie, skole, fagforeninger og stat) er ikke andet og mere end ophobningen af alle disse handlinger. Derfor er opbygning og forandring af sociale institutioner udelukkende forårsaget af enkeltaktørernes intentionelle handlinger.

I funktionalismen opfattes samfundet som en social struktur, der genererer en social organisation. Strukturens normer og værdier internaliseres i individerne, som derved bærer rundt på sociale roller. Strukturen tillægges ikke en selvstændig eksistens forud for organisationen med de dertil hørende roller, men kommer netop samtidigt til udtryk i organisation og roller. Dette kaldes derfor en *ekspressiv* kausalitet (Kaspersen, 1992). Formuleret anderledes så frembringer strukturen opbygningen af den sociale organisation. Dette implicerer, at funktionalistiske forklaringer oftest er baseret på afdækning af de lovmæssigheder i strukturen, der udtrykkes i de synlige sociale fænomener. Den ekspressive kausalitetsmodel kommer til udtryk i funktionalistiske forklaringer, som generelt er, at der ligger en essens i strukturen, som frembringer den sociale organisation (individer, virksomheder og institutioner).

Samlet opsamling

Efter denne gennemgang står vi tilbage med følgende duale konstruktioner: en fysisk atomar bund, evt. i form af en struktur (form) overfor et varierende udtryk af liv (flux); en samfundsstruktur overfor en aktør; eller en sprogstruktur overfor enkeltytringer, der alle fanges i den såkaldte hermeneutiske cirkel.

Disse dualismer har siden Parmeneides og Demokrit været et væsenstræk ved den vestlige filosofi, og omfattet alle de rationaliseringer som Aristoteles opfandt, Kant udviklede, som i samfundsteorien bl.a. får form af opdelingen i handlingsteori (Weber) og strukturteori (Durkheim). Disse evindelige dualismer hviler på en positivistisk opfattelse af substans, hvad enten dette sker i en Cartiansk eller Kantiansk ontologi, hvilket fremgår af deres henvisning til to 'ting' eller *substanser*: individ og struktur. Begge fokuserer de på noget substantielt: ord og handlinger eller strukturer og funktioner, som hviler på og udfolder en betoning af essens, konvergent logik og lineære tid, Parmeneides og Demokrits dualisme og Aristoteles syllogisme.

Teorierne er, som vi har set, mange, men de basale konstruktioner og dilemmaer de samme, for hvordan få 'substans' og 'tomhed' til at hænge sammen uden den i dag forbudte henvisning til ånd og gud? Det store problem for denne dualistiske konstruktion, er da også at den ikke kan fastholde og forklare og give nogen *enhed* for den menneskelige bevidsthed og erkendelse, uden henvisningen til en Gud:

> *"Descartes based his whole view of nature on this fundamental division between two independent and separate realm; that of mind, or res cogitans, the 'thinking thing', and that of matter, or 'res extensa', the extended thing'. Both mind and matter were the creations of God,*

> *who represented their common point of reference, being the source of the exact natural order and the light of reason that enabled the mind to recognize this order. For Descartes, the existence of God was essential to his scientific philosophy, but subsequent centuries scientists omitted any explicit reference to God and developed their theories according to the Cartesian division, the humanities concentrating on the res cogitans and the natural sciences on the res extensa."* (Capra, 1983: 45)

Denne henvisning til Gud er i samfundsvidenskaberne i dag faldet bort, dog uden at konstruktionen er ændret, hvilket er problematisk, da konstruktionen *forudsætter* et sådant *sted:*

> *"Når vi imidlertid, som Descartes, begynder med rumlig udstrækning og adskillelighed som primære egenskaber for materien, kan vi ikke her se noget grundlag for en forbindelse mellem materie og bevidsthed. Descartes var godt klar over denne vanskelighed, og faktisk foreslog han at løse den ved hjælp af idéen om en Gud, der fra sin placering hinsides både materie og bevidsthed (som han nemlig begge havde skabt), kan give den sidstnævnte 'klare og præcise begreber' om den førstnævnte og derved forbinde dem. Siden hen har man i almindelighed forladt den tanke, at Gud tager vare på dette problem, men man har ikke samtidig gjort sig klart, at muligheden for at forstå forholdet mellem materie og bevidsthed derved falder bort."*
> (Bohm, 1986: 176f)

Derfor bliver mange grundelementer i humaniora og samfundsteori så som bevidsthed, iagttagelse, sprog, hukommelse, erfaring, læring, handling og samhandling ramt af denne deling, og lader sig derfor dybest set ikke forklare.

Bevidstheden, sansningen, erfaringen og hukommelsen lader til at blive opfattet som det der producerer subjektivitet i et objektivt univers. En nullermand i Guds perfekte maskineri. Det er mennesket, der ser farver, lugter og hører musik, skaber mening - eller blot subjektivitet. Begreber som farve, hårdhed, tyngde, gennemtrængelighed er således primært produkter af det menneskelige sind:

> *"Evnen (receptivitet) til at få forestillinger gennem den måde genstandene påvirker os kaldes sansningsevnen (Sinnlichkeit). Det er således ved hjælp af sansningen at genstandene foreligger som givne, og det er den alene der giver os anskuelse."* (Kant, 1781/1991: 83)

Mens tingen i sig selv derimod ikke er det. På den måde ser det ud som om, det fysiske og det begrebslige eller epistemologien med Kant bliver adskilt, og at samfundsvidenskaberne tager sig af at få orden i denne menneskelige subjektivitet:

> *"Ved det empiriske begreb om et objekt, det være sig et legemligt eller ikke legemligt, kan enhver egenskab som erfaringen belærer os om elimineres. Men den egenskab i kraft af hvilken man tænker objekter som substans, eller som tilhører en substans (om end dette begreb indeholder flere bestemmelser end begreber om et objekt som sådant) kan ikke elimineres."*
> (Kant, 1781/1991: 64)

Kant afskaffede metafysikken i sin *Kritik der reinen Vernunft* ved minutiøst at påvise, at alt, hvad der overhovedet kan *tænkes* og gives et *navn*, nødvendigvis må passe ind i *sindets* iboende struktur: rum, tid, kvalitet, kvantitet, kausalitet, etc. Han tager således ikke stilling til konstruktionen som sådan, og den ændres derfor ikke, men forbliver en konstruktion af substans og tomhed, derfor bliver stedet for bevidsthed et problem, som stadig hægtes op på Gud. Eller med Kants ord:

”De opgaver der således påtvinges den rene fornuft er Gud, frihed og udødelighed”
(Kant, 1781/1991: 65)

En typisk opfattelse af det samfundsteoretiske genstandsfelt (som det hedder) vil være, at der *er* en virkelighed, men at den ikke udsiger noget om det kulturelle, sociale, historiske - eller nærmere hele det epistemologiske område.

Sandsynligvis fordi samfunds- og kulturvidenskaberne i det klassiske mekaniske positivistiske dominerede univers også stået over for den umulige opgave at bringe noget så flygtigt og uhåndterligt som ‘ånd’, ‘erkendelse’ og ‘kultur’ ind i en naturvidenskabeligt domineret ramme. Dette søges i første omgang opnået ved at adoptere naturvidenskabens aksiomer, teorier og metoder. Dette lader sig imidlertid ikke fastholde, og der opstår da også snart en udspaltet, isoleret og afsondret humanistisk og samfundsvidenskabelig udvikling, som med inspiration i Kant søger at videnskabeliggøre ‘forståelsen’, som et særegent videnskabeligt område.

Denne placering af samfundsteorien på epistemologisk område, lader til at støde ind i problemet, hvad empiri og dermed, hvad substans er. En diskussion af begrebet empiri leder i første omgang til en afklaring af forholdet mellem Descartes substansbegreb og Kants substansbegreb, dernæst til en afklaring af forskellene mellem de forskellige samfundsteoretiske genstandsfelter og iagttagelsespositioner. Sidst leder diskussionen frem mod problemet om de dualistiske positioner kan overskrides.

Descartes ‘materie’ er ikke det samme som Kants ‘objekt’. Descartes ‘materie’ er en tænkt tredimensional nedre materiel grund, som opfører sig mekanisk kausalt. Kants ‘objekt’ er derimod en menneskelig konstruktion, noget begrebsligt, tænkt, og det opfører sig derfor ikke mekanisk kausalt, i naturvidenskabelig forstand, men begrebslogisk som det menneskelige og kulturelle begreb det er, og derfor intentionelt eller ekspressionelt kausalt. Alligevel ses alt for ofte i samfundsteoretiske fremstillinger naturvidenskabelige og logiske begreber behandlet ens, som om de var ‘virkelige’ ydre kausalt materiale.

At dualismerne stadig er et grundliggende teoretisk og ikke bare filosofisk problem, kan man se af, at det bestandigt dukker op igen og igen, som et legitimitets- og metodeproblem for forskningen, der diskuteres højlydt, om end ikke særlig tydeligt. Det vil jeg søge at vise med det følgende: I Grus førte Lars Bo Kaspersen i 1992 over tre numre en diskussion med Jørn Loftager om, hvorvidt Anthony Giddens var empirist eller ej. Det ledte logisk til, at de to måtte fremstille, hvad de opfattede empiri og dermed iagttagelse, epistemologi og ontologi at være. Jeg har på grund af diskussionens klarhed valgt at give Kaspersen plads til en længere fremstilling af problemstillingen i det følgende:

> *“Et fundamentalt problem hos Giddens, realismen, Layder og Hekman er selve distinktionerne epistemologi-ontologi og tænkning-væren. En konsistent sociologisk teori kan aldrig acceptere en adskillelse mellem epistemologi-ontologi i denne udgave. I det øjeblik at ontologien og dermed væren (uanset arten af denne væren) overhovedet afgrænses fra tænkningen, har man automatisk sat sig selv i en ny subjekt-objekt position. Væren opfattes dermed som en givet størrelse, der eksisterer uafhængigt af vores tænkning. Menneskets (subjektet) erkendelsesproces foregår under den forudsætning, at der eksisterer noget givet (objekt) forud for vores tænkning. At kræve en epistemologisk forklaring er heller ingen ‘løsning’. Epistemologi er en teori, hvori erkendelse netop bygger på en forudsætning om adskillelse og korrespondens mellem på den ene side vores begreber, ideer og teorier og på den anden side de ‘virkelige’*

> *objekter, fænomener, sanse-data, det givne, etc. (Hindess, 1977: 4-5). Her er en klar adskillelse mellem tænkning og væren, og epistemologiens intention er at bygge bro herimellem, således at selve erkendelsesprocessen består i, at viden og tænkning påpeger 'indholdet' i det givne, afdækker virkelighedens strukturer osv. Afgørende for denne diskussion er at påpege, at uanset om man som Giddens og den kritiske realisme sætter ontologien i centrum, eller som Layder og Hekman forlanger en epistemologisk forklaring, så falder man tilbage i en dualisme. Adskillelsen mellem epistemologi og ontologi bygger i sit udgangspunkt på en dikotomi. Selve forskningsprocessen betragtes som et subjekt-objekt forhold, hvor 'genstandsfeltet' eller 'fænomenet' ligger udenfor subjektet/forskeren i den såkaldte virkelighed. Netop dette er et afgørende karakteristikum ved de såkaldte empiriske videnskabsfilosofier (Hindess, 1977), der er fundamentet for størstedelen af sociologien. Såvel handlingssociologi som funktionalisme/strukturalisme er forankret i sådanne filosofier. Så længe dette er tilfældet, vil sociologien aldrig kunne udvikle sig i en streng (Bachelard-) teoretisk forstand. Den vil fortsat manifestere sig i enten handlingssociologi eller en funktionalisme/strukturalisme eller synteseforsøg. (...) Kan dualismen overhovedet overskrides? Svaret er nej. Dualismen er selve forudsætningen og fundamentet for de empiriske videnskabsfilosofier, hvori den overvejende del af sociologien er forankret. Så længe sociologien er bundet ind i disse filosofier, vil dualismen altid fremtræde som et af fagets hovedproblemer. (...) En forudsætning for udviklingen af en sociologisk teori, der ikke bygger på filosofiske postulater, er at forstå denne separation som en distinktion i tænkningen." (Kaspersen i Grus, nr.36, 1992, s. 94) Kaspersen slutter artiklen af med at pege på, at det er "selve tænkningen (som derfor) skal sættes i centrum for den videnskabelige proces. Tænkning skal her forstås som den forskningspraksis, hvor begreber produceres og udvikles. Det er vigtigt at forstå begreberne som et studium i den videnskabelige tænknings udvikling. Og begreber er, fremhæver Kaspersen, ikke som hos Giddens og den kritiske realisme substitut for ting i 'virkeligheden'."* (Kaspersen i Grus, nr. 36, 1992, s. 95)

I ovenstående diskussion kommer Kaspersen med følgende markerede udsagn: "En konsistent sociologisk teori kan aldrig acceptere en adskillelse mellem epistemologi-ontologi i denne udgave. I det øjeblik at ontologien og dermed væren (uanset arten af denne væren) overhovedet afgrænses fra tænkningen, har man automatisk sat sig selv i en ny subjekt-objekt position." På lignende vis er Bourdieus problem "valget mellem en finalistisk og mekanisk tilgang". (Bourdieu, 1997: 122) Og et helt centralt opgør i dette valg bliver for Bourdieu fokuseringen på det Kantianske "jeg":

> *"Hvordan skal man faktisk - uden at bevæge sig ud over sociologiens grænser - svare på det gamle empiriske spørgsmål om eksistensen af et "jeg" der ikke kan reduceres til et virvar af enkeltstående sansninger? Man kan givetvis i agenternes habitus finde det aktive princip (der ikke kan reduceres til de passive sanseindtryk) som gør deres forskellige praktikker og forestillinger sammenhængende, og gør dem til en enhed (dvs. den historisk konstituerede og altså historisk placerede pendant til dette "jeg", som man ifølge Kant er nødt til at hævde eksistensen af for at kunne gøre rede for det forhold at de forestillinger i en bevidsthed hænger sammen, og for det forhold at de mangfoldige sanseindtryk som modtages intuitivt, samler sig i en syntese)."* (Bourdieu, 1994: 82)

Bourdieu vil ikke bevæge sig *udenfor* sociologiens grænse, hvilket Kaspersen heller ikke vil, og det kan sociologien ikke, fordi, siger Kaspersen: "Epistemologi er en teori, hvori erkendelse netop bygger på en forudsætning om adskillelse og korrespondens mellem på den ene side vores begreber, ideer og teorier og på den anden side de 'virkelige' objekter, fænomener, sanse-data, det givne, etc." Kaspersen henviser her til Hindess, men det er, som jeg læser det, snarere en grundlæggende Kanti-

ansk konstruktion, da han beskriver erkendelsesforholdet som et subjekt-objekt forhold: "Selve forskningsprocessen betragtes som et subjekt-objekt forhold, hvor 'genstandsfeltet' eller 'fænomenet' ligger udenfor subjektet/ forskeren i den såkaldte virkelighed." (Kaspersen, 1992, nr. 36, s. 95).

Dette udsagn peger på karakteren af forestillingen om en nedre fast substans. Og som jeg læser Kaspersens og Loftagers diskussion, så er det en diskussion mellem Descartes og Kants substansbegreb og først siden om empiriske positioner. Descartes' konstruktion består i en ånd-materie dualisme, mens Kants konstruktion og dualisme består mellem den tænkende og det tænkte, noget Kaspersen her søger at gøre klart:

> *"I Gaston Bachelard, Louis Hjelmslev og Berry Hindess tradition er empirisme en betegnelse for videnskabspositioner, der er forankret i epistemologiske eller ontologiske teorier, hvor primært to forhold gør sig gældende. Det ene er den implicitte eller eksplicitte adskillelse mellem 'teori' og 'empiri', 'begreber' og 'virkelighed', 'tænkning' og 'væren', osv. I tænkningen/teorien findes begreberne, der anvendes til analyse af virkeligheden/empirien. Disse begreber har karakter af 'tings-begreber', dvs. de foregiver, at være navne på ting ude i 'virkeligheden'. Begreberne anvendes til at analysere og forstå sociale fænomener (samfundets opbygning og forandring). Det andet er det ontologiske postulat. Det, der ikke er begreber, er det, der eksisterer og denne (eksisterende) verden opfattes kausal. Begreberne refererer til den kausale verden. Kendetegnende ved empirismen er en bestemt form for erkendelsesteori, der indeholder en adskillelse mellem subjektet (forskeren) og (undersøgelses-)-objektet. Erkendelsesprocessen opfattes som et synkront forhold, hvor forskeren står overfor et socialt fænomen. Fænomenet underkastes en undersøgelse, der implicerer abstraktion, generalisering og årsagsforklaring for at komme ind til dets væsen. Forskningsprocessen bliver derved en proces, hvor forskeren ekstraherer viden ud af det på forhånd givne objekt og via en abstraktionsproces skaber overensstemmelse mellem sin begrebsverden og 'virkeligheden'. (...) Når forskeren skal finde ind bagved fænomenets overflade for at nå frem til de forhold, som forårsager det synlige observerbare fænomen, bliver det for empirismen vigtigt at anvende de bedste metoder, hvilket afspejles i teorihistorien, hvor eksempelvis den bestandige kamp mellem positivistiske og hermeneutiske metoder illustrerer dette. De heftigste diskussioner indenfor empirismen har drejet sig om, hvilke metoder, der skaber den mest gyldige viden. (...) Det er afgørende at understrege, at denne kritik både gælder sociologiske teorier forankret i positivistisk og hermeneutisk filosofi, f.eks. Durkheims funktionalisme og Webers handlingssociologi. I Loftagers udgave er empirismen afgrænset til den positivistiske udgave, hvor subjektet er 'som en ren tavle med åbne sanser, (der) opsamler viden i form af sanseindtryk fra den beskuede, udenforstående virkelighed' (Loftager, 1992: 93) Det er vigtigt at pointere, at hermeneutikken og dermed handlingssociologien også bygger på samme erkendelsesmodel, hvor subjektet er adskilt fra objektet. Her er subjektet ganske vist ikke en passiv størrelse, der blot registrerer og koordinerer indtryk og sansedata. Subjektet er vidende, aktivt og besidder normer og værdier, der indgår i et gensidigt vekselvirkningsforhold med objektet. Hos Weber står subjektet over for en uendelig mængde af 'facts', hvor forskerens værdier bestemmer, hvilke fænomener der skal udvælges og underkastes undersøgelse (Hindress 1977: 5). Men princippet om adskillelse og korrespondens mellem 'teori' og 'virkelighed' gør sig stadig gældende."* (Kaspersen i Grus, nr. 40, 1992, s. 115)

Kant mener ikke at mennesket kan udsige noget om 'Das Ding', materien, som han derfor efterlader ubeskrevet, 'an Sich'. Som vi så, var Kants konstruktion tillige et forsøg på at redde erkendelsen fra Locke og især Hume, og dette Lock'ske udgangspunkt får ham til at fokusere fysiske ting og men-

neskets sanser. Det leder så vidt jeg kan se Kaspersen til at påstå at denne grundliggende dualisme ikke kan overskrides:

> *"Afgørende for denne diskussion er at påpege, at uanset om man, som Giddens og den kritiske realisme, sætter ontologien i centrum, eller som Layder og Hekman forlanger en epistemologisk forklaring, så falder man tilbage i en dualisme. Adskillelsen mellem epistemologi og ontologi bygger i sit udgangspunkt på en dikotomi."* (Kaspersen i Grus, nr. 36, 1992, s. 94)

I sin bog *On the Logics of the Social Sciences* betonede Habermas allerede i 1967 den samme modstillings konsekvenser, og søgte at indarbejde den i en opdeling af samfundsvidenskabernes forskellige genstandsfelter og deraf forskellige metoder:

> *"The once lively discussion discussion initiated by neo-Kantians concerning the metodological distinctions between natural-scientific and social-scientific inquiry has been forgotten; the problems that gave rise to it no longer seem to be of contemporary relevance. Scientistic consciousness obscures fundamental and persistent differences in the methodological approaches of the sciences. The positivistic selfunderstanding prevalent among scientists has adopted the thesis of the unity of sciences; from the positivist perspective, the dualism of science, which was considered to be grounded in the logic of scientific inquiry, shrinks to at distinction between levels of development. At the same time, the strategy based on the program of a unified science has led to indisputable succes. The nomological sciences, whose aim it is to formulate and verify hypotheses concerning the laws governing empirical regularities, have extended themselves far beyond the sphere of the theoretical natural sciences, into psychology and ecomomics, sociology and political science. On the other hand, the historical-hermeneutic sciences, which appropriate and analyze meaningful cultural entities handed down by tradition, continue uninterupted along the path they have been following since the nineteenth century. There is no serious indication that their methods can be integrated into the model of the strict empirical sciences. (...) This continuing dualism, which we take for granted in the practice of science, is no longer discussed in terms of the logic of science. In stead of being addressed at the level of the philosophy of science, it simply finds expression in the coexistence of two distinct frames of reference. (...) There would be no reason to touch on the well-buried issue of the dualism of science if it did not in one area continually produce symptoms that demand analytic resolution: in the social sciences, heterogeneous aims and approaches conflict and intermingle with one another."* (Habermas, 1967/1988: 1f)

Opdelingen i ontologi og epistemologi, og de efterfølgende teoretiske og metodiske problemer peger på det opgør med denne dikotomi, som Hegel forsøgte med sin konstruktion og kritik af Kant. Hegel placerede jo netop Kants Ding an Sich *i* mennesket som en menneskelig konstruktion, en reifikation, som udsprang af menneskets udvikling, viden om sig selv og sine oplevelser. Også Habermas tager også denne problemstilling op:

> *"Since Dilthey, we have been accustomed to thinking of the distinguishing feature of the Geisteswissenschaften as the relationship within them of the epistemological subject to an object domain that itself shares the structures of subjectivity. In the idealist tradition this particular position of subject and object can be interpreted as spirit encountering itself in its objectivations. Collingwood still adopts this view. Historians and philologists are concerned not with an objective context of events but with the symbolic context of a spirit that expresses itself in them. Reflection on what the hermeneutic sciences do must thus first clarify how the*

> *formative process in which spirit objectivates itself is to be understood, and how, complementarily, the act of understanding that translates what has been objectivated back into something inward is to be understood."* (Habermas, 1967: 90)

Denne tolknings- og forståelsesproces mellem en indre subjektsfære og en ydre objektsfære (das Ding), mener jeg, sammen med konstruktionens afhængighed af en ydre Gud, peger ud over såvel sociologi som filosofi og ind i fysis - fysik. Det mener, mig bekendt, Habermas nu ikke. Hans bidrag er -et næsten kantiansk- at flytte fokus fra bevidsthedsfilosofi til sprog. Dette bidrag mener jeg imidlertid er problematisk i lyset af den sub-atomare fysik, der netop påpeger sammenhængen mellem fysiske fænomener og sprog. På den baggrund vil jeg hævde, at netop et opgør med delingen mellem tænkning-væren, i den kartesianske dualisme, er en nødvendighed. Et opgør som samtidig kan hjælpe sociologien ud over den dualisme Kant opstiller: det tænkende overfor det tænkte, da et sådant opgør inddrager *das Ding.*

KRITIK - VERDEN EFTER EINSTEIN

På baggrund af Parmeneides oprindelige spaltning mellem det der er - og det der ikke er, Demokrits atomteorier og Aristoteles støttende konvergente logik (A er A og ikke ikke-A og en tredje mulighed gives ikke), samt de begrebs- og sproglige konsekvenser, har erkendelsesteorien og samfundsteorien siden skelnet skarpt mellem subjekt og objekt, mellem det, der er subjektivt, og som skyldes individets påvirkning, og det derude, som er objektivt som antages at eksistere uden for subjektet og dettes erkendelse af det.

På den måde stilles bevidsthed, sprog og handling op overfor en ydre virkelighed. Sproglige symboler bliver betragtet som navne for ydre objekter, og disse navne antages at henvise til en realitet, en bund, noget væsensforskelligt fra sindet, der er materielt, modsat sproget.

Når man i den occidentale hverdag og samfundsvidenskab forsøger at skelne skarpt mellem sprog og virkelighed ved at stille dem op mod hinanden som en dualisme, overses det som Hegel påpegede, at sproget *er* verden. Såvel den fysiske som den sociale verden er sprog. Dermed siger jeg også at oplevelsen af den fysiske omverden er sproglig, begrebslig og dermed dybest set historisk.

Den dualistiske opdeling i sprog og virkelighed fastholder forestillingen om, at der eksisterer en ydre bund, noget nedre og fast, som den menneskelige perception og de menneskelige ordener bygger på, og som er uafhængig af noget andet. Den idé finder vi hos Kants *Ding an sich*. Efter kvanteteoriens verdensbillede er det imidlertid svært at fastholde en sådan dualisme mellem sprog og virkelighed.

Vores beskrivelser af verden - både den fysiske og den kulturelle - forudsætter, at vi har et sprog. Dette sprog skulle gerne give os mulighed til at fremsætte korrekte udsagn om disse verdener. Dette kan ikke benægtes uden at blive tænkning og udsagn - måske oplevelser bliver modsigelsesfulde. Spørgsmålet er så, om vi kan fremsætte korrekte udsagn, hvis vores dagligsprogs og vores videnskabelige sprogs grundlæggende logiske regler er utidssvarende eller måske endog direkte forkerte.

Når vores udsagn i sig selv er sprog, og rummer sprogets indbyggede logik, hvordan kan vi så slutte os til noget, der rækker ud over denne logik. Og hvis vi ikke kan forklare nye logiske regler ved at henvise til virkeligheden; når de begreber, vi bruger til at begrunde, i virkeligheden forudsætter sig

selv som begrundelse, hvordan kommer vi så videre? Det mener jeg vi gør ved at se på, hvad den seneste fysiske forskning fremkommer med. Lad os se på det.

Det Sande II - om substansen

Det var omkring århundredeskiftet, at der sattes alvorlige spørgsmålstegn ved den klassiske fysik. Med opdagelsen af røntgenstrålerne opdagede man tegn på, at atomerne kunne have en struktur, og at de altså ikke blot var kugler af unedbrydelig karakter. Der blev opdaget andre former for stråling, og Ernest Rutherford opdagede at disse stråler, alfapartikler, var meget hurtige 'projektiler', der var brugbare til udforskning af det sub-atomare område. Den verden Rutherford trængte ned i var overraskende og opsigtsvækkende. For i stedet at møde hårde faste og unedbrydelige partikler, som man i mere end 2000 år havde troet på, stødte man nu på 'store rummelige områder'. Heri bevægede meget små partikler sig omkring atomkernen. (Grof, 1983)

For lidt bedre at få hold på størrelsesforholdene kan man forestille sig en appelsin på Jordens størrelse. I denne overdådige appelsin ville atomerne være på størrelse med kirsebær. Masser af kirsebær tæt sammenpressede. I kirsebærrene ville kernen være så lille, at det blotte øje ikke ville kunne se den. Her må vi så igen forstørre kirsebærret op til en størrelse svarende til Sct. Peters Kirken i Rom. Var kirsebærret så stort ville kernen være på størrelse med et gran salt. Rundt om det ville støvkorn hvirvle i det enorme rum. (Capra, 1975: 68)

Denne planetariske virkelighed var en virkelighed, som var meget fjern fra den tidligere euklidiske og newtonske "massive" virkelighed. Yderligere "svarede" naturen forskerne, når de forsøgte at trænge ind i denne verden, med paradokser, som ikke var forståelige eller som måske snarere virkede urimelige set i forhold til videnskabsmændenes virkelighedsopfattelse. Jo skarpere spørgsmål, jo skarpere paradokser. Videnskabsmændene måtte acceptere, at disse paradokser opstod, fordi de forsøgte at beskrive sub-atomare begivenheder ud fra traditionelle fysiske begreber. (Capra, 1975: XX)

Rutherfords eksperimenter havde vist, at snarere end at være små hårde partikler af unedbrydeligt stof, så bestod atomerne af enorme "rum", hvori virkelig små partikler bevægede sig. Formuleringen af kvanteteorien gjorde det klart, at selv disse små partikler *ikke* havde noget til fælles med den klassiske fysiks forestillinger om *faste* genstande. (Capra, 1975: 69)

De sub-atomare partikler er meget *tænkte* størrelser, som er behæftet med en dual, nærmest paradoksal karakter. Afhængigt af, hvordan de bliver iagttaget, viser de sig somme tider som partikler og somme tider som bølger. De kan altså være en partikel med et meget lille rumfang, og samtidig være en bølge som breder sig over et meget stort område i rummet, alt afhængigt af målemetoden. Dette paradoks satte spørgsmålstegn ved selve grundlaget for det mekanistiske verdensbillede - nemlig begrebet om stoffets virkelighed - måske eksisterede det slet ikke? (Capra, 1975: 70)

I modsætning til det klassiske mekanistiske virkelighedsbillede, som hævdede, at stoffet eksisterede, så hævdede den nyere fysik på baggrund af sine højenergi forsøg og teorier, at stof ikke med bestemthed eksisterer på bestemte steder, men at det snarere udviser en *tendens* til at eksistere, og det er ikke med sikkerhed på bestemte tidspunkter og måder, men det er snarere i form af en tendens til at forekomme. (Capra, 1975: 70)

Når der tales om partikler og bølgeformer her, så må det altså ikke forstås som virkelige tredimensionale bølger á la lyd eller vandbølger, men som sandsynlighedsbølger i abstrakt matematisk skikkelse, tænkt - menneskets sanselige dom over 'virkeligheden'. (Capra, 1975: 71)

Kvanteteorien ugyldiggjorde således den klassiske fysik med dens klassiske forståelige begreber om faste legemer og strengt deterministiske naturlove. Objekter er i kvanteteorien opløst til bølgeligende sandsynlighedsmønstre af indbyrdes forbindelser, og er således ikke egentlige ”ting”. Derfor giver de sub-atomare partikler ikke nogen mening, når de forsøges beskrevet som isolerede størrelser, men de må beskues som vekselvirkningen mellem opstillingen af et eksperiment og målingerne. (Capra, 1975: 72f)

Da det således viser sig at den fysiske verden ikke kan opsplittes og beskues som isolerede mindste selvstændigt eksisterende enheder afslører kvanteteorien en grundliggende enhed i universet.

Iagttageren og substansen - manden i maskinen

Universet består ifølge kvanteteorien således ikke af grundlæggende byggeklodser, men snarere af et indviklet netværk af forbindelser i en helhed. Denne helhed indbefatter altid beskuerens eller forskerens bevidsthed, som udgør det sidste led i kæden af iagttagelse, og de sub-atomare partikler kunne kun forstås som den vekselvirkning, der finder sted mellem eksperiment og måling.

Med den sub-atomare fysiks erkendelser får dette den konsekvens, at den spaltning, Descartes hævdede skulle bestå mellem sjæl og materie, falder fra hinanden.

Den sub-atomare fysik har vist, at mennesket ikke kan tale om naturen uden at tale om sig selv, og om hvad bevidsthed og tanker egentlig er. På den måde smelter forskning af fysikken sammen med andre forskningsgrene som f.eks. hjerneforskning, dybdepsykologi - og i sidste ende med rationalitetsteorier. Når atomet består af sub-atomare partikler, der igen er udtryk for sandsynligheder af energiudladninger, så er der snarere tale om menneskets sanseindtryk af virkeligheden end virkeligheden selv. Men hvorfor oplever mennesket stoffet som hårdt, når det næsten kun består af ”tomt” rum?

Dette skyldes nogle højst specielle egenskaber ved de sub-atomare partikler. Når de sub-atomare partikler lukkes inde i et lille rum, reagerer de ved at få ”klaustrofobi”: De farer rundt, og jo mindre rum, jo højere hastighed. (Capra, 1975, 1983, Grof, 1983)

I atomet er der to modsatrettede kræfter - man kunne tale om enhed i forskellighed, eller om yin yang princippet - på den ene side hersker der en bundethed til kernen af de elektriske kræfter, som søger at knytte partiklerne så tæt sammen som muligt, og så på den anden side reaktionen på denne indespærrethed, nemlig den hvirvlen rundt, der opstår. Jo nærmere partiklerne er bundet kernen, jo højere hastighed, jo hurtigere hvirvlen. Således kan elektronernes indespærring i atomet resultere i hastigheder på ca. 950 km/sek., hvorfor de for den tredimensionale makroskopiske verden i dens euklidiske kausale rum, som menneskets sanseapparat kan opfatte, tager sig ud som en solid kugle. Vekselvirkningen mellem elektroner og atomer er således grundlaget for denne verden af ufattelig rigdom af forskellige fænomener. (Capra, 1975: 72, 1983)

Atomkernen i dette righoldige system er ca. 100.000 gange mindre end hele atomets masse. Stoffet i kernen må altså være utroligt tæt, når vi sammenligner med de former for stof, vi har vænnet os til. Atomkernerne eller nukleonerne, som består af protoner og neutroner, har samme kvantekarakter som elektronerne, hvorfor der også opstår meget høje hastigheder i atomkernerne. (Capra, 1975, 1983)

Når nu protoner og neutroner er presset sammen på et sted, der er ca. 100.000 gange mindre, så bliver hastigheden også tilsvarende højere. De bevæger sig da også med hastigheder på op mod 64.000 km/sek. Forklaringen på dette fænomen er den stærke kernekraft, der fungerer således, at når kernepartiklerne kommer tæt på hinanden, og det vil sige ca. to til tre gange deres diameter, virker kernekraften stærkt tiltrækkende, men når den bliver mindre, bliver den stærkt frastødende. Således fastholdes partiklerne i en kerneform af en uhyre stabil, men samtidig overordentlig dynamisk ligevægt. (Capra, 1975: 76, 1983)

Imellem disse meget dynamiske kernepartikler hvirvler elektronerne. De svarer kun til en brøkdel af den totale masse, men giver alligevel stoffet - set fra menneskets sansefikserede udgangspunkt - dets faste karakter, som gør det muligt at opbygge større molekylære strukturer. Grundet partiklernes høje hastigheder har det været nødvendigt at føje relativitetsteorien til kvanteteorien. Partiklerne, som bevæger sig i kernens rumfang, kommer jo nær lysets. En teori, der totalt indbefatter kvante- og relativitetsteorierne er endnu ikke formuleret. (Capra 1975, 1982, Grof, 1983, Heisenberg, 1969)

Et masseløst univers

Relativitetsteoriens tilføjelse ændrede på dybtgående måde forestillingen om stof, da den viste, at masse ikke havde noget med en unedbrydelig masse at gøre, men at stof eller substans snarere bestod af *energi,* som var knyttet til en dynamisk helhed af processer, hvori partiklerne bliver dannet og nedbrudt i ”rytmiske pulsslag” - noget der kunne ligne, det som hinduerne kalder Shivas dans af skabelse og nedbrydelse, fødsel og død, grundlaget for al eksistens. Ifølge relativitetsteorien er rummet ikke tredimensionalt og tiden ikke lineær; ingen af dem er isolerede størrelser. De er intimt sammenvævede, og udgør et fire-dimensionalt kontinuum kaldet ”rumtid”. Tidens strømmen er ikke jævn og ensartet som i den newtonske model; den afhænger af iagttagernes position og deres relative hastigheder i forhold til den iagttagne begivenhed. Ydermere hævder relativitetsteorien, at rumtid bliver påvirket af tilstedeværelsen af massive genstande. Variationerne i tyngdefeltet i forskellige dele af rummet har derfor en krummende virkning på rummet, og får tiden til at gå med forskellige hastigheder. Dette sidste er dog ikke endnu påvist eksperimentelt. (Capra, 1975, Wilber, 1985)

En partikels masse svarer til en given energimængde, og er altså ikke en statisk ting, eller et objekt, *men en del af en proces, der manifesterer sig for vores oplevende bevidsthed* som solid masse.

Før den relativistiske sub-atomare partikelfysik var det grundlæggende spørgsmål, om man i nedbrydelsen af stoffet ville nå en mindste enhed. Svaret blev givet, men ikke med et ”ja” eller et ”nej”, for det blev givet på baggrund af *en helt anden logik.*

Det er *iagttageren, bevidstheden*, der bryder universets ubrudte helhed og skaber paradokser. Den øjeblikkelige oplevelse af virkeligheden forekommer overhovedet ikke paradoksal. Det er først, når iagttageren forsøger at tænke og at konstruere sin oplevelseshistorie, at paradokser dukker op.

> *Stoffet svarede ved at bestå af energi og ikke af stof.*

Dette stof, denne energi, kan ikke nedbrydes til mindste stykker, da man blot skaber nye ”partikler” af den energi, som indgår i processen. De sub-atomare partikler er derfor både nedbrydelige og unedbrydelige - paradoksale i sin natur, så længe de betragtes som grundlæggende byggesten. Anlægges derimod et dynamisk og relativistiske syn forsvinder paradokset. Partiklerne indgår da i et

dynamisk mønster af processer, som er i besiddelse af en vis mængde energi (Heisenberg, 1969; Capra, 1975; Capra, 1982; Grof, 1983; Wilber, 1985; Bohm, 1986).

Det er dette mønster, der for mennesket fremtræder som masse. De klassiske begreber som ”elementar partikel”, ”stof” eller ”isolerede genstande” er tømte for indhold, så at universet i dag er et dynamisk netværk af uadskillelige energimønstre, hvor den sub-atomare verden ikke kan nedbrydes til sine mindste bestanddele. Det fremgår altså som et dynamisk hele, der altid indbefatter iagttageren. Denne verden har flere nære lighedspunkter med den verden den orientalske mystik har beskrevet.

Konsekvensen for den nye fysik er, at den må anse alle lovmæssigheder og afgrænsninger for i sidste instans vilkårlige og diskutable, som udtryk for aksiomer, eller en paradigmatisk konstruktion, et billede snarere end en grundlæggende virkelighed.

I videste konsekvens medfører dette, at den oplevende bevidstheds psyke spiller den afgørende rolle for konstruktionen af virkeligheden. Selve menneskets bevidsthed - ikke virkeligheden - bliver på denne måde til videnskabens grundliggende element. Filosofiens aksiomer, det tredimensionale kausale, mekaniske sprog, som samfundsvidenskaben hviler på med sine differentieringer og objektiveringer er dermed for begrænsede måske direkte forkerte. Og skal gentænkes.

Hermed er vi tilbage ved udgangspunktet problemet omkring iagttageren, bevidstheden og det iagttagne. Som vi så, så var det først Parmeneides, siden René Descartes, der mest tydeligt udspaltede bevidstheden fra materien. Dermed stod han overfor problemet: hvor bevidstheden da så kommer fra - hvis atomer er mindste byggesten, og ikke kan tænke? (Bohm, 1986)

Sansning, hukommelse - erfaring og læring

Hvis Gud var død, måtte bevidsthed begrundes i materie, hjerne og sanseorganer. ”Den antikke filosof Epikur troede, at der var ”sjæleatomer” fordelt over hele kroppen, som kunne forklare både bevidstheden og den almene vitalitet – men mange af de gamle grækere mente, at hjertet eller brystet var kilden til disse. Andre har antaget, at bevidstheden opstod af leverfunktionen eller blodet. Ifølge hinduistiske filosoffer er den koncentreret i ”chakrer” ned langs ryggen – deraf vores formodede evne til at beherske den ved yoga – mens Descartes i nyere tid har foreslået at kontaktpunktet mellem sjæl og legeme kunne være den mystiske pinealkirtel midt i hjernen.” (Zohar, 1990: 56f) Men selv Descartes måtte give op, og endte med at forklare bevidstheden med en Gud, der fra sin placering hinsides både materie og bevidsthed - han havde dog oprindelig skabt dem begge - kunne indgive materien ”ånd” og ”bevidsthed”. (Bohm, 1986: 176)

I særdeleshed bliver denne konstruktion interessant, når vi tager den rationalitetshistorie i betragtning som vi lige har fulgt. For med tiden har filosoffer og videnskabsmænd afskaffet den Gud, Descartes og senere Kant indsatte som garant for bevidsthed og intuition. Hvor var stedet, hvor sanserne samledes i en koordineret bevidsthed, der fungerede over tid, dvs. kunne huske, blive inspireret, tænke kreativt og udviklende.

Her er det så den seneste hjerneforskning bliver vigtig og spændende. I 1960´erne havde Karl Lashley forsket ca. tredive år i hjernens evne til at huske. Han havde forsøgt at finde *”engrammet”* - sædet for og selve den substans i menneskets hjerne, hvor hukommelsen lå. Hans metode bestod i at optræne forsøgsdyr, og derpå selektivt at beskadige dele af deres hjerne. Han mente, at han på et eller andet tidspunkt måtte finde lige netop det *sted*, hvor hukommelsen lå. Han opnåede at forringe

dyrenes evne til at udføre det indlærte, men at udslette hukommelsen af noget én gang tillært, det var ham ikke muligt, med mindre han slog dyrene ihjel. På et tidspunkt var Lashley så forvirret, at han frustreret udbrød, at det eneste hans forsøg havde vist var, at indlæring simpelthen var en umulighed. Og alligevel, så er det en dagligdags erfaring, at det lader sig gøre. Hans spørgsmål måtte være forkert, et eller andet sted. (Wilber, 1985)

En af hans elever, Karl Pribram, var blevet nysgerrig, og spurgte sig selv, hvordan det kunne være muligt at hukommelse kunne være i hjernen, og stadig ikke være oplagret noget bestemt sted? Pribram kom først nærmere et svar, da han i Scientific American læste en artikel om hologrammer. Det var en linseløs form for fotografering, der frembragte et tredimensionalt billede. Det kan betragtes fra forskellige vinkler, og ser ud som om det svæver frit i rummet. Et af de mest interessante fænomener ved hologrammet var, at et stykke indeholdt det hele og det hele indeholdt stykket. Forstået sådan, at hvis ét stykke blev brækket af, så ville man kunne se hele billedet. (Wilber, 1985)

Måske kunne denne form for erindring eller 'billeddannelse forklare Pribrams spørgsmål til hjernens hukommelse. Måske fungerede hjernen som en 'fortolker' af frekvenser, som danner 'billeder', der ligesom hologrammet ikke deles? Gennem mange år udviklede Pribram og andre forskere en ny opfattelse af, hvordan hjernen fungerede. De mente, at hjernen for at kunne sanse: se, høre, lugte, smage udførte komplicerede udregninger af de informationsfrekvenser, den opfanger. Et netværk af nerveimpulser, der løber langs med og mellem cellerne gennem et netværk af fine fibre. Disse fibre bevæger sig i langsomme bølger efterhånden som impulsen krydser cellen; muligvis er det disse bølger, som udfører denne udregningsproces? (Wilber, 1985)

Herved kommer Pribram tilbage til det klassiske spørgsmål omkring bevidsthedsdannelsen: Hvis nu hjernen 'kun' opsamler 'billeder' og 'viden' i form af et hologram. Hvem eller hvad er det, der fortolker hologrammet? Hvem er den lille mand i maskinen?

Pribram selv nåede på et tidspunkt frem til, at *hele* universet måtte være et hologram, som hjernen tolkende indgår i. Herved var han kommet tæt på, den græske "pneuma" og de "sandheder" som østens religioner talte om, og som beskrev også verden som "maya": en skin-verden, at verden er en *illusion.* (Wilber, 1985)

Det kvantemekaniske menneske - et nyt afsæt?

Fysikeren og filosoffen, Danah Zohar (1990), forsøger at tilbyde endnu en forklaring på hukommelsen i en kvantemekanisk krop. Det gør hun ved at vende tilbage til det klassiske spørgsmål om "stedet" for bevidsthed. Hun søger igen det fysiske *sted*, hvor sansningerne samles, sanserne møder universet.

Bevidstheden

Hendes første undersøgelse går på, hvad bevidstheden *er*. Den ikke være identisk med de højere hjernefunktioner, som mennesket har mulighed for på grund af neuronforbindelserne i hjernebarken. Hun indrømmer, at den *form* den menneskelige bevidsthed tager, dvs. indholdet af dets sansninger og tanker, påvirkes af disse forbindelser, *men* selve evnen til bevidsthed – den helt ustrukturerede, rå bevidsthed – den mener hun, må være meget mere grundlæggende. (Zohar, 1990: 60) Det mener hun, fordi "nogle dyr er bevidste, men har ingen hjernebark, mens andre kun har en meget primitiv hjernebark. Nogle mennesker, som får store områder af deres hjernebark ødelagt eller bortopereret, mister måske en bestemt funktion, f.eks. talen eller synet eller mobiliteten eller sågar hu-

kommelsen, men de er stadig bevidste. Bevidstheden i sig selv, som omfatter den almene evne til at udvise opmærksomhed og hensigtsbestemte reaktioner, må udgå fra en fysisk mekanisme, der er langt mere primitiv end den højtudviklede menneskehjerne – fra en mekanisme der er tilgængelig for selv de laverestående amøber. Forståelsen af, hvordan dette kan gå til – altså identifikationen af et grundlag for bevidstheden, der forklarer alle levende (og muligvis også ikke-levende) skabningers bevidsthed – er afgørende for forståelsen af, hvor og hvornår den menneskelige bevidsthed, er opstået. (Zohar, 1990: 60)

Enheden

Det centrale problem for forståelsen af bevidstheden i fysiske begreber er stadig det spørgsmål, som Locke konstaterede, som Hume opløste og som Kant forsøgte at redde, nemlig *spørgsmålet om bevidsthedens enhed*, menneskets tankers, sansningers og følelsers karakteristiske udelelighed.

Den menneskelige oplevelses *enhed*, der holder de tusinder af sanseindtryk sammen, er grundlaget for alle andre egenskaber ved denne oplevelse. De mange separate træk ved æbler eller mere generelle synsindtryk, i menneskets bevidsthed hænger sammen, og udgør en helhed. (Zohar, 1990: 62) Var denne enhed fraværende, kunne der ikke opleves og slet ikke ”tænkes” noget. Den verden som mennesket forudsætter; der ville ingen æbler være, ingen haver, ingen ”jeg”-fornemmelse (personlig identitet eller subjektivitet). Enheden er ifølge Zohar således det mest afgørende træk ved bevidstheden.

Denne enhed, som er forudsætningen for bevidstheden, er dybt mystisk. Der findes ikke i naturen nogen umiddelbart sammenlignelig enhed i noget system. Hele den klassiske newtonske fysik og den mekaniske teknologi, der er baseret herpå, handler om tings adskilthed, om fysiske eller biologiske bestanddele, og hvordan de påvirker hinanden i denne adskilthed. Men ingen proces inden for den klassiske fysik kan forklare den enhed menneskets bevidsthed udgør. (Zohar, 1990: 71)

Med overskridelsen af den mekaniske fysik ind i kvantefysikken gives der imidlertid håb om en løsning af dette ældgamle problem:

> *”Kvantefysikken omfatter mange yderst spændende og mystiske adfærdsmønstre, heriblandt ikke mindst de (ikke-lokale) kvanterelationer, der kan optræde over lange afstande. Det virker på mig som en afgjort mulighed, at den slags fænomener kan spille en rolle for den bevidste tænkning. Måske er det ikke for fantasifuldt at foreslå, at kvantekorrelationer kan spille en operativ rolle i store områder af hjernen. Findes der måske et forhold mellem en ”bevidsthedstilstand” og en højkohærent tilstand i hjernen? Har den ”enhed” eller ”globalitet”, der ser ud til at være et af bevidsthedens kendetegn, nogen forbindelse hermed? Det er ret fristende at tro det.”* (Zohar, 1990: 71f)

Kvantesystemer minder faktisk om den måde, hvorpå separate neuroner (særligt fine atomer...) over hele hjernen samarbejder om at frembringe en fokuseret tilstand af vågen bevidsthed:

> *”…nervecellerne i den menneskelige hjerne er følsomme nok til at registrere optagelsen af en enkelt foton (som er udtryk for en enkelt elektrons overgang fra ét energiniveau til et andet i atomet) – og altså følsomme nok til at lade sig påvirke af hele arsenalet af mærkelig kvanteadfærd, herunder også ubestemtheden og de ikke-lokale effekter.”* (Zohar, 1990: 72)

Denne kobling af bevidsthed, tænkning og sansning til den kvantemekaniske fysik er faktisk temmelig nødvendig, hvis vi skal forstå menneskelig udvikling, en inspirerende samtale eller en god idé, fordi med hjernen tænkt ind i den klassiske fysiks deterministiske love, kan den faktisk ikke overskride sig selv og give tankeprocessernes frit spil; der er ikke grundlag for en fri vilje eller en bevidst hensigt. ”Ingen fysisk hjernemekanisme, der adlyder den klassiske fysiks deterministiske love, kunne forklare tankens eller viljens frihed eller nogen af de frie handlinger, der kan følge af dem.” (Zohar, 1990: 72f)

Ifølge Zohar var fysikeren, Yuri Orlov inde på det samme, idet han har hævdet, ”at kvanteubestemtheden og de overlejrede sandsynlighedstilstande (de virtuelle tilstande) i enhver tvivlssituation, beslutningsproces eller kreativ tankeproces måtte være medvirkende til hjernens åbenhed over for alle de latente muligheder i bevidstheden – for eksempel vores evne til at se mange muligheder på én gang, intuition.

> *”Den beskrevne mekanisme [kvanteubestemtheden] … giver en nøgle til forståelsen af kreativ tænkning, når en person udtaler eller beskriver ”noget der faktisk ikke eksisterer”. Ifølge vores teori ”ser” denne person potentielt adskillige samtidige versioner uden fuldstændigt at realisere nogen af dem, og derpå ”fremstår” (realiseres) den ene version som resultat af et frit valg.”* (Zohar, 1990: 73)

Kun én ud af en given mængde kvantemuligheder kan eksistere i ’den virkelige verden’, men før denne ene faktisk beslutter at materialisere sig, giver kvanteverdenen mennesket mulighed for i et inspireret, fantasifuldt og potentielt øjeblik, at samtidigt at ’kigge’ os omkring på andre mulige beslutninger.

Lockes tavle - et kvantefænomen?

Hvis bevidsthedens fysiske basis er et kvantemekanisk fænomen, med den frihed det indebærer, så er der stadig en hel del, som står tilbage at forklare. Hvilken slags kvanteproces taler de om, og hvordan støtter hjernens egenskaber sådanne kvanteprocesser?

Hvis vi bliver lidt ved det klassiske problem med bevidsthedens enhed, som Locke, Berkeley, Hume og Kant sloges med i deres forklaringer af bevidsthed og erkendelse, og ser på baggrundstilstanden for al bevidsthed – den ’tavle’ hvorpå forskellige individuelle tanker og sansninger ’skrives’ – så er det, hvad fysikerne vil kalde en dynamisk ligevægttilstand. Den tilstand er rumligt helt ensartet og uforandret over tid, en egenskab som er nødvendig for, at bevidstheden har hukommelse og over tid kan udføre et arbejde. Uden denne ’steady state’ ville mennesket ikke kunne arbejde, tale eller indgå meningsfuldt i en social orden, noget allerede Kant påpegede i sit opgør med Hume.

Den menneskelige bevidsthed har altså en kvantemekanisk karakter af ’ubrudt helhed’. Bevidstheden hænger sammen og vore erfaringer gør det også. Den slags ensartethed er meget sjælden blandt naturens dynamiske processer, men den optræder f.eks. i materialer, der er i en såkaldt ’kondenseret fase’ - som er en flydende og krystallinsk form. Kondenseret fase referer til den grad af orden, der er tale om. Således har f.eks. vand tre faser – luftformig (vanddamp, tåge), væskeformig (vand) og fast (is), og molekylernes ordnethed er stigende fra den første til den sidste. Der er andre kendte eksempler på kondenserede faser i den fysiske natur: almindelige magneter, superflydende væsker, superledere, laserlys, elektriske strømme i metal og lydbølger i krystaller. Den fælles egenskab for disse er en vis grad af enhed, sammenhæng eller fasemæssig overensstemmelse, som gør at de

mange atomer eller molekyler, som materialet består af, begynder at opføre sig som ét. (Zohar, 1990)

Zohars forslag er nu, ”at hjernen på en eller anden måde har superledende eller superflydende egenskaber. (…) Og en sådan findes faktisk. Det ”pumpende system”, som først er beskrevet af professor Herbert Fröhlich fra Liverpool University i England for omkring tyve år siden, og som vides at eksistere i biologisk væv, synes at tilfredsstille alle de nødvendige betingelser. Fröhlichs ”pumpende system” er simpelthen et system af vibrerende elektrisk ladede molekyler (”dipoler”) – positive i den ene ende og negative i den anden), som der pumpes energi ind i. De vibrerende dipoler (molekyler i levende vævs cellevægge) udsender elektromagnetiske vibrationer (fotoner – eller ”virtuelle fotoner: fotoner med begrænset interaktionsradius), præcis som små radiosendere. Fröhlich viste, at når der pumpes energi ind i systemet i en vis tærskelværdi, begynder molekylerne at vibrere i takt. Deres samordning øges, indtil de overgår til den mest ordnede form for kondenseret fase, der er mulig – ”Bose-Einstein-kondensatet”.” (Zohar, 1990: 76)

Det som adskiller Bose-Einstein-kondensater fra andre kondensater, er at de mange dele, som indgår i et sådant kondensat, ikke alene *opfører* sig som en helhed, men at de faktisk *bliver* til en helhed. Deres identiteter smelter sammen eller overlapper endog hinanden på en sådan måde, at de totalt mister deres individualitet. (Zohar, 1990: 76)

Det forklarer, at det er muligt at være bevidstheds om flere ting på én gang, at man f.eks. kan føre en samtale, mens man kører bil, se en film, tænke på morgendagens opgave samtidig og så hele tiden opleve sig selv som ét opmærksomhedsfelt. ”Der er ikke ’nogen’, der sidder her og er bevidst om et asketræ på kanalens bred, ’en anden’ der bemærker lyden af toget, der nærmer sig, og ’en tredje’, der bemærker en let ømhed i ryggen. De er alle sammen én person ’*mig*’.” (Zohar, 1990: 77)

At en person, der rummer alle disse forskellige, men helt almindelige ”mini-bevidste” erfaringer, skal være ét integreret jeg, må der være ”noget”, som forklarer enheden mellem de forskellige hjernetilstande, der stabilt opretholder forbindelsen over tid med hvert af disse oplevelseselementer. For at samle disse i en enhed, må de adskilte hjernetilstande, som opfatter og behandler hvert enkelt element, blive identiske. ”Alle deres egenskaber og al deres information må overlappe hinanden fuldstændigt. Denne form for *enhed* findes *kun* i Bose-Einstein-kondensater.” (Zohar, 1990: 77)

Tilbage til udgangspunktet?

Den kvantemekaniske fysik, hvad giver den så for et verdensbillede, hvordan opfattes så grundlæggende begreber som årsag, substans og bevidsthed? Og hvad vil et kvantemekanisk verdensbillede medføre af kritik i forhold til samfundsvidenskabernes teoridannelser og ledelses- og organisationsteori?

Lad os i første omgang se på, hvad kvantefysikken er. Den tager sit udgangspunkt i Københavnerfortolkningen, som omfatter navne som Niels Bohr og Werner Heisenberg, og den var i 1950’erne det førende synspunkt inden for kvantefysikken. Københavnerfortolkningen lagde vægt på princippet om lokal kausalitet, hvilket skete på bekostning af mikroverdenens objektive eksistens. Ifølge Københavnerfortolkningens opfattelse, eksisterer der ingen virkelighed, før denne virkelighed er oplevet. Alt efter eksperimentets opstilling vil forskellige komplementære aspekter af virkeligheden blive synlige. Det er *iagttagelsen*, som bryder universets ubrudte helhed og netop derved skaber paradokserne. ”Den øjeblikkelige oplevelse af virkeligheden forekommer overhovedet ikke paradoksal. Det er først, når iagttageren forsøger at konstruere sin oplevelseshistorie, at paradokser dukker

op. Grunden til dette er, at der ikke eksisterer nogen klar skillelinie mellem os selv og den virkelighed, som vi oplever, eksisterer uden for os selv. Virkeligheden bliver konstrueret gennem mentale handlinger, og afhænger af, hvad og hvorledes vi vælger at iagttage." (Grof, 1985: 416) Fra andre af videnskabens grene er de mest vidtgående fortolkninger af dette dem, der antager, at *psyken spiller en afgørende rolle i kvantevirkeligheden.* Faktisk er der forfattere, der foreslår at sindet eller bevidstheden påvirker eller endog skaber materie. (Grof, 1985: 417)

Albert Einstein, som startede den kvantefysiske udvikling, var indtil slutningen af sit liv ikke villig til at acceptere alt dette, noget han gav følgende udtryk: "Gud spiller ikke med terninger"; her henviser Einstein til Newtons oprindelige overvejelser, ved sine forsøgsopstillinger med faldende legemer. Newtons overvejelse bestod netop i om Gud ville blande sig. Einstein forblev efter selv talrige diskussioner og argumentationer med de førende repræsentanter for Københavnerskolen overbevist om, at en deterministisk forklaring i form af "skjulte lokale variabler", ville blive opdaget i fremtiden. Einstein udtænkte, for at vise, at Københavnerfortolkningen af kvanteteorien var forkert, et eksperiment, som dog først for nylig er blevet muligt at gennemføre. Det er siden blevet kendt som Einstein-Podolsky-Rosen (EPR)-eksperimentet. EPR-eksperimentet danner grundlaget for John Bells teorem, som beviste, at den descartske forestilling om virkeligheden er uforenelig med kvanteteorien (Bohm, 1986, Grof, 1983):

> *"Den forenklede version af EPR-eksperimentet involverer to elektroner, som har modsat spin, så deres totale spin er nul. Man fjerner dem da fra hinanden, indtil afstanden mellem dem bliver makroskopisk; deres respektive spin kan da måles af to uafhængige iagttagere. Kvanteteorien forudsiger, at et spin om én akse i et system af to partikler med et totalt spin på nul, altid vil være forbundet med et modsatrettet spin om den anden akse. Selv om man før den virkelige måling kun kan tale om tendenser til spin, forvandler dette potentiel sig til noget bestemt, når først denne måling bliver foretaget. Iagttageren kan frit vælge, hvilken akse han vil mål, og dette bestemmer øjeblikkeligt spinnet for den anden partikel, som kan være tusinder af kilometer væk."* (Grof, 1983: 417)

Ifølge Einsteins relativitetsteori kan intet signal bevæge sig hurtigere end lyset, og EPR-eksperimentet skulle derfor ifølge denne teori være umuligt. Den øjeblikkelige ikke-lokale forbindelse mellem partiklerne i EPR-eksperimentet kan således ikke være formidlet af et signal i einsteinsk forstand, og overskrider dermed de konventionelle teorier om informationsoverføring. Bells teorem udgør et dilemma for fysikere, idet eksperimentet tyder på at verden enten ikke er objektivt eksisterende, eller også at den er forbundet af informationsoverføringer, som kan bevæge sig med hastigheder højere end lysets. Bells teorem peger derfor ifølge Henry Strapp i retning af, at den dybe sandhed om universet er, at det enten er fundamentalt lovløst eller fundamentalt uadskilleligt (Bohm, 1986, Grof, 1983):

> *"Selv om den kvante-relativistiske fysik leverer den mest overbevisende og radikale kritik af det mekaniske verdensbillede, er vigtige revisioner blevet inspireret af forskellig forskning inden for andre videnskabsgrene Drastiske ændringer af lignende art er blevet indført i den videnskabelige tænkning gennem udviklingen inden for kybernetik, informationsteori, systemteori og teorien om logiske typer. En af de vigtigste repræsentanter for denne afgørende retning inden for nyere videnskab er Gregory Bateson. Ifølge Bateson er tænkning, der er bundet til forestillingen om substans og adskilte genstande en alvorlig epistemologisk fejltagelse - en fejltagelse med hensyn til logisk type. I hverdagslivet beskæftiger vi os aldrig med genstande, men med de forvandlinger, de giver anledning til i sanserne, eller med budskaber om forskel-*

> *le; i Korzybskis forstand har vi adgang til landkortene, ikke til landskaberne. Informationerne kører i cirkler, som transcenderer individets konventionelle grænser og omfatter omgivelserne. Denne videnskabelige tænkemåde gør det absurd at behandle verden, som om der var tale om adskilte genstande og enheder, at betragte individet, familien eller arten som den darwinistiske overlevelsesenhed, at skelne mellem sind og krop eller at identificere sig med ego-kroppen (Alan Watt's "hudindkapslede ego"). Ligesom den kvante-relativistiske fysik har vægten forskudt sig fra substans og objekt (flux) til form, mønster og proces."* (Grof, 1983: 418)

Ifølge Grof er en ny definition på sindet og mental fungeren således formuleret af systemteorien, fordi den har påvist, "at enhver totalsum af dele og komponenter, der har en passende kompleksitet af lukkede kausalkredsløb og passende energiforhold, vil udvise psykiske karakteristika - reagere på forskelle, bearbejde information og være selvkorrigerende. I denne forstand er det muligt at tale om mentale karakteristika ved kroppens forskellige celler, væv og organer, ved en kulturel gruppe eller nation, ved et økologisk system eller endog ved hele planeten, som Lovelock har gjort i sin galakseteori. Og når vi tager et større sind i betragtning, som integrerer alle de lavere sinds hierarkier, må selv en kritisk og skeptisk videnskabsmand som Gregory Bateson indrømme, at denne fantasi kommer tæt på forestillingen om en immanent Gud." (Grof, 1985: 419)

Og i forhold til de biologiske konsekvenser af kvantefysikken henviser Grof til den britiske biolog og biokemiker Rupert Sheldrake med sin bog *A New Science of Life* kommet med en grundlæggende kritik af de begrænsninger og manglende evne til at konfrontere grundlæggende problemer, den mekanistiske videnskabs har inden for områderne morfogenese under individets udvikling og arters evolution, genetik eller instinktiv og mere komplekse former for adfærd:

> *"Den mekanistiske videnskab beskæftiger sig kun med fænomenernes kvantitative aspekt, med det Sheldrake kalder den "energetiske kausation". Den har intet at sige om det kvalitative aspekt - udviklingen af former eller den "formative kausation". Ifølge Sheldrake er levende organismer ikke bare komplekse biologiske maskiner, og liv kan ikke reduceres til kemiske reaktioner. Organismers form, udvikling og adfærd bliver formet af "morfogenetiske felter" af en type, som fysikerne ikke på nuværende tidspunkt har erkendt. Disse felter er dannet af formen og adfærden hos tidligere organismer af samme art gennem direkte forbindelser over både rum og tid. Disse felter har kumulative egenskaber, hvis et vist antal medlemmer af en dyreart udvikler bestemte organismiske egenskaber eller lærer en bestemt form for adfærd, bliver dette automatisk erhvervet af andre medlemmer af arten, selv om der ikke eksisterer nogen konventionel form for kontakt mellem dem. Fænomenet "morfisk resonans", som Sheldrake kalder det, er ikke begrænset til levende organismer og kan påvises ved så elementære fænomener som krystallers vækst."* (Grof, 1985: 421)

Selv om denne teori kan forekomme at være usandsynlig, så er det i modsætning til det materialistiske verdensbilledes grundlæggende metafysiske antagelser muligt at teste den.

Efterhånden som videnskabsmændene er trængt ind i materiens dybeste strukturer og har studeret de mangfoldige aspekter af processerne i verden, er forestillingen om solid substans gradvis forsvundet fra billedet, og det, de var ladt tilbage med, var arketypiske mønstre, abstrakte matematiske formler eller universel orden, der mere ligner et system af tankeprocesser end et gigantisk urværk. Det forekommer derfor hverken mystisk eller ubegrundet at overveje muligheden for, at det forbindende princip i det kosmiske netværk er bevidstheden som en primær og ikke yderligere reducerbar egenskab ved tilværelsen. (Grof, 1985: 422f)

> *"Hvis fysikken i dag giver os et verdensbillede, som i det væsentlige er mystisk, er det i en vis forstand en tilbagevenden til videnskabens udspring for 2500 år siden. Det er interessant at følge den vestlige videnskabs snoede udviklingslinie, der begyndte med de tidlige grækeres mystiske filosofier og siden hævede og udfoldede sig i en imponerende intellektuel vækst, der fjernede sig mere og mere fra sin mystiske oprindelse og skabte et verdensbillede i skarp kontrast til det, man finder i det fjerne Østen. I sine seneste stadier har vestlig videnskab atter forladt denne synsmåde, og er vendt tilbage til de første græske og orientalske filosofier. Denne gang bygger dens holdning dog ikke alene på intuition, men også på uhyre præcise og gennemtænkte forsøg kombineret med en strengt logisk formalisme.* (Capra, 1975:19)

OPSAMLING

I græsk klassisk tænkning blev 'stedet' for *rationalitet* snarere opfattet som et overordnet princip, der gav realiteten orden, struktur og mening. Mennesket var kun én blandt mange dele af denne altomfattende logos som begrundede menneskets rationalitet. *"Stedet"* for menneskets bevidsthed og tænkning blev således placeret *udenfor* mennesket selv – i en *meta*fysik. Dette sted, denne kosmologiske-metafysiske rationalitet var universel – og repræsenteret af først guder, senere af *Gud*.

Dette 'sted' *Gud* er sidenhen blevet brugt til at begrunde – og blev på denne måde udgangspunktet for – kritik af fysik, samfundsvidenskab, etik og æstetik. Gud blev begrundelsen og strukturerende for menneskelig handlen og samfundsmæssig struktur. Religionen var dominerende over science, filosofi og kunst (Habermas, 1984; Madsen 1994; Heller, 1999) Menneskets handlinger var i dominerende grad ureflekterede og blev traditionelt og karismatisk begrundet.

Senere, op gennem skolastikken var Gud stadig 'stedet' hvor menneskets tilfældige og spredte perceptioner kunne blive en forenet enhed i en form for rationalitet. Men denne rationalisme begyndte at erodere og Gud blev gradvis dekonstrueret - og dermed samtidig *'stedet'* for bevidsthed.

Med Guds gradvise fald *kopierer* erkendelsen ikke længere en Gudgiven orden, som under antikken, men *foreskriver* naturen dens love, som de er *for os*, mennesker.

Men 'stedet' blev fastholdt, fordi det blev opfattet som nødvendigt for at *forene* menneskets perceptioner. I den første tid efter Guds fald, blev denne søgen efter *'steder'* hovedsageligt karakteriseret af regressioner tilbage til skolastiske eller ontologiske konstruktioner. For en yderligere frigørelse af erkendelsen er afhængigt af et samfund, hvor det Kartesianske *"jeg"* indgår i et *arbejde* og en *produktion*, som i højere grad er frisat fra en overgribende ordens- og normkonstituerende kosmologi.

Denne overgangstid kan således siges at omfatte to faser: En første dekonstruerende fase som i form af den engelske empirisme, som søger at placere *"stedet"* for erkendelse i det enkelte individs erfaring. Den engelske empirisme strækker sig fra John Locke (1632-1704) til David Hume (1711-1776) Den næste og mere konstruerende fase kom til at bestå af den tyske idealisme, som lader *"jeget"* foreskrive naturen dens lovmæssighed. Den tyske idealisme strækker sig fra Kant (1724-1804) over Fichte og Schelling til Hegel (1770-1831). (Hartnack, 1979, Thyssen, 1980)

> *"Et vigtigt resultat af fysikkens teknologiske triumfer var en stærk støtte til den filosofiske materialisme, en holdning som Newton ikke selv indtog. For ham kunne man ikke forestille sig skabelsen af universet uden et guddommeligt indgreb, uden Skaberens højere intelligens.*

> *Newton troede, at Gud skabte universet som et system styret af mekaniske love. Derfor kunne det, når først det var skabt, studeres og forstås som et sådant. Newtons tilhængere bevarede forestillingen om universet som en deterministisk supermaskine, men kasserede forestillingen om et intelligent kreativt princip som et unødvendigt, genererende og pinligt levn fra den irrationelle mørke tidsalder. Sansedata om den materielle virkelighed blev den eneste tilladte kilde til information inden for alle grene af videnskaben."* (Grof, 1997: 230)

Guds fald foranledigede ikke til en samtidig og nødvendig revision af den overordnede konstruktion af universet i substans og tomhed. Sandsynligvis fordi, det endnu ikke var muligt at opstille partikelacceleratorforsøg. Derfor var opfattelsen heraf fortsat præget af en mekanisk definition af universet, hvorved der blev banet vej for en stadig mere radikal deling af subjekt-objekt, som sluttelig kunne frigøre epistemologien (diskursen) fra ontologien (tingen, essensen), og på samme tid overhovedet endelig kunne frigøre filosofi fra *stedets nødvendighed*.

Men dermed er problemet i den klassiske modsætning ikke løst. Og dermed er dette primære problems sekundære problemer, som de udfolder sig i hhv. generel samfundsteori og mere specifikt i ledelses- og organisationsteorierne heller ikke løst.

Forskeren står således i dag med teorier og redskaber, der bygger på forestillingen om en understøttende Gud, men hvor denne understøttelse er forkastet. Det gør mange forskningsiagttagelser og udsagn svære eller umulige, idet meget forskning jo netop handler om at komme fra det specifikke til det almene - eller omvendt.

At iagttage det specifikke og udsige det generelle

Samfundsforskeren iagttager og forholder sig som det fremgår specifikt eller alment til sociale ordener. Når så mere afgrænsede eller specifikke spørgsmål til handling og struktur eller for den sags skyld ledelse og organisation stilles, og hvordan kan forskeren så forstå opgaven, og hvilke specifikke forskningsopgaver kan han påtage sig. Det rejser samtidig spørgsmålet om, hvilken objektivitet denne forsker så udfolder i sin forskning. Disse spørgsmål, det er det jeg har søgt at vise, leder frem til et andet og helt grundlæggende: findes der et sted, en position, hvorfra mennesket, forskeren eller lederen kan anskue og derefter forstå og forklare mennesket, samfundet, staten, -måske verden, og herfra udvikle de sande teorier og forskningsredskaber? Eller er forskeren uløseligt forbundet med verden, staten, samfundet, organisationen? Findes der en objektiv verden uafhængig af menneskets erkendelse af den? Kan det sande endeligt bevises?

Erkendelsesteorien beskæftiger sig med spørgsmålet om, hvorvidt mennesket kan erkende virkeligheden, som den *er*, eller om den erkendte virkelighed netop kun siger noget om menneskets *erkendelse*, menneskets sansning og tænkning og dermed om mennesket selv. Hvis virkeligheden ikke bare skal indsamles og systematiseres, men skal igennem det filter, den forforståelse som menneskets eller forskerens erkendelse og person udgør, på hvilket grundlag kan forskeren så erkende og forske objektivt?

Dette er, som jeg har søgt at vise det, spørgsmål som ligger *før videnskab og* teoridannelse. Jeg har som forsker overfor denne opgave, altså *før* jeg overhovedet kan befatte mig med videnskab om ledelse, måttet konfrontere og afklare disse aksiomer, eller det grundlag, som ikke kan begrundes yderligere. "Aksiomet er den sætning, man begynder med, og man kan overhovedet ikke komme til at begynde uden med en sådan sætning, der ikke hviler på noget andet grundlag end sin egen formu-

lering. I samme forstand er eksistens det absolutte første faktum, der begrunder alle andre fakta, men som ikke selv kan begrundes." (Sløk, 1964: 10) Eller som Carl Pribram ultimativt siger:

> *"Jeg har tidligere formuleret (...), at en organismes sanseindtryk kun kan forstås, hvis man forstår det fysiske univers og dettes natur; og at det fysiske univers og dets natur ikke kan forstås, med mindre man opnår en forståelse af den observerede sanseopfattelsesproces."*
> (Wilber, 1986: 41)

Det er således ikke nogen lille opgave at udforske selv det mindste problem. Hvem siger f.eks. det er et problem, og ikke noget helt andet, magt for eksempel? For at udfolde sig videnskabeligt, kræves således noget, der svarer til at man hopper op og derefter ved at holde fast i sig selv, i sine aksiomer - bliver hængende. Dette kapitel har været præcis et forsøg på dette: at hoppe op og holde sig selv oppe - det har derfor også været det sværeste kapitel for mig at skrive, og det er sikkert det letteste for andre at afskrive. Ikke desto mindre har det været logisk og nødvendigt at begynde med begyndelsen.

Fra filosofi til videnskab

Mange af de definitioner, der i videnskabelig sammenhæng fremstilledes som analytiske redskaber, er erkendelsesteoretiske aksiomer, som med tiden i både videnskaberne og i hverdagen har lejret sig som *ontologi* og *sprog*. Derfor fremstår mange af de begreber, vi bærer med os (f.eks. subjekt, objekt, substans, kendsgerninger, årsag, virkning, tid, rum), som universelle, naturlige og givne, uagtet at de er tankekonstruktioner. De begreber, vi bruger til at tænke og begribe verden med, afspejler et antikt forståelsesmønster, som kan spores helt tilbage til de græske filosoffer. Man står "så at sige ved den menneskelige tankes esse, hvor det første begrebsmæssige værktøj smedes til brug for den vestlige kulturs mennesker i deres forsøg på at orientere sig i omverdenen, forstå den", som filosoffen Johnny Christensen malende begrunder relevansen af at interessere sig for de græske filosoffer (ibid.: 9). De græske almenbegreber, jeg som vesterlandsk hverdagsmenneske tænker igennem, forudsætter en spaltet, mekanisk og tredimensional verden, men bevidstheden opfører sig i højere grad som det, vi i dag forstår ved kvantemekanisk og paradoksalt. (Kuhn, 1962, Feyerabend, 1975, Capra, 1975, Grof, 1983)

Det er filosofien ikke videnskaben, der beskæftiger sig med de ubevidste forudsætninger for vores tankeverden (Christensen, 1963:10). Dette kapitel har derfor været en afsøgning af de nederste aksiomer, som vestlig videnskab er baseret på, og tager for givet; alt det, vi i vores daglige arbejde og ledelse tager for givet om verden og dens beskaffenhed.

Opsamling, erkendelser og positioner

Erkendelsesteorien beskæftiger sig, som vi har set, med spørgsmålet om, hvorvidt mennesket kan erkende virkeligheden, som den *er*, eller om den erkendte virkelighed netop kun siger noget om menneskets *erkendelse*, menneskets sansning og tænkning og dermed om mennesket selv. Hvis virkeligheden ikke bare skal indsamles og systematiseres, men skal igennem det filter, den forforståelse som menneskets eller forskerens erkendelse og person udgør, på hvilket grundlag kan forskeren så erkende og forske objektivt?

Dette er, som jeg har forsøgt at fremstille det, spørgsmål, som ligger *før* videnskab og teoridannelse. Jeg har som forsker overfor denne opgave, altså *før* jeg overhovedet kan befatte mig med videnskab måttet konfrontere og afklare disse aksiomer, eller det grundlag, som ikke kan begrundes yderligere.

”Aksiomet er den sætning, man begynder med, og man kan overhovedet ikke komme til at begynde uden med en sådan sætning, der ikke hviler på noget andet grundlag end sin egen formulering. I samme forstand er eksistens det absolutte første faktum, der begrunder alle andre fakta, men som ikke selv kan begrundes.” (Sløk, 1964: 10) Mange af de definitioner, der i videnskabelig sammenhæng fremstilledes som analytiske redskaber, er erkendelsesteoretiske aksiomer, som med tiden i både videnskaberne og i hverdagen har lejret sig som *ontologi* og *sprog*. Derfor fremstår mange af de begreber, vi bærer med os (f.eks. subjekt, objekt, substans, kendsgerninger, årsag, virkning, tid, rum), som universelle, naturlige og givne, uagtet at de er tankekonstruktioner. De begreber, vi bruger til at tænke og begribe verden med, afspejler et antikt forståelsesmønster, som kan spores helt tilbage til de græske filosoffer. Man står ”så at sige ved den menneskelige tankes esse, hvor det første begrebsmæssige værktøj smedes til brug for den vestlige kulturs mennesker i deres forsøg på at orientere sig i omverdenen, forstå den”, som filosoffen Johnny Christensen malende begrunder relevansen af at interessere sig for de græske filosoffer (ibid.: 9). De græske almenbegreber, jeg som vesterlandsk hverdagsmenneske tænker igennem, forudsætter en spaltet, mekanisk og tredimensional verden, men bevidstheden opfører sig i højere grad som det, vi i dag forstår ved kvantemekanisk og paradoksalt. (Kuhn, 1962, Feyerabend, 1975, Capra, 1975, Grof, 1983)

Det er filosofien ikke videnskaben, der beskæftiger sig med de ubevidste forudsætninger for vores tankeverden (Christensen, 1963:10). Dette kapitel har derfor været en nødvendig afsøgning af de nederste aksiomer, som vestlig videnskab er baseret på, og tager for givet. Eller som Carl Pribram ultimativt siger:

> *”Jeg har tidligere formuleret (...), at en organismes sanseindtryk kun kan forstås, hvis man forstår det fysiske univers og dettes natur; og at det fysiske univers og dets natur ikke kan forstås, med mindre man opnår en forståelse af den observerede sanseopfattelsesproces.”*
> (Wilber, 1986: 41)

Det er således ikke nogen lille opgave at udforske selv det mindste problem. Hvem siger f.eks. det der skal undersøges er et problem, og ikke noget helt andet, magt for eksempel? For at udfolde sig videnskabeligt, kræves således noget, der svarer til at man hopper op og derefter ved at holde fast i sig selv, i sine aksiomer - bliver hængende. Dette kapitel har været præcis et forsøg på dette: at hoppe op og holde sig selv oppe - det har derfor også været det sværeste kapitel for mig at skrive, og det er sikkert det letteste for andre at afskrive. Ikke desto mindre har det været logisk og nødvendigt at begynde med begyndelsen.

Fysikken

Hegels kritik af Kant og efterfølgende position stemmer ganske godt overens med udviklingen af den klassiske fysik fra Newton og frem til det 19. århundrede med Faradays eksperimenter og Maxwells teoretiske spekulationer over, hvad elektromagnetiske fænomener egentlig var. Faradays og Maxwells “arbejde førte til den revolutionære forestilling om et kraftfelt, der afløste den newtonske forestilling om kraft. I modsætning til de newtonske kræfter kunne kraftfelterne studeres uden nogen henvisning til materielle legemer.” (Grof, 1985: 409) I 1905 offentliggjorde Albert Einstein to artikler. I den første formuleredes principperne for relativitetsteorien, og i den anden foreslog han en ny forståelse af lys, som senere skulle danne grundlag for kvanteteorien.

> *“Relativitetsteorien og den nye atomteori underminerede alle de grundlæggende begreber og forestillinger indenfor den newtonske fysik: eksistensen af absolut tid og rum, universets soli-*

> *de materielle natur, definitionen af fysiske kræfter, det strengt deterministiske forklaringssystem og idealer, hvor en objektiv beskrivelse af fænomenerne ikke omfatter iagttageren."*
> (Grof, 1983/1985: 410)

Det Parmeneid'ske aksiom og Demokrits og Newtons 'positivistiske' verdensbillede og Descartes dualisme og Kants isolering af mennesket i epistemologien, som havde haft afgørende betydning for humanioraens forståelse af enkeltmennesket og sociale ordener, er således med den nye fysik blevet overskredet. Denne udvikling ugyldiggør ikke den newtonske tredimensionale verden med dens fysiske og mekaniske love, som i dag effektivt forklarer mekanikken bag f.eks. et flys evne til at flyve, men den kan ikke forklare, de verdener som ligger *under* eller *over* denne dimension:

> *"Den newtonsk-descartske model var ikke bare adækvat, men højst succesrig, så længe fysikerne udforskede fænomenerne i vores hverdagsoplevelsers verden eller 'midterdimensionernes zone'. Så snart de begyndte at foretage ekskursioner hinsides den almindelige oplevelses grænser ind i de sub-atomare processers mikroverden eller ud i astrofysikkens makroverden, blev den newtonsk-descartske model uholdbar og måtte transcenderes."*
> (Grof, 1983/1985: 409)

Men med den sub-atomare forskning er det i 1980'erne - altså for ganske nylig - blevet muligt eksperimentelt at bekræfte, at Parmeneides og Demokrit tog fejl. Fysikere har, som vi har set det, bevist med partikelaccelerationsforsøg, at atomet (substansen) modsat sin betydning ikke er udeleligt, men særdeles deleligt, uden materiel bund. Menneskets tredimensionale materielle sanseerfaring af verden er dermed snarere et udtryk for menneskekroppens sansning. Det er mennesket, der producerer objektverdenen, som Hegel filosofisk søgte at vise det, og mennesket bliver derved *del* også af det fysiske eksperiment og den fysiske forskning.

Bevidsthed

Denne udvikling inden for fysikken har dyb indvirkning for, hvilke spørgsmål vi kan stille til bevidsthed, substans og tomhed, og dermed også til iagttagelsens og empiriens problem. Men den nye fysik er det passende udsagn at hævde, at Kants 'Ding' ikke eksisterer som en fysisk forekommende bund eller 'virkelighed'. På linie med de klassiske forestillinger om atomet må derfor ligeledes de begrænsede klassiske forestillinger om bevidsthed, perception, erfaring, hukommelse, sprog, handling, samfund og kultur revideres.

Menneskekroppen er således godt nok fysisk og biologisk udstrakt: mekanisk, organisk, konvergent logisk og tredimensional (Descartes, Locke, Kant, Newton, Einstein), men den udviser *samtidig* evnen til en ikke-udstrakt bevidsthed, der udfolder følelser, fornemmelser, intuition, tænkning og tro. Her er kroppens ytringer i højere grad divergent logisk, paradoksal og fler-dimensional: den kan reflektere flere tider parallelt, veje fortid, nutid og fremtid op mod hinanden, erfare, huske og ændre adfærd. (Heisenberg, 1969; Bohm, 1986; Capra 1975; Zohar 1990; Grof, 1983; Wilber 1977):

> *"I lyset af de nye kendsgerninger fra bevidsthedsforskningen (...) er det eksklusive billede af mennesket, der udelukkende fremstiller det som en biologisk maskine, ikke længere holdbart. I alvorlig logisk konflikt med denne traditionelle model støtter det nye videnskabelige materiale helt utvetydigt det synspunkt, som er blevet hævdet af alle tidsaldres mystikertraditioner: under bestemte omstændigheder kan mennesker også fungere som uhyre bevidsthedsfelter, der transcenderer den fysiske krops, den newtonske tids og det newtonske rums samt den lineære kausalitets begrænsninger. Denne situation ligner meget det dilemma, som nyere fysikere stod*

> *i under studiet af bølge-partikelparadokset for lys og materie i de sub-atomare processer. Ifølge Niels Bohrs komplementaritetsprincip, der drejer sig om dette paradoks, er det for at beskrive lys og sub-atomare partikler på omfattende måde nødvendigt at betragte bølgebilledet og partikelbilledet som to komplementære og lige nødvendige aspekter af den samme virkelig-hed. Hvert af dem er kun delvis rigtigt og har et begrænset anvendelsesområde. Det afhænger af den eksperimenterende og arrangementet af eksperimentet, hvilken af disse to aspekter der vil manifestere sig.*
> *Bohrs komplementaritetsprincip drejer sig specifikt om fænomener i den sub-atomare verden og kan ikke mekaniske overføres til andre problemområder. Det skaber imidlertid en interessant præcedens for andre videnskabsgrene ved at kodificere et paradoks i stedet for at løse det. De videnskaber, der studerer mennesker - lægevidenskab, psykiatri, psykologi, antropologi, tanatologi og andre - ser ud til at have ophobet en tilstrækkelig mængde kontroversielle data, der fuldt ud berettiger formuleringen af et lignende komplementaritetsprincip.*
> *Selv om det ud fra den klassiske logiks synspunkt forekommer absurd og umuligt, udviser den menneskelige natur en ejendommelig tvetydighed. Somme tider kan den fortolkes på en mekanisk måde, som sætter lighedstegn mellem mennesker på den ene side og deres kroppe og organiske funktioner på den anden. Til andre tider udviser den et meget anderledes billede, der tyder på, at mennesker også kan fungere som ubegrænsede bevidsthedsfelter, der transcenderer materie, rum, tid og lineær kausalitet. For at beskrive mennesker på en omfattende og udtømmende måde må vi acceptere den paradoksale kendsgerning, at de både er materielle genstande eller biologiske maskiner og omfattende bevidsthedsfelter. Inden for fysikken afhænger resultaterne i de sub-atomare eksperimenter af den eksperimenterendes begreber, forestillinger og fremgangsmåde; på en måde giver bølgespørgsmål bølgesvar og partikelspørgsmål partikelsvar. I menneskelige situationer er det tænkeligt, at forskerens forestillinger om den menneskelige natur og arrangementet af eksperimentet kunne lette den ene eller den anden modalitets indtræden."* (Grof, 1985: 433)

Al tings egentlige bund bliver med den sub-atomare forskning herefter *bevidstheden*, som ikke kun er tredimensional, men mangedimensional, paradoksal og kaotisk. Og netop ikke en bund som udgøres af ydre objektiverbare objekter og mekanismer i mennesket eller i sociale ordener. På denne 'bevidstbund' lejrer sig en tredimensional verden produceret af kroppens sanseapparat. Forståelsen af denne bevidsthed kan deles op i hukommelse, tænkning og tro (fornemmelse), tolkning af fortid og tilskrivning af fremtidig betydning, i et samlende nu, hvor sind og kroppe fokuseret og koordineret enkeltvis handler, kollektivt interagerer og skaber sociale ordener i et univers af tolkning, betydning og mening. Det kunne formuleres således, at en bund af 'intethed', trækker sig sammen i sindets akkomodations- og assimilationsprocesser og -systemer, i skabelse af ting, betydninger og sociale ordener:

> *"Forståelsen af bevidsthedens aktive rolle i skabelsesprocessen er ikke nødvendigvis begrænset til religion, filosofi og mytologi. Ifølge moderne fysikere ændrer selve den bevidste iagttagelse visse begivenheders sandsynlige forekomst til noget faktisk forekommende, og bidrager således til skabelsen af den materielle virkelighed. I en af sine forelæsninger, der udforskede den kvante-relativistiske fysiks filosofiske og spirituelle implikationer, talte fysikeren Fred Alan Wolf om den aktive rolle, som bevidsthed spiller i forbindelse med skabelsen af den materielle verden. Han spekulerede over de mekanismer, der lå til grund for denne proces, og foreslog, at den ultimative grund til skabelsen af den materielle verden meget vel kunne være bevidstheds og ånds afhængighed af oplevelsen af materien."* (Grof, 1997: 58)

Den nye viden om den sub-atomare fysik medfører ligeledes et nyt syn på individet, som nok opretholder den traditionelle sansning i form af syn, hørelse, følen, smag, etc. der samler sig i de overordnede begreber: årsag og virkning, men den åbner desuden for at der til disse sansedata og årsag-virkningsforhold eksisterer andre former for registrering og handling, som ikke er knyttet til den newton'ske midterdimension, men som i højere grad stammer fra den Bohr'ske og Bohm'ske verden. Det kunne f.eks. være synkronicitet i individers og gruppers handlinger:

> *"I sit berømte værk Synkronisitet: Et akausalt forbindende princip definerede Jung synkronicitet som 'en samtidig forekomst af en psykisk tilstand med én eller flere ydre begivenheder, der viser sig som meningsfulde paralleller til den øjeblikkelige subjektive tilstand.' Situationer af denne art viser, at vores psyke kan træde i legende interaktion med det, der viser sig at være materiens verden. Den kendsgerning, at dette kan ske, slører grænserne mellem den subjektive og objektive virkelighed. (...) Jung var udmærket godt klar over den kendsgerning, at synkronicitetsfænomenet var uforeneligt med videnskabens traditionelle tænkning. På grund af en dybt indgroet tro på kausalitet som en central naturlov, tøvede han i mange år, før han offentliggjorde sine iagttagelser om begivenheder, der ikke stemte med denne skabelon. Han udskød offentliggørelsen af sin afhandling om dette emne, indtil han og andre havde indsamlet bogstavelig talt hundredvis af overbevisende eksempler på synkronicitet, hvilket gjorde ham absolut sikker på, at han havde noget gyldigt at berette.*
> *Medens Jung kæmpede med dette problem, blev han meget interesseret i udviklingen inden for den kvante-relativistiske fysik og i det alternative verdensbillede, som den frembragte. Han havde mange intellektuelle drøftelser med Wolfgang Pauli, en af grundlæggerne af kvantefysikken, og blev fortrolig med de revolutionerende begreber og forestillinger inden for dette område. Jung var opmærksom på den kendsgerning, at hans egne iagttagelser forekom meget mere sandsynlige og acceptable i det nyopdukkende virkelighedsbilledes sammenhæng. Yderligere støtte for Jungs ideer kom fra ingen ringere end Albert Einstein, som under et personligt besøg opmuntrede Jung til at arbejde videre med sin ide om synkronicitet, fordi det var fuldt foreneligt med den nye tænkning inden for fysikken (Jung, 1973)"* (Grof, 1997: 102ff)

Sociale ordener

Ud over de kausaliteter som jeg allerede har beskrevet som klassiske og duale i deres konstruktioner, er der andre kausaliteter, som påvirker sociale ordener? Noget kunne tyde på det, for det ser ud til at sociale ordener selv foretager kvantelignende erkendelsesspring.

> *"Sheldrake er kommet med en kritik af begrænsningerne i den mekanistiske videnskabs forklaringer og denne videnskabs manglende evne til at konfrontere problemer af grundlæggende betydning inden for områderne morfogenese under individets udvikling og artens evolution, genetik eller instinktiv og mere komplekse former for adfærd. Den mekanistiske videnskab beskæftiger sig kun med det, Sheldrake kalder den 'energetiske kausation'. Den har intet at sige om det kvalitative aspekt - udviklingen af former eller den 'formative kausation'. Ifølge Sheldrake er levende organismer ikke bare komplekse biologiske maskiner, og liv kan ikke reduceres til kemiske reaktioner. Organismers form, udvikling og adfærd bliver formet af 'morfologiske felter' af en type, som fysikerne ikke på nuværende tidspunkt har erkendt. Disse felter er dannet af formen og adfærden hos tidligere organismer af samme art gennem direkte forbindelser over både rum og tid. Disse felter har kumulative egenskaber; hvis et vist antal medlemmer af en dyreart udvikler bestemte egenskaber eller lærer en bestemt form for adfærd, bliver dette automatisk erhvervet af andre medlemmer af arten, selv om der ikke eksisterer nogen konventionel form for kontakt mellem dem."* (Grof, 1983/1985: 421)

Meget af dette lyder umiddelbart absurd, men er i modsætning til andre teorier muligt at efterprøve, og bliver det. Det kunne således være at begrebet 'felter', kunne forklare de pludselige overskridelser i gruppers erkendelser, læring og efterfølgende handlinger. Historiske udviklinger, der ellers ville blive forklaret i sansedata og kausalt, men som i den Bohr'ske og Bohm'ske verden forklares med energi og felter. Jeg vil ikke gå dybere ind i dette, da det er at åbne for en helt ny diskussion. Blot vil jeg med dette sige, at jeg søger at være åben over for andre typer data, end rent sansebaserede, hvilket vil sige fornemmelser, intuition, stemninger, etc.

Erkendelser og opnåelser

Jeg har i denne gennemgang, som i sin helhed udgør en række implicitte og eksplicitte valg, forsøgt at etablere en kritik og afskaffelse af opfattelsen om substans og tomhed og at sikre den problematiske bevidsthed i en anden konstruktion end en, der henviser til og sikres i en udspaltet, eventuelt fortrængt Gud.

De filosofiske klassiske græske aksiomer hviler i sproget og udsiger en lang række udsagn om, genstand, logik og kausalitet. Det er derfor nødvendigt at være kritisk overfor sproget, ikke kun i forhold til det konstruerede udsagn, men ligeledes i forhold til, ordene, begreberne og logikken, som sproget giver men ikke taler om. Fordi vi tænker i og gennem disse ord, begreber og aksiomer, er vi fra starten ikke 'objektive' i vores tilgang, men allerede indlejrede i et udsagn om virkelighed, tænkning og iagttagelse, så hvis vi vil skue ud over denne begrænsning, må vi konfrontere ord, sprog, begreber og aksiomer filosofisk.

Med Descartes, Locke og Kant udvikler samfundsteorien sig i retning af en placering i epistemologien, og efter Kant er samfundsteorierne hovedsagelig lejret her. Når der alligevel ser ud til at rumstere usikkerhed om objektivitet og empiri, så viser det tilbage til forskellen mellem Descartes' subjekt-objekt deling og Kants deling i tænkende overfor tænkt.

Men selv Kant har problemer med sit substansbegreb, og følgelig sin sansning. Problemerne er to: sproget, som udtrykker andre antagelser end Kant, og at fysikken i dag også er epistemologisk område. Det giver problemer, som kommer til syne som i diskussionen mellem Kaspersen og Loftager. Efter læsningen heraf var jeg dybt forvirret i forhold til spørgsmålet: hvad er data og empiri, ontologi og epistemologi, og hvorfor kunne dualismen ikke overvindes?

Som vi har set taler Weber som nykantianer om, at man både skal forklare og forstå (nykantianer). Jeg taler for, at denne opdeling i ikke holder længere, og at den medfører at væsentlige opfattelser og dermed iagttagelser af sociale ordener på den måde bliver fravalgt. Det er min teorikritik. Den vil på et givet tidspunkt også ramme min metode og således foranledige en metodekritik. Derfor har fremstillingen været nødvendig.

Mit arbejde og denne gennemgang har hjulpet i forhold til mit feltstudie således, at jeg er afklaret i forhold til deltagelsesaspektet ved et feltstudie, at jeg ikke kan deltage og indsamle objektive data. Det har hjulpet mig til at forstå og anerkende, at jeg i feltet vil opleve, mærke, fornemme og få intuitive oplevelser, som jeg ikke kan sætte ord på, måske ikke få teoretiske forklaringer på, men som alligevel er relevante data.

Min videnskabs- og forskerposition

På baggrund af dette kapitel er min videnskabsposition, således at bevidsthed er al tings grundlag. At tage dette udgangspunkt er at tage den seneste fysiske forskning alvorligt, og inkorporere, hvad det måtte betyde både for forståelsen af tidligere tiders filosofi og teori, men også at gøre op med de teoretiske positioner, der er aktive i dag.

Den nye fysik, hjerneforskning, bevidsthedsforskning, etc. fastholder på en gang de erkendelser, teorier og metoder til data som traditionel forskning er nået frem til, men den overskrider samtidig disse, og udpeger andre kausaliteter, som ligger udenfor hvad det paradigme som Parmeneides, Demokrit og Newton opbyggede, er i stand til at forholde sig til, og som det derfor stadig afviser.

Jeg er således nødt til at etablere et ikke-positivistisk og ikke-mekanisk udgangspunkt for min filosofiske og teoretiske position, samt for mit feltstudie. Og filosofien og teorierne er der, men de er ikke tænkt sammen og slet ikke bragt til en praktisk og analytisk udfoldelse, som jeg kan trække på i et feltstudie. Jeg tænker her på Erich Fromm, Michel Foucault, David Bohm, Ken Wilber, Stanislav Grof, etc. som alle peger på et ikke-positivistisk univers og nogle radikalt ændrede eller udvidede forestillinger om fysik, bevidsthed, sprog, handling og kausalitet.

Et sådant syn medfører et på samme gang et udvidet og fastholdt syn på handling og struktur og dermed også på, at der kan være andre begrundelser for handling og struktur end dem jeg kan hente i sociologien. De nye erkendelser indenfor fysikken, bevidsthedsforskningen, etc. ser imidlertid ikke endnu ud til at have nået sociologien eller den øvrige samfundsmæssige forskning, hvorfor der ikke er udviklet tilsvarende teorier og redskaber. Min sociologiske begrebshorisont er således endnu ufærdig, om end den er provokeret af ovenstående og parat til at flytte sig.

Videnskabs- og forskerpositionernes brug på feltet

Som beskrevet kunne jeg ikke skaffe data, men måtte selv producere data. Derfor var det oplagt at konstruere et teorigenererende og ikke teoritestende feltstudie. Da feltstudiet er mit udgangspunkt, har jeg forsøgt at vælge en felt- og analysemetode, som tager et ideografisk afsæt og som samtidig er meget åben for nye former for data. Derfor har jeg for at bevare min åbenhed ikke udviklet nogen hypotese, men netop forholdt mig åbent søgende undervejs.

Da ovenstående teorier må siges endnu at være noget spekulative i denne sammenhæng, og da de ikke annullerer de traditionelle samfundsteorier og metoder, vælger jeg at opfatte dette feltstudie som et klassisk sociologisk feltstudie af ideografisk karakter. Ovenstående fremstilling giver mig et solidt grundlag til at forstå og forholde mig til feltstudiet og den efterfølgende analyse i overensstemmelse med mere traditionelle teorier, f.eks. i kampe mellem ekspressiv og intentionel kausalitet, men den giver mig desuden mulighed for overskridende og udvidende at kunne forholde mig til ikke-sanselige data. Jeg skal deltage, opleve, mærke, indleve, se og høre et felts liv - alt sammen data som jeg måske ikke kan sætte ord på.

Jeg vil derfor vælge at fastholde Max Weber som det handlingsteoretiske udgangspunkt. Det gør jeg hovedsagelig på grund af studiets karakter: et ideografisk deltagende feltstudie. Endelig holder jeg fast i Weber, fordi hans bureaukratiteori stadig står helt centralt for forståelsen af klassisk organisationsteori. Hans tænkning og begreber står derfor helt centralt for en forståelse af Forsvarets selvforståelse som institution og organisation.

Da jeg vælger at holde fast i Weber, har jeg valgt tage udgangspunkt i en feltmetode, som træder ud af den Weber'ske tænkning om 'verstehen', hvilket sker i form af Grounded Theory. Jeg bruger således Grounded Theory til at 'grounde' feltets tematiseringer eller 'teoretiseringer', om man vil.

Forforståelser

Da jeg har beskæftiget mig med sikkerheds- og forsvarspolitik i mere end 20 år, var det ikke en ren tavle jeg stillede med. Jeg har således mange værdier, teorier, erfaringer og private synspunkter, som jeg kunne læse over i feltet, men det ville ikke meget andet end en blot og bar spejling af mig selv og mine holdninger, og det frembringer ikke nyt om feltet.

Jeg var desuden oprigtigt nysgerrig i forhold til, hvad der i virkeligheden foregik i dette felt. Denne nysgerrighed medførte et oprigtigt ønske om uhildet at kunne forstå feltet. Jeg opfatter viden som dette felt som en stor mangel i den stående forsvars- og sikkerhedsdebat.

Ud over mig selv, så var opgaven heller ikke uhildet fra Forsvarets side. Opgaven var i nogen grad bundet: den skulle fokusere på militær ledelse. Et sådant fokus tog imidlertid en masse andet for givet, som jeg ikke kunne tage for givet.

Hvad er Forsvaret for en størrelse? Hvad er det for handlinger, som udfolder sig i organisationen? Hvordan opfatter organisationen opgaven? Hvad er det for en opgave? Den ledelsesadfærd som fandt sted, var det overhovedet ledelse? O.s.v. Hvordan skulle jeg så løse min opgave?

Hvis jeg vender mig mod Newton, så var han en af de første, som ikke ville begrænse sit perspektiv, når han stod foran en opgave. Han skal have sagt: Jeg ser/finder ingen hypoteser! Det gjorde han fordi, han ved at formulere hypoteser, skabte en telos, og derved satte sig i Guds sted, og fordi han derved samtidig begrænsede sit eget syn, hvilket hindrede han i at komme tæt på sandheden.

Jeg ville gerne bevare denne åbenhed. For hvem siger, at ledelse og den ledelse, som finder sted i Forsvaret handler om det, som Forsvaret selv definerer som ledelse? Denne åbenhed bliver imidlertid et problem, for skal jeg så tage alt ind? Det kan jeg ikke. Mit perspektiv må begrænses, men på en kvalificeret måde.

Hvis vi nu vender os mod hhv. Durkheim og Weber, så er der nogen hjælp at hente. Durkheim siger f.eks.:

> *"Man må aldrig som forskningsobjekt tage en gruppe fænomener medmindre disse indledningsvis er definerede ud fra visse ydre karakteristika, som de har fælles, og man skal i den samme undersøgelse medtage alle de fænomener, som svarer til denne definition."*
>
> (Durkheim, 1895/2000: 76)

Durkheims udsagn læser jeg således. Man må ikke bruges et felts egne hverdagsforståelser af en problemstilling. Og at den forforståelse, som man går ind i et felt med, skal være en forståelse, som er baseret på en ydre iagttagelse.

Og Weber hævder, at man altid vil 'forstå', det felt, man skal studere, og derfor har en forforståelse. Denne forforståelse, foreslår han, skal fokuseres eller forsimples i det han så kalder idealtyper. Disse skal yderligere være kendetegnet ved at være neutrale, dvs. ikke rumme antagelser om, hvordan f.eks. ledelse *bør* se ud.

Ovenstående medførte, at jeg måtte tage på et pilotstudie, for om muligt at finde nogle idealtyper, som jeg kunne bygge mit feltstudie op om. Jeg har af den grund valgt at bruge Webers idealtyper for at nyttiggøre mine forforståelser og samtidig etablere en vis neutralitet i forhold til mine mere private forsvarspolitiske synspunkter. Jeg holder mig desuden så tæt til feltets egne ytringer, som det er mig muligt. Dernæst søger jeg næsten pedantisk at bruge grounded theory i frembringelsen af feltets koncepter.

Feltmetode

Som vi har set, så markerede begyndelsen af 19. tallet en række dybtgående videnskabelige og metodiske gennembrud, bl.a. for åndsvidenskaberne. For åndsvidenskaberne sker det hovedsageligt indenfor to områder. Dels omkring udviklingen af den hermeneutisk inspirerede udvikling af livsdokumentanalyse og biografiske interviews hos Dilthey, Windelband og Weber, som vi lige har fulgt, og dels i form af feltstudiet hos antropologien med Malinowski og udviklingen af psykoanalysen i form af Freuds teoretiske arbejder frem til 1905.

Max Weber udviklede aldrig specifikke og konkrete feltmetoder ud fra sine teorier, men overlod dette konkrete arbejde til eftertiden. Denne udvikling kommer imidlertid ikke i gang indenfor sociologien, idet udviklingen her blev domineret af de durkheimske og parson'ske skoler, som lagde vægt på mere 'positivistiske' eller strukturalistiske konstruktioner og fremstillinger i studiet af institutioner, strukturer og samfund med spørgeskemametoder og strukturerede interviews.

På den anden side udviklede der sig dog indenfor antropologien, især efter ovennævnte Malinowski, en mere moderne opsøgende 'deltager observation'. Det antropologiske feltstudie udviklede imidlertid en betoning af forskningens ideografiske side, dvs. af tekst eller enkelthandling. Denne udvikling ser ud til at hænge sammen med, at det typisk var før-statslige samfund, som antropologien studerede (Habermas, 1967: 78). De metodediskussioner, jeg har læst (Amit, 2000; Barnard, 2000; Devereux, 1967; Jørgensen, 1995; Hastrup, 1992; Klein, 1994) underbetoner således den metodologiske fremgangsmåde, den nomotetiske side og den struktur som feltet på forhånd har. Jeg oplever dette som en metodisk svaghed og en for stærk ideografisk betoning, og at dette har den effekt, at felters ideer eller grundtemaer bliver forbigået i tavshed. Nu kan magt, konflikt, krig og fred uden overdrivelse på forhånd antages at være en del af mit felt og mit fokus: ledelse i forsvaret, så jeg mener på forhånd, at kunne antage at det er væsentligt, at min feltmetode kan rumme og håndtere både struktur (bureaukrati) og magtkampe. Jeg søgte derfor efter feltmetoder, der for det første skulle være stringente, og for det andet skulle have mere ligevægt mellem det nomotetiske og det ideografiske perspektiv.

Overfor den positivistiske vægtning, der fandt sted i sociologien, søgte B. G. Glaser & A.L. Strauss' med deres bog "The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research" i 1967, at tage tråden op fra Max Weber. Deres baggrund for at skrive bogen var et konkret feltstudie af døende på et hospital. Der er umiddelbart nogle ligheder mellem forsvaret og sundhedsvæsenet: de indgår begge i den statslige/amtslige forvaltning, og begge er vertikalt strukturerede bureaukratier. Der var således her et basalt match på rammerne for det studerede felt, hvilket måtte have virkning på det metodiske.

Det var endvidere forfatternes erklærede teoretiske afsæt i og udvikling af Webers begreber om 'verstehen' i mere nutidige feltstudier, rækken af konkrete beskrivelser, vink og anvisninger, samt mine oplevelser under pilotstudiet, af de meget udtalte felttematiseringer, der overbeviste mig om

deres metodes relevans i denne sammenhæng. Jeg oplevede således i forbindelse med mit pilotstudie en kontinuitet og nær sammenhæng mellem Webers betoning af 'verstehen' og mine 'idealtyper', og så Glaser og Strauss' 'kodning', 'koncept' og lyttende og forstående metode. Jeg vil derfor i de følgende afsnit nærmere gennemgå deres metode. Når jeg har sagt det, så er det især Glaser, der kommer til orde, da han skriver en række bøger, som beskriver og diskuterer, især hvad grounding er, og som gør opmærksom på den force eller 'tvang', der er i for tidligt at trække analytisk teori, eller generel teori ind i et feltstudie. Når især Glaser formulerer dette, så er det fordi forfatterparret senere skiltes på dette spørgsmål efter at Strauss i samarbejde med Corbin udgav deres bog: "Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory" (1998), hvor de flere gange bruger teori for tidligt efter Glasers opfattelse, og dermed 'tvinger' feltet. Såvel læsningen af Strauss' og Corbins bog, som læsningen af den række debatbøger som Glaser efterfølgende udgav, er meget lærerig, og kan i øvrigt anbefales, da det er en lærerig faglig konflikt at stifte bekendtskab med.

GROUNDED THEORY

Fordi der stort set ikke findes videnskabelige feltstudier af ledelse af internationale fredsskabende missioner, men dog masser af traditioner, litteratur, film, politiske holdninger og familieskrøner, besluttede jeg at 'starte fra bunden af'. Altså selv at producere et sæt data, som jeg så selv ville kunne basere mine analyser og teorier på. Dette pegede på et valg af grounded theory, idet grounded theory netop betoner, at det ikke er en metode til at teste og verificere allerede udviklede teorier. Dette ikke-testende aspekt fremhæver Glaser igen og igen, som f.eks. i det følgende:

> *"Grounded theory is for the discovery of concepts and hypotheses, not for testing or replicating them. Thus the licence and mandate of grounded theory is to be free to discover in every way possible."* (Glaser, 1992: 82)

Hvis man arbejder med grounded skal man frigøre sig fra anden analytisk teori, antagelser og data, for derved at kunne komme i 'kontakt' med feltets egne udviklede koncepter. At arbejde med grounded theory betyder, at man er fri fra andres teorier og problemstillinger, og at konstante henvisninger til andres teorier derfor ikke er nødvendige. Forskeren har således ingen idé om, hvilket 'paradigme', der vil vise sig, når han begynder at sortere feltets kategorier i overensstemmelse med kategoriernes teoretiske koder. Det er en åben proces at arbejde på denne måde, og se hvad der dukker op uden at have udtænkt dette på forhånd. (Glaser, 1992: 82)

> *"In grounded theory one does not think up hypotheses and then test them. That is the verificational methodology. In grounded theory the analyst induces patterns of relatiships suggested by the data, and they emerge with theoretical codes to relate them."* (Glaser, 1992: 84)

Forskeren arbejder på den måde ud fra feltets egen måde på at forstå, skabe sammenhæng og mening, forskeren skal ikke være 'smart' og selv regne det hele ud, men snarere kunne lytte, sortere og selvfølgelig være teoretisk og teoretisere, når studiet er nået så langt. De data som feltet i sine ytringer fremkommer med forsøger forskeren at integrere ud fra det som data selv foreslår, og på den måde dukker ('emerges'), der efterhånden et feltfunderet mønster op. Dette mønster af sammenhænge kan så udgøre grundlaget for en teori, som så senere kan testes. (Glaser, 1992: 84) Glaser gør dog opmærksom på, at denne metode kun er nødvendig i begyndelsen af feltstudiet. Forskeren producerer først data i feltet, allerede her begynder han at kode og konstant at sammenligne kodede ytring med andre kodede ytring, og efterhånden i denne analyse generer han teori:

> *"When the theory seems sufficiently grounded in a core variable and in an emerging integration of categories and properties, then the researcher may begin to review the literature in the substantive field and relate the literature to his own work in many ways. Thus scholarship in the same area starts after the emerging theory is sufficiently developed so the researcher is firm on his discovery and will not be forced or preconceived by concepts."* (Glaser, 1992: 32)

Det er efter min opfattelse i denne fundering i felt, feltets egne data og den meget sene introduktion af teori, at grounded theory's styrke ligger. Og det er samtidig derved at den formulerer sig stik modsat andre feltmetodiske og analytiske anvisninger. Her anvises forskeren typisk til at have formuleret sine hypoteser eller problemformulering på forhånd. Derved tvinges forskeren til at gennempløje store mængder af såvel analytisk teori som 'grand' teori, før de empirisk og spekulativt begrundet formulerer teorier og problemformuleringer om feltet. En sådan fremgangsmåde formulerer f.eks. Phillipsen og Jørgensen i det følgende:

> *"Vores holdning er i korthed, at det er en stringent anvendelse af teori og metode, som legitimerer videnskabeligt produceret viden. Det er ved at se verden gennem en bestemt teori, at man kan fremmedgøre sig fra nogle af sine selvfølgeligheder og stille andre spørgsmål til materialet, end man kan gøre ud fra sin hverdagsforståelse"* (Phillips & Jørgensen, 1999: 33)

Problemet er rigtignok at det kan være svært at 'fremmedgøre' sig fra egne selvfølgeligheder, fordomme. Men blot at erstatte egne selvfølgeligheder med en teoris selvfølgeligheder forekommer mig lidet fantasifuldt. Dette er snarere det metodiske spørgsmål, grounded theory eksplicit og insisterende forholder sig til, og foreslår løst gennem ovenstående fremgangsmåde.

Forvirring og den fraværende hypotese

Denne åbne fremgangsmåde er dog svær, ligesom det er svært at forblive, og få lov til at forblive åben i forhold til de opdukkende problematikker, begyndende kategorier og mulige tilhørsforhold i feltet:

> *"The researcher needs to tolerate two aspects of grounded theory: reverberating regression and confusion, without feeling that they are disassembling and going crazy. Great scientists are people who could tolerate great regression and great confusion as their minds sort out the data. They do not need to prematurely formulate."* (Glaser, 1998: 101)

Selvom det ikke opleves sådan, så kan forskerens forvirring og regression bruges som et nyttigt forskningsredskab. Feltet påvirker forskeren, der må kunne tolerere at blive objektiveret af feltet. Hos forskeren dukker der således nye og ukendte følelser op, ligesom der måske dukker gamle kendinge op, som forskeren havde glemt eller troede bearbejdet tilstrækkeligt. Glaser uddyber hvad han mener med regression, nemlig følelsen af dumhed, ungdommens utilstrækkelighed, ude af kontrol, som en dumrian, som om alle ved alt bedre eller som et barn blandt voksne. Eller netop mange af de følelser man, som forsker gennem et langt studium med oparbejdelsen af behovsudskydende kontrolinstanser, har arbejdet så meget på få under kontrol eller endog på at udslette. Med feltstudiet dukker alt dette op igen som en meget dyb læreproces, og forskeren bliver i feltet en midlertidig tredje person. (Hastrup, 1999)

Denne forvirring og manglende kontrol holder imidlertid forskeren åben, og tillader at feltets kategorier kan dukke op, og at deres tilhørsforhold i den senere analytiske proces kan blive tydelige.

Både åbenheden i feltstudiet og i analyseprocessen kan ifølge Glaser resultere i depression. (Glaser, 1998: 101) Glaser begrunder ikke, hvorfor dette arbejde rummer en mulighed for depression, men min egen forståelse og forklaring er, at man som forsker så vidt muligt skal afklæde sig og 'bortvise' alle sine selvfølgeligheder (ureflekterede vaner), hvilket betyder, at man skal være uhyre reflekteret om egne ureflekterede områder og 'hård' og 'bortvisende' overfor disse selvfølgeligheder, hvilket er uhyre svært og konfliktfyldt, og kan opleves som et 'svigt' mod sig selv. Samtidig skal man så være åben og kunne rumme et felt med feltets konflikter. Forskeren skal lære at forstå feltet og at kunne begå sig i feltet. I denne proces er målet i en fremtid, begrundet at kunne udsige noget om dette felt, så i selve processen holdes de mange konflikter nede, og netop denne 'undertrykkelse' (som kræver uhyre mængder af mental energi) af følelser og konflikter kan resultere i depression. Et deltagende feltstudie er således en overvældende oplevelse og opgave, og Glaser anbefaler da også en form for støtte undervejs:

> *"It is not untenable nor unwise for a sincere grounded theory researcher to seek some mild therapy or counselling to help him/her through the confusion, regression and depression period while taking on his symptoms and others' wonderment. It helps to be honest with the data and to not allow received wisdoms to force the data."* (Glaser, 1998: 101)

Den groundede forsker deltager således selv med krop, følelser og handlinger i et substantielt felts handlinger, samtaler og omverdensforståelse:

> *"In order to accomplish this goal grounded theory tries to understand the action in a substantive area from the point of view of the actors involved. This understanding revolves around the main concern of the participants whose behaviour continually resolves their concern. Their continual resolving is the core variable. It is the prime mover of most of the behaviour seen and talked about in a substantive area. It is what is going on! It emerges as the overriding pattern."* (Glaser, 1998: 115)

Målet for en grounded feltforsker er således at afdække hovedvariablen ("the core variable") som viser sig i forbindelse med feltets hovedbekymring eller hovedfokus ("main concern"). "The grounded theory problem and its continual resolution is always there, as participants always have a main concern they are dealing with." (Glaser, 1998: 115)

At begive sig ind i feltet

Det første forskeren gør er at begive sig ind i feltet, der skal udforskes, uden at kende problemet:

> *"This requires suspending your knowledge, especially of the literature, and your experience. The researcher must take a "no preconceived interest" approach and not ask questions that might be on his mind. Not knowing applies to both the descriptive level and the conceptual level."* (Glaser, 1998: 122)

Forskeren må på dette tidspunkt suspendere sine fordomme og foretrukne koder ("pet codes"). Ved intet at vide reducerer forskeren sine fordomme om, hvad det er der sker til et minimum og sin tolerance til et maksimum. Forskeren anbefales at søge en tilstand, hvor han bliver "tomhovedet".

Ved at suspendere interesser og forudgående viden forøger forskeren sin følsomhed og dermed sin evne til at opfatte, hvad der dukker op. Forskeren bliver ikke blank eller opgiver sin viden, men ar-

bejder på at blive en 'følsom' eksponent for, hvad der foregår i feltet. Og denne følsomhed aktiverer al hans tillærte viden, som kan hjælpe ham med at formulere koncepter:

> *"When suspending his knowledge, the researcher should not worry. It will not go away and the researcher is not going to change. He is just making it another variable as it makes him sensitive and perhaps later he constantly compares it in as the theory generates."*
> (Glaser, 1998: 122f)

Forskeren genoptager først læsningen af analytisk teori i den sorterende fase, efter han har grounded og således undgået andre teoriers begrænsning og tidligere beskrivelser af feltet. Glaser anbefaler dog, at feltforskeren læser under sit feltstudie, blot fra andre felter, da det vedligeholder åbenhed og følsomhed i forhold til teori og teoretiske kodning. (Glaser, 1998:122f)

Hvad er data?

I grounded teori er alt data. Forskningsperspektivet er således meget åbent for alle de ytringer som forskeren formår at opfatte. Mine egne oplevelser af forvirring, vrede og depression, følelsen af eksklusion, den konstante korrigeren af måden jeg bar min uniform, den manglende åbenhed og at soldaterne konstant glemte vores aftaler medtager jeg således som data. Feltet gjorde 'noget' ved mig. Feltet gør 'noget' ved de mennesker, som befinder sig i det. Jeg oplever, og prøver således at forstå feltet 'indefra', så at sige. Men derudover, så er feltet én stor samling data:

> *"The briefest of comment to the lengthiest interview, written words in magazines, books and newspapers, documents, observations, biases of self and others, spurious variables, or whatever else may come the researcher's way in his substantive area of research is data for grounded theory."* (Glaser, 1998: 8)

Jeg læste således computerblade, ugeblade, 'mandeblade', bilblade, militære bulletiner, opslag, inskriptioner på indersiden af toiletdørene, hjemmesider, etc. som data og feltobservationer. Indsamlede hjemmesider, opslag, blade eller tog billeder af toiletdørenes indersider. Hvilket medførte undrende blikke fra andre soldaters side, når jeg kom ud, og smilede uskyldigt: "Hvad??" (Glaser, 1992: 32) Alt hvad feltet valgte at tage med og dele i lejren, havde feltet i samme åndedrag tildelt en betydning, og jeg valgte at medinddrage det som data:

> *"...pure descriptions of various sorts with virtually no or minimal conceptualizations, such as are found in ethnographies, biographies, diaries, comments, manuscripts, records, reports, catalogues etc. etc. These materials should be related to the substantive area being studied and therefore considered just more data to be constantly compared for generating categories and properties."* (Glaser, 1992: 36f)

De mere håndfaste etnografika som militære tidsskrifter, informationsfoldere, skrivelser fra Hærens Operative Kommando (HOK), fotos, diplomer eller lignende samlede jeg ind, og lagde til side, da de kan læses på hvilket som helst tidspunkt i forskningen. Denne slags data kan opfattes som supplerende data, og det betyder mindre at disse 'ytringer' først senere optages i den konstante sammenligning. Sådan etnografika hjælper med at generere koncepter og hypoteser præcis som al anden data. (Glaser, 1992: 36f)

Koder, kategorier, latente mønstre og koncepter

Gennem selve processen med at konceptualisere data, retter forskeren en konstant opmærksomhed på det underliggende mønster, som de kodede ytringer indgår i, og efterhånden som forskeren konstant koder, analyserer og forsøger at skabe teoretiske mønstre, begynder det latente teoretiske mønster at dukke op. Det sker, når én af kategorierne igen og igen lader til at være relateret til andre kategorier og deres tilhørsforhold. På den måde bliver denne kategori efterhånden hovedkategori eller den gennemgående kategori, fordi de fleste andre kategorier er relateret til den. Således både foreskriver og bliver denne kategori teoriens latente struktur.

Når én gang forskerens opmærksomhed er rettet mod en kategori, begynder han at undersøge og afdække kategoriens tilhørsforhold ved den gentagne kodning og analyse. Sådanne kategorier og tilhørsforhold konceptualiserer kun, hvad forskeren ser, men med teoretiske koder begynder forskeren at konstruere sammenhænge mellem dem og komme med hypoteser, som foreslår hvordan ytringer og kategorier kan være relateret til hinanden. Disse groundede hypoteser tillader konceptuelle deduktioner, ikke logiske, som på sin side guider det teoretiske mønster, der igen leder frem til yderligere produktion af data, analyse og derved udvider og uddyber perspektivet i den opdukkende teori. (Glaser, 1992)

Åben kodning

Åben kodning er det initierende skridt i den teoretiske analyse, som tillader en første afdækning af kategorier og deres tilhørsforhold. Formålet med åben kodning er at forskeren starter uden koncepter. Den åbne kodning afsluttes når den frembringer en kategori. Denne første kategorisering af ytringer gennem den stadig gentagne sammenlignings metode er det første basale analytiske skridt i retning af at producere data. Under den åbne kodning bliver data brudt ned i mindste enheder, som bliver tæt undersøgt og sammenlignet for ligheder og forskelle, samtidig med at data stilles spørgsmålet: Hvilken kategori eller hvilket tilhørsforhold til en kategori udviser denne ytring? Dette spørgsmål og den åbne kodning er den basale tilgang til produktion af data, og leder frem til at sammenhænge dukker op. (Glaser, 1992: 38)

At kode data

Man koder ved at starte med at læse data linie for linie og sammenligne ytringen med andre ytringer. Ytringen kan findes i et udtryk, en sætning eller to, i symboler, i tøj eller i kropslige rutiner.

Således består grounded teoretisk kodning ikke udelukkende af hele gennemlæsninger af interviews eller feltnoter for at nå frem til et konceptuelt indtryk, men opfanger hurtigt feltets markeringer og positioner. Denne impressionisme negligerer detaljerne og deres sammenlignende mening i skabelsen af koncepter. De koncepter, som kommer ud af dette, er således ikke skabt gennem en ensidig og rigoristisk eller verificeret tilpasning til mønster og form. Det er således kun en forestilling, der ser ud til at passe, men som ikke er opstået gennem en udelukkende systematisk fremgangsmåde. Derved ligner de Schleiermachers ‘divination’ og Webers ‘idealtype’.

Som vi så ovenfor, så starter forskeren altså med at sammenligne ytringer, og stiller spørgsmålene: hvilken kategori indikerer denne ytring, eller: hvilket tilhørsforhold til en kategori udviser denne ytring, og sidst: hvad er aktørens hovedovervejelse? Samtidig med at forskeren sammenligner ytring med ytring og ytring med koncept, og stiller de tre spørgsmål, er det væsentligt at være opmærksom på at det at generere koncepter, er en meningsskabende aktivitet. Eller mere præcist en teoretisk meningsskabende aktivitet. Og for at opnå mening, er der flere ting som skal til for at skabe katego-

rien: at det 'passer', udfylder mønsteret, at kategorien er mættet og at der er udskiftelighed af ytringer i forhold til samme kategori. At det passer betyder validitet, som er betegnelsen for at kategorien eller dens tilhørsforhold passer til data. (Glaser, 1998: 140)

Tilhørsforhold

Efterhånden som kategorier bliver konstrueret, bliver de næste ytringer sammenlignet med kategorien, hvorved der opstår tilhørsforhold til kategorierne. Og ved derefter at afdække en kategoris tilhørsforhold og dens relation til alle andre kategorier igen og igen kommer forskeren frem til feltets gennemgående kategori. Hvis forskeren derimod først vælger en gennemgående kategori, og derpå tvinger dens tilhørsforhold og relation til andre kategorier igennem, er forskeren tydeligvis forudfattet. (Glaser, 1992: 81)

Kategorier

Kategorier er analysens basale enhed i grounded theory's metode. Man kan tale om 'rå' data som fænomener, men det er ikke let at relatere til disse eller tale om dem, uden at konceptualisere og skabe et mønster:

> *"Therefore, conceptualizing the data becomes the first step in grounded theory analysis. By breaking down and conceptualizing the data, we do not mean taking apart a single observation, sentence, or paragraph, and giving each discrete incident, idea, or event a conceptual name, which indicates something that stands for or represents a phenomenon. This single incident analysis would end up in a helter skelter of too many categories and properties that yield no analysis: that is that will not pattern, sort or integrate out or are not relevant to an integrated core variable analysis. It would end up in an over-conceptualization of a single incident. We do mean comparing incident to incident and/or to concepts as the analyst goes through his data. We look for patterns so that a pattern of many similar incidents can be given a conceptual name as a category, and the compared incidents can be seen as interchangeable indices for the same concept. And when we get many interchangeable incidents we get saturation. That is, it is unnecessary to keep collecting more incidents which keep indicating the same pattern and no new properties of it."* (Glaser, 1992: 40)

Forskeren sammenligner ytring med ytring, og når en kategori eller et tilhørsforhold er opstået, sammenligner han konceptet med næste ytring. Dette har fire formål 1) Det verificerer konceptet som den kategori, der betegner et mønster i data, 2) Det verificerer at kategoriens nomenklatura passer på mønsteret, 3) Det genererer kategoriens tilhørsforhold, og 4) Det mætter kategorien og dens tilhørsforhold gennem udskifteligheden af ytringer. (Glaser, 1998: 139)

Identificeringen af kategorier er en helt central del af analyseprocessen, men må altså ikke forveksles med den teoretiske analyse. Listen med kategorier som data er fordelt i gennemgår undervejs i feltstudiet sædvanligvis store forandringer. Man kan således ofte se at kategorierne bliver mere analytiske efterhånden som arbejdet skrider frem. Dette er et udtryk for at data-analysen som det fremgår ikke i den kvalitative metode kan være en adskilt del av forskningsprocessen. Denne konstant gentagede proces er en central del av den erfaringsbaserede teoretisering, som Glaser og Strauss taler om, hvor teori gradvis udvikles på grundlag af data, og den efterfølgende produktion af data strategisk følger den gradvise teoretisering.

Det konceptuelle niveau

Der er mange konceptuelle niveauer i grounded theory. Den mest fundamentale konceptuelle ramme og den mest lette at tage fejl af er forskellen mellem kategori og tilhørsforhold. En kategori er et højere niveau koncept end et tilhørsforhold. Det indeholder det underliggende mønster i data. Et tilhørsforhold er et koncept om en kategori. Derfor taler Glaser om en kategori og dens tilhørsforhold.

F.eks. leder officerer værnepligtige. At lede er en kategori. De leder for at nå et mål. Mål er et tilhørsforhold til at lede. De leder for at opbygge en enhed. Enhed er et tilhørsforhold til at lede. De leder på forskellige niveauer. Forskellige niveauer er et tilhørsforhold til at lede, o.s.v..

Der er konceptuelle niveauer af kategorier, som er relative til formuleringen af en teori: hoved kategorien eller den gennemgående kategori er det højeste niveau; derefter kommer de sekundære hovedkategorier ("sub core category"), som danner den teoretiske sammenhæng. Hovedkategorien relaterer til de fleste andre kategorier og deres tilhørsforhold, da hovedkategorien gennem disse relationer skaber det meste af den adfærd, der udfolder i feltet. En kategori, som relaterer sig til noget af denne gennemgående kategori kaldes en sekundær hovedkategori. F.eks. mødeaftaler eller passende tid giver rum til ledelse. Mødeaftale og passende tid er en sekundær hovedkategori til ledelse.

Kodning genererer kategorier og deres tilhørsforhold gennem gentagen sammenligning af ytringer og kategorier. Væsentlige kategorier betegner den adfærd, der er i feltet. Disse kategorier kan beskrives ved 'in vivo' betegnelser, som er en del af feltets egne koncepter. I nogle studier betegnes meget af data med in vivo koder. Eller væsentlige koder kan genereres af forskeren gennem den gentagne sammenligning. Væsentlige koder har stor forestillings- og analysekraft.

Teoretiske koder dukker op i kodningen som måder at forbinde væsentlige koder med hinanden under arbejdet med at skabe en sammenhængende teori. (Glaser, 1998: 137)

Explication de text

I arbejdet med den gentagne sammenligning anbefaler Glaser, at forskeren gør brug af andre analytiske redskaber, som f.eks. det han kalder "explication de text". Explication de text forstår jeg som tekstanalyse eller diskursanalyse:

> *"Explication de text helps the researcher who is doing constant comparisons to generate concepts that closely fit without imputation as to what is going on in the substantive area, while at the same time being able to claim the authorship of the concept he generated."*
>
> (Glaser, 1998: 25)

Konstant sammenligning

Efterhånden som *mening* opstår, og spreder sig fra data gennem kodning, indsamling, analyser, hukommelse, teoretiske mønstre og afgrænsning gennem mætning, så dukker hovedkategori og efterfølgende hovedkategorier op. I denne proces er der meget, som foregår samtidig. Brug af memoer kan holder styr på, hvad det er der dukker op. Men det er endelig ikke bare at liste kategorier og tilhørsforhold op. De skal beskrives med deres groundede mening i memoer og deres relation til hinanden. Glaser anbefaler, at man undgår at lave lister. Og han anbefaler videre at disse koncepter relateres ud fra deres respektive meninger, og at forskeren bruger teoretiske koder i denne relateren disse til andre tilhørsforhold og kategorier.

Da den gentagne sammenligning skaber et mønster, som kaldes en kategori, bliver fordomme korrigeret gennem denne proces. Et koncept som baseres på et indtryk eller kun en enkelt hændelse kan være meget påvirket af fordomme. Efterhånden som mange ytringer bliver sammenlignet begynder mønsteret i adfærden at dukke op og forskerens fordomme bliver på denne måde kun et konceptualiseret tilhørsforhold til kategorien. Fordomme er derfor kun yderligere én variabel, som kan kontrolleres på denne måde af seriøse forskere:

> *"Bias is just one more variable and it is automatically controlled for among honest researchers. The researcher realizes that no matter how he may initially be distorting the data, as incidents are compared and the category patterns out the distortions will be revealed. He corrects the bias even if the slant may seem on the part of the participant. Since these fictions have structural-cultural power they must be respected however trivial."* (Glaser, 1998: 142)

Der er således ikke noget, der kan defineres som en sand eller falsk relation. Ved at korrigere gennem gentagen sammenligning bliver en 'falsk' relation bare en anden relation tilknyttet af en anden kategori:

> *"No matter what the data, historical, newspaper, qualitative, quantitative etc. if it relates it to the category it will pattern into it some way and produce a property of it under some condition unless it is interchangeable. This variation in data brings out clearly how a category is an evolving abstraction that is indicated by whatever relates to it."* (Glaser, 1998: 142)

Mætning og hovedkategori

Efterhånden som flere og flere kategorier og deres tilhørsforhold 'mættes' kan forskeren se og formulere, at han nærmer sig en teoretisk færdiggørelse. Han er ved at afdække hovedkategorien og de fleste andre kategorier, som afgørende påvirker adfærden i feltet, og som konstant former hovedinteressen (anliggende) for feltets aktører.

Således er mætning og afgrænsningen baseret på ytringernes udskiftelighed. Dette betyder, at selvom ytringer er empirisk forskellige, så indikerer de det samme koncept, tilhørsforhold og dens hypotetiske relation til andre kategorier og deres tilhørsforhold. (Glaser, 1998: 140)

Kritik

I min tilegnelse og forståelse af grounded theory er jeg igen og igen vendt tilbage til begreberne kode, kategori, tilhørsforhold, hovedkategori, koncept og teori, fordi jeg blev usikker på hvor det ene holdt op og det andet begyndte. Denne gentagne bevægelse begyndte til sidst at undre mig, og jeg endte med at undersøge hvorfor. Jeg nåede frem til, at denne tilbagevenden er udtryk for en utydelighed hos Glaser, og som en utydelighed, der dels viser tilbage til den tidligere omtalte kryptopositivisme, dels det hermeneutiske paradoks, at helheden er bygget op af enkeltytringer, men at disse enkeltytringer samtidig får betydning fra denne helhed, og dels den kantianske konstruktion, hvor det tænkende tilegner sig og tænker gennem det allerede tænkte, kategorierne. Disse problemer får følgende udtryk hos Glaser: "There are many conceptual levels in grounded theory. The most fundamental conceptual framework and the most easily confused by the beginning grounded theorist is the distinction and meaning of category in relation to properties. A category is a higher level concept than property. It captures the underlying patterns in the data. A property is a concept about the category. Thus we say a category and its properties. (...) I am trying to give the grounded theory researcher conceptual and perspective power to the maximum. These are very flexible tools by which

he generates his theory. Their relativity is controlled by the emergent categories and their properties and their systematic generation. Another confusion, I encounter frequently, is the grounded theorist's trouble with the conceptual difference between substantive coding and theoretical coding." (Glaser, 1992: 135ff) Glaser siger her, at der er mange konceptuelle niveauer i grounded theory, men han siger aldrig, at det er alt der er, at der ikke er andet. Og at forskeren altid kan opløse næste konceptuelle niveau, og derfor aldrig får fast grund under fødderne, så at sige. Dermed skrider grænserne mellem de forskellige begreber i grounded theory, så at en iagttagelse med tilhørende koder, der peger frem mod en kategori, snarere i sig bærer og udtrykker en hovedkategori eller et koncept. Disse skred og denne utydelighed fornemmer jeg som udtryk for den tidligere humanistiske kryptopositivisme: der må være en bund, et grundlag! Så at forskeren bliver forvirret undrer mig ikke efter at have læst følgende: "...the level of perspective can get higher and broader, as it gets more general. One can also conceptualize concepts. And there is always a perspective on a perspective, as all is data. Even concepts can be seen as a form of data, to increase to a higher level conceptual perspective. The grounded theorist has the license to always take a higher level perspective on whatever he/she is hearing. He never buys the 'line' but puts it into a bigger picture or takes a perspective on it. The constant one-upping the perspective is neither subversive nor a breach of proper lines and vested fictions, nor competitive identity busting. It is in the service of trying to account for the current action in a substantive area." (Glaser, 1992: 136) I denne konceptuelle opløsning af samfundsmæssig substans i evindelige løglignende lag, oplever samfundsforskeren tit at se historie og teorier udspille sig i nutidig praksis, at et felts deltagere italesætter og beskriver problemstillinger, som historisk erfarede kategorier (Kant): "Conceptual levels drop easily. Today's grounded theory, however conceptual, can be tomorrow's description, as people get familiar with the categories and use them to describe an area, rather than account for its action." (Glaser, 1992: 137) I sin yderste konsekvens kan grounded theory ende i en uendelig historie, for hvilke koncepter og teorier fortjener at blive stående og tjene som grundlag for nye teorier?

For ikke at fortsætte i denne glidebane, vil jeg arbejde således: feltet er fyldt med koder, som jeg fremstiller og siden samler i kategorier, der er praksis' fortættede og feltnære kategoriseringer, in vivo. Disse danner så igen grundlag for udviklingen af kategorier, som er mine første reflekterede overvejelser over problemstillinger og mønstre. Disse problemstillinger og mønstre samler jeg herefter i koncepter, så vidt muligt i 'in vivo' koncepter.

Idealtyper og grounding

Hos Weber fandt vi hans idealtyper, som er de figurer, jeg på forhånd kan tænke mig frem til, at feltet må rumme: "En idealtype er en mental konstruktion - et tankebillede - som forskeren anvender til at nærme sig den komplekse virkelighed. Idealtypen har intet med 'ideal' at gøre, den er udelukkende ideel i rent logisk forstand. Forskeren kan skabe idealtyper om hvad som helst, og ingen af disse skal vurderende islæt. Idealtypen er et instrument for forskeren, når han forsøger at fange virkelighedens mangfoldighed, og dens nytte afhænger af, om den bidrager til "viden om konkrete kulturelle fænomeners sammenhænge og den kulturelle betydning disse har". (Weber 1977: 140-141). Forskeren når frem til idealtypen ved "ensidigt at betone én eller et par synsvinkler og ved at lægge en masse spredte og ikke klart afgrænsede fænomener sammen ... enkelte fænomener som føjer sig efter disse ensidigt betonede synsvinkler og bliver til et samlet tankebillede" (Weber 1977: 139)." (Månsson i Kaspersen, 1998: 89)

Disse Weber'ske idealtyper ligner for mig at se de medier, der indgår i og udtrykkes af et systems selvreference, som Luhman taler om i sin systemteori (Rasmussen, 1996: 54), og som i sin praksis ytrer sig på en specifik og ikke generaliserbar måde (ideografisk). Jeg kan således allerede inden

min ankomst til feltet forudsige, at feltet rummer idealtyper som officerer, soldater, våben, en kommandostruktur, ytringer om fred, krig, konflikt, parter, osv. Til disse idealtyper knytter sig forskellige magtcontainere med forskellig grad af allokative ressourcer (Giddens, 1984: 31ff), erfaringer og ytringer. Det er disse positioners lokale diskurser, jeg vil søge at få indblik i.

På trods af, at grounded theory efter min opfattelse overbetoner det ideografiske aspekt af den videnskabende proces, og samtidig er uklar i sine formuleringer om de nomotetiske aspekter, så er der dog en opmærksomhed på det Weber'ske afsæt, at feltet altid allerede rummer positioner, som har egne diskurser. Og forskeren opfordres direkte til at tage disse i betragtning, allerede inden han eller hun bevæger sig ind i feltet:

> *"Of course the researcher does not approach reality as a tabula rasa. He must have a perspective that will help him see relevant data and abstract significant categories from his scrutiny of the data."* (Glaser og Strauss, 1967: 3)

Hvad disse 'perspektiver' angår, så læser jeg dem således, at det er i disse at forskeren skal grounde, idet han ikke her kan vide, hvordan omverdenen opfattes her. Her produceres de data, som jeg som forsker skal sammenligne ytring for ytring, og når så jeg når frem til en kategori eller et tilhørsforhold, skal jeg sammenligne konceptet med næste ytring, osv. (Glaser, 1998: 139) Jeg skal således gennemgå eller fremstille mine data fra feltet: dvs. mine feltnoter, mine oplevelser, mine følelser, feltets tekster, taler, symboler, handlinger og stemninger ytring for ytring for at finde frem til kategorier. Når jeg har fundet en kategori i feltet, skal denne kategori fortsat sammenlignes med de efterfølgende ytringer.

Heri rejser sig den problemstilling, at et feltstudie og en empirifremstilling (et foto, en udvalgt tekst, et symbol), nødvendigvis medfører en udvælgelse og tolkning, som ikke kan være neutral og objektiv, men i sig selv allerede udgør en teoretisering, og som derfor udtrykker det uløselige forhold, som den hermeneutiske cirkel udtrykker. Denne fortolknings cirkelstruktur var, som vi så, paradoksal, idet helhedsmeningen først kan konstrueres på baggrund af enkeltiagttagelser, som på sin side kun kan være forståelige ud fra helhedsmeningen. Dette gør forståelsesprocessen umulig. Dette paradoks har så vidt jeg kan se ført til forskellige løsningsforslag, der typisk rummer en overbetoning af enten det nomotetiske eller det ideografiske perspektiv.

Positivisme-anklagen

Overbetoningen hos Glaser og Strauss af de ideografiske aspekter af forskningsprocessen ser ud til at lede til anklagen om, at grounded theory er en kryptopositivistisk tilgang. Jeg er stødt på denne anklage under såvel seminarer som i debatindlæg på Internettet. Denne anklage er jeg nød til at se nærmere på. Men før jeg ser på om grounded theory er positivistisk, må jeg først kort se på, den nyere betydning af positivismebegrebet, da det dels indgår i anklagen, og dels udgør en baggrund for udviklingen af grounded theory.

Positivisme-striden

Positivismen var en udløber af empirismen. Den positivistiske opfattelse kaldes også ofte for den naturalistiske opfattelse, da den opretholdt ideen om en fundamental enhed mellem naturvidenskaberne og samfundsvidenskaberne. For positivismen eksisterer der kun én type videnskab, som arbejder med det, som positivt kan bekræftes empirisk. Uden for den empiriske videnskab findes der kun subjektivitet og tilfældige meninger. De centrale postulater i positivismen er således, at der er et

skarpt skel mellem empiriske observationer og ikke-empiriske udsagn, og at ikke-empiriske udsagn er filosofi og metafysik, der ikke har nogen plads i en empirisk orienteret videnskab. På den måde reducerer positivismen teori til empiriske fakta. Positivismens tilgang har videre den konsekvens, at den er ude af stand til at forholde sig refleksivt i forhold til egne forudsætninger og konsekvenser. Positivismen kan således ikke forholde sig til, hvorfor mennesket har udviklet videnskab, og kan heller ikke forholde sig til brugen af de videnskabelige resultater.

Den tidlige positivisme blev forsøgt videreudviklet i form af den såkaldte logiske positivisme, der havde sin storhedsperiode mellem de to verdenskrige rundt om de to filosoffer Ludwig Wittgenstein (1889-1951) og Bertrand Russell (1872-1970). Selv om den logiske positivisme ikke umiddelbart kan siges at have bidraget noget videre til naturvidenskaberne, så udviklede den dog nogle centrale områder indenfor naturvidenskaben, og først og fremmest betonede den at videnskab og værdier er to separate sfærer, og at al videnskab derfor må være værdineutral. Moralske eller politiske holdninger angår ikke videnskabsmanden, ligesom det heller ikke angår videnskabsmanden, hvad videnskaben bruges til.

Den logiske positivisme ville gennemføre den videnskabelige beskrivelse konsekvent og med videnskabelig præcision. I dette arbejde arbejdede de især med sproget, og bidrog her til de formelle sprogs udvikling. I dette arbejde tog især Wittgenstein, Machs arbejde op igen, og især i forhold til to påstande. Den ene påstand var, at alle logiske sandheder var tautologier, forstået således, at de under alle omstændigheder var sande, hvilket derfor gjorde dem indholdstomme. Den anden påstand var, at sproget kunne betragtes som funktioner af elementære sætninger. Denne påstand, kunne allerede findes hos den britiske empirisme og hos Mach. Den får dog med den logiske positivisme en ny betydning i forbindelse med den nye aksiomatiske tænkning, som udvikles. Tanken er, at hvis al erkendelse kunne organiseres i aksiomatiske systemer, så kunne det se ud til at al videnskab havde et enhedstræk: nemlig at videnskab var en syntese af erfaring og logik. De logiske positivister gik imidlertid videre end det, idet de hævdede, at et udsagn kun er meningsfuld, hvis den er en funktion af elementære sætninger. En meningsfuld sætning skal videre kunne verificeres, ved at man skal kunne angive, under hvilke omstændigheder dens sandhed eller falskhed kan afgøres. Hvis en sætning ikke under disse omstændigheder kan verificeres eller testes videnskabeligt, så er den meningsløs.

Dette positivistiske kriterium led imidlertid af flere skavanker. For det første den skavank, som allerede Hume pegede på, at hverken de logiske aksiomer eller naturvidenskabens almene påstande kan verificeres endeligt. Lige meget hvor mange gange en almen påstand kunne bekræftes ud fra konkrete opstillede eksperimenter, så kan en naturlovs almengyldighed ikke udledes af sådanne forsøgsopstillinger, fordi resultatet i fremtiden måske kunne blive modbevist, se David Hume. Endvidere led dette udgangspunkt af den skavank, at alle metafysiske udsagn om tilværelsen som helhed eller om ånden måtte forkastes, og at alle vurderinger ligeledes måtte afvises. Moral og religion blev således forvandlet til individuelle følelser hos individer. Og den eneste forbindelse mellem videnskab og moral var at moral kunne gøres til objekt for videnskab. På den måde gjorde den logiske positivisme sig blind for 'forståelse' af både historie, kulturer og individer.

Dette at en naturlov endelig kunne afkræftes eller falsificeres, hvis der blot kunne fremføres ét enkelt modtilfælde, førte i 1935 Karl Popper (1802-1994) til i sin bog "Logik der Forschung" at vende verificeringskravet om til et falsificeringskrav, at et udsagn kun er meningsfuldt, hvis man kan vise de omstændigheder, som kan falsificeres udsagnet. Karl Popper mente, at falsifikations-princip var

mere i overensstemmelse med naturvidenskabelig praksis end verifikations-princippet, da naturvidenskabsmænd arbejder ud fra hypoteser, som de tester, og således forsøger at modbevise.

I tresserne og halvfjerdserne kom såvel positivismen som den logiske positivisme under angreb fra filosofien og historien. Det var positivismens markante begrænsning af det videnskabelige perspektiv, som udgjorde grundlaget for den såkaldte positivismestrid i 1960'erne, hvor især en række medlemmer af Frankfurterskolen - Adorno, Herbert Marcuse og Jürgen Habermas - ud fra hver deres udgangspunkter kritiserede positivismen. (Habermas, 1970, Lund, 1962, Lübke, 1983, Russell, 1953, Thielst, 2001, Thyssen, 1981)

Selv om Frankfurterskolen således blev kendt for sin deltagelse af positivisme-striden, at al forskning skal have naturvidenskaben som forbillede, så kan man i den tidlige Frankfurterskole dog godt tale om f.eks. Horkheimers positivisme i betydningen: empirisk forskning. For Horkheimer betød positivisme dog aldrig, at 'virkeligheden' kunne reduceres til fysisk målelige størrelser, men at forskning skulle prøves i forhold til erfaring (Kaspersen, 1998).

Det var Habermas' hovedsynspunkt, at positivismen udtrykte en "halveret rationalisme" (Habermas, 1981), som i sin praksis selv bliver til en form for ideologi, nemlig ved at legitimere instrumentelle tænkemåder og teknisk-rationel styring under dække af videnskabelig neutralitet og objektivitet. Jeg skal senere se på, hvilke svar Habermas selv kommer frem til på baggrund af sin positivismekritik.

Replik

Men lad os nu vende tilbage og se på om grounded theory er kryptopositivistisk. Rødderne til grounded theory skal søges i tiden, som var sammenfaldende med åbningen af positivisme-striden, og så i begge ophavsmændenes uddannelsesmæssige baggrunde. Strauss tog sin uddannelse ved University of Chicago, og havde således en baggrund fra Chicagoskolen og John Dewey med sig, da han blev ansat på Californiens Universitet i San Francisco, og da han udviklede grounded theory. Han havde tidligere haft Herbert Blumer som vejleder i arbejdet med sin magisterafhandling. Blumer selv havde haft George Herbert Mead som lærer. Glaser på sin side havde taget sin uddannelse på Columbia-universitetet i New York, og trak derfor på erfaringer fra Paul Lazarsfelds nye statistiske tilgang til samfundsvidenskabelige målinger. Begge udgjorde de således en faglig sammensætning af symbolsk interaktionisme og statistisk samfundsteori.

Hovedindholdet i grounded theory

Grounded theory er som det med en vis tydelighed fremgår en teori/metode, som forsøger at rette fokus mod opdagelsen af teori. Glaser skelner i denne proces mellem kvalitativ analyse og kvalitativ forskning. En kvalitativ analyse kan bygge på kvalitative og kvantitative data men for det meste det første. Kvalitativ forskning bruger knapt kvantitative data. Derimod udelukker Glaser ikke forekomsten af kvantitativ analyse af kvalitative data.

Forfatternes hovedformål med bogen Discovery of Grounded Theory fra 1967 var således at bygge bro mellem 'store teorier' og empirisk forskning. Og de peger her på, at mange teorier, hæmmer 'følsomheden' for, hvad der foregår i feltet. Det er mulighed og åbenhed for genereringen af teori, som er hovedpointen hos Glaser og Strauss. Og til det har de udviklet en samling stringente og sammenhængende metoderegler. De mente at for meget energi var blevet bundet op på verificering i 1967-perspektiv, og kritiserede herved direkte hhv. Lazarsfeld og Merton. Deres kritik og afsæt

var således, at den verificering som skulle udføres, skulle stå i genereringens tjeneste, og den kvalitative forskning som allerede eksisterede, var ikke tilstrækkelig systematisk.

Induktion blev således central for Glaser og Strauss, der på denne måde svarer på positivismestriden. En kort måde at beskrive Glaser og Strauss' standpunkter er at sige, at de ganske enkelt vender det positivistiske syn på hovedet, der kan siges at hævde, at kvalitative metoder er et mindre vigtigt supplement til kvantitative metoder og at teorigenerering er et mindre vigtig end teoriverificering. Glaser og Strauss fokuserede i stedet på kvalitative data, da de mente, at disse er mere passende, når man skal studere komplekst sammensatte handlinger og processer:

> *" (...) qualitative research is, more often than not, the end product of research within a substantive area beyond which few research sociologists are motivated to move; and because qualitative research is often the most "adequate" and "efficient" way to obtain the type of information required and to contend with the difficulties of an empirical situation."*
> (Glaser og Strauss, 1967: 18)

Deres vedholdende kritik af testning og verificering viser også tilbage til en grundlæggende diskussion og kritik af Parsons, som blev fremført af Merton. Merton rettede i slutningen af 40'erne nemlig den kritik af Parsons, at sociologien må arbejde ud fra "theories of the middle range". For at undgå, at blive hængende i ad-hoc-teorier uden indre konsistens, f.eks. feltstudiers teoretiseren, eller at ende i helt abstrakte grand theories, "the master of conceptual scheme". At fortabe sig i grand theory indebærer risikoen for at forskningen bliver til filosofi, som ikke er samfundsvidenskabeligt frugtbare. Merton foreslår derfor en "theories of the middle ranges". (Kaspersen, 1998: 250) Eller som Glaser og Strauss udtrykker det samme: "The biographies of scientists are replete with stories of occasional flashes of insight, of seminal ideas, garnered from sources outside the data. But the generation of theory from such insights must then be brought into relation to the data, or there is a great danger that theory and empirical world will mismatch." (Glaser og Strauss, 1967: 6).

Dom

Empirismen antog med Descartes og Locke et direkte forhold mellem subjekt og objektverden. Dette direkte formidlingsforhold er opretholdt med såvel den senere franske som den senere engelske positivisme, og ligeså med den nyere logiske positivisme.

Positivismen under ét kan således tillægges følgende opfattelser: uden for den empiriske videnskab findes der kun subjektivitet og tilfældige meninger, der skal skelnes skarpt mellem empiriske observationer og ikke-empiriske udsagn, og ikke-empiriske udsagn er filosofi og metafysik, der ikke har nogen plads i en empirisk orienteret videnskab. På den måde reducerer positivismen teori til empiriske fakta.

Gælder dette for Glaser og Strauss' tænkning og metode? *Nej!*

Glaser og Strauss henviser direkte til Weber, der som nykantianer netop forsøger at afbalancere hhv. den ideografiske og den nomotetiske videnskabsproces. De viser derved en anerkendelse af både Kant og Weber, og de kan således ikke slutte direkte fra objekt til subjekt, hvilket de da heller ikke gør.

Hvad angår deres konkrete metode, så må spørgsmålet her netop gå det forhold, om de slutter direkte fra objekter til erkendelse. Det gør de ikke. De siger at forskeren ikke ankommer i feltet som en

tabula rasa, og at arbejdet i feltet består i at slutte fra feltets ytringer til subkategorier, der peger i retning af et felts medie, eller hovedkategori. Derved holder de sig inden for det Kant'ske paradigme, det tænkende overfor det tænkte.

Samtidig siger Glaser og Strauss at forskeren deltager i produktionen af data, og at forskeren hverken kan eller skal annullere sig selv, hvad angår deltagelse i feltet. Og de fortsætter dette ved, modsat positivismen, at hævde, at alt er data, og at det der foregår i forskeren således også er relevant data: "... one should deliberately cultivate such reflections on personal experiences. Generally we suppress them, or give them the status of mere opinions (for example, opinions about what is true of fraternities, having belonged to one before becoming a sociologist) rather than looking at them as springboards to systematic theorizing". (Glaser og Strauss, 1967: 252)

Glaser påstår altså *netop ikke*, at grounded theory er 'objektiv', men henviser til at metoden mere er tænkt som et forsøg på at minimere forskerens indflydelse gennem en metodisk fremgangsmåde i såvel felt som i analyse: "In contrasting grounded theory with logico-deductive theory and discussing and assessing their relative merits in ability to fit and work (predict, explain and be relevant), we have taken the position that the adequacy of a theory for sociology today cannot be divorced from the process by which it is generated. (...) Generating a theory from data means that most hypotheses and concepts not only come from the data, but are systematically worked out in relation to the data during the course of research." (Glaser og Strauss, 1967: 6).

Den metodiske fremgangsmåde, som Glaser omtaler, er den konstante sammenlignende fremgangsmåde, og dét at forskeren igen og igen skal vende sig mod materialet snarere end mod egne betragtninger uden dog at udelukke sig selv og egne idéer og fornemmelser. Det er i denne proces at feltets eget koncept efterhånden toner frem. Og det er blandt disse begreber, at et af dem konstant dukker op igen og igen som hovedkoncept, idet de andre koncepter henviser til dette koncept. Det er denne metodiske fremgangsmåde, med sigtet på at 'se feltet selvforståelse og feltets omverdensforståelse med feltets egne koncepter', der forekom mig indlysende rigtig og i overensstemmelse med tankerne bag det klassiske begreb 'verstehen'. Dette rummer samtidig en implicit kritik af en anden udbredt forskningspraksis: "So often in journals we read a highly empirical study which at its conclusion has a tackled-on explanation taken from a logically deduced theory. The author tries to give his data a more general sociological meaning, as well as to account for or interpret what he found. He uses this strategy because he has not been trained to generate theory from the data he is reporting so that it will help interpret or explain the data in a general manner. He does this also because he has been trained only to research and verify his facts, not also to research and generate his explanation of them. The explanation is added afterward." (Glaser og Strauss, 1967: 4)

Dét Glaser og Strauss søger at pointere, efter hvad jeg kan se, er sammenhængen mellem data og teori, og de prøver herefter at udvikle forskningsmetoder til at forbinde denne kløft: "Verification of theory is the keynote of current sociology. Some three decades ago, it was felt that we had plenty of theories but few confirmations of them - a position made very feasible by the greatly increased sophistication of quantitative methods. As this shift in emphasis took hold, the discovery of new theories became slighted and, at some universities, virtually neglected. Those who still wished to generate theory had to brook the negative, sometimes punitive, attitudes of their colleagues or professors. Part of the trend towards emphasizing verification was the assumption by many sociologists that our 'great men' forefathers (Weber, Durkheim, Simmel, Marx, Veblen, Cooley, Mead, Park, etc.) had generated a sufficient number of outstanding theories on enough areas of social life to last for a long while. Although we, their sociological offspring, could never equal their genius, we did know

how to modify and reformulate their theories with our new-found abilities in verification - and so that was the next job of sociology. As a result, many of our teachers converted departments of sociology into mere repositories of "great man" theories and taught these theories with a charismatic finality that students could seldom resist. Currently, students are trained to master great-man theories and to test them in small ways, but hardly to question the theory as a whole in terms of its position or manner of generation. As a result many potentially creative students have limited themselves to puzzling out small problems bequeathed to them in big theories. A few men (like Parsons and Merton) have seen through this charismatic view of the great men sufficiently to generate "grand" theories on their own. But even these few have lacked methods for generating theory from data, or at any rate have not written about their methods." (Glaser og Strauss, 1967: 10)

FELTSTUDIE - FORKLARING OG FORSTÅELSE

Nærværende opgave sigter i sin helhed dels mod en logisk og *forklarende* tilgang, og dels en deltagende og *forstående* tilgang til feltet, hvis den skal indfri Webers metode. Feltstudiet udgør således den forstående del, men dertil kommer så den mere forklarende del, kontekst.

Hvad angår den forklarende del angår, så vil jeg i næste kapitel beskrive og *forklare* feltets historie og logiske opbygning frem til i dag med de igangværende KFOR-missioner. Altså et par grove skitser af militæret som institution, dets europæiske udviklingshistorie fra den tidlige statsdannelsesproces og frem til i dag. Som vi så hos Weber, så udbygger den forklarende nomotetiske tilgang den direkte ideografiske forståelse, så den eller de iagttagede handlinger yderligere kan forstås og forklares ud fra handlingssituationens kontekst.

Denne forklarende del vil jeg derfor begrunde i, at der er historiske grunde i store dele af det jeg tidligere har kaldt ekspressiv adfærd, og som jeg var vidne til. Denne historiske del af de ideografiske handlinger bliver imidlertid hverken formuleret eller forstået af konstablerne eller af officererne, men virker stadig bagom ryggen på feltets aktører.

En hel del af de historisk begrundede organisationsformer, lader sig dog ikke forklare ud fra en 'ren' forsvarshistorisk fremstilling, men må, hvis den fremstillede adfærd skal give mening, tillige sættes ind i et mentalitetshistorisk lys: hvorfor denne betoning af lydighed og kadaver disciplin, hvorfor denne adskillelse af soldater og officerer, hvorfor al den rå vold, hvorfor deserteringer, hvorfor skulle befolkningen beordres til at forsvare sig selv, o.s.v. Der er mange forklaringer, der ikke umiddelbart giver mening eller lader sig forklare indenfor Forsvarets egen fremstilling. Derfor det næstfølgende kapitel 2.

Jeg vil dernæst i feltstudiet, kapitel 3, søge at *deltage* og at *forstå* feltets meningstilskrivninger i arbejdet på at afdække koder og kategorier for så at udvikle *koncepter*. I feltfremstillingen vil jeg arbejde således: feltet er på forhånd fyldt med strukturelle opdelinger og koder, som jeg gennem deltagelse søger at fremstille, og siden analytisk samler i kategorier. Disse vil så udgøre grundlaget for en afsluttende udvikling af koncepter.

2. MILITÆR, DANNELSE OG INDIVID

> *"Second only to prayer, the exercise of arms was accorded the highest respect among all human activities by the societies of the ancien regime. This was not only the results of the actual situation - for in fact weapons were the instrument of power for rulers and all who were a part of the ruling society, like the feudal overlords, it was also the expression of a moral setting in which violence and respect for force characterized relationships among individuals. For this reason, an evolution in social attitudes and conceptions of life was to bring about a change in the status and role of arms in society."* (Corvisier, 1979: 3)

Som det fremgår af ovenstående citat, var vold og aggressionsudladninger almindelige i den feudale hverdag. Dette var en følge af en fraværende selvkontrol. I forlængelse af denne manglende selvkontrol og aggressionskontrol er den nutidige adskillelse af militært og civilt også af nyere dato; i det feudale samfund var den militære og civile magt to sider af samme sag.

Med dette kapitel er det min hensigt at møde Webers krav om forklaring, og derfor at sætte de historisk betingede adfærdskoders forandring og statsmagtens centralisering ind som et centralt tema af den militære institutions og ledelses udvikling. Jeg søger således at forbinde den fremvoksende stats monopolisering af voldsudøvelse og den øvrige samfundsmæssige og materielle udvikling med forandringerne af menneskelig adfærd og følelsesliv.

MODERNISERINGEN

Mentalitetsudviklingen er dybt sammenflettet med moderniteten, som igen er et markant og grundlæggende opgør med og opbrud fra det naturgroede og traditionelle samfund. Dette opbrud har frem til i dag været omkring 500-700 år undervejs, og er derved svært for det enkelte moderne individ selv at få øje på. Det er paradoksalt nok opbruddets omfang, varighed og dybde, der gør det svært at opfatte dette opbruds historisk enestående karakter. Det moderne opbrud rummer således opgør med bl.a. religiøse, videnskabelige, politiske, sociale, filosofiske dimensioner: mod Gud, mod tradition og irrationalitet, mod sygdom og fattigdom, etc.

Befolkningerne levede før meget anderledes end i dag. Den indrepsykiske strukturering og dermed hele handleregistret var markant anderledes. Europas naturgroede befolkninger før og under den tidlige statsdannelse var stort set ikke til stede, som hverken arbejdskraft eller destruktionskraft. Vi taler om befolkninger, der havde en anderledes og svagere personlig identitet og en anderledes svag og lokal identitetsdannelse, der var meget ung, dvs. lav gennemsnitlig levealder, der for store deles vedkommende ikke kunne læse eller skrive, ikke kunne forstå hinandens fremmede dialekter, kun havde en svagt udviklet evne eller vane til behovsstyring, fungerede motorisk og sprogligt ringe, osv.

Befolkningerne var ikke i så høj grad som i dag forudsigelige; ligeledes var de ikke tilgængelige og de forstod ikke de opkommende moderne livsformers abstrakte krav, og havde ingen 'interesse' eller holdning dem. 'Hverdagen' var præget af, hvad det moderne menneske ville opleve som råhed og vilkårlighed (Elias, 1976; Ariès, 1982; Olsén, 1978; etc.). De tidlige ansatser ind i moderniteten var et oprør mod dette liv – derfor den megen snak om civilisation, dannelse og disciplin (Schanz, 1980).

Moderniteten medfører den gradvise konstruktion af en radikalt anderledes indrepsykisk struktur og samtidig blev denne flettet sammen med en række lige så nye nationalstatslige institutioner, som var med til at etablere, støtte og fastholde dannelsen af det moderne menneskes indrepsykiske struktur. En sammenfletning og en konstruktion, det moderne menneske i dag opfatter som så selvfølgelig, at det let bliver blinde for det historiske i konstruktionen, hvilket igen medfører blindhed overfor dens indre logikker – m.a.o. den adfærd, det moderne menneske udfolder, som natur.

Det moderne subjekt smelter på den måde historisk og konkret sammen med den moderne stat-samfund konstruktion. Derfor bliver det samtidig nødvendigt, at diskutere og belyse stat-samfund konstruktionen. Den historistiske opfattelse af stat-samfund konstruktionen opfatter staten som et historisk produkt, der udvikles over tid *i forlængelse* af samfundets udvikling. En sociologisk-teoretisk forklaring på, hvorfor og hvordan staten kan opnå en sådan autonomi ser imidlertid ud til at være fraværende. (Kaspersen, 1994) Hvis statens autonomi betinges af samfundet, er det problematisk, fordi subjektkategoriens konstruktion er et udtryk for såvel de indre som de ydre statslige forandringer, men lader disse mentalitetshistoriske transformationer stå ubeskrevet og uproblematiseret tilbage, typisk som biologi.

Officeren, som knytter sig til staten bliver på grund af statens dobbeltfunktion: indre disciplinering og ydre overlevelseskamp samtidig placeret og socialiseret i denne dobbeltkontingente situation, som han skal kunne mestre. Et system med to vidt forskellige og dog sammenflettede indre logikker og funktionsmåder:

1. For at *staten* skal kunne forsvare sig kræver det et fysisk beredskab (ressourcer - planlægning - militære installationer - våben og våbenplatforme), som så igen kræver økonomiske ressourcer fra *folket.*
2. Og samtidig kræves et *psykisk* og *samfundsmæssigt* beredskab i form af bl.a. en vis konsensus: om hvad *frihed, demokrati, retfærdighed, sikkerhed, velfærd* er.

Den indrestyrede del af ledelsen i Forsvaret handler derfor i høj grad om denne mentalitetshistorie, om denne kollektive konsensus, og det handler om den individuelle tilskrivning af indhold og betydning i rækken af helt centrale begreber: *hvad lader soldaten sig lede og motivere af.* Hvilken er hans indrepsykiske struktur, og hvordan er den kommet til at se således ud? Det er grunden til at jeg nødvendigvis må diskutere begreberne *bag* ledelse: *individ, behov, motivation, loyalitet, legitimitet, ret, vold, etc.*

Den ydrestyrede del af ledelse og organisation i Forsvaret handler om staten og statens sikkerhedspolitik. Det bliver derfor nødvendigt at diskutere staten, fordi nogle af de grundkategorier, der konstituerer det moderne menneskes adfærd, viser hen til historisk etablerede *natur-, konflikt-, udviklings-, samfunds-* og *menneskeopfattelser.* Begreber, teorier, ord, osv. som udgør ledelses- og managementtænkningens centrale ordforråd. Derfor er disse begreber så vigtige at tydeliggøre i deres historiske sammenhæng.

Mentalitetshistorie

Så selvom det nok virker lidt mærkeligt, så er et projekt om militær ledelse i Forsvarets internationale missioner i dag altså nødt til, bl.a. at tage sit udgangspunkt i begivenheder og historiske forandringer, der går *300 - 500* år tilbage, hvis det skal forholde sig forstående til feltets egne *forklaringer*. Her fremstilles mennesket og historien som en ahistorisk størrelse, hvis aggressioner og evner er biologisk bestemte, mens forklaringer af den samfundsmæssige struktur, magt, kultur og

udvikling udelades. En sådan fremstilling finder vi f.eks. i K.G.H. Hillingsøs forord til Marco Smedbergs bog: *Militær ledelse - fra Napoleon til Schwarzkopf*:

> *"Som sagt er der ikke meget nyt på ledelsesområdet. Man taler i dag om, at moderne ledelse er situations- og personbestemt; men den form brugte Alexander den Store 300 år f.Kr., når han planlagde sine felttog, og når han opildnede sine tropper før slaget. Heller ikke teorier som f.eks. benchmarking og værdibaseret eller kulturel ledelse er nye. Benchmarking, hvor egne præstationer måles mod andres og derefter tilpasses, blev praktiseret af Pyrros i 280 f.Kr., hvor han og de gamle romere gensidigt aflurede hinanden kunsten at oprette en befæstet lejr. Endnu ældre er værdibaseret ledelse, hvor man i organisationen fremmer fælles værdier og holdninger, idet det har været i det militære system, siden man 7000 år f.Kr. begyndte på organiseret krigsførelse.*
>
> *Gammel er også diskussionen, om man overhovedet kan uddanne personer til at være leder, eller om lederevne er noget medfødt. Tidligere var der en tendens til at se militær lederevne på officersniveau som noget medfødt, ja, endda standstilknyttet. Den jævne mand kunne højst blive underofficer, dvs. befalingsmand af sergentgruppen, som det hedder i dag, idet der dog altid for dem, som viste lederevne på kampppladsen, hvilket i praksis oftest ville sige de særligt tapre, har været en mulighed for at blive ophøjet til officerernes kreds. I dag tror man principielt på, at man kan oplære kvinder og mænd til at blive ledere; men medmindre de pågældende har det reelt udefinerlige, de såkaldte lederegenskaber, i sig, bliver de i forsvaret ikke udtaget til lederuddannelsen."* (I Smedberg, 2002: 13f)

Her sammenligner Hillingsø begreber og handlinger fra o. 7000 f.Kr. og frem til i dag - altså et spænd på små 10.000 år med påstanden om at f.eks. benchmarking dengang og nu er ens. Derved taber han den mentalitetshistoriske og sociologiske dimension af syne, og dermed den enorme udvikling af evnen til selvrefleksion, som modernitet og demokrati har medført. Men han hjælpes nu heller ikke af Smedberg, der på en typisk historistisk måde fremstiller historiens bærere som anonyme aktører uden sjæl, uden behov, uden motiver og følelser. Smedbergs fremstilling af militær og ledelse i krig bliver på den måde meningsløs.

Læseren får i denne fremstilling *ikke* indblik i, *hvorfor* der kæmpes, hvilke lidelser det indebærer og hvad der holder skidtet sammen. Hillingsøs manglende blik for det mentalitetshistoriske i den samfundsmæssige udvikling medfører paradoksalt nok, midt i al den detaljerede historiske fremstilling, at lederevner bliver begrundet biologisk. Samfundet fremstilles uproblematisk og neutralt, og dem, der vinder frem tilskrives at være biologisk set mere begavede, mere intelligente. Der formuleres kort en overvejelse om stand, men denne overvejelse udfoldes ikke, og senere fastholdes ledelse som leder*egenskaber*. Derved overses eller ignoreres det, at samfundet ikke er et homogent felt, men at der hersker interesseforskelle, og at det at være intelligent i et felt ikke nødvendigvis er det samme som at være intelligent i et andet felt. Intelligens handler ifølge Bourdieu snarere om kulturel kapital, som udfolder sig i en "feel for the game", at man 'på hjemmebane' så at sige kender koderne og derfor er bedre (Bourdieu, 1994). Her ligger formentlig en væsentlig forklaring til den selvrekruttering forskellige professionsuddannelser praktiserer i deres udvælgelse under udtalelsen, at de vil have de bedste, dygtigste og mest intelligente.

I en sådan fremstilling bliver mange ledsagefænomener herunder organisation og ledelse grundlæggende forvanskede, hvis ikke de bliver direkte uforståelige. Alligevel er dette ahistoriske menneskesyn et grundlæggende element i mange teorier, og også hvad angår teorier om ledelse. Re-

sultatet bliver som allerede påpeget usammenhængende og fejlagtig forskning og viden. Fejlagtig, fordi den simpelthen ikke kan stille og opfange bestemte spørgsmål og problemstillinger:

> *"...es lässt sich nicht recht verstehen, worum es (…) geht, solange man mit Vorstellungen von dem Einzelmenschen, wie sie eben erwähnt wurden, an die Probleme des Zivilisationsprozesses herantritt. Im Laufe eines solchen Prozess verändern sich die Strukturen der einzelnen Menschen in einer bestimmten Rischtung."* (Elias, 1939/1976: XLVI)

I dagligdagen og længere væk fra de ideologiske forklaringer udfolder feltets aktører forklaringer, der er tættere på hverdagens praksis. Sammenhængen mellem historien, de ideologiske forklaringer, de praktiske forklaringer og endelig praksis, er væsentlig for en rig forståelse af feltet.

Det følgende kapitel er derfor en helt nødvendig fremlægning, der som historisk kontekst forsøger at inddrage træk af de mentalitetsforandringer, som menneskets levevilkår har undergået de seneste omkring 500 år i Europa, og hvordan de har påvirket menneskets indrepsykiske struktur og motivation, samt hvordan det har ændret grundlaget for ledelse af mennesker.

KRIGENES OG HÆRENES SAMFUNDSMÆSSIGE FORANKRING

At der er en nær sammenhæng mellem et samfunds organisationsgrad og dets muligheder for at opstille det overskudsprodukt som en militær organisation med sine soldater dybest set er, burde være en teoretisk trivialitet, men er det desværre ikke. Ordet soldat er f.eks. afledt af det latinske "solidus", der betyder: tung mønt (Øberg, 1983: 57). Hos Corvisier finder vi samme historiske indlejring fremstillet, dog her i et senere tidsligt afsæt:

> *"The term soudoyer, soudard, soldato, soldier, all originally referred simply to fighting men who received a solde, or wage. In French the term soldat acquired a more honourable sense in the middle of the sixteenth century, and other European languages followed suit in the seventeenth century. The technical term, mercenary, took on some of the scorn attached to the solde, and the term soudard continued in use, now associated with the fear and hatred inspired by the behaviour of hardened, violent men of war. Brantome could write, around 1600, of the 'fine title of soldier.' In military language the word 'soldier' no doubt retained the narrow sense of foot soldier or the somewhat broader one of man of the troops. In the early seventeenth century it still held a social connotation: ordinances used the expression 'gentlemen and soldiers' to designate all men of war, a usage that denied any possibility of association of soldiers with the ranks of the aristocracy. Under Louis XIV the expression 'officers and soldiers' was used - a term referring only to rank."* (Corvisier, 1979: 184)

Men denne historiske og samfundsmæssige sammenhæng udvandes ofte i pseudovidenskabelige biologisk funderede aggressionsteorier, baseret på en eller anden stakkels forkølet og frustreret rotte. Igen må vi altså gå tilbage for at finde for-formerne til de i dag så rodfæstede samfundsinstitutioner, for herved igen at gøre sammenhængene tydelige.

Hvis man for at komme frem til en nærmere forståelse af den militære institution og krig går tilbage og kigger på krigens opkomst, og hvad der udløser krigene for at nærmere bestemme den moderne krigs væsen, så vil man f.eks. opdage, at krigen først træder frem som fænomen med den første samfundsdannelse, i tilknytning til den samfundsmæssige udvikling af teknologi, økonomi og fordeling af materielle goder, jvf. Klaus Bærentsen:

> *"Da den tidligere rituelle krigsførelse skifter funktion, og bliver et middel til at skaffe sig eller sikre agerbrugsland og rigdomme fra ydre kilder, intensiveres den, og krigstilstanden bliver mere eller mindre permanent. Dermed bliver det praktisk at have en permanent væbnet styrke under stabil ledelse af høvdingen, der kan råde over de erobrede rigdomme og ophobe dem eller fordele dem blandt sit følge efter forgodtbefindende, og f.eks. til at opretholde den permanente væbnede styrke.*
> *På denne måde sker der gradvis et skift fra handlende høvdinge til krigerkonger, der i stedet for lejlighedsvis at lede folket i våben nu til stadighed befaler over et selvstændigt væbnet og professionelt magtapparat, der ofte vil bestå af tidligere slagne modstandere, hvis liv skånes, mod at de stiller det i krigerkongens tjeneste.*
> *Summen af disse ændringer er dannelsen af nye interessegrupper, som står uden for det traditionelle stammefællesskab, og en koncentration af rigdom og magt hos krigerkongen. Denne fremtræder som følge heraf efterhånden som et menneske af en helt anden art end de andre stammemedlemmer, og efter nogle generationer vil hærføreren kunne besegle stammerådets magt og gøre sig til konge, uden at nogen længere kan huske den magt, stammerådet tidligere besad over ham"* (Bærentsen, 1985: 70f)

Klaus Bærentsens meget væsentlige fremstilling i det citerede er, at der er en nær sammenhæng mellem den samfundsmæssige organisation og hære og deres involvering i krige, borgerkrige såvel som krige mellem stater. Dette historiske og samfundsmæssige perspektiv leder frem til, at vi kan inddele krige i flere typer, såvel historisk, som samfundsmæssigt og som ledelses- og føringsmæssigt. Et billede af en sådan inddeling får vi, hvis vi vender os til Quincy Wrights berømte bog, *A Study of War*, (1965) hvor krigens udvikling, beskrives ud fra følgende opdeling:

> *"The history of war can (...) be divided into four very unequal stages, dominated, respectively, by animals, primitive men, civilized men, and men using modern technology. The evidences available for studying war are very different for each of these stages"* (Wright, 1965: 20)

Quincy Wright deler altså krigen op i fire forskellige stadier. Jeg vil her nøjes med at se på, hvad han siger om den for os relevante fase, den fjerde:

> *"The fourth stage, that of world contact, may be said to have begun with the invention of printing in the fifteenth century, soon followed by the voyages from western Europe establishing continuous contacts between the centres of civilization in Europe, the Near East, America, and the Far East. Since that time nearly all areas of the world have been brought within the orbit of continuous world contact through printed communication. Such contacts have become notably more intense with the steam, electrical, and atomic inventions of the nineteenth and twentieth centuries. Evidence with respect to the history of war and peace in this period is to be found in descriptive writings, much more voluminous than those available for the earlier historic period, and, in addition, in wealth of legal, economic, and statistical materials, contemporaneously organized for the purpose of political, economic, and sociological record and analysis"* (Wright, 1965: 21f)

Wright fokuserer ikke helt uventet på krigens seneste fase fra det 15. århundrede. Den periode, der i forvejen er så behæftet med forandring: individet, arbejdet, fængslerne, handelen, familiestrukturerne, osv. Der er altså en sammenhæng mellem et samfunds hele organisation og så dets måde at omgås krige og hære.

Helt på linie med denne konklusion skriver Liebknecht i sit klassiske studie fra 1907 af militarismen følgende:

> *"Militarismen er ikke specifik for kapitalismen. Den er faktisk normal og nødvendig i enhver klassedelt social orden i rækken af hvilke det kapitalistiske system er den sidste. Kapitalismen udvikler selvfølgelig som enhver anden klassedelt social orden sin egen specielle form for militarisme; for militarisme er i bund og grund et middel i forhold til et eller flere mål, der varierer efter hvilken social orden, der er tale om (...) Militarismens historie afdækker i dybeste forstand essensen i menneskeslægtens udvikling og dens drivkræfter. Og hvis vi dissekerer den kapitalistiske militarisme så får vi øje på kapitalismens mest hemmelige og mindst indlysende rødder. Militarismens historie er på én og samme tid historien om de politiske, sociale, økonomiske og generelt kulturelle spændingsrelationer mellem stater og nationer såvel som historien om klassekampen inden for de enkelte stater og nationale enheder"* (Liebknecht i Øberg, 1983: 47)

Hære og krige kan altså ifølge Liebknecht knyttes til et samfunds specifikke indre fordelingspolitik eller interesser og de magtformationer, der knytter sig hertil. Kigger vi på disse områders udviklinger, så kan vi samtidig med krigens forandring se dybe mentalitets- og samfundsforandringer:

1. *En periode udgøres af tiden fra Karl den Ottendes felttog i Italien 1494 til trediveårskrigens afslutning 1648. I denne periode er det nationalstaternes opkomst, krudtets opfindelse, og renæssancens verdslige, individualistiske livssyn, som forandrer såvel det politiske system som krigens væsen. Tiden kendetegnes af religionskrigene, landsknægtene og lejehærene.*
2. *En anden periode udgøres af tiden fra den westfalske fred i 1648 til den amerikanske uafhængighedskrigs begyndelse i 1775. Vi ser et Europa præget af enevælde og magtbalance. Det er de professionelle stående hæres og de begrænsede kriges tid, hvilket medfører forsøg på at bringe krigene under kontrol og bremse dens opadgående kurve.*
3. *En tredje periode udgøres af tiden fra 1775 til nu, hvor det borgerlige demokrati, nationalismen og industrialismen sejrer. Heraf følger de to massestørrelser: (folke)hære og arbejdskraft. Disse kombineres med den nye teknik og den borgerligt nationale propaganda, med det resultat at krigene vokser i omfang og antal.* (Nielsen, 1971: 13)

Hvis vi ser på antallet af feltslag, så taler også de sit eget tydelige sprog om forandring. Den udvikling, der ses omkring hærenes størrelser og krigenes antal fortæller os, at krigen og dermed hele den europæiske samfunds- og teknologiudvikling er ved at gå ind i en ny historisk periode. Således ser vi en markant stigning i antal feltslag fra 1600 (Wright, 1965):

År:	*Antal feltslag:*
1480-1499	9
1500-1599	87
1600-1699	239
1700-1799	781
1800-1899	651
1900-1940	892

At denne forandring av krigens væsen og at stigningen af krigenes antal på dette tidspunkt finder sted, er et udtryk for de gensidige og dybe forandringer af hhv. nationalstaten, markedet, individet, lønarbejdet, de tidligste ansatser til borgerligt demokrati, skatter, militære budgetter, teknologiske landvindinger og i form af opfindelsen af ildvåben.

De tidlige bystater

Fra omkring 1000 - 1200 tallet begyndte handel og byliv igen efterhånden at genopstå i Europa. Disse middelaldersamfund var strengt hierarkisk organiserede samfund. Denne samfundsmæssige lagdeling udtrykte en vertikal lagdeling af økonomiske og militære rettigheder og pligter. Således udgjordes datidens militære orden af mindre, lokale enheders riddere og svende. Det var altså et hierarki med betydelige forskelle i status og bevæbning. Krige havde i middelaldersamfundet et mere begrænset præg i tid og rum end i dag. Før en krig eller et slag blev 'styrkerne' samlet, slagene blev udkæmpet, og herefter blev hæren igen opløst. Bevæbningen var ret enkel, og der blev ofte kæmpet personligt mand mod mand.

Efter en lang periode i Europa fra o. 1000 til o. 1500, hvor magtforholdene havde været usikre og skiftende, medfører de dybtgående skred i de vekslende magtstrukturer, at fyrster og konger efterhånden får så meget styrke, at de kan erobre hele landområder. Herved startede en forskydning i de økonomiske og politiske styrkeforhold mellem de herskende klasser:

> *"Ved at alliere sig med handelsmænd og købmænd kunne enkelte fyrster eller territorialherrer profitere af den nye økonomi - og med pengevæsenets udbredelse blev det muligt at indføre fase skatter og afgifter, der bl.a. muliggjorde leje af soldater og senere: egentlige stående hære."* (Olsén, 1978: 69)

Det var allerede fra omkring 1200-tallet, at der fandt en konstant devaluering af penge sted, som medførte såvel en magtmæssig og økonomisk polarisering. Der fandt således store forskydninger sted mellem de samfundsmæssige lag af bønder og en del af adelen, hvis indkomst var strukturelt låst. Den gamle krigsadel havde generelt ringe adgang til de nye opdukkende rigdomskilder, og blev derfor trængt tilbage både politisk som økonomisk, og blev derfor hårdt ramt af den konstante økonomiske devaluering. (Olsén, 1978)

Der var i byerne andre værdier og en anden livsførelse, hvad vi også har set tidligere, som påvirkede den militære tænkning, da det i byerne var andre værdier, der skulle forsvares. Her udvikledes værksteder, byliv, markeder, trafikknudepunkter, osv.

Denne samfundsmæssige alliance mellem et opkommende borgerskab og nyabsolutismen resulterede i en forandring af hærenes bevæbning, idet selv samme borgerskab, der finansierede monarkiets krige, stod for produktionen af de nye skydevåben. De samfundsmæssige forskydninger er dermed medvirkende til dybtgående at forandre såvel krigens ansigt udadtil, som det er med til at provokere interne magtforskydninger i hærene til fordel for fodfolket og på bekostning af rytteriet. Hermed fik de centrale fyrstemagter en fordel, da de besad skattemonopoler og lejede hære.

Hele udviklingen går som følge af styrkelsen af de centrale fyrsters magtunderlag i retning af en centralisering af den politiske magt, hvilket er en generel tendens overalt i Europa. De mange usammenhængende del-magter i form af ridderes og småfyrsters autarki bliver erstattet af en mere stabil og fast hierarkisk struktur. Denne struktur underordnes en enkelt monarks eller fyrstes 'absolutte'

herredømme. (Olsén, 1978: 69) For Frankrigs, Englands og de habsburgske landes vedkommende i form af kongemagt; og i de tyske og italienske områder: *territorialherrer:*

> *"Dermed opstod gradvist en egentlig statsdannelse, et forvaltningsapparat og en embedsmandsstand - og magtudøvelse og administration måtte overskride den enkelte "borggårds" område: embeder, departementer, osv. "went out of court" som det hed på engelsk."* (Olsén, 1978: 69)

Konge- eller fyrstemagten støttede og nød godt af den voksende handel, og kunne samtidig sikre sit herredømme ved at gennemføre en del-og-hersk-politik i forhold til borgerskab, adel og kirke. På den måde medvirkede absolutismen til at fremme borgerskabets opkomst. Det borgerskab, der endnu var for svagt til at kræve en politisk magtovertagelse og føre en sådan ud i livet. (Olsén, 1978: 70)

Udviklingen medførte at store gradvise overførsler af destruktionsmidler fra adelen til borgerskabet, udvidelse af hærene og et deraf følgende stigende behov for avanceret kundskab og træning samt overgang til betalte soldater eller lejesoldater. Krigen og hæren er på den måde ved at finde ind i sine moderne former. Den 'professionaliseres' så småt, og får nye statslige opgaver og hele samfundets militære forsvarsstruktur med en officersstand begynder efterhånden at vokse frem.

Men perioden kendetegnedes af at borgerskabet endnu ikke selv ville være - eller fik lov til at være - soldater eller lede de soldater, som de lejede. Det blev således i en overgangsfase den mere og mere overflødiggjorte adel, som denne opgave tilfaldt:

> *"Skønt borgerskabet overlod selve ledelsen af krigen til prinserne så kontrollerede de ikke selv hærene i begyndelsen; de kontraherede snarere med private krigsherrer, der samlede, organiserede, disciplinerede og brødfødte soldaterne. På den måde kan man sige, at borgerskabet finansierede krige som de ikke selv startede, og kongerne startede krige, som de ikke selv havde kontrol over."* (Øberg, 1983: 59)

Den akkumulation af mennesker, der efterhånden opstod i byerne, blev af borgerne engageret til at gå i krig for dem som lejesvende eller som soldater. Men disse lejehære var også dyre, hvilket var medvirkende til at begrænse dem:

> *"The wars in this period were limited in scope and were fought for limited objectives. Not the least important of this restraint was the character of the eighteenth-century army. Composed largely of highly professionals recruited for long periods of service, the eighteenth-century army was an expensive tool. If it were destroyed it could not be easily replaced. Understandably the princes were reluctant to risk large losses of personnel. The generals, too, had little to gain and much to loose from serious fighting. They were specialists with <u>no internalized permanent loyalty to their sovereigns</u> except to the extent that such loyalty was demanded by the ethics of their profession. Frequently generals left the service of one prince to join that of another, regardless of their nationalities, much in the manner of modern executives and attorneys who serve now one corporation, now another. Since all the generals were in that position, it is not unreasonable to suppose that a tacit understanding among them developed, so that campaigns were conducted with a view of minimizing dangers and even discomfort. <u>Pitched battles were generally avoided in the pre-Napoleonic era</u>. The object of the campaign frequently was to reach a situation (by proper manoeuvring) in which it could become clear*

> *that one's own side had a strategic or tactical advantage over the other. Because of a universal acceptance of strategic and tactical principles by the homogeneous military community, such situations were sufficiently clear to all concerned. Hence a 'decision' could be awarded to one side or the other, or the situation might be seen as a 'draw'. Capitulation was not a disgrace. A general could no more entertain the idea of 'fighting to the last man' than a good chess player would consider continuing to play an obviously lost game"* (Rapoport, 1968: 19, min understregning)

Krige havde altså på 1500-tallet et meget anderledes træk end den senere nationalstatslige krig. Man kan måske næsten tale om at slagene havde et rituelt præg. Anatol Rapoport sammenligner slag som "a draw" – et træk, og giver derved associationer til skakspillets ritualer.

Det feudale militær

Krigen var derfor langt mindre blodig og anderledes skånsom mod civilbefolkningen. I Tyskland var dette system med prinser og krigsherrer, som under sig havde officerer til at organisere regimenter af landsknægte, allerede fuldt udviklet omkring 1500-tallet.

Adelen besad monopolet på at samle hære, organisere disse til slag og befale over dem i kamp. På samme måde besad adelen monopol på våbnene. Denne sociale orden repræsenterede i sin grund en stadig udveksling mellem klasser, der havde produktive og militære pligter over for herremanden, der til gengæld ydede beskyttelse og produktionsmidler.

Hære og flåder, som var under kommando af officerer eksisterede således godt nok før 1800, men det var ikke en hær og flåde, som disse i dag opfattes. Hæren bestod stort set af lejesoldater og aristokrater. For lejesoldaterne var tjenesten et levebrød; for aristokraten var det et spørgsmål om at udfolde sin *natur*; ligesom det var et spørgsmål om ære og eventyr.

Lejesoldaten var den mest udbredte officerstype fra feudalismens sammenbrud og frem til den sidste del af det syttende århundrede. Hans rødder er at finde i de frie kompagnier, som florerede under Hundredeårskrigen (1337-1453). Under lejehærssystemet var officeren hovedsagelig en forretningsmand, som samlede et kompagni, hvis 'ydelser' han så solgte.

Hære var sammensat af separate enheder, som hver var lederens *'ejendom'*. Disse kompagni-ledere var i indbyrdes konkurrence. De besad hverken fælles standarder eller en 'fælles ånd'. Disciplin og ansvarsfølelse var fraværende. I krigen indgik rovet, og rovets 'etik' var derfor gældende.

Leje-hærssystems afslutning fandt sted ca. med 30-årskrigen (1618-1648) og med den succes som Gustav Adolphus´ og Oliwer Cromwell´s disciplinerede hære havde. De protestantiske hære fra det syttende århundrede havde begyndende lighedspunkter med det nittende århundredes professionelle hære. I den nye hær-model var f.eks. disciplinen streng; forfremmelser var et resultat af dels anciennitet, dels af anbefaling fra overordnede officerer. Køb af poster, og politik var drastisk begrænset. Denne *tilsyneladende* professionalisme, havde imidlertid ideologisk-religiøs oprindelse og var ikke baseret på teknik eller funktionel differentiering. Rester af leje-systemet eksisterede dog frem til begyndelsen af hærens professionalisering. (Corvisier, 1979; Nielsen, 1971; Huntington, 1957)

Moderniseringskampe i den militære organisation

Adelen baserede sin sociale status på det feudale samfunds hierarkiske opdeling, og ikke på uddannelse og træning, hvilket vil sige, de ikke var professionaliserede. Dette skulle imidlertid ændre sig med staternes centraliseringsproces og indre differentiering:

> *"Professionalisering är en del av den sociala differentieringsprocessen och yrkesuppdelingen, vilka i sin tur sammanhänger med och bror av den ekonomiska och tekniska utvecklingen i samhället. De professionella är industrisamhällets 'stab', inom områden som utbildning, vetenskap, teknik, medicin. (...) Framväksten av en organiserad kår av officerare som ständigt är sysselsatta med krigsförberedelser (snarare än 'nödutryckning' i krigstid eller med officersyrket som hobby) sammanhänger med två välkända historiska processer. För det första centraliseringen av statens auktoritet, för det andra den industriella revolutionen.*
> *Låt oss ta som eksempel de europäiska monarkierna och revolutionens Frankrike under sjutton- och artonhundratalen. Social differentiering och utvecklingen av handel och industri underlättades och påskyndades genom en nationell politik genom vilken hinder som t.ex. regionala handelstariffer, regionala myntsystem och lagar för medborgarnas bosätning (vilka begränsade arbetkraftens rörlighet) avskaffades. Lokala intressen som sammanhängde med det gamla feodala samhället neutraliserades genom trycket från den centraliserade och byråkratiserade statsmakten, som kom att understödja den växande borgarklassens företag. Den centraliserade nationalstaten tillhandahöll en av huvudmotiveringarna för de stående arméerna, vilka rekryterades nationellt snarare än internationellt och försågs med officerare från adeln; den adel som 'drivits av hungern från sina kalla slott och som sökte positioner i samhället som skulle göra det möjligt för den att behålla sina kavaljerstraditioner och sina feodala värdighet. Den militära professionen tillhandahöll ett passande livsmönster: under lång tid fri från konkurrens från medelklassen och i bekväm avsaknad av krav på en högre utbildning. Adlig familjetillhörighet var under en stor del av artonhundratalet fullt tillräcklig som kvalifikation för officersbefattningar."* (Abrahamsson, 1971: 24)

En uddannelsesbaseret professionalisering blev af adelen opfattet som værende i modstrid med standens dannelsesidealer. De blev dog efterhånden nødt til at søge ind i de militære akademier, der i konsekvens af den teknologiske og strategiske udvikling havde medført den professionalisering, som har kendetegnet såvel hære som krige siden sidste halvdel af 1700-tallet.

Officerskorpsenes adelige præg hang ud over denne stands- og dannelses selvopfattelse nært sammen med tidens styreform, og var i vid udstrækning også en bevidst politik fra kongernes side. For selv om kongerne endnu var enevældige, var deres stillinger over for adelen ikke en fri eller almægtig stilling, noget der tydeligt fremgår af f.eks. den engelske borgerkrig. Den dynastiske stat forsøgte at sikre en vis magtbalance mellem det herskende fyrstehus og aristokratiet. Kongens magt og handlefrihed var stadig begrænset af adelens privilegier. Disse privilegier bestod bl.a. af skattefrihed og monopol på de overordnede stillinger i hæren, flåden og diplomatiet. For kongemagten var adelen således stadig en væsentlig magtfaktor, hvis støtte måtte købes med protektion og avancementer. Dette havde den konsekvens, at der ofte blev oprettet helt unødvendige stillinger blot for at imødekomme adelens krav. Dette førte til, at de fleste europæiske hære blev overfyldt med officerer, som for manges vedkommende intet andet foretog sig end at hæve deres gage. Udviklingen var mest udtalt i Frankrig. Her var der i Ludvig den Femtendes hær så mange officerer, at chefposter *hver dag* gik på omgang. I 1702 var der blevet oprettet 7000 nye officersstillinger i den franske hær, og kort tid efter var antallet af pensionerede officerer lige så stort som antallet af aktive. I 1787 var

antallet af officerer i Frankrig vokset til i alt 36.000, hvoraf kun godt 13.000 gjorde aktiv tjeneste. Af disse officerer var 1171 generaler, hvilket kan sammenlignes med de 80 i Preussen og de 350 i Østrig. Disses hære var omtrent lige så store som den franske. (Nielsen, 1971: 27)

Adelens monopol på officersstillingerne blev først brudt, da borgerskabet fik en tilstrækkelig styrke til at gennemtrumfe denne ændring, der i øvrigt ledsagedes med indførelsen af nye tekniske våbenarter som artilleri og ingeniørtropper, som i løbet af århundredet militært fik større betydning. De interne forskydninger i militæret aftegner derfor såvel teknologiske som samfundsmæssige forskydninger. Alfred Vagt skriver herom:

> *"Med indførelsen af artilleriet voksede modsætningerne mellem borgerskabet og adelen. Våbnene var produkter af byernes kunst og håndværk; de var resultatet af de økonomiske, sociale og intellektuelle forandringer som fik feudalismen til at gå i opløsning, og som blev fremstillet af feudalismens fjender - byborgerne og håndværkerne. I direkte forstand var det dog hverken krudtet, geværet eller kanonen, som "smadrede feudalismen". Plebejiske soldater af fodfolket uden moderne skydevåben havde allerede slået ridende enheder før skydevåben blev moderne; og for øvrigt havde de sidste feudale hære selv anvendt geværer ... Våbnene var i sig selv at opfatte som frugterne af en lang udvikling, hvorunder byernes uafhængighed voksede og pengeøkonomien spredtes og således udfordredes den gamle sociale orden baseret på jordejendom. Men artilleriet blev fremstillet og brugt af anti-feudale klasser, og har siden været i borgerskabets hænder."* (Vagts i Øberg, 1983: 57f)

Det blev i forbindelse med indførelsen af ny militærteknologi nødvendigt med grundigere tekniske og matematiske kundskaber som lå i forlængelse af en samfundsklasses kundskabsformer, nemlig borgerskabet, og som de fleste adelsmænd fandt uforeneligt med deres dannelsesidealer at besidde. Det blev følgelig de borgerlige, som kom til at besætte størstedelen af stillingerne her. Et andet område, hvor borgerskabet også gjorde sig gældende i Forsvaret, var i statsadministration af hærens *forsyningsvæsen*. (Huntington, 1957)

Den samfundsmæssige organisering og hierarkiske klassedeling var ikke de eneste årsager til den borgerlige middelklasses beskedne rolle i det tidlige militære system. Borgerskabet selv var af den opfattelse, at nok var en hær nødvendig til beskyttelse og udvidelse af landets rigdomskilder, men den skal ikke belaste adgangen til den primære rigdomskilde: den arbejdende befolkning og heller ikke belaste erhvervslivet økonomisk. Borgerne betalte skatter til dækning af de militære udgifter, og dermed ophørte deres forpligtelser. For ikke at tappe af den akkumulerede arbejdskraft skulle hæren sammensættes af folk fra samfundets to uproduktive klasser, som var den øverste, adelen og den nederste, bl.a. de arbejdsløse og udstødte.

Klassedeling, destruktionskraft og indre sammenhængskraft

Kongemagten - eller den centrale fyrstemagt - støttede og profiterede af den voksende handel; og politisk sikrede den sit herredømme ved en del-og-hersk politik overfor borgerskab, adel og kirke. *Staten* var dog endnu kongen, adelen og embedsmændene. *Og* staten var det instrument, der skulle legitimere de gældende ejendomsforhold.

Dette rejste imidlertid det klassiske problem, om hvordan man på samme tid kunne udstyre en hær med destruktivkraft og undgå, at denne hær vendte denne destruktivkraft mod andre af eget samfunds klasser. F.eks. udtrykker Adam Smith sig så tydeligt som samtiden også gjorde det om dette: at den borgerlige regering ”i virkeligheden er oprettet for at forsvare de rige mod de fattige, eller

dem, som har ejendom, mod dem som slet ingen har" (Thyssen, 1983: 35). Dette bliver således den tidlige 'sikkerhedspolitiks' opgave: forsvaret af den opnåede indre struktur og magt, og udenrigs - i kolonierne. Den *sikkerhed*, som hæren skulle sikre, var altså ikke udelukkende en udenrigspolitisk neutral sikkerhed. Det var desuden militærets opgave at sikre de nye staters magt- og ejendomsforhold.

Problemet med at udstyre én gruppe med destruktivmidler, og samtidig opnå en vis sikkerhed på at denne hær ikke greb ind i de gældende magt- og ejendomsforhold løstes bl.a. ved at lade adelen tage sig af besættelsen af officersembederne. Men hvad med de menige soldater?

Ledelse og manglende selv-kontrol

I mit svar herpå vil jeg fremstille og diskutere, hvordan den manglende selvkontrol indgik i og ledelsesmæssigt blev håndteret i den nationalstatslige dannelsesproces. Hvis vi ser på den ordens- og normkonstituerende kosmologi som var kendetegnende for feudaltiden, så var 'områder', som vi i dag opfatter som adskilte og forskellige: det civile og det militære, oprindelig sammenhængende, to sider af samme sag. Den sociale orden havde ikke uddifferentieret sig til det nuværende niveau. Og denne uddifferentiering var således heller ikke endnu lejret i enkelt mennesket. Det er denne 'helhed' jeg i det følgende kort vil trække op.

Den sociale organisationsform under feudalismen

Den basale enhed under feudalismen var 'huset', hvor en stand af direkte producenter levede. I dette 'hus' indgik alle livets aktiviteter, tilstande og faser: søvn, produktion af fornødenheder, afstraffelse, madlavning, vold, sex, børnefødsler, sygdom og død. Dette 'åbne' forhold havde afgørende indflydelse på socialiseringen af det enkelte menneske, der ikke under sin opvækst oplevede disse livsudfoldelse som inddelt i pinligheds-, privatheds-, eller blufærdighedssfærer.

Dette medførte et meget direkte, uhæmmet forhold mellem behov og behovsopfyldelse med en kun svagt udviklet pinlighed, blufærdighed og selvrefleksion som mellemliggende og adfærdsregulerende led.

Denne 'indlejrethed' i naturen, den lave teknologiske udvikling af produktion, den høje isolation og lokalitet af små selvforsynende 'huse', medførte en meget konkret daglig aktivitetsstruktur, som var domineret af naturens 'rytmer': 'produktionsaktivitet', 'læring', 'konsumtion', 'leg', etc., som udgjorde et sammenhængende hele, som alle deltog i og var fortrolige med. Den daglige aktivitet var begrænset, blev lagt efter dagens længde og efter årstidernes skiften. Disse perioder var af den grund regelmæssige, hvilket medførte en oplevelse af cyklisk tid i modsætning til modernitetens abstrakte arbejde og abstrakte tidsopgørelse.

Tiden var således endnu ikke blevet en selvstændig abstrakt og lineær realitet, og der eksisterer ikke i 'hverdagens' praksis et begreb om lineær tid, endimensional tid. Der eksisterede sandsynligvis heller ikke nogen abstrakt idé om udvikling. Den almindelige 'hverdagsbevidsthed' og aktivitetsstruktur var således indlejret i og behersket af en cyklisk tid, af direkte, naturgroede og konkrete livspraktiske krav. 'Arbejde' i den moderne opfattelse af begrebet havde således ikke udskilt sig fra andre aktivitetstyper i denne sammenhængende aktivitetsstruktur. Der var derfor ingen regulering efter et abstrakt tidsskema og ure, og 'arbejde' var derfor ikke adskilt fra 'fritid' - hverken i tid eller rum. Forholdet mellem 'hverdag' og 'økonomi' var ikke endnu opdelt som i dag, men de to sfærer fungerede sammenhængende. De skulle først dele sig med 'hverdagens' opdeling i 'arbejde' og 'fritid', 'offentlig' og 'privat'. (Ariès, 1982; Clausen, 1981; Elias, 1976; Olsén, 1978)

Individet

I denne fælles aktivitetsstruktur uden private rum, uden pinligheder og skam, med alle aktiviteter blottet indgik spæde, børn, unge, voksne og gamle. Det var selvfølgelig en vis aktivitets - eller arbejdsdeling, men der var ingen generelle samfundsmæssige institutioner, som f.eks. den nutidige opdeling i forskellige aldersperioder, som kunne etablere sig som selvstændiggjorte med tilhørende professioner som f.eks. børneinstitutioner, skoler, højere uddannelse, militær, osv.

Den enkelte skulle ikke - og kunne sandsynligvis heller ikke - tage selvstændige beslutninger i forhold til eget selvstændige liv og livsførelse. Det enkelte menneske indgik således indlejret i en ordens- og normkonstituerende kosmologi, i et aktivitetsfællesskab. Den enkelte skulle ikke udføre en abstrakt aktivitet, 'arbejde' for at forsørge 'sin' 'familie', men indgik i 'huset', som rummede en aktivitetsstruktur, som fællesskabet levede af. Barnet, som indgik aktivt i denne kollektivitet, socialiseredes således ikke til at han eller hun var et selvstændigt 'individ'. Således var de følelsesrelationer, som vi i dag opfatter som naturlige og hørende til barndom og familieliv, og som medfører en egen selvstændig individualitet, svage, måske helt fraværende. Betegnelsen, 'individ' blev først udbredt omkring 1700-tallet i det daglige sprog, hvilket i øvrigt skete samtidig med markedets, offentlighedens, statens og institutionernes udbredelse. (Olsén, 1978: 54)

Seksualitet

Da 'huset' kun havde et rum, havde det en afgørende indflydelse på at seksualiteten ikke kunne være privat eller pinlig. Det var videre helt almindeligt, at man sov flere i samme seng: 'børn', 'forældre' og overnattende gæster, og det var endvidere almindeligt at sove nøgen, hvilket sandsynligvis ledte til et fravær af blufærdighed, en kropslig 'tæthed' og en åbenhed i forhold til seksuelle aktiviteter allerede tidligt i livet. Der var dog ikke tale om en fri seksualitet, for seksualiteten blev socialt reguleret gennem direkte, åbenlys ydrekontrol og sanktioner. (Olsen, 1978: 40; Ariès, 1982; Clausen, 1981; Elias, 1976)

Aggressivitet

Ved siden af denne åbne kropslighed så var den affektive side af den daglige adfærd også mere fremtrædende end i dag. Dette kom især til udtryk omkring aggressivitet og seksualitet. Den spontanitet og mangel på hæmninger, som gjorde sig gældende på det seksuelle område, ser ud til at være meget mere fremtrædende, hvad angår direkte og åben fysisk vold og aggression. Hvor seksualiteten var strengt socialt reguleret, var vold og aggression ikke, hvilket hænger sammen med, at den enkeltes liv, modsat i dag, ikke opfattedes, som noget enestående, ukrænkeligt, uerstatteligt - noget i sig selv, individuelt. (Olsen, 1978: 45)

Betoningen af det aggressive kommer sandsynligvis af, at det feudale samfund var et krigersamfund, hvilket især kom til udtryk i højmiddelalderen (ca. 1050 - ca. 1240) eller 'riddertiden', hvor de øverste stænder udøvede 'krigskunsten' som en af sine vigtigste opgaver. Dette fokus medførte at et bestemt menneskeideal kom til at dominere, som udtrykte tapperhed, styrke, våbenduelighed, medsamt en åben glæde ved kamp, vold, ødelæggelse og lemlæstelse.

Denne aggressivitet blev ikke i en lang periode institutionaliseret og socialiseret ind i mere samfundsaccepterede omgangsformer og strukturer.

En sådan første socialisering opstår i tiden op til absolutismen, hvor den først spirede i de øverste samfundslag. Blandt andet leves den ud blandt officerskorpset i dueller om ære. Hvad angår de la-

vere klasser var det den daglige vilkårlige og åbenlyse vold, som kendetegnede dagens orden. (Olsén, 1978)

Denne aggression ser ikke ud til at være standsspecifik, og indgik heller ikke i en uformuleret modstand mod den stærke standsmæssige undertrykkelse, men var temmelig diffus og kunne udløses tilfældige, som et naturligt træk ved 'hverdagen'. I det feudale samfunds 'hverdag' indgik således åbenlys aggression og vold som almindeligt accepteret og endog værdsat adfærdsform. Aggressionen var ikke belagt med indrepsykisk hæmning eller socialt forbudt som i dag, men ser snarere ud til at være den almindelige reguleringsform, som fastholdt den sociale orden gennem den direkte, åbenlys og brutal magtudøvelse, hvor det var husherrens fysiske autoritet og tilrettevisning, der regulerede den sociale orden. (Olsén, 1978)

Da individkategorien med sin dertil hørende aggressionshæmmende funktion var svag eller måske fraværende, indgik som vi også har set det vold og aggressionsudbrud langt hyppigere i hverdagslivets rytme i alle samfundets lag:

> *"At the beginning of modern times, self-control was an unreliable element ... we see evidence, particularly in eastern Europe, of an emotionalism which some times led to violent reactions and which the Christian religion could only partly control. Recourse to force was common among the peasants and city dwellers, in spite of social and moral pressures; among the nobility despite the codes of chivalry; and even on occasion among clerics. A new social order based on greater self-control did not begin to take shape until the Renaissance, when it was given expression in Italy by Balthazar Castiglione in the Courtier."* (Corvisier, 1979: 3)

Deserteringer, manglende affektbeherskelse var således almindelige og daglige problemer i forhold til den menige soldat. Dette problem forstærkedes desuden af, at menige soldater rekrutteredes fra de laveste mest usle lag, der må antages at have været endnu mindre i besiddelse af nationalfølelse (anden eller fraværende motivation), affektbeherskelse (indrepsykisk struktur), fælles dialekt (sprog) - jo vi taler her nok om det menneske, Hobbes beskriver (1651), og hvis destruktivkræfter officeren skal lede, føre og organisere.

Denne manglende selvkontrol med dens brutalitet og uhæmmede aggressivitet var *uforenelig* med det nye og voksende krav om generel kontrol, forudsigelighed og orden, som de nye magt, produktions- og destruktionsformer rejste.

Officeren skulle kunne håndtere - i hvert fald have viden om de nye våbenteknologier, han skulle kunne lede, organisere, administrere og kalkulere, tænke abstrakt og strategisk. Dette medførte, at officeren nok er en af de professioner, der tidligst udvikler selvkontrol, forestillinger om nationer, sikkerhedspolitik, omsætter naturvidenskab i praksis, osv. Man kigger således dybt i den europæiske historie og mentalitet, når man kigger ind i den europæiske officer. Indlejrede krav, der er en logisk følge af de ydre vilkårs krav, og som udspringer, af den rolle officersstanden skal spille i det nye orkester Europa, er ved at samle til deres mange fremtidige koncerter:

> *"The existence of the military profession depends upon the existence of competing nation states. The responsibility of the profession is to enhance the military security of the state. The discharge of this responsibility requires cooperation, organization, discipline."* (Huntington, 1957: 63)

Det er netop disse træk, der ikke endnu eksisterer hos den enkelte soldat eller officer, men som forudsættes, hvis en hær, flåde eller en hvilken som helst koordineret organisation skal kunne fungere.

Officeren bevæger sig fra at være direkte kriger til at være indirekte manager administrator af voldsapparatet, et system, hvori der indgår mange led, som skal forsynes for at få 'volds-maskinen' til at fungere:

> *"From 1500 to 1800 an evolution from 'warrior' mentality to an 'army' mentality took place. We see evidence of this in the conception of honour and the idea of the hero, and in changing manifestations of hero-worship. (...)*
> *The modern era retained some of the morality of chivalry, keeping alive the medieval romances that were still fashionable everywhere in the sixteenth century; although anachronistic, they continued to be widely read. The warrior mentality was largely an aristocratic one that presented the foot soldier, if at all, as crude and violent more often than courageous. (...) ...in the sixteenth century, changes were taking place in representations of military types. (...)*
> *We can identify several reasons for this transformation of the warrior ideal: among them are the greater number of fighting men, who no longer acknowledged the profession of arms to be a monopoly of an elite, and the increasing role of infantry in battle. The use of firearms naturally gave rise to new, less individual, forms of combat."* (Corvisier, 1976: 183f)

OFFICEREN - HISTORISK OUTLINE

Hvordan etableres den professionelle officer i forhold til denne ledelsesmæssige opgave, og hvilke læreprocesser lejrer sig i denne professionalisering i forhold til den ledelse, som officeren senere vil overtage i læreprocesser og bagefter udøve?

På samme måde som individet er en historisk kategori af nyere dato, er udvikling, uddannelse og professionaliseringen af kategorierne officer og militær det også, og fødselstidspunktet er ca. det samme, og sker på foranledning af samme kræfter: statsdannelser, markedsøkonomier, handel og individets opkomst. Lad os kort se lidt på nogle centrale aspekter af individkategoriens udviklingshistorie.

Individets opkomst

Individets dannelse er resultatet af meget grundlæggende og ofte voldsomme historiske processer. Individet opstår med borgerklassens fremvækst - med de tidligste for-former omkring renæssancen - men selve betegnelsen individ om enkeltmennesket ses antagelig først i 1700-tallet, især med romantikken og nationalismen. Ordet kommer historisk til at betegne *det borgerlige enkeltmenneske*. Herved smelter individkategorien og den borgerlige forestilling om en naturlig autonomi, lighed, frihed, barndom, ungdom og behov, som senere blev bærere af oplysningstanken, sammen. Disse nye trosforestillinger har deres udspring i de nye spæde statslige, politisk-offentlige, institutionelle og økonomiske.

Det er de nye grundrelationer: politisk offentlighed, økonomisk bytte og købet, juridiske kontrakter, osv., der er med til at producere historiske nyskabelser i de indrepsykiske bevidsthedsformer: Enhver er med dette markeds opkomst fri til at indgå handler, købe og sælge. Selve den økonomiske akt bliver i højere grad kendetegnet ved en godt nok abstrakt lighed: den enes forhold til den anden er identisk med den andens forhold til ham. Markedet tvinger den enkelte til at forholde sig reflekt-

erende/kalkulerende i forholdet til den andens købedygtige behov på markedet. Med opkomsten af markedet opstår altså et historisk novum: det selvbevidste og reflekterende individ. (Thyssen, 1982)

Det økonomiske marked udvikles til efterhånden at fremstå som et 'offentligt sted', hvorfra der udspringer offentlige eller generelle behov. Hvor der før ikke eksisterede nogen egentlige frie rum eller uforudsigelige markedspladser, fordi såvel produktion som handel var indlejret i den gældende ordens- og normkonstituerende kosmologi, så opstår for første gang et egentligt rum for samfundsmæssig erfaring, et rum for politik. (Carlsen, 1980; Foucault, 1976; Habermas, 1962/1971)

Motiver, evner og behov

Det er først med opkomsten af det økonomiske marked, at det naturgroede feudale orden- og normkonstituerende kosmologi falder fra hinanden og tillader, at individ, arbejde, brugsværdi, bytteværdi og behov kan tænkes som isolerede størrelser.

Da arbejdet således spaltes fra sine umiddelbare behov og samtidig fra den umiddelbare producents behov og interesse, isoleres disse behov også fra produktionen og dermed mennesket fra menneske. Herved sker der det, at behovene knyttes til markedet mod før den umiddelbare produktion.

Den fremspirende indrepsykiske struktur, der vokser frem i forbindelse med den nye frihed og individualitet, kommer tydeligst til udtryk omkring 'opdagelsen' af de naturlige menneskelige behov, motiver og evner. (Carlsen, 1980) Disse behov er således ikke længere bare behov, men nye behov som indgår i en ny tolkningsramme, i en abstrakt økonomi.

Individets behov, motiver og evner, der almindeligvis fremstilles som en udfoldelse af ren individualitet, bliver således både skabt og udfoldet i en ny dimension: dvs. den ramme som marked og offentlighed udlægger for individet at subjektivere og udfolde sig på: holdninger, interesser og mode. På den måde smelter samfundsstruktur sammen med individkategorien.

Med spaltningen af behov og produktion organiseres produktionen fremover ikke mod behov slet og ret, men mod købedygtige behov. (Thyssen, 1982) På den måde knyttes behovene til det borgerlige markeds behov, der godt nok bar på enorme emancipationspotentialer, men anknytningen af behovene til købedygtige behov slet og ret medførte også, etableringen af fremmedgørende bånd mennesker imellem, idet handelen tvinger individet til konkurrerende at betragte medmennesket under synsvinklen 'købedygtigt behov'.

Dannelsen af nye omgangsformer, samfundsstrukturer og stater

Med middelalderens og feudalismens opløsning, og med nationalstaterne og den kapitalistiske økonomis opkomst, fik det nye individ efterhånden i det nye offentlige rum nye opgaver. Det skulle kunne forholde sig politisk, ideologisk, økonomisk beregnende, hvad det ikke havde skullet før. (Habermas, 1962/1971)

Holdninger og politik, den individuelle stillingtagen, forholden sig til noget eller nogen, er altså et nyt historisk fænomen, et nyt træk ved mennesket, der først kan komme til udtryk det øjeblik individet opstår.

Til dette nye individ knytter sig derfor som uadskillelige indrepsykiske mentalitets- og dannelseselementer helt nye sæt af begreber: individualitet, behov, pinlighed, holdninger, rettigheder, frihed, dannelse, etc. Vel nok mest tydeligt formuleret under den franske revolution, og den senere tyske

nationalisme. På samme måde som behovene med markedets opkomst knytter sig til de købedygtige behov, på samme måde opstår holdningerne - herunder de politiske holdninger - som resultat af opkomsten af det borgerlige individ, hvis udfoldelsesdimension er det offentlige rum, domineret af økonomi og politik.

Med holdningernes løsrivelse fra den ordens- og normkonstituerende kosmologi kan der derfor ikke være tale om, at der udvikles hvilke holdninger som helst, men der udvikles et historisk betinget mønster af politisk 'omsættelige' holdninger. Holdninger som 'passer' i det mønster som det nye marked og den nye politik tillader; med andre ord i de rammer, de nye magtformer tillader.

Motiver, evner og holdninger - selv moderne eller nutidige holdninger - kan derfor ikke ses løsrevet fra den tidlige nationalisme og statsdannelsesproces. Med holdninger siger man samtidig underforstået: nationalstat, offentlighed, lønarbejde, marked, nationalstatslige hære, statens og magtens løsrivelse fra suverænen, kongen eller fyrsten. Disse bliver de dominerende socialiserende kræfter for individet, og har som sådanne dybe implikationer for det moderne menneskes indre liv.

Disse holdninger og synspunkter struktureres i lighed med behovene, som struktureres efter det opkommende marked og økonomi, struktureret efter (stats)magten, politikken og offentligheden.

Opdragelsen eller disciplineringen blev gennemført i de nye borgerlige institutioner: arbejdspladserne, skolerne, hærene, hjemmene, de borgerlige kernefamilier, hospitalerne, jernbanerne, politiet, fængslerne, osv. Disciplinering, overvågning og straf var kendetegnende for stemningen. Folkemasserne blev tilgængelige til såvel produktion som destruktion i opfattelser, indrepsykisk strukturering, holdninger, adfærd og reaktionsdannelser som senere blev opfattet som natur. (Foucault, 1976)

Den 'politiske' magt og styring går således fra under feudalismen at være direkte, synlig og brutal til under kapitalismen at være indirekte/usynlig, indrepsykisk funderet, men ikke nødvendigvis mindre brutal og dødbringende. (Foucault, 1976)

De nye strukturer havde brug for mennesker, der var 'selvstyrende', men selvstyrende og selvstændige inden for de rammer, der blev lagt ud af de nye magt-, ejendoms- og produktionsformer. Det selvstyrende og demokratiske element måtte ikke gå for vidt.

Denne individualitet, med alt hvad det omfatter, udgør altså en grundkategori og forudsætning for den moderne officer. Hermed er den moderne officer samtidig knyttet til individets indrepsykiske strukturering.

Men det var ikke kun de lavere lag, der fungerede feudalt; det gjorde adelen også. Adelen vedholdt, som led i sin selvopfattelse, at officersgerningen snarere var et spørgsmål om 'natur' end om uddannelse, men måtte efterhånden som det militære system blev mere og mere uoverskueligt og avanceret, både med hensyn til strategi, taktik og teknologiudvikling, acceptere at lade sig undervise i de forskellige discipliner.

Officersrekruttering, indstilling og -uddannelse

Gennem det syttende århundrede tjente mange borgere som officerer i de preussiske og franske hære. Men i det følgende århundrede blev gradvist kravet om adelig baggrund skærpet som adgangskrav til alle dele af militær tjeneste bortset fra de teknisk baserede grene som f.eks. artilleriet og ingeniørtropperne.

> *”We have already referred to a rivalry between the nobility and the bourgeoisie for positions as officers. This rivalry was often was often manifested as a simple contest between birth on the one hand and skill, or more often money, on the other side. It affected not only promotion but the training of future officers as well. We have seen, too, that nobility fairly willingly left the officers’ positions in the technical corps - engineers and artillery - to men of bourgeois origins.”* (Corvisier, 1976: 149)

Selv i Frankrig blev de grene, hvor ’borgerskabet’ før havde gjort sig gældende, lukket for ikke-aristokrater. I Preussen tvang Frederik William (1713-1740) adelen til at tjene i hæren, og Frederik den Store (1740-1786), som var overbevist om, at kun aristokrater besad ære, loyalitet og mod, begyndte systematisk at udrense borgerlige elementer fra officerskorpset.

Adgang til militære forberedelsesskoler, som blev etableret i både Frankrig og Preussen i midten af det attende århundrede, var begrænset til aristokrater. Som et resultat heraf bestod den franske hærs officerskorps i 1789 af 6.333 adelige, 1.845 borgere og 1.100 lejesoldater ud af et officerskorps på 9.578. I Preussen i 1806 var der kun 700 ikke-adelige i et korps på 7.100, og af dem tilhørte praktisk talt alle sammen de tekniske grene. I Frankrig var det adelens behov, som afgjorde officerskorpsets størrelse. En militær post var en måde at pensionere en fattig adelig. Som et resultat heraf var der i 1775 60.000 officerer i en hær, hvis samlede styrke kun var tre gange større. Overbemandingen bestod århundredet igennem, i krig såvel som i fred, frem til lige før revolutionen. (Nielsen, 1971)

I det merkantile og plutokratisk restorerede England, herskede aristokratiet også over militæret (Duverger, 1973). Men det var et aristokrati af rigdom, snarere end af fødsel eller status. I hæren, var køb af poster vejen til både indgang og avancement i alle grene bortset fra de tekniske grene. Købssystemet etablerede en slags sammenhæng mellem ejendom og kvalifikation til militær rang:

> *"The purchase system established a property qualification for military rank consciously designed to ensure an identity of interest between army and government ..."*
> (Huntington, 1957: 23)

Den høje pris på en officerspost, og den lave løn, der gjorde det stort set umuligt at leve af en officersløn, i kombination med de manglende pensions- eller aftrædelsesordninger, medførte at poster i fredstid blev monopoliseret af de yngre sønner af landadel, der besad nogen privat indtægt. I krigstid blev officerskorpset udvidet ved at stille nye regimenter i hvilke poster kunne købes af stort set alle, som havde de fornødne midler.

Gennem den sidste halvdel af det syttende århundrede begyndte også den engelske flåde at have en permanent gruppe af officerer. Før 1794 havde der derimod ikke eksisteret noget adgangsregulerende system for den store mængde officerskandidater. De fleste officerer begyndte deres karriere ved at arbejde som tjenere for kaptajnen, som personligt valgte dem som fremtidige officerer. I 1729 etablerede den engelske regering et ”Søfarts akademi” til at træne sønnerne, som kunne have en alder fra 13 til 16 år. af ”gentlemen”, til flåde-officerer. De mest ambitiøse unge foretrak at begynde deres karriere ved at blive kaptajns-tjener. Adgangsreguleringen til flåden var på den måde under stærkere personlig indflydelse end under krav om adelig oprindelse og rigdom. (Huntington, 1957)

Avancement, køb, politik, rigdom, fødsel og politisk indflydelse kontrollerede avancement indenfor såvel som adgang til præ-1800 officerskorpset.

I den franske hær ned til den sidste fjerdedel af det attende århundrede, skete forfremmelse almindeligvis ved *køb*. De højeste militære poster var monopoliseret af hofadelen, mens den lavere landadel forblev på de lavere poster. Graden af rigdom kom til at stå i modsætning til fødsels-retten, og i 1776 fik landadelen monarkiet til at påbegynde afviklingen af køb af poster. Skiftet fra købs-ret til fødsels-ret som et middel til forfremmelse rokkede imidlertid ikke ved hof-adelens monopolstilling i forhold til de højeste officersstillinger. Og jævnligt blev drenge på tolv eller femten udnævnt til kommandører af regimenter. Her ser vi således stadig at skellet mellem barn og voksen endnu ikke er slået helt igennem. Det var ikke før 1788 at fænomenet blev begrænset, og semiprofessionelle metoder til regulering af forfremmelser blev introduceret, men da var det for sent at ændre systemet for det gamle regime.

I Preussen monopoliserede højadelen også de højeste officersposter, selvom forestillinger om, at forfremmelser skete som resultat af meritering, blev opretholdt. I hvert enkelt tilfælde var det suverænens personlige overvejelser og lune, som var udslagsgivende.

Den lave løn, som Frederik den Store yderligere reducerede, og fraværet af nogen reguleret pension, hældede også i retning af at introducere ejendom og rigdom som kriterium.

I Frankrig resulterede hof-intriger i udfaldet af hvem, der blev Øverst Kommanderende for hæren, under Syvårs Krigen resulterede Madame de Pompadours skiftende indflydelse i intet mindre end seks Øverst Kommanderende på lige så mange år. I England var indflydelse på Kronen, Parlamentet, eller begge essentielt for at opnå og bevare en høj post. Jævnligt havde mange officerer poster i Parlamentet og her gjorde de brug af deres lovgivende magt til at forfremme sig selv i hæren. Deres dobbeltrolle gjorde den sårbare overfor kongeligt pres, som i hvert fald George III ikke tøvede med at bruge. Højt rangerede officerer blev jævnligt fjernet fra deres poster, fordi de havde modsat sig Kongens ønsker. Til tider blev det militære hierarki brugt til at anmode om officerernes stemmer. Også i flåden var den højere ledelse bekymret, hvad angik de mange og vilkårlige udnævnelser. Nogle gange skete forfremmelsen på grundlag af meritter, men mere almindeligt var det, at forfremmelser skete som en tjeneste eller som resultat af familiens, slægtens eller venners indflydelse.

Uddannelse var uforenelig med såvel det lave militærvidenskabelige stade som med aristokratiets opfattelse af at den eneste forudsætning for at besidde en post var de medfødte dyder: *mod* og *ære*. Det første gjorde militær uddannelse upraktisk; den sidste overflødig. De militære skoler, som faktisk eksisterede var præget af en meget tilfældig sammensætning. De kan deles i to *typer:*

Den første var skolen som underviste officerer af adelig baggrund. Til denne kategori hører Louis XV´s Ecole Militaire som blev oprettet i 1751, Frederik den Stores Ritter Akademie, fra 1765, og den engelske flådeskole, fra 1729. Elevernes og undervisningens kvalitet på disse skoler var lige dårlig. Louis XV´s Ecole Militaire var i højere grad oprettet til at understøtte landadelen snarere end at forbedre hæren. Militære emner spillede kun en lille rolle i dens pensum. Frederik den Stores Ritter Akademie var oprettet med henblik på at træne adelige til såvel tjeneste i diplomatiet som i hæren og den tilbød en i høj grad ufuldstændig undervisning. Adelens sønner trådte ind i hæren i en alder af 12 til 14 år, og fik kun ganske overfladisk træning, før de skulle tiltræde deres poster. Den engelske flåde var tilsvarende ringe, og den engelske hær rådede ikke over nogen almen uddannelsesinstitution overhovedet.

Den anden type af før-1800 militære skoler var rettet mod at træne teknisk kompetente officerer til artilleriet og ingeniørtropperne. Uden nogen reel militærvidenskab, der kunne have alle officerers interesse, var disse de eneste grene som tilbød reel intellektuel træning. Fordi disse grene hovedsagelig var bemandet med borgerlige officerer, var det at undervise i teknisk viden ikke i konflikt med forestillingen om at den adelige officer ledede i kraft af nedarvede kvaliteter. En ingeniørskole blev oprettet i Preussen i 1706. The Royal Military Academy i Woolwich, som underviser og trænner, artilleri- og ingeniørtropper stammer fra 1741. Franskmændene påbegyndte artilleri-instruktion på Douai i 1679 og etablerede en skole for ingeniørtropper i Mézières i 1749. Uddannelsesniveauet og disse skolers karakter varierede betydeligt. På Woolwich f.eks. blev både almen og militær uddannelse tilbudt, og før en kvalificerende eksamination blev indført i 1774, blev mange lukket ind uden nogen reel forberedelse, og nogle endog uden at kunne læse eller skrive. De tekniske skoler og adelens akademier var det tætteste det attende århundrede kom på militære uddannelser. Skoler, der underviste officerer med henblik på høje poster og generalstabsposter var ikke-eksisterende. (Huntington, 1957)

Men adelen var under samfundsmæssigt og teknologisk pres, som den i længden ikke kunne stille noget op mod:

> *”Den militära professionen blev emedlertid undan för undan alltmer komplicerad. Adelskap blev så småningom en föråldrad rekryteringsgrund i och med att den logistiska utvecklingen, de massproducerade nya vapen och den mycket snabba til av arméerna kom att ställa nya krav på formell militär utbildning och kunskaper i organisation. Mot mitten av sjuttonhundratalet började adelns hegemoni i Europas arméer att mötas av ett visst motstånd genom borgarsöner som sökte sig till de tekniska vapenslagen (artilleriet, ingenjörstrupperna). Adelsmännen tvingades motvilligt att acceptera kraven på utbildning och att söka inträde vid de militärsakademier som upprättades i många länder mot slutet av sjuttonhundratalet.*
> *Den militära professionens betoning av teknisk och organisatorisk kunnande är huvudsakligen en produkt av det tidliga artonhundratalet, medan vissa andra element - som t.ex. den militära hederskodeksen - kan spåras mycket längre tillbaka. Den militära professionen föddes i Frankrikes, Englands och Preussens officersskolor. Den exporterades till USA, där den amerikanska militärens professionalisering markerades av grundandet av West Point-akademin 1802. Precis ett århundra senare började professionaliseringen av militären i Sydamerika, här liksom i Nordamerika under stark inflytande av preussiskt och franskt militärt tänkande och lokaliserad till skolor med övervägande teknisk inriktning.” (Abrahamsson, 1972: 24)*

Professionaliseringen af officeren

Den 6. august 1808 udstedte den Preussiske regering et dekret om, hvilke vilkår der skulle gælde for officersrekrutteringen:

> *"The only title to an officer's commission shall be, in time of peace, education and professional knowledge; in time of war, distinguished valor and perception. From the entire nation, therefore, all individuals who possess these qualities are eligible for the highest military posts. All previously existing class preference in the military establishment is abolished, and every man, without regard to his origins, has equal duties and equal rights."*
> (Huntington, 1957: 30)

Denne udstedelse markerer dermed en principiel overgang fra en traditionel rekruttering til en moderne professionel officers rekruttering.

Det er de store reformer ud ført af Scharnhorst, Gniesenau, Grolmann og den Preussiske Militærkommission, der markerer denne begyndelse af den militære profession i vesten.

Arbejdet fra disse militære ledere afspejler de tanker, diskussioner og skriverier, som dukkede op i den Preussiske hær i det sidste tiår i det forrige århundrede, og som sprang frem efter slaget ved Jena. Denne ændring var et klart brud med det attende århundrede. Scharnhorst og Gniesenau, ikke Frederik den Store og hans far, var de sande grundlæggere af den moderne tyske hær. De grundlagde de institutioner og idealer, som dominerede de preussiske styrker resten af århundredet og frembragte den model som stort set alle andre officers korps siden er blevet udformet efter.

Den militære professionalisering blev koncentreret i to perioder i det nittende århundrede. Gennem og umiddelbart efter Napoleonskrigene etablerede de fleste nationer grundlæggende militæruddannelser og slækkede på den klassebaserede adgang til officerskorpset.

I den tredje fjerdedel af århundredet blev rekrutteringsprocesserne og forfremmelsesprocesserne forbedret, generalstaben blev organiseret, og avancerede militære uddannelsesinstitutioner etableret. I begge perioder viste Preussen vej.

Mens alle nationerne i Europa o. 1875 havde etableret de basale elementer i professionaliseringsprocessen, havde alene Preussen udviklet disse elementer til et sammenhængende system.

Krav om almen- og specialuddannelse som adgangskrav; eksamener, institutioner for højere militæruddannelse, forfremmelse som følge af meritering og achievement, et sammenhængende og effektivt mandskabssystem, stabssystem, en opfattelse af fællesskab og ansvarsfølelse; en anerkendelse af den professionelle kompetences begrænsning. På disse områder besad Preussen i ekstraordinær grad.

I forlængelse heraf var det en preusser, Carl von Clausewitz, som bidrog med den teoretiske ramme for den ny profession. At det blev dette land, som førte an i denne udvikling, kan begrundes med de generelle årsager til etableringen professionalisme i Europa med statsdannelsen, og i de specielle faktorer som var til stede i Preussen. De faktorer var teknologisk specialisering, konkurrerende nationalisme, konflikten mellem aristokrati og demokrati, og eksistensen af en stabil legitim autoritet. (Huntington, 1957)

Legitimitet og professionaliseret ledelse af vold

Befolkningsvæksten i det attende og nittende århundrede, udviklingen af teknologi, begyndelsen af industrialisering, begyndelsen af bydannelse - alle bidrog de til øget funktionel specialisering og deling af arbejde. Krig var - som alt andet - ikke længere en simpel ukompliceret affære, der traditionelt og affektivt skulle eller blev handlet ud. Hære var større, og hvad vigtigere var, der var sammensat af stadig større forskellige dele. En gang havde alle mændene i en militær styrke skullet udvise samme funktioner: konfrontere fjenden med spyd og sværd. Nu var hære og flåder blevet komplekse organisationer, som rummede hundredvis af forskellige specialiteter, hvilket skabte behov for en anden slags specialist: specialsten i at koordinere og dirigere disse forskellige dele til deres tildelte mål. Det var ikke længere muligt at håndtere denne færdighed, og samtidig forblive kompetent på andre områder. Og i særdeleshed blev det umuligt at blive en ekspert i ledelsen af vold på

det udenrigspolitiske område og samtidig være ekspert i politik eller ekspert i ledelse af vold på det indenrigspolitiske område til opretholdelse af intern orden. Officerens funktioner blev således over en periode adskilt fra politikerens eller politiet. (Smedberg, 2002)

Den voksende teknologiske specialisering var lige bredt ud over Europa og Vesten, hvilket styrkede professionaliseringen. Den specielle fremtoning i Preussen finder sine årsager i sociale og politiske forhold.

En anden underliggende forudsætning for den militære professionalisering var væksten af nationalstaten. Den autonome eksistens af et officerskorps adskilt fra andre sociale institutioner forudsætter både, at der er brug for det, og at der er tilstrækkeligt med ressourcer til at understøtte det. Begge disse krav blev opfyldt med nation-stat-systemet. Indbyrdes konkurrence staterne imellem medførte, at hver især skabte et korps af permanente eksperter til at tilvaretage opgaven at opretholde militær sikkerhed. Ydre trusler om krig eller mere nøjagtigt ved at tabe en krig, var for hver nationalstat den umiddelbare årsag til professionaliseringen.

Preussen oprettede et professionelt officerskorps efter nederlaget i 1806, og påbegyndte endnu en bølge efter nederlaget til Danmark i 1848.

Professionalismen gjorde størst fremskridt i Frankrig efter 1815 og 1870, og i England efter 1856, 1870 og 1902. Størrelsen af disse nationalstater udgjorde tilstrækkelige ressourcer til at støtte en permanent militær profession. Endvidere kunne et officerskorps, som del af det statslige bureaukrati, kun blive vedligeholdt af samfund med tilstrækkeligt udviklede stats- og regeringsmæssige institutioner.

Etableringen af demokratiske idealer og partier var den tredje faktor, der havde afgørende indflydelse på professionalismens fremvækst. Den demokratiske ideologi var grundliggende et system til organisering af politiske organisationer. Dets fortalere forsøgte derfor at skabe militære institutioner efter samme mønster. De erstattede det aristokratiske ideal med det repræsentative ideal: officerskorpset skulle demokratiseres, og udvælgelse skulle ske ikke på baggrund af fødsel, men på baggrund af borgerskab.

I den amerikanske revolution havde *valget* af officerer således været den bestående måde til udnævnelse i statsmilitsiaen. I den franske revolutions tidligste år blev det samme system afprøvet, og begge steder med uheldigt resultat. Det repræsentative ideal blev derfor opfattet som lige så uforeneligt med den militære profession som det aristokratiske ideal efterhånden blev det.

Konflikten mellem de to idealer i den første halvdel af det nittende århundrede frembragte et dødpunkt som fremmede professionaliseringen af officerskorpset. Da begge grupper søgte at underkaste militæret hensynet til egne interesser og principper, var det eneste mulige grundlag for kompromis anerkendelsen af et officerskorps der var uafhængigt af klasser og partier, og organiseret i overensstemmelse med egne interesser og principper. (Abrahamsson, 1971)

Den foreløbige afslutning på konflikten mellem de rivaliserende klasser og ideologier om magten over officerskorpset blev, at den bedst kunne løses af et professionelt korps isoleret fra politik. De Preussiske reformer fra 1806-1812 afspejler således dette. De konservative militærer ønskede at opretholde det aristokratiske grundlag i officerskorpset. De mere ekstreme reformister, ønskede på den anden side, at indføre et system af valgte officerer. Men Scharnhorst var i stand til at balancere

den ene gruppe mod den anden og skabe et system grundlagt på professionelle standarder, som ikke tilfredsstillede nogen af parterne, men som dog var acceptable for begge. (Huntington, 1957)

I Frankrig brugte Gouvion St. Cyr samme strategi ti år senere. Her var hæren under Napoleon blevet stærkt påvirket af liberalismen. De reaktionære fra Restorationen ønskede at rense den ren og vende tilbage til 1789 modellen. St. Cyr gennemførte sine reformer af 1818 under modstand af begge ekstreme ender i det politiske spektrum men med støtte fra en solid moderat blok. I et land som England bestod, på den anden side, konflikten mellem aristokrati og demokrati, selvom den ikke var så markeret eller altomfattende som andre steder, hvilket medførte at encitamentet til at overgive sig til professionaliseringen af officerskorpset var fraværende. Endelig var, i USA, hvor der ikke var noget aristokrati, og hvor det demokratiske ideal regerede næsten uimodsagt, tilskyndelsen til at professionalisere hæren også fraværende.

Yderligere så fremmedes professionaliseringen ved etableringen af en eneste anerkendt kilde til legitim autoritet over de militære styrker. Den professionelle officer er således historisk udsprunget af og gennemsyret af idealet om tjeneste for nationalstaten. I praksis betyder det, at han må være loyal overfor en enkelt institution, der er alment accepteret som udtrykket for national autoritet.

Hvor der er konkurrerende autoriteter, eller konkurrerende ideer om, hvad der burde være autoritet, bliver den militære professionalisme svær, hvis ikke umulig at opnå. Konflikten mellem konstitutionelle ideologier og regeringsmæssige loyaliteter delte officerskorpset og forudsatte politiske overvejelser og værdier om militære overvejelser og værdier. For de siddende regeringer bliver officerens natur, hvad angår hans politiske loyalitet derfor mere vigtig end hans professionelle niveau. (Huntington, 1957)

DEN MENIGE SOLDAT - HISTORISK OUTLINE

Vi tager nu igen et tidsspring tilbage i anskuelsen og fremstillingen af den menige soldat. De menige i de traditionelle hærstyrker bestod almindeligvis af personer fra de laveste samfundslag, som var blevet hvervet - lokket eller tvunget til otte til tolv års tjeneste:

> *"The system was often based on force. In some cases impressments was resorted to: recruiters hired by those responsible for the levy simply carried men away bodily. As late as 1704, French recruiters were authorized to resort to impressments. Sometimes such extremes were not necessary, and the towns and guilds found men to hire - former soldiers, adventurous youths, men out of work, or prisoners who were set free to serve the king. Often municipal authorities profited by the levy in getting rid of undesirable elements. The sovereign invited such action; up to the middle of the seventeenth century he often ordered former soldiers, beggars, and tramps to sign up without delay."* (Corvisier, 1976: 48f)

Lokal legitimitet

At rekrutteringsfunktionen under feudalismen var lagt i hænderne på officererne, medførte en legitimitetsplacering hos den pågældende officer. Denne konkurrence om legitimitet blev fra kongernes side imødegået ved efterhånden at overlade rekrutteringen til specielle 'agenter' for monarken. De såkaldte 'hverveofficerer' gennemstrejfede år efter år byer og landdistrikter for at lokke eller tvinge de fattige, hjemløse vagabonderende eller af lovens arm forfulgte i kongens tjeneste. (Corvisier, 1976; Huntington, 1957)

På den måde overgik de militære styrker efterhånden fra en lokal forankring til at være forankret hos monarken. Og på samme måde blev officererne permanente tjenere for monarken snarere end de fri hærførere, som de havde været tidligere. Militæret overgik kort sagt fra at være underlagt privat kontrol til at være underlagt nationalstatslig kontrol.

Dette havde også indvirkning på den nationale sammensætning, som kom ud af hvervningen, idet det principielt blev forsøgt at fylde kadrerne med statens egne undersåtter, men da disse aldrig var tilstrækkelige, og da det i nogen grad også var upopulært indenrigspolitisk, foretog både de større og mindre nationalstaters hære almindeligvis også hvervning af soldater fra udlandet.

Forholdet mellem statsborgere og udlændinge kan derfor i de tidlige europæiske hære være temmelig vanskeligt at bestemme, da det kunne skiftede fra land til land og fra år til år. Tilknytningen til abstrakt arbejde og et lige så abstrakt tilhørsforhold til en nationalstat havde således endnu ikke fæstnet sig som følelses- og identitetsmæssige tilhørsforhold endnu. Hæren var et 'sted', en 'tilstand', et samfund, hvor man fik husly, klæder og en skilling:

> *"Soldaternes isolerede stilling i forhold til samfundet, deres blandede nationale oprindelse og den udbredte skik at søge et andet lands tjeneste, når kontrakten var udløbet eller efter desertering eller tilfangetagelse under krig, udelukkede enhver form for patriotiske følelser hos hovedmassen af den tids soldater. Militærtjenesten var et håndværk eller en tilflugt, ikke en pligt."* (Nielsen, 1971: 30)

Loyalitet, legitimitet og motivation

En egentlig offentlighed med dertil hørende 'indrepsykisk apparat' eller begrebsramme, som f.eks. rets- og nationalfølelse var endnu ikke etableret. Denne manglende formulering omkring egen ret og egen nationalitet fortonede sig desuden i de herskende klasseforhold: den menige soldat havde ingen andel i, hvad kampene drejede sig om. Og før vi kan tale om en egentlig nationalisme i moderne forstand, må offentlighedsbegrebet løsrives fra fyrste eller monark, og knyttes til demokratiet og det økonomisk regulerede marked.

Loyaliteten, legitimiteten og motivation blev altså 'flyttet' fra at have ligget hos den lokale leder af enheden, til en stadig mere abstrakt autoritet, kongen, videre fra konge til nationen og til sidst til folket(s suverænitet). Kongen ender altså med at repræsentere abstrakte *fælles* værdier, det nationale, kulturen, blodet, sproget. At denne placering er af nyere dato vidner f.eks. Forsvarets indre brydninger under besættelsen om, hvorvidt de i fraværet af et valgt og fungerende Folketing placere det politiske ansvar hos partilederne eller kongen? (Roslyng-Jensen, 1980)

Nationalitetsfølelsen var imidlertid i den tidlige statsdannelse lige så svag som den indrepsykiske struktur. Den enkelte var stadig bundet til lokalområdet:

> *"Under medeltiden såg människorna sig själva som medlemmar av en kyrka, ett skrå, den eller den familjen eller landsändan, men aldrig som medlemmar av en nation och ännu mycket mindre av ett folk med oberoende, gemensam existens. Att se folket som en enhet är en gradvis historisk process; dess historiska grund är för det första upplösningen av individernas lokala samhällsidentitet under medeltiden, och för det andra centraliseringen och nationaliseringen av den politiska makten, vilket skapade en legal miljö inom vilken individerna kunnat finna sin identitet."* (Nisbet i Abrahamsson, 1971: 27)

Centralisering, differentiering og professionalisering

Centraliseringsprocessen blev ledsaget af handelens udvikling, opfindelsen af trykkekunsten og den stigende urbanisering. Udvikling og synliggørelsen af staten i form af udbredelse af infrastruktur så som veje, kanaler, havne, etc. bidrog også til svækkelsen af traditionelt begrundede lokale og regionale magtkoncentrationer:

> *"Den centrala statsmakten med sina allestädes närvarande organ som den stående armén, polisen, byråkratin, prästeskapet och domarkåren ... härstammar från den absoluta monarkins dagar och tjänar det framväxande medelklass-samhället som ett mäktigt vapen i dess kamp mot feudalismen. Dess utveckling stoppades ännu upp av all sorts medeltida skräp, länsherrerättigheter, lokala privilegier, stads- och skråmonopol och provinsförfatningar. Den franska revolutionens väldiga kvast svepte undan alla dessa relikter från gamla tider, och rensade samtidigt samtidigt samhällets jord från de sista hindren för den moderna statsbildningen under det första kejsardömet."* (Marx i Abrahamsson, 1971: 28)

Et andet men, tilsvarende billede giver Andreski her:

> *"För inte så länge sedan sträkte sig den europeiska bondens lojalitet knappast utanför den egna byn. Det var utvidgandet av hans kontakter med den omgivande världen - huvudsakligen orsakat av industrialisering och utbildning - som gjorde det möjligt för honom att se sig som del av en nation omfattande tusentals byar liknande hans egen. "Vi" kan bara förstås i kontrast med "dem"; och bonden blev nationellt medveten när han kom i kontakt med invånare i andra länder, eller i varje fall när han förstod att sådana fanns."*
> (Andreski i Abrahamsson, 1971: 28)

Det er derfor forståeligt, at en indkaldt hær bestående af borgere, og endog af folk af endnu lavere stand kunne vække bekymring, som det da også fremgår af det følgende, der endog er af nyere dato:

> *"A true system of professional advancement was impossible in the British Army so long as purchase existed. By 1856 a captaincy cost approximately £ 2,400 and a lieutenant colonelcy £ 7,000. The extremely low pay of the officers had not been increased since the reign of William III, and independent income was obviously essential to a military career. Critics of this situation were not lacking. Lord Grey in 1846 made a vigorous attack upon it and formulated a farsighted program of reform. In 1850 a Royal Commission likewise took the system to task. Opposition to reform, however, remained strong. Purchase, it was argued, secured the loyalty of the army to the state by insuring that the former would be controlled by the same property interests which dominated the latter."* (Huntington, 1957: 46f)

Under den europæiske enevælde og et godt stykke tid efter var ledelsen af militæret derfor tæt knyttet til det herskende dynasti, og dets opgave var forsvar af dynastiet og dets interesser. Med folkesuverænitetens gennembrud og oprettelsen af mere eller mindre demokratiske nationalstater blev militærets opgave forskudt fra at skulle forsvare en monark til at skulle forsvare en nation, et folk og en identitet som soldaten på den måde voksede sammen med, og som repræsenteredes ved statsmagten:

> *"I de vestlige sekulariserede samfund blev statsmagtens fremherskende målsætning efter hånden som dynastierne og adelsprivilegierne faldt: økonomisk vækst. Militæret kunne som regel ikke deltage heri, og oplevede derfor ofte en fremmedgørelse i forhold til det øvrige*

> *samfund. Desuagtet var militæret ofte den faktiske magtbasis for den civile statsmagt, og en af de få institutioner, der opfattede sin som national. Dens egentlige loyalitet var ikke knyttet til en bestemt regering eller regime, men til en national tradition, forfatningen eller lign., altså først og fremmest til permanente begreber, der kunne forsyne militæret med en ideologisk basis, der var mere i overensstemmelse med dens funktion end den internationaliserede vækst- og profitideologi. På basis af disse begreber ønskede militæret ofte udenrigspolitikken og i hvert fald den egentlige forsvarspolitik hævet over den politiske strid, som forhold der var knyttet til nationen og ikke til regimet."* (Roslyng-Jensen, 1980: 19)

Idet statsmagtens bærere, d.v.s. regeringer, kunne skifte, som var udtryk for at de mest grundlæggende konflikter i staten ikke var løst, men henlagt til en parlamentarisk interesse-kamp, blev de militære værdier ofte knyttet til stabile nationale faktorer så som territoriet og folket som begreb, forfatningen eller en evt. konstitutionel monark, der formåede at symbolisere nationen. I kraft af denne opgave og fremtoning blev militæret af befolkningen ofte i sig selv betragtet som symbolet på nationalstaten og som vogtere af de nationale værdier. Derfor har nationale symboler som flag, nationalsange og nationale mindedage, som jo meget ofte samtidig er militære mærkedage, en særlig plads i det militære ceremoniel.

Loyaliteten, identiteten eller det fælles begrunder sig således i udviklingen af størrelser som individ, folkesuverænitet, nationalfølelse, national-sprog, loyalitet, selv-kontrol, etc. Heri er årsagen at finde til, at hærene ikke blander sig i højere grad en tilfældet har været.

Med folkets og nationalstatens opkomst får militæret og især hæren også nye former; især med massehæren, som giver krigen en gru som ikke tidligere er set. Folket var blevet udrustet med nationalstatens destruktionskraft og -vilje. Soldaten var blevet billig, og våbnene lod sig masseproducere. En problematisk alliance var blevet indgået mellem stat og samfund.

EUROPAS BORGERKRIG

Afslutningen af den kolde krig med Berlin-murens fald i 1989, udvidelsen af EU og NATO med medlemslande fra de tidligere Warszawa pagt lande i 2002 kan med en vis ret kaldes markeringer på afslutningen af *Den europæiske Borgerkrig*. Udbruddet af denne borgerkrig er lige så omtrentlig, men kan med samme ret siges at finde sit udgangspunkt i den franske revolution i 1789.

Folket, staten og massehæren

Udviklingen hen imod massehæren tager sin begyndelse allerede før Den franske Revolution, omkring Westfalia-freden i 1648, hvorefter de tidlige statsdannelser begynder at bygge på værnepligt og masseudskrivning. Udviklingen forstærkedes efter den franske revolution og de efterfølgende Napoleonskrige.

Det var således Napoleon, som udviklede det franske statsmaskineri og som så en mulighed for at bruge det i en mobilisering og udrustning af store hære. Denne masseudskrivelse ledte til et hidtil uset højt antal døde som følge af krig. Men også de militære operation medførte tab, der ville have forekommet ufattelige og uansvarlige i det 18. århundredes militærsystemer. Flere forfattere peger således på, den forsigtighed og relative moderation som karakteriserede militære operationer fra denne periode (Huntington, 1957; Smedberg, 2002). Omkostningerne til rekruttering, udrustning og vedligeholdelse af hærene medførte af der var en høj grad af modvilje mod at gå i kamp mod en anden hær, således skriver Moritz af Saxony:

> *"Jag är inte för strider och jag är övertygad om att en skicklig general skulle kunna föra krig hela sitt liv utan att se sig nödsakat att inlåta sig i strid. Man måste engagera sig i smärre träffningar och få fienden att så småningom vittra bort."*
> (Moritz av Sachsen i Abrahamsson, 1971: 29)

Det 18. århundredes Europa var således kendetegnet af dels en lav grad af nationalisme og dels af krigens begrænsning. Eller som Guglielmo Ferro siger: ”Begrænset krig var en af det 18. århundredes stolteste bedrifter. Den tilhører den art drivhusplanter, som trives i en aristokratisk og kvalitetsbetonet civilisation. Vi magter den ikke længere. Den er en af de smukke ting, vi har mistet som følge af den franske revolution.” (Ferrero i Nielsen, 1971: 17)

At der også herskede en lav nationalisme fremgår f.eks. af Edward Gibbons kommentar fra 1782, da han skrev på det fjerde bind af sit kendte værk om ”Romerrigets Forfald og Undergang”. Her sammenligner han sin egen tid og den fjerne periode, som han var i gang at beskrive således:

> *”En filosof må have lov til at udvide sit synsfelt og betragte Europa som én stor stat, hvis forskellige indbyggere har nået næsten det samme trin af dannelse og kultur. Magtbalancen vil vedblivende være ustabil, og vort eget lands eller naborigernes velfærd kan enten stige eller dale, men disse lokalt begrænsede begivenheder kan ikke i væsentlig grad ånde vor fælles tilstand af lykke, det system af tekniske færdigheder, af love og kulturvaner, som så fordelagtig adskiller europæerne og deres kolonier frem for den øvrige del af menneskeheden ... I fredstid bliver kundskabens og flidens fremskridt forøget gennem kappestrid mellem så mange virksomt konkurrerende stater, og i krig opøves de europæiske styrker i kampe af begrænset omfang og voldsomhed.”* (Gibbon i Nielsen, 1971: 33)

Gibbon lægger her et fælles europæisk perspektiv for dagen, som længe ikke har været gældende i praktisk politik, nationalfølelse eller som perspektiv for krig og krigens natur.

Så vel krigen som nationalismen ændrede grundlæggende form med den franske revolution. Det var således i slutningen af det 18. århundrede, at der indtraf en række revolutioner, som forvandlede Europa. Af væsentlige historiske markeringspunkter i denne forandringsproces var den politiske revolution i Nordamerika i 1776 og den politiske revolution i Frankrig i 1789, som begge resulterede i det moderne demokrati. Der var den industrielle revolution i England fra ca. 1780, som udløste en økonomisk og social revolution. Der var den kulturelle revolution i form af romantikken i 1790´erne, som resulterede i en hidtil uset nationalfølelse.

Nationalismen

Nationalismen betegnede i denne periode en ny politisk, kulturel og mental - magtfaktor, der gennem de følgende halvandet hundrede år får en uhyre virkning på menneskenes hverdag, ikke mindst ved sin indflydelse på den militære tænkning og de krigeriske begivenheder. Årsagerne til nationalismens fremkomst er dybt sammenflettede med de mentalitetshistoriske forandringer jeg tidligere har beskrevet.

Nationalismen blev vel mest skarpt formuleret af de tyske romantiske filosoffer som en vigtig bestanddel af deres ”Weltanschauung”. Nationalismens førende filosoffer kan således siges at have været J. G. Herder og J. G. Fichte, som begge var ny-kantianere, og begge begejstrede tilskuere til den franske revolution. Men på trods af sin filosofiske oprindelse er nationalismen som historisk fænomen ikke nogen klar eller sammenhængende ideologi.

Udgangspunktet for nationalismens er, at menneskeheden af naturen er opdelt i folk, og hvert folk besidder egenskaber, som knytter dets medlemmer sammen til en organisk helhed forskellig fra alle andre folk. Disse egenskaber er først og fremmest det fælles sprog og derefter fælles historie, sædvaner og kunst. Undertiden medtages også folkets moralske og religiøse forestillinger. Det helt afgørende kriterium i denne forestilling er imidlertid sproget. Dette synspunkt er tidligst og mest fremhævet blevet anlagt af Herder, som kort og godt hævdede, at det er sproget, som skaber folk. Sprog og tænkning opstår samtidig, men noget universelt sprog har aldrig eksisteret. Hver nation taler som den tænker, og tænker som den taler. Et sprog rummer således en gruppe menneskers samlede erfaringer, følelser og tanker, og derved gør den gruppen til en homogen enhed, et Volk. Sproget er derfor selve folkets sjæl, og gennem det menneskene bliver sig bevidst som et folk. (Nielsen, 1971)

Krigens forandring

Under indtryk af disse helt grundlæggende politiske, sociale, industrielle og kulturelle revolutioner, blev magten flyttet fra én befolkningsgruppe til en anden, regeringssystemet ændres, ideer og livssyn forandres samt nye redskaber stillet til rådighed for befolkningernes civile og militære handlekraft. Derfor bliver krigsførelsen så grundlæggende forandret, at man kan tale om en militær revolution i perioden mellem 1775 og 1800.

Det var således i begyndelsen ikke en ny teknik, eller grundlæggende nye militære strategier, som bragte krigen til forandring, men nye politiske tanker, nye identiteter. Under den franske revolution indførte Frankrig således en almindelig tvungen værnepligt. Det lod sig gøre da Napoleon kunne trække på de spirende idéer om nation, sprog, folk, fælles oprindelse og identitet. Han kunne på den måde mangedoble antallet af soldater i sin hær. Den samme udvikling, som siden fulgte i de fleste europæiske lande.

De militære organisationer, føring og ledelse

Som et resultat af de stærkt forøgede hærstørrelser, som opstod med de nationalstatslige massehære, undergik militær strategi og taktik grundlæggende forandringer. Det var ikke længere muligt for en officer, at føre og lede en hel hær. Og vigtigere endnu: det var ikke længere nødvendigt at holde hele hæren samlet for at kunne opnå maksimal beskyttelse i forbindelse med militære operationer. En hær på 500.000 tillod mere komplekse operationer og bevægelser, som f.eks. kunne være beregnet på at aflede og forvirre fjenden, snarere end at konfrontere fjenden. (Smedberg, 2002)

Delingsprincippet tog afsæt i denne erfaring. Opfindelsen af denne militære organisation tilskrives Moritz af Saxony, som efter sigende skulle have brugt det ved forskellige lejligheder i forbindelse med felttog i det tidlige 18. århundrede. Dette delingsprincip blev indarbejdet i den franske hær i 1793, og første gang brugt i stor skala af Napoleon. Senere blev divisionsprincippet organisationsformen i de fleste europæiske hære. (Nielsen, 1971; Huntington, 1957)

Grundlæggende blev hærdelingen organiseret i 1 til 4 infanteri brigader, 1 til 2 kavaleri brigader, artilleri, ingeniørtropper og støtteenheder. Delingen kunne operere uafhængigt på grund af dens organisation og store ildkraft.

Denne organisatoriske underopdeling af ledelsen ligner på mange måder industriens deling af arbejdskraften, som da også Alfred Vagts har påpeget:

> *"Divisionen i armén liknar l´atelier concentré, dvs. sammanförandet av många tillverkningsprocesser under ett tak med arbetsfördeling i ett industriföretag. Förändringarna inom det militära åtföljde den industriella revolutionen. Från nationalekonomisk synpunkt innebar l´atelier concentré i sjuttonhundratalets Frankrike en uppdeling av kontrollen eller delegering av makten, utom i de viktigaste statliga sammanhangen, för att uppnå högsta effektivitet."*
>
> (Vagts i Abrahamsson, 1971: 30f)

Med denne nye opfindelse i militær organisation opstod der muligheder for at koordinere bevægelser af adskillige store hærenheder, der marcherede uafhængigt mod et forudgivet mål, hvor de så samlet kunne angribe den anden nationalstats hærenheder:

> *"Napoleon hindrade motståndaren att förutse den kommande kraftsamlingspunkten och därigenom blev denne blind och förlamad. Napoleon kunne omringa motståndaren om denne förblev orörlig (som vid Ulm) eller ännu bättre gå runt honom och gå i ställning på hans förbindelseslinjer för att sålunda tvinga honom till strid med omvända fronter (som vid Jena)"*. (Abrahamsson, 1971: 31)

Som det almindeligvis går, så lærer modparten af sine erfaringer, og dette organisationsprincip blev derfor med statsdannelsernes krige og militære erfaringsudvekslinger på militærakademierne spredt, så det kom til at indgå som et centralt organisationsprincip. Dette organisationsprincip førte desuden andre udviklinger med sig.

Hærenes organisatoriske differentiering får sin modvægt i det statslige bureaukrati, hvor udviklingen medfører centralisering af legitimitet og legalitet, etableringen ledelse i forhold til planlægning, styring og kontrol samt opkomsten af en ledelsesmæssig elite.

Den europæiske borgerkrig kan således anskues som hvilende på individets opkomst, nationalstatslig identitetsdannelse og udgør startskuddet til såvel en nationalstatslig differentiering, som en økonomisk og teknologisk integrering af Europa med en stadig stigende udveksling af teknologier, økonomier og arbejdskraft samt destruktionskraft. En udvikling som i dag i stigende grad peger ud over Europa og ind i en langt mere omfattende globaliseringsproces.

Revolutionen af krigen finder sted i perioden fra 1775 til 1989, hvor demokratiet, nationalismen og industrialismen sejrer, og hvor massehærene, den nye teknik og propagandaen medfører at krigen udvides markant. (Nielsen, 1971) Lad os i korte rids se på den europæiske borgerkrig, som begyndte med den franske revolution.

Startskuddet - den franske revolution

Den franske revolution begynder i 1789 som en liberal demokratisk bevægelse rettet imod enevælden og en overklasses privilegier; gennem et forfatningsarbejde, partidannelser, demonstrationer, optøjer og statskup når den fem år senere kulminationen i form af rædselsherredømmet i 1794; derefter satte reaktionen ind, og under direktoriet føres landet gennem de følgende fem år tilbage til en ny form for enevælde, konsulatet af 1799.

I tiåret fra 1789 til 1798 omformede de skiftende franske forsamlinger og regeringer rigets militære magtmidler i overensstemmelse med de nye politiske og demokratiske grundsætninger. Man be-

gyndte med at tilkalde frivillige, og da de ikke slog til, skred man til masseudskrivninger; og da de blev utilstrækkelige, indførtes den almindelige tvungne værnepligt.

Hærene fandt således straks anvendelse i de krige, revolutionen udløste ud over hele Europa, og de udviklede herunder en form for krigsførelse, der var ny i Europa, men som allerede femten år tidligere var blevet brugt i Amerika, om end i mere beskeden målestok.

Krigene begynder i 1792, og i de to første krigsår er de franske hære i defensiven, men fra 1794 tager de offensiven og udvider landets grænser. Fra 1796 angriber de lande uden for Frankrig, i Tyskland, Italien og Mellemøsten. Den franske revolutionen var således ikke længere en intern fransk proces, den blev på franske bajonetter båret ud over Europa.

Napoleonskrigene

Under de Franske Revolutionskrige havde Frankrig holdt stand mod både den første og anden koalition af europæiske magter. Napoleon Bonaparte steg til førstekonsul i 1799 og blev derpå kejser af Frankrig. I 1804, herskede Napoleon over et kejserdømme, som allerede var indviklet i en ny konflikt. Storbritannien, som havde genoptaget krigen i 1803, fik tilslutning af Østrig (for det Tysk-romerske Rige), Rusland, Sverige og senere Neapel. I denne krig mod den tredje koalition tog Spanien Frankrigs side. Østrig blev slået ud af krigen i 1805 og det Tysk-romerske Rige blev opløst året efter. Samme sommer sluttede Preussen sig til den tredje koalition. Napoleon førte med succes krig mod Preussen og Rusland i 1806-07. Men da han besatte Spanien i 1808, blev Frankrig snart engageret i en tofrontskrig — på den Iberiske Halvø og mod Østrig, som genoptog kampen i 1809. Mens den lange halvøskrig trak i langdrag mod vest, blev Østrig igen slået. Men den franske invasion af Rusland i 1812 blev en frygtelig katastrofe for Napoleons hære. Derefter var den franske magt gradvist aftagende. Under den fjerde koalition (eller Befrielseskrigene) i 1813-14 blev Napoleons hære slået på alle fronter af tropper fra Rusland, Preussen, Sverige, Østrig, Storbritannien, Spanien og adskillige tyske stater. Napoleon kan således siges at være blevet fældet af den engelske flåde, de russiske afstande, og den tyske nationalisme. De sejrrige allierede gik ind i Paris den 31. maj 1814. Imens var Napoleon abdiceret og gået i eksil på Elba.

Fredsslutningen efter Napoleonskrigene skabte et nyt europæisk landkort, og den vakte nationalisme kombineret med større politisk bevidsthed blandt borgerskabet skabte pres på enevælden.

Wienerkongressen

Napoleon som var blevet besejret af Rusland, Preussen og England. Napoleon sad sikkert i forvaring på Elba. Paris var besat, og Louis XVIII vendte tilbage fra landflygtighed i England.

Nu stod opgaven tilbage for sejrherrerne at bringe ’orden’ igen i Europas territorier. Frantz Joseph indbød derfor alle Europas kejsere, konger, storhertuger, hertuger, fyrster, diplomater og politikere - til at mødes i Wien. Kongressen varede fra september 1814 til langt ud på foråret.

For Danmarks Kong Frederik VI, som havde været en tro allieret med Napoleon, var det efter Napoleons fald vigtigt at være med til kongressen i Wien, hvor han søgte at gyde vandene og sikre Danmark en fremtid på god fod med resten af Europa.

Kongressen blev afholdt for at bringe en orden tilbage til Europa efter Napoleonskrigene, der havde stået på i mere end tyve år. Og den orden som kongressen søgte at skabe var en balance, der skulle

garantere freden. Således blev en del af Europas grænser fastlagt, Frankrig og Tyskland, på Balkan blev nationalstater oprettet efter Det Osmanniske Riges tilbagetog.

Den europæiske Koncert

Perioden herefter: 'Restaurationen', eller 'Den Europæiske Koncert' bliver en af betegnelserne for det fælles-europæiske 'fredsprojekt', der går ud på at undgå fremtidige krige ved at restaurere kongetronerne, undgå revolutioner, fordi de tilsyneladende automatisk medfører at de nye herrer vil erobre deres nabolande, øge samhandel o.l. Efter Wienerkongressen tog zar Alexander 1. i 1815 initiativ til en europæisk alliance, som forpligtede parterne til at modvirke kritik af kristendommen og den restaurerede politiske orden i Europa: *Den hellige Alliance*. Alene Storbritannien holdt sig uden for, mens Frederik 6. sluttede Danmark til forbundet med dette dokument i 1816.

De liberale revolutioner

At Europa ikke efter Wienerkongressen var nogen stabil orden vidner især årene 1848-1849 om, idet der i disse år bryder liberale og nationale revolutioner ud over hele Europa. De mislykkes dog stort set alle. Men alene det at de bryder ud, vidner om de store indre samfundsmæssige spændinger, som Europa er præget af.

Den fransk-tyske krig 1870-71

Krigen med Frankrig, 1870-71, bragte Tyskland Alsace og Lorraine, der defineredes som et rigsland med en kejserlig statholder, samt en krigsskadeserstatning på 5 milliarder guldfrancs.

Tyskland udvikledes sig efter 1871 på forholdsvis kort tid til en handels- og storindustrination; omkring 1900 levede ca. halvdelen af befolkningen af industri. Dette medførte store indre sociale spændinger, som Bismarck efter to attentater mod kejseren i 1878 forgæves søgte at håndtere ved at gennemføre undtagelseslove mod socialisterne; dog prøvede han samtidig at vinde arbejderne for sig gennem forsikringslove.

Tysklands samling

Den 18. januar 1871 udråbtes Wilhelm I. af Preussen i Versailles til tysk kejser. 'Det Andet Tyske Rige' proklameres og Wilhelm I krones til kejser i Versailles. At det skete i Frankrig var dels provokation mod krigens taber, Frankrig, dels skulle det tjene det til at 'dække' over at samlingen af det tyske rige i virkeligheden betød at det var Preussen, som hermed fik overtaget i det nye Tyskland med Bismarck som nærmest 'enevældig' hersker. Var Wilhelm blevet kronet i Preussen, i Berlin f.eks. havde det været for provokerende for Bayern og de øvrige tyske fyrstendømmer.

Det Andet Tyske Rige kom først og fremmest til at bestå af Nordtyske Forbunds 22 stater samt derudover de tre sydtyske kongeriger Sachsen, Bayern og Württemberg. Prøjsen omfattede ca. 2/3 af hele riget og fik dominerende indflydelse.

Bismarck, rigskansler fra 1862-1890

Efter 1871 bestod Bismarcks udenrigspolitik i at befæste det vundne, særlig mod Frankrig. Østrig-Ungarn, der havde opgivet ethvert håb om at få sin tidligere indflydelse tilbage, stod på venskabelig fod med Tyskland, også hos Rusland evnede Bismarck at vedligeholde den hidtidige velvilje indtil den Russisk-tyrkiske Krig 1877-78. Venskabet med Østrig-Ungarn udvidedes 1879 til et forsvarsforbund, i 1882 kom Italien med i den derved dannede en tripelalliance. Wilhelm 1's sønnesøn, Wilhelm 2., som var kejser fra 1888 til 1918, afskedigede i 1890 Bismarck, på grund af uoverensstemmelser.

Wilhelm d. 2, tysklands sidste kejser, 1888-1918

Bismarcks efterfølgere fortsatte imidlertid ikke hans udenrigspolitik, og 1894 sluttede Rusland derfor forbund med Frankrig, og i 1904 dannedes en fransk-britisk entente p.gr. af Wilhelms kolonipolitik. I 1907 opstod Tripleententen ved en russisk-britisk overenskomst. Tyskland var derefter i sin alliancepolitik henvist til Østrig-Ungarn, der stredes med Rusland om magten på Balkan.

1. verdenskrig

Da 1. verdenskrig brød ud i august 1914, troede den tyske hær at de kunne slutte krigen i julen, men krigen blev til en meget brutal og blodig krig, hvor næsten 2 millioner tyske soldater blev dræbt, og Tyskland måtte til sidst overgive sig den 11. november 1918. Nederlaget i 1. verdenskrig medførte en periode politisk fred i Tyskland, men også nød og elendighed, som siden resulterede i social uro.

Versailles-traktaten

Ved revolutionen november i 1918 blev kejserdømmet afskaffet, og med undertegnelsen af Weimar forfatningen i 1919 blev Tyskland en parlamentarisk republik.

Versailles-traktaten pålagde landet hårde byrder: en stor krigsskadeserstatning, afståelsen af Alsace-Lorraine til Frankrig, Nordslesvig til Danmark efter folkeafstemning og det meste af Posen og Vestprøjsen, m.m. til Polen. Endvidere mistede Tyskland alle sine kolonier, som blev mandatområder under det nyoprettede Folkenes Forbund. Tyskland måtte desuden fremover kun have en hær på 100.000 mand i form af et såkaldt Reichswehr, men heri indgik hverken ubåde eller krigsfly. Det tyske område vest for Rhinen skulle demilitariseres og besættes af allierede styrker, og Saarland blev stillet under Folkenes Forbunds opsyn i perioden 1920 til 1935, mens det økonomiske udbytte af kulproduktionen herfra tilfaldt Frankrig.

Socialt prægedes Tyskland af omfattende arbejdsløshed og inflation, der kun mildnedes delvis ved Dawes- og Young-planerne 1924 og 1929. Efter rigsdagsvalget i 1930 blev de nationalsocialistiske og kommunistiske partier så stærke, at der ikke kunne skabes et parlamentarisk flertal. 30. januar 1933 måtte præsident Hindenburg udnævne nazipartiets leder, Adolf Hitler, til Tysklands rigskansler, selv om denne ikke havde et flertal i rigsdagen bag sig.

Det tredje Rige, 1933-1945

Den store arbejdsløshed udryddedes takket være arbejdstjeneste, en forceret oprustning og højere verdenskonjunkturer. Udenrigspolitisk ville Hitler bryde Versailles-traktaten, ligestille Tyskland med de andre magter og samle alle udlandstyskere under sit styre. I oktober 1933 udtrådte Tyskland af Folkenes Forbund, og i 1935 indførte landet igen almindelig værnepligt.

2. verdenskrig

Den 1. september 1939 angreb tyske tropper Polen, som blev nedkæmpet på 17 dage, og 2. verdenskrig var dermed reelt brudt ud; og den 3. september fulgte Frankrigs og Storbritanniens krigserklæringer. Den 9. april til 25. juni 1940 besattes Danmark på trods af en ikke-angrebspagt af 31. maj 1939, Norge, Nederland, Belgien, N- og V-Frankrig. Sommeren 1941 beherskede Tyskland og Italien hele Balkan, og 22. juni samme år indledtes en offensiv mod Sovjetunionen, der herved blev allieret med Storbritannien. Efter det japanske luftangreb på Pearl Harbor 7. december 1941 indtrådte USA i 2. verdenskrig. Og efterhånden begyndte tyskernes krigslykke for alvor at vende sig. I begyndelsen af februar 1943 måtte tyskerne overgive sig ved Stalingrad og i maj samme år i Nordafrika. Fra 10. juli 1943 henholdsvis 6. juni 1944 erobredes de af Aksemagterne besatte områder i Eu-

ropa fra syd og vest, mens de russiske hære trængte frem mod og ind i Tyskland fra øst den 5.til 7. maj 1945, og det lykkedes sluttelig russerne at erobre Berlin den 2. maj 1945. Slaget om Berlin kostede 500.000 russiske soldater og 890.000 tysk soldater livet, verdens hidtil mest blodige slag.

Krigens afslutning

Efter Hitlers selvmord den 30. april, kapitulerede Det tredje tyske Rige den 7.maj. Det tredje Rige var totalt knust og havde kun overlevet 12 år. Den anden verdenskrig kostede ca. 56 millioner mennesker livet og næsten hele Europa lå i ruiner.

Den kolde krig 1945 til 1989

Det tredje Riges sammenbrud i maj 1945 skabte i Centraleuropa et politisk, militært og økonomisk tomrum, der medførte en fuldstændig ændring af den europæiske magtbalance. Det mest markante træk ved den nye situation var den linie, der blev trukket ned gennem Europa.

Efter befrielsen i maj 1945 søgte den danske regering at genoptage den udenrigspolitik, der var blevet ført i mellemkrigsårene, der kun begrænsedes af de forpligtelser, som Danmarks medlemskab af De forenede Nationer pålagde det. Målet blev at holde landet uden for blokdannelse. I september 1945 afviste udenrigsminister Christmas Møller såvel tanken om deltagelse i et nordisk forsvarsforbund og en eventuel vestpagt.

Danmarks tilslutning til Den nordatlantiske Traktat (NATO)

Efter at de skandinaviske forsvarsforhandlinger var endt uden resultat stod Danmark overfor valget mellem tilslutning til det kommende atlantiske forsvarssamarbejde eller isolation uden militærpolitisk tilknytning til andre magter.

Den 17. marts 1949 modtog regeringen fra den amerikanske ambassade en note, i hvilken regeringerne i USA, Belgien, Canada, Frankrig, Luxembourg, Nederlandene, Norge og Storbritannien indbød den danske regering til i begyndelsen af april at underskrive Atlantpagten i Washington. I sit indlæg under Folketingsdebatten betonede statsminister Hans Hedtoft, at det var den af blokdannelsen og ensretningsprocessen i Østeuropa skabte uro, der nødvendiggjorde et nærmere sikkerhedspolitisk samarbejde mellem Vestens demokratier. Regeringens forslag vedtoges den 24. marts med 119 stemmer mod 23.

Pagtlandenes undertegnelse af traktaten fandt sted den 4. april 1949 i Washington. På Danmarks vegne blev Den nordatlantiske Traktat underskrevet af udenrigsminister Gustav Rasmussen og ambassadøren i Washington Henrik Kauffmann.

Alliancens militære styrke var i begyndelsen begrænset. Til forskel fra østblokken havde en stor del af NATO-landenes krigsmagter demobiliseret efter fredsslutningen i 1945. Korea-krigen førte til en generel optrapning af den kolde krig, hvad der afbrød denne nedrustning. Foruden at øge sin militære styrke var det NATO's tidlige mål også at indføre en effektiv organisation og at genopruste Vesttyskland. Det sidste skete formelt i maj 1955, da Vesttyskland blev medlem af NATO. En uge senere deklarerede Sovjetunionen dannelsen af Warszawa-pagten. (Duverger 1973; Huntington, 1957; Corvisier, 1979; Boel, 1988; Udenrigsministeriet, 1968; Branner1991; Wæver, 1989)

Perioden fra 1949 til 1989 kendetegnes af 2 perioder, der begge er blevet betegnet kold krig. Begge de kolde krige var sikkerhedspolitisk domineret af kernevåbnene. Den første koldkrigsperiode var perioden fra ca. 1955 til ca. 1965. I begyndelsen af 1980'erne vælges Ronald Reagan til præsident

og den anden kolde krig tager sin begyndelse. I midten af 1980'erne tiltræder Gorbachev som formand og indleder internt i Sovjetunionen store forandringsprocesser, perestrojka.

Sovjetunionen viser samtidig med perestrojka efterhånden også indre tegn på økonomisk udmattelse, fra Østtyskland rejser familier på ferie i Ungarn, og flygter her til Vesten. En lang række faktorer tilsammen fører til at Østtyskland i løbet af de sidste få måneder af 1989 kollapser uden blodsudgydelser, eller anvendelse af kernevåben. Med sig trækker Østtyskland en lang række af de tidligere Øst-stater. Sidst, i løbet af 1991-93 kollapser Sovjetunionen og bliver igen til Rusland. (Madsen, 1986, Wæver, 1989)

Europa efter 1989

En række nye træk ved den internationale og sikkerhedspolitiske udvikling betyder, at den europæiske borgerkrig fra omkring 1989 må betragtes som ophørt. Den kolde krig, som var affødt af 2. verdenskrig, og som i en ca. 45-årig periode havde præget Europas stilling i verden og forholdet mellem de europæiske stater indbyrdes, kan set i et langt perspektiv i dag siges at have været en kort, men kulminerende periode i Europas lange borgerkrig. Fra 1989 begynder man igen i de europæiske nationalstater at tale om ét Europa. Og samtidig begynder europæerne at kunne kigge ud over egne konflikter og eget geografisk område. Verden globaliseres således igen, ifølge europæeren.

MILITÆRET SOM KULTURBÆRENDE INSTITUTION

I den foregående beskrivelse har jeg foreløbig søgt at fremhæve og opstille karakteristiske træk og sammenhænge mellem det europæiske individs indrepsykiske strukturering og de øvrige samfundsmæssige institutioner - herunder også militæret som social, identitetsskabende og kulturbærende institution, som i dag indgår som grundlag for den særlige opgave den militære leder, officeren, skal håndtere.

Officeren må som historisk figur og i rollen som leder undervejs i denne fremstilling tage højde for statsdannelserne, opkomsten af nationalstatslige identiteter, som efterhånden blev loyale og forudsigelige, og som officeren derfor i langt højere grad kunne stole på og delegere opgaver til, for nye teknologier og undervejs gradvis ændre sin ledelse og tilpasse organisationen. Såvel ledelse som organisation er således i Forsvaret udtryk for meget lange og meget dybe historiske erfaringer.

Den særlige militære indstilling

En lang række sociologiske forfatterskaber, som beskæftiger sig med organisationssociologi, peget på, at en organisation med de opgaver som Forsvaret har, nødvendigvis vil får en administration, hvis karakter er stærkt bureaukratisk jf. Weber, Huntington og Abrahamsson. Jeg har i beskrivelsen af den militære organisations opkomst, da også beskrevet udviklingen som tæt forbundet med nationalstatens og bureaukratiets opkomst. Et af de helt centrale formål med en bureaukratisk organisation har disciplineringen, beherskelsen og en nøjagtig forudberegning af enhver given adfærd i organisationen.

Ikke-forudberegnet adfærd i en militær organisation kan i visse tilfælde medføre katastrofe måske udslettelse af den militære organisationen og endog for den stat, den er beregnet til at virker for. Som afledt vilkår heraf kommer at denne bureaukratisering, samtidig har som funktion at ophæve personlige følelser eller gruppeorienterede stemninger fra organisationens samlede administration og handlinger.

Officeren repræsenterer i det militære bureaukrati således et markant eksempel på, hvad der er blevet benævnt: adskriptiv professionalisme. Officerens position og status i den militære organisation afgøres ud fra den position, som han har fået tildelt. Officeren selv har ringe indflydelse på sin egen stilling, men er som i et organisatorisk panoptikon konstant udsat for bedømmelse og udvælgelse til en fremtidig position han så skal 'roteres' over i. Officeren bliver under vejs i sit karriereforløb i stigende grad afhængig af den militære organisation, og bliver derfor typisk konform i sin adfærd og loyal overfor organisationen. (Abrahamsson, 1971)

Denne professionskarakter: konformitet og loyalitet i den militære organisation understøttes af en række udbredte bureaukratiske forhold, men disse bliver tydeligere i Forsvaret end i andre bureaukratier. Dette sker fordi den militære organisation er forholdsvis lukket i forhold til det omgivende samfund. Den militære organisation er stor og kompleks, og er næsten et samfund i samfundet: det har sine egen kommunikationssystemer (bl.a. Forsvarets Interne Intranet, FIIN), egen forsyningstjeneste, f.eks. Danilog og den har en egen sundhedstjeneste. Andre civile bureaukratier må modsat den militære organisation benytte sig af statens almindelige institutioner.

Dette medfører at officerer i den militære organisation kan leve afsondret fra det civile samfund på lukkede områder eller i kaserner og skoleanlæg, hvori den militære elite gennemgår forholdsvis lange uddannelsesforløb, hvori der lægges stor vægt på effektiv, forudsigelig og konform adfærd. Socialiseringen af officererne i de militære organisationer er således mere total (Foucault, 1975; Goffman, 1963) end i andre sociale ordener. Dette understøttes ved at daglig omgang især blandt officerer indbyrdes er mere reguleret end i andre sociale ordener på grund af rang, særlige hilsner, symboler og påklædning, som understreger både samhørighed og hierarkisk forskel. Officeren er af disse grunde i højere grad end andre professioner 'indlejret' i organisationen.

Officeren er i langt højere grad end andre professioner bundet til organisationen, selvom den administrative og teknologiske udvikling har været med til at *"civilisere"* officerens arbejde. I en virksomhed, et ministerium eller lign., kan den enkelte skifte til ansættelse i en anden organisation og stadig udnytte sin ekspertise, det er kun i få tilfælde muligt for en officer som er bundet til organisationen i et livslangt ansættelsesforhold og derfor også mere tilbøjelig til at acceptere organisationens fremherskende mål og dens virke.

På grundlag af alle disse faktorer, der virker i retning af at skabe konform adfærd i det militære system er den svenske sociolog Bengt Abrahamsson (1971) efter en stort anlagt undersøgelse nået frem til fem hovedelementer i, hvad der fremstilles som en særlig militær 'ideologi':

1. *nationalisme*
2. *pessimistisk opfattelse af den menneskelige natur*
3. *alarmisme (= pessimistisk vurdering af muligheden for krig)*
4. *politisk konservatisme*
5. *autoritær indstilling.*

Abrahamsson er af den opfattelse at 1., 2. og 3. særlig dannes på grundlag af militærets funktion og derfor er uafhængige af interne forandringer i den militære organisations struktur, mens 4. og 5. er internt påvirkelige.

Nationalisme

Som det er fremgået så var den militære organisation under den europæiske enevælde og en periode efter knyttet til det herskende dynasti. Den militære organisations opgave var forsvaret af dynastiet og dets interesser. Efter gennembruddet af folkesuveræniteten og med oprettelsen og udbredelsen af en række mere eller mindre demokratiske nationalstater i Europa blev den militære organisations opgave forsvar af det nationalstatslige territorium samt etableringen af en nationalstatslig loyal identitet. Da statsmagtens forskellige regeringer varierede over tid, efter de samfundsmæssige interesseforskydninger, blev de militære værdier i højere grad knyttet til konstante nationale faktorer som f.eks.: territoriet og folket som begreb, forfatningen eller en evt. konstitutionel monark som kunne fungere som symbol på nationen. Af befolkningen blev den militære orden i sig selv et symbol på nationen og som vogtere af de nationale værdier, altså ud over den socialisering halvdelen af befolkningen har måttet gennemgå. Nationalsymboler som f.eks. flag, nationalsange og nationale mindedage, der ofte er militære mærkedage, har derfor en særlig plads i det militære ceremoniel (Abrahamsson, 1971).

Den menneskelige natur

Den militære ordens opgave er todelt i en internt socialiserende og en eksternt afskrækkende eller kæmpende. Til den militære orden er således knyttet både en frygt for den menneskelige natur og en frygt for andre staters hensigter. Såvel individers som staters hensigter bliver opfattet pessimistisk og antagelig mere pessimistisk af officerer end af andre samfundsgrupper, da er den militære organisations og officerernes primære opgave at forberede sig til at modstå ydre aggressioner. Dette referencepunkt kan let medføre en pessimistisk indstilling til den menneskelige natur, og at mennesket generelt er utroværdigt. (Abrahamsson, 1971) S. P. Huntington har i sit klassiske værk indenfor militærsociologien en rammende formulering heraf:

> *"Den militære professions eksistens forudsætter modstridende interesser hos mennesket og anvendelsen af vold til at fremme disse interesser, følgelig anser den militære etik konflikt for at være et generelt menneskeligt fænomen, og den betragter volden som noget rodfæstet i menneskets permanente biologiske og psykologiske natur. Mellem det gode og det onde i mennesket lægger den militære etik vægten på det onde."* (Huntington, 1957: 62f)

Alarmisme

For officerer i militære organisationer vil det gælde i højere grad, de opfatter andre staters førte politik som en trussel og som udtryk for aggressionshensigter. Den militære alarmisme hænger tæt sammen med støtte til en forøget eller fortsat tildeling af samfundsmæssige ressourcer til opretholdelse af det nationalstatslige forsvar. Denne opfattelse og dette ønske er af selvindlysende interesse for dette forsvars udøvere. Andre samfundsgrupper, som lægger stærk vægt på en tildeling af ressourcer til andre samfundsmæssige opgaver, betragte typiske den sikkerhedspolitiske situation mere positivt. Den professionelle officer har den specielle opgave, at det som en del af hans professionelle kunnen er, at han kan udøve et 'kvalificeret' skøn over den fremtidige mulighed for krig. I denne skønssituation står han ofte tilbage med sit professionelle skøn, og her vil han typisk være mere tilbøjelig til at se krigstrusler end en situation bestående af fred. (Abrahamsson, 1971)

Politisk konservatisme

Visse undersøgelser og forfattere er fremkommet med den opfattelse, at den politiske konservatisme, som den militære organisation udviser, primært skulle kunne forklares ved en officersrekruttering fra samfundets middel- eller overklassen. Denne antagelse bestrides af Abrahamsson, da undersøgelser i en række lande har vist, at officersrekrutteringen i stadig højere grad finder sted på

en bred samfundsmæssig basis. Sammenlignet med andre erhverv med tilsvarende uddannelsestid er der dog blandt officererne flere med en baggrund i de lavere statuslag. Hvad status quo-synspunkter angår, så er de dog stadig stærkest udbredt blandt officerer. Dette forklarer Abrahamsson med at officerskorpsets idealer er så markant forskellige fra det civile samfunds, og at dette har en større rolle end den sociale baggrund. Officeren er med andre ord ikke konservativ, fordi han er særlig interesseret i en bestemt fordeling af de samfundsmæssige goder, men snarere fordi konservative synspunkter i højere grad er i overensstemmelse med hans specifikke militære værdier. Det gælder sandsynligvis først og fremmest efter 1945, da mellemkrigstidens officersrekruttering skete i de fleste europæiske lande overvejende fra middel- eller overklassen. (Abrahamsson, 1971)

Autoritær indstilling

Den militære organisation har som mål at fremme effektivitet, koordination og automatisk udførelse af ordrer også i situationer, som finder sted under ekstremt ydre pres. Et sådant mål resulterer i, at de fleste militære organisationer lægger stor vægt på disciplin, hvilket medfører autoritære i højere grad end demokratiske holdninger fremmes. Den militære organisation er hierarkisk og autoritært opbygget, og følgelig vil officeren derfor typisk være mindre tolerant overfor afvigende meninger, mindretal og en bredt udformet (demokratisk) beslutningsproces. (Abrahamsson, 1971)

AFRUNDING - MILITÆR LEDELSE I MODERNITETEN

Perioden fra Den franske Revolution og frem til i dag beskriver statens og demokratiets langsomme og gradvise udbredelse og udvikling. Militæret kan siges at have udviklet sig fra militær til forsvar, og den udvikling viser parallelle processer til den samfundsmæssige udvikling af demokratiet.

Militæret har, som vi har set det, ikke altid tilhørt staten eller været demokratisk funderet. Gennem det syttende århundrede svingede magtbalancen i Forsvaret mellem adelskab og borgerskab. At adelen udpegedes som særligt loyale, modige og ærefulde, hang sammen med at de levede deres liv i samme sociale klasse som regenten.

Officerskorpsenes adelige præg hang, ud over adelens identitetsopfattelse sammen med, at kongerne nok endnu var enevældige, men deres relation til adelen var ingenlunde fri eller almægtig, noget der tydeligt fremgår af f.eks. den engelske borgerkrig. Den dynastiske stat måtte derfor sikre en vis magtbalance mellem det herskende fyrstehus og aristokratiet. Kongens magt- og handlefrihed var således begrænset af adelens privilegier i form af bl.a. skattefrihed og monopol på de overordnede stillinger i hæren, flåden og diplomatiet. For kongemagten var adelen således stadig en væsentlig magtfaktor, hvis støtte måtte købes med protektion og avancementer, således, at der etableredes en sammenhæng mellem ejendom og kvalifikation til rang i alle hærens grene, bortset fra de tekniske. Læg mærke til her, at det netop er denne køben sig plads i bureaukratiet, som Weber med sin bureaukratidefinition gør op med:

> *"Den moderne form for organisering av myndighet skiller byrået principielt fra hjemmet. For den skiller i det hele tatt embedsvirksomheten fra privatlivets sfære, og skiller embetets penger og ressurser fra embetsmannens private eiendom. Overalt oppstår dette skilleførst etter en lang utvikling."* (Weber, 1922: 108).

Adelen opfattede længe endnu som led i sin identitet, at officersgerningen snarere var et spørgsmål om *'natur'* end om uddannelse, men måtte efterhånden som forsvaret som organisation blev mere og mere uoverskuelig og avanceret med hensyn til strategi, taktik og teknologisk udvikling, acceptere at lade sig undervise i de forskellige discipliner. Hovedtrækkene i udviklingen er imidlertid, at

adelen af regenterne fortsat blev opfattet som mere loyale, modige og ærefulde, hvilket medførte at de blev placeret i ledende officersstillinger, hvilket også var det eneste de var 'kvalificerede' til og her lod de fortsat magten tale. 'Kvalificering' skal her forstås i form af en traditionel refleksion, at slægtskab, opvækst og direkte oplevelse af forvaltning af ledelsesposter, i sig selv var tilstrækkelig kvalificering - der blev ureflekteret henvist til Gud, Konge, byrd og tradition (ikke historie, som er et moderne og reflekteret begreb).

Da adelens selvforståelse bestod i, at den eneste forudsætning for at besidde en officerspost var de *medfødte* dyder: mod og ære, blev de tidlige militære skoler præget af modstand. Kampen stod om definitionen – *mod* eller *teknik*; medfødt eller tillært. Dette medførte en splittelse i de militære skoler.

Én skolekategori underviste således officerer af adelig baggrund i dannelse og etikette, f.eks. Louis XV' s skole Ecole Militaire, som blev oprettet i 1751, og som i højere grad blev oprettet til at understøtte landadelen snarere end at forbedre hæren – militære emner spillede kun en mindre rolle i pensum.

Én anden skolekategori var rettet mod at træne teknisk kompetente officerer til artilleriet og ingeniørtropperne. Undervisningen var uden reel militærvidenskab, og havde derfor ikke nogen interesse for adelige officerer. Skolerne var derfor hovedsageligt bemandede med borgerlige officerer.

Udviklingen i retning af militær professionalisering blev koncentreret i to perioder i det nittende århundrede. Gennem og umiddelbart efter Napoleonskrigene etablerede de fleste nationer grundlæggende militæruddannelser og slækkede på adgangen til officerskorpset.

At adelen længe forsøgte at basere officersgerningen på sin sociale status i det feudale samfunds hierarkiske opdeling, og ikke på uddannelse og træning, viser at de ikke endnu var professionaliserede, hvilket samtidig viser sig i deres modstand mod deres fremtidige plads i det moderne samfund.

Det var altså ikke nogen tilfældig opdeling af militærskolerne, som medførte at adelen kom til at stå for dannelse og ledelse, mens borgerskabets officerer kom til at stå for teknik og altså ekspertise. Kampen er imidlertid udslaget af langt dybere samfundsmæssige opbrud, som har dybe implikationer for ledelsesbegrebet indenfor de militære systemer.

Den skolemæssige opdeling rummer således en række større historiske opgør: Det vi ser, er kampen mellem regenternes og adelens traditionelt og naturligt begrundede privilegier overfor det fremspirende borgerskabs teknik, økonomi og demokrati.

Demokrati og ledelse

Befolkningerne levede, som vi så det, før moderniteten og statsdannelsen traditionelt begrundet. Der var tale om befolkninger, der kun havde en svag eller ingen individuel eller national identitetsdannelse, som var meget ung, dvs. lav gennemsnitlig levealder, der for store deles vedkommende ikke kunne læse eller skrive, ikke kunne forstå hinandens fremmede dialekter, ikke havde evnen eller vanen til behovsstyring, sandsynligvis fungerede motorisk og sprogligt dårligt, osv., og som magt- og ledelsesmæssigt set smeltede sammen med fyrsten, kongen eller diktatoren i en symbiotisk ordens- og normkonstituerende kosmologi.

Moderniteten var netop et bredt anlagt opgør mod denne form for *magtens tale*, og rummede derfor en lang række kampe mod religiøs, videnskabelig, politisk, social og filosofisk lydighed. Den religiøst og metafysisk begrundede kongemagt og adelen tabte sin legitimitet. Problemet var imidlertid, hvad der skulle træde i den religiøst og metafysisk begrundede magts sted. Efter magtens fald opstod *en magtens intethed*. Denne *intethed* bliver helt central, fordi den markerer det moderne samfunds grundlæggende *center*. I den før-moderne feudale orden repræsenterede fyrsten magtens tale. Når fyrsten talte, var det magten, der talte under henvisning til Gud. Magten var dermed autoritært bestemt på forhånd. Magten skulle blot ytre sig. Med moderniteten etableredes det modsatte forhold: det bliver talen som i sig selv konstitueres som magten. Samfundet domineres herefter af menneskenes tale og samtale, som samtidig bliver konstituerende for det moderne demokratiske menneske. Med moderniteten og med den ny kapitalistiske økonomis opkomst grundlagdes nye begrundelser og afledte forståelsesformer, der i høj grad præger nutidens tanker om ledere og ledelse. (Larsen, 1996: 54)

Med modernitetens opgør grundlægges nye forståelsesformer, der kommer til at præge nutidens tanker om forsvar og ledelse, således opstår staten, samfundet, folket og demokratiet som nye konstruktioner, der gensidigt forudsætter hinanden. Samfundet og folket bliver til, når det stilles overfor staten, og i samme proces kommer individet, barnet, naturen og senere ungdommen til syne i nye former. Det er i denne nye helhed at motivation og demokratisk samtalestruktur skal findes. De nye grundkategorier, der konstituerer det moderne menneskes hverdag under staten er: økonomi, arbejde, offentlighed, frihed, osv. Moderniteten har hermed konstrueret en radikalt anderledes struktur, og rummer så radikalt anderledes institutioner, at den samtidigt nykonstruerer menneskets indrepsykiske struktur, som derfor dybest set i dag er underkastet nye og radikalt anderledes identitetssøgende processer.

Subjektets individuelle stillingtagen og kalkulation, det at forholde sig – reflektere - til sig selv, noget eller nogen, er et nyt historisk fænomen, et nyt træk ved mennesket, der først kan komme til udtryk det øjeblik individ, marked og offentlighed opstår. Med dette reflekterende individ dør traditionen og historien fødes.

Til det nye individ knytter sig et helt nyt sæt af handlingsbetingende begreber: behov, holdninger, frihed, dannelse, etc. På samme måde som behovene med markedets opkomst knytter sig til de købedygtige behov, på samme måde opstår holdningerne - de politiske holdninger - som resultat af opkomsten af det borgerlige individ, hvis udfoldelsesdimension er det offentlige rum, domineret af politik og tale.

Disse mange nye begreber kan samles i tre af den moderne ledelses mest centrale begreber: *værdier*, *holdninger* og *motivation.*

På trods af motivationens, værdiernes og normernes løsrivelse fra den ordens- og normkonstituerende kosmologi kan der, som det fremgår imidlertid ikke siges at være tale om, at der udvikles hvilke holdninger som helst, men der udvikles et system af politisk 'omsættelige' holdninger.

Det moderne menneske fik efterhånden i det nye offentlige rum stadig mere abstrakte opgaver – det skulle være borger, stemme, være værnepligtig og forsvare "grænsen". Det radikalt nye i såvel struktur som handling kom således også til at gælde for både krigen og soldaten. Modernitetens nye individ skal således kunne forholde sig politisk, ideologisk, økonomisk beregnende, hvad det ikke havde skullet før. Det nye individ er politisk, købedygtigt, nationalist, etc.

Det var især i de nye institutioner: kærnefamilien, skolen, hæren, politi, fængselsvæsenet, etc., at denne socialisering fandt sted. Disciplinering, overvågning og straf var kendetegnende for den socialpolitik, der fandt sted (Foucault, 1975). Masserne skulle gøres tilgængelige til såvel produktion som destruktion. Sammenhængene mellem de nye institutioner og opdragelsen af nationalstatens borgere var noget allerede Napoleon var særdeles opmærksom på:

> *"There will never be a fixed political state of things until we have a body of teachers instructed on established principles. So long as the people are not taught from their earliest years whether they ought to be republicans or royalists; Christians or infidels, the state cannot properly be called a nation".* (Napoleon i Kedourie, 1960: 82)

Napoleon formulerer her den nære sammenhæng mellem statslige institutioner og en befolkning, som skulle bestå af forudsigelige og rationelle individer, der var selvstændigt reflekterende, med en selvstændighed hvis handlinger holdt sig inden for modernitetens nye institutionelle rammer. Og Napoleon fortsætter sit argument, idet han henviser til Fichte:

> *”The purpose of education is not to transmit knowledge, traditional wisdom, and the ways devised by a society for attending to the common concerns; its purpose rather is wholly political, to bend the will of the young to the will of the nation. Schools are instruments of state policy, like the army, the police, and the exchequer. In this dialogue on Patriotism and its Opposite, Fichte says that a state which adopted his educational policy could dispense with an army, for then it "would have a nation to put in arms, which simply could not be defeated by any mortal power"*
> (Napoleon i Kedourie, 1960: 83f)

De nye strukturer havde brug for mennesker, der var ’selvstyrende’, men selvstyrende og selvstændige inden for eller sammenflettet i de rammer der blev lagt ud af de nye magt-, ejendoms- og produktionsformer. Det selvstyrende element måtte ikke gå for vidt, men blev ledet nøje. Dette ”selvstyrende” element i mennesket, blev senere ”opdaget” af Freud og kaldt ”super-ego”, og som Freud på grund af manglende historisk og politisk indsigt, gav en ontologisk, naturlig forklaring. (Fromm, 1979)

Freuds styrende ”over-jeg” var imidlertid intet andet end internaliseringen af den af Max Weber iagttagede protestantiske produktionsetik, og som sådan var den behæftet med en god portion konfliktmateriale; m.a.o. politiske og økonomiske blinde pletter. Identitet opstår ikke kun pga. indrepsykisk sublimering; den opstår også pga. begreber, ord og sprog, og ikke mindst fordi disse begrebsmæssige størrelser indgår i en samfundsmæssig historie og magtkamp, hvis diskursive kampe i stigende grad bliver præget af kalkulation, dobbeltkommunikation og reifikation. På samme måde som kalkulation og forudsigelighed er blevet nødvendig på det økonomiske marked, på samme måde er magtmæssig, politisk og ledelsesmæssig kalkulation eller strategisk tænkning blevet nødvendig i den ny offentlighed, på det politiske marked. Og derfor også blandt officerer.

Det er dette moderne borgerlige individs holdninger som ’passer’ ind i dén sociale form for tvang, som Durkheim talte om (1902), og som retter sig imødekommende mod det nye marked og den nye politik; med andre ord i de rammer, som de nye samfundsmæssige magtformer tillader.

Handling, motivation og værdier - selv moderne eller nutidige motivation - kan derfor ikke ses løsrevet (d.v.s. f.eks. ontologisk, biologisk, genetisk) fra den tidlige statsdannelsesproces. Med begreb-

et motivation siger man samtidig implicit: individualisering, marked, lønarbejde, nationalstat, statens og magtens løsrivelse fra suverænen, folk. Handling og motivation – disses indrepsykiske strukturering har omfattende konsekvenser for individets perceptionelle 'evner', ja hele det følelses- og begrebsapparat, der i dag i udpræget grad er styret af disse 'størrelser'.

Disse bliver de dominerende socialiserende kræfter for individet, og har som sådanne dybe implikationer for ledelses- og managementbegrebets udvikling.

For ledelsesbegrebet har det medført en lang periode fra middelalderen til ind i sen-absolutismen på linie med en lang række lignende begreber kunne indgå traditionelt ureflekteret og indlejret. Ledelsesbegrebet kunne således indlejret indgå i en ordens- og normkonstituerende kosmologi – begrundet i det Guddommelige og repræsenteret på Jorden af Konge og adel.

Med demokratiets indførelse forkastedes denne tolkning ikke med det samme, men et ledelsesbegreb blev begrundet rest-traditionelt og modsætningsfyldt helt op til sen-1950'erne, hvor det fungerede som en substantiel, traditionel borgerlig repræsentationsorienterende ledelse. Vi kan kalde denne ledelsesform for traditionelt begrundet, ureflekteret eller førsteordens ledelse. Fra ca. 1960 og frem er ledelsesbegrebet i stadig højere grad blevet diskuteret som en eksistentiel og erkendelsesmæssig størrelse – f.eks. i benævnelsen: værdiledelse (Thyssen, 1997; Kirkeby, 1998). Denne udvikling af ledelsesopfattelsen peger frem mod, hvad vi kan kalde en andenordens ledelse. En ledelse, der er i stand til at reflektere over egen praksis og indgå i demokratiske processer. Der ser således ud til at være sket et skred i ledelsesbegrebet fra at bestå i noget substantielt til noget, der begrundes i værdier og tale, og som samtidig skal muliggøre at ekspertisen selv tillades at håndtere information og foretage syntese – træffe ekspertisevalg og håndtere delegering.

Det fra en ordens- og normkonstituerende kosmologi løsrevne ledelsesbegreb bliver derfor parallelt med motivationsbegrebet historisk struktureret af nationalstaternes dannelse, det opkommende marked og økonomi, politikken og offentligheden.

Ledelse - magt eller herredømme

I diskussionen om en demokratisering af Forsvaret, Forsvarets ledelse og Forsvaret uddannelsesinstitutioner, Forsvarets erfarings- og læreprocesser og ikke mindst i Forsvarets opgaver er det generelle spørgsmål om magt- og beherskelsesforhold centralt. Hvilke beherskelsesforhold kommer til udtryk i den daglige ledelse, undervisning og samtale i det moderne forsvar?

Med henvisning til sociologen Øjvind Larsens Max Weber diskussion (1996) vil jeg i beherskelsesforhold skelne mellem magt og herredømme. Weber definerede *magt* som muligheden for at sætte *sin egen vilje* igennem inden for en social sammenhæng, også selv om denne vilje møder modstand. Magtforholdet kendetegnes ved, at der ikke kræves nogen begrundelse for dets udøvelse. (Larsen, 1996: 62) Den militære ledelse og træning, som værnepligtige soldater udsættes for, kan efter min opfattelse henregnes til magt, da mange af de små tvangshandlinger hverken er begrundet i legalitet eller i legitimitet - hvorfor skal der f.eks. dagligt bankes "Amsterdam", hvordan er det legitimeret, og hvor er det begrundet legalt? Og ikke mindst: hvad medfører det for den værnepligtiges demokratiopfattelse, hans demokratiske læring og motivation?

I modsætning til magt kræver *herredømme* en åben henvisning til legitimitetsgrundlaget. Den, som adlyder en befaling, *må vide, hvorfor han adlyder befalingen*. Der er ifølge Weber tre former for legitimt herredømme, nemlig det legale, det traditionelle og det karismatiske herredømme. Det legale

herredømme beror på troen på legaliteten af den givne orden, og på at de, som udøver herredømmet, gør det på grundlag af den legale orden. Dermed er Webers herredømme i langt højere grad i overensstemmelse med forsvarets ledelsesdirektiver end den magt, der bliver udøvet. (Larsen, 1996: 62)

Den ledelse, der ifølge Forsvarets ledelsesdirektiv *burde* udøves, burde dreje sig om at etablere en klar formidling mellem legitimitet og legalitet. Man kan så spørge, hvorfor der udøves magt og ikke herredømme i Forsvarets ledelse?

Forsvarets pædagogik og ledelsesformer viser tilbage til den lydighed, som officererne historisk har været underlagt og stadig lovgivningsmæssigt er underkastet. Den autoritære lydighed løber dog ind i det problem, at officeren ikke længere med moderniteten kan henvise til et fælles kulturelt grundlag, når der skal etableres legitimitet, men tværtimod selv må forsøge at etablere ledelse overfor værnepligtige, som får stadig sværere ved at forstå hinanden. Samtidig er officeren, som alle andre, personligt påvirket af det moderne samfunds værdimæssige frisættelse, og har som person heller ingen almene værdier at falde tilbage på. (Larsen, 1996)

Hvor en officer tidligere nogenlunde vidste, hvilke effekter et initiativ kunne have, ved han det ikke længere. Hvor den traditionelle identitet knyttede bagud (fortid, tradition, autoritet) knytter den i dag fremad (værdier, mål, fremtid, udvikling, dialog, demokrati). Tidligere bar traditionen den identitet og funktion, den enkelte skulle tage på sig. I dag er de traditionelle rammer fraværende, usammenhængende, under reetablering eller ugyldige. Identitetsdannelsen er nu den enkelte unges eget projekt - et meget omfattende, meget afprøvende, sårbart og søgende projekt, der af samme grund bliver meget diskuterende/talende. Officeren skal altså forholde sig til værnepligtige, hvis værdier og motiver han ikke kender. Under de omstændigheder bliver den demokratiske samtale, der skal legitimere herredømmet, temmelig belastet. Officeren er i stigende grad henvist til den personligt bårne legitimitet, når han skal tage stilling til, hvordan han vil lede, undervise og træne.

Der eksisterer ikke længere nogen alment gældende ordens- og normkonstituerende kosmologi, i det moderne samfund, som en lydighed kan etableres på. På den ene side bevirker opbruddet i det moderne samfund en tiltagende individualisering og samtidig bevirker opbruddet en tiltagende bureaukratisering. I kølvandet herpå bliver det enkelte menneske i stigende grad henvist til sig selv, sin person, når der skal tages stilling til hvordan der skal handles. *Lydigheden* er derfor ikke længere hverken en adækvat eller en identitetsbefordrende form for handlen.

De enkelte områder af den offentlige forvaltning selvstændiggøres eller differentieres som egenrådige delsystemer, herunder også forvaltningen og ledelsen af Forsvaret, der først og fremmest fungerer ved at afgrænse sig selv i en selvreference for at opretholde sig selv i forhold til andre ydre 'systemer', der betragtes som en fremmed omverden for det enkelte system.

Modernitet, autoritet og ledelse

Forsvaret og officeren befinder sig i brændpunktet af alle disse modsigelser. På den ene side er officeren som alle andre mennesker personligt præget af den normative frisættelse i det moderne samfund. På den anden side skal officeren udfylde sin *rolle* i forsvaret. Her stilles imidlertid en lang række modsigelsesfyldte krav til den enkelte, som dels hører sammen med det enkelte område og dels med forholdet til andre systemer. Det drejer sig først og fremmest om krav, som kommer fra hhv. loven, officerens overordnede, officerens ekspertise og det civile samfund. Officereren må kunne opfylde disse krav for at kunne opretholde sin *rolle*. Det paradoksale er, at det er *personen* og ikke *rollen* som bærer ansvaret for at disse krav opfyldes. (Larsen, 1996)

Og officeren har som person meget få eller ingen normer at falde tilbage på under indtrykket af sådanne 'krydstræk', som kunne legitimere hans handlen som leder.

Officerens beslutninger foregår ikke længere indenfor systemer præget af kontrol, men ud fra en systemdannelse, hvor han i bedste fald kontrollerer *afgivelsen* af kontrol til sine soldater i forbindelse med uoverskuelige hændelsesforløb (uddifferentiering/delegering). Han må lede gennem at forsøge at reducere kompleksitet ved at differentiere og/eller forøgelse af egenkompleksitet.

Vi har set, at den samfundsmæssige udvikling og udviklingshastighed efter den franske revolutionen forøges voldsomt, hvilket finder sted med en uddifferentiering af samfundets forskellige områder i forskellige funktionssystemer. Emile Durkheim udgav i 1893 sin bog om arbejdsdelingen (differentieringen). Pointen var heri, at jo højere grad af differentiering i arbejdsdelingen, jo vigtigere er ikke blot behovet for integration, men også forudsætningen om at integrationen allerede har indfundet sig. Jo mere arbejdsdeling og differentiering, jo mere udsættes kommunikationen for den belastning, at man skal snakke sammen med folk, om hvem man ikke aner, hvad de laver, man kender ikke deres kontekst og deres referencer. Differentieringen medfører flere og flere opdelinger, hvorefter man kan spørge til hvad det er for en kommunikation, der kan holde den sammen?

Hvordan er samfundet muligt spørger sociologerne? Med mit kommende feltstudie i baghovedet kan jeg spørge: Hvordan er Forsvaret muligt? Og videre: Hvordan er ledelse mulig?

Nye unge i Forsvaret

Den nye unge bærer i sin begrebsdannelse nationalstaten, markedet og behovsudskydelsen. Den nye unge kan håndtere abstrakt tid, arbejde og økonomi. Så det er ikke her den tunge opgave ligger. Nutidens unge oplever derimod et voldsomt psykisk pres ved hele tiden at skulle tage stilling og træffe valg, fordi det centrale spørgsmål i deres moderne søgeprocesser mod en identitetsdannelse er "hvem er jeg?". De unges motivation er afhængig af, at skabelsen af identiteten kan findes i hverdagen, i uddannelse, arbejde, privatliv, livsstil - arbejde er f.eks. ikke lønarbejde, men i højere grad identitetsarbejde - det handler om livsstil, om at kunne finde sig selv i arbejdet, om egne værdier. Og det øjeblik denne afprøven, denne identificeren sig med uddannelsen eller med arbejde ikke holder, opleves uddannelsen eller arbejdet som identitetstruende. Derfor kan det blive problematisk at give slip på dette identitetsarbejde og træde uniformeret og anonym ind i forsvaret i en "grøn camoufleret" gruppe, at slippe den for identiteten så centrale samtale i et lydigheds- eller kommandoforhold, *netop* fordi det opleves *identitetstruende*.

De nye unges megen tale og fokusering på identitetsarbejdet kan forklares på mange måder bl.a. som selvreference, kulturel frisættelse etc. Konkret ser udviklingen ud til at hænge sammen med, at de vestlige demokratiske samfund siden midt i 1960'erne har udviklet sig stadig mere værdimæssigt forskelligt. Alle de instanser (sted, stand, slægt, religion, køn), der i traditionelle samfund medvirker til at normer og holdninger bliver ens og videregives til næste generation, er man nu frigjort fra. Individet er "adskilt fra fortiden, adskilt fra blot at være familie- og standsmedlem og altså fra at kunne blive reduceret til at være for eksempel 'faderens søn' [..] og er derfor forpligtet til at være fri." (Harste, 1997). Frisættelsen indebærer usikkerhed, for hvordan vælger man rigtigt i det hav af muligheder, der ligger åbne? Hvert eneste valg, man træffer, får betydning for ens identitet, for man er hele tiden i gang med at skabe sig selv, og dette foregår som en konkurrence om at stå udenfor konkurrence. (Beck 1997; Giddens 1991; Harste 1997; Ziehe & Stubenrauch, 1983).

Med andre ord, nye tolkninger, nye identiteter, ny legitimitet: nye værnepligtige med ny adfærd og ny motivation. Det multikulturelle eller rettere del-kulturelle dannes således ikke ud fra etnicitet eller nationale baggrunde - selv den unge fra Brovst kan opføre sig uforståeligt.

Den tidligere kristent-borgerlige monokulturelle basis, som officeren i sin ledelse tog for givet, er i mange henseender eroderet væk, og staten er ikke længere en isoleret og suveræn størrelse, men under omdefinering, indadtil såvel som udadtil. Den eksterne udvikling går i retning af et samarbejde mellem forskellige stater under en overordnet regionalstat, og det medfører at statens legitimitet falder, da den er tvunget til at sprede sin magt over forskellige transnationale størrelser som EU, NATO, FN, WEU etc. Men i hvilken retning går den interne udviklingen? Hvad vil den værnepligtige opfatte som legitimt? Hvilke *værdier, holdninger* og *motivation* har den unge, og hvad konstrueres de af - nationalstat, folk eller globalisering?

Forsvarets legitimering - en drejning på 180 grader

Det er den udenrigs- og sikkerhedspolitiske situation, som sætter rammen for indeklimaet i det danske Forsvar. Overordnet set kan man sige, at før murens fald i 1989 handlede sikkerhedspolitikken om landområde, hvor den efter murens fald er kommet til at handle om værdier. Der er med andre ord sket en radikal ændring af de sikkerhedspolitiske spørgsmål i løbet af en periode på kun 10 år.

Forsvaret og officeren står med de fredsbevarende opgaver i dag overfor opgaver, som kræver indstilling og struktur stik modsat tidligere: 1.internationalisme - ikke nationalisme; 2. positiv-demokratisk menneskeopfattelse, - ikke pessimistisk opfattelse af den menneskelige natur; 3. konfliktdæmpende opgaver, - ikke alarmisme; 4.udvikling og nyskabelse, - ikke politisk konservatisme; 5. demokratisk-dialogisk indstilling, - ikke autoritær indstilling.

Militæret kan således med en vis ret siges i dag at have udviklet sig til en institution, Forsvaret, som skal kunne forsvare demokratiet. Samtidig har Forsvaret en lang traditionel, indviklet og tung historie, som medvirker til at det ofte har vist sig ude af stand til selv at praktisere demokrati.

Den nye sikkerhedspolitik og Forsvarets nye opgaver kan således være med til at redefinere Forsvarets organisation, officers*indstillingen* og en række grundfæstede militære opfattelser – og være med til at nødvendiggøre nye værdibaserede og demokratiske ledelsesformer, nye pædagogikker og nye fagligheder, der i langt højere grad vil inddrage, lytte til og derefter sætte vilkår for den værnepligtige og den ansatte i Forsvaret. Denne udfordring kommer bl.a. helt konkret med Forsvarets mission i Kosovo, baseret på FN's resolution 1244.

Et sådant Forsvar, der fokuserer på krigens, fredens og demokratiets vilkår, konfronteres derved med sin egen historie, og samtidig skal den samtidig forholde sig til nye identitetsdannelser og nye motivations- og samhandlingsmønstre. Hvordan ser det ud, og hvordan takler officererne etableringen af moderne organisation og ledelse, i forhold til moderne unge overfor opgaven at sikre og udvikle demokrati?

EUROPA - UDVIDELSEN AF DE SIKKERHEDSPOLITISKE OPGAVER

Ved overgangen fra 1980'erne til 1990'erne breder sig en opfattelse af, at radikale ændringer er en mulighed - at det er muligt at overvinde Jalta. I den sikkerhedspolitiske diskussion taler man om de nye perspektivers realitet. Den hidtidige ordens selvfølgelighed svinder bort, uden at nogen ny ordens konturer endnu står klart. Det er derfor ikke underligt, at der er uenighed om, hvilken retning det sikkerhedspolitiske scenarie vil udvikle sig i. Det er dog bemærkelsesværdigt, at en stor del at

de sikkerhedspolitiske deltagere har svært ved at forestille sig en anden orden en den hidtil gældende. Der var ingen oplagte udviklinger i den periodes sikkerhedspolitiske situation, der stak ud som ”nødvendige” eller ”naturlige”. Situationen var sikkerhedspolitisk meget åben. I sådanne historiske vendepunkter får planer, begreber, tolkningsmodeller og organiserende koncepter hurtigt betydning, og kan dermed være med til at ’lukke feltet’.

I sådanne situationer af sikkerhedspolitisk ’eftertanke’ har Dansk politik typisk ført til nedsættelse af en forsvarskommission, således også denne gang. Kort før murens fald i 1988 etableredes således en forsvarskommission, hvis arbejde dog næsten umuliggjordes af de meget turbulente sikkerhedspolitiske omvæltninger. Denne kommission blev da også hurtigt fulgt op af forsvarskommissionen af 1997.

Forsvarskommissionerne

Forsvarskommissionen af 1997 skriver sig ind i en lang række af Forsvarskommissioner, der hver især har været kendetegnet af de sikkerhedspolitiske ændringer: 1864, 1902, 1919, 1946-50, 1969 og 1988. Siden 1864 har der således været 6-7 forsvarskommissioner i arbejde, alt efter om kommissionsarbejdet af 1950 bliver medregnet eller ej. (Bjerg, 1991)

Det var således erfaringerne fra den just overståede krig og situationen efter 1864, som medførte overvejelser om mulige ændringer i det danske forsvars opgaver, målsætning og organisation. Disse overvejelser blev ytret i tidsskriftet for Krigsvæsen, hvor man foreslog nedsættelsen af en ”blandet” forsvarskommission ”bestående af vore mest talent- og indsigtsfulde civile kræfter og de dygtigste officerer af begge hovedvåben, samt en civil kapacitet som præses” (Bjerg, 1991), og den 2. februar 1866 lod ministeriet Frijs en sådan forsvarskommission nedsætte.

Fælles for disse kommissioner har været deres blandede sammensætning. Således lå der for kommissionen af 1866’s vedkommende et klart ønske fra militær side om at tage politikerne som ’gidsler’. I forbindelse med nedsættelsen af kommissionen af 1902 var det både militæret og politikere, som var interesseret i den anden parts tilstedeværelse som ’gidsler'. Ved den næstfølgende kommission af 1919 havde den politiske part fået overtaget, og koblede militæret fra i en opfattelse af, at den politiske nødvendighed ikke kunne nå de militære ønsker. Denne holdning går igen i kommissionen af 1946, hvor man dog kan mærke en vis politisk usikkerhed, som opstår pga. den radikalt ændrede militærteknologiske og strategiske situation. Med forsvarskommissionen af 1969 inddrages, som noget nyt sikkerhedspolitisk sagkyndige. Disses betydning, i forhold til den oprindelige spænding mellem politikere og militære, kan der endnu ikke siges noget om. Som en anden ny påvirkningsfaktor indgår også såvel for kommissionen af 1969 som for den af 1988 at de begge fik et stærkt sekretariat, som tilsyneladende har gjort sig gældende i kommissionsarbejdet.

Den korteste tid en kommission har siddet er 10 måneder, og den længste 6 år. Nogle kommissioner har haft større sikkerhedspolitisk virkning end andre. De repræsenterer dog alle et stadigt forsøg på at løse nogle af Danmarks sikkerhedspolitiske spørgsmål. (Sørensen, 1991: 8/16f; Bjerg, 1991; Bjerg 2000)

Forsvarskommissionen af 1997

Mellem forsvarskommissionen af 1988 og forsvarskommissionen af 1997 er der sket afgørende sikkerhedspolitiske forandringer med Østblokkens sammenbrud, udbruddet af krigene i det tidligere Jugoslavien og den første Golfkrig i 1991 som de nok væsentligste. Dette har ledt til indsættelse af danske tropper i forbindelse med begge opgaver, hvilket tydeligt afspejles i kommissionsarbejdet af

1997, idet den således i sine præmisser udvider de sikkerhedspolitiske opgaver til at omfatte et bredere konfliktområde: fra kriser til indsættelse i kamphandlinger, og samtidig udvider geografiske områdeovervejelser fra hovedsageligt nationale og Europæiske til globale.

Nedenfor refereres kommissionens mest centrale præmisser og konklusioner. Jeg har valgt at citere direkte fra Kommissionens resumé (1997), fra side 3 til side 8 om 'de sikkerhedspolitiske præmisser', og lade det indgå som bilag 1:

Den udvidede sikkerhedsdagsorden og globale udviklingstendenser

"Det nævnes indledningsvis, at siden Forsvarskommissionen af 1988 fremlagde sin beretning i 1990 har Europa gennemgået en række store ændringer. Således er den potentielle trussel om et massivt og omfattende angreb østfra ændret i retning af mindre klart definerede risici. En række lokale konflikter er trådt ud af skyggen fra de sidste fem årtiers altdominerende modsætningsforhold mellem Øst og Vest. Forsvarets opgave har i konsekvens heraf skiftet karakter fra at have været et element i en reaktiv og afskrækkende sikkerhedsgaranti til også at være et aktivt og tillidsskabende instrument i sikkerhedspolitikken. I konsekvens heraf er sikkerhedsdagsordenen i dag bredere og mere varieret end under den kolde krig. For det første er der blevet plads til og behov for at se militære spørgsmål i en større sammenhæng, herunder i relation til politiske, økonomiske og kulturelle aspekter. For det andet er det en stadig mere udbredt opfattelse, at nye emner som miljøødelæggelse, flygtningestrømme og organiseret, grænseoverskridende kriminalitet kan blive sikkerhedsproblemer på linie med de traditionelle militære udfordringer. Begge udviklinger har konsekvenser for forsvarsplanlægningen.

Det fremhæves videre, at et særligt aspekt af den udvidede sikkerhedsdagsorden er skellet mellem 'direkte' og 'indirekte' sikkerhed. Indirekte sikkerhed er i sit aktuelle omfang af kvalitativt ny betydning for Danmark. Danmark har engageret sig i en række militære opgaver - mest tydeligt i det tidligere Jugoslavien - der på ingen måde synes at vedrøre en direkte trussel for Danmark. Det skyldes primært, at Danmark har en helt fundamental interesse i stabiliteten af den orden, der er opstået efter den kolde krigs afslutning, i og med den giver en historisk set - usædvanlig høj grad af sikkerhed.

Dernæst gennemgår kapitlet de globale udviklingstendenser, som har stor betydning for dansk forsvar. Underudvikling, overbefolkning, forurening og grænseoverskridende kriminalitet er sammen med to tidsmæssigt sammenfaldende og modsatrettede tendenser - transnationalisering og nationalisme - de vigtigste tendenser i udviklingen. Udnyttelse af teknologien spiller ligeledes en betydelig og stigende rolle for de militære midlers funktion. Den våbenteknologiske udvikling er en vigtig udviklingsfaktor, herunder udviklingen på det informations-teknologiske område.

Der peges videre på, at udviklingen i antallet af globale magter (poler) har stor betydning for dansk forsvar. USA er i dag den mest magtfulde stat i det globale system og opfylder som den eneste af de i rapporten beskrevne magter – dvs. USA, Japan, Kina, Rusland og EU – samtlige kriterier for at være en supermagt. Meget tyder på, at USA vil bevare sin position i den for beretningen relevante tidsperiode på 10-15 år. Gennemgangen af de enkelte magtcentre peger således på, at de mest sandsynlige globale udviklinger er unipolaritet og multipolaritet. Bipolaritet er langt mindre sandsynlig.

I kapitlet opstilles herefter tre mulige scenarier for den globale udvikling:

Global, samarbejdende orden (scenarie 1): Den globale magtstruktur vil være præget af vidtgående stormagtssamarbejde og prioritering af økonomiske målsætninger. Samarbejdet vil handle om sikkerheden i udvidet forstand. De egentlige militære sikkerhedsproblemer udgår fra trusler om "statsterrorisme" og de stater, som kan karakteriseres som "rogue states", dvs. problematiske stater. Der vil fortsat være lokale konflikter, der dog som udgangspunkt ikke vil være en trussel mod den globale orden. En modkoalition med Kina som leder er en mulighed, men sammenfattende er det vurderingen, at det i den betragtede periode på 10-15 år ikke er sandsynligt, at Kina udvikler sig til en magt i USA's målestok og i den sammenhæng fremkalder bipolaritet. Den militærteknologiske udvikling vil medføre stadig større fordele for USA-ledede koalitioner. Fredsbevarelse forbliver et centralt emne på den sikkerhedspolitiske dagsorden og vil ikke kun foregå regionalt. I kraft af de øgede muligheder for at foretage relativt håndfast fredsbevarende operationer i fællesskabets navn og med de samtidige forandringer i NATO, sker der en fortsat multilateralisering og internationalisering af de militære styrker, særligt i Europa.

NATO bevarer pladsen som den centrale forsvarsorganisation. Eftersom EU's samarbejde med USA stort set fungerer acceptabelt, og da der ikke i øvrigt er væsentlige sikkerhedsproblemer i Europa, er der ikke grundlag for en væsentlig opgradering af selvstændigt europæisk forsvar, hverken i WEU eller andre sammenhænge.

EU som pol i en global multipolaritet (scenarie 2): I dette scenarie vil der opstå en polarisering mellem regionale magtcentre. En af dens poler er EU. Vidtgående stormagtssamarbejde er muligt, men vil ikke finde alt for faste institutionelle udtryk. En af drivkræfterne bag europæisk integration er via interessevaretagelse at hævde sig i den globale konkurrence med USA og Japan. Det tilspidsede forhold udtrykkes primært i hård teknologisk-økonomisk konkurrence. Medens Kina i scenarie 1 er den væsentligste udfordrer for USA, er den væsentligste form for magt i scenarie 2 den økonomisk-teknologiske. Det mest sandsynlige er derfor, at USA, Japan og EU vil blive de strukturerende poler, men muligvis vil Kina og eventuelt Rusland også kunne gøre sig gældende.

I dette scenarie er der for Europas vedkommende et spektrum bestemt af Ruslands udvikling. Mest sandsynligt vil Rusland operere som et eget magtcenter og konsolidere indflydelsen i det "nære udland", men undgå et fuldstændigt brud med USA og EU. Den overvejende type af sikkerhedsproblemer er de klassiske, blot løftet fra nationalt til europæisk plan: Unionens forsvar af sine grænser og sin interessesfære.

Fredsbevarelse foregår stort set kun regionalt. FN (OSCE) fungerer som den overordnede ramme, der sikrer en vis regulering af de regionale stormagters aktiviteter i hver deres interessesfære. Ofte mislykkes forsøg på at skabe enighed i FN. Organisationer som NATO må forventes svækket som konsekvens af, at det transatlantiske forhold i dette scenarie bliver en af konkurrenceakserne i den globale magtrivalisering. Tilbøjeligheden til at gøre brug af NATO i forbindelse med f.eks. fredsbevarende operationer vil være mindre end i scenarie 1, men muligheden vil dog - afhængigt af temperaturen i det transatlantiske forhold i en given situation - kunne forekomme.

Forsvarsdimensionen i EU må derfor forventes gradvist opgraderet. Tempoet afhænger dels af udviklingen i det transatlantiske forhold, dels af hvor kraftige sikkerhedsproblemer vesteuropæerne udsættes for. WEU vokser stadigt tættere sammen med EU og bliver hovedaktøren i Europa med opgaver inden for fredsbevarelse og som, sandsynligvis uudtalt, forsvarsalliance mod Rusland.

Multipolaritet (renationalisering) i Europa (scenarie 3): I dette scenarie vender Europa tilbage til normalbilledet fra før den kolde krig. Udviklingen i Europa præges af forholdet mellem de europæiske stormagter - herunder de konflikter og alliancer de danner - og småstaterne manøvrerer mellem disse centre i Europa.

Et dominerende sikkerhedsproblem vil være subregionale konflikter. Der opstår næppe krige mellem vesteuropæiske magter, men der er klart tale om en national forsvarsplanlægning og om indblanding i konflikter i Sydøsteuropa og Nordafrika ud fra nationale motiver.

Fredsbevarelse er præget af stormagterne, der herigennem konkurrerer regionalt. Småstaterne må prioritere nationalt selvforsvar. EU er i dette scenarie per definition en svækket organisation, sandsynligvis reduceret til et rent økonomisk samarbejde. NATO, OSCE og FN benyttes til tider i forsøg på at dæmpe eller afværge kriser, men national logik er styrende.

Det bør indgå i den samlede vurdering af scenarierne, at svigtende sammenhængskraft i EU-samarbejdet kan føre til regional multipolaritet. Væsentligt er endvidere, om Rusland kommer til at udgøre et selvstændigt betydende magtcenter, samt - afledt af den globale udvikling - hvilken rolle USA får i Europa.

Det er sammenfattende vurderingen, at scenarie 1 (global, samarbejdende orden) er det mest sandsynlige scenarie, at scenarie 2 (EU som pol i global multipolaritet) er en reel mulighed, og at scenarie 3 (renationalisering) ikke på forhånd kan udelukkes. Det indebærer, at planlægningsovervejelserne må tage udgangspunkt i scenarie 1 og samtidig tage højde for scenarie 2. Scenarie 3 vil – grundet dette scenaries ringe sandsynlighed – ikke være dimensionerende for forsvaret. Den potentielle mulighed for en scenarie 3 udvikling nødvendiggør imidlertid, at den generelle sikkerhedspolitiske udvikling fortsat følges nøje med henblik på at sikre mulighederne for – så tidligt som muligt – at kunne reagere på en scenarie 3 udvikling, skulle dette scenarie mod forventning opstå.

Disse sandsynlighedsbetragtninger er en vurdering foretaget i dag med hensyn til situationen om 10-15 år. Tids- og hastighedsfaktorerne er ganske afgørende ved anvendelsen af sådanne forudsigelser. Det er konkret vurderingen, at der inden for den kommende tiårs periode ikke er eller vil opstå en konventionel, militær trussel mod Danmark. Denne konkrete vurdering er imidlertid ikke ensbetydende med, at det på forhånd kan udelukkes, at et scenarieskift vil kunne ske i løbet af en periode på mindre end 10 år. Forestiller man sig en situation, hvor Danmark har satset entydigt på internationale opgaver som fredsbevarelse og østsamarbejde, vil den nævnte periode skulle holdes op imod den tid, det tager at genopbygge et nationalt territorialforsvar fra bunden. Den tid, som medgår hertil, afhænger af en række faktorer. Afhængigt af udgangspunktet vil det imidlertid ikke kunne udelukkes, at den for genopbygning nødvendige periode vil kunne tage længere end 10 år.

For Danmark betyder det, at der under scenarie 1 (global, samarbejdende orden) vil være en meget høj grad af direkte sikkerhed. Scenarie 1 flytter mest entydigt sikkerhedspolitikken over i indirekte form. Fredsbevarelse samt andet internationalt engagement, så som PfP-samarbejdsaktiviteter, kommer dermed til at optage en større del af den danske forsvarsindsats.

I scenarie 2 (EU som pol i global multipolaritet) vil Danmark ligeledes have en høj grad af direkte sikkerhed. Rent sikkerhedspolitisk kan dette scenarie være mindre ønskeligt end scenarie 1. Scenarie 2, der er baseret på et mere entydigt vesteuropæisk forsvarssamarbejde grundet et forringet transatlantisk forhold, vil således på nogle punkter have vanskeligere ved at håndtere regionale kon-

flikter i Europas udkant og nærområder. Om end der således i scenarie 2 stadig er en vestlig kerne, der forsøger at håndtere sikkerhedsproblemer i Europa og trække flest mulige nye lande ind i en samarbejdende struktur, vil denne kernes evner være mindre uden USA. Dette kan øge risikoen for rivalisering mellem de vesteuropæiske magter, og dermed øge risikoen for scenarie 3 (renationalisering).

Under scenarie 3 (renationalisering) vil Danmark fokusere på det umiddelbare nærområde og truende ensidig afhængighed af specifikke naboer. Fredsbevarelse vil stadig kunne have relevans, men primært for at opnå international synlighed. Danmarks vilkår bevæger sig tilbage til det klassiske magtpolitiske, og de sikkerhedsstrategiske spørgsmål formuleres igen inden for de klassiske småstatsstrategier.

Anbefaling
På baggrund af ovenstående konkluderer Kommissionen følgende:

"Det er på baggrund af ovenstående Kommissionens vurdering, at både scenarie 1 (global, samarbejdende orden) og 2 (EU som pol i global multipolaritet) indebærer væsentlige fordele for Danmarks direkte sikkerhed. Konsekvensen af scenarie 3 (renationalisering) vil være en mindre reguleret og dermed mindre forudsigelig global orden, som formentlig i højere grad vil kunne indvirke negativt i vurderingen af den direkte sikkerhed. Ydermere må scenarierne 1 og 2 i højere grad end scenarie 3 forventes at resultere i, at små lande som Danmark ikke længere er så bundet til at tilpasse sig de udefra givne vilkår. Det vil give Danmark større mulighed for selv at vælge sin placering i forhold til internationalt samarbejde og for indflydelse heri. I konsekvens heraf vil Danmark i scenarierne 1 og 2 have større international manøvrefrihed til at vælge om, og i givet fald hvorledes, Danmark skal bidrage til indirekte sikkerhed. Om end der i scenarie 2 stadig er en vestlig kerne, der forsøger at håndtere sikkerhedsproblemer i Europa og trække flest mulige nye lande ind i en samarbejdende struktur, vil denne kernes evner være mindre uden USA. Dette kan øge risikoen for rivalisering mellem de vesteuropæiske magter, og dermed øge risikoen for scenarie 3. Sikkerhedspolitisk er scenarie 2 markant bedre for Danmark end scenarie 3, idet der som i scenarie 1 er fællesinternationale organisationer til at håndtere konflikterne. Muligvis vil der i scenarie 2 være flere konflikter at håndtere end i scenarie 1.

Sammenfattende er det således Kommissionens vurdering, at udviklingen i scenarie 1 (global, samarbejdende orden) - og på de væsentligste punkter også udviklingen i scenarie 2 (EU som pol i global multipolaritet) - vil resultere i det mest gunstige resultat for Danmark. Det må i den sammenhæng indgå, at bidrag til indirekte sikkerhed i sig selv medvirker til at skabe forudsætningerne for scenarierne 1 og 2.

Det er endvidere Kommissionens vurdering, at planlægningsovervejelserne må tage udgangspunkt i scenarie 1 (global, samarbejdende orden) og samtidig tage højde for scenarie 2 (EU som pol i global multipolaritet). Uanset scenarie 3 (renationalisering) efter Kommissionens vurdering ikke bør være dimensionerende for forsvaret, er det imidlertid fortsat nødvendigt, at den sikkerhedspolitiske vurdering følges nøje med henblik på at sikre mulighederne for – så tidligt som muligt – at kunne reagere på en scenarie 3 udvikling, skulle sådan en udvikling mod forventning aftegne sig.

Europæisk sikkerhedspolitik og Danmarks position
Herefter gennemgås europæisk sikkerhedspolitik, herunder nationalstaternes betydning som drivkraft i udviklingen. Det konkluderes blandt andet, at for USA vil Europa fortsat have en unik og vi-

tal position som strategisk platform også på længere sigt, uanset en eventuel justering af rollefordelingen i NATO i retning af øget europæisk vægt. Det fremhæves ligeledes, at Rusland umiddelbart synes at have lagt sig fast på en samarbejdsvillig udenrigspolitisk kurs, men selv med en gunstig udvikling vil Ruslands strategiske tyngde imidlertid bevirke, at de magtpolitiske kalkuler i Vest og Centraleuropa bestandigt må tage højde herfor.

Dernæst gennemgås de mest betydende multilaterale organisationer, herunder FN, OSCE, EU, NATO og WEU. Det nævnes, at de multilaterale institutioner indgår i et netværk, som - når det fungerer bedst - er gensidigt understøttende.

Herefter følger en samlet analyse af Danmarks nuværende sikkerhedspolitiske position. Det konkluderes, at Danmark nu nyder godt af en sikkerhedsgeografisk placering, der indebærer tryghed nærmest uden fortilfælde. Der har i perioden 1990-1997 været tale om en aktiv udnyttelse af det øgede manøvrerum, ligesom der også har været ført en mere aktiv dansk sikkerhedspolitik gennem de store internationale organisationer - navnlig NATO, EU og OSCE.

Forudsættes det, at den nuværende tendens, det vil sige en global samarbejdende orden (scenarie 1), forskydes fremad i en 5-10 årig periode, vil indirekte sikkerhed være et mere centralt spørgsmål for Danmark end varetagelsen af den direkte sikkerhed. Vælger Danmark at anlægge et højt ambitionsniveau i relation til bidrag til den indirekte sikkerhed, vil det medvirke til at skabe forudsætningerne for en global, samarbejdende orden, der indebærer en høj grad af direkte sikkerhed for Danmark.

Forudsættes et multipolært globalt system med EU som pol, det vil sige scenarie 2, med et mindre harmonisk forhold til USA, må europæisk organiserede og ledede operationer under den angivne tidshorisont forventes at ville finde sted regionalt med vægt på Middelhavsområdet og Balkan. Uden en væsentlig forøgelse af de europæiske forsvarsbudgetter vil en række teknologisk avancerede militære midler ikke være disponible og vil næppe blive stillet til rådighed af modstående poler. Til strategisk afskrækkelsesformål vil europæiske nukleare styrker være det mest nærliggende middel. En genopretning af russisk supermagtstatus lader sig næppe gennemføre inden for den angivne tid, men der må i alle tilfælde regnes med en vis selvstændig magtkoncentration i Moskva. Danmarks position i det sikkerhedspolitiske og eventuelle forsvarspolitiske samarbejde i EU vil her have særlig betydning for den danske deltagelse i eventuelle europæisk organiserede og ledede operationer.

En integreret forsvarsdimension for Europa er udelukket under scenarie 3, der forudsætter multipolaritet i et fragmenteret EU med renationaliserede militære institutioner (i modsætning til NATO's nuværende integrerede struktur). Krige er ikke sandsynlige i Vesteuropa, og et vist samarbejde om håndtering af europæiske konflikter er muligt (selv i dette scenarie), men det vil foregå ud fra rent nationale og ad hoc-prægede interessebetragtninger. Selvom dette scenarie er det mindst sandsynlige, må konsekvenserne af scenariet være betydningen af - i en sådan situation - at have et stærkt, nationalt forsvar.

Anbefaling
På baggrund af ovenstående konkluderer Kommissionen følgende:

"Det er Kommissionens opfattelse, at Danmark i dag nyder godt af en sikkerhedsgeografisk placering, der indebærer tryghed nærmest uden fortilfælde. Det er endvidere Kommissionens vurdering, at der ikke i de næste 10 år vil opstå en direkte konventionel militær trussel mod Danmarks sikkerhed.

Kommissionen anser det ligeledes for sandsynligt, at fremtidens sikkerhedspolitik i høj grad vil være præget af bestræbelser på at skabe indirekte sikkerhed gennem forskellige bidrag til befæstelse af det internationale system. Den høje grad af direkte sikkerhed i scenarie 1 (global, samarbejdende orden) og 2 (EU som pol i global multipolaritet) vil tillade en prioritering af de ressourcer, som er nødvendige for at sikre evnen til at kunne bidrage til den indirekte sikkerhed**.** Uanset scenarie 3 (renationalisering) ikke bør være dimensionerende for forsvaret, er det imidlertid nødvendigt, at den generelle sikkerhedspolitiske udvikling fortsat følges nøje med henblik på at sikre mulighederne for – så tidligt som muligt – at kunne reagere på en scenarie 3 udvikling (dvs. renationalisering), skulle dette scenarie mod forventning opstå. Det er derfor Kommissionens samlede opfattelse, at det bør sikres, at de nødvendige grundlæggende militære strukturer og kapaciteter er til stede eller kan tilvejebringes. Det må her indgå, at eksistensen af fungerende, duelige strukturer og kapaciteter til løsning af opgaver forbundet med den direkte sikkerhed typisk er nødvendige forudsætninger for at kunne påtage sig at bidrage til de med indirekte sikkerhed forbundne opgaver, herunder blandt andet i forbindelse med internationale fredsstøttende operationer samt i samarbejdet med landene i Central- og Østeuropa." (Forsvarskommissionen af 1997)

Forsvarets formål

"Det militære Forsvar skal bidrage til at fremme fred og sikkerhed.

Forsvaret udgør et væsentligt sikkerhedspolitisk middel og har til formål:

1) at forebygge konflikter og krig,
2) at hævde Danmarks suverænitet og sikre landets fortsatte eksistens og integritet og
3) at fremme en fredelig udvikling i verden med respekt for menneskerettighederne

Forsvarets opgaver

Forsvaret har 6 overordnede opgaver:

1. Konfliktforebyggelse, krisestyring og kollektivt forsvar.
Forsvaret skal som en integreret del af NATO i samarbejde med allierede styrker kunne deltage i konfliktforebyggelse, krisestyring samt forsvar af NATO's område i overensstemmelse med Alliancens strategi.

2. Suverænitets- og myndighedsopgaver.
Forsvaret skal kunne konstatere og afvise krænkelser af dansk suverænitet og varetage myndighedsopgaver.

3. Tillidsskabende og stabilitetsfremmende opgaver.
Forsvaret skal kunne deltage i tillidsskabende og stabilitetsfremmende opgaver samt dialog og samarbejde på det forsvarsmæssige område med lande uden for NATO med særlig vægt på de central- og østeuropæiske lande.

4. Fredsstøttende opgaver.
Dansk Forsvar skal med militære midler kunne bidrage til løsning af konfliktforebyggende, fredsbevarende, fredsskabende, humanitære og andre lignende opgaver.

5. Andre opgaver.
Forsvaret skal efter forsvarsministerens nærmere bestemmelse og forhandling med vedkommende ministre kunne løse andre opgaver.

Forsvarets andre opgaver falder sædvanemæssigt inden for et meget bredt spektrum og har det til fælles, at opgavernes løsning enten er en hensigtsmæssig følge af den virksomhed, som det militære forsvar i øvrigt udfører, eller er et udtryk for, at samfundets civile ressourcer på det pågældende område ikke er tilstrækkelige eller ikke er så egnede som Forsvarets ressourcer. Der er tale om varetagelse af eller deltagelse i offentlige tjenester og om forskellige former for permanent eller lejlighedsvis opgaveløsning.

Ud over disse opgaver har Forsvaret en lang række indenrigske opgaver så som isbrydning, undsættelse under vejrlig som ellers umuliggør dette, o.s.v. Og Forsvaret indgår således i det der kaldes Totalforsvaret, og koordinerer her sine indsatser med andre myndigheder, så som Beredskabsstyrelse, politi, etc." (Fremtidens Forsvar, 1997: 14ff)

Afrunding
Med den seneste kommissionsberetning er opgavebeskrivelserne for Forsvaret ændret betydeligt, dels i en mere international eller global retning, og dels i retning af et bredere opgavefelt: med konflikter spændende fra sikkerhed over krise til krig.

SAMLET OPSAMLING - BETINGELSER OG VILKÅR
Jeg vil nu prøve at samle dette kapitel op, i den eller de røde tråde, der måtte være, og dernæst udlede et begrundet forskningsfokus i forhold til feltstudiet.

Livet i de tidlige middelalderlige 'stater' var præget af vilkårlig lovgivning og uforudsigelige regenter. Dette resulterede i vilkårlig retsadfærd af både regenter som i befolkningerne generelt i Europa. I min gennemgang af de feudale livsformer og tidlige statsdannelser har jeg søgt at vise, at vi taler om:

1) *meget unge befolkninger*
2) *befolkninger med en naturgroet, ureflekteret, vilkårlig socialisering og viden*
3) *befolkninger, der overvejende var landbefolkninger*
4) *befolkninger, hvis indrepsykiske struktur var radikalt anderledes end i dag*

Dette fører mig til følgende konklusioner:

1) *At stats- & nationalfølelsen har været fraværende blandt størstedelen af Europas befolkninger frem til meget sent, - måske så sent som 1900?*
2) *At individet, markedet, behovene, aggressionshæmningerne var fraværende*
3) *At 'holdninger' til politik (indenrigs & udenrigs) og moral var fraværende*

Denne feudale vilkårlighed med sin manglende eller uigennemskuelig lovgivning, manglende eller fraværende borgere, soldater, arbejdskraft, etc. var en trussel mod statsdannelserne og virksomhedsorganiseringerne, der begyndte at finde sted i produktionsapparatet. Regenterne måtte derfor, for at beskytte denne kilde til magt (krigsteknologi, f.eks. artilleri), beskytte og støtte op om den nye abstrakte pengeøkonomi og den nye abstrakte konkurrence.

Forsvaret af de nye stater, produktionsapparater, økonomier, etc. defineredes og etableredes af de mennesker, der havde interesse i det, og dette sker hovedsagelig fra de nye statslige sektorer eller institutioner som kærnefamilien, skolen, hæren, politi, fængselsvæsenet, etc.

Denne statsligt styrede professionalisering af ledelse- og organisation er således ikke så værdi- eller erfaringsneutral, som den selv hævder, men begrunder sig i de bestemte værdier og erfaringer, som opstår indenfor de forskellige grupper, og som kommer til udtryk som forskellige politiske præferencer, og forskellige udviklings- og menneskesyn af, hvad der er finkulturelt, intelligent og velmotiveret.

Det er gennem ovenstående beskrevne udvikling at modernitetens og statens nye udlejrede identiteter udvikler sig. Det var især ved hjælp af nationalstatens nye institutioner at den producerede sin egen legitimitet. Disse institutioners primære opgave var således at socialisere *nationalstatslig identitet (sprog, præcision og lydighed)*, som statsapparatet kunne forvente en forudsigelig og loyal adfærd fra.

Dette medførte to store disciplineringsprojekter som så at sige gik hånd i hånd. Disciplineringen til *produktion* og disciplineringen til *destruktion*. I henseende til disse to 'produktioner' skulle arbejdskraften og krigsmagten disciplineres til, at:

- *stå til rådighed*
- *være forudsigelig befolkning*
- *være loyal (ikke vende våbnene den 'forkerte vej')*

Det var således de 'kulturbærende' institutioner, som påtog sig/blev pålagt denne opgave, og som omtalte og debatterede projektet som et kultur- og dannelsesprojekt. Institutionerne var hovedsagelig:

- *skoler, fængsler, militær værnepligt og hospitaler*

Denne disciplinerings- og dannelsesproces resultere i at den nationalstatslige identitet sejrede over klasseidentiteten, hvilket mere præcist og mest konkret kom til udtryk lige før 1. verdenskrig under den 11. internationale i København, hvor der under indtryk af truslen af krig blev stemt om der skulle strejkes mod krig. Tyskerne stemte imod - og den nationalstatslige identitet vandt, og den abstrakte krig mellem lige så abstrakte 'folk' skulle snart blive en grum realitet.

Statsdannelsens: opgave, identitet, ledelse og organisation

Opgaven til at rette ind og disciplinere soldaterne bestod tidligt i at soldaterne skulle lære at være mere bange for officeren end fjendens kugler og våben, og fortsatte sin oprette march mod fjendens stillinger og spærreild.

Opgaven at disciplinere unge mænd til ikke at vende våben mod hinanden, medførte en lang række strategier, såvel ydre som indre i militæret. Adelen blev uddannet til at være topledere, borgerskabet tog sig mere af specialistfunktionerne og teknologiudvikling og de nederste klasser blev soldater.

Denne deling afspejles i forskellige kadrer indenfor militæret: forskellige officerslinier, med sigte på ledelse eller specialistfunktioner. Sergentlinier med sigte på disciplinering/ledelse.

Denne opdeling er en opdeling, der viser sig i organisation - dvs. helt konkret. F.eks. opholder officerer, *krigerne*, sig ikke samme sted som de værnepligtige, *civilisterne*. De giver opbyggelige taler til dem, men er ellers optaget af logistik, taktik eller strategi. Det er sergenten, der har den mere direkte mandskabsbehandling, der tit kunne være voldsom.

En af de 'samlende' fortællinger var, at det var 'fjenden', der blev kæmpet imod, og at det var en forsvarskrig, der blev udkæmpet. At det var psykologiske, sociale, teknologiske og økonomiske kræfter der bølgede frem og tilbage over Europa kunne den tidlige og primitive nationalstat hverken formulere eller demokratisk håndtere.

Alt dette har medført bestemte identiteter hos de professionelle soldater, officererne, som blev:

- *nationalistiske*
- *politisk konservative*
- *negative i deres menneskesyn*
- *autoritære*
- *alarmistiske*

Befolkninger, på sin side, 'lærte' at være danske, norske, franske eller engelske nationalstatslige borgere.

Ændringen fra det feudale naturgroede menneske til det borgerlige enkeltindivid medførte dybe indrepsykiske strukturforandringer: nye dannelsesidealer, etikette, blufærdighed, behovsudskydelse, behovsundertrykkelse og aggressionshæmning. Handling og motivation – disses indrepsykiske strukturering har omfattende konsekvenser for individets perceptionelle 'evner', ja hele det følelses- og begrebsapparat, der i dag i udpræget grad er styret af disse 'størrelser'.

Til dette nye nationalstatslige individ knytter sig således et helt nyt sæt af handlingsbetingende begreber: behov, holdninger, frihed, dannelse, etc. På samme måde som behovene med markedets opkomst knytter sig til de købedygtige behov, på samme måde opstår holdningerne - de politiske holdninger - som resultat af opkomsten af det borgerlige individ, hvis udfoldelsesdimension er det offentlige rum, domineret af politik og tale. Disse mange nye begreber kan samles i tre af den moderne ledelses mest centrale begreber: *værdier, holdninger* og *motivation.*

Handling, motivation og værdier - selv moderne eller nutidige motivation - kan derfor ikke ses løsrevet (d.v.s. f.eks. ontologisk, biologisk (genetisk) eller psykologisk) fra den tidlige statsdannelsesproces. Med begreberne ledelse og motivation siger man derfor samtidig implicit: individualisering, marked, lønarbejde, nationalstat, statens og magtens løsrivelse fra suverænen, folk. Disse bliver de dominerende socialiserende kræfter for individet, og har som sådanne dybe implikationer for ledelses- og managementbegrebets udvikling.

For ledelsesbegrebet har det medført en lang periode fra middelalderen til ind i sen-absolutismen på linie med en lang række lignende begreber kunne indgå traditionelt ureflekteret og indlejret. Ledelsesbegrebet kunne således indlejret indgå i en ordens- og normkonstituerende kosmologi – begrundet i det Guddommelige og repræsenteret på Jorden af Konge og adel.

Det fra en ordens- og normkonstituerende kosmologi løsrevne ledelsesbegreb bliver derfor parallelt med motivationsbegrebet historisk struktureret af nationalstaternes dannelse, det opkommende marked og økonomi, politikken og offentligheden.

Modernitet og globalisering: ledelse, identitet, opgave

Vi har nu fulgt en historisk konceptualisering af den europæiske statdannelsesproces, og set at den ledelsesmæssige professionalisering af militæret retter sig mod to opgaver: dels civiliseringen af (især den mandlige del af) befolkningen gennem disciplineringen, dels mod udviklingen af organisation og faglighed.

Som en direkte konsekvens af denne historiske udvikling har vi videre set at, der er en nær sammenhæng mellem befolkningens mentalitetsudvikling og statens udvikling, i form af dens mulighed og evne til at lede og delegere abstrakte opgaver, hvilket igen påvirker dens evne til at organisere.

Ledelse

Med demokratiets indførelse forkastedes det traditionelt begrundede lederskab ikke med det samme, og det nye et ledelsesbegreb blev indledningsvist begrundet rest-traditionelt og modsætningsfyldt helt op til sen-1950'erne, hvor det fungerede som en substantiel, traditionelt begrundet borgerlig repræsentation. Vi kan kalde denne ledelsesform for traditionelt begrundet, ureflekteret eller førsteordens ledelse. Fra ca. 1960 og frem er ledelsesbegrebet i stadig højere grad blevet diskuteret som en eksistentiel og erkendelsesmæssig størrelse – f.eks. i benævnelsen: værdiledelse (Thyssen, 1997; Kirkeby, 1998). Denne udvikling af ledelsesopfattelsen peger frem mod, hvad vi kan kalde en andenordensledelse. En ledelse, der er i stand til at reflektere over egen praksis og indgå i demokratiske processer. Der ser således ud til at være sket et skred i ledelsesbegrebet fra at bestå i noget substantielt til noget, der begrundes i værdier og tale, og som samtidig skal muliggøre at ekspertisen selv kan håndtere information og foretage syntese, – træffe ekspertisevalg og håndtere delegering.

Ledelse er derfor i dag et diskursivt begreb, hvis udvikling således er nært sammenflettet med den teknologiske demokratiske og samfundsmæssige udvikling, som fletter sig sammen med en dyb mentalitetsudvikling.

Identitet

Den nationalstatslige identitet har været under hastig opløsning siden 1960, med opløsningen af kirke, familie og skole som absolutte henvisningskategorier. Giddens taler således om dels 1960 og dels om 1990 som knækpunkter for modernisering og hastighed. Udviklingshastigheden i dag er således hyper høj - og højest i Skandinavien, skal man tro Giddens. Den nationalstatslige identitet disciplinering har således nok sat sig fast, men fortsætter sin udvikling eller forandring. Men i den samme periode fortsætter Forsvaret op gennem 60’- 70’- 80’- og 90’erne sine disciplineringsstrategier stort set uforandret og i den gammelkendte ramme af ledelse og organisation.

Opgave

Med murens fald i ’89 skifter det sikkerhedspolitiske scenarie voldsomt, og efter denne sættes med EU, NATO og FN Forsvaret hyppigere og hyppigere ind i fredsskabende og -bevarende missioner.

Det sikkerhedspolitiske scenarie er således grundlæggende skiftet fra et reaktivt national-statsligt forsvarsscenarie til efter 11. september 2001, et forebyggende globalt sikkerhedsscenarie, hvori indgår identiteter, diskurser, kulturer og religioner.

Samtidig er Forsvaret, nødt til i sin ledelse og organisation at lægge ældgamle disciplineringsvaner af sig, og forholde sig til nye identitetsdannelser.

Sammenfatning og fokusering

Forsvaret har som militær organisation tidligere gennemført grundlæggende forandringer, og rummer således i sig allerede historiske brud, som er kommet til udtryk når nye nationalstatslige styreformer, nye opgaver, nye teknologier, nye mentaliteter har sat sig igennem i forhold til de bestående ledelses- og organisationsformer. Et af disse brud er således størknet i organisationens deling mellem officer og værnepligtig, og i officerens ledelse, og indgår således i områdets lovgivning, bygninger, redskaber og organisationen.

Derved siger jeg samtidig, at Forsvaret *allerede tidligere har* taget højde for befolkningens historiske mentalitet eller evne til at håndtere denne delegering. Forsvarets organisering og ledelsesprofessionalisering rummer således meget store mængder historisk læring af nærmest civilisatorisk omfang. *Men* jeg siger samtidig, at læringens grundlæggende karakter, i form af aksiomer, sprog og kultur, den lange historiske periode, socialisering i statens institutioner, indgår som en nærmest ureflekteret *praksis*, der peger *bagud* i tid. Dette ser umiddelbart ud til at resultere i, at Forsvarets organisation og ledelse halter bagefter de erfaringer som organisationens yderste ende, konstabelen og sergenten opbygger i mødet med de nye opgaver.

De nye opgaver og identiteter placerer sig således udfordrende *overfor* Forsvaret, der med al sin historie, materiel, organisation og ledelse, udfordres til forandring. Der består således alene anskuet ud fra en kontekstgennemgang en 'spændingstilstand' mellem opgave, befolkning og organisation, der i dette felt repræsenteres af hhv. konstabler og sergenter overfor officerer. Det er således tradition, organisation og officerernes ledelse, der peger bagud, mens de nye identiteter, konstabler og sergenter, i deres møde med de nye opgaver peger fremad og erfarer nyt.

Jeg vælger derfor at lægge hovedvægten i den kommende analyse af Forsvarets ledelse i internationale missioner på de ytringer, som positionerne konstabel og sergent fremkommer med, hvordan fremstår Forsvarets ledelse- og organisation i mødet med nye opgaver og nye identiteter hos konstablen og sergenten i en standard bataljon i Kosovo?

3. GLOBALISERING - FRA LAND TIL VÆRDIER

Den europæiske borgerkrig ebbede ud langt mindre blodigt end mange i midten af 1980'erne havde turdet håbe. Men samtidig med at Europas fastfrysning i en pagtbåret symmetrisk konflikt ebbede ud vender Europa så at sige tilbage til en lang række af de konflikter, som var frosset ned under den kolde krig. Således bryder en lang række mindre konflikter og krige ud på Balkan, som giver mindelser om rædslerne fra 2. verdenskrig med etnisk bårede forfølgelser og henrettelser.

I forhold til disse konflikter og i et forsøg på at stabilisere regionen debatterer FN situationen og fremkommer med flere resolutioner, som imidlertid kun har ringe eller ingen effekt.

Med den konfliktforståelse og de midler, som befolkninger, politikere og de militære systemer råder over, søges Balkanområdets mange og indviklede forhold og konflikter håndteret af områdets aktører samt af UN, EU, NATO og USA. Dette sker først med forsøg på forhandlinger, siden med trusler og sidst med voldsmagt. Denne internationale indgriben leder til nye fredsskabende missioner for Det danske Forsvar, som vi skal se på og følge i de næste afsnit.

Kosovo/a

Jeg vil ganske kort forsøge at give nogle meget grove rids af baggrunden og situationen før KFOR's indsættelse i Kosovo/a. Det er ikke en dybtgående og udfyldende redegørelse, kun ganske få rids af, forspillet til indsættelsen, fordi mit hovedfokus så at sige ligger *inde i* KFOR, og ikke i det udenrigs- og sikkerhedspolitiske.

Problemerne mellem serbere og etniske albanere i Kosovo/a har mange årsager. Blandt andet historiske som viser tilbage til middelalderen, hvor det serbiske kongerige blev underlagt det osmanniske rige efter nederlaget på Solsortesletten i 1389. I tiden efter dette slag søgte befolkningerne at forstå, hvad der var sket gennem tolkninger og gensidige fortællinger, som senere indgik i fortællingen om Serbiens nationale genrejsning. Serberne gjorde således flere gange op gennem historien oprør, men blev slået ned hver gang. Det medførte, at mange serbere flygtede mod nord, hvilket igen gav plads for indvandring af albanere, som over tid konverterede til islam. Balkankrigene fra 1912-13 afsluttede det tyrkiske herredømme, og Kosovo/a blev en del af nationalstaten Serbien. Senere under 2. Verdenskrig blev Kosovo/a indlemmet i Albanien, og her blev serberne igen forfulgt. Efter krigen blev Kosovo/a så indlemmet i Titos Jugoslavien som en autonom republik under Serbien. Efter Titos død i 1980, voksede igen såvel serbernes som albanernes nationalistiske bestræbelser. Et af højdepunkterne i eskalationen hen imod den nu afsluttede konflikt fandt sted, da Forbundsrepublikken Jugoslaviens præsident, Slobodan Milosevic, i 1989 ophævede Kosovo-albanernes selvstyre, som de havde haft siden 1974.

Krisen mellem Kosovo-serberne og Kosovo-albanerne eskalerede på trods af, at den Kosovo-albanske præsident, Ibrahim Rugovas, forsøg på at genvinde den tabte frihed gennem forhandlinger med styret i Beograd. Forhandlingerne førte ikke til de ønskede resultater, som parterne hver især ønskede.

Blandt andet denne udvikling skabte grundlag for den militante Kosovos Befrielseshær, UCK, der ønskede fuldstændig uafhængighed. I foråret 1998 begyndte UCK således at optrappe sine angreb på de jugoslaviske sikkerhedsstyrker. Som modsvar greb Jugoslavien ind i et forsøg på at genvinde kontrollen med provinsen. Den Jugoslaviske operation medførte, at store dele af civilbefolkningen

flygtede. I september 1998 var således ca. 300.000 mennesker på flugt i Kosovo. For at forhindre eller standse en humanitær katastrofe i den forestående vinter vedtog FN's Sikkerhedsråd en resolution, der fordømte alle voldshandlinger. Samtidig gentog Sikkerhedsrådet en række krav til Jugoslavien fra en resolution fra marts samme år, og fastslog endvidere, at situationen i Kosovo udgjorde en trussel mod freden og sikkerheden i regionen.

For at lægge militært pres på præsident Milosevic begyndte NATO at opbygge en flystyrke i området. NATO-styrken ville således blive indsat for at gennemføre opfyldelsen af FN's krav.

Den udtrykte hensigt med denne styrke var at: Stoppe kamphandlingerne i Kosovo. Fremme de internationale bestræbelser på at nå frem til en aftale om ophør af vold. Skabe grundlag for seriøse forhandlinger om en politisk aftale mellem konfliktens parter. Præsident Milosevic indgik herefter en aftale for Kosovo under indtryk af NATO's militære trussel.

Der var imidlertid ingen bestemmelser i aftalen om selvstyre for Kosovo. De skulle forhandles på plads senere. Som led i aftalen blev ubevæbnede observatører fra Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa, OSCE, sat ind, og mange af flygtningene begyndte at vende hjem. For at undgå overgreb mod observatører placerede NATO en styrke i Makedonien på ca. 12.000 mand.

Modsat aftalen fortsatte jugoslaviske sikkerhedsstyrker deres overgreb mod civilbefolkningen, og nægtede OSCE-observatører at komme ind i områder, hvor man mente at etnisk udrensning foregik. Det internationale samfund forsøgte først at løse krisen ved forhandlinger og pres på parterne i Rambouillet og Paris, men den 19. marts 1999 brød forhandlingerne sammen. Forinden havde serbiske styrker indledt de operationer i Kosovo, som senere blev kendt som "Operation Hestesko". Forsøgene på at løse konflikten ad diplomatisk vej blev blandt andet derfor afsluttet.

Den sidste mulighed for at få præsident Milosevic til at indgå og overholde Rambouillet-aftalerne forekom herefter at være indsættelse af NATOs flystyrke i en bombekampagne, der gradvis ville blive intensiveret. Den 24. marts 1999 indledte NATO derfor sine luftoperationer under navnet Operation Allied Force efter at NATO-medlemmernes beslutning den 23. marts 1999 i Det Nordatlantiske Råd gav NATO's generalsekretær, Javier Solana, ordre til at indlede luftkampagnen mod Forbundsrepublikken Jugoslavien. Bombningerne blev indledt den 24. marts 1999.

Den 4. maj foreslog præsident Milosevic en samtidig tilbagetrækning af NATO-styrkerne i Albanien og Makedonien og dele af de serbiske styrker i Kosovo. Han kunne endvidere acceptere en udstationering af en FN-styrke med deltagelse af russiske, hviderussiske og ukrainske styrker samt deltagelse af styrker fra lande, der ikke var medlemmer af NATO. Den 6. maj kom udenrigsministrene fra G8-landene med et forslag til en politisk løsning af Kosovo-konflikten. USA besluttede den 7. maj at sende yderligere 176 fly til NATO's luftoperationer, hvilket bragte USA's bidrag op på ca. 800 fly. I slutningen af maj måned oplyste NATO, at der blev arbejdet på en plan for indsættelse af en fredsbevarende styrke på mere end 50.000 mand i Kosovo. Styrken skulle være af en sådan størrelse og styrke, at den kunne skabe sikkerhed for tilbagevendende Kosovo-albanere. Den 28. maj meddelte Beograd, at de ville acceptere fredsbetingelserne fra G8-landene. Gennembruddet kom efter et møde mellem Tjernomyrdin og præsident Milosevic. I NATO var man dog skeptisk. Ifølge det russiske nyhedsbureau Itar-Tass havde præsident Milosevic sagt ja til en plan for en international styrke i Kosovo under ledelse af FN. Styrker i Kosovo skulle omfatte soldater fra neutrale stater, og NATO skulle forblive uden for Kosovo. NATO svarede, at præsident Milosevic ikke ville få indflydelse på, hvilke nationer der skulle indgå i en fredsbevarende styrke i Kosovo. Tvært-

imod hed det herfra, at NATO-tropper skulle udgøre en grundlæggende del af styrken. Den 5. juni indledtes direkte forhandlinger mellem officerer fra NATO, Rusland og Jugoslavien i Makedonien ved grænsen til Kosovo. Forhandlingerne drejede sig først og fremmest om tilbagetrækning af den jugoslaviske hær fra Kosovo og en standsning af NATO's bombninger. Forhandlingerne fortsatte den 6. juni, nu i byen Kumanovo øst for Makedoniens hovedstad Skopje. Efter en kort afbrydelse blev forhandlingerne genoptaget den 9. juni. De drejede sig i store træk om fredsaftalens tekniske detaljer. De rent militære forhandlinger foregik sideløbende med Sikkerhedsrådets forhandlinger om en FN-resolution for en fredsaftale for Kosovo. Den 10. juni blev de militære forhandlinger omsider afsluttet, og parterne underskrev aftalen, der i praksis var en plan for den jugoslaviske tilbagetrækning fra Kosovo og NATO-styrkernes indrykning. NATO indstillede luftangrebene efter 78 døgns intense bombardementer, og dermed var denne del af konflikten slut.

Samme dag vedtog FN's Sikkerhedsråd en sikkerhedsresolution for Kosovo. Natten mellem den 11. og 12. juni ankom en mindre russisk kolonne fra Bosnien via Jugoslavien til Kosovos hovedstad Pristina. Den 12. juni 1999 om morgenen indledte britiske NATO- styrker indrykning i Kosovo og nåede frem til Pristina uden konfrontationer med de jugoslaviske styrker.

KFOR

Den internationale fredsskabende styrke fik betegnelsen Kosovo Force, forkortet KFOR, og operationen fik navnet *Operation Joint Guardian.*

Træk af beslutningsprocessen frem mod indsættelsen

Folketinget skal godkende enhver beslutning om brug og indsættelse af militære magtmidler, der ikke er omfattet af Den Kongelige forholdsordre. For at koordinere den danske indsats nedsætter man i krigstid en række udvalg, som f.eks. *Regeringens Sikkerhedsudvalg* med deltagelse af udenrigs-, indenrigs-, og forsvarsministrene under ledelse af statsministeren. I dette udvalgs møder deltog desuden forsvarschefen. Herunder findes et *Embedsmandsudvalg for Sikkerhedsspørgsmål*, som blev aktiveret og som under navnet: *Kosovoudvalget*, havde regelmæssige møder. I dette udvalg sad departementscheferne fra Stats-, Udenrigs-, Indenrigs-, og Forsvarsministeriet, forsvarschefen samt cheferne for hhv. Politiets- og Forsvarets Efterretningstjeneste. Da krisen i Kosovo så ud til at udvikle sig til en humanitær katastrofe, ansås det endvidere nødvendigt at aktivere den såkaldte *Humanitære Kontaktgruppe*, hvor repræsentanter fra Udenrigsministeriet mødtes med repræsentanter fra NGO'er, forsvaret, Beredskabsstyrelsen og andre organisationer.

Forsvarskommandoens Krisestab

Forsvarskommandoen har fastlagt en krisestyringsorganisation, som kaldes *Forsvarskommandoens Krisestab*. Og den er opbygget, så den trinvis kan etableres i Forsvarskommandoens Situationscenter, som netop er bygget til dette formål. Dele af denne krisestab havde allerede været etableret flere gange i løbet 1998 i forbindelse med krisen i det tidligere Jugoslavien. Da NATO's luftkampagne den 24. marts 1999 blev iværksat, betød det, at denne krisestab blev aktiveret. Når NATO-medlemslandene på politisk niveau beslutter, at der skal iværksættes en eller anden form for militær magtanvendelse, går NATO's militære apparat i gang med at lave planer. Og på baggrund af disse planer anmoder NATO medlemslandene om nationale styrkebidrag. Denne NATO-anmodning går til Forsvarskommandoen, som dels undersøger de konkrete muligheder ved de operative myndigheder, dels orienterer Forsvarsministeriet. Forsvarsministeriet indleder herefter den proces, som ender med et beslutningsforslag i Folketinget, og samtidig begynder forberedelsen af udsendelsen af en enhed.

Det er først, når Folketingets formelle godkendelse er truffet, at Forsvarsministeriet kan bemyndige Forsvarskommandoen til at udsende den pågældende enhed. Den danske indsats i og omkring Kosovo var spredt på forskellige bidrag: søværnet bidrog med minerydning i Adriaterhavet, flyvevåbnet deltog aktivt i bombekampagnen, en let opklaringseskadron deltog i en humanitær opgave i Albanien og den danske bataljon indsattes i det nordøstlige Kosovo.

FN's resolution 1244

FN's sikkerhedsråd vedtog den 10. juni 1999 den resolution, som skulle danne overordnet ramme for missionen i Kosovo, se bilag 2. Af resolution 1244 fremgår det, at der skulle etableres dels en civil tilstedeværelse og dels en militær sikkerhedsstyrke i Kosovo. Sikkerhedsstyrken skulle have væsentlig NATO deltagelse, og den skulle indsættes under en enhedskommando.

Sikkerhedsstyrkens første opgave var overvågning af tilbagetrækningen af de serbiske militære og paramilitære styrker fra Kosovo, hvilket fandt sted umiddelbart efter undertegnelsen af aftalen med Jugoslavien. Dernæst kom opgaven at demilitarisere UCK og andre væbnede Kosovo-albanske grupperinger.

KFOR's igangværende opgave er at sikre omgivelser, således at flygtninge og internt fordrevne kan vende sikkert hjem. Desuden skal der sikres ro, orden og adgang for alle internationale organisationer, der bringer nødhjælp til Kosovo.

KFOR-opbygningen

Styrken var til at begynde med bygget op omkring NATO's hurtige reaktionsenhed ACE (Allied Command Europe) Rapid Reaction Corps, som var under kommando af NATO's øverstkommanderende i Europa. I dag er styrken opbygget af fem multinationale brigader, som hver har en såkaldt 'lead-nation', der er ansvarlig for opstillingen af brigadestrukturen. De fem lead-nations er: USA, Storbritannien, Frankrig, Tyskland og Italien.

Alle 14 NATO-lande har bidraget, ligesom yderligere lande som Rusland, Sverige, Finland, De Forenede Arabiske Emirater, Ukraine og Marokko har ydet bidrag. Bidragene består typisk af en bataljon med tilhørende støttefunktioner, dvs. ca. 800-1000 mand. Den samlede KFOR-styrke omfatter i juli 2001 ca. 41.500 mand.

Den Danske Internationale Brigade, DIB

Grundlaget for det danske bidrag er folketingets beslutning fra den 25. november 1993, lov om Forsvarets formål og opgaver fra den 8. december 1993. De opstillede reaktionsstyrker skal kunne deltage i konfliktforebyggelse, krisestyring og forsvar inden for NATO's område og demonstrere solidaritet. Hæren, søværnet og flyvevåbnet har alle udpeget styrker, som kunne indgå i de forskellige reaktionsstyrker. Som følge af loven fra 1993 har hæren etableret Den Danske Internationale Brigade (DIB), en udrykningsstyrke på ca. 4.500 mand. DIB'ens formål er, at kunne bidrage med landmilitære enheder til løsning af et bredt spektrum af internationale opgaver. DIB skal kunne:

- *Deltage i konfliktforebyggende, fredsbevarende, fredsskabende, fredsstøttende, humanitære eller lignende operationer under FN eller OSCE.*
- *Stilles til rådighed for NATO, primært for Alliancens Hurtige Reaktionsstyrker, hvor den indgår i 1. Britiske Division.*
- *Deltage i det nationale forsvar.*

DIB skal, når den er tilknyttet FN, kunne indsættes i Europa, Nordafrika og Mellemøsten, men mindre dele af DIB kan i princippet indsættes over *hele* verden. Når DIB er tilknyttet NATO kan brigaden indsættes overalt i NATO's område, dog planlægges indsættelsesområde at være på det europæiske fastland nord for Alperne. Personelstyrken omfatter som beskrevet ca. 4.500 mand, fordelt på 20 % fast personel og på 80 % hjemsendt personel, som er på treårs kontrakter, hvilket svarer til henholdsvis ca. 900 fastansatte og ca. 3.600 hjemsendte. DIB's beredskab er syv dage for et forkommando og 15 dage for hovedstyrken.

Missionsorienteret uddannelse

En fredsstøttende operation som f.eks. KFOR medfører andre krav til personel og materiel i forhold til, når DIB indsættes som reaktionsstyrke og forsvar af NATO's område. En målrettet missionsorienteret uddannelse af nogle ugers varighed inden udsendelsen er derfor opbygget.

Inden en bataljon således udsendes til Kosovo, gennemgår den derfor denne missionsorienterede uddannelse, hvor soldaterne gennemfører en række tilpassede øvelser, *'momenter'*, på baggrund af erfaringer fra den danske styrke i Bosnien og tidligere KFOR-hold. Øvelserne omfatter først og fremmest de rent militære discipliner som for eksempel skydeøvelser med lette og tunge våben. Derefter kommer en række situationsspil, hvor KFOR-soldaterne skal vise, at de kan håndtere gadeuroligheder, *RIOT*, uden brug af skydevåben, indtrængning i hus, inspektion af våbenlagre, minesøgning, evakuering af minesårede og etablering og sikring af checkpoints, hvor biler bliver *searchet* for våben og ammunition, etc. (Andersson, 2001; Skak, 1999; Hærnyt, nr. 4, 1999; Værnskontakt, nr. 3, 2001; Forsvarskommandoens Presse- og Informationssektion, 1999, 2000, 2001)

DANCON/KFOR

Ved Folketingsbeslutning B 148 af 17. juni 1999 gav Folketinget samtykke til, at danske militære styrker kunne stilles til rådighed i en multinational styrke i Kosovo. Det danske bidrag omfattede i begyndelsen en reduceret panserinfanteribataljon på ca. 875 personer. Denne bataljon bestod af en stab, et stabskompagni, to panserinfanterikompagnier, en kampvognseskadron, et logistikkompagni samt signal-, ingeniør og militærpolitienheder. Yderligere var der et nationalt støtteelement, som blev placeret ved lufthavnen i Makedonien. Bataljonen var sammensat af enheder fra Den Danske Internationale Brigade, og det var første gang, at en bataljon fra brigaden blev aktiveret til en opgave af denne type. Det danske bidrag til KFOR-styrken benævnes DANCON/KFOR, og den danske bataljon benævnes DANBAT/KFOR.

DANBAT/KFOR

Bataljonen indgår i en fransk brigade, som i 2001 bestod af ca. 8.600 mand. Brigaderne i KFOR er under operativ kontrol af COMKFOR (Commander KFOR), som igen er underlagt NATO-chefen for de allierede styrker i Sydeuropa. Geografisk er den danske styrke placeret i den vestlige del af den franske sektor i den nordlige del af Kosovo. Terrænet i dette område er stærkt kuperet og sine steder meget vanskeligt fremkommeligt. Det danske ansvarsområde strækker sig fra kanten af byen Mitrovica mod vest til den indre grænse mellem Kosovo og Serbien. DANBAT/KFOR er blevet indsat til at løse de opgaver, som chefen for den franske brigade anviser. Derfor er der ved det franske hovedkvarter i byen Mitrovica placeret et dansk element, som består af tre officerer og en befalingsmand. Den danske styrke blev i begyndelsen placeret i to lejre, som blev kaldt Camp Olaf Rye og Camp Holger Danske. I januar/februar 2000 blev hold 1 afløst af hold 2, og samtidig blev bataljonen reduceret til ca. 820 soldater. I forbindelse med den efterfølgende rotation af hold 2 og 3 i be-

gyndelsen af august blev bataljonen yderligere reduceret til ca. 730 soldater, fordi kampvognseskadronen blev afløst af en pansret panserværnsraketdeling. Den tunge morterdeling blev hjemtaget og spejderdelingen blev reduceret til en spejdersektion. Ved rotationen af hold 3 og 4 i februar 2001 blev bataljonen igen reduceret til ca. 510 soldater og Camp Holger Danske er blevet nedlagt. Stabskompagniet og logistikkompagniet er blevet samlet i ét stabskompagni, og panserinfanterikompagniet er blevet hjemtaget og erstattet af et pansret motoriseret infanterikompagni og én spejdereskadron. (Forsvarskommandoens Presse- og Informationssektion, 1999, 2001)

Camp Olaf Rye

Bataljonen består i juli 2001 af 510 soldater. En del er også ude på OP'erne, så til daglig er der ca. 350 mand i lejren. Dertil kommer ca. 45 civile albanere, som har praktiske opgaver, f.eks. vask af tøj sørge for bespisning, rengøring, etc.

Lejren er omgivet af en flere meter høj mur af Hesco Bastiankurve og pigtråd med vagttårne og skydestillinger. Lejrens omkreds er små 2 kilometer, og hele vejen rundt er der placeret alarmminer, som udløses af snubletråd. Indenfor murene er det en hel miniatureverden, der udfolder sig. Der skal efter sigende være for omkring 2 mia. kr. materiel i lejren lige fra gafler til de pansrede mandskabsvogne, Piranha'er. Menige, befalingsmænd og officerer bor i boligcontainere, der således er indrettet til beboelse. De menige bor tre sammen, men kvinder dog to og to.

Organisation

Bataljonen består i juli 2001 af en stab, et stabskompagni, et pansret motoriseret infanterikompagni og en spejdereskadron. Bataljonen bliver støttet af et nationalt støtteelement ved Skopje i Makedonien. De enkelte elementer omtales i det følgende:

Bataljonschefen, som har rang af oberst.

Staben, der planlægger udførelsen af bataljonens opgaver, omfatter 24 officerer og befalingsmænd. Staben tager sig af administration, transport, informationer om parterne, planlægning af operationer og civilt/militært samarbejde. Dertil kommer et antal tolke.

Stabskompagniet er bataljonens serviceelement, der omfatter i alt 205 soldater. Stabskompagniet udfører blandt andet reparationer på bataljonens køretøjer og materiel. Kompagniet forestår driften af lejren, udfører ammunitions- og minerydning samt transporterer forsyninger. Desuden er enheden i stand til at løse sikrings- og overvågningsopgaver. Panserværnsraketdelingen består af fire pansrede mandskabsvogne med TOW-panserværnsraketter. Stabskompagniet omfatter også en sanitetsenhed med tre læger og tre sanitetsgrupper, der skal tage sig af eventuelt syge eller sårede. Til stabskompagniet er der desuden tilknyttet et ingeniørdetachement på 31 mand. Det råder over materiel, så ingeniørerne er i stand til at udføre konstruktionsarbejder i forbindelse med lejren og bygge beskyttelsesanlæg til soldaterne. Dertil kommer, at enheden har materiel til at kunne udbedre veje og løse mindre entreprenøropgaver. Til at sikre kommunikation er der en telegrafdeling på 18 soldater.

Militærpolitidetachement, der er en lille selvstændig enhed på 8 soldater.

Det pansrede motoriserede infanterikompagni er udrustet med 11 pansrede mandskabsvogne af typen Piranha III samt en panserinfanterideling udrustet med de ældre pansrede mandskabsvogne M113. Kompagniet omfatter 152 mand og er opdelt i infanteridelinger og en kommandodeling.

Infanteridelingerne er udrustet med dysekanoner samt lette og tunge maskingeværer. Kompagniets opgaver kan for eksempel være at sikre områder og materiel samt overvågning og etablering af observations- og kontrolposter.

Spejdereskadronen består af én kommandodeling, tre spejderdelinger og én selvstændig spejdersektion. Eskadronen omfatter 95 mand og er udrustet med både Geländewagen, kaldet GD'ere, og pansrede spejdervogne af typen Eagle. Eskadronens opgave er bl.a. at køre patruljekørsel i ansvarsområdet og vise KFOR's tilstedeværelse kaldet "show of presence".

Det Nationale Støtteelement på 20 soldater modtager og videresender forsyninger fra Danmark via afdelingen ved Skopje i Makedonien. Støtteelementet omfatter ni soldater og er en serviceenhed for bataljonen, og det er placeret sammen med det franske nationale støtteelement ved Skopje.

CIMIC. Selvom der er tale om en såkaldt robust kampbataljon, hvis opgave primært er at tilvejebringe sikkerhed i sit ansvarsområde, deltager styrken også i løsningen af humanitære opgaver i ansvarsområdet. Derfor er bataljonen forstærket med én såkaldt CIMIC-celle. CIMIC står for civilt-militært samarbejde (civil military coroporation). CIMIC har til opgave at koordinere udførelsen af den humanitære indsats med de internationale organisationer f.eks. Røde Kors og andre ikke-statslige organisationer (NGO'er) som f.eks. Dansk Flygtningehjælp, der er i området. CIMIC-cellen er fysisk placeret lige udenfor lejren lige overfor hovedvagten, men altså udenfor. (Forsvarskommandoens Presse- og Informationstjeneste, 2001; Værnskontakt, nr. 3, 2001, Skak, 1999)

Opgaver

Bataljonens mangeartede opgaver er således følgende:

- *Overvåge ansvarsområdet.*
- *Gennemføre overvågning af paramilitære enheder eller grupper af flygtninge, der bruger ansvarsområdet.*
- *Kontrollere en grænseovergang til Serbien.*
- *Gennemføre sikkerhed og eskortere befolkningsgrupper fra de etniske enklaver. Foretage indhentning af efterretninger.*
- *Deltage i RIOT Control (kontrol med større uroligheder).*
- *Overvåge det serbiske Sokolica-kloster.*

FORBEREDT OVERRASKELSE

Jeg planlagde og gennemførte inden mit hovedstudie et pilotstudie på et af de foregående KFOR hold i Kosovo/a. Dette pilotstudie havde en varighed af 14 dage, og var mit andet møde med den militære organisation i en ægte operation. Mit første møde med Forsvaret i en operation var et 3 ugers besøg på et kystinspektionsskib i nordatlanten. Jeg havde således allerede nogle erfaringer fra feltstudiet, og nogle af disse praktiske erfaringer overførte jeg på dette feltstudie.

Det var ud af flere, at det tager tid at opnå kontakt, at man overvældes af en følelse af forvirring, anstrengelse og træthed, at man i høj grad er udleveret til andres hjælpsomhed, at arbejdet med at bringe orden i oplevelserne kan opleves uoverskuelige. Feltstudiet bringer således den forskende meget tæt på sig selv, og den paradoksale oplevelse er, at feltstudiet netop sigter på det udadvendte og opsøgende. Det er således en balance at tage højde for: at deltage og trække sig tilbage og reflektere. I denne vekselvirkning er det min erfaring at dagbogen hurtigt bliver en fortrolig, og at det er formålstjenligt at adskille denne dagbog fra feltdagbogen. Ikke at man som feltforsker ikke må mærke, men det er lettere at finde rundt i notaterne. Det var f.eks. i feltdagbogen, jeg beskrev mine og andres direkte reaktioner og følelser i forhold til praksis, mens jeg i min egen dagbog har lidt mere reflekteret afstand til begivenhederne, og derfor kan teoretisere og analysere. Det er ikke sigtet med deltagelsen, der mere har praktisk lærings- og oplevelseskarakter, at blive en del af feltet, og at lade feltet virke tilbage på dig - desuden er der sjældent tid i praksis. Det er således en væsentlig refleksion, at observere, hvad feltet gør ved dig, hvilken position placerer de dig i, og hvad gør det ved dig, da det i høj grad bliver til feltets historie om dig, og i samme bevægelse historie om sig selv og egen orientering.

I et forsøg på at opnå overraskelsen, det klare blik, har jeg meget bevidst *ikke* gennemført læsning og forberedelse til pilotstudiet, og det smittede af på min oplevelse, som til tider blev fjern, isoleret, fragmenteret og uafstemt med omgivelserne. Men det giver samtidig plads til overraskelsen og det uventede, såvel hvad angår handlinger, som udsagn som følelser. Derved styrker jeg samtidig, at feltets tilfældigheder bestemmer min optik. Jeg bliver trukket ind i den malstrøm som feltet udgør. Jeg giver efter og slipper kontrollen for en tid.

I de næste par afsnit vil jeg kort beskrive mit pilotstudie, og herunder bringe uddrag fra min feltdagbog. God tur...

Skopje-Mitrovica

Ankommet til Skopje. Føler mig akavet i uniform. Skal jeg tage baretten på fra flyet og hen til lufthavnsbygningen? Den bliver i lommen. Går gennem paskontrol og told uden videre kontrol – bliver bare vinket igennem. Ude må jeg kæmpe mig igennem en mængde mænd hovedsagelig bestående af taxi-chauffører som tilbyder mig deres service. Jeg vinker afværgende – bag står en dansk sergent. Jeg går i retning af ham. Vi nikker, og han tilbyder at tage min taske, og spørger så om jeg er C. Møller?

I transporten sad 2 rygende sergenter med solbriller på, som knapt hilste – vi kørte til NSE´et – gik ind i messen. Ingen hilste. Chaufføren begyndte at spille Nintendo – den anden spillede på en PC. Ingen spørgsmål.

En sygeplejerske vil gerne vise mig NSE´et, og finder et par cykler. Vi cykler rundt og han viser mig bl.a. den franske PX og den franske kantine. Her spiser vi så. Han fortalte, at ”Alle bruger enormt meget tid på disse PX´ere.”

Ventetid i NSE’et messe

Tavshed – ingen siger noget. Det gør jeg heller ikke. Kigger ud. Området er en by af kontainere, maskiner og unge mænd i henslængt aktivitet. Kigger på sergenterne og konstablerne, som i varmen skødesløst med en groft skåret franskbrødsskive med spegepølse, men uden smør sidder og øjer tekster og billeder igennem i de blade, der ligger på bordene. De læser om forsvarets fremtid (Kosovo) i BT… Satte mig og skrev en mail hjem. Vi venter – venter og venter på besked om én som ikke var med flyet. Af og til rejser én af konstablerne sig tavst og går over gangen til o-rummet, og kommer lidt efter tilbage, og sætter sig igen uden at sige noget. Jeg får ikke noget at vide. Venter....

Turen mod Kosovo/a

Vi kører. De to chauffører er tavse. Jeg har dog opfattet at den ene lige har været i Bosnien. Måske savner han at komme hjem? Vi ventede på besked om en manglende konstabel. De blev sure, da pågældende selv havde rekvireret transport via sin underafdeling. Vi kørte, inkl. en syg sergent mod Mitrovica. Kørslen var hurtig – mod det aggressive, alle blev overhalet: 120-130 Km/t. Jeg tænkte på, hvilket indtryk det gjorde på lokalbefolkningen?

Ind i Kosovo

Kørte over grænsen og ind i Kosovo. Grænsen er græsk bemandet. ”De er usamarbejdsvillige, selvom de er med i KFOR”, siger den ene af chaufførerne ud i bilen, vist nok henvendt til mig.

De snakker internt om at klokken var mange, og at vi hellere måtte køre ind om Bondsteel, den amerikanske lejr. Området omkring Bondsteel viser sig at være oplyst af store projektører, ligesom der er meget kontrol. Vagten var asiat, og talte amerikansk med dialekt. De andre havde KFOR Id-kort, som de viste. Der var lidt usikkerhed om mit danske militære ID, som jeg viste dem, men det endte med at jeg gerne måtte komme ind. Jeg blev indskrevet. Efter at være kørt lidt frem stod alle tre ud og afladede deres våben.

Fremme ved kantinen kommenterer chaufføren et andet dansk militærkøretøj, idet han parkerer: ”Der er en dansker, som ikke kan parkere”. Kiggede. Kunne ikke helt forstå, hvorfor han ikke kunne parkere – var det fordi han havde parkeret med forenden indad? Spiste i en kæmpe kantine, inkl. masser af våben. De spiste et kæmpe måltid på rekordtid, ligesom jeg tidligere havde oplevet det på kasernen i Holstebro: ”Det gælder om at overleve og opretholde vitale funktioner, der er ikke tid til at nyde”, havde majoren i Holstebro sagt, her er de stadig tavse. Ville betale, men det skulle jeg ikke – jeg skulle blot signere ved udgangen, hvilket land jeg kom fra og så skrive mit KFOR nummer – skrev mit militære Id-nummer.

I Mitrovica spurgte chaufførerne mig om jeg skulle bo i Olaf Rye eller Holger Danske. Det vidste jeg ikke. De besluttede at køre til Holger D. Sergenterne meldte min ankomst til KIH, som blev forvirret, og lige måtte lige ringe. Da han kom tilbage skulle jeg være i Olav Rye.

Olaf Rye
Blev indlogeret af KIH, der ikke vidste at jeg kom. Han viste mig rundt i lejren. Viste mig bl.a. badefab'en, kantinen og shelteret og sikkerhedsinstruksen som lå i FAB´en. Desuden fik jeg et sikkerhedsnummer.

Udkørt – det var en lang rejse, mange indtryk, uvant. Fab´en var uopvarmet og kold – sengen ikke slået ud. Varmeapparatet havde svært ved at komme op i 'fart', og jeg frøs natten igennem. Stod op gentagne gange for at tage mere tøj på.

Bataljonsbriefing
Stod op næste morgen uudhvilet og stiv i hele kroppen. Fik min uniform på, og gik til toiletfab´en for at vaske mig. Der var kø. Ikke noget toiletpapir tilbage. Det meste lå og sejlede rundt på gulvet. Fik tisset af, vasket hænder og lidt lunkent vand i hovedet. Nå... Hvad var det så? Kaffe i kantinen. Gik lidt søgende rundt, før jeg fandt havregrynene.

I stabsbygningen var briefinglokalet, og jeg gik derover, da jeg så officererne stimle sammen ved døren, hvor de så stod og snakkede.

Jeg gik ind. Rummet lignede et stort klasseværelse. Der var flere kort over Kosovo, Mitrovica og en enkelt skærm til PC-PowerPoint på væggen oppe ved katederet. På kortene var der en masse blå pile. I lokalet var der så 2 rækker borde rettet mod kort-væggen. Ned langs siden var der yderligere 2 rækker stole. Der var flere, som så ud til at have faste pladser. Jeg så mig om efter en plads. Der var ikke umiddelbart nogen, så jeg satte mig på et bord. Hilste på en bekendt, som var her i samme ærinde som jeg. Hun satte sig også på et bord.

Briefingen gik i gang. Der havde været uroligheder inde i Mitrovica. En bil var blevet væltet og brændt af. Selve urolighederne beskrevet med flere detaljer. Flere af de uddybende spm. blev besvaret med: "Det ligger udenfor min lønramme....!"

Herefter gav hver underafdelingsleder melding, inkl. lægen og præsten: "Hold krudtet tørt og stol på Gud", som han sagde - lægen talte om blodprøver og vand, som smagte af klor

Til sidst gik obersten på, og talte om at de 100-dages kampeffektivitet nu var nået, og om at nu gjaldt det om at konsolidere det opnåede. Han fortsatte med at fortælle om, at han havde talt med en fransk gendarm, som havde sagt, at der for ham var 3 indsatsniveauer:

1. DK (=bedst)
2. Gendarmerne
3. Franskmændene

Han fortsatte med at opgaven bestod i at sikre de demokratiske "spirer" mod "udemokratiske elementer", som i øvrigt blev omtalt som mennesker i ental. Slut!!

Alle rejser sig hurtigt –effektivt- og forlader mødet.

Jeg talte kort et par officerer. Obersten kom forbi og hilste, og jeg spørger, hvem jeg skal tale med, om mit ophold? Han spørger, om der ikke var noget med, at jeg helst ville være i Holger Danske?

”Jeg tror, du skal tale med Sørensen!” Vi aftalte så, at jeg tog med til Holger D klokken 11:00. Klokken var 09:00.

Camp Holger Danske

Majoren sad ude på verandaen og skrev, da jeg steg ud af GD´en. Det så hyggeligt ud. Han havde ikke haft tid til planlægge mit ophold pga. Vesterbro/SNO dagen før – den væltede/udbrændte bil, men bød mig velkommen. Viste mig rundt i lejren.

Opholdet, Camp Holger Danske

Jeg opholdt mig i små 14 dage i Camp Holger Danske. I en periode boede jeg i Camp Olaf Rye, men efter noget tid blev jeg indlogeret i Camp Holger Danske. Begge dele havde sine fordele. En af fordelene ved at bo i Camp Olaf Rye var, at jeg så fik en posttur, hvor jeg i samtalerne med konstablerne fik mange informationer.

I begyndelsen bevægede jeg mig rundt med majoren, som jeg derfor førte en del løbende samtaler med, om det vi oplevede, om det mere principielle, om oplevelser, om holdninger til lokalbefolkningen, om krig og ledelse.

Efterhånden som jeg blev mere fortrolig med personerne, organisationen, lejrens opbygning, døgnets rytme og således kunne orientere mig, begyndte jeg at bevæge mig rundt og opsøge folk jeg havde mødt sammen med majoren. Organisatorisk bevægede jeg mig således ’nedad’ i hierarkiet: fra major til løjtnanterne og videre ned til konstablerne.

Jeg kom i løbet af perioden rundt i AOR’et ved at følge majoren, og besøgte i den forbindelse flere af Delta’erne. Senere overnattede jeg desuden alene (uden major) på et af dem. Det blev desuden aftalt, at jeg skulle med på en helikopterpatrulje. I den anledning blev jeg omskolet til og udstyret med et M95 maskingevær og lidt andet nødvendigt udstyr. Turen blev dog til min lettelse aflyst. Jeg var ikke sikker på, at jeg havde fysikken til at vandre i bjerge med unge drenge, som var halvt så gamle som jeg selv.

Jeg oplevede hverdagen som meget besværlig. F.eks. var meget af tøjet tungt, besværligt og jeg skulle bruge flere kræfter end jeg var vant til, på bare at få tøj på… Bruge energi på at finde ud af, hvad der er hvad? Det er jo alt sammen grønt… Og det at få et bad, var ligeledes besværligt, og krævede overvejelser i forhold til, hvordan man gør, uden at blive til grin … At stige ind i en GD bag i er heller ikke let, bilen er høj og der er ikke trin til at træde på, og f.eks. bagdøren: når den er helt åben, låser den, og jeg kunne ikke regne ud, hvordan jeg så skulle lukke den efter mig.

Alt dette resulterede i at tankerne og følelserne tumlede og fumlede rundt i mig især i den første uge, og jeg var temmelig træt, hver aften. Hvad er det her? Hvor er jeg? Jeg måtte bruge meget energi på overhovedet først at forstå, hvad det var som foregik? Hvad situationen rummede, før jeg kunne forstå, hvad de sagde og hvad de gjorde. I lejren var der mange maskiner: PMV´ere, kompressorer, generatorer, etc.. Dertil kommer radioer, Tv-apparater og computere, der bliver spillet på. Så der er derfor meget støj, og soldaterne taler indforstået, hurtigt og sjusket/mumlende og bruger mange ekspertudtryk, jargon og forkortelser. Det medførte, at jeg til tider slet ikke kunne følge med. Denne oplevelse blev dog efterhånden mindre, og jeg lærte at lytte gennem al støjen, gætte og delvist at samtale på antagelser af hvad den anden person sagde og mente.

Da jeg begyndte at kunne orientere mig, begyndte overraskelserne også at dukke op, selv om mine 'vandringer' i lejren nærmest havde karakter af at 'drive' rundt, og at lede efter noget, jeg ikke vidste hvad var.

Efter en 4-5 dages tid var jeg så fuld af indtryk og havde brug for at reflektere i lidt længere tid. Det gjorde jeg så i min fab i Cam Olaf Rye: Hvad havde jeg set, oplevet, mærket, etc. Der var feltnoterne, der var mine oplevelser, som 'sad i kroppen, der var min nye viden om feltets organisation. Arbejdede med at bringe orden i alt dette, også for at finde frem til hvad næste uge skulle bruges til. Men jeg manglede at dele mine overvejelser med en anden. Efter yderligere skriverier og analyser, besluttede jeg mig for at gennemføre nogle længere interviewes af kaptajnen (NK), en løjtnant (Lt. og delingsfører), en sergent (Sgt. og gruppefører), og så et par menige konstabler, da de så ud til at udgøre væsentlige positioner i organisationen. Jeg valgte majoren fra, da jeg havde brugt så meget tid sammen med ham. Jeg valgte også obersten fra, da jeg slet ikke havde nogle oplevelser sammen med ham, at stille spørgsmål ud fra.

Den næste uge gik med mere organiseret at besøge de områder jeg nu havde lokaliseret og som havde vakt min interesse: grupperne og deltaerne. Under mine besøg på deltaerne foretog jeg de interviews som jeg havde udarbejdet.

Jeg opnåede således et kendskab til organisationen, dens forskellige positioner, dens fortolkning af opgaver og jeg opnåede at gennemføre 4 interviews af forskellige positioner i organisationen.
I det følgende vil jeg kort beskrive nogle af mine hovedindtryk.

Majoren
I sin beskrivelse af stemning, livet i lejren og de ledelsesmæssige opgaver, fortalte majoren at det påvirkede stemningen, at der ingen kvinder var. "Vi har ingen kvinder her, så tonen er mere rå, der skal ikke tages hensyn. Det kan man godt høre, når vi lukker energi ud. Vi er nok lidt mærkelige ... vi er mærkelige. Det er nok, fordi vi siger tingene direkte." Om 'drengene' sagde han i øvrigt bl.a. følgende: "Knægtene havde fået masser af træning i RIOT " og det måtte jeg ikke tage fejl af, for det havde det resultat, "at knægtene gerne vil bruge deres kunnen!".

Majoren gav i vores samtaler udtryk for, at han blev påvirket af opholdet i sit syn på det omgivende samfunds medlemmer: "Man bliver påvirket af sine oplevelser. Mit menneskesyn er klart påvirket af mine oplevelser. De er nogle Yalla´er. Når vi hjælper dem, klager de uden at tænke på, hvad alternativerne er."

Opgaverne
Jeg søgte flere gange ind i temaet, hvad det var for en opgave, og hvordan de, som officerer forholdt sig til den. Hertil svarede han bl.a.: "NK og jeg er enige, der er nok nogle der er uenige, men vi kører det som en grøn operation ... hvorfor opfinde ting, når vi ved, hvad der virker" Under en af disse samtale kom NK ind fra en indsættelse: "De sku ha nogle tæsk" - "Jeg piskede en stemning op" og "Vi skubbede til dem" og så viste han, hvordan. Det så ud, som om de havde brugt skjoldene:

	...
Mig	Hvordan er det?
Majoren	Vi har jo prøvet det så mange gange – Hvad mener du?
Mig	Jamen at stå der foran mennesker der er vrede på én
Majoren	Det er svært at forklare. Du skal næsten prøve det selv…

...

NK står der uden distinktioner på. Majoren spørger til dem på en drillende måde: ”De skal ikke vide hvad jeg hedder! ... De skal bare vide, at det er en psykopat i fragvest, der har tævet dem”

Vi snakker om parterne i konflikterne, om ”motorolabanden” og bro demoerne: ”Det er da ikke tilfældigt, at de vælger det sted de gør – det er der UNMIK har kontor og franskmændene er lige overfor. Det er symbolsk”

Morgenmøder og kødrand
Jeg deltog i møderne, men det var svært at følge med i begyndelsen, fordi NK, som styrer møderne kalder løjtnanterne og sergenterne f.eks. 1.5 og 2.4 efter deres radionumre, eller ’rør’, ’kanoner’ eller ’mek’ efter deres funktion. Det er derfor svært for mig at følge med – jeg ser deres navneskilte, men hører deres radionumre, hvem er hvem? De har faste pladser, ser det ud til. Og efter et par dage, begynder jeg at se et mønster, men har stadig svært ved at hænge på. Der er vist to net, med forskellige numre.

Det er som sagt NK som styrer møderne, men når der er spørgsmål eller tvivl, er det majoren, som besvarer spørgsmål eller beslutter.

De forskellige delinger beretter om opgaver og evt. problemer. Herefter blev der typisk spurgt til oplysninger og forståelser, f.eks. hvad en tale gik ud på: ”Hvad talte I om?”. Mange gange brød der grinen blandt de delingsførerne. Og lige så typisk sad NK bare og kiggede, mens majoren alvorligt besvarede spørgsmålet.

Der deltes bøder ud på alle møderne, f.eks. for at være ubarberet. Forsyneren er på dagbøder for ikke at lave en vogn af en slags til et gevær.. Jeg fik også én på et møde. Det kostede således 20 DM ikke at skrive dagsrapport til HOK-nyt. Pengene skulle gå til en fest. Alle betaler. Jeg tænkte ved mig selv, om de ikke bare kunne samle ind til festen, og spare en masse tid på møderne? Bøderiet ligner i øvrigt måden der samledes ind i på kystinspektionsskibet, jeg sejlede med. Her deltes også bøder ud, og pengene gik til ”velfærd” – film vistnok?

Et møde blev gennemgået over følgende punkter:

- ✓ Vesterbro og SNO´en
- ✓ Beredskabet ved 3.4 og 1.4 her kunne vi forudse indsættelse
- ✓ Helikopterpatruljen var aflyst. E-sektionen skulle koordinere den. Men indtil vi ved videre er den ’canseled’
- ✓ RIOT – har du noget at fortælle? (til NK) ”Næh, der var masser af mennesker... Vi holdt, ventede ... det blev vi jo nødt til...”
- ✓ Så kommer FNU (Finansudvalget) på en factfinding
- ✓ Hovedvagt og lønudbetaling i Zvecan ved 2.5 og 3.5. I justerer selv tider torsdag/fredag og fredag/lørdag.

Et andet over disse:

- ✓ Varsel om RIOT inde i Mitrovica
- ✓ 2.5 går på eagle 5 pga. beredskabet. Derfor bortfaldt et møde.
- ✓ HOK sikkerhedsbesøg: ”Jeg vil derfor have at kalkerne går fra at være fortrolige til tjeneste-brug. Ellers skal vi sikre dem i metalbokse, og så vil der flyde med nøgler over det hele
- ✓ Der kommer flere besøg: ”De er skrevet på tavlen, jeg forventer, man har læst den, og at man indfinder sig efter planen”
- ✓ Øvelser: ”Jeg planlægger øvelse i fremtrængen og indtrængen i hus!
- ✓ PX´en. Om åbningstider.
- ✓ Skjolde, køb af nye og pris.
- ✓ 9.5: Gennemgår nogle småting: når de smider deres feltrationer i affaldskontainere kommer der dyr, han har set katte

Kødrand
Efter disse morgenmøder gik jeg gik flere gange med majoren til kompagniets kødrand. De fandt sted ude ved garageanlægget foran PMV´erne og foran indgangene ind til husene, hvor der er opstillet telte. Kødrand er jargon for morgenappel.

Her stod delingerne linet op. Hver deling stod med en delingsfører som ekstra i linie i front. Altså ikke i den typiske hestesko-opstilling. Ude foran delingerne, så alle kunne se han gav majoren så en kort oplysende tale. Majoren læste f.eks. op af INTSUM´en. En rapport, som udelukkende gik på problemer, uroligheder. Der var ingen oplysninger om lokale helligdage, ingen rapporter fra de lokale. Det kunne udfolde sig således, i hovedtræk:

”Nu kommer jeg med et dekret!! ... Jeg vil ikke se hunde, katte eller andet med kønsbehåring på .. ude på OP/CP. Det står i BBF´en. ... Jeg havde den tort efter at Finansudvalget var kørt, at opleve at en lille fed hund kom løbende og tiggede – jeg sparkede den væk, hvorefter den løb udenom og ud i køkkenet, hvor den fik fat i en karklud. Jeg *vil ikke se det*. Er der nogle spørgsmål til det? *(Inde fra rækken: Hvad skal vi så gøre med 9.5? (grinen))* Om I så har vasket dem 5 gange om dagen, barberet dem og givet dem sløjfe på… De løber udenfor lejren, og samler alt muligt op udenfor lejren. *(Inde fra rækken: - det gør de lokale også (grinen))* Slut!” ... Majoren, med et skævt smil: Du er et dræn! Johannesen!!!

Det var typisk hurtigt overstået. Efter appellen gik delingerne hver til sine opgaver.

Et andet sted i lejren var der andre underafdelinger, som afholdt kødrand, og jeg besøgte derfor på et andet tidspunkt disse, for at se hvordan det gik til her. Det var ude på pladsen ved LOGCOY. Baretten var på hos alle, her stod de i det store U, og hver deling meldte klar v. delingsføreren. *”Se til højre .. se lige ud .. stå ret, stå rør”*...

Her virkede appellen mere formel, og jeg fik nærmest en oplevelse af et skuespil af CH/LOGCOY. Han stod parat i ’kulissen’, indtil det blev hans tur. Herefter indfandt han sig på sin plads i midten. Her stod majoren så rank og talte om fødselsdag og udnævnelser, og gav hver gang honnør med ’knækket’ håndled og dirrende hånd. Regimentet blev 250 år. Senere hørte jeg KIH tale med ’min’ major om fødselsdagen, der svarede med at tale om nedlæggelsen af regimentet, og at Forsvarschefen havde dekreteret ”traditionsfrihed”... Han rystede på hovedet og begyndte at gøre sig klar til en tur til Olaf Rye.

Kantinen
Kantinen var vigtig. Ud over mad fik jeg mange gode informationer her. Jeg satte mig simpelthen ved et bord og spiste sammen med konstablerne, sergenterne eller med officererne. Der kunne f.eks. udspille sig følgende ordveksling. Jeg sidder ved siden af en, som smører madpakke, og han bliver derfor spurgt: ”Hvad skal du i dag?”, hvortil han svarer: ”Jeg ved det ikke”. Jeg lytter synligt og interesseret med, han siger noget for mig uforståeligt, men indholdet går på forskellige opgaver, som han dog ikke er sikker på, om han vil få. Jeg lægger mærke til, at de spiser meget hurtigt, og derefter går. Efterhånden viser der sig i disse samtaler følgende mønster:

- *Teknik: ”Du kan få røg på - det er det”*
- *Opgaver*
- *”Dem” (”fjenden” – de lokale)*
- *Jokes*
- *Militærsnak (rotation)*
- *Hierarkiet i organisationen (kritik)*

Fællesskab og hjælpsomhed
Lejrene lader til at være én stor privatsfære. F.eks. ser det ud til at man tager baretten af i lejrene, og når man bader, går man – *i november måned* - med et håndklæde/underbukser mellem fab’erne og badet. En morgen kommer jeg ind i badefab´en, og møder en som er på vej ud. Han siger: ”Hav en fortsat god dag” og dagen er knap begyndt…

Under mine vandringer, hvor jeg gik og så undrende ud, var der mange som smilende henvendte sig til mig, og spurgte om de kunne hjælpe, og næsten inden jeg fik svaret, var de i gang med at fortælle om, hvad de lavede eller hjælpe mig med, hvad de troede var min anledning til at være der.

Hjælpsomheden var en side af et fællesskab eller sammenhold, der bl.a. fik det konkrete udslag at man næsten altid blev budt på kaffe, slik eller en snak. F.eks. en af gangene, da jeg skulle med fra Olaf Rye til Holger Danske. Her henvendte to konstabler sig til mig. ”Er det dig der er Kold. Ja! ”Vi skal lige aflevere nogle papirer, så henter vi dig.” Jeg var begyndt at læse i nogle papirer, og læste videre. De kom dog lidt efter, og sagde til mig: ”Vi skal køre i den lastvogn dér .. der var ingen GD´ere”. Inde i bilen: ”Hvad er det du skal lave her” og ”Hvor lang tid er du her?” Den ene spiser chips, som han smilende byder mig. Tager nogle. Han lægger dem i forruden ”Du skal bare tage..”. Så spørger han: ”Har du set noget” og fortsætter: ”Det er lovløst land” ... ”De sviner helt enormt. Du skulle have været her i sommer, i 40 graders varme, føj en stank, vi måtte holde vejret henne fra svinget og hen til tunnelen.” ... ”De smider bare døde dyr, der ligger og rådner – der lå en ko der henne” siger han og peger.

Organisationen
Efterhånden som jeg begyndte at kunne orientere mig i lejren og organisationen fandt jeg også frem til delingerne. F.eks. fandt jeg 2. deling i deres ”indendørs telte” (de havde slået store telte op inde i nogle store bygninger). Her satte jeg mig og snakkede med dem. De spurgte nysgerrigt til min opgave. Og da de hører, at jeg arbejder med ledelse, begynder de at tale:

”Der er ingen ledelse… det vil du opdage .. det er en børnehave .. vi har en masse historier”, og de kommer så i en lind strøm. ”Obersten kører uden fragvest, bliver stanset i hovedvagten i COR hov-

edvagt, tager den på, men uden plade – kører, men bliver så indberettet af vagten. Han har videre sagt, at vi ikke må bruge private solbriller, men bruger alligevel selv sine egne private…" og "Franskmændene kunne ikke finde ud af at skifte (under RIOT) på den måde vi gør, og så sidder der nogen og beslutter på papiret, at vi skal skifte sådan (viser det), så vi kommer til at sænke skjoldene. Ah . men siger vi at det er farligt – men sådan skal vi altså gøre – godt vi ikke er blevet indsat sådan rigtigt…"

Drak min cola færdig, takkede og gik over til 3. deling, hvor to var i gang med at barbere hinanden over en spand. Den ene havde tape på overalt – lidt umotiveret. De smilte og fortalte, at de havde sloges før, det havde jeg sikkert fået noget ud af at se på – hjemsendt dem. De tror, jeg er psykolog. Jeg spørger, hvorfor de barberer hinanden næsten skaldet? Det er mest praktisk, fortæller de. Det forstår jeg ikke, og tænker på badefab'en. Jeg hælder mere til at de synes det ser råt ud, og at de forbinder dette udseende med at være soldat, og tænker på, at det tidligt i det 18. århundrede var påbudt soldater at blive barberet skaldet: "Recruits had to have their heads shaved, to prevent desertation" (Corvisier, 1976: 57). Jeg tænker, at sådanne tidligere socialiserende forholdsregler indlejres uforstået i organisationen, som organisationskultur, at det stadig tjener et formål, men uforstået begrundes som attitude.

Jeg satte mig i deres fællesareal, og begyndte at se mig omkring. Der var bilblade, pin-ups, telte, cola, o.s.v.. Begyndte at bladre i et bilblad. Lidt efter kom de hen og satte sig, og begynder at snakke:

"Vores delingsfører er uduelig…"
"Det er vores gruppefører, vi ser."
"Vi kan ikke få den leave, vi skal ... LOGCOY har fået 21 dage hjemme . jeg har haft 16 dage over to omgange – *med* 4 rejser!"
"Folk bliver lovet alt muligt – hotellignende forhold, så penge-kompensation og det holder så heller ikke…"
"Vi får ingenting at vide, bare over højttaleren ... at der er alarm . måske er det demonstration, måske noget andet . vi ved ikke hvad…"

Jeg har helt åbenlyst bevæget mig i organisationen ved at gå her over. Der er betydelig mere udtalt kritik her blandt konstabler og sergenter end blandt officererne. Dagen efter gik jeg igen til 3. deling og drak kaffe, og morgenhyggede mig med dem. De skulle patruljere kl. 10 i Zvecan. De stillede spørgsmål til hvad projektet gik på. Og igen kom det væltende, kritikken:

"Så det godt du ikke har været ude med dette hold – 7.9 er bare helt uduelig ... de ku´ ikke bruge ham der hjemme .. hvad er det 2. gange sex chikane .. jah 1. der hjemme . og en her .."

De fortalte oplevelser fra deres patruljer: "Vi kører rundt og snakker med folk, og der er ikke noget nyt, og når vi så opdager noget nyt, så er der alt for langt til toppen, til at der bliver gjort noget ... Vi var ude, og så var der et gammelt ægtepar han var 91 og hun var 80, hun var blind og hun var døv – de anede ikke, at der havde været krig .. de troede vi var serbiske soldater, der kom for at hilse på . nej, det var vi nu ikke .. vi var danske soldater fra KFOR . de var kede af at deres radio ikke virkede . men vi ku så fortælle dem at det var senderen, der var blevet bombet… De fik så lige et på feltrationer så var de glade…"

Temaet skiftede: "Årh ja har I for resten hørt det med togføreren i Zvecan?" Det havde de ikke: "Jamen det var nede ved overskæringen. Vi skulle over. Jeg melder altid klar højre og klar venstre .

og så kom toget . og togføreren stod med en flaske slivo ud af vinduet – det var sgu godt der var skinner . så fuld som han så ud.." ... "Jah .. godt nok er de pansrede Viktorerne . men Victorer mod et tog altså...?!?"

Temaskift igen: "Kan I huske de vi lavede carsearch på Delta21 .. Ka´ I huske ham der lastvogns-chaufføren .. han ku ikke stå op da han kom ud .. men han ku godt køre. Åhja . jeg siger Jer . da jeg kiggede ind i bilen .. der var bræk på gulv og sæde . føj hvor det stank . og så da han kørte . så kørte lastvogn ind i en have . Vi kaldte UNMIK op . men de ville ikke gøre noget..."
Stilhed. "De er ellers gode til at køre fulde…"

Temaskift: "Er der nogen der ved om der er lagt flere feltrationer op? .. Det kan da ikke være noget problem .. vi får 2 pr. måned . så vi kan jo bare hente . det skal vi sgu have ordnet .. bare man giver dem en feltration så er de glade .. og de har jo alligevel ondt i maven . har I ikke set nede bag garagen, jeg tror der står 4 paller feltrationer – dem kan vi da bare dele ud af

Temaskift: "De første 2 måneder levede vi kun af feltrationer .. og lokummet var sådan et trekantet et jeg har aldrig stået så spredt med benene før for ikke at få lort på bukserne .. efter to dage får man sgu jallamave .. aaj vi bliver altså bollet for hårdt i røven . det synes jeg.."

Ja og majoren . han er her kun for at blive forfremmet . Hvorfor bliver de forfremmet, når de bliver sendt herned, spørger jeg. "Det er da, fordi de andre har majorer i deres lejre..."

Tema: "De har ikke styr på en skid . kan I huske da vi blev sat til at rydde området omkring Delta 3.1 . det er en OP/CP . vi spurgte om der var mineryddet . og jaja det var der . så vi gik i gang . og var i gang . men så blev vi afbrudt og bedt om at gå ud af området lige den den vej vi var gået ind ... hvordan kan sådan noget ske?" .. "Vi ku´jo klage til brigadechefen... "(joke)

De begynder at gøre sig klar. Nogle lunter rundt og samler deres grej sammen. Og de begynder så at snakke om deres opgave inde i Zvecan: "Vi er 3 gruppe som skal patruljere i Zvecan . det er helt overflødigt .. der er jo masser af franskmænd . og så er der 20 danskere der inde i forvejen.."

Fortæller om CD-shoppen ude foran lejren. Det er ikke så godt med al den aktivitet. "Der var fx nogle 15 årige tøser som stod og tog billeder .. lige da vi kørte ud af hovedvagten . så kaldte 1.4 os op . og vi bakkede tilbage og hoppede ud . de var allerede klar over det, da vi bakkede tilbage . og begyndte at græde, da vi hoppede ud med geværerne og det hele" En anden kommenterer: "Det er sgu da ikke så underligt, der har lige været krig, og så kommer I væltende på den måde, så det sgu da klart at de går i knæ…" De griner: "Ja, hun skulle helt sikkert hjem og skifte sin fløjls g-streng..."

De trækker ud mod garagepladsen. Lidt efter hører jeg deres PMV køre ud af lejren.

Racisme
I en samtale med majoren og senior, snakkede vi om, at der ikke skete noget omkring demonstrationer og beredskabet, men at de kunne se, at der blev samlet dæk ind. En episode blev nævnt, og senior udtrykte lyst til at tæve nogle albanere (opbakningslyde fra NK). Men så reflekterede majoren selv over det: "Det er uhyggeligt, så racistisk man bliver hernede"

Jeg tænkte for mig selv: De var vel nødt til at bygge en reaktion op mod *nogen*, når de så konstant

bliver angrebet? Hvordan skulle de kunne bære den situation, som de anbringes i af Forsvaret og af konfliktparterne her, hvis de havde indføling og sympati for parterne? Jeg tænkte, at denne indsigt hang sammen med deres uddannelse, viden og ledelsen op til konflikten, og at denne viden og situation muligvis modvirker muligheden for empati og konfliktløsning.

På et andet tidspunkt ved hovedvagten i Camp Olaf Rye, hvor jeg ventede på at blive hentet af postbilen ud til Camp Holger Danske, kiggede jeg ind i hovedvagten. Der lå skemaer over udkørsler, tildelte numre. Der er radiokald. Vingummibamser. Og i vinduet hænger en gul lap papir med noget nedkradset:

> ”Hvis man har jagttegn
> må man så skyde
> en Jalla/Nigger (Nigger tilføjet anden pen og måske skrift)
> Da det er skadedyr….
> Vil gerne have svar
> Snarest muligt!”

Tilsvarende hang der ved siden af en hyldest til Glistrups forslag om ”at samle fremmed arbejder og sælge dem, så vi kunne få nogle af vores udgifter retur. Gør ham til ridder af dannebrog”.

Under en af mine ture til Holger Danske taler de to chauffører om affald: ”De siger, de ikke kan komme ind til containerne, men man lægger sgu da ikke lige en bil på hovedet i en bunke – det kræver en kran…” og senere:

	...
Konstabel1	Man sku opfinde en eller anden nobelpris i idioti..
	..
Konstabel2	Så ville Prisnem (en lokal) nok få den..
	...

Informationsunderskud

Jeg hang tit ved hovedvagten, mens jeg ventede på at blive hentet. Jeg kunne så snakke lidt med folkene:

	...
Mig	Sker der noget i byen? (Mitrovica)
Konstabel	Vi har ikke engang fået noget at vide om, hvordan det gik i Pristina i går! Jeg håber der sker noget, så slipper vi for at sidde her
	...

Jeg tænker, at racismen og brokkeriet er udtryk for et informationsunderskud, når jeg ser hvad de læser: Ude og hjemme, KigInd, etc. Og så hænger der generelle opfordringer, henstillinger og skideballer overalt: rens toilettet efter dig!! træk ud efter dig!! hastighedsgrænser, påklædning, etc.

Delta 04

Ved indgangen holder en PMV, der er 2 telte. Mellem teltene er der vægtløftningsudstyr. Efter teltene er der et tårn. På modsatte side er der en radiobil, et opholdstelt med to TV´er. Det fortsætter ud i et køkken og videre ud i et madlager.

Under et besøg sætter jeg mig og ser film med konstablerne, ”Turbo Man”, som er en karate i forøget tempo – deraf turbo… Mens de ser film går jeg ud i køkkenet efter en kop kaffe, og her taler jeg med en konstabel:

	...
Mig	nåe . du er ved at ælte dej?
Konstabel	jae, jeg tror de bliver glade for nogle boller til eftermiddagskaffen, så ..
Mig	er det dig der har køkkentjansen?
Konstabel	jeg er messemand..
	..
Mig	er du uddannet kok?
Konstabel	nej . jeg er uddannet slagter, og så tænkte jeg, at jeg lige så godt kunne vedligeholde det...
Mig	... er maden så noget I finder ud af sammen .. i fællesskab?
Konstabel	nej det er noget jeg finder på ... I aften skal vi have rød steg med kartofler og noget sovs af en slags til, det finder vi ud af. Men ikke så meget salat. Det spiser de ikke.
Mig	er du værnepligtig?
	..
Konstabel	nej, jeg er konstabel, vi er alle konstabler her. Jeg skrev kontrakt i maj, efter min værnepligt, og kom afsted i august.
Mig	..hvorfor skrev du kontrakt?
Konstabel	Jeg oplevede ikke nok i min værnepligt .. og så talte jeg med en af mine venner som også er med og så.. (han begynder at arbejde videre med dejen...)
	...

Jeg satte mig ind til de andre, og så lidt mere film, drak kaffe, drengerøvskommentarer til filmen: ”smerte!!”, ”Åh .. og nu skal I se hurtighed”. Nogle af drengene havde åbenbart set filmen før. Gik ud.

Ventetid

Kiggede lidt mere på lejren, og kom forbi majorens chauffør, som sad i GD´en og læste et eller andet:

	...
Mig	Nå, kan du få tiden til at gå?
Chauffør	Ja, jeg læser
Mig	Hvad er det du læser?
Chauffør	Jeg skal være vagt
	...

Jeg troede umiddelbart, det var en uddannelse i Forsvaret, en brevskole eller noget lignende – det var det ikke. Han skulle være vagt i det private.

	...
Mig	Hvorfor skrev du kontrakt?
Chauffør	Ja, jeg er jo ved at være oppe i alderen .. 29 .. så der skulle ske noget inden jeg får kone, villa o.s.v. ... og så havde mine venner været afsted og talte om det...

Mig	Får du så oplevet noget?
Chauffør	Han griner lidt... ”... njaaa .. der er jo meget venten. I begyndelsen var der mere, men som chauffør for majoren . der er jo dage hvor han ikke kører, og så de lange middage i Olaf Rye..
	...

Patrulje

Jeg deltog på et par patruljer. Og der var især en tur som gjorde indtryk. Min tur med gruppefører Schmidt. Vi kørte til Zvecan og hentede tolken. Det var koldt bag i, og hun frøs tydeligt (officer og gentleman?) – jeg frøs, men hun havde endnu mindre på. Vi kørte i to biler. Sergenten i den forreste GD med tolken. Og konstabler i den bagerste.

En lille fyr med sit våben fremme og høresnegl gik med hver gang, vi skulle besøge nogen eller snakke med nogen ude. Han er dækningsmand, og siger ikke noget.

Vi kørte til en lille landsby – jeg talte med tolken. Tolken talte – hun talte meget (*meget*) med chaufføren, om sprog. De drillede hinanden. Chaufføren var en glad dreng, som prøvede at sige noget på serbisk. Sergent Schmidt sagde næsten ikke noget.

På patruljen besøgte vi beboerne af et lille hvidt hus. Vi var standset lidt spredt i GD’erne og herefter gået op til et af husene. Sergenten bankede på, der blev åbnet. Tolken førte ordet. Hun vendte sig mod os, og sagde: ”please come in”. Sergenten spurgte til vores støvler, men det gjorde ikke noget. Efter at vi har sat os, tog sergenten ordet igen. Han spurgte til huset, om der var noget de manglede, hvor hendes mand var, hvis barn det var. Om der er noget de har brug for?

Hun svarede, at hun var 56 år, en lille grinende kone med nervøse øjne, og som grinede hele tiden. Hun var i gang med et eller andet, og det viste sig, at hun var ved at lave kaffe til os. Barnet var hendes barnebarn. Det virkede bange eller genert og gemte sig bag døren siden udenfor. Jeg gik ud, og forsøgte at snakke med ham – banker på min fragvest, og viste ham at der var en plade i.

Huset var gammelt, men der duftede rent. Gulvet var stampet lerjord med løs linoleum over. Der hang en enkelt nøgen pære i loftet. Loftet var sunket faretruende på midten v. pæren. Konen kommer ind på, at de er bange for, at loftet snart falder ned.

Dækningsmanden var meget tavs. Sergent Schmidt var også meget fåmælt. Konen lod til at være svagt hørende, i hvert fald råber tolken. Konen skiftede hele tiden emne, og virkede nervøs. Tolken rystede på hovedet og sagde: ”sådan er gamle folk…”

Den lille dreng livede efterhånden lidt op. Bag skørterne på sin mormor, sagde han, at han var stolt over, at han var bosnier. Mormoren tilføjer: - *og* serber. Drengen fortsatte med at sige, at han også ville være soldat. Kaffen blev serveret på et lille bord – tyrkisk kaffe – min med sukker – i små glas – hun beklagede glassene.

Konen fortalte, at de ikke havde så mange penge. Hun havde 4 døtre og en søn. En datter var i Beograd og var doktor (37 år). Jeg begyndte at spørge til billeder, fjernsyn, situation, valget o.s.v., og hun svarede ved at stille modspørgsmål. Det virkede på mig som om hun tjekker den rigtige mening fra autoriteten? Det virkede sådan. Hun svarede at næste valg nok ville blive endnu bedre ... trak på det og sagde så: mere klart.

Vi sagde farvel og gik til bilerne. Drengen løb med noget af vejen efter os, men vendte så om. Jeg gik ved siden af sergenten og tænkte på kvindens tydelige nervøsitet, og spurgte derfor sergenten: ”Hvordan gik det?” Og han svarer ”Fint, hun var jo glad og kunne godt lide os”.

Tema: UN

Under mine mange samtaler med majoren kommer han gentagne gange ind på FN/UN. Majoren har ikke meget til overs for UN-systemet, især ikke UN-Police (UNMIC): ”Jeg har, det vil du opdage, ikke meget til overs for FN systemet. Det er for infiltreret af 3. verdenslande, og er alt for bureaukratisk. Man bliver skuffet gang på gang. Tag nu f.eks. UN-Police. Det dur ikke, at man kun taler swahili, ikke har politierfaring, og ikke kan betjene en computer, når man skal arbejde med engelsktalende, lede politiarbejde og det meste af arbejdet består i rapportskrivning. Men man kan tjene 3. gange den løn, man ellers får - det betyder, at det er lønnen, der trækker, ikke at man vil gøre en indsats for FN. Det nytter ikke…” Det var ikke kun majoren, som var opmærksomme på UN, det var et tema, som dukkede op igen og igen. At FN ikke duede til noget.

Hjemtur

Det er torsdag, og jeg skal hjem til Danmark i morgen, fredag, så jeg pakker og har mit fokus på, at huske alle mine ting, og aflevere de ting, jeg har lånt. Jeg skriver dagbog, og inden jeg ser mig om er dagen ved at gå på held.

Vi kørte ud af lejren i Bova´en. Vi er FRO´erne, nogle leave soldater og jeg. Der går nogle minutter efter lejren, så bliver den første film sat i gang. Jeg er stadig morgentræt, så jeg sidder og sløver. Lyden af motor er så dæmpet i forhold til GD´ere, PMV´ere og generatorer. Dæmpet og civiliseret. Luftaffjedringen er en lise og jeg går i stand by...

Lufthavnen i Skopje er et mylder som sidst. Ud over ”de lokale” vrimler det med NGO´ere, der taler tysk, fransk eller engelsk.

16:00 Letter vi fra Skopje lufthavn. 21:25 er jeg hjemme

ANALYSE AF PILOTSTUDIET

Hjemme igen er det et absolut første indtryk af feltet, jeg står med efter mit pilotstudie, fragmenteret og rodet, men der er iagttagelser, oplevelser og følelser, som stikker ud, og er tydelige. Disse ekstra tydelige iagttagelser kan samles således:

1. ***Lejrenes struktur***
2. ***Rang og ledelse***
3. ***Dagens (døgnets) rytme og rutine***
4. ***Samtalerne***
5. ***Praksis***
6. ***Artefakter***
7. ***Ritualer***
8. ***Stemning***

Ved en nærmere analyse af disse fremgår det, at de kan inddeles i 2 hovedgrupper: 1. De konkrete ydre strukturer, beskyttelsesvolde, lejrenes indre inddeling, rang, de tidslige strukturer i den daglige rytme, ritualer, og 2. de gennemgående tematiseringer af samtaler, hverdagens praksisformer. Dertil kommer så de stemninger, jeg fornemmede.

Lejrenes struktur

Lejrene oplevede jeg som lukkede isolerede øer. Der var meget begrænset udveksling med det omgivende samfund. Mad og information kom til lejren gennem danske leverandører. Maden via ”Danish Camp Supply” og medier: DR1, DR2 og Danmarks radio, TV3 kom via satellit; aviser og ugeblade var Kig Ind, M!, Motor og Sport.

Når jeg bevægede mig rundt i lejrene, og betjente mig af deres ”ydelser”, var der på disse steder altid hængt opfordringer og regler, som på den ene side er officielle, og på den anden side er holdt i et kraftigt frisprog: ”Brug så for H…… den børste”, ”Det tærer på kampmoralen at sidde i lort til halsen”, ”Skodder HER!!!!” eller fx ”Ingen adgang - *Før* du har renset dine støvler”. Opslagene var sat med store typer i fed, og udskrevet på A4 papir. Der var næsten altid adskillige udråbstegn på opslagene!!!!

Rang og ledelse

Rang. Mine første iagttagelser var afsondringen mellem officerer og sergenter og konstabler. Senere under mit ophold, efter at jeg var blevet mere kendt i lejrene og begyndte at bevæge mig rundt, opdagede jeg den voldsomme kritik af officererne eller Forsvaret generelt, der kunne udløses af et spørgsmål til noget helt konkret fra min side, f.eks. motorstørrelsen på en PMV.

Det var nyt for mig at opleve Forsvarets praksis i felten. Hidtil har jeg kun oplevet undervisning og øvelser. Jeg oplevede i denne forbindelse, at jeg havde uhyre svært ved at følge med i deres briefinger, når de på skift gav meldinger ud fra radio-kaldetal, fx 1.5, eller funktion: ”rør”. De samtaler, der udspandt sig rundt om det faglige i tilbagemeldingerne, havde jeg lige så svært ved at opfatte. Jeg kunne se, at de morede sig: smil, latter, glædesvippen med fødderne, etc. Men hvad der udløse latteren, kunne jeg ikke altid fange. Min oplevelse var også, at de talte meget utydeligt. Men om det var fordi, jeg ikke forstod udtrykkene, eller om de reelt talte utydeligt står mig ikke klart.

Efterhånden kunne jeg orientere mig blandt uniformernes distinktioner og knytte position og funk-

tion til dem. Opleve, hvordan sceneskift indfandt sig, når jeg sammen med en officer bevægede mig rundt i lejren – dvs. op og ned i relativ rang. Temaerne var forskellig, kritikken bestemt af rang, humoren tilsvarende, o.s.v.

Jeg kunne således efterhånden se en daglig struktur, men den tænkte struktur bag distinktionerne, organisationen stod stadig en smule uklart for mig efter min hjemkomst. Ved hjælp af en afklarende samtale hjemme med en kollega, der er officer, blev jeg forklaret, hvilken organisation og hvilke funktioner, der knytter sig til de forskellige rangpositioner:

Obersten er Bataljonschefen, der som hovedsigte har ”kampen” eller de ”ydre” opgaver. Til de ”indre” opgaver har han støtte i sin Oberst Løjtnant, som er stabschef.

Under disse to øverste funktioner er der en række underafdelinger, som hver er under ledelse af en Major, som således er kompagnichef, eskadronchef eller lignende. Størrelsen eller bemandingen af disse kan også variere efter opgave og materiel. Men et kompagni som jeg fulgte er ca. 150 mand.

I kompagniet er det majoren, der tager sig at de ”ydre” opgaver – kamp, diplomati, forhandlinger, etc. På samme måde som obersten har en oberstløjtnant til at tage sig af den indre logistik, har majoren en kaptajn til at tage sig af kompagniets ”indre” opgaver.

Under disse to hovedfigurer i kompagniet er der så 4 delinger, som hver er under ledelse af en løjtnant. Denne løjtnant har en NK Deling, som igen tager sig af logistikken: aftaler om mad, udbringning af breve, etc. Hver deling består af 3 delinger med hver 10 mand, heraf er 1 gruppefører. Denne forklaring lignede, den jeg beskrev i historieafsnittet om delingsprincippet.

Det var imidlertid ikke den arbejdsdeling, jeg oplevede. Det var i langt højere grad kaptajnen i kompagniet, der var ”ude” på den ”hårde” opgaver end majoren. Det er også sådan, at kaptajnen skal kunne tage over, hvis majoren i kamp bliver dræbt eller såret. Den mest almindelige overtagelse mellem major og kaptajn sker i forbindelse med leave og R&R.

Denne overtagelse kan blive svær, hvis der ikke allerede inden er opbygget erfaring hos kaptajnen og accept i kompagniet. Dertil kommer at der i højere grad knytter sig status og mening til de ”ydre” opgaver end til de ”indre”, mere administrative opgaver. Derfor vil kaptajnen ”kede” sig, og miste motivation, hvis ikke opgavefordelingen lempes allerede inden en reel overtagelse.

Som det næste havde jeg oplevet, at sergenterne i det kompagni, jeg opholdt mig ved, ikke boede sammen med deres grupper. Herved kom de til at ligne løjtnanterne i højere grad. Tanken bag sergenterne, er at de har føringen med gruppen, men at de er en del af gruppen, og hører til i gruppen.

Ledelse. Det var svært at se forskel på ledelse og daglige rutiner, vaner og strukturer. Omkring mødeforløb, beslutninger og valg oplevede jeg, hvad jeg nærmest vil betegne ”tvangsprægede” eller ”låste” handlingsforløb. At problemstillinger, mødeprocedurer og beslutninger var låst i et fast mønster og at beslutningerne meget ofte var givet på forhånd. Rutiner som blev gentaget om og om igen.

Lejrens fysiske struktur, maskinernes aura, våben, uniformer og soldater – alt sammen blev det vævet ind i samme ”ufri” adfærd.

Jeg havde derfor svært ved at finde ledelse og styring i de mere diskuterende former, som jeg er vant til at se dem praktiseret i hjemme.

Tingene ser ud til at fungere mere i kraft af personernes velvilje (korpsånd?) og egen tænkning end i kraft af rang og organisering!?

Dagens (døgnets) rytme og rutine

Dagen starter med tydelige markeringer af rang og opdeling. Det sker i forbindelse med briefingerne og kødrand. Men senere i løbet af dagen er der et betydelig fald i opmærksomheden på rang, og dagen kendetegnes mere af at funktionerne eller ekspertisen udfolder sig.

Dagen er opdelt med tydelige markører: kødrand, appel og briefing, frokost, aftenbriefing og aftensmad. Ind imellem disse er dagen fyldt ud med opgaver. Opgaver, der for kompagniet i dominerende grad indebærer ventetid.

På mine vandringer rundt i lejren har det dominerende indtryk således unge mænd bøjet over spillemaskiner, hvor de spillede krig og kamp, typisk: 2 verdenskrig. Eller andre unge mænd, der var ved at vedligeholde deres våben. Men der lå hele tiden over lejren en ”baggrundsstøj” af skud, bombelyde og skrig fra en mængde computere og Nintendo´er.

Samtalerne, tematiseringerne

Det, der absolut gjorde størst indtryk på mig under mit ophold, var tematiseringen af samtalerne rundt om i lejrene. Efter en uges tid stod det klart for mig at samtalerne kunne samles under følgende 5 hovedtemaer:

1. *Øvrige KFOR-styrker*
2. *UNMIK*
3. *De lokale*
4. *Tekniksnak*
5. *Humor/soldaterjargon*
6. *Soldatersnak*

Øvrige KFOR-styrker. Dette tema gik på beskrivelser af soldaternes karakter hos de andre nationers bidrag: grækere var modvillige mod alle øvrige KFOR-styrker, russerne var en flok krigsveteraner og tæt på at blive definerede som krigsforbrydere, franskmændene var vildt autoritære, englænderne blev beskrevet som kriminelle, saudierne velbetalte, amerikanerne bedst udrustede, men lidt dumme. Jeg hørte meget sjældent belgiere, nordmænd og svenskere omtalt

UNMIK. UNMIK blev som organisation opfattet som utroværdig. Den var for bureaukratisk, stor og langsom. UNMIK ansatte blev generelt beskrevet som inkompetente repræsentanter fra 3. verdenslande.

De lokale. Befolkningen blev omtalt i klart racistiske vendinger, og blev desuden opfattet som småkriminelle og forbrydere.

Tekniksnak. Dette tema stødte jeg på rundt omkring i lejren, hvor det indgik i forlængelse af samtaler om opgaver. Tekniksnak indgik videre som udfylder eller tomgangssnak mellem egentlige sam-

taler. Tekniksnak kunne samtidig dreje sig om de knive, lommelygter, MD-afspillere, støvler, etc. som soldaterne kunne købe i PX´en. Disse ”gadgets” indplacerede tilsyneladende dele af feltets aktører i forskellige statuspositioner.

Humor/soldaterjargon. Humoren og drillerierne er ganske konstant. Jeg hørte ikke nogen i dy samtale om savn af familie, kærestesorg, politik, konfliktens årsag og evt. løsning. Jeg så dog meget tavse og indadvendte soldater. En adfærd der kan have været udtryk for tristhed, savn eller sorg. Ud over denne indadvendte og tavse adfærd så jeg stærk ophidselse: råberi og fysiske (sparken ting ned fra deres pladser) i forbindelse med vedligehold, møder og eftersyn.

Men det dominerende indtryk var humor. På grund af humorens ”massive” eller dominerende karakter fik jeg en fornemmelse af en overflade, en afvisning, eller en afgrænsning. Humorens samtaler bestod af fraser og floskler, som dels afspejlede feltets opgave, dels feltets hverdag og feltets forhandlinger og afstemning af holdninger. Områder både i og udenfor lejren kunne således være ”Out of bounds”. Eller hvis en opgave ikke var løst tilfredsstillende, så ”spiller det ikke”. Personer, der var langsomme, fjollede at høre på, kunne blive kaldt ”et dræn”. Hvad hverdagens rytme var der opfundet et udtryk for at tage en kort lur: ”en fætter”. Hvis søvnen blev længere, blev det til en ”morfar”, og hvis der rigtig blev sovet igennem, blev det til ”en morfar med dobbelt skrue”.

Praksis

Et af hovedindtrykkene er den stille, indadvendte konstabel, der futter lidt omkring lige før eller lige efter, han skal på vagt. Indadvendt, klar over rutinerne og afventende sine makkere. Mange funktioner blev løst næsten ubemærket, som en rutine uden ord. Samtidig var de, som ikke var på vagt højrøstede og fulde af humor. Humor som de delte med de øvrige, der ikke var på vagt. Funktionerne, afløsningerne og gruppeførerens tjek fandt sted uden mange ord. Det var mere under opgaverotation og opgavefordeling, at der kom ord på. Her var der kamp om at få de gode opgaver.

Hverdagen rummede for konstablerne en række opgaver, som rummede en dominerende mængde ventetid. Denne ventetid, og rammerne for denne ventetid satte et markant præg på den ”hverdagslige” praksis. Man var tæt sammen med sin gruppe døgnet rundt uden de store muligheder for adspredelse eller kontakt hjem, og samtidig var man på vagt. Altså samtidig afsavn, (ulidelig) nærhed og anspændthed.

Det ser ud til, at det er sysselsætning og adspredelse, som får tiden til at gå. Og måske var min opdukken et frisk pust. Jeg snakkede med PX-bestyreren om, hvad de købte mest og hvornår. Det var mest blade, slik og sodavand, og mest omkring lønningstid. Han beskrev deres forbrug som ”trøst”. Ikke tørst.

Jeg var gæst, civil i uniform og min gang usikker. Og det blev jeg spottet på med det samme. Det medførte flere gange en overraskende tjenstvillighed eller hjælpsomhed. Når jeg havde brug for en oplysning eller ikke kunne finde ud af et eller andet var venligheden og imødekommenheden overraskende stor. Jeg afbrød jo deres opgave, og belemrede dem med mærkelige spørgsmål. Hvad denne imødekommenhed skyldtes ved jeg ikke, men jeg oplevede den som overraskende.

Artefakter

Hvor jeg end bevægede mig rundt, var der artefakter. Der var to hovedgruppe af artefakter. De artefakter som Forsvaret selv foranledigede og producerede, og så de artefakter som soldaterne i hver-

dagen anskaffede eller selv producerede. Forsvaret foranledigede skjolde, medaljer og ”beviser”. Disse skjolde er typisk en træplade med et monteret skjold og herunder et motto på latin. Jeg spurgte flere gange soldater til betydningen af forskellige motto, og fik oftest svaret: ”det ved jeg ikke”

De meniges egne dominerende artefakter var plakater med kvinder, *”babes”*, biler, kæmpe foldeknive, støvler, lommelygter, o.s.v. Desuden opfatter jeg optræning af muskler og deltagelse i strabadserende arrangementer som f.eks. ”dødsmarch”, hvor soldaterne bagefter fik tildelt medaljer, som en slags artefakter.

Delingernes PMV´ere blev i dagligdagen vedligeholdt af de menige selv. Udstødningsrør blev afmonteret og poleret op, panseret blev malet på en speciel smart måde. Desuden fik PMV´erne navne fra den nordiske mytologi.

Ritualer

Dagene er overmåde fulde af ritualer. Ritualer og funktioner er svære at adskille fra hinanden. Mange handlinger kan udefra set virke overflødige eller direkte ulogiske. Men funktioner eller ritualer kan have den funktion, at de opretholder en tidslig og en social struktur, og at de afviser eller kanaliserer intern kritik og aggression. I ritualerne rummes således også potentielt mulighederne for kritik og overskridelse.

Stemning

At opholde sig i en militær lejr, er en ganske anderledes oplevelse for mig. At være afsondret fra samfund og civil omgang oplevede jeg som et dybt savn. Men hvordan var så stemningsskiftene, og hvad satte disse stemningsindtryk i gang? Det kan jeg bedst forsøge at beskrive i glimtvise stemningsbilleder:

Konstant dieselraslen. Jeg hører en PMV speede op, køre 30 meter, holde stille i tomgang, vente, hører tilråb, grinen. Motorlarm igen som ebber ud...
Konstant larm fra pumper. Fra kantinen kommer lyden fra den store generator og pumperne sammen med duften af mad og opvaskemaskiner.
Svag diesellugt. Hænger over alt. Blander sig med støv, shampoo og duften af græs eller varmt hø.
Morgenkulde. *Efter fab´en var blevet varmet op, blev den meget varm og indelukket. Aahhh at komme ud i morgenkulden, frisk luft, en ny dag.*
Dug og skarpt morgenlys. Jeg har ikke i min hverdag en rutine eller opgaver der bringer mig udenfor så tidligt, så det var uvant for mig med duften af dug, græs og våd jord. Når jeg hævede blikket kunne jeg se bjergene i baggrunden, og solen der var ved at stå op.
Tidlig aktivitet. Kropsrutinerne ved at stå sammen i kødranden, ret og rør, at blive ”formeret” og ”mærke korpsånden” indfinde sig. Høre og mærke regndråberne slå på tøjet.
Duften af pudsecreme, om morgenen. Jeg så at stort set alle pudsede støvler om morgenen, og knyttede det umiddelbart til disciplin. Men efterhånden som jeg selv havde praktiseret dette morgenritual, gled det over til at rumme en behagelig ”morgentoilette”, der medførte en friskhed og et velbehag ved ikke at sidde der med støvede eller mudrede støvler.
Duften af imprægnering. Presenninger der giver ly og læ, men som samtidig lugter af imprægnering. Hænger støvet og beskidt over min sovepose i teltet.
Kaffe uden sukker og mælk. Smager mig egentlig ikke. Hælder noget op. Sidder og hygger mig med varmen og duften. Minder mig om træblyanter, ved ikke hvorfor. Det gør det altid, træblyanter...
Støvletramp. Måder at gå på. Længder af skridt. Ligger og lytter inde i min fab. Hvad mon han skal, trinene ekkoer ned gennem fab-gangen. Vi prøver at sove. Han ved det godt.

Mandehørm. Kigger op på baben, hun ser godt ud. Læner mig tilbage og griber alligevel et bilblad. Vi siger ikke så meget. Jeg får en Cola. Og viser et foto af en bil til en af de andre. Lækker!
Lyde. Rummet er stort og fyldt med telte. Jeg kan høre musik, skrig fra sårede soldater i Pc-spillet: Close Combat, i et andet telt er der en, der er ved at se en film
Mobiltelefoner. På væggen er der skruet et bræt op, som har været brugt til et eller andet. Nu bliver det brugt som hylde til mobiltelefoner. De står og ligger i hele brættets længde. Der går et virvar fra dem og ned til mylderet af transformatorer. Der er nemlig én, som har fundet ud af, at lige præcis hér kan mobiltelefonerne koble sig op på nettet og dermed modtage SMS

Analytisk valg af nye positioner

Mit første indtryk af feltet er nogle meget markerede positioner, rutiner og en tydelig tematisering af feltets samtaler. Et andet dominerende indtryk er informationsunderskud, som samler sig til fraværet af mening. Fraværet af mening har afgørende indvirkning på feltets struktur og daglige praksis. At et første ophold i et felt kunne være så markeret overrasker mig, men virker samtidig lettende, da mine analytiske greb nu forekommer mig indlysende.

Det var ikke umiddelbart feltets organisation og ydre konstruktion i sig selv, jeg blev overrasket over. Den militære organisation i feltet er med få variationer standard. Det, der overraskede mig, var snarere, at man brugte en standardorganisation, og at man definerede opgaven som ”grøn”.

Den ene opgave jeg vil arbejde med, er altså feltets ydre strukturer, som en slags kontekst. Altså: organisationens inddeling og hierarkisering, lejrens konkrete opbygning herunder også baggrunden for disse i en historiserende kontekstbeskrivelse, og så heri at tydeliggøre feltets diskursive temaer, underkoncepter og hovedkoncept. Dette samspil mellem organisation og det liv, som udfolder sig i denne organisation må vise en del om den ledelse, som udfolder sig, som kan udfolde sig og hvilken effekt, den har på opgaveløsningen.

Feltets organisation. De ydre organisationsbestemte positioner jeg således vælger ud at deltage i hovedstudiet i er følgende: 1. menig, 2. gruppefører, 3. delingsfører, 4. kompagnichef og 5. bataljonschef. Jeg vil følge dem hver en uge, og afslutte ugens observationer med et afpasset, eller løst struktureret interview. Kan det lade sig gøre, vil jeg lade det hælde mod livshistorie. Min erfaring er imidlertid allerede nu, at den selvstændige fremstilling og fortælling volder soldaten problemer. Jeg oplevede voldsomt lange pauser (op mod 1. minut), på åbne spørgsmål som f.eks.: ”fortæl om dig selv!”. Pauserne blev så lange, at de blev destruktive for interviewets fortsatte mening.

Feltets tale og feltets praksis. Min største overraskelse var at samtalerne blandt soldaterne var så markant tematiseret. Denne observation medfører en bestyrkelse af min opfattelse og beslutning om at bruge grounded theory som tilgang til og senere analyse af dette felt og disse temaer. Jeg antager således, at feltet i mit hovedstudie vil have samme tendens til at tematisere sine samtaler i hovedkategorier. Disse tematiseringer, underkoncepter og hovedkoncept antager jeg, vil vise, hvordan feltet fortolker opgave, organisation og ledelse som Forsvaret stiller med, og hvordan det sætter dem i stand til at handle i forhold til opgaverne.

Fravær af mening. Det dominerende indtryk, jeg havde, var fravær af mening. Hvordan kan jeg registrere noget som fraværende? Det er vigtigt at have blik og øre for feltets ikke-ekspliciterede begreber, der kan blive ekspliciteret i modbegreber i form af f.eks. kritik: ”det er åndsvagt”, ”det spiller bare ikke”, o.s.v. Disse modstillinger kom til udtryk i at det modstående begreb viste sig som fraværende. Helt overordnet oplevede jeg et generelt fravær af åbne meningsudvekslinger om og

fortolkninger af opgaven. Dette var mit indtryk ned gennem organisationen, helt ned til konstabelniveau.

Den sproglige og begrebsmæssige konstruktion af en meningsfuld personlig og kollektiv virkelighed indebærer altid en udelukkelse – udgrænsning og usynliggørelse – af andre mulige virkeligheder eller virkelighedsopfattelser. Produktionen, distributionen og reception af ”tekster” er derfor en permanent definitions- og eksklusionsproces, hvorved nogle tolkninger af og perspektiver på verden accepteres og andre udelukkes. Derved kan jeg ved at fokusere på relationen mellem det sagte, tematiseringerne og den sociale kontekst, vise hvilke begreber, der bruges i hvilke sammenhænge, og dermed, hvordan de er med til at bestemme organisationens magtstrukturer. De sociale relationer kan ses som en permanent forhandling om at definere virkeligheden – hvad eksisterer eller eksisterer ikke, hvad er rigtigt eller forkert. Ved at tydeliggøre sådanne sociale processer, kan jeg tydeliggøre, hvordan enkeltaktører og de sociale grupper – for en tid opnår definitionsretten af, hvordan opgaven skal opfattes, mens andre muligheder gøres tavse, og gøres til objekter for den opgave, der er blevet defineret (Hjort, 1997: 11).

Dette fravær af mening, som jeg således fornemmer på baggrund af mine observationer, må have dybe implikationer for feltets omverdensforståelse og daglige praksis. Jeg vil derfor foreløbig afsøge om dette fravær også gør sig gældende i hovedstudiet. Og jeg vil så vidt muligt søge at tvivle på, om det fravær af mening, jeg oplever, er udtryk for dette, eller udtryk for noget helt andet.

KFOR - HOVEDSTUDIET

Hvis jeg skal opnå overblik, kunne placere mig og klart kunne kommunikere mine analyser fra begyndelsen, er det nødvendigt, allerede før jeg begynder min grounding, at identificere feltets 'idealtyper'. Disse forskellige 'idealtyper' er de positioner eller aktører, som forskeren allerede inden sin indtrængen i feltet rationelt eller logisk kan identificere. Det er således ikke hvad som helst, forskeren møder i hvilket som helst felt. Jeg skal altså begrundet kunne veksle mellem at forklare og forstå.

Konkret forforståelse og analyse af felt og kontekst

Den første umiddelbare inddeling, jeg vil foretage, af feltet, er en overordnet inddeling i kontekst og tekst. Kontekst er således nomotetisk forklaring af f.eks. verdenspolitik, modernisering eller globalisering, sikkerhedspolitik NATO, Danmark, Forsvaret, officer, etc. mens tekst er ideografisk forståelse af det specifikke f.eks. KFOR, Camp Olaf Rye, 7.9 eller PNMOT.

Kontekst kender jeg allerede delvist hjemmefra, og har beskrevet dem i de forrige kapitler, historiekapitlet og pilotstudiet, og dele af denne kontekst kan jeg overføre til dette hovedstudie. I hovedstudiet indgår således allerede 'idealtyper' som dem, jeg mødte under pilotstudiet. Det *er* KFOR, jeg tager ned til, Camp Olaf Rye eksister faktisk, 7.9 (obersten) *er* altid (relativt) en central figur, osv. Feltet er (grounded og diskurs-) teoretisk set helt variabelt, men strukturelt temmelig låst og forudsigeligt (i forhold til de andre knudepunkter): en bataljon kan kun variere en vis grad i NATO-regi, hvis opstillingen skal kunne betegnes som en bataljon, forsvarspolitisk har dansk KFOR kun mandat til at deltage på bestemte måder, osv.

Så hvis jeg derfor i et første grand sweep udpeger feltets 'idealtyper', så kommer jeg rationelt og forudsigeligt frem til følgende:

Kosovo/a	*Militærpersonnel*	*Officerer*	Kamp(e)
KFOR	*Uniformer*	*Sergenter*	*Fare(r)*
UNMIK	*Camp Olaf Rye*	*Konstabler*	*Sikkerhed*
NGO'ere	*Funktions-fabs*	*Våben*	*Sikring*
Civilbefolkning	*Bolig-fabs*	*Køretøjer*	*Adskillelse*
Albanere-serbere	*Oberst*	*Konflikt(er)*	*Kontrol*

Jeg kunne tænke andre og flere idealtyper frem, men vælger her at begrænse denne del af analysen til de højst *nødvendige* af feltets væsentligste og klarest identificerbare idealtyper. Ved at foretage denne begrænsning tilstræber jeg, at lade feltet *selv* vise mig sine idealtyper, som jeg så vil kalde: koncepter og som er et mønster (nær teori) af kategorier. Mønsteret består af relationer og kampe mellem disse kategorier, og dette mønster leder frem mod en teoretisering.

Grounding

Den deltagende observation er observationen af en positions enkeltytringer, hvilket resulterer i en overvældende datamængde, som medfører at jeg er tvunget til at stille mig følgende spørgsmål:

1. *Hvad vælger jeg ud?*
2. *Hvorfor vælger jeg X ud?*
3. *Hvad ser jeg efter dette valg?*
4. *Bliver disse enkeltytringer til iagttagelser, der kan generelt kan udsige noget om organisationen?*

Jeg beskrev i forbindelse med mit pilotstudie, hvor overraskende hurtigt og tydeligt feltets kategorier eller temaer bliver tydelige, for den 'udenforstående'. Gennemgangen af disse mange enkeltytringer, skulle gerne lede frem til underkategorier, som jeg så senere kan lede en hovedkategori og et koncept ud af. Glaser fremstiller det i kort form, sin fremgangsmåde i 7 punkter således:

1. *Stadig gentagende sammenligning af koder.* Dette er den fundamentale operation i analysen. Forskeren koder ytringer i kategorier, deres tilhørsforhold og de teoretiske koder der forbinder dem.
2. *Åben kodning.* Dette er den indledende fase af den gentagne sammenlignende analyse, før koderne begrænses af en kategori og dens tilhørsforhold. Forskeren begynder uden foruddefinerede koder - og forsøger at forblive åben.
3. *Koncept.* Den underliggende mening, ensartethed eller mønster som findes inden for en række ytringer
4. *Kodning.* Konceptualisering af data gennem stadig gentagen sammenligning af ytring med ytring og med ytring og koncept således at flere kategorier og deres tilhørsforhold dukker frem.
5. *Tilhørsforhold* (property). En slags konceptuel karakteristik af en kategori, dog på et lavere abstraktionsniveau end en kategori. Et tilhørsforhold er et koncepts af et koncept.
6. *Kategori.* En slags koncept. Sædvanligvis brugt på et højt abstraktionsniveau.
7. *Teoretisk kodning.* En kodes tilhørsforhold og en stadig gentagen sammenlignende analyse som frembringer en konceptuel sammenhæng mellem kategorier og deres tilhørsforhold efterhånden som de dukker op. Teoretiske koder er konceptuelle forbindelser, som kan bruges implicit eller eksplicit alt efter måden forskeren skriver på. (Glaser, 1992, 38; min oversættelse)

Felter, koncepter og kategorier

Min forståelse og brug af ovenstående: Min opgave består i at konceptualisere data, retter en konstant opmærksomhed mod det underliggende mønster, som de kodede ytringer indgår i, og efterhånden som jeg konstant koder, analyserer og forsøger at skabe teoretiske mønstre, vil det latente teoretiske mønster begynde at dukke op. Det sker, når én af kategorierne igen og igen, og lader til at være relateret til andre kategorier og deres tilhørsforhold. På den måde bliver denne kategori efterhånden hovedkategori eller den gennemgående kategori, fordi de fleste andre kategorier er relateret til den. Således både foreskriver og bliver denne kategori teoriens latente struktur.

Når min opmærksomhed er rettet mod en kategori, vil jeg begynde at undersøge og afdække kategoriens tilhørsforhold. Kategorier og tilhørsforhold konceptualiserer kun, hvad jeg ser, men med teoretiske koder kan jeg begynde, at konstruere sammenhænge mellem dem og komme med hypoteser, som foreslår hvordan enkelt ytringer og kategorier kan være relateret til hinanden. Disse hypoteser tillader konceptuelle deduktioner, der igen uddyber perspektivet i den opdukkende teori. (Glaser, 1992)

Mit feltstudie vil derfor være, at deltage og ud fra denne deltagelse producere en given mængde data. I forhold til denne datamængde skal jeg så gennemføre en detaljeret kodning, samle disse i kategorier, og ved hjælpe af disse koder søge at finde et mønster i kategoriernes afgrænsning, relationer og tilhørsforhold. Dette mønster vil udgøre grundlaget for hypoteser og koncepter.

Grundlaget for et koncept er et mønster (en konceptionel deduktion, tæt på teori). Dette mønster består af relationerne (properties) og kampene mellem feltets kategorier. Kategorierne består af koder, der samles i en proces af åben kodning.

At anbringe sig i feltet

Som beskrevet og begrundet så anbringer og bevæger jeg mig i feltet således, at jeg opholder mig en uge på hvert ledelsesmæssigt niveau - fra konstabel til oberst. Min primære 'guide' vil være den repræsentant, jeg følger, og som guider mig rundt i lejren. I hvert felt, på hvert niveau, møder jeg overraskelser og nye kategoriseringer, som gives et navn/koncept - helst in vivo.

Ved at følger min repræsentant for KFOR, gennem denne deltagende observation, opnår jeg adgang til en række enkeltytringer, der knytter sig specifikt til denne position i organisationen. Disse ytringer har jeg foreløbig identificeret gennem en historisk gennemgang og ved hjælp af pilotstudiet, og opdelt i følgende hovedområder:

Position/funktion	*(Institution)*
Handlinger	*(Tekst, hverdag)*
Sprog	*(Tekst, hverdag)*
Struktur, omgivelser	*(Institution)*
Rutiner: regler og procedurer	*(Institution)*
Tradition	*(Tro, historie, mening)*
Refleksioner	*(Tvivl)*
Følelser	*(Mening, værdier, motivation)*

Disse strukturerer data, og vil lede frem til feltets:

Under-kategorier
Hovedkategori og koncept

Der er sandsynligvis flere områder, og det forsøger jeg at være åben overfor. Men for at kunne håndtere disse mængder af data er jeg i første omgang nød til at have en eller anden form for åben struktur eller inddeling.

I forhold til hvor jeg skulle anbringe mig, og hvad jeg skulle lægge mærke til, har jeg gjort brug af Spradley's elementære liste, for hvor og hvornår man skal placere sig i feltet og tage feltnoter (Spradley, 1980: 78). Med denne skulle man være nogenlunde sikker på at få konteksten med:

Rum:	det fysiske sæde eller scene
Aktør:	hvem som er involveret
Aktivitet:	en serie sammenhængende handlinger som personer udfører
Objekter:	de fysiske genstande som er tilstede
Handling:	enkelthandlinger som personer udfører
Hændelse:	en serie sammenhængende aktiviteter som personer udfører
Tid:	sekvenser af hændelser over tid
Formål:	hvad nogen forsøger at opnå
Følelse:	hvilke følelser som opstår og evt. kommer til udtryk

Jeg kunne operationalisere yderligere, men vil tilpasse min metode jf. grounded theory, i feltet efterhånden som jeg kommer tættere på, og der kommer et mønster til syne. Det er altså endnu åbent.

Min hensigt er herefter analytisk at gennemgå hver uge for enkeltytringer, og finde/konstruere kategorier, som kan påstås at tilhøre den specifikke position, jeg har fulgt. Disse kategorier trækkes ud i

det efterfølgende analytiske kapitel, hvor jeg søger at fremanalysere koncepter og evt. en hovedkategori.

Forskersubjektiviteten

Der er endnu et aspekt jeg må medkalkulere, nemlig at jeg *er* i feltet, og jeg bliver en del af feltet. Jeg oplevede det således at feltets spændinger og kampe slog ned i mig, da jeg 'ikke hørte til'. Feltets grupperinger søgte at tilskrive mig bestemte betydninger og positioner. Disse ydre kampe, som jeg blev del af, påvirkede såvel felt som 'mig'. Jeg blev ekskluderet, jeg blev irriteret og vred, jeg blev passiv, jeg blev syg, osv. Denne 'indre' del af fortællingen skal med for at skabe en hel fortælling. Og den kommer med i rollen som 'fortælleren' i empirifremstillingen.

Feltbeskrivelsesformen

Feltbeskrivelserne består hovedsagelig af to dele: lettere redigerede udsnit fra min egen dagbog, som de blev skrevet under mine feltstudier ('fortælleren'), og for det andet 'ægte' feltnære situationsreferater, dokumenter, interviews, osv.

Kontekst, handlinger og det sagte er herefter søgt sat sammen til én fremstilling. Jeg har på den måde søgt at skabe en sammenhængende fremstilling, som det skulle være lettere for udenforstående at sætte sig ind i.

Jeg har søgt at anonymisere ved at plukke enkeltytringer og ændre navne, sted- og tidsangivelser, o.s.v. Jeg har dog fastholdt den tidslige dimension, så handlingerne står ligefremt logisk i forhold til hinanden. Dvs. der optræder ikke noget handlingsreferat tidligere eller senere end dets 'ægte' indplacering. Dette ville forvrænge de handlinger, personlige erfaringer og gruppeprocesser, som fandt sted i feltet, ud over det holdbare.

De udvalgte feltfremstillinger er valgt først ud fra 'idealtype', dernæst ud fra en grounding og endelig er eksemplerne valgt ud fra deres 'gennemsnitlige' værdi. Jeg har således søgt væk fra sensationen og det spektakulære, især fordi 75 % af tiden er absolut ikke-spektakulær, dødssyg ventetid med fuldstændig forudsigelige rutiner, som alt for sjældent fremstilles, endsige huskes.

Camp Olaf Rye

Står og tisser i et plasticrør som stikker skråt op af jorden i Kosovo/a. Ved siden af plasticrøret som stikker op af jorden ligger en masse skodder… Jeg tænker at soldaterne får sig en smøg mens de samtidig forsøger at ramme et af hullerne i hønsenettet, der er spændt ud over enden af røret. Gad vide, hvad de tænker på? Hjemme, eller om snigskytten nu kan se gløden fra deres cigaret? Et vissent blad blæser hen og lægger sig blandt skodderne, og minder mig om at jeg fryser, jeg er vist også ved at være færdig… Her lugter lidt af pis alligevel, tænker jeg, mens jeg lyner op...

Afrejse - København-Skopje

Tidligt, tidligt i går stod jeg op, 05:00 for at være præcis. Jeg skulle være i lufthavnen kl. ca. 06:00, og havde bestilt en taxi til 05:45. Listede ud af rummet for ikke at vække familien. Det hele var pakket og jeg havde lagt tøj frem: en kampuniform, dog med civile distinktioner, men alligevel. Jeg havde selvfølgelig ikke sovet så meget som jeg havde regnet med, jeg skulle jo lige snakke af med Nanna, ind og kigge på Ida, og var der nu noget jeg havde glemt…? Så jeg var lidt træt eller uudhvilet. Tog mit bad, et kort bad og tænkte på badekabinerne i Lejren, som ventede. Balletten man måtte udføre efter badet for ikke igen at blive beskidt af al det jord der samlede sig i små pytter lige udenfor kabinen.

Efter badet, og i tøjet, forsøgte jeg at spise, men appetitten var der ikke rigtig. Klemte alligevel noget havregryn med mælk ned, det var ved at være tid til at taxien kom. Tid til afsked med Nanna. Jeg skulle savne hende i 5 uger – lang tid, men ikke så lang tid som de øvrige på holdet.

Nanna vågnede, da jeg kom ind. Det går bare ikke at liste i et par militærstøvler. Hun var varm og søvndrukken, da vi kyssede farvel. Jeg anede en morgenånde hos hende, jeg savnede hende allerede forfærdeligt. Måske er dette lige præcis det sværeste øjeblik, afskedsøjeblikket.

Ude på gaden var natten blåsort kold, og det var mest taxier, der kørte forbi. Jeg stod der 3 minutter før aftalt tid, med min baret skråt på hovedet – efter nogle timer ville den føles som et snærende bånd rundt om hovedet på mig – det vidste jeg fra sidst, måske hovedpine. Efter nogen tid blev vi jo nok dus baretten og jeg. Taxien kom, og jeg fik mig en snak med chaufføren ud til lufthavnen, om de to klassiske temaer: menneskets natur var aggression og religion var årsag til krig. Hvor kommer disse opfattelser egentlig fra?

Mens jeg betaler, og husker at gemme kvitteringen, ser jeg Forsvarets busser glide ind store og massive og så alligevel yndefulde. Det passer mig fint, jeg havde været urolig for ikke at møde dem, og at jeg havde skullet kalde turansvarlige officer, så det så jo ud til at gå glat.

Inde i udenrigsterminalen stod til min overraskelse pårørende, kvinder, mænd fælles børn eller forældrene var mødt op for at tage afsked. Stemningen virkede international og lokal på en gang. Mænd i smoking, velduftende blandede sig lidt fortravlet med mængden af ensklædte grønne soldater, mens de ledte efter deres Gate. Soldaterne virkede underligt grove i denne sammenhæng, store støvler, fragmentationsvest og hjelm.

Klokken 06:30 stillede vi op på tre geledder, og den rejseansvarlige søgte at forklare for os, hvad der skulle foregå. Hans rolige og udbyggede 5-punkts befaling fyldte rummet, mens den sædvanlige dansk-engelske kvindelige speaker-stemme advarede mod at tage fremmede pakker med om bord

eller at efterlade bagagen udenfor opsyn - en underlig kontrast til rummets uniformerede soldater, fragveste og hjelme…

Der var en række markører, som adskilte soldaterne fra det civile liv i salen: det ens (uniformen), opmærksomheden på hinanden (kammeratskabet), afskeden, trætheden, den ens og styrede adfærd. De eneste, der brød denne opdeling så umiddelbart ud til at være de pårørende, der rørte ved soldaterne, talte dæmpet med dem, og så berørte ud… 6 måneder.

Rækken af soldater viste hen mod hjørnet at salen, vi skulle ikke den samme vej ud, som de charterrejsende. Først skulle bundstykker, fragveste, knive afleveres og tags aftages.

I transitten sad nu soldaterne rundt om i de grupper eller venskaber de hørte til, der var lang tid til boarding – små 2 timer. Solen begyndte at vise sig smukt i horisonten – det så ud til at blive en skyfri men kølig dag.

2 timer senere – ringer til Nanna. Hun leger med Ida inde på Idas værelse. Jeg snakker lidt med Ida, som stolt og glad med høj stemme råber ”savner dig” flere gange. Jeg griner og græder og forsøger at tale med hende, men hun afbryder med et ”hej hej”, nå nu fik hun travlt med at lege siger Nanna. Jeg svarer, at der næsten ikke er mere batteri på mobilen, og at de er begyndt at gå ombord nu. Vi kysser ”på gensyn” og jeg liner op i køen til Kosovo.

I luften

Ud over Øresund og et kraftigt drej til højre. Starten var hurtigt overstået. Jeg forsøgte at tale med Bjørn medens vi lettede, men måtte opgive. Det var en smuk dag, blå frostklar himmel, og en sol som bredte sin omfavnelse ud over det frosne landskab. Kaptajnen satte 767´eren på cruisecontrol, jeg snakkede lidt med Bjørn. De havde været i træning siden midt november – ren grøn træning. Det var først de sidste to uger på missions orienteret uddannelse, at de havde trænet RIOT, fået information om Kosovo. Vidste intet om samfundene i Kosovo. Bjørn lagde sig til at sove, og de vågne spiste morgenmad. Ret hurtigt efter gav soldaterne sig til at sove. Resten så lidt distræte film. Jeg nød filmen, for en gangs skyld en amerikansk tænksom og afdæmpet film.

11:35 meddeler kaptajnen at vi er ved at lægge an til landing i Skopje. Et brunt svedent bjerglandskab viser sig efter at flyet er gået ned gennem skyerne.

På jorden

Landingsbanen kan lige netop klare et fly af denne størrelse – flyet bremser i hvert fald temmelig kraftigt op. Det har altid undret mig, at de kan holde til det. Når jeg kigger på flaps og slots – flaprer og ryster de som en gås, der vasker sig.

Soldaterne er vågnet op nu, kigger ud. Da vi taxier forbi NSE´et (National Support Element, Placeret ved lufthavnen i Skopje, Makedonien) er der fyldt med danske soldater, som holder bannere med påskriften ”Danmark” – det er de rød-hvide farver, der tegner mængden udenfor NSE´et. Ligner en fodboldkamp i parken herfra. Refleksiviteten slår igennem hos soldaterne i flyet, der allerede ser sig selv i de hjemvendende – jo, de er skam på forkant med deres eget liv.

To konstabler læner sig ind mod hinanden: ”Så det alvor!” … ”Ja, det er næsten ikke til at fatte”

Flyet parkeres lidt væk fra de andre fly – det er et særfly. En enlig 5 liters skumsprøjte står lidt ensomt påståeligt som en rød David foran det enorme fly.

Modsat flyet er fire busser linet op: 2 armygrønne og 2 civile. Jeg kontakter en som ser ud til at have en vis rang. Han udpeger chefen for NSE´et. Herfra går turen til endnu en udpeget sergent, som jeg genkender. Han opmagasinerede min rygsæk i november. Godt så! ”Kold, Du skrev, at du kom d. 8. februar, så din rygsæk er oppe nordpå…!” Altså ingen fragvest (Fragmentationsvest, en vest med keramikplade foran, kunstfiber nede, bagpå og oppe omkring halsen.) og hjelm...:

	...
Ssg	Der er to som mangler fragveste – en genganger .. og Kold! (Til en anden fra NSE’et:) Kan du ikke lige ringe til NSE´et, og sige at jeg kører, forbi efter dem…?? ...

De snakkede med hinanden, men meddelte ikke, hvad der skulle foregå fra min og den andens side, så vi blev stående ude foran busserne, da alle andre var steget ind. Kom han tilbage med en fragvest, eller kørte vi forbi NSE´et…?

	...
Ssg	Kom så ind . Kold .. hvis du vil med!!!
CK	Men jeg mangler jo en fragvest…???
Ssg	Vi kører forbi NSE´et!
	...

Hm.. Det var åbenbart selvindlysende, at jeg ville få min fragvest dér…

Busserne parkerede bag NSE´et, og så blev såvel mobiler som smøger tændt, enkelte ringede hjem, og fortalte malende - og aldeles overdrevet, om de nedslidte busser og bygninger, som om vi var i et 3. verdens land.

Skopje-Mitrovica

Vi var knapt kommet ud på motorvejen, før der blev sat en film på. ”Taxi”, en flad film om ingenting, hurtige biler, våben, banditter og festfyld. Da den var færdig blev der umiddelbart efter sat endnu en film på. To samtaler om filmen i flyet. De kunne ikke lide den. ”Så var det derfor den fik 4 huer i Bogart” De fortsætter med at tale om Kieslowski´s Rød, Hvid og Blå som noget bras…

Landskabet, menneskene og husene gled forbi, da vi som i en film-transit trance kørte til Mitrovica, - 4 timer og 2 film, et soldaterunivers. Landskabet var blevet meget renere siden november, lagde jeg mærke til. Der var heller ikke så mange biler uden nummerplade. Og det var kun 2 måneder siden jeg sidst havde været her.

Der var to stop undervejs. Soldaterne dannede hurtigt en ydre ring om busserne, mens de tissede af. Tættere ind til busserne var der uddeling af mad i poser, som hurtigt var blevet knudet til. På den anden side sad 3 soldaterkammerater på autoværnet med dalen og bjergene som baggrund mens en af deres venner tog et snapshot til albummet: Her er vi på vej til Olof Rye.

Affaldsdyngerne er tiltagende - vi nærmer os Mitrovica. Konflikten lader til at spærre vejen for almindelig renlighed langs vejene, eller også er der intet renovationsvæsen. Under alle omstændigheder ligger der rå mængder af affald rundt om Mitrovica.

"5 minutter til Camp Olof Rye!"

Bliver der råbt kort før ankomst. Lidt efter er vi i COR. Vel ude på cementpladen lagde jeg min fragvest og hjelm ovenpå min plasticpose og min PC. Vi blev linet op, og flyttet rundt, - måtte flere gange flytte min fragvest, så den ikke lå i vejen, og så jeg havde opsyn med den.

Efter at være linet endeligt op, blev der givet almindelige informationer. Officeren sagde, at vi nok var trætte og ikke kunne rumme så mange informationer, og at de kommende dage ville forme sig tilsvarende. At der ville være meget arbejde med at få tingene til at falde på plads.

Ssgt Kristensen var blevet sat til at sørge for, at jeg fik et sted at sove. Han viste mig også rundt i lejren. I samme omgang ledte vi efter min rygsæk. Og den var der skam! Efter lidt søgen fandt vi den et sted jeg ellers ikke ville have spurgt.

Det viste sig, at jeg skulle dele prefab (fab), som er en boligkontainer, med en løjtnant H. R. Ludvigsen, der var blevet efterretningsofficer. Han havde fået et 7-dages kursus som grundlag for sine samfundsmæssige observationer. Observationer, han skulle lade tilgå obersten og som samtidig skulle operationaliseres i form af spørgsmål til dem patruljerne stillede, når de var ude.

Vi talte sammen om konflikter, eskalation og træningen i Oksbøl. Og samtalen gav mig en idé til, hvorfor forsvaret holder sig til de øverste konfliktniveauer. Det kunne hænge sammen med, at dette niveau samtidig udtrykker den højeste grad af instrumentalisering og et tidsmæssigt perspektiv på fortid. Øvelserne i Oksbøl bar i høj grad præg af fortid, og meget lidt af mulighed eller fremtid: hvad *vil* forsvaret med konflikten, hvor vil det hen, og hvordan?

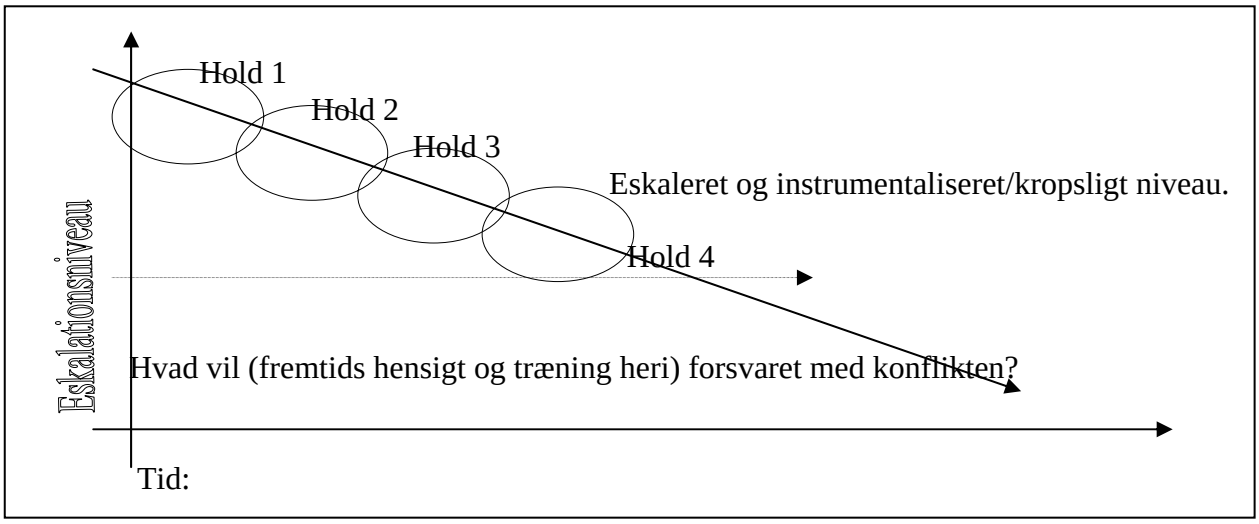

Vi snakkede frem og tilbage om dette, indtil vi trætte blev enige om, at nu skulle vi nok sove. Vi sov tungt.

Camp Olaf Rye's opgave, beredskabsniveauer og organisation som kontekst
I de følgende afsnit gennemgår, og beskriver jeg Camp Olaf Rye' mål, opgavestruktur, ansvarsområde, beredskabsniveauer, organisation og lejrens generelle daglige rytme og dagligdagens specifikke forløb i PNMOT.

Mål
Organisationens mål er som omtalt UNR 1244, se bilag 2, altså kort fortalt at begrænse konflikterne og overgrebene mellem den serbiske og albanske befolkning, samt at sørge for "freedom of movement".

Opgavestruktur
For *kompagniet*, som jeg skal følge, er der fire opgavegrupper, kaldet Alfa, Beta, Charlie og Delta.

Alfa:	OP/CP
	D21, D26 + PTR/MCP nærområde
Beta:	Beredskabsvagt
	BDEL/VAGT
Charlie:	CP/PTR DEL
	CP 31, PTR område 4+5
Delta:	PTRDEL
	PTR/MCP/MOP område 1, 2 & 3

OP/CP, er en observationspost og et checkpoint ned på vejen
D21, er en forkortelse af Delta 2.1. Er den samlede betegnelse for en observationspost/checkpoint
PTR, betyder patrulje, og ***MCP*** betyder mobile checkpoint
BDEL/VAGT, betyder beredskabsdeling og hovedvagt ved indgang til Camp Olaf Rye
PTR, betyder patrulje
DEL, betyder deling, 30 soldater

Disse bliver fordelt på de fire delinger. Hver deling består af tre grupper på hver 10 mand, hvoraf en er gruppefører.

Ansvarsområdet
Ansvarsområdet er delt mellem PNMOT og SPJESK, således at PNMOT tager den sydvestlige del af området, og SPJESK tager den nordøstlige del. Delingen markeres af to markante geografiske størrelser: Lazivodesøen og Mitrovica: PNMOT: syd for og SPJESK nord for hhv. sø og by.

PNMOT's område er herefter underopdelt, så hver deling har deres egne områder, som de patrulje-rer i, og lærer bedre at kende end de andre.

Beredskabsniveauer
Disse konflikter varierer i antal og intensitet, hvilket medfører at organisationen konstant er på forskellige beredskabsniveauer, der justeres op eller ned alt efter, hvad efterretningen giver anledning til.

De fleste konstabler, sergenter og officerer i lejren har primære og sekundære funktioner, således at de alt efter beredskabsniveau kan indgå i beredskabet, hvis det bliver nødvendigt. Hvilket bered-

skabsniveau som er gældende, kan man se på et skilt ved hovedvagten angiver f. eks: Beredskabsniveau: AC3. Det betyder følgende:

A
A = Nærmest fred mens **D** er det nærmeste vi kan komme krig

C
C = Påklædning. Angivelserne løber modsat, så det laveste er **A**

3
3 = er bevægelser. D.v.s. hvor langt vi må bevæge os væk fra bilerne, om vi f.eks. må tage lange bade, o.s.v.

DA5 er således det højeste niveau

Så er der et *EAGLE niveau* som betegner den reaktionstid man må have. Niveauerne er 1 til 6, og det betegner 5. min – 15. min. – 30. min. – 60. min. – 6. timer

Organisation
En bataljon er en stor og kompleks organisation. Den består af ca. 550 mand i lejren, fordelt på:

- *Oberst, leder*
- *Stab, ledelse*
- *Stabskompagniet, 150 mand til lejrarbejde, logistik*
- *PNMOT, panserinfanterister, 130 drenge 20-23 år. 4 delinger og en . Det var her jeg opholdt mig.*
- *SPJESK, spejdereskadron, ca. 90 lidt ældre mænd 25-30, ansatte i Forsvaret*
- *Efterretning*
- *Elektronisk krigsførelse, lytter på mobiltelefonnet*
- *MP, militærpoliti*
- *Ingeniører*
- *Sanitet (ambulance, hospital, sanitet)*
- *Feltpræst*

Se organisations- og lejrplan, bilag 3.

Dagens generelle rytme og forløb som kontekst i COR
Dagen starter ca. 06:30 med opvågnen, bad, gaben, prutten, vandpik og en evig vandren ud til toiletfab'erne. De står der med deres uniformer løst hængende, uglehår og blommeøjne, mens de børster tænder og ser trætte ud. Andre vælger umiddelbart efter toilettet -i håb om varmt vand, måske kun i håb om vand- at gå til badefab'en.

Herefter er det hen og vaske hænder –*igen*- ved indgangen til kantinen. Alle vasker hænder – *det er en stående ordre*- det kolde vand i vasken flyder med gråligt, stift sæbeskum, og folk ser sig om efter noget at tørre hænder i. Der er to kæmperuller som hurtigt bliver brugt op, eller der er lagt servietter ud – skraldespanden fyldes hurtigt.

07:50 Er der befalingsmands befalingsmandsappel, her møder primiærløjtnanter og sergenter op og

får dagens første meldinger. De har alle deres våben med, så det fungerer samtidig som en våben- og 'ammooptælling'.

08:00 Er der konstabelappel også kaldet "kødrand" her formerer NK delingerne. Delingsføreren giver derefter sine beskeder og opgaver til konstablerne i denne forbindelse.

08:00 Er der samtidig bataljonsbriefing i stabsbygningen. Her deltager alle cheferne, chefer fra underafdelingerne, deres VO´ere (vagthavende officer), E-officererne, feltpræsten og en enkelt konstabel med en servicerende funktion.

09:00 Er der morgenbriefing ved underafdelingerne. Heri deltager MJ og Kapt. som fungerer som mødeledere. Resten af kompagniets ledere: delingsførere (løjtnanter), NK-deling (sergenter), mekere, kontoret (senior), signaltjeneste (7.0)

Kompagnimødet gennemgås efter en fast rytme.

VO melder om beredskabsniveau, og gennemgår rapporter om gårdsdagens forløb. Det er vist informationer fra e-sektionen.

Der fokuseres på 'troppe'bevægelser: demonstrationsgrupper, 'shot reps', RIOT, osv. – uroligheder. Men uden nogen dybere konflikt- eller samfundsanalyse. Ydre fakta/information.

Folk bliver tiltalt ved deres kaldetal. Deres nummer som de identificerer sig ved hjælp af over radioen. Og taler sammen som om de talte i radio: "Indtil nu kan jeg kun sige: vent slut!" Der er i øvrigt et stort net og et lille net. Det store net er bataljonens net og det lille er kompagniets net. Dette betyder, at der er flere som har dobbelte kaldetal, et for store net og et andet for lille net.

Efter mødet spredes deltagerne ud til deres respektive opgaver.

Delingsførerne mødes, hvis de kan, igen ca. 12:00 i kantinen, hvor de spiser sammen med de øvrige fra kompagniledelsen.

Kantinen grupperer sig således: officerer og sergenter spiser sammen. Konstabler spiser sammen. Kantinen var uopdelt, da vi ankom, men blev efter ca. en måned efter ankomsten påbegyndt opdelt. Af hensyn til "støj" som det hed. Der tales om det, og folk (konstabler og sergenter) giver udtryk for deres misbilligelse over denne opdeling – "Når vi spiser, er vi sgu sammen…"

Efter frokost genoptages opgaveløsningerne igen.

Indtil kl. 17:00, hvor der er "17:00-møde".

Her gennemgår VO igen dagens forløb. MJ uddyber fremlæggelser. Og kapt. kører rutinen.

Efter 17-mødet kører delingsførerne ud til deres delinger som f.eks. kan være ude på OP/CP, og briefer dem om dagens forløb.

Dagligdagens specifikke forløb i PNMOT

Konstablen og sergenten befinder sig i flere rutiner, der skifter mellem delingerne, 'roterer': den

daglige, den ugentlige og den månedlige. Gennem en måned roterer den deling, han er tilknyttet mellem fire opgavetyper Alfa, Beta, Charlie og Delta, der som sagt hver varer en uge.

Denne opgavestruktur er helt central da den udgør den opgave- og tidshorisont den enkelte konstabel ser. Inde i den ramme, som er uden egentlig fritid, og privatsfære, må han lægge sine indkøb i PX'en (Postal Exchange, gammelt ord, fungerer som toldfri butik, slik, ure og parfume, etc.) i og udenfor lejren, vask af tøj, post, telefonopkald til der hjemme, indretning af Fab'en, afslapning, o.s.v.

Dagsrytmen for konstablerne i Panserinfanteriet (PNMOT) og Spejdereskadronen (SPJESK) flyder noget mere ud end resten af lejrens beboere - især på OP/CP'erne, hvor der roteres på vagterne døgnet rundt. Under et interview henviste en konstabel således til en begivenhed det meste af en uge forkert. Deres tidsfornemmelse svinder også under forskudt opgaveløsning, pludselige og oplevelsesfortættede indsættelser afbrudt af langstrakt begivenhedsløs monotoni. Dette har, hvad vi senere skal se afgørende indflydelse på konstablernes evne til at orientere sig, skabe mening i hændelsesforløbene, og dermed til at kunne tage initiativer og engagere sig i opgaverne.

Opgave Alfa - OP/CP (Observationspost/Check Point)

Dagligdagen er fuldstændig styret af opgaveløsningen – d.v.s. der er ikke tale om nogen fritid i civil forstand, med ændrede rettigheder, rytme eller personer. Gruppen er det meste af tiden samlet om opgaveløsningen – måske er den spredt over flere OP/CP'ere, men den har i princippet samme opgave og samme rytme.

Folkene er altså sammen på Deltaet – nogle er på vagt, nogle sover, andre spiser noget der ligner frokost og igen andre spiser morgenmad - samtidig.

Tiden og rummet flyder ud i en sammenhængende monotonitet, der har en uges varighed. Dagens faste punkt er vagtplanen og delingsførerens briefing – derudover er der en række faste rutiner, men de er sjældent tidsmæssigt fikserede: modtagelse af mad, vedligehold af materiel, kontrolopkald, osv.

Andre rutiner med fast tid, bliver herefter udefra kommende: solens op- og nedgang, bøn fra minareten, tv programmer (Tv-avis), o.s.v.

Opgave Beta - Beredskab

Under beredskabet er hele delingen samlet i lejren. Beredskabsdelingens aktiviteter er primært bestemt af det gældende beredskabsniveau. Hvis beredskabet er forhøjet skal delingen hurtigt kunne sidde op i Piranhaerne; derfor kan de ikke løbe lange motionsture.

Beredskabsugens dag er dog langt mere struktureret end OP/CP ugen. Den starter med morgenappel også kaldet "kødrand" kl. 07:30 og en samling i løbet af dagen med delingsføreren.

Herudover er dagen struktureret af fælles morgenmad, frokost og aftensmad i kantinen. Morgenmaden indtages i kantinen lige før eller lige efter morgenappel.

Beredskabsugen bruges af officererne og sergenterne til forefaldende lejeropgaver, der ikke hindrer en opsidning i Piranhaerne indenfor den besluttede tidsramme. Opgaverne kan f.eks. være eftersyn

af køretøjer, våbeneftersyn, rengøring af fab'en, tøjvask, generel oprydning og rengøring af områderne rundt om bilerne. Det er opgaver der almindeligvis gives af delingsførerne lige efter morgenappel.

Af mere private strukturerende aktiviteter er SMS'erne der indløber på mobiltelefonerne, små beskeder, der kan læses på telefonens display. Sætningerne er ganske korte, da de kun kan bestå af ca. 125 karakterer. Men da det er livstegn hjemmefra, bliver der knyttet meget energi til aktiviteten. På Deltaerne kan mobilnettet ikke nå ud, så det er snail-mail område.

Opgaverne i beredskabsugen kan let få samme familiære karakter som da man som ung boede hjemme: Nu skal du altså rydde op på dit værelse, eller det er din tur til at vaske bilen eller tage opvasken. Der følger ikke ekstra penge i kølvandet på opgaven; opgaven er af en karakter som gør at der ikke er ansat personale til den, og den får derfor let den opdragende måske straffende funktion. Opgaverne ledsages derfor af samme modstræbende attituder og sprogbrug.

Efter dagens småopgaver får delingen "fri"- de besøger hinandens fab'er, spiller spil sammen, sover, går i messen eller går over i velfærdsfab'en for at ringe hjem eller evt. e-maile hjem. Men denne aftentid er nok det nærmeste konstablen kommer "fritid". Beredskabsugen ligner således mest af alt en uge på en dansk kaserne, bortset fra kommunikationsmulighederne hjem.

Opgave Charlie

Opgave Charlie er Patruljer – også kaldet "social patrols"(ofte udtalt i ét ord af konstablerne) og MCP, som er Mobile CheckPoints, der regelmæssigt bliver oprettet på bestemte steder, og som har bestemte navne. De oprettes 1. times tid og 'nedbrydes' derefter. I den tid searches biler, der passerer Checkpointet for våben, penge, smuglervarer og chauffør og bil tjekkes for hhv. identifikation, kørekort og ejerskab.

Delingen bor i denne periode i Camp Olaf Rye, og har en daglig rutine, der omfatter morgenmad, morgenappel (kødrand), Charlie-opgaver, fællesspisning i kantinen, Charlie-opgaver igen, delingsmøde henad aften, fælles tid i fab'en (computerspil, TV/video).

Opgave Delta

Opgaverne her er mest præget af GD kørsel i områderne 1, 2 og 3, dvs. meget terrænkørsel i bjerge. Der køres næsten døgnet rundt. Fra meget tidligt og til ca. 00:00. Vejene - eller bjergstierne - er det meste af året dårlige på grund af vejrlig og de er ikke oplyste, så 4-5 kilometer kan let tage 2 timer. Og der er mange havarier i forbindelse med disse patruljer. Undervejs taler soldaterne - dvs. sergenten eller gevær 1'eren med lokalbefolkningen om deres behov, og stiller derudover spørgsmål som han har fra efterretningsofficeren. Her får den menige konstabel sit vigtigste indtryk af forholdene. Han taler imidlertid ikke særlig meget med lokalbefolkningen, da han typisk bliver siddende i GD´en (Geländewagen, ligner en Jeep – en terrængående bil.), sikrer eller er på radioen. Det er som sagt løjtnanten eller sergenten, der fører ordet, og som knytter kontakterne, og træffer beslutningerne.

Her slutter jeg så min gennemgang af kontekster i form af Camp Olaf Rye, generel rytme og specifik opgavestruktur, og jeg vil nu vende tilbage til min beskrivelse af dagligdagen, eller teksten.

Fortsat rotation og overdragelse

Næste morgen, altså første dag efter ankomst, vågnede jeg 6:30, og gik til bataljonens morgenbriefing kl. 08:00. Brunch var først kl. 09:00. Jeg deltog i bataljonsbriefingen, fordi jeg simpelthen ikke kunne finde rundt i hvor hvem var, og hvordan jeg kunne koble mig op på den gruppe, som jeg havde set ud. Jeg manglede således informationer, som kunne sætte mig i stand til at træffe beslutninger og bevæge mig.

Morgenbriefing - bataljonsniveau

Chr. 4´s plads er den centrale plads i Camp Olaf Rye. Her ligger TOC´en (Tactical Operations Center, al information tilgår TOC´en) sikret bag metertyk Hescobastian (Beskyttelsesvold af net og lærred, der fyldes med sand og sten, i daglig tale: ”hesco´en”), stabsbygningen og PX´en ligesom fabgangene munder ud i pladsen. Grunden udgøres af cementplader – området er efter sigende et tidligere lastbilsværksted. Rundt om pladsen falder lyset ud fra vinduerne i kantinen, stabsbygningen og de kontorfabs, der er opstillet, og er dermed med til at indramme og stemningssætte begivenhederne på pladsen. Centralt på pladsen lyser projektøren Dannebrog op. Flagstangen der hele tiden er oplyst, og derfor natten igennem bærer flag, er omgivet med et lavt hvidt hegn – cementpladen er indenfor dette hegn dækket af noget grønt klæde, der lader til at skulle gøre det ud for græs. En soldat har haft det besværlige arbejde med at fræse en rille ud i cementen fra stabsbygningen og ud til projektøren, til den strømførende ledning, der skal føde projektøren. En anden har taget sig eller fået tid til at fremstille en vejviser med retning og afstand: København 2100 km, London 1800, osv. Konfliktparternes hovedstæder.

Blåsort nat-morgen. Morgenhilsen og småsnakken... Klokken er ca. 07:50 konstabler, sergenter og officerer begynder at indfinde sig på Chr. 4´s plads. Klynger af kamuflerede grupper står og skutter sig, dampen fra deres ånde bliver hvid-blå i det skarpe projektørlys. Min uniform er stadig kold, beskytter mod kulden – det giver en modsætningsfyldt fornemmelse af at være varm-kold, og støvlerne som nok passer, men endnu er upersonligt stive og hårde. Klyngerne står lidt rundt om, der hvor de nu plejer at tage opstilling og danne kødrand. Officererne, som skal ind til bataljonens morgenbriefing, står udenfor døren ind til bygning 25, snakker, driller og udveksler information og sladder.

Enkelte har en stærk kop kaffe, der dufter og damper i morgenkulden. Kaffeduften blander sig med duften af smøger, skocreme og diesel. Foran bygning 25 står en stor pudsekasse, og enkelte pudser og efterser sine støvler.

Enkelte af officererne har allerede været i funktion op til mødet, måske været vagthavende officer (VO) gennem hele natten, og skal nu ind og give deres version af begivenheder, før de går til køjs efter lige at have været inde om kantinen og spise morgenmad.

Lidt ud til siden på pladsen begynder staben at tage opstilling i det store U. Lidt ud til siden står kaptajnen. Han læser på forskellige papirer med oplysninger, opgaver – forbereder sin optræden for kompagniet. Hans chef står henne ved stabsbygningen og de har måske lige udvekslet oplysninger som han nu vil dele med kompagniet.

Klokken nærmer sig 08:00 og officererne trækker ind i briefinglokalet. Smøger bliver slukket, notesblokke fundet frem. Nogle sætter sig på deres plads, andre bliver stående i lokalets indgang, fortsat småsnakkende og grinende.

Bygningen er nærmest en træbarak. Lokalet er spartansk og tilfældigt indrettet med el-radiatorer. Selvfremstillede vinduer i grove rammer. Skillevæggen ind til det øvrige rum er ligeledes grov og hurtigt fremstillet i træplade. Lokalet er fyldt med skolebænke og stole på 3 rækker. Langs den ene side står en række stole uden borde. På modsatte side hænger på væggen en lille reol til sangbøger. Den er ved at være tom nu...

Al fokus i briefinglokalet er rettet mod et kateder. Bag dette kateder udgøres væggen af store kort over aktionsområdet, Kosovo, en skærm til PowerPoint samt oplysninger om beredskabsniveau.

Folk sidder ned, nogle står op – hen mod 08:00 begynder de at rejse sig op skubber stolen ind under bordet og indtager stående rør-stilling foran stol og bord, småsnakken fortsætter..

(*Jeg lader nogle af udtrykkene stå som uforklarede, for derved at give samme indtryk som jeg havde, at jeg ikke helt forstod rutinerne og, hvad der blev sagt... en almindelig oplevelse*)

Briefing

Obersten kommer ind...

	…
OL	*Giv agt!!! . alle ret!!!*
	(alle indtager en kropsstilling hvor de strækker armene nedad så meget de kan, mens de knytter hænderne, ryggen beskriver en svag buge bagover, blikket er ude af fokus nærmest stift stirrende, fokus rettes mod hørelsen – kroppene ser stive/parate ud)
OB	*Alle ryr!!!*
	(alle flytter foden så der er ca. 10-20 cm mellem dem, de vender spidsen lidt udad, armene svinger bagom kroppen og hænderne griber hinanden, ryggen beskriver en mere almindelig stilling, blikket rettes mod Obersten, der er kontakt)
	Morgen, sæt jer ned!
Alle	*Morgen!!!*
	(soleskramlen, de sætter sig ned..)
OL	Vi starter med morgensang nr. 58!
	(Præsten har valgt og er samtidig den der synger for)
FP	Og det er en salme . den står ikke i salmebogen og den står ikke i højskolesangbogen, der står her og derfor skal I have den herfra (viser forsvarets sangbog) .. og den skal altid starte meget langt nede.. (Begynder at synge:)

”KONGERNES KONGE (....) VÆRN OM DET KÆRLIGE OG ÆLDGAMLE NORD”

(morgensangen er slut. Nogle skynder sig at lægge sangbogen på plads andre skyder den til side, der hvor de nu sidder, spredt småsnakken)

Efter briefingen talte jeg med løjtnanten (delingsføreren) for den deling, jeg skulle følge. Han sagde, at der ikke var plads i GD’erne (terrængående Mercedesbiler), så jeg kunne ikke komme med før i aften. OK, så ville jeg kigge mig omkring.

Der var allerede hektisk rotationsaktivitet. Jeg lytter, kigger og deltager så meget jeg nu kan, og det går op for mig at officerer, sergenter og konstabler også i Kosovo ”oplæres” af de gamle, som skal til at rotere hjem. Officerer oplærte/omskolede officerer, og sergenter oplærte/omskolede sergenter

alt på samme niveau. Overvejer ved mig selv, om dette kan kaldes en planlægningsfasen? Hvor bliver i så fald den ny viden og organisering så produceret? Og når der så tales om ”factfinding”, hvad betyder det så? Er det bare overtagelse af forrige holds kategorier og eventuelle misforståelser?

	Mål			
Hvilke Redskab er har de her?	*Generel information* *Historie* *Tænkning* *Definitioner*			
	Opgave			
	Planlægning	**Tilrettelæggelse**	**Gennemførelse**	**Kontrol**

Spiste brunch kl. 0900. Gik derefter til o-rum PNMOT. Her talte jeg med NK’en og CH’en, om at det måske er sådan, at konstabler er mere bagudrettede i perspektiv, mens højere rang i højere grad må rette deres perspektiv fremad i tid (og rum) - mod 1244’s hensigter.

Fra 18:00 til ca. 21:30 er jeg med på en sådan ’rundvisning’ eller overdragelse. Jeg sidder i én GD, hvor en sergent er chauffør, og i den ledsagende GD, sidder den sergent, som skal ’læres op’. Vi kører en fastlagt rute, og der kommunikeres mellem de to GD’ere via radio. Her videregiver den gamle sergent de nye informationer, hændelser og vurderinger om området og befolkningen. Vurderingen bliver til tider meget personlig og ’perspektiverende’ for den nye sergents syn på område, opgaver og befolkning. Efter turen spurgte delingsføreren mig, om jeg fik en masse ”røvere”? (røverhistorier, fiktion). Det er bl.a. på den baggrund, at jeg gjorde mig ovenstående overvejelser.

En uge med en konstabel

Jeg har ved at spørge mig for fundet ud af, at den deling, jeg skal følge, umiddelbart efter ankomst blev roteret ud til Deltaerne, så den gamle deling, der besatte dem kunne komme ind til COR, og rotere hjem til Danmark. Jeg fulgte, så snart det var mig muligt, med ud på Delta 2.6, hvor jeg boede en uges tid sammen med den gruppe, som havde dette Delta som opgave.

Delta 2.6, omgivelser

Delta 2.6 (to seks) ligger mellem vejen - ca. 50 meter inde – og et mindre trægroet bjerg. Det ligger altså på en skråning. Egentlig en smuk beliggenhed, men det smukke bliver lidt sløret når øjet lidt længere oppe mod bjerget fanger de andre huse, som ser nedbrændte ud. Jeg er i tvivl om, hvad der er sket med dem. De er nedbrændte, men er det en følge af krig? Og er de mennesker som boede i dem flygtet? Hvad er det, der sket her?

Udenfor huset står en toiletfab i den sædvanlige grønne farve. Ved siden af står vandforsyningen og en septic tank. Lidt længere væk står to dieselgeneratorer, som har det med at gå ud pga. overbelastning – de kører døgnet rundt. Larmen og lugten fra de to maskiner ender med at blive optaget af bevidstheden, så man til sidst ikke hører dem som andet en baggrundsrumlen der skal være der.

Ud mod vejen er der bygget et stort beskyttende U af Hesco Bastian op til A113, nu Piranhaer, som i den stilling skulle kunne udgøre en slags nærforsvar af bygningen.

Området ligger i delingszonen mellem albansk og serbisk område. Derfor er der nede på vejen bygget stillinger så trafikken tvinges til at køre en zigzag rute, der ikke ville kunne ske med stor fart. Desuden er der ved hver CP lagt en slags rist ud, som tvinger bilerne meget ned i fart. Ulempen er at de larmer forfærdeligt, når lastbiler, transportere, o.s.v. forcerer det.

CP'erne er grønne eller camouflerede træskure, der er forskanset med sandsække. Vinduerne er af samme konstruktion som oppe i huset: plexiglas, der allerede er blevet ridset og støvet. Udenfor står en bænk til soldaten vel sagtens. De passerende biler bliver "searchet" lige foran dette check point.

Delta 2.6 er et forladt hus, der er blevet – temmelig groft – gjort funktionsdueligt igen: der er banket vindueshuller i, lavet sprosser af grove planker, som der så er slået plexiglas på. Indenfor er der så lagt sandsække op til skulderhøjde. Op gennemtaget skyder et OP (observationsposten). Denne post kommer man op til gennem et åbent hul i gavlen på huset. Der er bygget en slags terrasse på til indgangen, som ligger i lofthøjde. Man går altså ind på loftet, som er tomt. Nå ja, bortset fra en kasse med nedslidt litteratur fra de forrige hold. Der er så bygget et tårn op gennem taget, og inde fra loftet kan man se op ad en stejl trappe. Der er ikke meget plads – allerhøjest til 3 personer. Kun 2 kan sidde der. Der er standardradioerne, til lille net – d.v.s. ind til kompagniet inde i COR, og en lokal radio: ned til stuen og ud til begge CP'erne. På det lille bord mellem stolene ligger forskellige blade, bl.a. Populær Videnskab. Stolenes ben er forlænget vha. brændeklodser, som er boret ud, så de kan holde stolens ben.

Nedenunder i stuen er møblerne store gamle slidte Sofaer, men ikke ulækre. Stolene er som man ville kunne finde dem i en dansk folkeskole eller på en dansk kaserne. Bordet er en lamineret træplade med et stel af grove bjælker. På pladen er der lagt en slags plastic film. Sådan ser alle bordene ud. Det hele minder mest af alt om en primitiv spejderhytte, når man ser bort fra sandsækkene i vinduet. Alt er dækket af fint brunt jordstøv – TV, borde, de grønne batterier i papkassen.

Strømmen er også lagt ind på ny – kommer ind i huset ude fra generatorerne – de tykke ledninger sætter sine tydelige spor hen over lofter og løber gennem grove ufølsomme kraterhuller videre ind til de tilstødende rum. Helt på samme måde er den sparsomme vandforsyning langt ind. Opvarmningen foregår ved hjælp af en såkaldt ”varm 40” en dieselmaskine, som varmer luft op, og sender det ind i bygningen gennem store rør, der er fremstillet af pressening. Røret falder og folder sammen med en træt flaprende lyd, når termostaten slår fra…

I stuens ene hjørne er der hængt en grov plade op, som tv’et står på. Tv’et er koblet op på sattelit. Det er muligt at tage TV1000, TV3, TV3+, EuroSport. Videomaskinen er inde for at blive reparer-et... de har svært ved at tåle de meget støvede omgivelser, og den sikkert ikke for blide behandling af soldaterne. Som en af få kilder til underholdning og tidsfordriv, får den sikkert også lov til at køre en del...

På den anden side af gangen, er der et soverum. Der er bygget 6 køjer op. På hver køje ligger grønne soveposer rullet mere eller mindre ud. Nogle af dem er fyldt ud af en sovende, der har haft nattevagt, og nu får sin søvn. Der er intet at trække for plexiglasvinduerne, og ingen der tager synderligt hensyn til de sovende, som bare ruller om på den anden side under en svag grynten. Jeg lukker stille døren…

Gangen er fyldt op af automatvåben (sorte og blankslidte M95’ere), som står med kolben på gulvet. På væggen hænger støvede og lidt slidte fragveste, og lidt rundt omkring ligger de tilhørende hjelme. Der er en jævn trafik gennem dette lille lokale, og man støder let imod hinanden i passagen: fragvest, ABC-taske, gevær, o.s.v...

Der er to resterende rum: et køkken uden vask – det har sandsynligt været et almindeligt værelse før huset blev forladt. Et mindre rum rummer komfur der næsten fylder rummet ud. En lille vask har plads i det smalle bord langs siden. Ovenover hænger en vandvarmer, som sender kogende vand ned over soldaternes kolde hænder... når de skal vaske op.

Første gruppe

Huset er fyldt af ensklædte unge mænd mellem 21 og 24 år. De tilhører alle 3 deling i PNMOT infanteriet. Gruppen består at 10 mand, heraf en gruppefører, som er sergent. De har alle den samme uniform, men har alligevel sat sit personlige udtryk på den. Uniformen er efter sigende meget fleksibel, så den tilpasses den enkelte person. Der er ham, som har gadgets beholdningen i orden: Maglite, Leatherman o.s.v. udstyret hægtet på; der er ham som har købt mere behagelige sorte støvler, og så er der ham, som bare har uniformen på, så den ligner 1. mio. og så er der ham som aldrig vænner sig til den. Kropsbygninger og holdninger giver uniformen meget forskellige udtryk.

Drengene luntede rundt, med bukserne løst hængende, og støvlerne stående åbne, når de ikke var på vagt. Når de skulle op i tårnet, blev uniformen rettet til, fragvesten kom på – og sidst baretten som skulle sidde rigtigt, d.v.s. med emblemet over venstre øje. De havde deres bløde T-shirt på, armene brættet op. Der blev lavet morgenmad i et noget nedsat tempo. Der bliver ikke snakket så meget.

Døgnrytmen

Døgnrytmen er centreret omkring opgaverne OP/CP og de er fortløbende. D.v.s. man har fri, sover, laver mad eller er ude på CP’et eller oppe i OP’et. Dem er der to af CP1 og CP2. Der er radiokon-

takt fra OP'et ud til et af CP'erne og fra OP'et ned til stuen. Her ligger radioen for det meste bag sofaen. Jeg fik at vide at radioen er fra vietnamtiden, og at dens lyd, når den ringer, skulle være det samme som en løvfrøs lyd…

De sidder og bladrer rundt – læser ikke rigtig - i gamle Populær Videnskab, Rapport blade eller spiller skak, Trivial Persuit, el. lignende...

Opgaverne

Der er som sagt 10 mand, hvilket betyder vagter er på 3 timer og 45 minutter. Det er Olsen, gevær 2, som tager sig af vagtplanen. Den ligger kradset ned på et krøllet A4 papir. Skriften er gnidret, skrevet af et par kolde fingre, der trykkede så hårdt at blyanten knækkede – den nederste tekst er skrevet med kuglepen. Deres hænder er støvede, med skidt i folder og revner -det er længe siden de har ligget i blød. Der er en rimelig fleksibilitet omkring hvem der skal på, hvornår. De er vænnet til rumlen frarekrutten, hvor de også har lært at vente…

Aktiviteterne - tiden

Drengene lunter rundt, med bukserne løst hængende, lidt krumryggede – hyggelige. De har deres bløde T-shirt på med armene brættet op. Der blev lavet morgenmad i et noget nedsat tempo. Der bliver ikke snakket så meget. I baggrunden kører TV3+… Ingen kigger rigtig efter, men en zapper rutinemæssigt videre, det kunne jo være…

Larsen brugte tid på, at lave bacon & eggs. Der er en del til overs, og folk rejser sig mageligt for evt. at få noget, men der er ingen kamp om maden.

Jeg snakkede med ham om hans lejlighed, som lå i Sverige, og hans barndom/ungdom i udlandet, mens vi sad og spiste inde i stuen…

Tiden går langsomt, der er rigelig med ventetid, så drengene keder sig. Ser TV3 og fortæller, at de var irriterede over momenterne i Oksbøl – de var for voldsomme, syntes de. Senere falder snakken på irritationen over den dresscode, der var indført. Var det, den form for prioritering ledelsen fik deres tid til at gå med? Det skulle jo fungere som deres fælles hjem, som de sagde: det er næsten som en stor familie.

På TV3+ går et reklamespot i gang igen, som man efterhånden kan udenad, og føjer herved til monotonien, følelsen af gentagelse og en evig venten … på hvad …?

Drengenes dag virker meget løst struktureret. Det er kun deres vagter, der sætter struktur. "Husets" opgaver flyder mere eller mindre ud...

Deltagelse

Jeg bliver modtaget stille, men godt. De er i gang med at undersøge og 'indtage' stedet. I den forbindelse går jeg med rundt, og opdager stedet sammen med konstablerne. Vi opdager f. eks, at Wc'et ikke virker. Det kan ikke stoppe vandet og heller ikke skylle ud. Der står en spand til det, men... Tre mand høj går vi derfor entusiastiske i gang med at få det til at virke, hvilket tager fra ca. 12:00 til 14:00. Mens vi var der, var der én, der fandt nogle rapport blade oppe på vandcisternen. Vi grinede af det, og der blev bladret lidt, før det blev lagt væk. Fokus var igen på at få toilettet på plads. Flyderen blev forseglet med noget silicone, nu skulle det så hærde, så fik vi at se.

Soldater med stjerner...

Om eftermiddagen sidder jeg i sofaen inde i opholdsrummet, det er blevet tid til en kop kaffe, da majoren dukker op. Han er rundt på OP'erne for at tjekke, at de har deres signalordre, og at den er i orden. En af konstablerne henter den, og lægger den, så de kan se den. Sætter sig derefter i sofaen igen. Majoren er ude, men kommer så ind igen. Inden konstablen når at fortælle om signalordre, råber majoren: "Tag så for helvede og let røven og hent den signalordre, og det i en fart!!!". Konstablen: "Jamen jeg har hentet den . den ligger lige der..". Men majoren er allerede på vej ud på gangen. Så konstablen rejser sig og tager signalordren, og giver den til sergenten. Sætter sig og siger lavt: "soldater med stjerner...". Jeg kan ikke høre ham, og spørger, hvad han siger, og han gentager: "Soldater med stjerner ... jah det er det, vi altid siger: soldater med stjernes har ingen hjerner...". Jeg spørger: "Sker sådan noget her ofte?". Og han svarer "Jah ha ha ... hele tiden, men det vænner man sig til, sådan er det... "

Briefing af 1. gruppe

Henad 19-tiden kommer delingsføreren ind, styrer hen imod sergenten, som også styrer imod delingsføreren. De udveksler information, og kort tid efter vender de sig ud mod resten af gruppen. Klokken er nu henad 20-tiden og blev dem, der ikke var på vagt bliver kaldt sammen i stuen. Lidt uopmærksomme, eller urolige sidder de rundt om, nogle småsnakkede henover delingsførerens briefing. Der var stadig nogle (stemmer) ude på gangen…

...
Lt Der er formange uklare meldinger … Altså … Klargør jeres behov før I pacer!

Folk er stadig spredt. Løber rundt ude på gangen. Nogle sidder og laver andet. Ingen svarer:

Lt I skal klargøre jeres køretøjer!
...
Det skal bare spille!!

Folk lytter tavst, tilbagelænet… Efterhånden kommer folk ind og dumper ned i sofa og på stole. De fleste er ved at være samlet nu:

Lt Det skal *bare* iværksættes!
..
Det I *skal* kunne, når I sidder i OP'et!
...

Lt. Gennemgår derefter en 5-punktsbefaling:

Lt Terrænorientering .... starter vi med
Fjende .. dem har vi jo ikke, så det bliver: 'de stridende parter'
Udførsel
Vi gør det på følgende måde
- Kl 7:00 gør vi…
- Kl 12:00 gør vi…

Faglig tjeneste

	Signaltjeneste
	....
	Det der er vigtigt for jer…at I kan dette her. Og husk nu … (kigger på gruppen)
	… Sørg for at I får kaldetallene på plads...
Lt	I næste uge skal vi være i beredskab!
	...
	Det betyder bl.a. at vi ikke må forlade lejren, at vi kan blive sat til at lave forefaldende arbejde, men om søndagen er der brunch, og det betyder vi kan sove længe. Det er det eneste tidspunkt, vi kan sove længe. I kan stå op og spise og så gå ind og koge videre
	.....
K	(ser forventningsfulde ud og rykker lidt på sig, hvor de sidder, men siger ikke noget)
	.
Lt	Ellers nogle spørgsmål?
	.....

Konstablerne kigger på ham uden at reagere...
Han rejser sig – lidt efter var han kørt…

Senere, efter den fælles aftensmad, så vi James Bond 'You only Live Twice'. Vi talte under filmen om, hvad fascinationen af 007 kom af: "Det er da indlysende, mand. Han gør det enhver dreng drømmer om … biler, eventyr, han taber ikke … alt det…"

Efter filmen hoppede samtalen tilbage til 'rekrutten' og soldaterhistorierne herfra: "Den eneste gang jeg fik tudefjæs på var…" De er tilbage i deres udgave af James Bond... Nå, nu var det vist jeg gik i seng…

Næste morgen

Får at vide, at jeg snorker – det ved jeg godt. Begynder at futte rundt som de andre. Laver kaffe – ikke kun til mig selv, stiller den ind, og de andre skænker, mens de kigger på BayWatch. Jeg spiser mine havregryn, og kigger lidt med. De andre har spist pandekager – amerikanske tror jeg. Det er i hvert fald Larsen, der siger, at de har spist pandekager, og at han lavede dem.

Jeg skyller min tallerken, tørrer den af og sætter mig ind i 'stuen' til BayWatch endnu– vi har allerede set den før. Heller ikke denne gang går pointen op for mig.

De næste par timer går med at kigge forbi de forskellige opgaver og sysselsætninger, hvor jeg så småsludrer med konstablerne, for at lære dem bedre at kende og løsne op i forhold til min tilstedeværelse på Deltaet.

Det var, mens jeg var inde i stuen, at der kom en melding fra OP'et. I stuen var der usikkerhed om meldingen, og hvem der skulle gøre hvad. Der gik således 2 til 3 minutter før alle vidste, at der var en alarm.

Folk virkede forvirrede, og vidste ikke hvad der skulle ske. Enkelte blev nervøse. Fik meget røde kinder og snakkede nervøst om, hvad det var der foregik:

...
K1 Hvad sker der… ??
K2 Jeg tror nok vi skal indsættes...
K3 De siger noget med en pansermine inde i Zubin Potok, og at der skulle være 5-6 dræbte eller sårede..!
K2 Pansermine – der er nok snarere tale om en håndgranat!
K1 ..skal vi ind eller hvad . har *I* jeres KONURO med??
K2 ...mit ligger i vores FAB inde i lejren..!
K1 ..men vi får det da før vi bliver indsat?
K2 ved det ikke …
...

Vi har efterhånden bevæget os ned til vejen, hvor Piranhaen holder:

...
K4 Granat!? Det sagde de ikke noget om, det kan jeg sgu' ikke li´ . det vil jeg ikke…
K5 Hold nu kæft, Rane!
K4 ..fanden.. (gik ned i grøften for at tisse…)
...

Andre ville afsted… Nu skete det, nu…

Der var blevet meldt om uroligheder i Zubin Potok foran hospitalet.
2 granater af en slags, der havde såret 5 personer i mængden.
Senere blev det meldt, at det var en bilulykke.

Situationen til trods, veg gruppeføreren tilbage fra at slå låsene af Piranhaen, så gruppen ville kunne køre ind til indsættelse. Det var først, efter at han havde talt med en ældre sergent eller officer, der passerede i en GD, at han tog initiativ til det, efter at de opfordrede ham til det… Næste problem var, at Piranhaerne ikke var fyldt op. De blev så fyldt ½ op vha. Jerrycans.

Over radioen lyder ordren så, at vi skal fastholde ... gentager fastholde: Blive på OP/CP'et!

Ppffff… Tempoet går ned, selvom gruppeføreren stadig er rød i hovedet og ophidset efter al besværet. Han bander i hver eneste sætning.

Folk går tilbage til huset. Inde i huset går de med det samme igen i gang med at se TV og spille spil. Der er ikke umiddelbart nogen efterbehandling af episoden, hverken det logistiske eller nervøsiteten Klokken 14:35 giver gruppeføreren en "sitmelding":

...
Sg Der er tale om en mineulykke …
en serbisk bus kørte på en mine . den var under svensk eskorte . og...
..
HEJ! .. tag lige og tig stille… !!
der er 5-7 dræbte og mange sårede
så opstod der uroligheder inde i Zubin Potok
det var Serberne som brokkede sig foran UNMIK bygningen

.. og øh så det betyder at ..
vi er på 15. min. Beredskab
...

Efter denne melding, vendte drengene tilbage til deres afbrudte Pc-spil, eller de vendte sig mod Tv'et og kiggede og bladrede videre efter et eller andet interessant, blev ved at bladre...

NK-deling

Senere på dagen har vi besøg af NK-deling eller 3.4, som han bliver kaldt efter sit kaldetal. Han har travlt, og er temmelig hyper, og en markant kontrast til det noget nedsatte drømmeagtige tempo på Deltaet. Det resulterer i følgende samtale[1]:

	...
NK	Så skal jeg se din grønspættebog og din signalordre…
GV	Og en signalordre kunne jeg egentlig å godt tænke mig…
NK	Jamen det får I ikke – fik jeg at vide – ikke til alle – kun til Jer…
	… (Gruppeføreren leder efter sine bøger)
NK	Jeg skal *se* at I har dem – *fysisk* se det – og det har I godt nok – det var *flot*
	Tak (svarer de)
SG	Var der ikke nogle af de andre der havde dem?
NK	S.. så skal du opretholde minimumsbesætning, der er 10 mand herude
	Og resten må du sende ind … til lejren
SG	Okay…
NK	…efter konuro-udstyr
	De tre mand eller hvad det bliver … der ryger ind … de skal have nøglerne til samtlige fabs derinde
SG	Hvad må de køre ind i … ?
NK	… 1 … Piranha … øøh … men det skal være sådan at når I nu står dernede står Piranhaen hernede og når I står derned så er det dernede … det skal du lige koordinere selv
	…(ja) Du har fået kort … og du har kontrolleret dit køretøj … vrøvl kørerne …
SG	…de sover vel halvdelen af dem…
NK	Ja …emmm … og så skal du tanke 3 Viktor, jo … sådan er det … ja det var sådan set det eneste
SG	Jeg tager 31 Viktor med hjemad
NK	Ka den godt køre ind…?
SG	Jaa .. jeg har fandeme … vi har fået sig en halv liter på … en halv tank

[1] Jeg forsøger at markere deres tale og pauser således:

Pauser	Markeres med et punktum . eller flere for længere ...
Lydstyrke:	Almindelige bogstaver markerer almindelig tale
	Almindelige bogstaver i kursiv markerer højere tale
	Almindelige bogstastaver i kursiv med udråbstegn markerer endnu højere!!
	STORE BOGSTAVER markerer råben eller sang...
	STORE BOGSTAVER i kursiv markerer høj råben
	STORE BOGSTAVER i kursiv med udråbstegn markerer meget høj råben

NK	Nååh…
SG	Jamen vi har fandeme … vi var fuldstændig … altså det er indlysende i sig selv at vi kunne køre 10 km og så havde vi stået der – vi havde Jerrycans og så fyldte vi den op
NK	Det er osse helt i orden .. Men det .. det er da ikke din … det er da Smedeman deres er det ikke?
SG	Nej nej det er min også … Smedemans kører lidt restist her jo .. Det er … vi har brudt låsen op på min … så det skal vi have fundet ud af også ..
	...(NK se opgivende ud)
SG	Jamen hvad skal vi gøre … altså?
NK	Det ved jeg ikke
SG	Så må I sgu komme med nogle nøgler, og dem her kan I ikke finde åbenbart … såe det var joe…
NK	Nej, men det … det der …
SG	Det er å ligemeget nu er de ødelagt, så nu skal …
NK	Ja Ja … men det er fire hængelåse, hvad der er samme nøgle til … det er det der er problemet
SG	Jamen hvad skal vi gøre … ?
NK	Jeg ved det ikke … !
SG	Fint nok … I kan ikke gøre andet end at give mig en skideballe
	...

Herefter bryder en tredje tilstødende konstabel dette tema med spørgsmålet:

	...
K	Er det her en 3 X 30?
	...

Og samtalen fortsætter herefter i den retning...

Livet i en fab

Jeg var blevet syg og manglede piller, nogle ting og var desuden usikker på, hvor jeg skulle bo. Den fab jeg var blevet indlogeret i, var kun midlertidig. Jeg valgte derfor lige at køre med ind til COR, tage en overnatning, komme mig lidt, og derefter at returnere næste dag. Kørte hjem med en af Piranhaerne, som alligevel skulle ind til COR. Spiste frokost i Kantinen, hvor jeg mødte NK-stabskompagni, som sagde, at jeg ville få en gæstefab, og at jeg senere, kl. 20:00, skulle flytte.

Klokken 19:30, da jeg sad i min midlertidige fab, og kiggede TV, kiggede de kommende beboere ind: "… Om jeg snart flyttede..." Jeg svarede, at jeg flyttede mine ting så snart jeg vidste, hvor jeg kunne flytte dem hen.

Lidt efter dukkede NK stabskompagni op igen, og sagde, at jeg kunne få fab 2 i F-gangen. Jeg gik derhen. Døren stod åben. Jeg hentede mine ting, og flyttede ind.

Da jeg senere kom, var der smidt en masse grej derind – det viste sig, at jeg skulle dele fab med Dennis Larsen. Første aften: Han snakker meget… rigtig meget...

Uoplagt - fyldt

Vågnede uoplagt og med hovedpine. Slugte 2 Treoer. Helt stiv i kroppen. Jeg havde frosset igen i nat, været oppe og tisse, lavet en ny dyne - to dyner i ét betræk..! Ringede hjem efter morgenmaden og vækkede Nanna. Spiste sammen med KUF-mor og KUF-far. Gik tilbage til min fab, og begyndte langsomt at skrive.

Efter noget tid kom Dennis fra 'arbejde', og begyndte at snakke. Han talte om sin utilfredshed med dels 'arbejdsforholdene', den strenge 'dresscode', at obersten vil have en afskærmet officersafdeling, 'det er noget snobberi, som jeg ikke har noget til overs for'. "Det kan godt være at vi har forskellige funktioner, men når vi spiser, er vi sammen" og "Dronningen skal hænge lige, det er sådanne latterlige detaljer som de går op i ... "

	...
K	Steinmetz og Enevold har jeg ikke oplevet nogle problemer med, jeg har sagt til dem, hvornår skal jeg sove? Og det kan de godt forstå, der er de helt fine, selvom der er mange der siger de ikke er..
	...

Om sin tid som værnepligtig:

	...
K	Det er sådan nogle åndsvage ting, der forsinker og tager al tiden. Og det er jo heller ikke med til at motivere, når det kører sådan … F.eks. var der en gruppefører som gav os nøglen til pudserummet … vi var jo alle interesserede i at det spillede … Men så fik vi en ny gruppefører, som ikke ville lade os have nøglen, så hellere have 20 voksne mennesker til at stå og vente. Vi var bare så glade, den dag han skulle hjemsendes!
	...

Frokost - gik til kantinen, og satte mig blandt nogle af konstablerne fra D26, som var inde, vist nok for at få udleveret deres fab:

	...
CK	Har I fået jeres nye fabs?
K	Ja, nogle af os har!
CK	I roterer måske ind og får jeres fabs nu?
K	Ja, normalt er vi derude en uge af gangen … men lige nu hvor fab´sene bliver fordelt roterer nogle af os ind
CK	Er det noget I snakker meget om?
K	Ja
	…
CK	Har du været ude før?
K	Ja med hold X
CK	Er holdene forskellige?
K	Det ved jeg ikke før tingene er faldet på plads … Men det er de … her går de utrolig meget op i påklædning
CK	Hvorfor
K	Det er noget med at vi skal være professionelle, se rigtige ud tror jeg
CK	Hvad har det med professionel at gøre?

K	Ved det ikke
	…
CK	Er det noget I snakker meget om?
K	Ja
CK	Hvad kunne man gøre?
K	Man kunne give os mere råderum
CK	Hvorfor gør man det så ikke?
K	Det er et godt spørgsmål…
	.....…
K	Det er ikke en diskussionsklub
CK	Er der nogen der har sagt det?
K	Ja … Forsvaret har ikke nogen særlig demokratisk ledelsesform … som han sagde 'Det er jo ikke en diskussionsklub'
	...

Jeg skulle jo med tilbage til Delta 2.6. Og gik herefter forbi o-rummet PNMOT, hvor jeg spurgte, hvordan jeg kom der ud igen. De fortalte, at NK-deling (3.4) skulle ud omkring ca. ved 16-tiden, og at jeg sikkert kunne køre med ham. Fandt ham ude i hallen. Det var OK! Om eftermiddagen var jeg så retur i Delta 2.6.

Ude på Delta 2.6 har jeg nu også 'fundet' en konstabel, som jeg vil forsøge at følge så meget det kan lade sig gøre. Dvs. når han står på vejen, så står jeg på vejen, og når han er i OP'et så er jeg oppe og sige hej, så ofte som det lader sig gøre uden at hindre hans tjeneste, o.s.v... Jeg har fortalt ham, hvad det er jeg laver, og spurgt ham, om jeg må interviewe ham på et senere tidspunkt. Det må jeg godt.

Ved vejen, CP

Han skal ned og stå på CP'et, og jeg følger med lidt efter. Da jeg opdager, at han er gået der ned:

	...
Fisker	selvfølgelig skal vi lige kontrollere den en gang jo ... om de har noget .. ellers gør vi ikke så meget ud af det normalt .... det er der jo ikke nogen grund til jo ..
Kold	..nej..
Fisker	men de fleste af den . det er jo også familiebiler . de opfører sig . så kommer der lige hurtigt en gang jo .. sker der ikke så meget ved jo .. det er mere starten her .. for 8 timer siden . der var der mange mænd der kørte ind her faktisk ... der var rigtig mange mænd der kørte ind . jeg tror der var 20 eller 25 mænd der kørte . og der var 5 eller 6 der kørte ud . i samme antal biler .. det var sådan lidt eeeeh... ku' godt se ud som om det var lidt samling der...
Kold	jahmm...
Fisker	..og det var serbere alle sammen .
Kold	..men har de lov til at forsamles..
Fisker	.. tror jeg ikke de har .. det tror jeg ikke de har .. nej eh ikke øh .. joh hvorfor skulle de ikke have det egentlig ..
Harder	..det ved jeg faktisk ikke...
Kold	det ved jeg ikke . vi har jo forsamlingsret hjemme

Fisker ja det er det jo... jeg ved sgu ikke om de .. jeg mener loven er lavet om . fordi der er så mange uroligheder hernede . det kan godt være at de ikke har lov til det jo .. og nu kommer traktoren kørende der nede ..
...

(i baggrunden hører jeg generatoren og en en hund der gør lidt længere væk...)
...
Fisker skal De egentlig se hvordan det foregår eller hvad ..
Kold hvad siger du
Fisker skal du ned og se hvordan det foregår eller hvad..
Kold (nikker) ...mmm...
Fisker nåh ok he he...
..... (hundeglammen) ....
Kold ..er det underligt at have sådan en myndighed..
Fisker ja det er det .. det er det faktisk . og så . man er bange for at udnytte det for meget .. man er bange for at virke for . som man næsten er magtsyg eller sådan noget ikke . sådan vil jeg sgu ikke virke altså . alligeveller .. så det er sgu underligt når man kommer sådan som almindelig soldat ikke . kommer man ind . man har altid været sådan normal civil ikke . man har aldrig skullet sådan bestemme over andre eller noget som helst . og så får man lige sådan en politimyndighed ikke .. smidt i hovedet jo ..
Kold ja
Fisker men ok vi er uddannet til det jo .. sådan er det .. i det mindste ..
...
Kold er det svært at finde ud af hvad det er for en opgave
Fisker hva' ..
Kold jeg tænker på . er det en militær eller .. en politimæssig opgave . vi er ude i...
Harder ..det ved jeg sgu ikke..
Fisker ..det er en blanding jo .. ah der er ikke så meget militær over os nu i hvert tilfælde sgu ikke . nu er det bare kontrol og kontrol . he .. men ok sådan er det jo..
....
Kold det I bruger her . det er det I lærte i Oksbøl
Fisker jah... det . til dels .. der er noget af det vi lærte .. i Oksbøl .. så har vi også haft lidt før . i selve kompagniet
Kold ja .. ok... hvad var det..
Fisker ..det var det samme . hvordan du skulle gennemsøge . hvordan du bedst kunne gennesøge selve bilerne og lastbiler og så videre ikke...
Kold hvor lang tid har I så brugt på det
Fisker *ha* .. ah ikke særlig lang tid .. det kræver ikke så meget vel .. det kræver lige at vi kontrollerer om du hvad fa'en du har ikke .. det kræver ikke noget . men alligevel . det var sgu meget rart inden man kom her ned .. at ha' lidt bedre kontrol over hvad det er for noget...
.....
Fisker du har måske stået og observeret at vi har . kontrolleret dem her nede eller hva' ..
Kold ja .. jeg stod oppe i køkkenvinduet og kiggede
Fisker nåh ja ja...

(En bil kører forbi.. i den anden retning, så den stoppes ikke)

	...
Fisker	nu gar det sikkert lidt hurtigere .. nu tror de vi har en eller anden .. højtstående officer .. til at stå herude jo.. (griner)
Kold	tjah ha... (griner lidt) det har jeg faktisk hørt nogen snakke om . når de kommer med de der (peger på mine skuldertegn)
Fisker	jah med de der løv... ja ..
Kold	så tror de det er.. at man er en hel masse...
Fisker	ja ja hh.. (griner lidt)
	...
Kold	..så må jeg hellere se myndig ud..
Fisker	ja ha ha...
	...
	bare stoneface på og så bare... (ser lige ud)
	...
Fisker	ah men de har stor respekt for militær myndighed her nede det kan jeg sgu også godt forstå hvorfor de har det .. for nu under Jugoslavien ikke der er de jo kraft edeme .. blevet gennemtævet af politimyndighederne ikke
Kold	..ja..
	(en lastbil kører forbi...)
Fisker	du må regne med du skal bare ned til frankrig jo der er folk også pisse bange for gendarmerne ikke . der er en af mine kammerater ikke
Kold	ja
Fisker	han var i frankrig .. så hvad hedder det nu . hvad var det han gjorde . så stod . i et kryds der . og gendarmen han stod et pænt stykke væk . så gav han ham lige fingeren en gang .. altså drengestreger ikke også . han var jo ikke så gammel jo
Kold	nej
Fisker	så gik han hen til ham . så sagde han lidt på fransk . og øh no no parles.. iiisschttt!! sagde det så lige .. og så fik han en på siden af hovedet der .. *ok!!* (griner) .. forstår budskabet . så bare den der . afsted .. ok så måtte han gå...
Kold	årh... hå... (små griner...)
Fisker	sådan med røde kinder der .. fuck mand . der var han presset .. så fik han lige et par på siden af hovedet af ham gendarmen der .. det var han ligeglad med . så står man også og kigger lidt der .. *ok!!* .. (griner...)
	...

En bil kører op mod CP'et, konstablerne går frem og giver tegn til den om at standse og om, hvor de ønsker at den standser. Herefter slukker chaufføreren motoren og stiger ud:

	...
Fisker	guten tag .. kontrolle ...
	...
	eee eee eee (lyden fra en metaldetector, som bevæges op og ned langs mandens profil) eee eee... ok .. ja ..
	..

Manden finder sit kørekort og giver det til konstablen.

	...
Fisker	thank you ... trunk ... (peger på bilens bagagerum)
	..

(vi går alle fire om bag bilen)

	..
Fisker	Lift it up .. bitte ..
	..
Mand:	eeeh...?
	..
Fisker	(peger på tæppet i bunden af bagagerummet)
	...
Fisker	ok ... kassette ..

(vi går om på højre side af bilen åbner døren og åbner til handskerummet)

Fisker	Thank you .. schüss....
	...

Manden sætter sig ind, starter bilen og kører langsomt forbi og videre mod Mitrovica. Han passerer den gamle traktor, som nu kommer tilbage. Vi står der en tre timers tid, og småsludrer. Herefter bliver vi afløst af næste hold, som lige så langsomt kommer ned. De stiller sig i den anden ende af CP'et.

Indsættelse - bombningen af en serbisk bus

Lidt senere, og tidligt på aftenen ankom 2. deling og brugte Delta 2.6 som venteområde. Der var demonstrationer i Zubin Potok. Jeg gik ned, og talte med majoren, som sad og ventede i sin GD. Der var hektisk radiokommunikation, og han blev afbrudt flere gange også selvom han råbte...

	...
CK	HVAD DREJER DET SIG OM??? (Jeg er nødt til at råbe.)
	(Radiostøj...)
MJ	...en der har været inde og vifte lidt med et flag inde foran politistationen, så skal vi så ud igen, thats it
	Men det er jo fint . det er lav profil
	Og det er hvad jeg har valgt her, ik´
	Det er vi skal ikke ud og puste til nogen flammer
	Så tager vi så bormesterens på ordet nu ...
	Han siger han kan styre det
CK	Ja ...
MJ	Får vi så se, jo
CK	..det har han sagt?
MJ	Jamen altså det var det han sagde til mødet .. radiostøj .. Forleden dag sagde han til mødet at han . øhm . at øh det er jo et fredeligt folk ikke. De ønsker ikke konfrontation

	med hverken os eller ... støj ... og der ikke nogen øh .. der ikke nogen .. der er ikke nogen albanere, så der er ikke nogen konfrontation som sådan . det er bare en manifestation som et eller andet sted er meget naturligt for det første fordi det er de dødes og for det andet fordi . at vi er i en situation nu hvor . øh . hvor der har været nogle drab i går som er en tragedie for . for samfundet og det skal selvfølgelig markeres
CK	Ja .. ja.. (lyttende)
MJ	Som jeg sagde til min briefing til min beredskabsdeling her til morgen vi havde jo gjort det samme . altså hvis der havde været en tilsvarende terroristaktion i København ik.
CK	Jo?
MJ	Så havde vi samlet 100.000 mennesker på Rådhuspladsen og vi havde følt det helt upassende hvis politiet kom i kampuniformer og ryddede demonstrationen, ikke på samme måde skal vi jo heller ikke ind og om jeg så må sige kompromittere deres integritet .. det er vigtigt at forstå at det egentlig er en . en . en menneskelig reaktion som vi kan genkende . det vi gør nu er det er at vi siger til borgmesteren derinde. Jamen fint nok vi har kørt nogle bløde køretøjer ind som holder inde bagved politistationen Der er 8 mand og de står og er klar til at hjælpe derinde . så holder vi os væk . og det kan jo kun . det er jo en no . det er en win situation for os uanset hvad . hvis det bliver roligt, så kan vi sige du har styr på det og vi gjorde og så vinder vi noget tillid og hvis der er uro, så kan vi sige du har ikke styr på en skid herude . mine soldaters sikkerhed er kompromitteret ... støj ... så uanset hvad de laver ..
CK	Hmm ja
MJ	Så .. men altså jeg *tror på* . han *har* styr på den by!
CK	Ja
	Det eneste der er det er at øh de her drenge her vil jo gerne . gerne have der sker noget . det er lige indtil .. det er lige indtil de har prøvet at stå derinde en gang...
	...

De kørte derind, da det eskalerede.

Efter indsættelsen

Da de kom tilbage, blev der dannet ’kødrand’ i det der havde fungeret som venteområde. Først talte obersten, som var kommet herud, dernæst majoren, sidst delingsførerne.

Obersten var fåmælt, men roste indsatsen og spurgte til om, der var nogen der var såret.

I baggrunden dieslede generatorerne videre, og lygterne sendte deres orangehvide lys ned over perimeteren og soldaterne, som stod og skuttede sig en smule. Her et uddrag af majorens tale til soldaterne efter indsættelsen:

> ...
> Det var så første gang vi var indsat ... og i dag er det??? … så bliver vi hurtigt (garvede)
> ...
> Soldater!
> ..
> Vi rykkede ind da demonstrationen eskalerede . da de ikke kunne styre det længere … og det vil jeg godt sige … og det viste vi dem i dag … det er os der bestemmer:

...
Vi bestemmer hvornår vi rykker ind!!
Vi bestemmer hvornår der skydes gas!!
Vi bestemmer hvornår vi trækker os ud!!
..
Og! … Vi deltager ikke i noget vi ikke kan vinde!!
...

Han markerede at han var færdig. Herefter opløstes 'kødranden' og gruppens konstabler samledes i en ring rundt om den ophidsede delingsfører, som råbte:

...
DET ER DET HER VI HAR TRÆNET … KAN I FORSTÅ DET?
..
Vi gav jer ikke skideren, fordi vi er mere eller mindre sadistiske, men fordi vi vil beskytte jer … OG DET VIRKER KRAFT EDENEME…
...

Efter tilbagemeldingerne drev soldaterne ud på ventepladsen, hvor de trætte og fortumlede smed sig eller satte sig og snakkede sammen. Om lidt ville der komme mad fra COR. Jeg trak indenfor.

Mærkeligt!! Indenfor er en anden verden. Her kører TV3 og computerspil videre i sin egen linde strøm. Der er ikke den store opmærksomhed eller interesse for, hvad der sker udenfor.

Der har ikke endnu været nogen briefing. Delingsføreren og sergenten har været i Zubin Potok hele dagen. Har siddet fast i det hus demonstrationen var rettet mod, politistationen.

Så kommer majoren ind i opholdsrummet og gennemgår hændelsesforløbet i Zubin Potok for de tilstedeværende soldater. Han stiller sig med en fod på en stol, og læner sig derefter på det løftede ben. I denne position taler han til gruppen, og gentager sine tre 'vi-bestemmer-sætninger':

...
MJ Da de begyndte at smide sten .. *for hårdt*… fik de gas…
..
Jeg havde givet forhåndsordren 1. sten og så er det gas…
Det vil jeg ikke finde mig i!
.
Vi kørte 30-40 meter . og så faldt den første sten, og så svarede vi med gas…
...

MJ Jeg besluttede at rydde op i byen
...

Majoren talte videre om at undsætningen var *hans* afgørelse, ikke 7.9's – så ville han rykke ind og så evt. tage skideren for det bagefter. Og at:

...
Den undvigelse 3.5 valgte at foretage var jeg helt enig i.

Det var professionelt,
Godt gjort!
...

Talte om UNMIK-chefen, og at han troede mere på delingsførerens meldinger... Fortsatte så om sin utilfredshed med franskmændene, at de blandede sig, tog parti og tog æren… samtidig med at deres måde, at håndtere situationen faktisk havde udløst begivenhederne.

Gennemgik dernæst hele forløbet, sagde til slut: ”Tag nu en runde, og få det ud … det er OK at I måske var bange … det er OK at være bange!”. Majoren forlod Deltaet, og overlod herefter gruppen til delingsføreren at debriefe. Forløbet blev gennemgået på må og få, men med en styrkelse af de fælles negative billeddannelser:

...
K De er dyr! .... ’Jallaher’
K Hvad var de, en 13-14 år …???
K Jeg vil ikke sige, at jeg var oppe i det røde …
K Jeg var oppe i det røde … det var lige før jeg tog ladegreb…
...

Senere på aftenen dukker gruppeføreren så endelig op. Han kommer ind og begynder straks at give dem ”svineren”, skælder ud over, at der ikke er ryddet op – og at de ikke kan kende forskel på brændbart/ikke-brændbart affald, o.s.v. Delte opgaver ud, men mødte spørgsmål således:

...
Sg Og … Jørgensen … lad være med at sige jeg skal komme ud og vise dig, hvordan man vasker lokum…!
...

Det er sent og jeg kravler til køjs, sikke en dag...

Næste formiddag

De faste rutiner kører, nogen sover, andre står nede på vejen og en sidder i tårnet. Selv sidder jeg i den brunlige sofa og drikker min kaffe. Der er skruet ned for Tv’et, men det er ikke slukket. Står bare varmt og støvet og kører på TV3. En af konstablerne ligger halvsovende i den anden sofa med fjernbetjeningen, og truer med at zappe. På bordet står en bærbar, og bøjet over den sidder en anden konstabel. Han spiller et spil, hvor en slags kvindelig samurai kriger med magiske evner og våben kæmper mod alle mulige slags modstandere. Rummet fyldes derfor af huuuiiii-kapow lyde, klynkende smerteudbrud og lyde fra sværd som rammer hinanden i et væk. I baggrunden kører generatoren. Og af og til høres en knasende, skrattende lys fra radioen, som ligger bag sofaen i hjørnet, vores forbindelse til omverden. Yderdøren går op, og Larsen kommer ind. Han er i samtale med Fisker:

...
Larsen og så sagde han der skulle ikke være .. der skulle være radio .. minimal radiokontakt .. grunden til at den blev brugt af delingsføreren..
Fisker ...ah lad lige være ... har vi hvide plasticposer...
Larsen plasticpose .. de ligger vist ligeee... ude i eeee... skreldebuffen.. ... ellereeehh...
...

Fisker	..der var... var der 5 der var blevet såret eller...
Larsen	der var 5 der var ...ssåret .... det var de ambulancer der kørte igennem her .. med de sårede ..
	...
Larsen	va' .. jah...
	...
	der er ikke kommet mere over nettet i hvert fald ... har du ikke en øh ... en sprittush
Fisker	..kan du ikke bare kaste den... (til ham der spiller)
	..

Larsen og Fisker går ud igen...

Opholdsrummet, D2.6

Opholdsrummet oplever jeg som et åbent rum, som trygt – men samtidig som et rum i underskud på mening, eller rammer for begribelse af det der foregår udenfor perimeteren – Kosovo.

Via TV trænger diskussioner af vold, handlinger ud fra følelser ind i opholdsrummet og jeg kan ikke undgå at spekulere over, hvad denne dobbelte iagttagelsessituation gør ved soldaterne. At volden hele tiden tematiseres, beskrives og afbildes i medierne inde i stuen og samtidig så at sige *lige lovlig live* foregår udenfor perimeteren.

Det, jeg undrer mig over, er, at samtidig som volden hele tiden er ekstremt nærværende, så er den underligt fraværende. Som en attitude, noget ydre, et spil, og jeg kan ikke lade være med at tænke med Arendt, at samtidig med at man ser vold blive gjort til genstand for endeløse tematiseringer, så er volden tabuiseret.

Det, der overrasker mig, er i hvor lav grad volden, den egne (KFOR) eller lokalbefolkningens (albanere og serbere) egentlig bliver konfronteret og gjort til genstand for overvejelse af officerer, sergenter eller soldater. Hannah Arendt (1951:14) så dette som et udtryk for at volden tages for givet og fordi volden er så omfattende netop bliver overset, endog tabuiseret. Måske er det fordi opdelingen fred, krig er falsk, eller i det mindste fejlagtig og misvisende, og at freden er langt mere problematisk en det almindeligvis antages. Som Erich Fromm peger på, så er det almindeligt at vi som statsborgere ikke ville drømme om at ofre 100 dollars på at lindre et medmenneskes nød, mens vi som soldater ikke ville tøve med at sætte livet ind, hvis forholdet var krig og uniformering. Fromm trækker sin pointe således op: "Uniformen er symbolet for vor sociale natur, den civile påklædning for vor egoistiske." (Fromm, 1982: 105) Eller som jeg har hørt officerer, der er vendt tilbage til Forsvaret efter en periode i det private erhvervsliv "Der ude skyder de med skarpt"...

Rotation til COR

Der gik herefter et par dage på samme måde og uden de store begivenheder. Konstablerne glæder sig mere og mere til at blive roteret ind til COR. De har efterhånden brug for et bad, at få vasket strømper, osv. Vi skal roteres i morgen.

Klokken 08:00 blev vi roteret ind til COR. Der var forvirring om hvem, der skulle have 'Viktorerne' (Piranhaerne) og hvem, der skal ud på Delta 3.1. Gruppeførerne skælder ud, og mundhugges med den nye gruppes NK. På mit "hvad-var-det-der-spørgsmål?", svarer han, "Orrh .. Han har bare så meget styr på det.."

Jeg bærer mit grej ned til den Piranha, jeg mener skal til COR. Der kommer flere soldater til. Piranhaen bliver startet og porten sænket – ind med grejet – hvor er nu min hjelm…??? Det er svært at fastholde et overblik over ens egen udrustning, når alt er ens, og ligner hinanden. Gruppeføreren råber noget oppe fra huset, og Harder begynder at gå, gruppeføreren råber igen. Han skal åbenbart løbe; han fortsætter med at gå. Gruppeføreren råber igen, og nu løber Harder…

Senere: Inde i Piranhaen: gruppeføreren, som står ude råber noget til Harder (han sidder overfor mig) igennem motorstøjen. Harder råber tilbage ”hvad si’r du…? Gruppeføreren råber hurtigt noget igen, og forsvinder så. Harder sidder tilbage og ser forvirret ud … og foretager sig intet, men virrer lidt med hovedet.

Jeg har været på Delta26 en lille uge nu sammen med gruppen, lært dem at kende og fået et første indtryk af, hvordan livet er i en gruppe. Jeg er træt og fyldt af oplevelser og indtryk. Jeg har brug for at samle trådene, fastholde indtrykkene, reflektere og skrive, så jeg kan orientere mig. Er der noget mønster i alt dette her? Hvad gør de? Hvad siger de? Næste uge skal jeg så følge sergenten.

Refleksion

Efter at have opholdt mig på Delta 2.6 og fulgt en konstabel skal jeg følge en sergent eller gruppefører den næste uge. Den kommende uges begivenheder vil hovedsagelig finde sted i COR, da delingen har beredskab, og sandsynligvis skal sidde det meste af tiden i hovedvagten.

Rotationen mellem opgaverne sker almindeligvis søndag eftermiddag, men vi er af en eller anden grund blevet roteret allerede om formiddagen. Sikkert fordi gruppen blev kørt ud på Delta 2.6 umiddelbart efter ankomst, og fordi de ikke endnu har haft tid til at indrette deres fab’er.

Under alle omstændigheder har jeg nu det meste af søndagen til at hente mig, til at få skrevet og til at lære min makker at kende.

En uge med en sergent

Jeg skal altså nu til at egentlig at bo sammen med den konstabel, jeg er kommet til at dele fab med. Hans funktion hører til i lejren, og han bruger meget tid på at indrette sig. Dette får bl.a. udtryk i anskaffelsen af en Playstation. Han har aldrig haft en playstation før – men er nu udelukkende fokuseret på at få en hvorfor nu, og hvorfor denne energi? Han er lige kørt ud for at købe en og nogle spil sammen med sin kammerat.

Senere kom han og kammeraten så hjem, monterede Playstation'en og spillede pornospil under stor latter. Senere henad aften blev det til krigsspil. Det mest vedvarende endte med at være et fodboldspil, som kørte i døgndrift... også når han ikke var til stede, og jeg kunne ikke slukke det, fordi jeg ikke var klar over, om han havde gemt det niveau, han var kommet op på. Så jeg boede i en fab, hvor der hele tiden løb høje publikums tilråb og dommerfløjt...

Men inden det skulle Playstation'en monteres og læres, hvilket imidlertid stødte på uventede vanskeligheder:

	...
K1	Han er oppasser for obersten. Det er bare en dårlig tjans. Obersten er bare så selvoptaget. Så har han sagt til Dyhrholm at han *skal* ud og løbe, og at han skal løbe med, fordi han vil se hvor god form han er i. Dyhrholm har osse talt med talsmanden om han kan befales til det...
	..
K2	... og vi skulle løbe 2500 meter for at komme ind, og det kunne han ... Dueholm er ikke i dårlig form.
	..
K2	OK!
K1	Pis … Jeg mener sgu da også vi har sådan noget lignende sådan et fjernsyn der
K2	Ved du hvad … det bliver ikke bedre end det der...!
	....
K2	OK .. *problemer*, problemer du kan ikke spille!
	.
K1	Hvorfor?
K2	Du mangler et stik..!
K1	Griner århå...
K2	Du kan ikke spille!
K1	Har han glemt at gi mig et stik med?
K2	Ja
K1	Så ska han kraftedeme røvpules du!!
	....
K1	Var det det eneste stik der var..?
K2	Ja, jeg har lige tømt kassen.
	.
K1	Det spiller ikke!
K2	Nej!
	..
K1	Hvad gør vi så?
K2	Jahh...
	.

K1 Arjh . hvor er det ringe det her...
...

Hvad så… er han flink nok?

Mens de sad der med CD-ROM, kabler og manglende stil, var der en anden konstabel, der stak hovedet indenfor, sagde *hej*, og:

K3 Er der nogen, der vil med til 17:15-møde?
K1 Kan du ikke sige, at jeg ligger og sover…
K3 Det kan jeg da sagtens!
K1 Tak
Døren bliver lukket
K1 (Lavt) Det gider jeg simpelthen ikke…
K2 Hvad er det for noget?
K1 Det er et møde hvor de siger at ee… at vi ikke kan få det, og vi ikke kan få det og vi ikke kan få…
K2 Hvem er til det møde… Alle sammen? Va
K1 Det her kan godt spille to ting
K2 Er alleøøø… Er alle med der eller hva
K1 Næh
K2 Sejer er vel osse med til det ik
K1 Nå nej det er kun slavetæmmere
K2 Hvem er det da… nåh det er ham der Jeppesen der… Er han flink nok?
...
K1 Til tider
K2 Ajsh hvor er det strengt… hva .. skal du så have aftensmad . så??
K1 Jeg skal simpelthen have fixet det der fjernsyn

De besluttede, at de måtte en tur til Mitrovica for at skaffe det stik, der manglede, stor skuffelse. Da jeg kommer tilbage efter at have været i kantinen, er de kommet retur, har monteret hans Playstation og er gået i gang med at spille. De hygger sig med spillene. Er ublu/fortrolige – ser pornospil sammen. Der er kun sporadisk privatsfære. Oomph og aaahh-lyde trænger frit igennem… Det lød nogenlunde sådan her:

K2 Okay
K1 Er det bare noget…
TV Ass crew
(De griner)
K2 Der er vist nogen der har været inde og lege med den maskine der
TV (Blød pornokvindestemme: Hi, Im Geras I've been waiting for you…)
(Griner)
K1 Skal jeg trykke start
K2 Mm . Du kan sgu da bare ta´ et af redskaberne man
K1 Skal sgu da lige prøve hva det er for noget
K2 Så ta´r du bare den der
K1 Det er jo ikke den
K2 Nej, så går du hen og napper den der
K1 Ja

K2 Sådan der
K2 Og så play (Og så starter du bare…)
K2 Sådan der
K2 Værsgo
TV (Oooh God, ooooh oh jeah)

(Døren til Fab'en står åben, og én stikker hovedet ind, og siger noget, som jeg ikke hører, men hvortil der svares:)

K2 Men vi har nøgler
K1 Det er altså … Vi har en mere
K2 Er det ikke den jeg lige har lånt
K3 Har vi lige lånt din eller hva
K1 Jo det er det var min
K3 Nåh Okay
(Oooh aaah ….)
K3 Det er jo distraherende det der
K1 Du rør jo ikke noget så kan man jo ikke spille noget jo
K3 Jeg ved da ikke hvad
K1 Han sagde det var nogen spil det der
K3 Kanon
(Udenfor døren: K4: Iver, Knudsen, der er nogen der nogen, der lige vil snakke med dig!!)
K1 Hvem siger du?
K4 Knudsen, major
K1 Ja, men de har lige snakket med mig
K4 Nå, men de vil vist snakke med dig
K4 *HVAD FANDEN ER DET I SIDDE OG SER?*
K1 Det er noget vi lige har købt til PlayStation'en
K4 Er det et spil eller hva'?
K1 Jeg ved ikke hva' fanden
K4 Det er sgu dan hende den svenske pornomodel
K1 Aj … videre der må da være et eller
K2 Kniven ligger bag ved dig
K2 Play … save … load … rec
K1 Er det det eneste
K4 Nasty!?
(Grinen og lyde)
K4 Orgasm … Oral
K2 Skal det være Nasty oral?
K1 Ja Ja
K4 Hvad fanden, hva…
TV (Ooh yeah that's it you nasty bastard, oh yeah
(De griner)
TV (Oh yeah….)
K1 Hvorfor sker der ikke noget
K4 Hov!
K1 Hva'f laver du… øøøjh … kan du komme ud

K2	BH!!
K4	Det var sgu en ledning
K1	Kan du komme ud!!!
K1	Eeejh
K4	Hva
K2	Hvad hvis du ta'r en anden stik kontakt end den der nede … du har jo …
K1	Ejsh hvad laver du … du er *simpelthen!!!*
K1	Se nu gik det hele ud…

Den udefra kommende konstabel var blevet viklet ind i en af ledningerne, og havde trukket el-stikket ud af dåsen, så det hele slukkede. Ikke populært. De samlede det hele igen, og gik i gang med at spille igen. Jeg besluttede at kigge over forbi o-rummet i kompagniet.

Kommer tilbage efter en rundtur i COR, drengene spiller fortsat Playstation. Den ene af dem er helt åbenbart mere dreven i spillet end min sambo, så han giver råd, mens den anden forsøger at lære spillet. Der er slik, sodavand og rod over alt. Kammeraterhygge. Jeg føler mig allerede lidt mere 'hjemme' i COR ved at skulle bo her. Lytte til deres snak og spillen. Ved siden af tøjskabet står M95'eren, ulåst og med ammo liggende løst på fragvesten, bunket op ad skraldespanden:

	(Grinen)
K1	Håååå
TV	(Ojjjii)
K1	Nej på ryggen … er det massage
K2	Jah
K1	Kom så helt ud af
K1	Frost han vil ha
K2	Hvad sker der, mand
K1	Det er det bedste jeg har oplevet
K2	Det du helst vil er at stikke fingeren direkte ind i hendes kusse
K1	Jamen det kan du ikke hvis du vælger noget, så bliver hun pisse sur, mand ..
K3	Så får du en flad eller hva'
K1	Jah
K1	Ja ja..
K3	Det burde hver fab ha det her
K1	Vi ka' godt … men så skal vi lige massere hende igen … du kan godt prøve at lave den der
K1	Næ det var forkert … hun har ring i den mand
TV	(I can't take it anymore . just stop teasing me)
	(Grinen)
K1	Nå, vi bliver nødt til at massere hende igen
	(Udenfor siges der noget:)
K2	Okay … Hvad sagde vi … 20 minutter … hvor meget vil du ha' … der er gået 2 minutter
K1	Nej den er 5 over … for helvede mand
K2	Er KP herovre
K1	Minimum
K3	Skal du herned i tre dage og lave det samme
K1	Jah

K1	Hej du siger du sidder på kontoret i 14 timer
K3	Ja
K1	Nu har han siddet i 2 dage … hele dagen … og bare skrevet computer … XXX, så du ska' ikke pive
K1	Det har du slet ingen grund til
K3	Hvem mødte klokken 7 søndag morgen
K1	Jeg mødte kl 12 om aftenen … lørdag aften
K3	Jeg var den eneste der var …
	Ovre i staben … det spiller heller ikke en skid
K1	Naj altså den der med ryggen
K2	Jeg skal lige finde den rigtige jo
K1	Det skal være den rigtige rækkefølge jo, ellers skal man hele tiden en gang tilbage
K2	Hvad med øøø … midten til højre der
K1	Ja men, det går nok ikke
K2	Jo Jo … giv hende pommes fritten...
K1	Nej det var .. op øverst til højre
K2	Ja
K1	Se det var forkert
	Ejh hvad laver du
K2	Nej det var da ikke … hun nød … Hun så da ud til at nyde det
K1	Jamen det kan du se, hvis den bliver rød så nyder hun det ikke
K2	Nåh
K1	Du sku' ha' taget den der ovre
K2	Nu bli'r den mer og mer gul
K1	Jeg skal købe … han har jo 10 af sådan noget der nede … jeg køber alle 10
K3	Hvor køber du dem
K1	Ned til Holger Danske de der CD shop der ligger
K3	Var der flere af dem der
K1	Jah der var alle mulige … en 10 stykker måske
K3	Er det så sådan noget man skal sende hjem til knægten på 6 år
K1	Jeg mener helt klart at det her skal i folkeskolerne
K3	Er det seksual undervisning, så i kan lære hvordan man gør
K1	(Mmmmmm)
K2	Med fødderne (griner)
K1	Prøv at skifte kamera … så kan man se hendes negle … om hun er nyklippet
	(Griner)
TV	(Ohhmmm it's making my pussy wet…)
	(You have to work on being more gentle, an sensitive lover who has his training)
K3	Hvad sagde jeg … I've got to go
K2	Ja ja jeg skal bare nuldre de der patter men
	(Stilhed)
K1	Såh
K2	Der ja
TV	(You have to work on being more gentle, an sensitive lover who has his training)
K2	Så kan vi begynde forfra igen eller hva'
K1	Nej så kan man ...

Senere prøver de et krigsspil af. Den ene fortsætter med at fortælle den anden, hvordan han skal

spille. Han kender spillet, og siger: ”Det er dumt at løbe i vandet … det kan du (fjenden, CK) *høre*!”

Det er måske det nærmeste krig disse to konstabler kommer; den krig de oplever på Playstation… Deres funktioner er knyttet til lejren. Gad vist hvordan det påvirker dem, at de bruger så meget af deres tid på porno og krigsspil, tænker jeg... og hvorfor?

Klokken nærmer sig 24, og jeg har vist skrevet nok for i dag, så jeg kryber til køjs... under skyden, stønnen og offside domme...

Første bust

Mandag. Står op klokken 0650. Tidligere end jeg plejede, fordi jeg denne uge skal følge gruppeføreren. Skulle se befalingsmandsappellen, som var klokken 07:50. Men først skulle jeg i bad.

Går over til badefab’en. Mens jeg barberer mig, overhører jeg en samtale, som foregår mellem to i hver deres badekabine. De råber til hinanden, gennem bruselyde, pumpelyde, smækken med døre og fornøjet fløjten:

	...
K1	Nå! ... jeg hører af Finn, I skulle fejre jeres første bust…?!
K2	Ja, men det var heldigvis Finn, der var med, ellers så skulle vi høre på det hele ugen Ja, T.M. ville give en omgang i messen, men den var lukket, så gik vi ind i officersmessen men der kunne vi ikke købe...
K1	Hvor var det henne?
K2	Vi var ved at searche. Og han havde så travlt, og så searchede vi lige igen, og så havde han bare vildt travlt og snakkede om at hans søster var syg og så fandt vi det…
K1	Hvad gjorde I ved ham?
K2	Nej ... men så tog førerne det derfra… De tog ham med…
	...

Efter barberingen var det min tur under bruseren, jeg valgte den samme som vanlig - den havde det bedste brusehoved. De andre brusede lidt hvor som helst hen (kalk)... og den smule varme, der var i vandet, ville jeg jo gerne have, skulle ramme min krop.

De to konstabler var færdige og væk, da jeg kom ud.

Vask dine hænder!

Efter badet gik jeg over til kantinen. Da jeg gik ind for at spise, blev jeg kaldt tilbage for at vaske hænder:

	...
Kapt.	Du skal vaske hænder!!
CK	Jamen, jeg har lige været på toilettet og i bad!
Kapt.	Det er lige meget. Du skal vaske hænder!
CK	Men det giver jo ingen mening, jeg bliver jo ikke renere af den grund…
Kapt.	Det kan godt være, men du skal vaske hænder.
Konstabel:	... det er loven!
CK	Men det er jo absurd – mine hænder bliver jo ikke renere …

Konstabel …sådan er loven!
Der står at man skal vaske hænder selv om man har været på toilettet og lige vasket hænder, se selv" (peger på skiltet, som hænger over vasken...)
...

Hovedrystende vasker jeg hænder. Hvad er der gang i? Tror de ikke på, at jeg kan tænke selv, og selvstændigt vurdere en situation og herefter tage en beslutning – bare ret ind til højre og sige javel. Efter morgenmaden gik jeg til appelpladsen.

BM-appel

Jeg går lidt sammenkrøbet ud mod pladsen, hvor kompagniet plejer at holde kødrand. Befalingsmandsappellen finder sted 10 minutter før. De er der allerede. I en lille udgave af KMP-opstillingen står officererne og Sergenter allerede, da jeg når ned til dem. De er i gang med BM-appel:

...
NK I dag satser jeg på at tage derned og kontrollere og få set den skydebane . øhm . og få lavet skitser over den . og . du skal forberede dig på at i morgen tage ned til den russiske bataljon med henblik på udveksling over .. middag omkring klokken 13 .
..
Nogen der har noget til mig?
.
1!?
.
1.5 ...
NK . .
Til dagens tjeneste *RYK* ud!!

Herefter bliver de stående i kredsen og småsnakker videre –

07:45 - Før morgenappel, Camp Olaf Rye

På appelpladsen står de konstabler, som allerede har indfundet sig, og skutter sig, nogle kommer lidt sent løbende til. På jorden ligger sne og vandpytter – luften er klar og kold. Ånden står ud af munden på konstablerne, der lidt krumryggede og morgenulede forsøger at vågne, og gør sig klar til kødrand.

Stedet ligger for enden af fab-gangene, så der er ikke langt ud til pladsen. Der ligger et stort telt og der står udryknings PMV´ere (Pansret mandskabsvogn, A113 eller Piranha, tager ca. 10 mand, svarende til én gruppe), som tilhører sanitetsdelingen. De har dog valgt at lægge deres kødrand på den meget større Chr. 4´s plads, hvor også stabskompagniet holder kødrand.

Ofte sker det at en PMV, en pumpe eller en generator starter op under informationerne så det bliver svært at høre informationerne. Sidemanden står uroligt, hoster og forsøger at holde varmen. Folk er småsyge … der er smitte i lejren. Det er måske derfor de fryser, og skutter sig. For lidt søvn er en anden mulighed. Tøjet er varmt nok.

Alle delingerne bliver stillet op i en stor U formation og herefter får de kort information af kaptajnen, NK. Er der yderligere delingsspecifik information, koordination der skal formidles – sker dette

typisk lige før eller lige efter kødranden. Mange af konstablerne har ikke spist endnu, måske ikke engang været i bad – men håber at nå dette efter kødrand inden de skal stille til deres opgave.

Morgenappel

	...
K	Hej Morten!
K	Hei du!
K	Morgen … hva´ så..??!
K	Aaahhh (strækker sig) mmm…
	…
3.5	Ja, God morgen!! (Til sin samlede deling, der står på to rækker foran ham)
Alle	Godmorgen! Godmorgen morgen (ekkoer det)
3.5	..eh . hvad hedder det . I går aftes der kaldte jeg ned til o-rummet og sagde at ehm . jeg ville blive en time forsinket så det var derfor jeg ikke var der klokken 21.00 men han var alene så han havde ikke mulighed for at gå ud og sige det til alle .. så hvis der er et eller andet tidspunkt hvor I står og venter på en der ikke kommer . så gå lige ind i o-rummet og se om der er en besked .. men ellers så laver vi som *standard* fra nu af …
K	..Men det var vi da også..
3.5	Hvad!?
K	Vi var der også klokken 21..
3.5	*OK!???*
K	Vi kom .. vi . vi . ventede jo 3.1, hvor du sagde..
3.5	Nåh . der var nogen der ikke vidste det var klokke 21 i hvert fald…
	… det er også lige meget .. fra nu af så laver vi som standard at vi mødes klokken 21 om aftenen .. forhåbentlig før . men det .. der bliver kørt en del frem og tilbage her om aften med nogle rapporter og briefinger der skal ud til folk . såe klokken 21!!
K	Hver aften?
	…
3.5	..det er det seneste . det er det seneste ... vi taler sammen i løbet af dagen og får det overstået ved syvtiden forhåbentlig .. ik?
K3	…Snige snige snige . va?
	……
1.5	1. deling – HØJR!!! RET!!!
	SE LIGE UD!!!
2.5	HØJR!!! RET!!
3.5	3. deling!?! HØJR!!! RET!!!
Senior	Kommando giv agt!
3.5	SE LIGE UD!!!
Senior	HØJR!!! RET!!!
	SE . LIGE UD!!!
	(3.5 drejer om på stedet:)
	GOD MORGEN HR. KAPTAJN
NK	Godmorgen!
3.5	3. deling stiller 8 mand; 6. er ind og få forplejning; 1. gruppe på patrulje, 1. gruppe på D3.1
NK	Tak for det og rør
Senior	God morgen Hr. Kaptajn!

	.. Kommando stiller..
3.5	(3.5 drejer på stedet mod delingen) 3. deling - RØR!!!
Senior	Kommando – RYR!!!
	…
NK	GOD MORGEN SOLDATER!!!
Alle	GOD MORGEN HR. KAPTAJN!!!
NK	Vores hjemmeside den er nu oppe og køre og måden man kommer ind på den . det er enten ved direkte at få fat på regimentets hjemmeside og derfra klikke KFOR hold X .. eller man kan gå ind på Livgardens hjemmeside . klikke på linket til KFOR . så ryger man over på . eh . side . og derfra . klikker man så KFOR hold X . så vil man komme ind på . eh . på . eh . vores hjemmeside og man kan læse alt hvad det er I har skrevet her de sidste par dage .. så den virker og den er afprøvet . og nu er det kun kvaliteten af jeres indlæg der afgør hvor god den bliver . men det er bare at arbejde med de her ting .. til jeres innelæg . indlæg i . eh . til hjemmesiden skal jeg så sige . igangværende operationer eller operationer der lige har været blevet foretaget . de bliver censureret væk . derudover hvis man skriver sådan noget som at . eh . ja så blev vi . fik vi vores ilddåb . vi blev indsat i RIOT-control (Demonstration, kontrol med urolige demonstrerende grupper, med kæder, hjelm, skjold og gas), og da . der røg godt nok nogle sten ind ruden og . eh . en eller andens navns nævnelse . det vil også blive slettet . det skal ikke være således at . øh . en mor eller en kammerat f.eks. kan gå ind og læse på den hjemmeside at min søn måske har været i fare og . uden at hun fandt ud af det . det er således I i sig selv afgør hvor meget I vil fortælle jeres forældre . du øh mor . der røg sgu godt nok en sten ind ad forruden på min GD her den anden dag . men altså der skete mig ikke noget, jeg fik mig bare et gok . hvis hun læser det her så forventer hun nærmest man har fået stenen direkte ind i kraniet og så går de jo først i pa . i panik der hjemme . sådan nogle ting vil altså blive skåret bort … det skal så dertil siges at eh de indlæg jeg har læst indtil nu . til hjemmesiden de har været rigtig gode . og der har været mange sjove små anekdoter om . eh . dagligdagen i lejren om hvad I laver..
	….
	Husk når I afleverer kalker . f.eks. til en patrulje der skal ud og køre klokken 5 her til morgen så skal den afleveres senest klokken 17 dagen i forvejen .. der står jo altså ikke en VO klokken kvart i 5 for at skrive jeres kalker under dernede . og derudover husk at underskrive de kalker således at vi kan se at de er autoriseret . og vi ved at den mand der kører dem han har i hvert fald selv lavet dem og han har skrevet under på at det er den rute han har tænkt sig at køre..
	…
	Nogen der har noget til mig!
	…
	Godt delinger formeret!!
	…..
K	Den her vej . den her vej
3.5	WWW…
	...

Delingerne retter sig mod deres delingsførere for at få flere meldinger og opgaver. Dem, der tilhører kommando, begiver sig i retning af deres kontorer. Jeg går hen til NK for at høre, hvordan jeg kommer med gruppeføreren rundt i dag:

	...
0.0	Hej..
NK	Hej .. Jeg tror vi skal lave små gule sedler til dig Kold, vi skal lave gule sedler til dig ligesom Kate hun havde . sådan en . jeg skal huske at lukke mine lommer, og jeg skal have baret på .. hun rendte jo rundt med sådan en arm fyldt med gule sedler på..
00	Gjorde hun det?
NK	Ja
3.5	Spred rygtet!! Vi mødes klokken 19 i dag..
00	Ja, jeg kom lidt hurtigt ud
NK	Ja ja det gør vi andre jo også..
	.. det hænder da at vi også glemmer det…
	…
	..nåh du overlevede opholdet ude på OP´erne..?
00	Jah!
NK	Det er jo ikke fordi de er overbebyrdede med arbejde derude
00	Simpelthen så kedeligt
NK	Sidst jeg var ude var i Kroatien .. der lavede vi jo ikke andet end at sidde på OP´er
00	Hvor var det henne??
NK	I Kroatien .
00	Ja..
NK	…vi syntes jo det var røvsygt at sidde på OP´erne . der sad vi så 3 uger af gangen . før sådan en delingsrotation . lige indtil den dag vi mødte Ukrainerne . de sad . 9 måneder i streg på det samme OP . spurgte dem så . bliver I ikke blev sindsyge af det . Mnej de var vant til at de skulle sidde flere år i streg i Sibirien eller sådan et eller andet sted . bare sidde og kigge ud på sådan en steppe hvor der ikke skete noget som helst . så her . det syntes de egentlig var meget fint
00	.. tja det er jo relativt sådan noget (griner)
NK	Ja det er jo det..
00	..såe
	.. ved du hvor . øh . hvad hedder han . Iwersen er .. ellers så kan jeg tage fat i ham..
NK	..Måske er han ude og . ude og køre
00	Nåh.. ja det sagde de andre også..
NK	Ja..
00	Ok
3.5	..(til sin deling) ..og ellers såe burde der være tid til noget FUT i dag . som jeg har skrevet i jeres ugeplan..
00	Men der er ved at være styr på det ellers…?
NK	Selvfølgelig er der hele tiden småting . men rutinerne de begynder at være der nu
00	Ja?
NK	Folk ved hvad de skal og .. man skal ikke hele tiden .. man skal ikke hele tiden rende og sige gør nu ditten og gør nu dat . det sker bare . altså..
3.5	..om du har noget andet slask der lige skal ordnes..
00	Hmm
3.5	Dig og BK . I kan..
NK	Nåh nu må vi over og se om der er .. præstere lidt tilstedeværelse
00	OK
	...

Kantinen

Gruppen af såvel sergenter, som konstabler opløser sig, og nogle begynder at gå mod kantinen. Der er en time til morgenbriefing i kompagniet, så jeg går med over til kantinen - må hellere huske at vaske hænder denne gang. Indenfor snupper jeg et rundstykke og en kop kaffe, går med hen og sætter mig. Der sidder nogle konstabler allerede, fra en anden deling, jeg ikke kender.

De snakker om Deltaerne, om opgaverne og om indsættelserne. En af konstablerne er åbenbart bundet til en kontorfunktion inde i lejren, altså stabskompagniet. Under alle omstændigheder siger han i et forsøg på at svare drillerier i den anledning, og i et forsøg på at puste sig op:

	...
K	Jeg vil ud og slås .. det er dødkedeligt bare at være kører. Jeg tror jeg tager til Zubin Potok med det serbiske flag … (griner) … så skal der nok komme gang i den!!
	..
K	Det gør nok ikke så meget ... det er serbisk område…
K	Albansk – serbisk…? Lort lugter ens…!
	...

Jeg afleverer mit service ved udgangen, og går mod PNMOT, til morgenbriefing. Efter briefingen myldrede vi alle ned ad den smalle trappe, som førte ned til værkstedshallen. Her fik jeg øje på sergent Hansen, som lige var kommet hjem fra patrulje, han så så træt ud at han næsten fik et fåret, halvt opgivende udtryk i ansigtet. Sagde, at han ikke skulle mere i dag. Og at det ville være en dårlig uge, at følge ham i. Nu ville han bare ind i fab'en og sove…

Vi blev imidlertid afbrudt af delingsføreren, som kom hen til os, og som allerede begyndte sin melding til sergenten, inden han var kommet helt hen til os. Han så altså ikke sergentens udtalte og tydelige træthed. Han sagde:

	...
Lt	Du skal klargøre x-ray patrulje…øøø…
Sg	Hvad mener du…?
Lt	Du skal afgive x-ray patrulje i dag…
Sg	OK … jeg skal ikke selv med vel?
Lt	Nej det var ikke det jeg mente … Du skal bare… det er , hvem er det … det er Sørensen og hvem mere …
Sg	Det ved jeg ikke … Det behøver ikke lige være ham der gør det, vel
Lt	… så har de en gevær 1 og 2 ligesom i går …
	...

Denne samtale sluttede med en pludselig vending: at gruppeføreren skulle omskoles til GD. Gruppeføreren svarede, at han havde omskolet sig selv til GD, som han sagde... Derpå forlod delingsføreren os. Sergenten stod tilbage og stirrede frem for sig, træt:

	...
CK	Hvad tænker du på?
SG	Jeg tænker ikke .. nu står jeg bare og venter og sover lidt … jeg er fandme træt kørte patrulje til kl.12 i går aftes, og op igen kl. 4 her i nat…
	...

Så fåret ud – næsten som Gøg fra 'Gøg og Gokke'. Røde kinder og blanke øjne. Sagde at han lige skulle afslutte sin patrulje før han kunne få noget søvn, og at han derfor skulle "melde af i o-rummet", og aflevere sin GPS til opladning.

I O-rummet ville GPS'en ikke slukke. Han prøvede 3-4 gange, og hver gang tændte den igen. Til sidst lykkedes det. Han kiggede undrende og træt på det genstridige apparat, og lagde det så fra sig. I o-rummet talte han igen med delingsføreren, og den konstabel han havde været ude at køre med, om omskolingen. Han var træt, sagde han.

Aftalen blev, at han skulle komme klokken 13:00 og blive omskolet til GD.
Jeg tænkte mit, og gik til min fab og skrev.

Klokken er 13:00, og jeg er mødt frem for at overvære 'omskolingen' til GD. Her blev den mindste funktionsdel gennemgået. Manden havde efter eget udsagn kørt rundt i GD i flere år? Han sad dog trofast og kiggede på gennemgangen efter at være blevet anbragt på førersædet. Det er lidt besværligt at komme til alle håndtag, for han er en stor mand. Han så træt ud – gad vide hvor meget han hørte – og hvor meget han havde brug for at høre…???

Efter omskolingen, medens konstablerne gennemgik kørebogen og de eftersyn, der skulle gennemføres gik sergenten og jeg til CAMP, for at skaffe træ til hylder i fabs'ene. Der var ingen skabe eller hylder til de ca. 60 kg tøj og udrustning, hver soldat havde med. Dertil kom, alt det de køber den tid, de opholder sig i Kosovo.

Klokken ca. 15:00 kørte de afsted på omskoling. De ville være tilbage klokken ca. 17:00. Her skulle gruppeføreren så deltage i 17:00 mødet.

17-møde
Klokken nærmer sig 17. Sergenten skulle være tilbage nu, så jeg må hellere gå over til briefinglokalet.

Officererne hænger ude i værkstedet, og er ikke gået til 17-møde endnu, men hyggesnakker bare uskyldigt om løst og fast. Da vi træder ind, bliver jeg drillende modtaget med en ydre korrektion af min påklædning, og hvor jeg har hænderne.

	…
2.5	..Davs! (glad løjtnant…)
	…Hej Kold få hænderne op af lommen!!
0.0	Hej! (griner)
	.. og få lukket din lårlomme!!
0.0	... sådan??
2.5	Rekrut!

.. Næste gang bliver det ...
0.0 (Griner) ... jeg skal jo kunne få fat i min mobil og..
...

Vi går op briefinglokalet ad den grove trappe. Næsten alle er mødt frem. Og alle bærer præg af dagens opgaver. De ser trætte ud. De er under alle omstændigheder temmelig beskidte, især dem der har været ude af lejren. Der er mudder på støvlerne, tørret mudder på bukserne, og de har støv i øjenkrogene. Det får de, når de kører i GD'erne, der som regel er åbne, og her er meget støv...

Mødet går i gang... Dette møde fremstiller jeg i sin helhed i kapitel 6, side 378, hvor jeg også analyserer det.

Mødet varede 1. time. Efter mødet fulgte jeg med sergenten over til CAMP, som er en slags trælager og værksted, der forsyner lejren. Her begyndte han at snakke med en konstabel om materialer og værktøj, hvilket så ud til at ville tage længere tid, så jeg gik over for at spise, inden kantinen lukkede…

Senere ca. 19:00 gik jeg til gruppens fabs, hvor konstablerne sad og ventede på at sergent Hansen skulle komme og sætte dem i gang. Jeg kom til at spørge, om det var nødvendigt at Hansen var der (det var bare nogle hyller, der skulle skrues sammen). Og pludselig sprang de op. Næh! Det var det jo for resten ikke... De begyndte at bygge, og efter noget tid kom Hansen så, og begyndte at hjælpe dem. Han var jo håndværker og havde gruppeførerens autoritet.

Han havde været i velfærdsfab'en for at ringe hjem til kæresten. Ringede 15 minutter, afbrød og ringede igen op, da det blev hans tur på ny... Gruppen byggede og bankede resten af aftenen så det var en lyst, spiste lakrids og hyggede sig... Klokken blev henad 23:00 før jeg krøb til køjs. XXX var allerede gået i seng, men han skulle også på 'arbejde' 02:00...

Næste morgen

Stod lidt senere op, kl. 08:30 – sov faktisk over mig. Efter at have spist morgenmad, lunter jeg langsomt over mod hovedvagten, hvor sergenten og gruppen befinder sig. Har allerede på fornemmelsen, at dagen hurtigt kan blive laaaaaang.

Bliver hilst velkommen af Rasmussen, som står ude ved udgangen: "Det er simpelthen så kedeligt at stå og dele numre ud … ligesom i banko …" Han har stået her i ca. 30 minutter...

Indenfor sad sergent Hansen og læste noget, mens musikken kører (*The Locomotion...*) Vi hilser, jeg smider hjelmen og sætter mig tungt på en stol med armene hvilende på pladen i min fragvest. Kigger på de øvrige, og på rummet:

...
Kold Hey...
Hansen Hey!
....
Kold hvad er det der for noget
...
Hansen det er bb-vagt

Kold	hvad..
Hansen	*blivende bestemmelser for vagten*
	...
Kold	nåh ok...
	.....
Kold	er det anderledes end i Danmark
	..
Hansen	næh .. der er altid .. der vil altid være et eller andet man skal .. hvad nu f.eks. i en situation med skarp . hvis man skal skyde på andre der .. jeg kan godt lide... hvad man skal gøre i vagten i tilfælde af at de giver alarm ... ooog.. der er nogle påklædningsbestemmelser og sådan noget .. det minder meget om eh.. normal vagt ..
Kold	..ja..
Rasmussen	skal de have en blå seddel dem der...
Hansen	hva ... de der spejdere der
Rasmussen	nej .. dem der (peger)
	...
Larsen	skal de have en blå seddel hver gang
Hansen	*...mmm...*
Rasmussen	*skal du med ud at køre også...*
Larsen	tror jeg
	...

På bordpladen, som er grundigt bearbejdet af knive, kuglepenne, blyanter, tuschpenne og tape, er der fastgjort en radio. Hertil kommer et varieret udbud af vingummi, lakrids, sodavand, vand, kaffe, kiks, osv. Foran konstablerne ligger en krøllet udkørselsliste, og oven på listen et Basserne. Henne i hjørnet ligger flere blade: bilblade, Basserne og enkelte krigsnoveller. Der er et køleskab, som virker og rummer vand. I hjørnet står en boom box og spiller:

	...
Kold	Hvis radio er det?
Hansen	Det er … det ved jeg ikke …
Larsen	Det er KVO's …
Kold	ok...
	...

Senere går jeg med sergent Hansen over og henter batterier i TOC'en – han kunne ikke finde TOC'en, men vidste åbenbart, at han skulle hente batterierne i TOC'en.

Tilbage igen sætter sergenten sig igen på feltsengen og læser videre i 'Blivende bestemmelser'. Han får nu ikke meget ro til at læse. Der kommer hele tiden folk og spørger til et eller andet. Jeg sætter mig på samme stol. Sidder lidt og får så øje på og læser vagtplanen, Heri stod sikkerhedsnumre og også kaldetallene. Læser listen med gruppens sikkerhedsnumre. Jeg kan se af listen, at gruppeførerne bor sammen:

- Den ældste er fra `77
- antal i delingen: 32
- der er 3 grupper. 10 incl. gruppefører

En officer stikker hovedet indenfor – det var noget med en nøgle. Han er vældig snakkesagelig. Det drejer sig om de lokale, som arbejder i COR. Han har ikke de store høje tanker om dem: ”De er alle sammen svindlere … og ham der (peger ud på én) er rigtig gangster, men … mange af dem er svindlere”

Ud over GD’ere, Eagle og PMV’ere, er det i høj grad også anlægsmaskiner og læssede lastbiler, der kører ind og ud af lejren. De første rummer soldater og de sidste lokalbefolkning, der vist nok er blevet godkendt til ophold i lejren, men jeg ved det ikke. Det gør drengene heller ikke, da jeg spørger dem. Mærkeligt, med den besked, officeren kom med, så skulle man da tro, de var tjekket, og at konstablerne havde styr på det...? Lidt efter, og efter at denne officer er gået siger sergenten henvendt til os andre:

	...
Hansen	ham der kommer gående der ude . ikke ... han er nok den officer .. jeg har kendt der er steget hurtigst i graderne..
Frederiksen	der.. hvad???
Hansen	der er steget hurtigst i graderne
Frederiksen	hvorfor
Hansen	han var løjtnant . daa.. jeg gik på sergentskole
Harder	han er kaptajn?
Hansen	ja
Rasmussen	han er ikke politisk udnævnt
Hansen	jo
Rasmussen	..nåååh..
	...
Frederiksen	er han så også dygtig eller...
Hansen	jah han er rigtig dygtig . pisse dygtig...
	...
Frederiksen	hvor kommer han fra
Hansen	han kommer fra Jylland et eller andet sted...
	...
Kold	men han *er* kun løjtnant
Hansen	hva’ sir’ du
Kold	han er kun løjtnant
Hansen	præmierløjtnant
Kold	nåh ja
Harder	hvordan fanden er han så blevet kaptajn
Hansen	han er politisk udnævnt
Harder	men hvordan kan han stige to grader
Hansen	jamen altså han var løjtnant da jeg var på sergentskole, der . der ... og hvad det hedder så blev han jo eeeh... færdig på officersskolen der
Harder	og nu er han så altså præmierløjtnant af reserven
Hansen	neej han er... fra mili...
Harder	*fra HO* ..
Rasmussen	mmm
Harder	nå... *for fanden*..
Rasmussen	når du kommer hjem så er du bare en almindelig civilist
Hansen	..jamen . altså hvis det var helt rigtigt ... så kunne han slet ikke blive det . for man skal

	.. for hvad det hedder .. man skal have været i funktion som præmierløjtnant 1 år før man kan blive . ehm . hvad det hedder . præmiereløjtnant..
Harder	han skal også på VUTI jo
Hansen	hva'
Harder	han skal også på VUTI
Hansen	jamen han er jo politisk udnævnt jo
	...

Op ad dagen gik jeg lidt rundt i COR. Kiggede forbi o-rummet, og fik en snak, og vendte så tilbage til hovedvagten. Der skete ikke det store: biler ud og ind, kontrolsedler ud og kontrolsedler ind, småsludren og popmusik.

Spiste aftensmad, og så TV-avisen, og gik så tilbage til hovedvagten. Her blev jeg til ca. kl: 21:40. Sergenten sov og de andre delte udkørselsnumre ud. … Sergenten skal sove i hovedvagten – *skal* være her hele tiden.

Resten af ugen gik på samme vis. Den sidste dag sammen aftalte vi et interview næste morgen - oppe i briefingrummet.

Interviewet
Næste dags interview. Vi har sat os i briefingrummet, og jeg starter med at kommentere, at der er så meget larm over alt i lejren. Han giver mig ret, men et "jah .. hmm mmm ok". Men er ellers lidt stille, virker næsten forlegen. I min videre forklaring af, hvad dette interview drejer sig om, bliver vi afbrudt af hans radio, der skratter noget uforståeligt. Han rejser sig, men konkluderer at det ikke var til ham.

Derefter gik vi i gang. Jeg har valgt kun at fremstille dette interview én gang, og gør det i analysen i næste kapitel, side 306, det er derfor udeladt her.

4. ANALYSE - KODER, KATEGORIER OG KONCEPTER

EN FØRSTE ÅBEN KODNING

Efter hjemkomsten sidder jeg *allerede før* analysen med markerede indtryk af, hvad jeg vil kalde feltets temaer. Det er de temaer, som jeg i første omgang mener at holdninger, samtaler og handlinger samles i. Disse temaer vil jeg definere som en første åben kodning. Jeg skal herefter nedbryde data i mindste enheder, og disse vil jeg så undersøge og sammenligne for ligheder og forskelle. Samtidig med at jeg analyserer data må jeg stille spørgsmålet: hvilken kategori eller hvilket tilhørsforhold til en kategori udviser denne ytring? Dette spørgsmål og den åbne kodning er den basale tilgang til produktion af data, som leder frem til at sammenhænge dukker op. (Glaser, 1992: 38)

Jeg vælger at gennemgå de første markerede temaer, da de allerede for mig udgør en første åben kodning og samtidig udgør en slags 'objektiver', som jeg ser ud gennem. Dette er jeg nødt til at forholde såvel mig selv som læserne til. Efter denne første gennemgang vil jeg så gennem en konstant sammenligning nærmere afsøge empirien for kategorier, koncepter og senere en eller flere hovedkategorier. Sluttelig vil jeg pege på mulige teoretiske rammer, for disse koncepter og hovedkategori, som kunne udgøre fremtidige forskningsspørgsmål.

Nogle af temaerne genkender jeg fra pilotstudiet, men der dukkede også nye op, som jeg ikke oplevede under pilotstudiet, ligesom nogle af temaerne svandt hen under mit ophold. Temaerne efter denne tur ser i første omgang ud som følger:

1. ***Transit, lejrliv*** *- organisationens selvreference*
2. ***Autoritær logik*** *- hemmeligholdelse, manglende viden og ineffektivitet*
3. ***Kommandosprog*** *- konstaterende sprog, assimilerende kommunikationsform*
4. ***Alarmisme*** *- Opsøg, optrap, nedkæmp - militær tolkning af konflikten*
5. ***Ventetid****, passivitet og ladhed (vagt-mode) (kommunikationssvigt, autoritet)*
6. ***Porno*** *- spil og porno -fritid og følelse?*
7. ***Ikke nationalisme*** *- men oplevelse*
8. ***Uniformering*** *og menneske*
9. ***Den fraværende fjende*** *– frembrud af racisme*
10. ***Rutiner*** *(møder, appeller, opgaver, o.s.v. ...)*
11. ***Mening - meningsunderskud*** *- passivitet, dumhed, orienteringstab*

Nogle af disse kategorier er af nærmest idealtypisk karakter. Kategorier, jeg sandsynligvis vil finde på tværs af de forskellige nationalstaters militære bidrag i Kosovo/a, eller over tid. Der er dog også forskel mellem KFOR-holdene har jeg bemærket ved den forskel, der er mellem mit pilotophold og så dette ophold, og jeg vil derfor i det følgende søge at dykke ned i og analysere den empiri, jeg har fra dette ophold. Men lad os først lige se på dette felts temaer:

Transit, lejrliv - organisationens selvreference

Når man nærmer sig militært område, står der typisk et lille gult skilt i den velholdte græsplæne eller det hænger på det høje hegn: Militært område. Adgang forbudt. Dette lille skilt oplever jeg generelt som kendetegnende for mit ophold som civil på militære områder, også som ansat i Forsvaret. Jeg har en konstant fornemmelse af, at overtræde bestemmelser, regler og koder, og har svært ved at handle og udtrykke mig frit. Denne fornemmelse styrkes yderligere i dette område, idet jeg hele tiden er omgivet af beskyttelsesvolde, sandsække eller panser med tilhørende adfærdskoder og regler.

Min oplevelse er således mest en oplevelse af at være isoleret og af at sidde og kigge *ud*. Dette rummer en historie om at være udsat og truet på en gang.

At bære uniform oplevede jeg som et mærkeligt paradoks: at jeg på den ene side blev fremhævet og særdeles synlig, og samtidig i samme bevægelse blev afpersonificeret og i denne henseende usynlig. Jeg har hjemme lagt mærke til, at mange officerer tager deres uniform af, når de tager hjem efter endt arbejdsdag. At opholde sig i COR oplevedes lidt i samme retning, på den ene side som meget udstillet i landskabet og samtidig meget isoleret, afsondret og beskyttet. En verden i sig selv.

Set fra soldatens position var udsigten det meste af tiden således beskyttelsesvolde, sandsække eller panser. Indenfor disse ydre eller fysiske rammer og set fra denne organisatoriske position er der en øget markering af rammer, rutiner og hierarki, som gør 'indtrængning' svær. Officererne lever og handler afsondret fra sergenter og konstabler, såvel i form af fab'ernes fysiske placering, i organisationens hierarkiske opbygning, i hemmeligholdelse i form af clearingniveauer eller i form af ubegrundet magtudøvelse, etc.

Der er mange rutinehandlinger, som udføres efter en traditionel begrundelse, og som altså viser historisk bagud i tid. Dagen er inddelt i briefinger, og markerede aktiviteter, som er styret af dagsordener, procedurer, grad, traditioner - der er rigtig mange regler - og synlige tegn og markører som afgrænser adfærd. Og dermed erfaringsdannelse og fantasi. Dette er med til at ensrette officerens tænkning, at handlingsrummet på forhånd er så stærkt defineret og kontrolleret.

Denne stærke rammesætning, fungerer som en 'usynlig aktør', der på forhånd definerer, hvad der er muligt at opfange og tage med, hvad der er vigtigt og hvad der er relevant. Denne 'aktør' fortæller en historie som rummer en række aksiomer af udvikling, et bestemt menneske- og samfundssyn, som ser ud til at være autoritært begrundet og rumme en voldsom mængde kontrol.

Konstablen, gruppeføreren og løjtnanten svarer på spørgsmålet: "Hvorfor er du her?" - At det er "oplevelsen", de er ude at få. En enkelt officer taler om 1244. En anden og ældre officer taler om ydre og indre ring: hvilket er en klassisk forsvarstænkning af landområdet Danmark.

Jeg fik et overordnet billede dernede af, at meget få i de militære systemer, UN eller NGO er interesseret i Kosovo og befolkningen der, men interesseret i at være til stede, af egne grunde.

Autoritær logik

Jo højere jeg kom i organisationen (rang), jo sværere havde jeg ved at få adgang. Min adgang blev først nægtet, siden besværliggjort med henvisning til formelle krav om godkendelsesniveauer. Mit clearingsniveau var det samme som de møder, jeg ønskede at deltage i, men som jeg blev afvist fra, hvilket altså ikke gav meget mening.

Men samtidig og paradoksalt nok kendetegnedes feltet ved at det sikkerhedspolitiske 'perspektiv' eller 'udsyn' steg med grad. Konstablernes viden om opgave, Kosovo/a, parter og konflikter må siges at være minimal. Dette medfører konstante 'funktioneringssvigt' - de ved simpelthen ikke, hvad der sker rundt om dem, og har derfor svært ved at handle meningsfuldt.

Officererne fungerer i denne henseende bedre - men er meget påvirket af deres militære tænkning. Der tænkes kun meget lidt ud over eller alternativt i forhold til mandat 1244, og der henvises konstant til HOK, som imidlertid i forhold til praktiske håndteringer ligger meget langt væk.

Kommandosprog
Kommunikationen holdes generelt i korte sætninger og bydemåde. Som de selv siger: "Det er ikke en diskussionsklub dette her!". Organisationen er domineret af officerer, som befaler forståelse og læring. Hvis vi vender os til Piaget, så taler han om assimilative og akkomodative læreprocesser. Her finder jeg hovedsagelig assimilative processer - afspejlet i rettigheder, adgang, sprog, gradstegn og uniform, mødestrukturer, oplysningsgrad, osv.

Den konstante ros, der uddeles af lederne, og den samtidige "tvang" til at handle inden for stærkt afgrænsede rammer, ser ud til at medføre, at feltet sjældent bevæger sig ud over assimilativ læring. Altså at ledelse udøves som et korrektiv bestående af Forsvarets værditilskrivninger af begreber, opgaver og adfærd i form af fx god/dårlig, rigtig/forkert, succes/fiasko – godt så!!

Det bliver på den måde en organisation med meget svag feedback, med svag eftertanke og dermed svag læring og refleksion.

Alarmisme
Soldaterne samles gradvis i Danmark, ca. 1/2 år før udsendelse. Det er først 2 uger før udsendelse, at de får en såkaldt missionsorienteret uddannelse. Ellers er de "grønt" uddannede. Selv under deres missionsorienterede uddannelse taler de om kamp, vinde terræn, gøre front, osv. - altså militære udtryk. De fastholder det militære blik

Deres hverdag er præget af ventetid, passivitet og ladhed. En ældre kollega omtalte denne ladhed som "vagt-mode". Dvs. indtagelse af TV, blade, ingenting og festfyld... De sidder der i Kosovo bag sandsække og ser TV3 - BayWatch babes, drikker kaffe ... fordriver tiden ... laaangtsommt! Denne tilstand fører til konstante kommunikationssvigt, som forsøges imødegået af officererne gennem mere autoritær ledelsesstil, som fører til mere instrumentalisering, o.s.v...

Porno og vold
En af disse kompenserende strategier er porno. I lejren udsmykkes konstablernes boligcontainere (FAB's) hurtigt. Her er masser af energi og opfindsomhed - med pornobilleder og billeder af kvinder. Her etableres en privatsfære, som dog ikke er opdelt i ordinære pinlighedszoner som i det civile hjemmeliv. Soldaterne taler godt nok ikke om kvinder og følelsesrelationerne til kvinder. Men kommenterer ofte på udseende og beskriver seksuelle handlinger. Der er således overmåde rigelige mængder af porno overalt i lejren: på væggene i FAB'erne, på toiletterne, som skærmbilleder på Pc'erne - altså ikke kun nøgne kvinder, men hardcore porno. Min sambo har et porno-Nintendospil, hvor man kan vælge "våben": tunge, dildo, pisk, pik, osv. Herefter gælder det så om at vælge "kategori": oral, massage, anal, orgasm, o.s.v. Her samles drengene så uden blusel mens de spiller sig op gennem sværhedsgraderne. Der er som sagt ingen pinlighed omkring dette spil. Men pinlighed forudsætter vel også følelse og privathed, som kun findes i minimal grad her i lejren. Samtidig bruges oceaner af tid på at spille actionspil, som f.eks. Red Alert, Assult II, James Bond 007, osv. spil som udelukkende handler om at skyde modstandere, og som altså må have resonans med soldaternes infanteriverden?

Ikke-nationalisme
Som sagt, så svarede soldaterne at de var ude efter en *oplevelse* i KFOR, og de svarede samtidig at Danmark ikke betød så meget for dem som nation. De kunne godt lide Danmark, "men ikke i den

der nationalistiske form...” Det var først, da jeg kom op i graderne, at jeg fik en nationalistisk reaktion hos en officer. Det nationale betød meget for ham. Han var tydeligt rørt over at tænke og tale om Danmark ... eller var det hans familie, han tænkte på?

Uniformering

Min undren over al tomgangssnakken fik mig til at udfordre den en aften. Jeg begyndte at snakke om ’global warming’, at vandet steg, ad det udvider sig p.gr. højere temp., osv. Og efterhånden dukkede gymnasiedrengene i dem frem, og deltog i snakken - da jeg ’slap’, gik de hurtigt i soldatermode igen...

Den fraværende fjende - racisme

På pilotstudiet oplevede jeg en udtalt racisme: Jallaher, Svin som havde brug for en hyrde, om man skulle have skydetegn for at måtte skyde dem, hyldest til Glistrup, osv. På dette feltstudie er jeg først efter 1½ måned begyndt at se svage racismeudtryk - på indersiden af toiletdørene. Jeg tænker, at frustrationen over den manglende fjende, den konstant optrappede tale ender i afsøgningen efter en fjendesubstitut?

Rutiner

Personellet, dette kaldes personalet, altså allerede her en instrumentalisering, bliver rettet ind og rettet op, er personel med alt hvad det indikerer af mekanisk tænkning. Analyserne af konflikterne, af lokalsamfundet, af dagligdagen - er alt sammen baseret på ydre iagttagelser, som bliver læst/tolket ind i et militært paradigme, så selv det at civile henter mælk let kan blive en fjendtlig handling. Soldaterne ligger på afstand af lokalbefolkningen, fjenden, som om det er nogen, der vil slå dem ihjel, hvis de synligt dukkede op og bankede på døren.

Denne mekanisering, denne fremmedgørelse, denne instrumentalisering af soldaten, ser ud til at være hele organisationens formål. Den enkelte skal ikke reflektere og mærke efter, men uniformt gøre hvad der bliver sagt uden at protestere.

Opsamling

Feltet tilbyder, som det fremgår, overvældende hurtigt og i en overvældende mængde egne og markerede kategorier og koncepter. Jeg begynder analysen med at acceptere det ovenfor beskrevne som kategorier, *in vivo*. Mit fortsatte arbejde vil derfor være, at deltage og ud fra denne deltagelse nå frem til en mere detaljeret kodning, og til disse koders afgrænsning og tilhørsforhold til feltets kategorier, og disse kategoriers underliggende koncept.

Disse første åbne kategorier eller temaer, som jeg har kaldt dem, er en blanding af forskellige iagttagelser. Der er iagttagelser, der peger i retning af historie og organisation, der er iagttagelser der peger i retning af Bengt Abrahamssons teori om en særlig officersindstilling, o.s.v. Det vil således være nødvendigt analytisk at sortere i de første temaer.

Desuden, disse første temaer, er det feltets, eller er det kun mine egne, og vil feltet kunne genkende sig selv i disse temaer? For at finde ud af det, er jeg nødt til analytisk at gå meget tættere på de positioner, jeg har fulgt. Men jeg er også nødt til at holde ovenstående temaer op mod den idealtypiske inddeling, jeg tidligere nåede frem til, for at fastholde mit perspektiv, så jeg ikke ’taber’ noget. Jeg er således nødt til at fastholde og udfylde analysen med de idealtyper, jeg allerede tidligere følgende idealtyper op:

Kosovo/a	*Camp Olaf Rye*	*Køretøjer*
KFOR	*Funktions-fabs*	*Konflikt(er)*
UNMIK	*Bolig-fabs*	*Kamp(e)*
NGO'ere	*Oberst*	*Fare(r)*
Civilbefolkning	*Officerer*	*Sikkerhed*
Albanere-serbere	*Sergenter*	*Sikring*
Militærpersonnel	*Konstabler*	*Adskillelse*
Uniformer	*Våben*	*Kontrol*

I de fem uger jeg har været i feltet, har jeg været en række steder, som ville kunne repræsenteres af disse idealtyper: Jeg har opholdt mig i et område med bjerge, har boet på en boplads, mødt mennesker i ens klædedragter, jeg har sovet der, hvor jeg skulle, vasket mig efter deres anvisninger, spist deres mad i et specielt spisehus, set dem udføre bevægelser, som var ensartede og rytmiske efter en udvalgt og statusbelagt persons lyde, dette bevægelsesmønster fandt sted efter en tidsinddelt plan som delte tiden op i 'fritid' og 'arbejde'.

Jeg har så fulgt en mindre gruppe ud til et andet sted som de kaldte Delta 2.6. Her har jeg opholdt mig, forsøgt at deltage, spist, sovet og udøvet den på stedet mulige hygiejne.

Disse bemærkninger blot for at markere, at jeg er fuldstændig klar over, at man ikke kan se en idealtype, ligesom man ikke kan se en kategori eller den teori, som samler kategorier i et mønster, teorien - forsøget på forklaring. De er udelukkende begreber eller arbejdsredskaber for *tanken* den almene hund findes kun for tanken, som Aristoteles' svar vist var til Platon.

Jeg skal derfor klogeligt afstå fra at hævde, at jeg har set idealtyper eller koncepter, men det er denne opgave dette kapitel skal rumme og beskrive, videnskabeliggørelsen af enkeltiagttagelsen og almengørelsen af den videnskabelige enkeltiagttagelse, eller en videnskabelig bevægelse fra tekst til kontekst. Det er således eb bevægelse af de fænomener jeg har set, hørt, oplevet eller følt, som jeg skal sandsynliggøre og almengøre. Idéen er så, at deltagelse i feltet som jeg har gennemført, har medført dels en reflekteret (tvivl) viden om, men også en praksisoplevelse (tro) af feltet, at jeg nu har og er ytringer om dette felt, og at jeg kan fremstiller, hvad jeg vil definere som 'repræsentationer' for feltet. Og det jeg i det følgende vil forsøge er at fremanalysere feltets *in vivo* koncepter og den forståelse eller de temaer, som knytter sig til disse koncepter.

Så hvis jeg nu vender mig til Weber, hvilke repræsentationer for ovenstående idealtyper, har jeg således nu mødt?

Jeg har opholdt mig i et landområde, som alle henviser til ved at sige Kosovo eller Kosova, jeg har siddet i biler, Piranha'er og GD'ere, som de kaldes, med mærker på som udgør bogstavkombinationen KFOR, jeg har set mennesker i disse biler og i deres lejre som var ensartet klædt på, og jeg har set mennesker udenfor som ikke var ensartet klædt på. Deres tøj er også mere slidt, civile kaldes de, jeg har set at de bor forskelligt og set at de tilbeder en Gud på forskellig måde eller i forskelligt udseende bygninger, o.s.v.

Disse idealtyper var der, da jeg ankom. De lignede dem, jeg så under mit pilotstudie, og deres adfærd gav mig adgang til deres kategorier og koncepter:

Jeg landede i 'Skopje', kørte med 'LOGCOY's' bus til 'Camp Olaf Rye', hvor jeg blev indlogeret i en 'fab' sammen med en 'løjtnant'. Dagen efter deltog jeg i en morgenbriefing, senere i en 'morgenappel' eller 'kødrand'. Da jeg havde nok informationer 'roterede' jeg ud til et 'Delta', som består af et 'OP' og et 'CP'. Deltaet er bemandet af en 'gruppe'

Alle disse betegnelser blev kategorier for konstablernes, sergenternes og officerernes samtaler og handlinger. Så hvis jeg herefter vender mig mod Glaser og ud fra de 2 første trin i en grounding:

1. *Stadig gentagende sammenligning af koder.* Dette er den fundamentale operation i analysen. Forskeren koder ytringer i kategorier, deres tilhørsforhold og de teoretiske koder der forbinder dem.
2. *Åben kodning.* Dette er den indledende fase af den gentagne sammenlignende analyse, før koderne begrænses af en kategori og dens tilhørsforhold. Forskeren begynder uden foruddefinerede koder - og forsøger at forblive åben.

DE FØRSTE KATEGORIER

Det slår det mig, hvor markeret dette felt er, og hvor tydelige feltets kategorier er, og i hvor høj grad den første orientering blandt soldaterne hjælper til at definere disse første kategorier.

Militærlejren - Camp Olaf Rye

Hovedsamlingspunktet eller overordnet ramme var Camp Olaf Rye, som blev tømt og fyldt i en og samme bevægelse: rotation. Tømt for trætte soldater og fyldt med nye og friske. Alle refererede til Camp Olaf Rye som en kategori, og lejren fik hurtigt adskillige betydninger, som lige så hurtigt fik indflydelse på adfærden.

Opholdsstedet - teltet eller fab'en

Næste kategori var fab'en, som dannede ramme om hver enkelt soldat, og som den enkelte lagde forholdsvis stor energi i at indtage og privatisere. Det ser ud til, at der er stor betydning knyttet til fab'en.

Kompagniet - PNMOT

Dernæst er der kategorien kompagni: PNMOT eller SPJESK, altså den underafdeling man som soldat er knyttet til.

Delingen - 3. deling

Til kategorien, kompagni, knytter sig en underkategori, nemlig den deling, man er tilknyttet.

Gruppen - 1. gruppe

Og videre knytter sig til delingen endnu en kategori: den gruppe man hører til i.

Soldaterne - officerer, sergenter og konstabler

I Camp Olaf Rye er der to slags mennesker: officerer og konstabler. De bor i forskellige og adskilte dele af lejren.

Maden - kantinen, feltrationen

I kantinen, hvor alle spiser på nogenlunde samme tid, har alle underafdelinger deres foretrukne,

men uafgrænsede sted. Kun officererne har et afgrænset sted, som er markeret med ruminddelere, anden maling på væggene, fotos af dronningen og prinsen og dug på bordet.

Krigen - opgaverne

Udenfor Camp Olaf Rye ligger de opgaver, som bataljonen har. Disse har form af: Delta'er, mobile checkpoints, social patrols samt beredskab og måske indsættelse mod sociale uroligheder.

Alle disse idealtypiske kategorier dominerede fuldstændig billedet. Men mellem eller under disse idealtyper var der så en række temaer eller det mønster, som det militære liv udviklede, og som jeg spontant og indledningsvist har søgt at indkredse. Jeg søger således i den fortsatte analyse af min placering i nogle af feltets kategorier at fastholde en konstant sammenligning af feltets koder, og senere at finde kategoriernes teoretiske tilhørsforhold. Man koder ved at starte med at læse data tæt, linie for linie, symbol for symbol og sammenligne ytringen med andre ytringer. Ytringen kan findes i et redskab, udtryk, en sætning, i symboler, i tøj eller i kropslige rutiner.

ANALYSE AF POSITIONEN KONSTABEL

Det er det under- eller mellemliggende mønster, jeg nu vil søge at afdække nærmere ved at deltage i en gruppe, og her følge en konstabel. Den følgende analyse følger således den empiri, om konstablen på Delta 2.6, som jeg fremstillede i forrige kapitel, her vil fremstillingen af de enkelte situationer således kunne genfindes.

Beslutningen om, at følge en konstabel, viste sig at føre mig ud på Delta 2.6, hvilket jeg ikke vidste på forhånd. Og den uge, jeg skal analysere, har jeg for 'at få det hele med', opdelt i en åben teoretisk ramme:

1. *Position og funktion* *(Ansvar, opgaver)*
2. *Handlinger* *(Konstablens dags- og ugerytme)*
3. *Sprog* *(Sproglige udtryk)*
4. *Struktur, omgivelser* *(Uniform , kontor, tegn og markører)*
5. *Rutiner: regler og procedurer* *(Briefing, opgaver, etc. Overlapper delvis med traditioner)*
6. *Tradition* *(Hilsepligt, parader, etc.)*
7. *Reflektioner* *(Sproglige udtryk)*
8. *Følelser* *(Iagttagede, udtrykte og af mig følte)*

Positioner og funktioner

Set fra konstablens position er følgende kategorier helt centrale: gruppen, NK-deling og delingsføreren. Majoren er også et kategori, men hans 'virke' er fjernere. Det er ikke så ofte de taler direkte med ham. Det samme gælder obersten, han er blot endnu længere væk.

Gruppen

Gruppen udgør som beskrevet 10 konstabler. Det er alle mænd i alderen 21-24 år. De har været sammen siden 'rekrutten', værnepligten, og kender således hinanden 1½ års tid tilbage. Gruppens leder er gruppeføreren, som er sergent. Næstkommanderende i gruppen er en konstabel, gevær 1. Gruppen har en af Forsvaret defineret struktur, som udspringer af taktiske mål, opgaver/funktioner og våben, som gruppen er udrustet med. Se oversigt, bilag 2.

Gruppen udgør set fra konstablens position en kategori. Gruppen definerer denne kategori gennem en række kampe om indholdsudfyldningen.

NK-deling
NK-deling har rang af sergent. NK-deling er OP/CP'ets daglige kommunikationskilde til COR, ud over radioen, som kun må bruges i forbindelse med opgaver. Indtil flere gange dagligt får Delta'et og dermed gruppen besøg af NK-deling. NK-deling skaffer forsyninger af mad, breve og øvrige fornødenheder. Han giver desuden information og opgaver. NK udgør således en vigtig kilde til kommunikation. Konstablerne henviser i deres samtaler ofte blot til 'NK'.

Delingsføreren
Delingsføreren er officer, løjtnant, har stort set samme alder som konstablerne, men er dog lidt ældre. Løjtnantens opgave er føring og ledelse af hele delingen. Han har således et primært ledelsesansvar overfor sine gruppeførere, sergenterne, samt overfor NK-deling. Delingsføreren markerer konstablernes primære og mest direkte møde med og indtryk af officersgruppen, og dermed af Forsvaret som organisation. De daglige møder finder sted i form af briefinger og i uddeling af opgaver. Disse briefinger og møder varierer en del efter bataljonens arbejdspres og beredskabsniveau. Møderne er opgavebestemt og derfor temmelig uregelmæssige; den daglige briefing finder typisk sted først på aftenen i opholdsrummet på Deltaerne eller i briefingrummet i COR.

Majoren
Kompagnichefen er officer, med rang af kaptajn, hernede midlertidigt forfremmet til major. At han er kompagnichef betyder, at han er leder for 4 delingsførere og videre herfra indirekte af ca. 150 sergenter og konstabler. Se positionen i organisationsskemaet næste side. Han er placeret lige under obersten, som underafdelingschef, og indgår således i gruppen af underafdelingschefer.

Konstablen
Konstablen er det nederste led i dette hierarki, og han er samtidig den yngste i hierarkiet. Det indebærer en position med lav erfaring, lav viden, unge holdninger og attituder, forsinket information, ringe indflydelse, lavt ansvar, stor risiko og stor usikkerhed. Konstablen indgår i en kampgruppe, hvor funktionerne (våben og kampopgaver) er underopdelt på de øvrige konstabler.

Handlinger
Jeg analyserer nu nogle almene tidsafsnit 'uden' handling og nogle markerede tidsafsnit med intensive handlingsforløb. Jeg inddeler disse efter handlingernes hovedaktør(er): *konstabel, gruppe, NK, delingsfører og major:*

Konstablen
Konstablen er den nederste position i Forsvarets hierarki. Konstablen har samme funktion og indflydelse som værnepligtige, men adskiller sig fra disse ved at være færdiguddannede og ved frivilligt at have tegnet kontrakt med Forsvaret. Konstablen udgør en kategori for indholdsudfyldning. Denne kategoris lave rang og erfaring medfører, at det i langt højere grad end feltets øvrige kategorier er udsat for hierarkiets kampe og forsøg på dominans. Hvilken denne dominans er, hvilke kampe denne udfolder sig i og hvilke former positionen derefter får, er noget af det, vi skal se på i det følgende.

Når jeg vælger at lægge ud med at placere konstablen som en kategori med lav grad, så hænger det

sammen med at den lave grad medfører en position, som er kendetegnet ved stor 'åbenhed' for dominans, eller som jeg konkret oplevede det: lav selvstændighed. Den lave selvstændighed gør det umiddelbart sværere for mig i min iagttagelse og deltagelse at fokusere og 'fastholde' personen. Min oplevelse var da også, at personen i den konstabel, jeg fulgte, havde tendens til så at sige gå i opløsning eller til at gå i ét med gruppen. Alene den ens påklædning, uniformertheden understøtter og understreger denne proces.

Jeg fulgte konstablen en uge, og var i denne uge også deltagende i de fleste af gruppens aktiviteter, så den tid jeg ikke var sammen med eller fulgte 'min' konstabel, var jeg sammen med en anden konstabel, hvilket 'udtværer' perspektivet noget mellem konstabel og gruppe. Men denne flydende grænse mellem person og gruppe bliver samtidig en central iagttagelse, som har en grundlæggende indflydelse på ledelsesforholdet i gruppen.

Jeg har valgt nogle 'konstabelsituationer' ud, som giver et meget godt og gennemsnitligt billede af de positioner, jeg opholdt mig på denne uge.

Situation1, kort samtale i kantinen
Samtalen er fra den korte tur, jeg havde til COR, og er altså ikke en samtale med 'min' konstabel. Denne konstabel og jeg sidder overfor hinanden, jeg har sat mig der, hvor der er plads og ved det bord i den gruppe, som jeg er sammen med ude på. Det er altså tilfældigt at der er plads, men samtidig en valgt placering. Jeg spørger eller forsøger at samtale ud fra den øvrige samtale, der føres, og ud fra egen oplevelse af betydningen at få en fab at bo i:

	...
CK	Har I fået jeres nye fabs?
K	Ja, nogle af os har!
CK	I roterer måske ind og får jeres fabs nu?
K	Ja, normalt er vi derude en uge af gangen … men lige nu hvor fab´sene bliver fordelt roterer nogle af os ind
CK	Er det noget I snakker meget om?
K	Ja
	…

Den generelle samtale i kantinen og ved bordet, som jeg ikke har kunnet rumme, huske og derfor ikke kan gengive her (for mange ord og for hurtigt), fortæller mig, at fab'en og det at have et sted at bo, være og sove, har meget stor betydning for konstablerne. Konstablens svar om, at de 'normalt' er ude en uge ad gangen, får mig til at spørge til, om han har været ude før. Det viser sig, at det har han. Senere opdager jeg dog, at denne henvisning til 'erfaring' og 'plejer' også formuleres af konstabler, som ikke har været udsendt før.

	...
CK	Har du været ude før?
K	Ja med hold X
CK	Er holdene forskellige?
K	Det ved jeg ikke før tingene er faldet på plads … Men det er de … her går de utrolig meget op i påklædning
CK	Hvorfor
K	Det er noget med at vi skal være professionelle, se rigtige ud tror jeg

CK	Hvad har det med professionel at gøre?
K	Ved det ikke
	…
CK	Er det noget I snakker meget om?
K	Ja (ryster på hovedet og ser opgivende ud)
	....
CK	Hvad kunne man gøre?
K	Man kunne give os mere råderum
CK	Hvorfor gør man det så ikke?
K	Det er et godt spørgsmål…
	.....…
K	Det er ikke en diskussionsklub
CK	Er der nogen der har sagt det?
K	Ja … Forsvaret har ikke nogen særlig demokratisk ledelsesform … som han sagde 'Det er jo ikke en diskussionsklub'
	...

Hvis denne konstabel har været ude før, så er det muligt at sammenligne dette hold med andre hold, hvilket jeg derfor spørger til. Han svarer dog, at han ikke ved det før 'tingene er faldet på plads'. Derved markerer han, at et hold har flere faser, og at dette er en utydelig fase. At han udtrykker de sociale processer med 'at tingene falder på plads', læser jeg som en ydre metafor for indre sociale processer, som han sandsynligvis ikke har noget begrebsapparat eller sprog for.

I samme sætning, men efter en kort pause fortsætter han så, og kommer alligevel med en sammenligning, idet han siger, at dette hold går meget op i påklædning. Denne påklædning indholdsudfylder han med organisationens opfattelse af professionalisme. Jeg spørger til årsagen til denne sammenkædning, som han ikke kender. Jeg spørger så til, om det er noget konstablerne generelt er opmærksomme på, og han svarer, at det er det. På hans mimik opfatter jeg, at der er en vis frustration forbundet med dels påklædningen og dels de processer dette medfører, og spørger derfor: 'hvad kunne man gøre?'. Konstablen svarer med 'råderum', en markering af, at konstablerne åbenbart har brug for mere plads eller tid til sig selv, måske privathed? I forlængelse af dette kommer så af sig selv: 'det er ikke en diskussionsklub'. Da jeg allerede har hørt udtrykket tidligere, spørger jeg til om 'nogen' har sagt det. Konstablen henviser til 'han', men hvem 'han' er, får jeg ikke at vide. Men det 'han' siger, er en overordnet og generel henvisning til 'Forsvaret', som sådan.

Så konstablen kobler i denne korte samtale fra uniformering til manglende råderum, til ingen diskussionsklud til 'han', til Forsvaret, til ingen demokratisk ledelsesform.

Koder: fab, uniformering, manglende råderum, ingen diskussionsklud, Forsvaret har ingen demokratisk ledelsesform.

Kategorier: det virker som om kampen står mellem konstablernes behov for privathed og organisationens behov om styring, forudsigelighed og overblik. Organisation, officer overfor sergenter og konstabler. Kategori(er): *privat* og *styring*.

Situation 2 - CP på vejen Hen
Jeg står nede på vejen ved CP'et sammen med to konstabler, hvoraf den ene er 'min' konstabel, ham jeg følger. Det er sandsynligvis højst anden gang de står her, og alligevel siger han 'erfarent', at de ikke gør så meget ud af det 'normalt', hvilket undrer mig:

	...
Fisker	selvfølgelig skal vi lige kontrollere den en gang jo ... om de har noget .. ellers gør vi ikke så meget ud af det normalt .... det er der jo ikke nogen grund til jo ..
Kold	..nej..
Fisker	men de fleste af den . det er jo også familiebiler . de opfører sig . så kommer der lige hurtigt en gang jo .. sker der ikke så meget ved jo .. det er mere starten her .. for 8 timer siden . der var der mange mænd der kørte ind her faktisk ... der var rigtig mange mænd der kørte ind . jeg tror der var 20 eller 25 mænd der kørte . og der var 5 eller 6 der kørte ud . i samme antal biler .. det var sådan lidt eeeeh... ku' godt se ud som om det var lidt samling der...
Kold	jahmm...
Fisker	..og det var serbere alle sammen .
	...

Konstablens 'erfaring' kommer til udtryk i, at han 'sikkert' udtaler sig om, hvad 'de fleste' biler er: familiebiler. Og ud fra det meget sparsomme grundlag går konstablen allerede på dette tidspunkt i gang med at søge et mønster i den trafik, han ser, nemlig at mange biler er fyldt med passagerer som skal ind til en 'samling' af en slags. Jeg spørger til, om de må det, men det ved han ikke:

	...
Kold	..men har de lov til at forsamles..
Fisker	.. tror jeg ikke de har .. det tror jeg ikke de har .. nej eh ikke øh .. joh hvorfor skulle de ikke have det egentlig ..
Harder	..det ved jeg faktisk ikke...
Kold	det ved jeg ikke . vi har jo forsamlingsret hjemme
Fisker	ja det er det jo... jeg ved sgu ikke om de .. jeg mener loven er lavet om . fordi der er så mange uroligheder hernede . det kan godt være at de ikke har lov til det jo .. og nu kommer traktoren kørende der nede ..
	...

Kigger efter traktoren sammen med dem. I baggrunden hører jeg generatoren og en en hund, der gør lidt længere væk... Sådan står vi lidt. Og så spørger han:

	...
Fisker	skal De egentlig se hvordan det foregår eller hvad ..
Kold	hvad siger du
Fisker	skal du ned og se hvordan det foregår eller hvad..
Kold	(nikker) ...mmm...
Fisker	nåh ok he he... ..... (hundeglammen) ....
	...

Han starter med at tiltale mig med 'De', men da jeg ikke er opmærksom, og siger: 'hvad siger du?', gentager han med 'du'. Denne tiltaleform virker forældet på mig, men det er især hans hurtige læg-

gen sig ind under min tiltaleform, jeg synes er vigtig her. Tiltaleændringen kan tolkes som, at han nu slapper af og falder tilbage til, hvad han er vant til, men det tror jeg nu ikke er tilfældet her. Husk på, at jeg stadig står i uniform med egeløv på. Jeg læser mere hans ændring af tiltaleform som udtryk for en autoritær tilpasningsstrategi snarere end som en demokratiseringsstrategi, eller ligeværd.

Jeg kigger på dem med deres rødspættede kinder, som mange unge mænd typisk har, og tænker på, at de for ikke særlig længe siden var elever i en skole, og spørger til om det ikke er en underlig oplevelse af en ny rolle med myndighed:

	...
Kold	..er det underligt at have sådan en myndighed..
Fisker	ja det er det .. det er det faktisk . og så . man er bange for at udnytte det for meget .. man er bange for at virke for . som man næsten er magtsyg eller sådan noget ikke . sådan vil jeg sgu ikke virke altså . alligeveller .. så det er sgu underligt når man kommer sådan som almindelig soldat ikke . kommer man ind . man har altid været sådan normal civil ikke . man har aldrig skullet sådan bestemme over andre eller noget som helst . og så får man lige sådan en politimyndighed ikke .. smidt i hovedet jo ..
Kold	ja
Fisker	men ok vi er uddannet til det jo .. sådan er det .. i det mindste ..
	...

Hans taleposition er i det meste af teksten det generelle ’man’, dog skifter han til ’jeg’ når han ytrer personlig stillingtagen. Konstablen bekræfter at det er underligt, og at han er bange for at ’udnytte’ denne myndighed, og komme til at ’virke’ ’magtsyg’, for ’sådan vil jeg sgu ikke virke’. Konstablen indholdsudfylder myndighed med magtsyg, og tager samtidig stilling til dette: det vil han sgu ikke. Han fremstiller så sig selv som ’almindelig soldat’, der har været ’normal civil’, som aldrig har skullet ’bestemme over andre’, og nu får ’man’ (gruppen) ’lige sådan’, ’smidt’ en ’politimyndighed’ ’i hovedet’.

Der opstår flere overvejelser hos mig ud fra denne fremstilling: Han fremstiller sig som en almindelig soldat, der får smidt en politirolle efter sig. Dette tyder på en et overrumplende og passivt forhold med en grundlæggende rolleusikkerhed. Denne usikkerhed ser ud til at styrkes yderligere af usikker viden: tidligere svarede konstablen, at han ikke vidste om borgerne havde forsamlingsret eller ej. Denne manglende viden stemmer umiddelbart over ens med udsagnet om oplevelsen som noget overraskende, en der er blevet smidt i hovedet på ham. At denne myndighed beskrives som en, der er blevet smidt i hovedet på ham, og hvis mandat han er usikker på, medfører en situation, hvor konstablens egne regler og vurderinger i de nødvendige handlinger bliver centrale tydelige og vigtige: ’sådan vil jeg sgu ikke virke’. Denne rolleusikkerhed og manglende viden fører således til en personlig stillingtagen, hvilket kan være en stor belastning for den enkelte konstabel, især hans alder taget i betragtning.

Jeg lægger endvidere mærke til, at konstablen indholdsudfylder ’myndighed’ med ’magtsyg’, hvilket undrer mig, men jeg læser udsagnet som ét, der snarere end at beskrive egen adfærd på vejen, beskriver de ’rollemodeller’ for myndighed, som konstablen til daglig har: Forsvaret og officerer. Og jeg ser et stort dilemma i konstablens møde med borgeren på vejen. Soldaten skal håndtere situationen som politimand, interagere, forstå og tildele denne borger rettigheder, som han ikke selv får tildelt, ikke er del af, og som han er ubeskrevet eller meget ny i: den demokratiske forståelse, dialog og den demokratisk funderede forvaltning af myndighed. Jeg spørger derfor til dette dilemma:

	...
Kold	er det svært at finde ud af hvad det er for en opgave
Fisker	hva' ..
Kold	jeg tænker på . er det en militær eller .. en politimæssig opgave . vi er ude i...
Harder	..det ved jeg sgu ikke..
Fisker	..det er en blanding jo .. ah der er ikke så meget militær over os nu i hvert tilfælde sgu ikke . nu er det bare kontrol og kontrol . he .. men ok sådan er det jo..
	....
Kold	det I bruger her . det er det I lærte i Oksbøl
Fisker	jah... det . til dels .. der er noget af det vi lærte .. i Oksbøl .. så har vi også haft lidt før . i selve kompagniet
Kold	ja .. ok... hvad var det..
Fisker	..det var det samme . hvordan du skulle gennemsøge . hvordan du bedst kunne gennesøge selve bilerne og lastbiler og så videre ikke...
Kold	hvor lang tid har I så brugt på det
Fisker	*ha* .. ah ikke særlig lang tid .. det kræver ikke så meget vel .. det kræver lige at vi kontrollerer om du hvad fa'en du har ikke .. det kræver ikke noget . men alligevel . det var sgu meget rart inden man kom her ned .. at ha' lidt bedre kontrol over hvad det er for noget...
	.....

På mit spørgsmål fremstiller konstablen i sit svar den fremgangsmåde i Forsvaret, som undrer mig: den ydre og næsten mekaniske i form af at den enkelte skal øve sig i handlinger, som han måske slet ikke forstår, eller har noget helt billede af. Konstablen beskriver, at de har lært, hvordan man bedst searcher en bil, men det ser ud til at være temmelig utydeligt, hvilke rettigheder borgeren har, og hvilken bemyndigelse konstablen har til dette. Dette må medføre et 'usikkert' og 'svært' møde mellem konstablen og borgeren.

Og jeg spekulerer på, hvorfor Forsvaret har denne vægtning af 'ydre' forhold, hvis det er let at lære, men svært at forstå?

	...
Fisker	du har måske stået og observeret at vi har . kontrolleret dem her nede eller hva' ..
Kold	ja .. jeg stod oppe i køkkenvinduet og kiggede
Fisker	nåh ja ja...

(En bil kører forbi.. i den anden retning, så den stoppes ikke)

	...
Fisker	nu går det sikkert lidt hurtigere .. nu tror de vi har en eller anden .. højtstående officer .. til at stå herude jo.. (griner)
Kold	tjah ha... (griner lidt) det har jeg faktisk hørt nogen snakke om . når de kommer med de der (peger på mine skuldertegn)
Fisker	jah med de der løv... ja ..
Kold	så tror de det er.. at man er en hel masse...
Fisker	ja ja hh.. (griner lidt)
	...
Kold	..så må jeg hellere se myndig ud..

Fisker ja ha ha...
...
bare stoneface på og så bare... (ser lige ud)
...

Konstablen begynder i dette segment at kommentere min tilstedeværelse, med at nu går 'det' sikkert hurtigere. Konstablen begrunder dette at det skulle gå 'hurtigere' på grund af min fremtoning som 'højtstående officer'. Efter dette udvider konstablen sin fremstilling om 'forvaltning af myndighed' med en egen fortælling fra eget liv:

...
Fisker ah . men de har stor respekt for militær myndighed her nede . det kan jeg sgu også godt forstå hvorfor de har det ... for nu under Jugoslavien ikke . der er de jo kraft edeme .. blevet gennemtævet af politimyndighederne ikke...
Kold ..*ja?*..

(en lastbil kører forbi...)

Fisker du må regne med ... du skal bare ned til frankrig . jo ... der er folk også pisse bange for gendarmerne ikke . der er en af mine kammerater ikke..
Kold ..ja..
Fisker han var i frankrig .. så hvad hedder det nu . hvad var det han gjorde . så stod han . i et kryds der . og gendarmen han stod et pænt stykke væk . så gav han ham lige fingeren en gang .. altså drengestreger ikke også . han var jo ikke så gammel jo..
Kold nej
Fisker så gik han hen til ham . så sagde han lidt på fransk . og øh no no parles.. iisstht (laver slaglyd) sagde det så lige .. og så fik han én på siden af hovedet der .. *OK!?!* (griner) .. forstår budskabet! ... og så bare den der (vifter med fingrene). afsted! .. ok så måtte han gå...
Kold årh... hå... (små griner...)
Fisker sådan med røde kinder der .. fuck mand!! . der var han presset .. så fik han lige et par på siden af hovedet af ham gendarmen der .. det var han ligeglad med . så står man også og kigger lidt der .. *ok!!* .. (griner...)
...

Konstablen fremstiller her en historie, i hvilken myndighed forbindes med fysisk afstraffelse, og vilkårlig vold, hvor myndighedsrepræsentanten ikke i ord begrunder sine handlinger. Han fremstiller ligeledes en myndighed som ikke har pædagogisk overskud eller distance til egen myndighed.

En bil kører op mod CP'et, konstablerne går frem og giver tegn til den om at standse og om, hvor de ønsker at den standser. Herefter slukker chaufføreren motoren og stiger ud:

...
Fisker guten tag .. kontrolle ...
...
eee eee eee (lyden fra en metaldetector, som bevæges op og ned langs mandens profil)
eee eee... ok .. ja ..
..

Manden finder sit kørekort og giver det til konstablen.

	...
Fisker	thank you ... trunk ... (peger på bilens bagagerum)

(vi går alle fire om bag bilen)

	..
Fisker	Lift it up .. bitte ..
	..
Mand:	eeeh...?
	..
Fisker	(peger på tæppet i bunden af bagagerummet)
	...
Fisker	ok ... kassette ..

(vi går om på højre side af bilen åbner døren og åbner til handskerummet)

Fisker	Thank you .. schüss....
	...

Denne udveksling viser sig at være meget almindelig for mødet mellem en dansk konstabel og en f.eks. serbisk chauffør. Der er meget få ord. Der er således ikke tale om egentlige sætninger med ytringer om mening eller spørgsmål. Der finder ikke udveksling af erfaringer, viden, værdier, mening og holdninger sted, så jeg mener ikke, at man kan tale om noget egentligt kulturmøde her.

Kort analyse: der er en mængde koder i ovenstående. For det første, så taler konstablen om sine opgaver som om han allerede har masser af erfaring, hvilket han ikke har. Dette peger måske mod de øvelser, konstablen tidligere har deltaget i. Dernæst udviser han en autoritær høflighed. Han overvejer i forbindelse med sin myndighed, at han ikke vil fremstå som magtsyg, Han er usikker på sin rolle, om han er soldat eller politi. Han er usikker på sit mandat. Han skal fungere i et usikkert felt mellem demokrati og tvang. Han udpeger Forsvarets ydrefokus, som igen peger mod en manglende forståelse af indre processer og en undertrykkelse af at mærke efter, sandsynligvis oprør og angst. Han peger på sammenhængen mellem magt, vilkårlighed og vold.

Koder: tid, øvelser, myndighed, magtsyge, rolleusikkerhed (soldat/politi), demokrati/tvang, ydrefokus (ingen forståelse/ingen angst), og konstablen forbinder magt og vilkårlig vold.

Kategorier: Konstablen ytrer sig det meste af tiden om magt, som han så indholdsudfylder med ovenstående: vilkårlighed, magtsyge, rolleusikkerhed, o.s.v. Kategori: *Magt.*

Situation 3, defusing

Vi sidder i opholdsrummet efter at de konstabler er kommet tilbage til Delta'et, som har været inde i Zubin Potok. De sidder sammen på sofaen overfor det sted, hvor jeg sidder. Defusingen er åbenbart indøvet tidligere, for de bruger indforståede 'farvekoder' for deres sindstilstand: 'røde', jeg gætter, at de måske også har 'gul' og 'grøn', men ved det ikke:

	...
K	De er dyr! .... 'Jallaher'
K	Hvad var de, en 13-14 år …???
K	Jeg vil ikke sige, at jeg var oppe i det røde …
K	*Jeg* var oppe i det røde … det var lige før jeg tog ladegreb…
	...

Her indholdsudfylder en konstabel en borger i den lille landsby Zubin Potok med et dyr og en muslim. En anden spørger til alder, men svarer selv: 13-14 år, og bliver ikke modsagt. En anden konstabel siger, at han ikke var oppe i 'det røde'. Det var til gengæld en anden konstabel, som forbinder 'rød' med 'ladegreb'.

Jeg bemærker, at disse ytringer efterlades uimodsagte og ubearbejdede, og at de på den måde får lov til at lejre sig, såvel i den enkelt som i gruppen, der sad og lyttede med. Og jeg undrer mig over indholdsudfyldningen, hvor borgerne i Zubin Potok placeres i en kategori, dyr, som ikke er behæftet med den samme drabshæmning som kulturelt knytter sig til kategorien: menneske. Indholdsudfyldningen med 'jallah' eller muslim undrer mig ligeledes, idet denne gruppe trækkes ind som skældsord og i samme moment får negativ status eller 'fjendestatus'. Da begivenheden fandt sted i Zubin Potok, var der sandsynligvis tale om serbere, og dermed sandsynligvis ikke om muslimer, hvilket viser konstablernes forståelse og fornemmelse af konflikten og deres forvirring i situationen.

Jeg lægger ligeledes mærke til at det at være ophidset, 'rød' knyttes til at tage 'ladegreb'. Det at tage ladegreb og måske skyde fremstilles således ikke som en motiveret og velovervejet men drastisk måde at håndtere en konflikt på, men fremstilles snarere som en situation, hvor konstablen er oppe i det røde, som er stor ophidselse, og hvor han i en sådan tilstand tager ladegreb. Majoren talte i sit interview med mig om, at 'klikke over på grøn', i sin fremstilling af samme indsættelse.

Jeg får indtryk af at tage 'ladegreb' og 'klikke over på grøn', er forbundet med store følelser, næsten affekt og automatisering.

Koder: ladegreb, rød/ophidselse, dyr, jallah'er.

Kategorier: Det konstablerne her taler om er deres egen ophidselse (forvirring/angst/vrede) i forbindelse med de kamplignende handlinger, som fandt sted. Den centrale kategori under dette må derfor være *konflikthåndtering* i form af kamplignende handlinger. Kategori: *Konflikthåndtering.*

Situation 4, hverdag 'uden' handling på Delta'et:
Ud over de måske 3½ time, som konstablen skulle være på OP eller CP, går tiden med at vente. Tiden uden for vagt, var dog underlagt denne vagtrytme, hvilket medførte at konstabler spiste morgenmad klokken 15:30 og andre aftensmad klokken 07:00, o.s.v. De samtaler som føres af konstablerne er et blandet mix af ydre begivenheder, som blive meldt over radioerne, set på tv, set på computerspil eller drømt i drømme:

	...
Larsen	og så sagde han der skulle ikke være .. der skulle være radio .. minimal radiokontakt .. grunden til at den blev brugt af delingsføreren..
Fisker	...ah lad lige være ... har vi hvide plasticposer...
Larsen	plasticpose .. de ligger vist ligeee... ude i eeee... skraldebuffen.. ... ellereeehh...

	...
Fisker	..der var... var der 5 der var blevet såret eller...
Larsen	der var 5 der var ...ssåret .... det var de ambulancer der kørte igennem her .. med de sårede ..
	...
Larsen	va' .. jah...
	...
	der er ikke kommet mere over nettet i hvert fald ... har du ikke en øh ... en sprittush
Fisker	..kan du ikke bare kaste den... (til ham der spiller)
	..

I dette tids- og handlingsrum blev tiden udfyldt med spil, som konstant blev startet forfra, når man 'døde', eller med serier der flimrede forbi på Tv'et som måske allerede tidligere havde været vist. Deltaets indre liv bliver på den måde et udifferentieret virvar af bag eller underside for den ydre differentiering og manifestation af magt og kontrol. Denne udifferentiering får et drømmeagtigt eller isoleret skær i forhold til omverdenen, en verden i sig selv, en gruppe. Men i denne afsondrede verden nedsattes eller mistedes også fornemmelsen for tid, hvilket igen havde indflydelse på evnen til at se og forholde sig til sociale årsag- og virkningsforhold, noget der markerede sig i konstablernes meget søgende adfærd og spørgende ytringer.

På ydersiden indgik konstablen dog i et felt, som på forhånd var stærkt defineret af organisationens struktur og organisationens definitioner, direktiver, bestemmelser og befalinger i forhold til opgaver. Den daglige ydrestyring af opgaveaktivitet ser ud til ske i sergenten og få ydre repræsentation i form af hans ytringer om indre beslutninger. Der foregik meget få eller ingen åbne og tydelige beslutningsprocesser i gruppen. Disse så altså ud til at være henlagt i sergentens eller løjtnantens person, og begge begrundede, hvis de blev konfronteret med spørgsmål, sine beslutninger ved pege ind eller op i Forsvaret som organisation.

De opgaver, som havde et vist diskursivt rum og højest accept var 'private' opgaver som f.eks. oprydning, rengøring, madlavning, etc. Disse blev lidt tilfældigt og usammenhængende diskuteret, besluttet og fordelt efter interesse og kundskaber.

Koder: konstablen taler om radiokontakt, en delingsfører, plasticposer, skraldebuffen, at være såret, om en ambulance, en sprittush og kommenterer et igangværende spil. Min fornemmelse er fjernhed og udflydende handlinger som mangler markører til at strukturere tiden. Der hersker en nedsat fornemmelse af tid. Jeg har desuden en oplevelse af ydre (ude i verden) struktur og differentiering, mens livet på Delta'et er præget af strukturløshed og manglende differentiering.

Kategorier: der sker et skred i tidsfornemmelsen på Delta'et, og jeg vil pege på rutiner, struktur overfor duré som dette segments kategorier. Kategorier: *Tid, orienterings- og handlingsevne.*

Gruppen

Gruppen udgør fra konstabelens position en løs social orden, som rummer flere forskellige opfattelser og holdninger af mål og opgaver for gruppen og for KFOR. At gruppen udgør en løs social orden viser sig senere i form af kampe om netop definition af ledelse og opgaveløsning. Gruppen udgør derimod en låst hovedkategori, set fra befalingsmændenes og officerernes position, da de ikke har indsigt i eller tager højde for gruppens indre kampe, men opfatter den som en 'ting'.

Gruppens 'helhed' set fra konstabelens position sig lader ikke beskrive, uden at jeg glider over i de andre kategorier som døgnrytme, kammeratskab, stemninger, dynamikker, etc. hvilket vil nødvendiggøre en første analyse og teoretisering. Det vælger jeg imidlertid at gøre, da jeg finder, at det er vigtigt at få gruppen med som 'hel' kategori og diskursorden.

Uroligheder i Zubin Potok fandt sted indenfor den første uge efter KFOR holdets ankomst, og den gruppe jeg fulgte, nåede ikke at finde sig til rette i Olaf Rye, inden de skulle ud og besætte OP/CP Delta 2.6, så gruppen var temmelig fortumlet, men holdt sig tæt til sine rutiner: vagter, TV, spil, mad og søvn. Delingsføreren var tidligt indsat i urolighederne, og senere blev gruppeføreren og gevær1 også trukket ud. Resten var tilbage, og tilvaretog opgaverne. Det, der slog mig var flere ting:

- *'bundetheden' – eller 'låstheden' i forhold til, hvordan begivenhederne i Zubin Potok skulle defineres, og hvordan det hele hang sammen*
- *'fjernheden' (jeg ved ikke hvad jeg ellers skal kalde det) i forhold til det, der ligger lige udenfor OP/CP´et*
- *passivitet – noget der så ud som manglende interesse, at de intet kunne stille op, hvis de da ikke lige havde vagt*
- *konstablernes manglende fornemmelse af, hvad deres opgave egentlig var*
- *at informationen kommer efter begivenhederne, og at den blev 'pålagt' eller defineret af delingsføreren eller majoren*
- *den utroligt hurtige produktion af rygter der spredte sig blandt konstablerne godt næret af manglende den information og generering af viden*
- *angsten da indsættelsen nærmede sig*
- *at der ikke blev taget hånd om information, angst og målrettede handlinger efterfølgende*

Om de havde fået korrekte informationer eller ej, ved jeg ikke – men de blandede helt sikkert informationer sammen om baggrunden, begrundelserne for demonstrationerne (mineringen, der ramte en serbisk bus) og reaktionen (selve demonstrationerne) i Zubin Potok.

Det informationsunderskud, der bestod indtil om eftermiddagen, medførte synlig orienteringssvigt, angst og nervøsitet, for nogle få, og 'passivitet', 'indadvendthed' eller 'ligegyldighed' for de fleste andre – måske 'vagtmode'.

Passivitet eller *vagtmode:* hænger måske sammen med at konstablernes tidsfornemmelse skrider. Under det senere interview med en konstabel omtalte han begivenheder ude af trit med faktisk tid. *Se nedenfor*. Dette gjaldt imidlertid ikke kun denne konstabel, men var en iagttagelse, jeg gjorde mig generelt. Konstablerne kunne omtale begivenheder, som havde fundet sted med flere dages afvigelse i forhold til den rigtige dag eller dato. Et ofte hørt spørgsmål i opholdsrummet var således også, "... hvad dag er det i dag?" Dette fænomen satte meget tidligt ind ind, allerede i den første uge. Samtidig med dette udtalte de sig allerede de første dage om opgaverne, som om de havde lang erfaring med dem.

Dette skred i tidsfornemmelse og perspektiv må have afgørende indflydelse på konstablernes fornemmelse for årsag-virkningsforhold i bedømmelsen af, hvad der er sket; altså empirisk viden. Og især af hvad der kan udledes af begivenhederne: årsag-virkningsforholdet bliver udvisket eller endog ophævet. Denne nedsatte eller manglende mulighed til at udlede mening ser ud til at medføre to

andre mulige alternativer: tilskrivning (rygter), trækken på Forsvarets officielle fortællinger eller at man søger over i kropslige rutiner, som skaber tryghed (spil og passivitet: læs: ladhed og søvn).

Bundetheden eller *låstheden*. I deres spørgsmål, svar og kommentarer om begivenheder oplevede jeg en indsnævring i perspektiv – ofte underbygget med den afsluttende bemærkning "sådan er *det* bare" med tryk på *det*.

Gruppen som fænomen. Den udflydende grænse mellem person og gruppe blev jeg hurtigt opmærksom på, men hvad for et fænomen eller hvilke processer er dette udtryk for? Gruppen fungerer allerede ved udsendelse som gruppe, og skal ikke til at bygge sig selv op som gruppe. Den proces, der er gået forud, vil jeg kort beskrive i det følgende, da jeg tror, at nogle af de fænomener, jeg iagttager, stammer derfra.

I gruppens udvikling fra en værnepligtsgruppe til denne gruppe, som udsættes for et fysisk, psykisk og socialt pres, og muligheden for at komme i kamp, udvikler den sig fra at være en løst sammensat gruppe af medlemmer, hvor den værnepligtige oplever de andre i gruppen som andre, fremmede i et ydre serielt forhold - de er alle ens anonyme soldater for hinanden. I denne periode er den enkelte underkastet sin analytiske fornuft, sit analytiske 'over-jeg'. Over tid med undervisning, træning og øvelser ændrer denne 'fornuftsgruppe' sig til at være en *kampgruppe*. Kampgruppen opstår som svar på mulige eller faktiske trusler. Den serielle fremmedhed ændres til en *fælles praksis*. Derved ændrer det gensidige forhold sig fra at være et analytisk forhold (alteritet) til at *den anden* nu er den samme som ham selv. Gruppen opbygges gradvist til at bestå af en række funktioner (empiri og fortid), som samler gruppen i et handlingsfelt gennem sit projekt (fremtid), de satte mål. Det, det enkelte gruppemedlem gør, viderefører og ny-skaber det fælles projekt. Den, der searcher biler, ser efterhånden de andre som en fordobling af sig selv, hvor de sidder på OP, eller er beredte inde i huset. Denne væren-i-gruppen er et andet nærvær end det analytiske. En løs samling af konstabler ændrer sig således fra at være en samling fremmede og serielle individer til at blive et 'fællesindivid', en kampgruppe.

Med denne fordobling er der ikke tale om, at gruppen bliver til et "vi" eller en "gruppebevidsthed". Men i kampgruppen veksler medlemmerne om at være *tredjemand* i forhold til de andre. Han træder så at sige ud af gruppen, og ser på gruppen med tilskuerens blik, kommenterer evt. medlemmernes handlinger eller udsagn: : *"...hold nu op, Fisker!!"*. Dermed fremtræder gruppen som en totalitet, "en sammentømret gruppe, et kammeratskab". Herefter bliver han igen deltager, mens en anden "træder ud af gruppen" som tredjemand. Der veksles således konstant mellem et indre og et ydre forhold til gruppen. Denne vekslen kan f.eks. høres i den konstante vekslen mellem henvisning til 'jeg' eller 'vi' - hos usikre personer eller i usikre perioder til 'man'.

Men hele tiden er 'blikket' rettet indad mod referencen, hovedkategori, koncept eller gruppen, idet opgave, funktion og funktionernes samspil er udtryk for allerede fortolkede mål (lukning). F.eks. fortolker gevær1 og hjælper deres daglige samspil (nu) ud fra en mulig indsættelse eller kampsituation, som ikke er defineret eller sat af dem selv, men opstillet ud fra et empirisk (fortid) trænet, uddannet, historisk og medieskabt billede. De ser således ikke omgivelserne og de sociale spændinger, men de 'billeder' og den 'information', der er blevet lagt i gruppen under opvækst, uddannelse, træning og medieforbrug i Danmark.

Forholdet mellem soldat og omverden udfolder sig grundlæggende som en svingen frem og tilbage mellem deltagelse og så (selv)beskrivelse og (selv)iagttagelse. Denne rekursivitet betyder, at det er

resultaterne af tidligere operationer (overindlæring) – med de rutiner, der knytter sig hertil – anvendes igen som grundlag for yderligere operationer i Kosovo. Udtrykt lidt populært kan man sige, at ens egne outputs *genanvendes* som inputs. Konstablerne er isoleret i Camp Olaf Rye og på OP/CP, og ser og handler primært efter den information, viden og de øvelser de fik i Danmark (fortid). Se f.eks. sergentens udtalelse om at indsættelsen blev oplevet som en øvelse i Oksbøl. Måske er det derfor, at de udtaler sig med så stor erfaring allerede få dage efter, at de er landet og indsat?

Koder: bundethed (autoritet), fjernhed, passivitet (tidsfornemmelse), usikkerhed (manglende fornemmelse af opgave), informationsunderskud, rygter, angst og nervøsitet, ringe opfølgning, gruppeprocesser.

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse? Aktørernes hovedovervejelser ser ud til at være: Hvad sker der? Skal jeg indsættes? Er det farligt? Hvorfor sker disse ting og hvad er klokken? Det taler de om, og det handler de på. Kategori: *trusselsbillede*, *rolle*, *angst* og *mening*.

NK-deling

I det følgende vil jeg analyser det samtaleudsnit mellem gruppeføreren og NK-deling, jeg refererede i feltfremstillingen tidligere. Jeg har valgt denne samtale ud, fordi den er typisk for den daglige kommunikation mellem NK og gruppeførerne. Situationen er således ikke tilspidset, men ganske 'dagligdags' – der er ikke større stress på end almindeligvis.

NK-deling er oversergent, og er dermed positioneret som bindeled mellem officererne og konstablerne uden at tilhøre nogen af grupperne. Dette ser umiddelbart ud til at anbringe ham i en position med mange konkurrerende relationer og tilhørsforhold. Han rummer således som position sandsynligvis en række konflikter. Lad os kigge på forløb og samtale.

Situation

I samtalen deltager NK-deling, sergent Hansen og gevær1. Samtalen finder sted inde i huset på Delta 2.6, i den lille gang midt mellem alle de øvrige rum. Den kan altså høres af stort set alle i huset. På et tidspunkt går NK-deling ud i køkkenet og peger ud mod Piranhaerne, i forbindelse med beskeden om, hvor de skal stå. Herefter vender han så tilbage til gangafsnittet. NK-deling har sin fragvest på i modsætning til såvel sergenten som gevær1'eren. NK-deling er mindre end de to øvrige i samtalen, især sergenten er større, og han markerer da også sin utilfredshed mere fysisk end gevær1'eren, der mere må siges at have et mildt lettere smilende udtryk. Gruppeføreren er slet ikke truende, men tydeligt utilfreds.

Undervejs i samtalen bevæger de tre sig mod udgangen, en bevægelse, der sættes i gang af NK-deling, som markerer, at han har travlt og faktisk gerne vil af sted. Han lukker således sin fragvest, lægger papirlapper i lommen, etc.

Samtalen

De anvendte talenominer i dette segment er 'jeg', 'du', 'I' og 'vi'. I sine anvisninger af 31 taler NK om 'du', når han taler om, hvad gruppen kollektivt skal foretage sig. Sergenten skifter i sine handlingsbeskrivelser, begrundelser og undskyldninger mellem 'jeg' og 'vi'.

Sætningsstrukturerne i denne korte samtale er markant båret af korte hovedsætninger, hvor sætningernes verber er holdt i imperativ - der er altså tale om kommandoer fra NK's side, og langt hovedparten af sergentens ytringer er korte sætninger af spørgende karakter. Den indholdsmæssige side af

disse sætningsudvekslinger drejer sig hovedsagelig om opgaver. NK's sætninger ledsages ofte af instruks og tilladelse.

Opgaverne formuleres som handlingsbeordringer, og er samtidig fulgt op af forholdsvist detaljerede handlingsinstruerende sætninger: "når I nu står dernede, står Piranhaerne hernede, og når I står dernede så...". Der gennemføres videre kontrol: "Jeg skal se at I har dem – *fysisk* se det – og det har I godt nok – det var *flot*" Kontrollen går så meget i detaljer, at NK skal *se* bøgerne *fysisk*. Denne kontrol rummer ros som en belønning "det var flot", hvilket de svarer "Tak" til. Og nysgerrigt spørger de bagefter: "Var der ikke nogle af de andre, der havde dem?"

Hvad angår den indholdsmæssige side af disse sætningsudvekslinger så finder jeg ingen ytringer, der indeholder personlige meningsytringer. De personlige markeringer kommer mere til udtryk i form af kraftudtryk, stemmeføring, ansigtsudtryk, o.s.v. – d.v.s. forholdsvis kropsliggjorte markeringer, som ikke kan læses ud af teksten, men som i situationen er meget tydelige, og mest hos sergenten.

Det er således hovedsageligt *funktion*, der taler til *funktion* i hvad jeg vil beskrive som et instrumentaliseret forhold: "så skal du opretholde minimumsbesætning...", "...resten må du sende ind...", osv. Nominaliseringen er her brugt således at den egentligt agerende ikke formuleres, og ikke er synligt til stede. En ekspressiv handlingstype. Sætningerne er handlingsbeordrende og handlingsinstruerende: "De tre mand eller hvad det bliver … der ryger ind … de skal have nøglerne til samtlige fabs derinde" Her er tale om et kommandoforhold, som de to agenter *passivt* handler efter: jeg skal, du skal, de skal, osv.

Såvel nominalisering, samtaleform og sætningsstruktur markerer et bestemt autoritetsforhold og én kommunikationsretning. Der er sætninger om opgaver, som ledsages af tilladelser, og som derfor samtidig rummer uudtalt information om autoritets- og retsforhold. Samtidig kommunikerer dette autoritets- og lydighedsforhold implicit helt bestemte fortolkningsmåder som *rigtige*. Formen ser ud til at være: beordring, instruks, tilladelse, kontrol og skideballe: "I kan ikke gøre andet end at give mig en skideballe" eller ros: "det var flot".

Da denne handlingsinstruktion og efterfølgende fortolkning af det implicitte har udtalt envejskarakter, kan den defineres som en autoritær relation – fra officer til sergent til konstabel.

Af eksemplet og hændelsesforløbet fremgår det, at denne kommunikationsretning og dette autoritetsforhold har betydning for informationernes kvalitet og konstablernes evne til at handle. Da grundlaget for handlingsfortolkningen og den efterfølgende handling er båret af befalingsgrad, bliver det stadig vanskeligere at opnå adgang til meningsfuld information jo længere ned i organisationen man bevæger sig. Dette er paradoksalt, idet det samtidig er dette niveau, som er den 'skarpe' ende, som det hedder, eller mao: jo længere man bevæger sig 'ned' i en organisation jo mere konkret, synlig og aktivt handlende er den. Spørgsmål til eller forståelse af selve fortolkningen er stort set umuliggjort for konstabelgruppen – de har kun et minimalt grundlag at fortolke på, og kritiske spørgsmål til fortolkningen bliver typisk opfattet som dovenskab, genstridighed eller ulydighed. Samlet giver dette et billede af at konstablerne tvinges til at handle uden nogen dyb forståelse af fortolkning og de deraf udledte handlingers indre logik: årsag- og virkningsforhold, mål, resultat, o.s.v.

Det autoritære, hierarkiske og blev ekstra tydeligt, da samtaleretningen vendes mellem gruppefører og NK-deling. Da gruppeføreren stiller spørgsmål om dels praktiske løsninger og dels konsekvenserne af eget initiativ mødes han dels af bebrejdelse i form af et opgivende ansigtsudtryk og på konkrete spørgsmål til løsning af problemet med svaret: "ved ikke", hvorefter sergenten selv konkluderer på den selvstændige handling, at "I kan jo ikke gøre andet end at give mig en skideballe".

Samtaleretningen er således hovedsagelig én-vejs, og hvis denne forsøges vendt kommer næste overordnede til kort - i dette tilfælde NK- da han ikke kender motiver og tolkning for handlingsforeskrivelsen – deraf svaret "ved ikke".

Opsamling

Der er tale om et hierarkisk kommandoforhold, som de to agenter *passivt* handler *aktivt* efter. De bliver således begge passivt-handlende aktører på en aktiv konflikt i det diskursive felt, som de ikke selv forstår, eller har indflydelse på.

Anderledes formuleret ser det ud til at der finder en kamp sted mellem ekspressiv og intentionel handlen sted. Den ekspressive handlen i form af organisation, grad, uniformer, symboler og beordringer overfor de intentionelle forståelseshandlinger, hvor et vist meningsindhold forudsættes i forhold til enkelthandlingen. Oversættelsesarbejdet besværliggøres eller hindres endog af autoritet, hierarki og isolation. Og de meningsbærende signaler, der kan udkodes af Forsvarets symbolik (uniformer, camouflage, medaljer, etc.), ser umiddelbart ud til at fortælle en anden historie end den soldaterne er ude i. De befinder sig således i et informations og symbolsk underskud.

Koder: kontrol, instruks, tilladelse, ris, ros, beordring, spørgsmål, frustration, magt, logik og afstraffelse..

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse: NK ønsker som repræsentant for organisationen korrekt information og at gruppen agerer korrekt. Sergenten ønsker at opnå muligheder så han kan komme til at handle i overensstemmelse med situationens krav, som er hans bedømmelse. Jeg opfatter at en central kategori under disse koder er *definitionskamp, tillid* og *delegering.*

Delingsføreren

Delingsføreren udgør set fra konstablernes position en helt central kategori. Positionen er en, hvor løjtnanten eller delingsføreren bærer og udtrykker en bestemt handlingstype, som er del af officers*identiteten*, hvilket betyder, at det, set fra konstablernes side, hovedsagelig er en ekspressiv handlen de ser.

Hvis jeg tager udgangspunkt i den fremstillede briefing af gruppen på Delta 2.6, se side 190, så har delingsføreren selv modtaget en briefing, hvor der fra 7.0 og KC rettes kritik mod den gennemførte radiokommunikation, der finder sted. Kritikken går ud på, at de 5-punktsbefalinger, som obersten og andre officerer har modtaget, har været mangelfulde. Konstablerne har i deres radiokommunikation været for ordrige og upræcise, hvilket medfører, at budskabet ikke står klart for modtager, samtidig med at radionettet bliver blokeret af for meget kommunikation, der ikke leder til noget. Endvidere har obersten (7.9) været ude på forskellige Deltaer og poster, og mødt konstabler, som ikke vidste, hvorfor de lå (situation), hvor de lå, hvor nord var, og hvor hhv. serbere og albanere befandt sig. Formen en sådan melding til en officer skal finde sted i kaldes en 5-punktsbefaling. Den blev følgelig gennemgået under briefingen i COR/PNMOT. Med den afsluttende bemærkning at, majoren ikke ville have at konstabler lå ude i terrænet uden en befaling, "det er simpelthen alt for far-

ligt!". Fra mine samtaler med konstablerne ved jeg, hvilke situationer, der har udløst majorens gennemgang af radiokommunikationen og 5-punktsbefalingen, og det er *ikke* den deling og gruppe, som jeg følger.

Opgaven bliver alligevel formuleret *kollektivt*, som én der gælder *alle* delingerne. Opgaven for delingsførerne er nu at rette op på dette forhold. Og det er det, delingsføreren forsøger at gøre i fremstillede eksempel.

Delingsføreren, vælger at briefe gruppen ude på Deltaet efter stort set samme fremgangsmåde, som den majoren tidligere på dagen gennemførte under briefingen. Han går imidlertid lidt abrupt i gang, uden at hele gruppen er samlet i opholdsrummet, og uden at situationen i rummet er 'samlet' til en briefing. *Min* oplevelse bliver derfor flimrende og 'spredt', og informationerne bliver mangelfulde, fordi der samtidig foregik alt muligt andet i opholdsrummet. Der var altså ikke foranstaltet en samling, og det var derfor ikke en samlet gruppe, som delingsføreren talte til.

Halvdelen af sætningerne er hovedsætninger, og verberne er holdt i imperativ. Resten af sætningerne er konstateringer af beslutninger: "vi gør det på følgende måde", og inkluderende med et "vi".

Det jeg oplevede, var meget brudstykkeagtige udsagn, der så at sige hang alene i luften - alene, som kommandoer *uden* kontekst. Delingsføreren stillede ikke et eneste spørgsmål til gruppen om, hvordan deres praksis var i forbindelse med 5-punktsbefaling. Og korrektionerne til radiokommunikation og 5-punktsbefaling blev på den måde ikke forankret i gruppens erfaring med eller håndtering af praksis.

Efter de mange løsrevne imperative udsagn er der da heller ikke spørgsmål fra gruppen til delingsføreren.

Kort analyse: Kommunikationen i briefingen er envejs, og indholdet der kommunikeres er et generaliseret billede af konstablernes brug af radiokommunikation og 5-punktsbefaling, som ikke passer på denne gruppes konkrete situation og brug. Konstablerne virker uopmærksomme, som om delingsføreren er uvedkommende og fremmed.

Koder: klargøre, uklare meldinger, behov, det skal bare spille, beordringer, 5-punkts befaling (terræn, fjende, udførsel, faglig tjeneste og signalordre), kaldetal, beredskab (ikke forlade lejren, sove længe (koge), brunch og forefaldende arbejde.

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse? Delingsføreren ønsker, at delingen ændrer adfærd på radionettet i form af kortere og klarere meldinger. Konstablerne ønsker på den anden side at opnå kontakt med omverdenen, at få meldinger om, hvad der foregår. Delingsføreren taler om behov, gruppens adfærd udviser behov, men de formuleres ikke. Dette leder til følgende kategorier: behov, kommunikation og meningsunderskud. Kategorier: *Kontrol*, *mekanisk lydighed* og *mening*.

Majoren

Jeg talte med majoren, da han sad i sin GD ude på Delta 2.6, og afventede situationen inden beslutningen om indsættelse i Zubin Potok blev truffet. Se evt. side 199 for denne situation.

Aktører, begivenhed og indholdsudfyldninger

Majoren taler her fra følgende positioner: 'jeg' og 'vi', og i sine beskrivelser af beboerne i Zubin

Potok bruger han nominet: 'de' og om borgmesteren: 'han'. I sin fremstilling af beslutning om profil fremhæver majoren 'jeg' og senere i sætningen i forbindelse med om dette holder, placeres denne erfaring i 'vi'.

Majoren ridsede hurtigt situationen op som en, der bestod af følgende aktører: en, der havde viftet med et flag (enkeltaktør), en borgmester (politisk aktør), et fredeligt folk (ifølge borgmesteren), serbere og albanere (myte), "jeg" (majoren) og "vi" (KFOR).

Majoren brugte følgende ord og vendinger om begivenhederne: "vifte lidt", "så skal vi ud *igen...*", "Men det er jo fint", "det er lav profil". På den måde giver majoren et billede af situationen som ikke særlig alvorlig: "igen" markerer, at det er en kendt situation som er prøvet før, og "vifte lidt" markerer et ringe omfang, og dæmper tilsvarende reaktionerne: "det er jo fint" og fortsætter med en dæmpende hensigtserklæring: "vi skal ikke ud og puste til nogen flammer".

Derefter opbygger han en række relationer og tilhørsforhold, og indholdsudfylder i den forbindelse *'manifestationen'*. Gør den intentionelt forståelig. Det gør han ved at etablere et tilhørsforhold mellem Zubin Potok med København, bombningen af den serbiske bus med en terroristaktion i København. Dermed bliver den til en naturlig menneskelig reaktion, som vi kan forstå og genkende. En indgriben bliver på den måde "upassende". "Konfrontationen" bliver indholdsudfyldt med en demonstration på Rådhuspladsen og bliver herved til en forståelig "manifestation". I samme ombæring bliver KFOR implicit indholdsudfyldt med dansk politi.

Situationen rummer dog samtidig en implicit konflikt, der af majoren fremstilles som en "win-situation", som "vi", "KFOR", kun kan vinde. Enten i form af tillid eller i form af at kunne sige til borgmesteren, at "han" ikke har styr på den by.

Situation, handlinger og beslutninger

En kompleks situation kan adskilles i en række enkeltytringer, der finder sted i et afgrænset tidsrum og af en eller flere aktører. Disse enkeltytringer er gensidige fortolkningsforløb, der rækker ud over selve begivenheden. De rækker i selve nuet bagud i tid – *og* de rækker også fremad i tid. De rækker ud mod kontekst.

Majoren taler om *kommende* handlinger og *hensigter*: "skal vi jo heller ikke ind", og "puste til flammer". Det brænder altså allerede før og nu, og skal helst ikke i fremtiden blive værre. Den sociale og indsatsmæssige (kampen) analyse udtrykkes her i metaforen: "puste til nogen flammer" som er en metaforisk handlingsbeskrivelse, der udtrykker en hensigt. Altså en erklæret hensigt om en fremtidig målrationel handling. Majoren foregriber altså såvel nutidige som fremtidige handlinger ud fra en situationsbeskrivelse, som rummer en slags kalkulation en: "en win-situation", som KFOR, ifølge majoren, *kun* kan vinde.

Hvordan majoren analyserer situationen, af det fortsatte begivenhedsforløb, og hvordan han undgår at puste til flammerne, fremgik ikke klart, men blev igen udtrykt i en metafor: 'lav profil'. Majoren siger at han har valgt en 'lav profil' – en række handlinger, som viser en lav profil. En profil er en afgrænsning i forhold til noget andet. Når profilen er 'lav', udtrykkes der det modsatte af høj profil, der er et markeret forhold, hvor profilen trækker linier op, gør tydelig – af og til i kraft af overdrivelse eller kontrast. Den lave profil fremstilles med *'bløde køretøjer'*, som holder *bagved* politistati-

onen, og er klar til at *'hjælpe'*. En høj profil kunne have været at køre A113 PMV'erne ind foran bygningen allerede tidligt i forløbet.

Majoren taler om et begivenhedsforløb (demonstrationen), der har fundet sted, han taler om *"lav profil"*, han taler om et *valg* han har truffet (fortid), han taler om at *"puste til flammer"*, om at tage borgmesteren på ordet (nutid) – og "så får vi at se" (fremtid)

Allerede *før* begivenheden (den senere indsættelse og RIOT-control) har majoren således truffet et valg (projekt, politik, UNR1244) – dette valg er truffet i fortid, han fortæller mig det i nutid, og dette valg handler om fremtidige mulige handlinger og reaktioner.

Set fra majorens position er handlingens årsagsrækkefølge altså omvendt. Opstillede mål (værdier og fremtid) afgør, hvilke valg der kan træffe i nuet (potentiel fortid).

Når jeg så leder efter udsagn om værdier og mål, der kan begrunde de beslutninger som skal træffes i nutid, er der to udsagn, som er det nærmeste jeg kommer det. For det første taler majoren på et tidspunkt om "deres integritet", som noget "vi" genkender; og for det andet kalkulerer majoren på, hvem, der vinder konfrontationen. Herved opstiller majoren to handlingsrationaler: værdirationel og målrationel handlen i et uklart og konkurrerende forhold.

Her ser vi umiddelbart flere forskellige tilgange til konflikten beskrevet: Beboerne *er* konflikten, det er deres liv, de repræsenterer ikke nogen andre end sig selv, når de kaster sten, og de handler derved hovedsageligt *værdirationelt.* Mens majoren, som repræsentant og professionel, beslutter ud fra et udkomme, han handler overvejende *målrationelt*. Konflikten er dermed handlingsteoretisk asymmetrisk.

Efter indsættelsen
Efter indsættelsen i Zubin Potok returnerede beredskabsdelingen til venteområdet i Delta 2.6. Der blev givet tre taler til konstablerne, der stod i et stort U, med oberst, major og løjtnant i den 'åbne' ende. Jeg fokuserer på majoren:

Majoren startede med et 'svedent' smil med at sige, at med så tidlig en indsættelse, så bliver holdet hurtigt *erfarent*.

Indsættelsen skete, da "de" ikke kunne styre "det" længere. Han definerer ikke, hvem "de" er, men har tidligere omtalt borgmesteren i samme forbindelse. Hvilken grænse, der præcist er overskredet, og dermed har udløst indsættelsen, er jeg ikke klar over, heller ikke efter hans tale. Og jeg går, efter konstablernes reaktioner og interne snak at dømme, ud fra at konstablerne heller ikke er det.

Han fortsætter med udsagnet: "vi viste dem i dag .. det er os der bestemmer", dette udsagn udbygger han herefter, med tidspunkt, gas og tilbagetrækning. Så slutter han af med at deltagelse ikke finder sted uden, at vi kan vinde. De centrale ord i denne tale: "vi", "de", "styre", "bestemme" og "vinde".

Det ser ud til at der er sket en handlingsteoretisk forskydning fra målrationel handlen til en affektuelt begrundet (fraværende) og altså en irrationel motivationsforståelse.

Opsamling - opgaveforståelse
Ud fra majorens beskrivelse af situationen bliver vi hurtigt præsenteret for de aktører (kategorier), som indgår i majorens fortælling.

Majoren indholdsudfylder en fortælling og skaber derved et koncept om serberne, idet han beskriver reaktionerne som "naturlige" og ved at indholdsudfylde sted, begivenheder og reaktioner så serberne ligner os (danskere/KFOR) og derved bliver "forståelige", affektivt intentionelle.

Beslutnings- og handlingsrationale, der leder til konflikthåndteringen, ser umiddelbart ud til at være uklart:

- *situationen sættes ind i en win-loose kalkulation, som efter indsættelsen betones yderligere.*
- *majoren taler om at respektere deres "integritet"*
- *rummer en uklar fortolkning af håndhævelsen af UNR1244*
- *hensigt og kalkulation begynder i en målrationel begrundelse og slutter i en affektiv irrationel motivationsforståelse*

Koder: dem-os, borgmesteren, flag, vifte lidt, fredeligt folk, lav profil, puste til flammer, Zubin Potok-København, manifestation, terroristaktion, naturlig reaktion, menneskelig reaktion, upassende, konfrontation, demonstration på Rådhuspladsen, KFOR-dansk politi, en win-situation, styr på den by (kontrol), vi viste dem (styrke), det er os der bestemmer (magt).

Kategorier: hvad er majorens hovedovervejelse? Dette handlingsforløb strækker sig over 8-12 timer og adskillige faser, og majoren gennemgår derfor adskillige overvejelser i forløbet, men under dette forløb mener jeg at se flere kategorier. Kategorier: *kontrol*, *styrke*, *kamp* og *sejr*.

Obersten, bataljonens morgenbriefing
Jeg deltog i bataljonens morgenbriefing allerede den første morgen, for at få information så jeg kunne orientere mig. Jeg vil her kort gennemgå indledningen af denne morgenbriefing.

Bataljonsbriefingen finder sted hver morgen, og forløber helt efter samme procedure: Klokken 0800 kommer obersten ind som en af de sidste, oberstløjtnanten råber "Giv agt . alleee ret!!" og alle indtager retstilling. Obersten siger "Alle ryr" og alle står "rør", hvorefter obersten siger "godmorgen . sæt jer ned". Alle svarer derpå "God morgen", og sætter sig ned. Umiddelbart herefter synges der morgensang, udvalgt af præsten, som også synger for.

Jeg læser to - tre historier ud af dette tilbagevendende og indledende forløb, som peger på forskellige kategorier:

1. *Modtagelsen og de kropslige rutiner fortæller en historie om forsvaret. (historisk kategori)*
2. *Fællessangen fortæller en historie om en helhed, nationen. (mytisk kategori)*
3. *Præstens aktive del i valget af sangen, og det at han synger for, fortæller en historie om kirken og en autoritet, der ligger over den verdslige. (mytisk-religiøs kategori)*

Kategorierne, som f.eks. officer eller oberst, har forskellig karakter og indholdsudfyldes derfor forskelligt alt efter funktion og iagttagelsens udgangspunkt.

Første del af dette forløb er den daglige 'indsættelsesceremoni', bekræftelse af autoritet og loyalitet

i forhold til obersten som ene-regent, som autoritet. Obersten fungerer som lovgivende, udøvende og dømmende magt i COR, som dog har sin bemyndigelse og ene-autoritet fra allerhøjeste sted, som er HOK, der så har sin autoritet… osv. Denne autoritets- og henvisningskæde slutter i præster, værdier og Gud, hvis man kigger efter: "...af Guds nåde."

For hovedparten af personellet (konstabelgruppen) har obersten hovedsageligt funktioner i autoritær dømmende henseende, og set fra konstabelgruppens position vil jeg derfor placere obersten på linie med andre *samfundsmæssigt-statslige* kategorier, som f.eks. demokrati og diktatur, og ikke som myte-kategori, der er betegneren for og bæreren af *officerernes identitet*. Med udgangspunkt i officersgruppen vil jeg således placere obersten som samfundsmæssig-statslig kategori, dvs. som en kategori, der især for de unge officerer er med til organisere 'officersidentiteten'.

De to placeringer af obersten som hhv. samfundsmæssig-stats- og myte-kategori fremgår desuden af følgende eksempler: obersten repatrierede konstabler med disciplinære problemer (*samfundsmæssig-stat*), men repatrierede *ikke* officerer med tilsvarende problemer (*identitet*), hvilket han begrundede i personlige (*identitet*) og karrieremæssige hensyn. Et lignende udtryk herfor var, at obersten og officersgruppen kort efter ankomst etablerede et *særligt* spiseafsnit i kantinen, hvor der blev malet, hængt billeder af dronningen op på væggen og lagt dug på bordet. (Her organiseredes tydeligvis en identitet); '7.9' (oberstens kaldetal på stort net) fungerede desuden som orienteringspunkt for samtaler, dels i form af skriverier på indersiden af konstablernes toiletdøre, dels i form af 'vandrehistorier' i lejren. Jeg mener i denne opdeling at se en opdeling i hhv. ekspressive og intentionelle handlinger, hvor obersten sætter en ekspressiv handlingsorientering for konstablerne og en intentionel for officererne.

Koder: oberst (autoritet, myndighed), giv agt, ret og rør, sæt jer ned, kropsrutiner, fællessang, religion (præst og mening), adskillelse af officer og konstabel.

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse? Oberstens hovedovervejelser ser ud til at være to: at stabilisere sin magt og få organisationen til at virke i forhold til mål og opgaver. De øvrige officerer kommer fordi de *skal*, og fordi de giver og modtager information og nok så vigtigt: symbolik og koder.

Den daglige *indsættelsesceremoni* virker udefra set som en daglig indsættelse af magten, som således bliver synlig og bekræftet. Et magtstabiliserende ritual. Dette ritual omgiver sig med disciplinerende, autoritære, nationalstatslige og religiøse symbolikker.

Det næste formål er kommunikationen af informationer, viden og opgaver. Men der foregår *ingen* debat om mål, ingen debat om opgave, ingen om lejrens stemning, meget lidt om koordinering og styring (initiering, vurdering, regulering, initiering og styring), meget lidt kontrol og vurdering, der som regel blev ytret af obersten. Hvis morgenbriefingens orden blev brudt, så var det typisk af en officer med høj rang eller status. Kategorier: *magt*, *lederskab (symboler)* og *information/definition*.

Fab-livet i COR

Fab'en er en boligkontainer. De er ikke forberedt på at 3-4 konstabler rykker ind med hver ca. 50-60 kg udrustning, i form af skabe, etc., så derfor bliver der meget hurtigt meget rodet. Såvel kulde som varme er ligeledes et problem - hvilket resulterer i hhv. for meget kulde og for meget varme. Placeringen af den fab, jeg boede i, resulterede desuden i et andet problem. Jeg ved ikke hvorfor, men konstablerne har for vane, *ikke* at slukke for de dieselbiler, de kører i, med det resultat at busser

og biler kunne stå i tomgang i op til 45 minutter. Denne lugt af diesel var over det meste af lejren, men altså også inde i fab'en, fordi jeg boede lige ud til Chr. D. IX's plads, hvor bilerne altså regelmæssigt og i perioder holdt i evig tomgang.

Som en biting blev det, mens jeg var der, problematiseret i de hjemlige medier at samme type boligkontainere blev brugt til flygtninge. Det blev kommenteret højlydt foran tv'et: "... nårh så de (flygtningene, CK) kan ikke bo i sådan nogle, men vi kan godt... ja ja ja ja..."

I selve rotationsperioden med afrejsende fra det gamle hold og tilkommende fra dette hold virkede det som om, den del af lejren, hvor konstablerne boede, var uden for lov og ret eller regulering. Fab'erne blev tømt, remedier, som stod ude, blev fjernet, som var det 'fælleseje', og bragt ind i andre fab's der hvor folk troede de nu skulle bo. Dette mindede mig om det kaos, der opstår når sociale ordener bukker under i forbindelse med krige, især hvis den sociale orden er bygget op af påtvungne strukturer, og ikke er lejret i, forstået og accepteret af den sociale orden selv.

Jeg boede først i én fab, sammen med en officer, men blev senere flyttet over på gæstegangen. I den første periode var jeg ude på Delta 2.6, så det er perioden i den anden fab, jeg vil tage udgangspunkt i. Denne fab delte jeg med en konstabel.

Det første møde var ganske kort, idet jeg kom ind fra Delta 2.6, tog én overnatning, og derefter skulle ud på Delta'et igen næste dag. I denne korte tid flyttede vi begge sammen. Jeg var nok lidt stille. Jeg havde feber, hovedpine, ondt i halsen og slim fra lungerne - rigtig skidt. Kørte videre på Treoer og Zymelin, dog i et noget nedsat tempo. Jeg mistænker at det var toilet-reparationen, som gjorde sin virkning, for feberen virkede ikke influenzaagtig.

Jeg havde båret alle mine ting over fra den ene fab og til den anden, og skulle så lige bære det gamle sort/hvide TV over til officeren. I den tid jeg var væk, flyttede min sambo ind. Da jeg forlod fab'en lå mine ting i et hjørne og oven på et skrivebord, som stod i fab'en. Da jeg kom tilbage lå der en andens ting fuldstændig spredt i hele fab'en: standard udrustning og lidt personlige ejendele.

Lidt overrasket præsenterede jeg mig for konstabelen, som begyndte at fortælle mig om alt muligt om fab'en, altså den han hidtil havde boet i, og det han var blevet lovet, og om hans 'arbejdstider', søvn, etc.

Jeg fortalte lidt om mig selv, og min opgave. Vi aftalte at dele fab'en, så han havde den forreste halvdel af den, og jeg den bageste, og at jeg desuden fik skrivebordet. Han skulle ikke bruge det.

En kategori han talte om igen og igen var 'arbejdstid': "... jeg har sagt til dem, hvornår skal jeg sove ... ? ". En anden tilbagevendende kategori var officerernes/førernes 'mærkesager': "...Det er sådan nogle åndsvage ting der forsinker... (..) .. så fik vi en ny gruppefører, som ikke ville lade os have nøglen, så hellere have 20 voksne mennesker til at stå og vente...". Han ventede ikke på hverken svar eller reaktioner fra min side, talte bare i et væk. Men jeg kunne godt genkende de billeder, han beskrev. Syntes allerede at have set det samme, bare i andre situationer.

I kantinen stødte jeg, senere på dagen, på samme fokusering på fab'en. Jeg havde som beskrevet sat mig ved samme bord som nogle konstabler fra gruppen. De var åbenbart inde for at finde deres fab's og hente nøgler til de øvrige. Snakken med en af konstablerne sporede hurtigt ind på det, de

fleste snakkede om i denne rotationsperiode: deres fab's. Det så ud til at betyde meget for konstablerne.

Det næste tema i lejren så ud til at være *påklædning*, noget min sambo allerede havde omtalt. Da jeg spørger til det, slutter konstablen fra påklædning til "professionel, se rigtige ud ", og da jeg spørger, hvad det har med professionel at gøre, svarer han "ved ikke", jeg forsøger at åbne, og spørger "hvad kunne *man* gøre, og han svarer ikke specifikt til professionalisering eller påklædning, men om "råderum" og han ender med at sige at "det er ikke nogen diskussionsklub". Jeg spørger om der er nogen, der har sagt det, svarer han bekræftende og generaliserende "Forsvaret har ikke nogen særlig demokratisk ledelsesform ... som han sagde: 'Det er ikke nogen diskussionsklub' ... ". Jeg fik aldrig fat i hvem "han" var.

Ledelsen -altså officererne omtaler han med "de" og konstablerne med "vi"

Opsamling

Såvel min fab-sambo som de konstabler, jeg møder i kantinen taler om en række oplevelser af handlinger og beslutninger, som ikke fremstår logiske og som ikke giver mening, og de fortæller om oplevelser af at deres spørgsmål og kritik ikke bliver hørt, og at de altså ikke kan stille noget op. De kan heller let ikke skaffe mere information, da det meste af kommunikationen med officererne er én-vejs-appeller eller briefinger. Dette resulterer i internt brokkeri, 'øffen', både af specifik og generel karakter. Briefingerne har karakter af ekspressiv handlen, mens omvendt konstablerne forsøger intentionelt at forstå handlingerne i et meget tættere tids- og rumperspektiv.

Koder: forskel (på officerer og konstabler), rod, fab (boligkontainer, vigtig), indretning, tumult i COR (manglende orden og logistik), fællesskabsfølelse (i samme båd (konstablerne)), få blufærdighedsgrænser, manglende privatsfære, arbejdstid, officereres mærkesager (grille), åndsvage ting der forsinker, påklædning.

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse? Hvem er aktørerne i dette felt egentlig? Jeg ser en organisation med værdier, holdninger, regler, traditioner, symboler og en historisk begrundet organisation. Jeg ser en politisk beslutning, som ikke hviler på noget detaljeret kendskab til feltets realiteter, men som mere ser ud til at handle om udenrigspolitisk status og hjemligt genvalg. Jeg ser officerer, der er i karrieren, og som beskytter denne karriere med næb og klør, og jeg ser officerer som har givet op, og jeg ser konstabler: nogle der gerne vil fortsætte i Forsvaret, nogle der vil have en oplevelse og andre, der gør som far.

Men den helt store overordnede iagttagelse her er forskellen og den fysisk-samfundsmæssige adskillelse af officerer (ledere) og konstabler (manuelt niveau). Denne organisation ser ud til at indeholde nogle grundlæggende og historiske konflikter, som ser ud til at blive håndteret med *magt* og fysisk adskillelse. Kategorier: *formål, organisation, magt* og *adskillelse.*

Sprog

Jeg vil nu gennemgå mine iagttagelser af sprog og begreber på Delta 2.6, dernæst gennemgår jeg interviewet af konstablen.

Sprog, ord, retning og kommunikation
Kommunikationen med delingsføreren er overvejende envejs. Fra delingsføreren til gruppen. Delingsføreren meddeler beslutninger, opgaver og kommer med rettelser på adfærd i forbindelse med 'pace' og 5-punktsbefalinger. Fremgangsmåden ligner, hvad jeg i øvrigt har været vidne til fra pilotstudiet og til nu, og fra bataljonsbriefing til delingsbriefing: envejskommunikation.

Ude på Delta 2.6 bliver konstablernes *tidsmæssige* orientering hurtigt nedsat. Dette er med til at svække deres mulighed for at skabe mening, ud af den ringe information, de tilføres. Det er således betegnende, at konstablernes manglende information og viden om, hvad der foregik, medførte ordvalg som markerer usikkerhed: "hvad sker der", "Jeg tror nok...", "De siger noget med..." og "ved det ikke". Disse ordvalg og spørgende sætninger er gennemgående under hele mit ophold, men skærpes logisk nok i forbindelse med indsættelsen i Zubin Potok.

Konstablernes trusselsbillede er også uklart, hvilket fremgår at deres fokusvalg af redskaber, som f.eks. "panserminer", "håndgranat", "sårede" og/eller "døde". Men det er de våben og deres konsekvenser, som konstablerne er uddannet til at fokusere på, der nævnes. Deres videnshorisont. Efter at disse våben er blevet nævnt skifter samtalen til at dreje sig om deres (i forhold til de nævnte våbentyper helt utilstrækkelige) "konuro" udstyr, der er beregnet på at beskytte dem mod demonstrerendes slag og slagvåben. Et udtryk for angst? I hvert fald én konstabel giver udtryk for angst, men bliver bedt om at holde kæft af en fra gruppen.

Konstablernes billede af konfliktens aktører i denne sammenhæng er også usikkert. Således udpeger konstablerne "De" som en ubestemmelig aktør, en beslutningstager, en ubestemmelig kategori. De indholdsudfylder dog borgerne med 'jallah', hvilket religiøst og etnisk fejlagtigt, og viser konstablernes manglende orientering.

Konstablens position er det nærmeste, jeg kommer den kæmpende soldat, der hvor den direkte kamp vil blive udkæmpet. Denne soldat er således det 'redskab' eller 'næve', obersten skal betjene sig af, når han på sit niveau skal 'kæmpe'. Det indebærer, at der foregår en eller anden form for kommunikation (ordre) fra obersten og ud (ned) til soldaten, som soldaten er i stand til at forstå og sat i stand til at handle i forhold til.

Oberstens tanker og hensigter skal altså udmønte sig i konkrete handlinger fra konstablens og gruppens side, hvilket forudsætter en gensidig tillid til dels at konstablen handler efter ordren, og dels at ordren er meningsfuld, forståelig for soldaten.

Hvis oberstens ordre misforstås, kan det medføre handlinger, som kan virke optrappende på konflikten, hvilket kan være yderst farligt i en anspændt situation. Og det bliver umuligt for obersten at 'styre' situationen. En korrekt eller måske snarere passende reaktion på oberstens ordre forudsætter derfor en vis minimal viden om område, befolkning, historie, konflikter og situation. Konstablernes handlinger, sproglige omgangsformer gav mig ikke indtryk at stor viden om hverken historie, konflikt eller konkret lokal situation.

Jeg leder ligeledes efter feedback kanaler fra konstabel-niveau og op til obersten, men kan ingen konkrete finde, kun gætte mig til få. Der er de daglige briefinger, men de foregår blot ved at informationer og opgaver bringes ud - dvs. oppefra-og-ned. Ingen information ser ud til at gå den anden vej. Den konkrete erfaring soldaten gør sig på CP'et i sine daglige samtaler med bilernes chauffører, eller med de sporadiske oplevelser fra social patrols, hvordan opsamles og nyttiggøres denne erfar-

ing i organisationen? Jeg undrer mig, og ser for mig en organisation, som hverken kan 'se' eller 'mærke', hvad der sker 'derude'.

Koder: *envejskommunikation, befalinger, nedsat orientering, soldaten som 'næve', obersten som 'sind/hjerne', få og ringe feedback kanaler.*

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse? Organisationen samlet virker som en maskine, hvor mening eller alternativer udelukkes. Kategorier: *mekanisk lydighed*.

Interview med konstablen
Jeg fulgte en konstabel i de første 5-6 dage, jeg var på Delta 2.6, og interviewede ham senere inde i COR om ugens oplevelser. Det er dette interview, jeg gennemgår nedenfor. Den konstabel, jeg valgte ud, valgte jeg efter følgende overvejelser: Han skulle være 'gennemsnitlig', ikke et 'brokke-hoved' og ikke en 'uformel leder'. Disse to positioner ville sandsynligvis dukke op senere i forløb-et, og herefter blive taget med som interviewpersoner, da de beskriver vigtige sociale dynamikker i en gruppes indre liv og udvikling. Jeg valgte konstablen ud efter ovenstående overvejelser, spurgte ham om han havde noget imod det, hvilket han ikke havde, og fulgte ham derefter så tæt som muligt ude på OP/CP'et.

I forbindelse med interviewet har vi derfor vænnet os til hinanden, og der er opstået en begyndende fortrolighed.

Vi har sat os i et hjørne af kantinen i COR. Her er vi inden døre. Her er ikke så mange kammerater, men dog nogle få, som han af og til nikker til. Det medfører lidt larm, men er et passende trygt sted: mad og kammerater. Og det er ikke inde i 'sociologens' fab...

Interviewet er løst struktureret. Jeg forsøgte under min pilot-undersøgelse, at gennemføre en række livshistorie-interviews. Men de tavse perioder blev så lange, at de blev destruktive, ikke bare an-strengende eller pinlige, men direkte destruktive eller meningsforstyrrende for interviewet. Jeg har forsøgt at forklare dette med feltet, at denne form for interview simpelthen ikke 'virkede' i dette felt, og at forklaringen på dette nok ville dukke op undervejs i analysen. Derfor et løst struktureret interview.

Jeg har delt interviewet op fire dele: 1) personlige oplysninger; 2) et afsnit om personlige oplevelser og følelser, der leder over i hvilke konkrete oplevelser og stemninger der er i gruppen. Altså et in-terviewafsnit, der fokuserer mere på det ikke-italesatte, på processerne i den enkelte og i gruppen; 3) dernæst et interviewafsnit om det reflekterede eller italesatte, mening og forklaring; og sidst 4) et interview-afsnit der fokuserer på institutionen eller organisationen, Forsvaret. Se bilag 3.

Interviewet
På spørgsmål som rettes til konstablen om hans oplevelser, overvejelser og følelser svarer han kun i begyndelsen af interviewet i "jeg" form, senere falder hans svar overvejende i form af "man" eller "vi". Dette kan skyldes den udvikling til kampgruppe, som jeg beskriver i min analyse af gruppen. I sin veksling mellem "man" og "vi" ser han ud til at bruge "man" om "jeg" og "vi" om gruppen. Når han bruger "man" i stedet for "jeg", kan det skyldes, at mine spørgsmål, tvinger ham til at træde ud af gruppen som tredjemand og reflektere over sine "vi"-oplevelser med gruppen. En position han kun har i kraft af sin position i et "vi":

Hvorfor er du her?

	...
CK	.. Hvorfor er du så her?
M	Jamen altså..*egentl*- hvorfor jeg er her i Kosovo?
CK	ja, hvad laver du her?
M	Jamen altså, jeg var færdig med militæret der, og sääh ja jeg vidste heller ikke hvad jeg skulle når jeg var færdig, så øh så kunne jeg ligeså godt prøve det, og få en oplevelse ud af det, så få det med i papirerne også
CK	ja
M	at man har været udsendt ... jeg synes også, jeg havde sådan set bestemt mig før at jeg kom ind, at øh jeg nok gerne ville udsendes hvis jeg fik muligheden for det. Og det fik jeg jo så.
CK	ja. Hvorfor?
M	jamen altså, for det første jeg kender mange der har været udsendt
CK	ja
M	altså i .. i mine forældres vennekreds hvert fald på min mors side, jeg tror der er en tre fire fem stykker, som er indenfor forsvaret. De har stort set alle sammen været udsendt en eller flere gange
CK	ja ..
M	. de har fortalt om at der er kanonkammeratskab og forhold med hinanden ikke også, man oplever noget. det, det tiltalte mig egentlig, sääh man kunne ligeså godt prøve det, når man nu fik det tilbudt
	...

I sin begrundelse for at tegne kontrakt taler konstablen om flere årsager: "prøve det", "få en oplevelse", "kender nogen, der har været udsendt" og endelig udsigten til "et kanon kammeratskab". Alle begrundelser er 'nære' begrundelser, ikke humanitære, politiske eller ideologiske begrundelser. Dette er helt på linie med mine øvrige iagttagelser. Jeg opdelte allerede i mit pilot-studie groft konstablerne i tre hovedgrupper: 1) den gruppe konstabler, som skulle "have en oplevelse"; 2) den gruppe, som ville videreuddanne sig i Forsvaret, nok især til officer; og 3) de traditionelle: "min farfar og min far har været ude" begrundelsen.

Forestillingerne om Kosovo

Hvilken var så forestillingen om opgaven? Og hvor kom den fra, Forsvaret, TV, film eller andet?

	...
CK	hvad for nogle oplevelser havde du forestillet dig du ville få?
M	.... det er ..det ved jeg faktisk ikke. altså nok der i starten der havde jeg nok forestillet mig at alt det var sønderbombet hernede og folk de var simpelthen så fattige og
CK	Ja
M	ikke også, men altså sådan er det jo slet ikke ... jeg har sådan set (overlappende)
CK	hvordan er det så?
M	altså folk de vil jo gerne tilbage til en normal tilværelse, de er ved at bygge huse op over det hele ikke også, der skyder jo nye huse op, folk de kører i store biler hernede selvom, det er ikke mange år siden at bom.. sådan set alt det blev bombet næsten tilbage til stenalderen. Så altså. Men ellers har jeg ikke gjort mig de store tanker om

hvordan det ku være. Altså. (lidt forlegent grin:) Ja jeg ved ikke rigtig hvad jeg skal sige men øh selvfølgelig har man gjort tanker om at det måske kunne komme ud for nogle grimme oplevelser. Altså, det er så en del af pakken man må tage med
...

Hans forestillinger om Kosovo, beskriver han som et sønderbombet og fattigt Kosovo, møder et Kosovo, hvor befolkningen gerne vil have en normal tilværelse og derfor bygger huse og kører i store biler. Han har selvfølgelig gjort sig tanker om "grimme oplevelser".

Rotation syd

	...
CK	Hvordan havde du det, da du skulle herned?
M	jamen altså, det var egentlig ikke førøh 24 timer før vi steg på flyveren at der sådan begyndte at komme kriller i maven ikke også, og så tænkte man var det nu det rigtige
CK	griner
M	jeg har valgt? og sådan noget der, når først man kom på flyveren så var der egentlig ingenting, det var der ikke. så, så ja, nu er man afsted, så må man jo bare se at få det bedste ud af det
CK	du var ikke ked af det?
M	nej, egentlig ikke
	(overlappende:)
CK	savner familien?
M	jo altså på en måde derøh..nu skal man være væk fra dem i et halvt år ikke også, men selvfølgelig man kommer hjem, men alligevel, et halvt år, man er vant til at komme hjem hver weekend så der er jo lidt af en forskel men altså, men egentlig ikke decideret *savner* dem til at starte med altså det kommer jo nok når man har været hernede i nogle måneder. Så vil man gerne hjem og se hvordan de har det og sådan noget. Altså…
CK	men du var slet ikke utilpas ved det eller?
M	nej, ikke specielt
CK	nej .... Hvilke forventninger havde du, altså hvad havde du bygget op af forestillinger
M	man har altid en masse forventninger når man skal sådan et nyt sted og fremmed sted hen ikke også ... Altså man havde nok nogle forventninger om at øh jamen man havde selvfølgelig forventninger om at øh serbere og albanere og sådan noget de kunne ikke udstå hinanden og de ville jo slås og sådan noget og det har der jo også været nogle episoder af men altså. Sådan decideret forventninger at ..man har jo det man har hørt hernede fra ikke også at at selv maden er god og at her er meget fritid hernede og sådan noget. så det er jo sådan nogle forventninger man havde at man skulle ned på (smiler) et halvt års betalt ferie ikke også
CK	Ja. Er det det?
M	ja. Indtil videre der har det været rimeligt afslappet, synes jeg .. det er jo ikke sikkert det bliver ved med at være det
CK	nej ..... Hvad har du hidtil lavet, så?
M	jamen øh
CK	denne her uge, første uge
M	jamen i den første uge der var vi jo ude på det der OP-CP der ved Delta 2.6, der kunne man jo sådan set ikke lave mere andet end at spise og slappe af og se fjernsyn og så

> være på vagt og sove. Det var sådan set, altså vi blev jo sådan set smidt derud med det samme da vi kom herned, vi fik, vi var her jo lige hernede en aften i lejren her hvor vi så tog afst- derud den næste dag
> ...

På mit spørgsmål om hans forventninger og forestillinger kan vi se, at han udpeger nogle af konflikternes parter: "serbere og albanere og sådan noget". De kan ikke "udstå" hinanden og vil "jo slås og sådan noget". Herefter skifter han til at tale om "at selv maden er god og at her er meget fritid", og at det har bygget en forventning op om "et halvt års betalt ferie". Hans oplevelse af denne forventning synes opfyldt, i hvert fald efter hans opfattelse, i den første uge. Han nævner opgaven OP/CP og "spise og slappe af og se fjernsyn og så være på vagt og sove".

På spørgsmålet om, hvordan han havde det, da han skulle rotere ned, svarer han med "vi". At det ikke er før "24 timer før" rotation, at der begynder at komme "kriller i maven". I flyveren var omtaler han sig selv som "man", og at man må få "det bedste ud af det". Han var ikke ked af det i forbindelse med rotationen. Da jeg fortsætter med at spørge til familien, fortsætter han konsekvent med at omtale sig selv som "man", og når frem til at "man" vil savne sin familie efter et par måneder.

Fab'en

På mit spørgsmål om at blive sendt ud til Delta26 så hurtigt, svarer han med det nære: at pakke ud og få en fab. Dette svarer til mine øvrige iagttagelser. At få en fab, og det at finde på plads i én ser ud til at være helt centralt for konstablerne:

> ...
> CK hvordan var det at ryge derud så hurtigt?
> M (hoster) det var..det var egentlig ok . man ville nok godt lige have haft lidt mere tid til at og få sine ting i orden ikke også, nu har vi så ikke, vi fik ikke de fab vi skulle bo i til at starte med, så man kunne ikke pakke særlig meget ud af det. altså, få noget tid hernede, lære lejren at kende, hvor de forskellige ting de var henne ...
> ...

Opgaverne og tiden

Han mener dog ikke det er det mest spændende, at det hurtigt bliver til ren "rutine". Det mest spændende, det er at "køre patrulje" eller "riot control":

> ...
> CK ja . du kommer så til at sidde ude på sådan et OP der i *rigtig* mange timer (smiler)
> M jah, altså, den oplevelse tager de første fire timer hvor det skete, der var det nok en oplevelse men så går det jo hen og bliver rutine. Det er jo ligesom når man starter med rekrutten ... efter et stykke tid så går det hen og bliver ren rutine. Altså, det gør det jo nok også hernede. Så altså. Altså lige det der med at sidde på sådan et OP og sådan noget, det er jo nok ikke lige det spænd-, det mest spændende der findes ikke også, altså det mest spændende det vil jeg nok sige det er at komme ud at køre patrulje eller sådan noget eller komme ind til riot control eller en eller anden ting. Det er nok det der er mest spændende.
>
> (...)

CK med al den ventetid, hvad snakker I så om?
M alt muligt
CK ..ja.. som...?
M jamen øh om der var en der så en god film og øh vi snakker om damer og øh om oplevelser vi har haft derhjemme sammen med nogle af vores andre kammerater, vi kender i gruppen, og måske en patrulje eller noget vi har været ude på tidligere eller en patrulje vi skal ud på eller nogen ting vi skal sådan i løbet af ugen eller om aftenen. Det er alt fra himmel og jord.
CK men der ikke sådan nogle bestemte temaer du synes I snakker mest om?
M .... det skulle jo lige være damer men altså (fniser lidt) det er jo nok standard over hele linien
...

Opgaver
Jeg vender mig på et tidspunkt mod gruppens opgaver, og spørger til, om de snakker om dem. Han fortæller om, hvordan de aftaler og fordeler opgaverne internt i gruppen, hvilket ikke lader til at være noget problem. Jeg spørger til gruppens kendskab til, hvem der er god (eller dårlig) til hvad. Det er de ved at lære; og her nævner han igen mad som det første, dernæst håndværksmæssig kunnen og at kunne rydde op. Men det er ikke noget gensidigt kendskab, de gør noget specielt for at opnå:

...
CK snakker I om jeres opgave?
M det gør vi. Altså vi snakker om, altså når vi skal ud, da vi havde været ude på patrulje her de sidste par dage så har vi så snakket om hvem der ville med og hvem der ikke ville med og hvem der gerne vil vente til i morgen og hvem der har noget lave og sådan noget.
CK ja, hvordan fordeler I opgaverne?
M altså, det er sådan øh jah, nu var vi på patrulje i går aftes øh mig og så de to andre jeg bor i fab med, og så var der så nogen der blev herhjemme og såøh så snakker vi så sammen om i dag at vi havde noget vi gerne ville ha ordnet i dag og så vi ville egentlig gerne blive hjemme hvis det kunne lade sig gøre, og så tog de så bare nogen andre og så tog med ud.
CK så det var ikke noget problem overhovedet?
M nej, det var det ikke
CK men jeg tænker også sådan lidt på øh den måde I fordelte opgaverne ude i huset på. Altså der var nogen der kunne lave mad og nogle der ikke kunne og der var nogen der godt kunne li' osv.
M ja
CK ve.. kender I det hos hinanden, hvem der er god til hvad eller hvem der ikke kan hvad?
M jamen det er vi nok ved at sådan efterhånden at lære ikke også. Altså lige fx ham der han er god til at lave mad og ham der kan finde ud af at bygge ting af træ og jern og svejse og sådan noget, bore huller. Og ham der han er god til at rydde op og holde orden, sådan noget, så..det er vi nok ved at lære.
CK men øh, det er ikke noget I gør noget specielt for?
M nej, altså vi tager alle sammen en tørn, nu når fx det er jo ikke altid at ham der er god til at lave mad han lige har fri når der skal laves aftensmad vel, så. Det fordeler vi sådan. Vi gør tingene når de trænger til at blive gjort.

CK ja
M eller når der bliver sagt vi skal gøre det
...

Indsættelse i Zubin Potok
Da den første indsættelse sker, er det en "brat opvågning". På spørgsmålet om, hvordan han oplevede det, svarer han med "jeg", og undrer sig over hvor hurtigt det kan ske. Jeg spørger ham om, hvordan han havde det, og han svarer, at han tænkte, at nu skulle der til at "ske noget", han omtaler "broen i Mitrovica" som et forventningsbillede fra derhjemme, at de havde øvet sig i brug af skjolde, og at der var blevet smidt med træklodser. Så han var "egentlig spændt" og "glædede" sig endog til at komme der ind. Han er "normalt" ikke en der "opsøger sådan nogen ting" men mener godt, efter al den træning, at han kan klare det uden "at få det helt store kulturchok", selvom det nok altid vil være et "kulturchok eller omvæltningschok", at "folk" de "kaster jo hårdt" og med "brosten":

...
CK var det Zubin Potok, der…?
M Ja, det var nok, det var nok lige en brat opvågning der tirsdag aften hvor de skulle ind og så ha'
CK ja
M altså jo .. det var nok lige deromkring at det begyndte, altså hovsa, nu er det altså the 'real thing'
CK ja. Hvad lavede du der
M jamen da var jeg øh på vagt. Hvor vi så sku', vi fik besked på at lukke CP-et da den deling, da beredskabsdelingen de rykkede derind i Zubin Potok og så var det en af vores opgaver stort set resten af aftenen og natten med også, det var at holde CP-et lukket og sørge for at folk de ikke kom igennem jo.
CK Ja. Hvordan oplevede du det?
M jamen altså øh. Til at starte med der, det var så tirsdag formiddag, eller middag må det være, da havde jeg lige været på toilet, og da jeg gik på toilet da var alting fredeligt og roligt, da jeg kom ud fra toilet folk de styrtede rundt og var ved at tage fragvest på og jakke og gevær og sagde (hektisk:) "vi skal ind til zubin potok, vi skal ind til zubin potok, der er uroligheder" jeg tænkte hold kæft, sker der noget så hurtigt ikke også. Og så var vi jo så klar til at køre næsten, eller de var i hvert fald ved at hælde diesel på køretøjerne og sådan noget, da vi så fik at vide at vi skulle fastholde vores position og sådan noget
CK ja. Men hvordan havde du det der, da alle folk bare sp- strøg rundt
M uha, nu skulle der til at ske noget ikke også, det var spændende, fordi man har hørt så meget om det ikke også med for eksempel at være inde på broen i Mitrovitca og sådan noget ikke også og stå med skjoldene, man havde jo dannet forventninger derhjemmefra hvor vi havde øvet det der med at stå med skjoldene og få kastet klodser på os ikke også, altså nu er det det rigtige og nu skal vi ind og stå med skjolde og sådan noget der. Sااøh jeg var egentlig spændt på at komme derind, det var jeg. Der var også sådan, ja sådan lidt af mig der sådan set glædede sig til at komme derind
CK ja?
M for bare og prøve det ikke også
CK undrede det dig?
M egentlig ikke. det gjorde det faktisk ikke
CK Nej

M altså nu plejer jeg jo normalt ikke at være den person der sådan opsøger sådan nogen ting vel, der altså, nu har vi været så meget igennem derhjemmefra sådan med øvelser og hvordan det ville være, og så, personligt der mener jeg at jeg kunne godt klare at komme derind og stå sådan ikke også uden at få det helt store kulturchok, altså der vil jo nok altid være i sådan et kulturchok eller omvæltningschok, at folk de tager altså ikke hensyn til en, de kaster jo hårdt og det er ikke med træklodser det er med brosten de kaster

CK de vejer lidt mere

M ja, det gør de. Så..ellers jeg synes egentlig ikke det var…

CK men..og hvordan oplevede du så aftenen?

M jamen, når først man får at vide at der sker ting og sager derinde ikke også, og man skal … man skal rykke derind ikke også, så begynder adrenalinen at pumpe i kroppen

CK .. mmm . så du var spændt

M jeg var spændt, i løbet af aftenen hvor tingene de sådan var ved at falde til ro ikke også, og beredskabsdelingen kom tilbage ud til vores OP/CP der ikke også der, så begyndte det sådan set at falde mere og mere til ro og sådan gå over af sig selv igen.
...

Her taler konstablen om "brosten", men efter min viden, så er det ikke brosten, demonstranterne i hverken Mitrovica eller Zubin Potok kaster med, men helt almindelige sten, og alt andet kasteskyts i øvrigt. Min første association, når han siger brosten, er et billede fra København d. 18. maj, og jeg tror, det er dette billede, der er på spil hos konstabelen, og som lægger sig ind over realiteterne i Zubin Potok, hvor han i øvrigt slet ikke var...

Jeg havde lagt mærke til at især én konstabel, blev synligt nervøs, og spørger derfor til om "nogen" var blevet nervøs. "Ja, vi havde en", der blev "lidt nervøs" efter at have hørt om at der var blevet kastet "nogle håndgranater". "Jeg skal fandeme ikke derind hvis der bliver kastet med håndgranater" skulle han have sagt. Jeg spørger så: hvad "man" gjorde ved det: "man tog jo nok den lidt hårde linie", at han måtte "tage sig sammen", sådan en "tudefrans". Det var "sådan set hele gruppen", der tog den indstilling. Om det hjalp, ved han ikke, men "han pev faktisk ikke mere". Selvfølgelig var han selv blevet nervøs, ved meldingen om to håndgranater, som skulle være blevet smidt ind i folkemængden: "Så laver man de der billeder der, man står derinde i, på rad og række og så kommer en håndgranat trillende hen under en, og den sprænger ikke også, det gør selvfølgelig en lidt nervøs, ved at ska derind...":

...

CK var der nogen der blev nervøse eller øh forvirrede...

M ja, vi havde en inde i vores gruppe, der blev lidt nervøs, i hvert fald hvad vi kunne forstå på det, det var der tirsdag eftermiddag, hvor vi blev kaldt ud, altså vi var nede ved køretøjerne og var ved at gøre dem klar og så var, fik vi en eller anden melding om at der var blevet kastet nogle håndgranater så der viste det sig så ikke var noget ikke også, og han sagde så "jeg skal fandme ikke derind hvis der bliver kastet med håndgranater", så jeg kunne godt forestille mig at han var lidt nervøs ved situationen der.

CK ja. Ja det hørte jeg også godt

M ja

CK hvad gjorde man ved det?

M (tøver) man tog jo nok lidt den hårde linie og sagde "nu må du kraftedme tage dig sammen ikke også, vi kan ikke have sådan en tudefrans her rent ud sagt"

CK	ja. Hvem gjorde det?
M	hvad siger du?
CK	hvem gjorde det?
M	det var sådan set hele gruppen der gjorde det
CK	ok
M	det var ikke bare en bestemt, det var sådan, han fik nogle lidt, okey han fik lidt kommentarer, det var nok ikke rigtig den rigtige måde at gøre det på, men han fik nogle kommentarer, "nu kan du godt tage dig sammen" og han skulle ikke pive så meget, og sådan nogle forskellige, os alle sammen faktisk. Sääh
CK	hjalp det?
M	det ved jeg faktisk ikke om det gjorde. Altså han han øh ja pev, hvis jeg kan sige det på den måde, han pev faktisk ikke mere sådan over det. det gjorde han ikke. det ved jeg ikke, man kan sige
CK	men han var lidt nervøs?
M	han var lidt nervøs, det var han
CK	det var du ikke? (lille pause) der blev snakket om granater
M	jo, selvfølgelig, man bliver da let nervøs med håndgranater ikke også, den melding vi fik at vide der, det var at der var kastet, jeg kan ikke huske om det var en eller to håndgranater ind i en folkemængde. (indånder lydeligt) Så laver man så de billeder der, man står derinde i, på rad og række og så der kommer en håndgranat trillende hen under en, og den sprænger ikke også, det gør selvfølgelig en lidt nervøs, ved at ska derind, det gør en lidt utryg ved situationen ikke også altså
CK	det kan jeg sgu godt forstå
M	ja
	...

Blev der så fulgt op på den nervøsitet efter indsættelsen, i forhold til ham der gav udtryk for sin nervøsitet? Det tror han ikke der blev. Han nævner, at de har været igennem en masse, og at de var sultne og at de skulle have frugt, noget at drikke og sådan noget. I et: mad. Jeg spørger så til metoder. De har lært at de skal samle folkene, sætte sig ned "under hyggelige forhold" og snakke det igennem, fortæller han. Det er det bedste råd, de har fået, så man ikke kommer til at "brænde inde med noget".

Men han mener ikke, de gjorde det, og at det nok er en fejl. Men der var kun tre fra gruppen, som blev indsat der inde. Og resten af gruppen havde stået i udkanten, og hørt det hele over radioen. De havde ikke oplevet "det helt store" og havde "forestillet (sig) hvordan de har følt det derinde". De vidste godt at de havde været nervøse, men "det er meget svært for os at forstå hvordan de har haft det":

	...
CK	... i forhold til indsættelsen der eller eller, blev der fulgt op på det? jeg tænker på ham der der var nervøs?
M	jaj, jeg sss..det tror jeg faktisk ikke der gjorde, altså der om aftenen hvor vores . hvor 3.5 han kom ud til os der ikke også,
CK	var du med der? Da 3.5 var der?
M	ja. Da mig og Larsen vi var i stuen der
CK	da var øh KC der, han var der lige før
M	ja, han var der og så gav den der tilbagemelding

CK og det hørte du også?
M ja, det stod vi i stuen og hørte på
CK nå ok
M så fik vi lige, altså dem der kom hjem der de var sådan småsultne, og så ku vi lige finde noget frugt til dem og noget og drikke og sådan noget, de havde jo været igennem ..masser af hårde ting derinde ikke også
CK jo jo. Hvad kunne man have gjort for at… snakke det igennem?
M altså
CK kunne man have lært nogle metoder?
M jamen altså vi har jo fået at vide . at vi skal samle folkene og så sætte os ned under hyggelige forhold og så bare snakke det hele igennem
CK ja
M så man ikke kommer til at ha, at brænde inde med noget. det er sådan set det bedste råd vi har fået
CK gjorde I det?
M det gjorde vi nok ikke nej . det var nok også en stor fejl . altså nu hvor, nu der var jo kun tre fra vores gruppe af der var derinde. Jeg ved så ikke om de har snakket sammen de tre bare. Altså vi…det er jo lidt svært for os når vi har stået i udkanten af det hele, vi har jo bare hørt det hele over radioen. Vi har jo sådan set ikke oplevet det helt store og forestillet os hvordan de har følt det derinde ikke også. Altså vi vidste jo godt at de havde været nervøse ikke også og helt oppe og køre. Men altså det er meget svært for os sådan at forstå hvordan de har haft det. det skal man nok selv have været med til at opleve
...

Briefinger og tilbagemeldinger

Havde de fået nok meldinger? Det mente han ikke at de havde til at starte med, men han sad i "tårnet" (OP'et) og kunne over radioen høre, hvad der foregik, så han havde et billede. "Altså" det var først kl. 21:00-21:30 tiden, at der kom en "decideret" melding. Han kan ikke huske, om det var obersten, eller om det var majoren ("KC"), der fortalte over radioen, hvor alle sammen hørte, hvad der var sket. Her overhører konstablen sandsynligvis en rapport til o-rummet, der på deres PC noterer begivenhederne ned på tid og sted, så nøjagtigt som muligt. Det er således ikke sandsynligt, at der er tale om en melding møntet på de delinger, der har været indsat. Men han synes det er "ganske udmærket", det han hørte over radioen. Det var hvad han havde brug for, for at kunne forholde sig til begivenhederne, i stedet for de billeder han selv lavede:

...
CK hvordan var øh hvordan med tilbagemeldinger, hvad synes du, fik du nok meldinger?
M ikke til at starte med. Altså, jeg sad så oppe i tårnet det meste af tiden og kunne høre på radioen hvad der sådan foregik så jeg havde egentlig et billede over hvordan der var. Altså det var så først der hen, jeg tror det var ved ni halvti tiden hvor der blev en decideret tilbagemelding over hvad der var sket, jeg tror det var, jeg kan ikke huske om det var vores KC eller om det var obersten, der gav den tilbagemelding, der fortalte at der var sket det og det derinde ikke også og det kan jeg ikke huske hvem det var, men altså det var først der, da han fortalte over radioen hvor alle sammen de hørte det, at øh, hvad der var sket at det sådan blev lagt klart hvad der var sket. Det ..
CK ok . det gjorde han over radioen?
M det gjorde han over radioen

CK ..... og du var så ikke nede, da majoren han gav briefing nede i..
M nej, jeg sad oppe i tårnet også
CK du sad der hele natten?
M nej, jeg sad der fra klokken halvseks seks til klokken ti halvelleve tror jeg det var. Fordi vores vagtplan den blev jo..
CK ..ja den blev fuldstændig..
M ..den blev fuldstændig ude, trædt ud af kraft ikke også. Så må alle sammen jo ta', hjælpe til hvor de nu kan.
CK ..... Hvad synes du om de tilbagemeldinger du fik?
M altså ..... de fortalte jo hvad der var sket ikke, altså jeg synes sådan set det var ganske udmærket, jeg hørte så ikke den kaptajn Bruun, eller Major Bruun han lavede der vel
CK var det hvad du havde brug for?
M det var det faktisk. Altså lige at få at vide, man har jo en masse forestillinger om hvad der sker derinde ikke også, man hører der er bål på vejen og der bliver kastet sten og sådan noget, så laver man selv nogle billeder inde i hovedet om hvad der sker. Og så når man får den der tilbagemelding om hvad der virkelig er sket, så .. kan man så forholde sig til det.
...

Jeg vender mig herefter i de kommende spørgsmål mere mod "forklarende" svar. Jeg regner med, at disse svar vil blive relateret til hans opgaver, og dermed reflekterer, hvilken "mening" konstabelen oplever. Jeg starter 'fjernt' med at spørge til overordnede begreber som politik, krig, fjender og trusler, og bevæger mig så nærmere ved at stille -overordnede- spørgsmål om, hvad missionen drejer sig om.

Politikere og politik

I dette spørgsmål svarer konstablen ud fra et "jeg" om politikerne, "de", hvilket gør det til et mere personligt markeret forhold. Her taler han ikke ud fra en gruppebestemt tredjeperson. Konstabelen beskriver et andet sted i interviewet sig selv som "arbejderklasse", hvilket stemmer godt overens med hans svar på politik, som i denne sammenhæng specifikt er sikkerhedspolitik. Sikkerhedspolitik er et typisk lavinteresse spørgsmål for personer med kort uddannelse, lav indtægt og som er bosiddende i periferi (Galtung, 1974). Jeg havde dog forventet en øget interesse, da vi befinder os lige midt i et sikkerhedspolitisk spørgsmål, så at sige. Men det var ikke tilfældet. Politikere er ikke for kloge og generelt "tossede", og politik, "alle de ting de diskuterer", det interesserer ham simpelthen ikke. Måske lidt i forbindelse med valg og kandidaterne, men det kan da være, det kommer med tiden...:

...
CK ..... hva´ har du nogen ide, eller sådan…hvad tænker du om politikere?
M jeg tænker rent ud sagt at de er ikke for kloge nogen gange. Alle de ting de diskuterer nogle gange, det..jeg synes generelt de er tossede for at sige det rent ud. Ja, politik det er jo egentlig ikke noget jeg interesserer mig særlig meget for, det er det ikke. så
CK på grund af politikerne eller
(overlappende)
M det interesserer mig simpelthen ikke det gør det ikke
CK på grund af det de snakker om?
M ja. Det interesserer mig slet ikke.

CK slet ikke?
M overhovedet ikke. altså hvis der er valg så så kan jeg da godt finde på lige at følge lidt med i hvem de forskellige kandidater til valget det er egås og så gå op og stemme, altså generelt da interesserer det mig faktisk ikke .... så kan det være det kommer med tiden, det ved man aldrig ...
...

Hvad er krig?
Krig det er, "hvor folk skyder hinanden" og "invaderer hinanden". Konstablen kobler derefter til mediet film, og altså ikke til virkelighed. Det bliver først til virkelighed i Forsvaret: "så kommer man ind og så lærer man at man slår ihjel og skyder hinanden."

Jeg spørger fortsat til "hvorfor", og konstablen svarer med "hvordan": "vi får jo noget at vide om krig, vi lærer jo *hvordan* man slås". "*Hvordan* man f.eks. laver en kampstilling", "hvordan man øh er ude i fjendeland og spejde uden at blive set". "Men har I haft undervisning i historie og krigsteori, slag osv?" Det har konstablerne ikke, men det kunne "egentlig være godt nok", men han knytter det derpå historie op på folkeskole og historieundervisning, 1700-grønlangkål. Hvilket han ikke mener kan bruges til noget nu her. Jeg spørger så til krigsteori, med vægt på teori, for at fjerne begrebet fra folkeskolen, og det kan da måske godt bruges, men våbenteknologien udvikler sig så hurtigt, "så alt det der med at angribe, det er jo sådan set forældet. Det er mere en leg, som er sjov og spændende. Det bliver dog alvor når udsendelsen nærmer sig:

CK ..... hvad er egentlig krig for noget?
M krig ..... øh . Krig det er jo hvor folk skyder hinanden og øh invaderer hinanden og øh det er sådan man, altså til at starte med, krig det var sådan noget man havde set på film egås, det var egentlig ikke virkelighed, men så kommer man ind og så lærer man at man slår ihjel og skyde hinanden og kommer ud og skyder med gevær og sådan noget og de forskellige funktionsvåben man nu får tildelt.
CK ja. Får I noget at vide om krig? Eller får I kun jeres våbenfunktioner?
M nej altså, vi *får* jo noget at vide om krig, vi lærer jo hvordan man slås. Egås. Hvordan man fx laver en kampstilling, hvordan man angriber, hvordan man øh er ude i fjendeland og spejde uden at blive set og sådan noget egås.
CK ja. Men har I haft nogen øh undervisning i historie og krigshistorie, slag osv?
M nej. Det har vi faktisk ikke
CK Det har I ikke. Kunne du tænke dig at ha sådan noget?
M jeg kunne egentl- på en måde så kunne det egentlig være godtnok men altså det er jo sådan noget man sådan set også lærer om i folkeskolen at der tilbage i syttenhundrede grønlangkål da havde de de og de slag der og de besejrede dem og..altså jeg kunne egentlig ikke se nogen grund til at vi skulle bruge det til noget nu her.
CK nej. Heller ikke sådan mere specifik gennemgang af krigsteori
M jow, det ku måske, det ku man måske godt bruge egås, men altså, det skulle jo så, det bliver jo lavet om hele tiden, der bliver opfundet nye våben så man, altså krig nutildags, folk de behøver jo ikke engang se hinanden for at slå hinanden ihjel mere. Så alt det der med at angribe, det er jo sådan set forældet, hvis man kan sige det på den måde egås
CK ja. Havde du det sådan, da du lærte det?
M nej, da man startede med at lære det sådan noget egås der, det var jo vældig spændende, det var sjovt at komme ud og skyde med løs med bøssen og bare skyde patroner af

efter hinanden.

CK det var mere en leg, eller?

M det var mere, det var mere at lege til at starte med, det var det. men så efterhånden som man så havde meldt sig til det her og det kommer tættere og tættere på at man skulle afsted, så bliver det mere og mere alvorligt egås. Det gør det ..

...

Hvad er en fjende?

Fjenden er en der vil "slå en, en selv ihjel", men der er ikke nogen "fællesbetegnelse" for en fjende. Det kan være alle "mulige, det kan være lige fra den gamle dame der kan ha en håndgranat i hendes taske og lige trille den hen under en bil, det kan være den unge mand, der...". Men man kan ikke "se" det på personer om de har "noget imod f.eks. KFOR". Han virrer med hovedet, og jeg spørger: "Er det underligt?"

...

CK ... Og hvad er så en fjende for noget?

M ..... ja, en decideret en fjende, det er jo en der vil slå en, en selv ihjel. Det er jo fjenden. Altså, jeg vil ikke sige der er en ... fællesbetegnelse for en fjende, en fjende det kan være alle mulige, det kan være lige fra den gamle dame der er kan ha en håndgranat i hendes taske og lige trille den hen under en bil, det kan være til den unge man, der ... det kan være alle. Altså, man kan jo ikke se på personer om de har noget imod fx KFOR som vi er hernede for nu ikke også, om de har noget imod dem. det er jo svært at se..

CK er det underligt?

M det er faktisk lidt underligt ja. At tænke på at hvis man lige vender ryggen til hende der damen derovre så kan det være at hun lige kommer og med en kniv og stikker den i ryggen på en ikke også eller en eller anden ting. Altså man, det er også derfor man har sine kammerater til at holde øje med ens ryg. Men selvfølgelig er det lidt underligt. Derhjemme ikke også altså, selvfølgelig der sker jo ting og sager derhjemme også, med folk der går og stikker hinanden ned, men altså …hernede der er det jo, de kan se, de fleste de er jo glade for at vi er hernede, men der kan være nogen, de er sure på os, de er nogle dumme svin og de stikker en kniv i ryggen på os så snart de kan komme til det ikke også

...

Hvad er en trussel?

Truslen tager form af en håndgranat, som er det tilbagevendende billede på krig, fjende, kamp og trussel. Men konstablen føler sig ikke truet, men derimod "rigtig godt tilpas". Dette begrunder han med at de cases, som de har øvet hjemme er "worst case scenarios", og som de har "i baghovedet", når de kommer til Kosovo. Men sådan er det jo slet ikke: "folk de er så venlige". Det overrasker ham lidt, at folk er så venlige. Han havde mere forestillet sig "at de måske kunne være sure og bitre ikke også, sure på alt og alle." Men folk hilser uafbrudt", så meget at det "kan blive lidt kedeligt at skulle hilse på 100 mennesker hver dag".

...

CK .. hvad tænker du på, når du tænker på trussel? Hvad er det for noget?

M jamen en trussel det er jo at øh .. en trussel da tænker jeg jo nok på at en trussel det måske kan være at øh ja der kan komme nogen og smide håndgranater i lejren eller en

	eller anden ting. Altså, de vil en til livs. Det er sådan set det jeg ser som en trussel.
CK	.. føler du dig truet hernede?
M	nej, det gør jeg faktisk ikke
CK	du føler dig ikke truet?
M	nej, det gør jeg faktisk ikke, jeg føler mig faktisk rigtig godt tilpas hernede
CK	er det på grund af udstyret eller pga befolkningen eller
M	jamen altså..vi har været igennem, derhjemme der har vi været igennem sådan noge-nøh …..hvad hedder deøh…..sådan nogle cases hvis man kan sige det på den måde, hvor vi har oplevet ting altså fx at skulle stå ved et MCP, OP eller et CP og der kom nogen og begyndte og skælde ud og sådan noget der, angribe os og sådan noget der. Vi ved så godt at det er et worst case scenario vi har fået det oplevet i men altså du har dine tanke i baghovedet at øh når du kommer herned så folk de går og kaster med sten og skyder efter dig hele tiden egås, sådan er det jo slet ikke, folk de er så venlige. Da vi hele sidste uge da vi stod ude på det der CP der, der var en gammel mand der kom hen og gav os æbler og nødder og sådan noget der...
CK	gjorde han det?
M	ja.
CK	ham bonden der boede dernede?
M	ja. Ham manden.
CK	det hørte jeg ikke snak om
M	nå. Det gjorde du ikke, han var nede, henne og gi nødder til at starte med, og vi havde så fået at vide at vi må ikke spise det, så da han så var gået væk igen så smider vi det ud igen.
CK	hvorfor må I ikke spise det?
M	på grund af blyforurening og sådan noget
CK	nårh
M	deres jord det er jo cirka tre gange tungere end det i Danmark. Men generelt folk de er meget venlige hernede, det er de.
CK	overraskede det dig?
M	det gjorde det faktisk. Til at starte med
CK	ja. Hvad var dine billeder inden du kom herned?
M	mine billeder det var at øh, ja lejren, lejren der havde vi jo set billeder hernedefra i forvejen af lejren, så da var mit billede sådan set rimeligt færdigt
CK	nå men jeg tænker på relationen til dem. Det overraskede dig at de var venlige, sagde du
M	det gjorde det faktisk lidt altså øh
CK	Men du må så have haft et andet billede?
M	jeg havde sådan set forestillet mig at de måske kunne være sure og bitre egås, sure på alt og alle. Altså folk de hilser uafbrudt på en. Du kan sagtens gå op og lave, hilse på hundrede personer på en dag bare, når man er på patrulje eller en eller anden ting.
CK	Hvordan er det?
M	jeg synes at det er meget skægt. Det synes jeg. Folk de hele tiden op med armen og hejsa og sådan noget der. Altså måske i det lange løb da kan det godt blive lidt kede-ligt at skulle hilse på 100 mennesker hver dag. Såh..
	...

Lokalbefolkningen

"De lokale" som de kaldes blandt soldaterne, har han ikke problemer med. I begyndelsen var han

nervøs for, at de skulle synes, at han var et "totalt fjols" over at man "ikke kunne finde ud af det", men det er de "jo vant til hernede". Som tiden går bliver det mere og mere roligt. Han har allerede snakket med mange ude i CP'et. Når han skal se papirer og kigge i bagagerum, så "plævrer folk nogle gange løs, så på deres eget sprog" og det kan han bare nikke til. Der er af og til nogen, som taler tysk eller engelsk. Dem kan man snakke med:

	...
CK	hvordan har du det med lokalbefolkningen hernede?
M	jamen altså…de første par dage vi kom herned og skulle til at snakke med lokalbefolkningen da var man selvfølgelig nervøs for om de syntes man var et totalt fjols, man ikke kunne finde ud af det og sådan noget ikke også, de er jo vant til det hernede, men altså som tiden den går så bliver det mere og mere stille og roligt synes jeg
CK	ja. Hvor mange har du snakket med?
M	jeg har snakket med mange. Det har jeg. Altså, når man har stået ude i de der, i checkpointet og skal be om papirer og kigge i baggagerummet og sådan noget der, så folk de nogle gange da plævrer de løs, så på deres eget sprog ikke også så kan man selvfølgelig ikke så kan man bare stå og smile og så nikke. Så men altså der er også nogen de kan tysk og engelsk så man kan snakke lidt med dem
CK	ja. Gør du så det?
M	ja, hvis man kan komme til det, så.
	...

Forsvaret i fredsskabende missioner

Jeg forsøger nu at trække disse reflektionser over i retning af Forsvaret som institution, der skal håndtere disse internationale opgaver, uddannelsen til dem, og hele måden at informere og uddanne i forhold til Forsvarets internationale opgaver.

Konstablen er positiv i forhold til de fredsskabende missioner; det er godt at "hjælpe andre mennesker der ikke selv kan finde ud af at at holde med at slås". Men er det en civil eller militær opgave? Det er både-og, "altså vores opgave det er jo sådan set kun at holde dem adskilt og sørge for at de ikke slåsser. Altså for at de skal holde fred også når vi ikke er hernede" Lidt tidligere så han nu lidt mørkt på udsigterne til en egentlig fred mellem serbere og albanere: "Jeg tror personligt aldrig at de at serbere og albanere de lærer at leve med hinanden", så der kommer til at være NATO eller UN mange år hernede endnu":

	...
CK	... hvad tænker du så om internationale missioner? Altså det at Forsvaret påtager sig sådan nogle opgaver her?
M	jamen altså jeg synes det er godt. At komme ud og hjælpe andre mennesker der ikke selv kan finde ud af at at holde med at slås egås. Komme ud og sige (slår hånden let i bordet) nu holder I med at slås, nu bliver vi hernede indtil I kan lære det egås, altså . jeg synes sgu det er i orden at vi laver sådan noget og at folk de melder sig til det også.
CK	så det er noget du synes at Forsvaret skal gøre? .. og blive ved med at gøre? (overlappende)
M	ja, det synes jeg helt bestemt det er
CK	.. ja ..... men er det, er det så en øh en militær eller er det en civil opgave?
M	både og

CK Det er både og?
M ja, altså jeg vil sige. Jeg tror personlig aldrig at de at serbere og albanere de lærer at leve med hinanden
CK nej?
M det tror jeg ikke. men altså det er jo både og, altså vores opgave det er jo sådan set kun at holde dem adskilt og sørge for at de ikke slåsser at de holder fred egås. Altså for at de skal holde fred også når vi ikke er hernede, så skal de jo selv…gøre noget også e-gås. Og sige "vi gider ikke slås mere, nu øh "
CK hva s.. hva så, hvis du ikke tror at det kan lykkes, hva hva skal der så ske?'
M jamen så øh må vi jo nok blive hernede nogle mange år endnu
CK ja?
M det kan jo godt være det sker på et tidspunkt, det skal jeg jo ikke kunne sidde og sige nu vel men altså..ja, jeg tror at vi kom- der kommer til at være NATO eller UN mange år hernede endnu
CK tror du det ender med at de bliver endnu mere separerede end de er nu? Altså så der bliver en serbisk stat i Kosovo? Eller en serbisk-albansk opdeling. Eller hvad?
M det ku godt, det ku godt ske, altså. Serbere og albanere de lever jo op og ned ad hinanden her
CK ja?
M som de hele tiden har gjort egås. Hadet det er her stadigvæk. Der er, jeg fik en jeg fik fortalt en lille historie om sidste uge om en by, jeg kan ikke huske hvad den hedder, den ligger ude omkring Zubin Potok derudeaf hvor der var en albansk halvdel og en serbisk halvdel, og øh bare for ti år siden da kunne de ha marked og sådan noget så brød krigen ud og så kunne de ikke udstå hinanden
CK nej. Hvad skete der, tror du?
M jeg tror at serbere og albanere de er, har rimelig kraftige nationalfølelser. Der er sådan set det der er hovedsagen til at de slås så meget som de gør
CK ja. Og de kan ikke vende tilbage til for ti år siden?
M det, det *ku* de måske nok, det ku de måske nok, altså jeg tror de meget, de vil få svært ved det. fordi nu har de haft de her sidste år med at, de sidste mange år med uha vi er i krig sammen og nu skal albanerne skydes og, den er, jeg tror den er svær at pille af dem igen. Altså … det ku, altså man er jo nok lidt på vej til at og sådan dæmpe det ned egås altså "arh, det kan være ham der min nabomand der, ham albaneren han er sgu ikke så slem alligevel" og sådan noget. Men det kommer nok til at gå langsom
CK det kommer til at tage lang tid
M ja.
...

Missionsorienteret uddannelse

På mit spørgsmål om hvordan den missionsorienterede uddannelse har været, svarer konstablen, at "alt i alt har vi kun haft en uge med missionsorienteret uddannelse", og at de ellers har "lært hvordan man angriber igen, og hvordan man laver kampstillinger, og hvordan man går i krig rent ud sagt"

De kom sent i gang, og kompagniet blev først fuldtalligt i begyndelsen af november. Før det var de på o-løb, og havde masser af fritid, så de lavede sådan set ikke noget. Fra midten af november, så begyndte de så på øvelser at "lege krig og hvordan man angriber og hvordan man går på missioner og ud i felten og sådan noget". Men de missionsorienteret uddannelse "ku (de) godt nok ha brugt

lidt mere af, vores missionsorienterede uddannelse i stedet for det der rekrutlærdom, hvor vi skulle lære at angribe og sådan noget der":

	...
CK	hvordan har forberedelserne af den her mission været synes du?
M	..... jamen altså hele forberedelsen den har sådan set gået på at øh alt i alt har vi kun haft en uge med missionsorienteret uddannelse
CK	ja
M	alle de andre uger der har vi lært hvordan man angriber igen og hvordan man laver kampstillinger, og hvordan man går i krig rent ud sagt.
CK	hvornår startede I på det?
M	det startede vi jo sådan set på omkring øh midt i øh jeg kan ikke huske om det var oktober eller september, et par måneder før….fire fem måneder før vi tog afsted.
CK	ja. Hvad trænede I så?
M	altså det blev først fuldbyrdet kompagni der jeg tror det var den 5. november hvor de sidste de så kom til, før det der der var vi på O-løb og vi havde masser af fritid der egås, da lavede vi sådan set ikke noget, men så da de sidste kom til der den 5. november, da
CK	siger du den 15. november?
M	femtende november ja. Så begyndte vi så det der med at at ud og lege krig og hvordan man angriber og hvordan man går på missioner og ud i felten og sådan noget. og det vil så sige, de sidste uger før vi tog afsted at vi begyndte sådan og koncentrere os om det vi skulle ned og lave hernede. Vi har så smagt på det førhen egås
CK	ja, hvordan?
M	altså jamen i værnepligten fx da havde vi en uge hvor, sådan en FN grunduge, altså hvordan man indretter sådan en OP-CP og sådan noget egås. Og så havde vi en dag eller to i den uddannelse vi egentlig skulle have haft herned til, hvor vi havde sådan noget med riotcontrol og sådan noget OP-CP og sådan noget der.
CK	i værnepligten?
M	nej, det var efter vi var blevet konstabler
CK	ok. Men da havde I sådan cirka en uge?
M	i værnepligten havde vi en uge og så havde vi et par dage da vi blev konstabler og så havde vi de der uge fjorten dage, før vi skulle afsted. Hvor vi så havde missionsorienteret uddannelse. Og det *ku* vi nok godt ha brugt lidt mere af, vores missionsorienterede uddannelse i stedet for det der rekrutlærdom hvor vi skulle lære at angribe og sådan noget der egås
CK	..ja . kunne I det i forvejen eller?
M	ja vi har jo ikke lavet andet i 12 måneder egås.
CK	hvordan begrundede de det?
M	de mente ikke det var godt nok
CK	hvad siger du?
M	de mente ikke det var godt nok. Med formationer og –jeg ved faktisk ikke hvordan de begrundede det, de sagde bare at vi skulle gøre det.
CK	okey. Er det noget I får brug for hernede?
M	nej, det er det ikke.
CK	slet ikke?
M	det tror jeg ikke. så skulle det i hvert fald gå helt galt hernede. Altså hvad jeg ku hvad jeg sådan har fået fortalt så har det været brugt *ganske* få gange før. Der var engang

	hvor der blev skudt udenfor lejren sådan, og de kunne ikke finde ud af hvem det var. Da sendte de så en patrulje ud med sløring i ansigtet og ligge på lur. Men det, jeg tror aldrig det er bleven brugt hernede, sådan specielt meget, det tror jeg ikke
CK	hm. Så det vil sige at I har trænet fra midt i november og så frem til ugerne rundt om Oksbøl
M	ja, faktisk
	...

Hvordan var så selve den missionsorienterede uddannelse: "det var ganske udmærket, det synes jeg. Jeg fik lige sådan et indblik i, hvordan det ville være at komme herned. Sådan med patruljer og OP/CP og RIOT-controls og sådan noget":

	...
CK	ok . Men selve de uger, hvordan synes du de var..
M	nogen af dem gik hurtigt, andre var helvedes lange ... altså de gik ..
CK	Oksbøl? Efter, missionsorienteret uddannelse, hvordan synes du (overlappende:)
M	NÅ! Øh jeg synes faktisk det var ganske udmærket, det synes jeg. Jeg fik lige sådan et indblik i hvordan det ville være at komme herned. Sådan med patruljer og OP-CP og Riotcontrols og sådan noget
CK	m. og det var selve Oksbøl-ugen?
M	det var selve Oksbøl ugen der ja
CK	ugen før det, hvad trænede I da
M	øh der øh trænede vi jo faktisk at skulle angribe, der min gruppe de vi lagde i en kampstilling i 24 timer og ventede på at der skulle ske noget.
CK	nede i Oksbøl?
M	nede i Oksbøl ja. Der lavede vi faktisk angreb. Altså den første del af ugen der var det nogen spejdere der skulle øh angribe os, og så skulle vi så angribe dem sidste del af ugen. Og øh så den sidste jeg tror det var øh fredag lørdag, da var vi så ude i brickby og øve nogen baghold og sådan noget og også lidt riotcontrol og hvordan man øh gennemsøger et hus for våben og sådan noget. tiltvinge sig adgang.
CK	ja. Fik I noget baggrundshistorie for Kosovo i den periode?
M	nej
	...

Hvad er der sket i Kosovo

De fik ikke nogen baggrundshistorie om Kosovo i den missionsorienterede uddannelse. Og på mit spørgsmål om, han kan begrunde, hvad der er sket i Kosovo, svarer han "det ved jeg faktisk ikke", men de har fået historie "sådan tilbage et par hundrede år hvad hvordan det skete hernede". Men det er ikke noget han tænker over, og det giver ham heller ikke nogen forståelse af, hvad det er han ser. Alt han behøver at vide, er at serbere og albanere ikke kan udstå hinanden, og at de demonstrerer, og at vi skal stå imellem og holde fred. Og han behøver ikke vide mere. Han "bor jo i et land 2000 km længere nordpå", så det kommer sådan set ikke ham ved:

	...
CK	hvordan vil du begrunde det der er sket her i Kosovo?
M	ja det ved jeg faktisk ikke. altså vi har jo fortalt at stort set al den tid hvor det har været da har de lagt i krig med hinanden. jeg ved ikke engang hvordan det er startet hernede

CK ..mmm ... men det er noget I har fået at vide eller?
M det er noget vi har fået fortalt, altså historien om sådan tilbage et par hundrede år hvad hvordan det skete hernede, hvordan det er gået.
CK ja. Er det noget, du tænker over?
M nej , det er det faktisk ikke
CK giver det dig en forståelse af hvad det er du ser?
M ..... det må jeg nok også svare nej til. det øh det gør det faktisk ikke. altså. For mig det der skete, det der er sådan sket oppe, altså det eneste jeg sådan set behøver at vide det er at at (slår øjensynligt hånden i bordet i takt med de næste ord) serbere og albanere de kan ikke udstå hinanden og der kommer demonstrationer hvor vi skal ind og stå imellem for at holde fred hernede.
CK ja. det er det du behøver vide?
M det er det, jeg behøver vide. Stort set.
CK ..... har du *lyst* til at vide mer?
M .... det har jeg faktisk ikke. det har jeg ikke.
CK ..nej. Hvorfor ikke?
M ... jamen altså det… kommer sådan set (afværgrende grin)egentlig ikke rigtig mig ved, kan man sige. Altså jeg bor jo i et land 2000 kilometer længere nordpå egås. Eller, det berører mig det halve år jeg er hernede, så berører det mig faktisk ikke mere
CK nej …
...

Viden

I en anden sammenhæng spørger jeg til, om der er noget han gerne vil vide mere om. Her svarer han, at han godt kunne tænke sig at lære "noget af det sprog de har her nede. De har godt nok nogle parlører, men de hjælper ikke særlig meget. Han har dog lært "goddag" og "holdt eller jeg skyder" af parløren. Han har oplevet, at UNMIK-police satte en person af på CP'et, som de ikke kunne kommunikere med, og han sad der og havde behov for beskyttelse, men de kunne ikke tale med ham:

...
CK ... Er der noget du gerne vil vide mere om?
M jamen jeg kunne godt tænke mig at lære at tale noget af det sprog de har hernede. Fordi der er mange der ikke taler hverken tysk eller engelsk. Og så kunne det jo sådan set være rart nok at vide hvad de snakker om egås og måske kunne snakke til dem. altså selvfølgelig vi har jo fået udleveret sådan nogle parlører egås men de hjælper ikke særlig meget, det gør de ikk
CK nej. Har du læst i dem?
M det har jeg ja. Men jeg har da også lært sådan nogle ord som goddag og sådan noget, og holdt eller jeg skyder, det har man jo lært egås, altså fx her i sidste uge, da var de UNMIKpolice der de kom og så satte de en mand af nede ved os, og han sad der så i jeg tror det var i halvanden time altså det kunne da være meget rart at kunne gå hen og snakke lidt med ham egås, prøve og høre hvordan han havde det, men det kunne vi jo ikke, han kunne hverken tysk eller engelsk. Så han sad da bare der
CK ja. Hvad var det for en mand?
M det var en mand, UNMIK de smed af, han skulle så hentes omkring kl halvti af øh nogle af de der busser der kører frem og tilbage.
CK ja ja. Han turde ikke gå, eller?

M naj men han
CK havde han været arresteret?
M vi, han blev sat af ved os fordi at han skulle ha et sted at være for det første egås, altså ..... det var så ikke et opholdshjem vores der, man altså, også han sku ha lidt beskyttelse
CK ja
M kunne vi forstå på det vi sådan fik bakset lidt frem og tilbage
CK ok . var han inde øh huset eller?
M nej nej, han sad nede ved CP-et hvor vi stod.
...

Det vigtigste
Det vigtigste for konstablen er, at "komme ud og vise KFOR de er her. NATO de er her. Og så at vi kan komme ud og hjælpe befolkningen. Det er ikke RIOT-control, der er det vigtigste, men:

...
CK ..... hvad synes du er det vigtigste i det arbejde du laver?
M jamen det er jo nok at komme ud og vise at øh KFOR de er her. NATO de er her. Og så at øh vi kan komme ud og hjælpe befolkningen fx være og hjælpe stå for at dele nødhjælp ud eller hjælpe med at dele nødhjælp ud og sådan noget. og øh sådan vise og hjælpe hvor vi nu kan egås. Det er sådan set det at vi synes er..
CK det er det vigtigste?
M det er det vigtigste
CK så det er ikke riot der er det vigtigste?
M nej, det er det faktisk ikke. det er kun sådan en sidegevinst, ... ej (smiler) sidegevinst vil jeg ikke kalde det men en sidehage der er ved at gøre det her, at der er altså nogen balademagere de vil ikke, de kan ikke forstå at folk de vil gerne ha fred hernede igen.
...

Interviewanalyse
Når jeg gennemlæser interviewet så er det tydeligt, at konstablen skifter fra i begyndelsen at svare på mine spørgsmål med "jeg" til senere hovedsageligt at veksle mellem "man" og "vi". Som sagt tidligere, så kan dette skyldes den gruppedannelsesproces til 'kampgruppe', som han er del af. I sin veksling mellem "man" og "vi" ser han ud til at bruge "man" om "jeg" og "vi" om gruppen. Når han bruger "man" i stedet for "jeg", kan det skyldes, at mine spørgsmål, så at sige tvinger ham til at træde ud af gruppen som tredjemand og reflektere over de "vi"-oplevelser, han har i gruppen.

Denne vekslen kan også begrundes med udgangspunkt i ekspressive og intentionelle handlinger. At gruppen i sin udvikling konstant forsøger at forholde sig forstående i forhold til historie, omgivelser, organisation og konkrete opgaver, og at såvel den enkelte som gruppen indarbejder de forklaringer, de kan få af Forsvaret, medierne, symbolerne og den daglige omgang i organisationen. Disse forklarende forståelser er betydeligt mere kollektive i sine beskrivelser, f.eks. oplæseren i Nyhederne, der taler, om "Danmarks indsats" eller danske soldater, o.s.v. Disse ekspressive handlingsbeskrivelser arbejder konstablerne på at bringe ind i en intentionel ramme i forhold til f.eks. bonden på sin åbne traktor, der skal over checkpointet.

Officerer omtales som "de" og samme kollektive gruppering sker i forhold til befolkning, der omtales som "de", "folk", "serbere" eller "albanere". Jeg antager, at konstablen kun har et svagt 'omrids'

af feltets aktører. Hans orientering i konflikten må tilsvarende være svag. Han er heller ikke særligt interesseret i at opnå viden om politik, historie, krigens teori eller om den specifikke konflikt.

Jeg bedømmer ham til at være en ganske gennemsnitlig konstabel. Hans ønske om at få en 'oplevelse', hørte jeg regelmæssigt, ligesom jeg regelmæssigt hørte forvirrede udsagn om Kosovo, konflikten og konfliktens parter, se f.eks. min oplevelse i kantinen s. 215.

Dette støtter min næste iagttagelse, som er at konstablen placerer kategorien "krig" i en relation og et tilhørsforhold til "spillefilm". Den mere seriøse version af dette kan være en relation og et tilhørsforhold som hentes fra TV-avisens dækning af Kosovo og andre konfliktområder. Konstablens opfattelse af, at demonstranterne kaster med brosten, kan således være en afsmitning af TV-avisens gentagne dækning med billeder fra København, Nørrebro d. 18. maj 1993, eller andre by-kampe. Billedet af soldater med skjolde, uniformer, hjelme, gas og sten ligner i betydelig grad det hjemlige politis, bortset fra uniformens farve og det at stenene som blev kastet ikke var brosten, men blot sten. Det var sandsynligvis også en konstabel, der skrev følgende på indersiden af toiletdøren: "Hvorfor bli'r vi ik udsendt til Nørrebro? Der er li så mange perk's som her!"

Relationen og tilhørsforholdet til film, leder mig til at overveje konstablernes realitetssans. Her omtaler konstablen øvelser hjemme som, "at det jo var vældig spændende, det var sjov at komme ud og skyde med løs med bøssen". Jeg associerer hans beskrivelse til "leg", hvilket han er enig i. Senere bruger han selv dette ord om øvelserne i Oksbøl. Tidligere har han indholdsudfyldt *indsættelse* med "spændende", og sagt at det var noget han "glædede" sig til. Denne leg, bliver dog til alvor, efterhånden som "det kommer tættere og tættere på, at man skulle af sted".

I sin forklaring af, hvad krige er, svarer han ikke begrundende og med et "fordi" eller "når", men "hvor", som i højere grad bestemmer krig med et *geografisk område*, end med et "fordi" der knytter krig til politiske og sociale årsager. Men på linie med politik, er han ikke interesseret viden, om årsager til konflikter og krig. Han vil dog gerne lære sprog, så han kan tale med befolkningen.

Han udtrykker videre et rodet, uklart og dobbelt forhold til befolkningen. I befolkningen findes de som ikke vil fred. Det kan være alt fra den gamle kvinde til den unge mand. Forholdet til befolkningen er præget af denne uvished, og det er håndgranater og baghold, han taler om og åbenbart frygter i sammenhæng med demonstrationer.

Jeg når efter denne gennemgang frem til et billede af en konstabel som har en svag viden om konflikterne, konflikternes historier og konfliktens parter. Han orienterer sig, eller indholdsudfylder sin, måske gruppens forståelse efter det nære og 'indad' mod gruppen, og er ikke interesseret i og afvisende i forhold til de dybere forklarende årsager (historie, ideologi og politik) til den opgave, han er der for at løse. De ydre forklaringers forståelse indholdsudfylder han dog med film, leg og underholdning.

Koder: oplevelse, sønderbombet, god mad og meget fritid, kriller i maven, rutine, patrulje, RIOT-control, en brat opvågning, kulturchok, brosten, film, nervøs, tudefrans, defusing: hyggelige forhold, information: ganske udmærket, politikere: tossede, krig: når nogen skyder på hinanden, fjende: en der vil slå en ihjel, de lokale, fredsbevarende missioner: ok, missionsorienteret uddannelse: lege krig, konfliktens årsager: 2-300 år gammel.

Kodningen af mine egne oplevelser kan samles i følgende: symbiose, lav viden (felt, aktører, kon-

flikter), krig (leg, film, øvelse i Oksbøl, spændende), uroligheder (Nørrebro d. 18. maj, brosten)

Kategori: hvad er denne konstabels hovedovervejelse? Han stikker ikke ud, og markerer ikke voldsomme standpunkter, han afviser viden og dyb involvering. Han ved derfor ikke meget om konflikten. Han vil det, de andre vil, og siger ikke så meget om det. Denne konstabel ser ud til at ønske sig leg, fritid, god mad og hygge, men han er mere med i slipstrømmen på de andre, og altså ret passiv. Kategori: en *oplevelse.*

Fysisk struktur og omgivelser
Mit første analytiske indtryk, er at konstablen hele tiden er omgivet af et markant og meget afgrænset felt, om de er i Camp Olaf Rye eller om de er på OP/CP. Ugen, jeg fulgte konstablen forløb på OP/CP Delta 2.6, og jeg har derfor valgt at tage udgangspunkt heri. OP/CP'et, hvor konstablerne opholder sig, er således et meget begrænset område, *'perimeteren'*. Døgnrytmen er defineret efter en meget enkel opgavestruktur: vagt på vejen (CP) og vagt i tårnet (OP) -måske fodpatrulje. Imellem disse tidsmæssigt korte opgaver lever konstablerne i en hverdagsrutine, de selv forsøger at indholdsudfylde. Dette har som sagt en varighed af ca. 1. uge.

CP'et på vejen
Vejen udgør det sted, hvor konstablerne møder konfliktens parter, i hovedsagen lokalbefolkning, dansk KFOR, andre KFOR, UNMIK og NGO. Allerede efter nogle få dage her udtaler de sig til om praksis med ord som 'plejer', 'altid', 'som regel' osv. selv om de kun har stået på CP'et - i alt måske 5 timer.

OP'et i huset
OP'et er gruppens 'øje' udadtil og dermed beskyttelse/sikring. OP'et er bemandet døgnet rundt, også når gruppen ligger og sover. Konstablerne i OP'et sidder med to radioer, en radio, der er på lokalt net, hvilket vil sige: vejen og opholdsrum, og en anden som kører på kompagniets net. Han modtager og videregiver således informationer. Han skal desuden notere, hvilke biler der passerer CP'et. Samtidig med dette læser han blade, nogle læser i en bog. De fleste konstabler er velforsynede med sodavand og slik inden de kravler op i OP'et. De øvrige konstabler kravler regelmæssigt op for lige at kigge og snakke, hvornår de gør det, afhænger af hvem, der sidder i tårnet, om de er kammerater, eller om der sker noget spændende.

Huset
Huset, som OP'et er bygget på, er indrettet af ingeniørerne og tidligere hold. Der er ikke gjort noget ud af indretning og udsmykning, men det virker. Det udgør den 'trygge' ramme som konstablerne skal leve og overleve i. Der er således både TV med parabol og beskyttelses sandsække i vinduerne. Konstablerne sørger for at husets funktioner opretholdes, men foretager sig ikke noget for at udsmykke huset, ud over -*beordret*- almindelig rengøring. Den nærmeste sammenlignende beskrivelse af huset, ville nok være et ungdomshus eller en spejderhytte - uden de symboler og den udsmykning, der ville være i et ungdomshus eller en spejderhytte.

Radioer
Såvel i OP, på vejen som i opholdsrum er radioens kvækkende, knitrende og hvæsende lyd konstant tilbagevendende. Informationer, oplysninger, omverdenskontakt knytter sig til radioerne. Nogle ignorerer dem, mens andre er de første til at reagere på dem. Det følger ikke noget rangmønster, selvom det medfører øget opmærksomhed med øget rang. Således kan der i opholdsrummet ligge tre

konstabler henslængt i hver sin sofa og stol, og det er kun én af dem, som reagerer på radioens 'kvækken'.

Lokalbefolkning
Det er en *minimal* kontakt lokalbefolkningen har med de danske KFOR konstabler. Kontakten består i det første usikre møde mellem mennesker fra forskellige sprogområder og kulturer. Dertil føjes den voldsomme markør som uniformer, våben og vagtposter udgør. Varigheden kan være op til 4-5 minutter, eller den tid det tager at searche en bil, og stille de obligatoriske spørgsmål. Disse ydre markører og matricen for samtalen gør det svært at føre en egentlig 'lige', 'fri', 'åben' og 'udvekslende' samtale med lokalbefolkningen, som kunne nuancere, konstablernes billede af lokalbefolkningen. Samtalen bærer mere præg af stereotype sætningsudvekslinger mellem mennesker, der er usikre og afsøgende: "Denmark, yes?" - "Denmark very cold?" og den anden vej: "Yes Denmark!" - "Yes yes very cold" og så "Open trunk!"

Koder: Vejen, trafikken (CP'et), bilerne, huset (OP'et), lokalbefolkningen, radioerne, delingsføreren og NK, og så gruppen. Det er de første koder, der umiddelbart tegner sig. Af andre koder, som er med til at *indholdsudfylde* disse til kategorier ser ud til at være: træningen i Danmark, 'rekrutten', hverdagsrutinerne, informations- og meningsunderskuddet, men det vil jeg vende tilbage til.

Kategori: *de omgivelser, som konstablerne er omgivet af ude på Delta 2.6, er fremstillet af Forsvaret. Og der er følgende signaler: kontrol, styrke, nationalitet, organisation (KFOR), afgrænsning og beskyttelse. Kategorier:* Krig og kamp.

Rutiner: regler og procedurer
Jeg vil nu gennemgå hvilke rutiner, regler og procedurer, som udfolder sig på Delta 2.6. *Inde i huset (privatsfære).* Der var, som det nok allerede er fremgået, meget få faste regler og procedurer i selve huset på Delta 2.6. Den konstante soven, spisen og afslapning foran tv og computere medførte nærmest en stemning af familie eller privatliv. Dette påvirkede da også påklædningen eller uniformeringen, som bar præg heraf, når konstablen ikke var på vagt. *Vagt*. Når konstablerne skulle på vagt iførte de sig den reglementerede beklædning, baret, fragmentationsvest og våben, M95. En enkelt konstabel satte sig på et tidspunkt op i OP'et i sit FUT-tøj, hvilket medførte at han blev straffet, det medførte også at de øvrige konstabler skældte ham ud. Konstablen som sidder i OP'et har til opgave at være på vagt, og at kunne alarmere de øvrige og sovende konstabler, og FUT-tøjet har åbenbart fungeret som markør for et svigt i forhold til denne opgave. Jeg overværede senere at gruppen havde denne episode oppe til fælles drøftelse, og der var ingen tvivl om, at gruppens medlemmer så alvorligt på denne forseelse, og heller ikke at den pågældende konstabel var meget brødebetynget.

NK-besøg. NK-deling kommer som sagt ind til flere gange hver dag, og der oparbejdes rutiner i forbindelse med hans besøg: madlister, lister over praktiske behov, breve, etc. *Briefinger.* Delingsføreren kørte allerede fra starten af rutinemæssigt rundt og briefede grupperne om hændelser, beslutninger, etc. *VIP-besøg.* Der kom regelmæssigt officielle besøg ud på Deltaerne, som hver udviklede hver deres specialitet: et sted var det den etniske skillelinie, som blev markeret, et andet sted var det udsigten og en frokostanretning, der trak, o.s.v. Disse besøg blev ret hurtigt lagt ind i en rutine. Men de var ikke særlig afholdt af konstablerne, der opfattede dem som afbrydelse, indtrængen i en slags privatsfære. De samtaler, der udfoldede sig mellem besøgende politikere, generaler og journalister og konstablerne havde da også et høfligt men ufrit og påtaget 'onkelpræg', lidt a la: nåh her sover I ... ja for søren der ligger jo en der, ha ha... så må vi hellere....

Ude på 'perimeteret' (offentlig repræsentation). Så snart konstablerne bevægede sig længere end et par meter væk fra bygningen, så var det korrekt påklædning, men var anledningen, at man skulle på toilettet eller ned i soverummet, så var beklædningen derefter. Vagter på CP'et, opgave. Nede på vejen var reglen fuld korrekt påklædning, inkl. baret og fragmentationsvest. Dette krav om baret og fragmentationsvest, blev senere anledning til forvirring og frustration. Den megen sol og den høje varme, gjorde fragmentationsvesten næsten uudholdelig at have på, når man stod nede på vejen, hvor der kun var ringe skygge for solen, så 4-5 liter vand kunne være nødvendig. *Gennemkørsel af officerer*. Når så ældre officerer kørte igennem CP'et uden fragmentationsvest, uden baret og i oprullede skjorteærmer, så var reaktionerne fra konstablerne tydelige. Ud over fragmentationsvesten, så føltes også baretten varm, men kravet var, at den også skulle bæres, og desuden var påstanden at den hindrede solstik. *Bommen ind til perimeteret*. Rundt om hele perimeteret lå pigtråd, men nede ved vejen var denne omhegning brudt af en indkørsel. En gang, hvor jeg sad bag i en GD var der ingen konstabler, der gjorde mine til at springe hen og løfte bommen. Det resulterede i følgende udtalelse fra den officer, jeg kørte med: "det er under en officers værdighed, at skulle be´ om at få løftet bommen!", hvorefter chaufføren hoppede ud, og løftede bommen.

Som tidligere beskrevet, så er det tydeligt, at der er to sider af Delta'et: den officielle repræsentative og ydre strukturerede side, og den anden: den indre private udifferentierede side. Regler og rutiner gør ikke meget for at skabe sammenhæng og mening i konstablernes udflydende og udifferentierede liv på Delta'et, og jeg tvivler på, at der er ledelsesmæssig opmærksomhed på nedsættelsen eller tabet af tidsmæssig orientering, og dette tabs konsekvenser for konstablernes evne til at orientere sig i de sociale handlingers årsags- og virkningsrækkefølge.

Koder: inde (privatsfære) og ude (offentlig, repræsentation), ikke-refleksion og struktur.

Kategorier: konstablerne ønsker at være i fred, mens omvendt omverdenen ønsker at se, hvad der sker på et OP/CP. Det slår mig, at de VIP-besøende, nærmest ikke 'så' soldaterne, snakkede ikke med dem, men i stedet henvendte sig til og talte med officererne, der som repræsentanter eller frontstage viste frem og fortalte spændende historier. Deltaet fungerer i så henseende nærmest som en ting eller ekspressiv overflade for politikken, mens det intentionelle, der foregår kun har meget ringe eller ingen interesse. Deltaet tjener således som markør for både *stat*, *Forsvar* og *familie*.

Tradition

Jeg overværede ingen 'iscenesatte' handlinger, der pegede i retning af religiøse traditioner på Deltaet. Der er dog en overvældende mængde symboler, der alle viser tilbage til hovedsagelig to ekspressive kategorier: nationalstaten og Forsvaret. Disse har hovedsagelig form af flag og vimpler.

Der var dog også en anden 'tradition', som undrede mig: stort set alt blev malet grønt eller kamufleret. Huset var f.eks. hvidt, men det tårn, der var bygget op gennem taget var blevet kamufleret, hvilket ikke umiddelbart (lokalt eller UNR 1244) giver mening, hvis det da ikke er for signalværdien, eller et udtryk for 'tradition'.

Koder: flag, camouflage, lav rang.

Kategorier: aktørernes hovedovervejelse: Delta'erne blev betegnet som 'o-fri zone', her slappede konstablerne af for befalinger, så var det bare at få det (vagterne) til at glide, og få slappet så meget af som muligt. Da gruppen dog rummer 3 slags konstabler: 1) opleveren, 2) den traditionelle og så

3) karriere konstablen, kunne der dog let opstå forskellige ønsker om hvordan tiden på Delta'et skulle bruges. Kategorier: *'derude'* (traditionelt kampzone) og *'o-fri zone '* (kammeratskab).

Refleksioner
Opholdet oplevede jeg som et ophold med underskud på informationer, viden, indflydelse og mening, hvilket jeg også læser ud af konstablernes konstant spørgende sætninger, at de delte ud af de stumper af information, som nogen havde hentet fra radionettet samt af konstablernes adfærd, der var dels passiv og dels forkert og forvirret.

Der var kun ringe eller ingen information til stede på Delta'et, som kunne sætte konstablerne i stand til at orientere sig: ingen bøger om Balkan, ingen om Kosovo, ingen om lokalområdet. Ingen logbog fra tidligere hold. Stedet flød dog med M!, KigInd, tegneserier, etc.

Der var således ikke på Delta'et fra Forsvarets side lagt op til nogen form for refleksion eller fordybelse i forhold til mål, opgave, baggrund for konflikt, mulige udviklinger, etc. Og konstablerne kvitterede da også for denne manglende interesse ved også selv at give udtryk for en meget ringe interesse.

Koder: M!, Assult (Pc-spil), TV3, soldaterbøger og Nyhedsbreve fra Forsvaret.

Kategorier: hvad er aktørernes hovedovervejelse? Her er min oplevelse, at konstablerne opdigtede sammenhænge, 'røvere', drillede hinanden, lidt distrræt bladrede rundt i forskellige blade eller bøger, som dog ikke havde en kvalitet, så de kunne give konstablerne et tolkningsgrundlag til at forstå, hvad årsagen var til, at de var der, og havde opgaver der. Kategori: *meningsunderskud.*

Følelser
Såvel konstablen som gruppen var fortumlet og forvirret - og den fornemmelse, jeg sidder med efter opholdet, er mest en så dominerende følelse af træthed og overbelastning, at man *ikke* kunne *mærke* så meget andet. Det er desuden svært at skelne mellem den generelle stemning i gruppen og egne følelser.

Koder: 'hold kæft, hvor er jeg presset', træthedsudtryk i ansigt og kropsholdning.

Kategorier: konstablerne og sergenterne kæmpede en brav kamp for at få et overblik, og for at få hvilet ud, hvilket dog kun til dels lykkedes dem. Det jeg synes at se her, er en *ikke-mærken*, der er trænet under rekrutten. At man ikke mærker, hvor træt man er, at man i det hele taget ikke mærker efter før opgaven er gennemført eller løst. Denne rygmarvs reaktion ligger dybt i Forsvaret, og er en del af krigen forhold og kadence, den høje hastighed, og træningen hertil. I forhold til denne opgave er Forsvaret dog ikke i krig, og mange dyrebare detaljer ser ud til at gå tabt i rotationen, på grund af den høje hastighed, som måske slet ikke er så høj, når alle fejlene rettes op efterfølgende, som et resultat af denne hastighed. Kategorier: *hårdhed, hastighed* og *krig.*

SAMLET OPSAMLING AF KONSTABLEN

Jeg har nu systematisk gennemgået en række ytringer rundt omkring konstablen og identificeret en række koder, som jeg så igen har søgt at knytte sammen i nogle kategorier. Disse vil jeg nu samle for at se om, de begynder at pege i retning af et mønster og koncept.

Magt og lederskab i organisationen

Oberstens hovedovervejelser ser ud til at være to: at stabilisere sin magt og få organisationen til at virke i forhold til mål og opgaver. De øvrige officerer kommer fordi de skal, og fordi de giver og modtager information.

Den daglige indsættelsesceremoni virker udefra set som en daglig indsættelse af magten, som således bliver personlig, synlig og bekræftet. Et magtstabiliserende ritual. Dette ritual omgiver sig med disciplinerende, autoritære, nationalstatslige og religiøse symbolikker.

Det næste formål er kommunikationen af informationer, viden og opgaver. Der foregår ingen debat om mål, ingen debat om opgave, ingen om lejrens stemning, meget lidt om koordinering og styring (initiering, vurdering, regulering, initiering og styring), meget lidt kontrol og vurdering, der som regel blev ytret af obersten. Hvis morgenbriefingens orden blev brudt, så var det typisk af en officer med høj rang eller status: obersten, oberstløjtnanten, ch-o eller måske præsten.

Koncept: En traditionel magt, lederskab og information, som i disse former viser tilbage til historiske opfattelser af Gud, konge og fædreland, hvor magtens tale stadig var gældende.

Adskillelsen: officer og konstabel

Organisationen søger at fastholde bestemte værdier, holdninger, regler, traditioner, symboler og en historisk begrundet struktur, ekspressiv handlen. I denne fastholdelse indgår også fastholdelsen af adskillelsen mellem officerer og manuelt niveau. Denne adskillelse markerer meget grundlæggende forståelsesmæssige konflikter i denne organisation, som ser ud til at blive håndteret med adskillelse, rang, magt og tvang. Som en af konstablerne sagde under et opfølgende interview efter hjemkomst: ”Det (COR) er jo en slags minisamfund”, hvortil jeg så spurgte: ”Ja ... hvis det var et samfund, hvad slags samfund var det så?” Lang pause. ”Det vil jeg næsten ikke sige...” Mig: ”Prøv!” Konstabel: ”Jamen så var det jo et diktatur jo..” Der udfolder sig i denne organisation en kamp mellem konstablernes behov for privathed (intentionel handlen) og organisationens behov om *styring, forudsigelighed* og *overblik* (ekspressiv handlen), se lydighed nedenfor.

Koncept: Denne adskillelse af officerer og konstabler er en gammel kending: som i sin tid var både samfundsmæssigt (stand) og militært (disciplin) begrundet.

Lydighed, meningsunderskud og definitionskampe

Organisationen og officererne ønsker, at konstablerne lydigt og korrekt ændrer adfærd, når de får besked om det. Konstablerne ønsker på den anden side viden om, hvad der foregår omkring dem, så de sættes i stand til at handle.

Konstablen markerer ikke standpunkter, afviser viden og dyb involvering. Han ved derfor ikke meget om konflikten, men vil hellere lege, holde fri, spise god mad og hygge sig. Delta’erne betegnes f.eks. o-fri zone, her er konstablerne fri for befalinger, så er det bare at få vagterne til at glide, og få slappet så meget af som muligt. I alt: have en god oplevelse. Denne organisationsform ser imidlertid

ud til at virke som en maskine, hvor meget få højt tænker, og spørger til mening eller alternativer, og åbent tør give udtryk for kritik. Kritikken får i stedet passivitetens, humorens, ironiens eller brokkeriets form. Konstablerne gør sig forskellige forestillinger om magt, som han så indholdsudfylder med vilkårlighed, magtsyge, rolleusikkerhed, o.s.v.

Koncept: Konstablerne skal gøre og føle som officererne befaler dem. Dette leder konstablerne til en situation af meningsløshed, måske også en følelse af meningsløshed. Koncept: *Lydighed*.

Beskyttelse

Overalt hvor organisationen befinder sig, er omgivelserne domineret af beskyttelsesvolde, sandsække, panser, kontrolrutiner, etc. og der er følgende signaler: kontrol, styrke, nationalitet, organisation (KFOR), afgrænsning og beskyttelse.

Koncept: Denne beskyttelse viser tilbage til *krig, angreb, kamp, overlevelse* og *sejr*.

Opgave: krig eller fred

I de handlingsforløb, hvor jeg ser DANBN indsat, mener jeg at se følgende kategorier: kontrol, styrke, overlevelse, kamp og sejr. De følelser, som opgaven medfører, er forvirring, nervøsitet, angst og vrede, som opstår i forbindelse med de kamplignende handlinger. Affektuel og irrationel handlingsforståelse og begrundelse.

Koncept: I dagligdagen ligger DANBN udefra og på afstand af lokalbefolkningen og kigger på dem med deres x-ray teams, og forklarer deres adfærd. Og griber først fysisk ind, når konflikten er eskaleret til 'RIOT'. Koncept: *fjende* og *kamp*.

Hastighed

Udtur, etablering og rotation i forhold til opgaverne har meget stor hastighed. Og alle soldaterne i organisationen kører bare på, som om det var nødvendigt, og som om der var tale om krig. Det jeg synes at se her, er en ikke-mærken, der er trænet under rekrutten. At man ikke mærker, hvor træt man er, at man i det hele taget ikke mærker efter før opgaven er løst. Denne rygmarvs reaktion ligger dybt i Forsvaret, og er en del af krigen, den høje hastighed, og træningen hertil. Her er Forsvaret dog ikke i krig, og mange dyrebare detaljer ser ud til at gå tabt i rotationen, på grund af den høje hastighed, som måske slet ikke er så høj, når alle fejlene gøres op, som er et resultat af denne hastighed.

Koncept: Dette fokus på hurtighed, korrekthed og effektivitet viser tilbage til *krig*.

Mening: tid, struktur og rutiner

Overalt er konstablerne inde i vagtrutiner, isoleret fra omverdenen af beskyttelsesvolde, frataget person og underlagt kommando. Der sker derfor et grundlæggende skred i tidsfornemmelsen, jeg-opfattelsen og motivationen på Delta'et. Dette skred har indvirkning på konstablens orienteringsevne: Hvad sker der? Skal jeg indsættes? Er det farligt? Hvorfor sker disse ting og hvad er klokken?

Koncept: Der sker en række grundlæggende skred, som peger i retning af at *rutiner*, *struktur* overfor *duré* (Schutz, 1973; Bech-Jørgensen, 1994) bliver væsentlige faktorer for konstablen.

ANALYSE AF POSITIONEN SERGENT

Jeg vil nu analysere den fremstillede uge, hvori jeg fulgte sergenten. Jeg har valgt episoder ud, som beskriver denne position. Desuden indgår i højere grad episoder, som *jeg selv oplever* 'fra' denne position. Og igen følger jeg den tidligere udarbejdede analytiske opdeling. Denne gang tilføjes dog 'krop' og 'seksualitet' som ekstra områder, der dukkede op, efter at jeg gennemførte denne uge. Opdelingen vil derfor se således ud:

1. *Position/funktion* *(Ansvar, opgaver)*
2. *Handlinger* *(Sergentens dags- og ugerytme)*
3. *Sprog* *(Sproglige udtryk)*
4. *Krop* *(Kropsrutiner, omgangsformer og læring)*
5. *Seksualitet* *(Konstablernes savn, angst og modstrategier)*
6. *Struktur, omgivelser* *(Uniform , kontor, tegn og markører)*
7. *Rutiner: regler og procedurer* *(Briefing, møder, kontorarbejde, etc.)*
8. *Tradition* *(Medaljeoverrækkelse, etc.)*
9. *Refleksioner* *(Sproglige udtryk)*
10. *Følelser* *(Iagttagede, udtrykte og af mig følte)*

Position og funktion

Sergenten fungerer, som vi tidligere har set, som gruppefører. Han har således førings- og ledelsesansvar for en gruppe på 10 mand. I modsætning til officeren opholder sergenten sig hovedsagelig sammen med de personer, som han har det ledelsesmæssige ansvar for. Det får, som vi skal se senere, afgørende konsekvenser for hans ledelse.

Handlinger

Jeg gennemgår her dels sergentens handlinger, som jeg har kunnet følge gennem ugen, men også 'fortættede' oplevelser, som jeg selv denne uge har haft i andre sammenhænge, f.eks. at blive kommanderet til at vaske hænder.

Sergentens dagligdag og opgaver

Allerede den morgen, jeg møder sergenten første gang, er han overbelastet, og det er mit vedvarende indtryk af sergenten: psykisk og fysisk overbelastning og organisatorisk indholdsudfyldt med konkurrerende relationer og tilhørsforhold.

Sergenten *er* gruppen, det er ham, som er gruppens fører, og som udgør gruppens samlingspunkt. Alligevel er sergenten meget væk fra gruppen på opgaver. Han kan være til '17-møde', eller anden information, han kan hente forsyninger, være ude og tilse en gruppe som har opgaver et andet sted eller være indsat alene med et par konstabler fra sin gruppe. Der er således en meget udflydende grænse mellem ekspertise og ledelse i sergentens adfærd og i de opgaver, han pålægges.

På Delta 2.6 var det sergenten, som lavede vagtplanen, fordelte opgaver, tog sig af praktiske opgaver i forbindelse med huset eller bilerne. De handlingsregulerende opgaver, jeg observerede, udøvede han i form af pludselige vredesudbrud og skideballer. Disse udbrud blev sikkert godt hjulpet af den konstante træthed og det manglende overskud, som denne træthed må have medført. Han foretog sig intet i retning af at samle gruppen gennem f.eks. at aftale regelmæssige morgen- eller aftenmøder, feedback, talsmandsmøder, hygge, spil eller lignende.

Sergenten er det meste af tiden enten placeret *i* gruppen eller *en del af* gruppen, og i gang med en konkret opgave. Det, der kendetegner disse opgaver, er at adgangen til officersgruppen, ledelsen af PNMOT's omverdensfortolkning og kompleksitetsreduktion er stærkt begrænset, og ikke direkte brugbar i forhold til de daglige *konkrete* opgaver på Deltaet. Det er derfor særdeles svært for sergenten at præstere føringsmæssigt overblik, sætte opgaveløsningen ind i en politisk eller meningsgivende ramme - og ikke mindst indplacere sig i de kampe om definitioner og magt, der udspiller sig i COR og i PNMOT's bygning, som kræver tilstedeværelse, nærvær og aktiv deltagelse.

Samtidig er sergentens gruppes omverdensfortolkning og kompleksitetsreduktion, som konstablerne udvikler under deres opgaveløsning, *ikke* er den samme som ledelsens (officersgruppen) i COR. I gruppen er 'opgavehorisonten' nærmere og meget mere konkret: f.eks. at komme forbi det sted, hvor vejen på grund af regn og sne er skredet ned i floden med GD'en eller bare det at holde sig fast, når GD'en kører.

Sergenten skal kunne 'afkode' i *begge* grupper, og begge steder kunne begå sig meningsfuldt. Sergentens position og dagligdag er således præget af stærkt konkurrerende relationer og tilhørsforhold, hvilket igen påvirker hans ledelse og føring og videre gruppens indre liv: kommunikation, vidensdeling, konflikthåndtering og sammenhængskraft.

Koder: overbelastning, magtens tale, overdeterminering.

Kategori: Sergenten søger på den ene side at opføre sig korrekt, og at leve op til de krav som organisationen stiller, herunder at bestemme over gruppen. På den anden side søger han opgaver, som giver ham en mening og tilfredsstillelse med at være der. Dette leder mig til at pege på følgende kategori: *Magtens tale.*

Første bust

Under mit ophold på Delta 2.6 oplevede jeg majoren tale om at "vinde" i forbindelse med indsættelsen i Zubin Potok. Da jeg så i begyndelsen af denne uge tog bad, hører jeg to konstabler tale om et første "bust", som en slags "sejr" og derfor noget, der "skulle fejres" med en "omgang i messen".

Konfliktperspektivet i begge disse udtalelser er konkurrence med et vind-tab perspektiv. En krig vinder eller taber man, - i princippet altså. Dette er dog ikke en krig, men en fredsskabende eller fredsstøttende mission, og her er konfliktperspektivet et, hvor organisationen er sat til at 'producere' konflikt*dæmpning*. I en konfliktdæmpning arbejder man typisk som tredjepart på at løse konflikter, og i dette arbejde giver det ikke mening at tale om at 'vinde', men om at 'stoppe', 'afgøre' eller 'løse' konflikter. At gribe ind i lokale sociale uroligheder med et konfliktperspektiv, der går ud på at vinde, vil eskalere de lokale sociale konflikter i området, og blive oplevet som udtryk for partiskhed af konfliktens parter. Begrebet 'vinde' indgår i Forsvarets traditionelle opgave, som er at kæmpe i nationale konflikter, og helst vinde sådanne kampe. Ved at bruge begrebet 'vinde' trækkes således en traditionel forståelse ind i forhold til denne nye opgavetype. En forståelse, som består af: *krig, forsvar, nationalstat, folk, sejr* eller *nederlag*. Jeg ser en begyndende sammenhæng mellem en traditionel ekspressiv *kontekst:* 'nationalstat', 'forsvar' og 'krig' og så den intentionelle *tekst,* der udvikler sig i dette felt*:* 'vinde', 'bust' og 'omgang', at fejre. En diskurs om opgavens art: *at kæmpe og at vinde.*

Koder: sejre, vinde, tabe.

Kategori: Konstablerne giver i dette segment udtryk for effektivitet, succes, målopfyldelse - at det, der giver *dem* mening, er at vi udretter noget. Det, de udretter, indholdsudfylder de dog med koder som: jagt, konkurrence, vinde eller tabe. Kategorier: *krig, vinde, opgave og mening*.

Vask dine hænder!
Efter at have opholdt mig på Delta 2.6, støder jeg på regler og rutiner i lejren for første gang, og på en måde som 'feltforskeren' typisk oplever det: jeg 'dummer' mig, og bliver irettesat. Således oplever jeg allerede første morgen, at blive kaldt hen for at vaske hænder, noget jeg ikke har oplevet siden børnehaven. Jeg reagerer da også med en passende mængde voksen modstand, og spørger til 'mening', som jeg dog ikke får. Jeg får dog en første besked om organisationskulturen. Senere i andre sammenhænge bliver jeg på en lidt venligere og drillende måde korrekset: at mine lommer i uniformen er åbne: de skal lukkes, lynlåsen lynes til, o.s.v.

Som det forhåbentlig fremgår af fremstillingen, så kommer jeg nyskrubbet og lyserød hen til kantinen, passerer håndvasken og vil gå ind, da jeg bliver råbt tilbage. Jeg skal vaske hænder! Min indvending er at jeg under disse hygiejneforhold, er så ren som jeg kan blive - hvilket burde fremgå (kulør, vådt hår, varm og smådampende).

Min logik og viden om hygiejne var imidlertid ikke sagens kærne her, hvilket jeg overser. En ordre bæres ikke af sin hensigt og de mellemliggende handlinger mod målet, men af autoritet og lydighed. Når jeg trækker denne lille hændelse frem, så er det fordi, at jeg støder på dette fænomen igen og igen, og oplever det som et fænomen, der er grundlæggende og afgørende. Jeg trækker det også frem her, som en repræsentation for den disciplinering, vi fulgte i historieafsnittet.

Dette forhold, at sammenhængen mellem mening (værdier og mål) og så handlinger brydes af organisationens hierarkiske, autoritet og lydighed er med til at skabe helt grundlæggende vilkår i organisationen, som har afgørende indflydelse på de forståelses- og læreprocesser, der foregår i organisationen. Knud Illeris (1999) peger på, at Peter Jarvis som læringsteoretiker har beskæftiget sig med problematiske læreprocesser, som han opdeler i følgende: *Forforståelse* ("presumption"), som indebærer at konstablen på forhånd mener at have en forståelse af noget, og derfor ikke lægger mærke til nye læringsmuligheder. *Ikke-overvejelse* ("nonconsideration"), som indebærer, at konstablen måske opfatter nye muligheder, men ikke forholder sig til dem, fordi han er uvidende, magtesløs eller endog bange for, hvad det fører med sig. *Afvisning* ("rejection"), som betegner, at konstablen på et mere bevidst niveau ikke vil lære nyt i en bestemt sammenhæng. Jarvis' inddeling beskriver nogle af de reaktioner, som jeg oplevede hos konstablen, der afviste mere viden og indflydelse.

Disse tre læringstyper sammenfatter Knud Illeris under ét som *fejllæring* (Illeris, 1999: 79). Illeris siger videre om fejllæring, at "Det er kun på begrænsede områder, der entydigt kan skelnes mellem fejl og ikke-fejl. Og hvis eleverne (her konstabler og sergenter, CK) f.eks. altid får besked om, hvad der er rigtigt og forkert, hvad man ikke må, osv., så får de ikke udviklet deres dømmekraft, selvstændighed og ansvarlighed - det er svært at sige, at der er tale om fejllæring, men læringen er på en afgørende måde fejlagtig i forhold til den omverden eleverne skal forholde sig til." (Illeris, 1999: 80) For hovedparten af de konstabler, i hvis 'hverdag' jeg deltog, gjorde det sig gældende, at deres evne til at orientere sig i område, kulturer og konflikter var meget begrænsede, og at de var 'låst' til deres umiddelbart forsvarsmæssige eller kampmæssige funktion i organisationen. De 'bevægede' sig sjældent ud af denne 'trygge' rolle, hvor 'rigtigt' og 'forkert' kunne identificeres.

Illeris (1999) peger videre på at lydighed som omgangstone i læreprocesser og almindelig socialisation aktiverer modstrategier hos de lærende, hvilket er det samme som at sige de modtagende, nederste eller endog de passive og magtløse. Hos konstabler, som ikke umiddelbart blokerer for læring, vil det sjældent være *den tilsigtede* læring, som finder sted. Stik mod læringshensigten aktiveres akkomodative processer af restriktiv eller defensiv karakter - at konstablen forholdes information, og derfor ikke kan gennemskue hensigt eller mål med ordrer - som i øvrigt også løbende bliver ændret - og som derfor lærer, at han eller hun i hvert fald ikke kan lide eller forstå konflikthåndtering, serbere eller for den sags skyld sikkerhedspolitik, og at det ikke er et område, som konstablen eller sergenten fortsat vil engagere sig i. Det er sandsynligvis i dette læringsforhold, at en del af konstablernes passivitet og afvisning af viden, skal findes.

Modstand kan tage form af udviklings- og læringsprocesser, men de kan ligeledes tage form af *forsvar, afvisning, blokering* eller *fordrejninger*. Dette sker især, hvis "situationer og påvirkninger der opleves som truende, begrænsende eller i det hele taget uacceptable, ikke udløser en direkte modstandsreaktion - f.eks. fordi de ikke er så umiddelbart provokerende, eller fordi den pågældende ikke har overskud til at tage udfordringen op - vil der typisk i stedet ske en udvikling af et psykisk forsvar." (Illeris, 1999: 83) En lang række af de 'vandrehistorier' jeg hørte drejede sig om rang og hierarki, og fik netop form af de konkrete figurer, som udgjorde lejrens ledere. Det var således løjtnanterne, majoren eller obersten, der blev fortalt historier om. Hovedpointerne i disse historier var netop fjendtlighed og modstand mod denne autoritet. At en løjtnant havde været voldsom og meget truende overfor konstabler, at 7.9 ikke havde beskyttelsesplade i sin fragvest, bar ulovlige solbriller, hvad konstablerne ikke måtte, eller styr på en skid... Det er således ikke historier, der fortæller om opgaver, engagement, tillidsfulde, trygge og afklarede relationer.

Beordringen "Vask dine hænder!" bryder, som rækken af gentagne beordringer i øvrigt, sammenhængen mellem mål og handling, og installerer i stedet autoritet og en svag og uklar sammenhæng med mening.

Koder: mening, logik, værdi-mål-handling, autoritet, lydighed, styring og kontrol, rigtigt eller forkert, læring, fejllæring, forsvar, afvisning, blokering, fordrejning.

Kategorier: der er tre aktører i dette segment: en kaptajn, en konstabel og mig. Kaptajnen ønsker en korrekt autoritær handling fra min side, at jeg overholder *reglerne*. Jeg ønsker ikke at blive syg, og ønsker derfor ikke at stikke hænderne i det samme vand som alle andre, og mener at jeg er så ren som jeg kan blive, jeg læser reglernes *hensigt*. Konstablen retter ind, og gør hvad der står på opslaget uden videre refleksioner: det siger *loven*.

Der er efter min opfattelse tre kategorier i spil her: autoritær *lydighed*, *mening* og *fejllæring*.

Sprog

Jeg vil her gennemgå de sproglige ytringer, jeg har set sergenten indgå i og ytre sig i forhold til. Det drejer sig om følgende situationer: *Delta 26*, *hovedvagt*, *17-møde* og det gennemførte *interview*.

Delta 26

Jeg har tidligere analyseret en situation fra Delta 2.6, hvori sergenten, GV1 og NK-deling taler sammen i mellemgangen, se side 193. Men jeg gennemgår lige hovedtrækkene igen:

Samtalen mellem NK-deling og sergenten var en samtale uden specifikke talenominer, sætnings-

konstruktionerne var fra NK-delings side handlingsbeordringer, instrukser, tilladelser og fysisk kontrol. Disse sætninger ledsages af ris eller ros. Sergentens sætninger bestod hovedsagelig af spørgende sætninger. Kommunikationen var ud over at være beordrende også hovedsagelig envejs. Dette medfører problemer for sergentens opgaveløsning, da beordringerne ikke passer på den specifikke situation, og sandsynligvis heller ikke vil gøre det i fremtiden. Han vender derfor kommunikationen, og spørger til en konkret løsning, som NK-deling så ikke kan svare specifikt på. Dette resulterer i at sergenten konkluderer, at han da også kun kan få en skideballe for sine handlinger. Ingen af aktørerne ytrede verbalt overvejelser af mening, men ytrede sig mere kropsligt i form af mimik eller urolig motorik i retning af noget, der lignede kritik.

Der er klare og tydelige spændinger mellem NK-deling og sergenten, som ser ud til at bestå i at den korrekthed og de beordringer, som NK-deling fremfører ikke passer på sergentens situation, og at envejskommunikationen ikke åbner mulighed for tilpasning eller eget initiativ. Sergenten beordres, men gives hverken materielt eller ledelsesmæssigt vilkår, så han reelt kan efterkomme ordren og løse sin opgave. Sergenten giver udtryk for en forventning om at få en 'skideballe'.

Såvel NK-delings som sergentens efterstræbelse efter en korrekt næsten mekanisk opgaveløsning og ikke en situationstilpasset opgaveløsning, peger i retning af en organisation med begge disse kategorier som centrale værdier: korrekt og mekanisk opgaveløsning.

Koder: beordring, tilladelse, fysisk kontrol, ris, ros, envejskommunikation, manglende talenomin.

Kategorier: Hvad er der på spil her? En række handlinger beordres, instrueres og kontrolleres i en envejskommunikation. Dette peger på, at det centrale i sekvensen handler om styring af og kontrol med konstablernes handlinger, der skal være korrekte. Den overdrevne kontrol og kommunikationsformen gør situationstilpasning og opgaveløsning meget vanskelig, tung og tidskrævende for dem, som skal løse opgaverne.

Envejskommunikationen mellem de to aktører peger en organisation, som hviler på ulige magtrelationer. Hertil kommer, at en sådan handlingsstyrende kommunikation typisk medfører så fejlbehæftede handlinger, at mængden af kontrol øges sammen med mistillid.

Den mest centrale kategori her må derfor være *kontrol*. De sekundære kategorier er de kategorier, som gør denne kontrol vanskelig, ja næsten kontraproduktiv: mistillid, overdrivelse og envejskommunikation.

Hovedvagt

Ugen efter opholder jeg mig sammen med sergenten i COR, dels i PNMOT's bygning og dels i COR's hovedvagt, der hvor al ind og udkørsel finder sted. De følgende to sekvenser finder sted inde i den bygning, som udgør selve hovedvagten:

	...
Kold	Hey...
Hansen	Hey!
	....
Kold	hvad er det der for noget
	...
Hansen	det er bb-vagt

Kold	hvad..
Hansen	*blivende bestemmelser for vagten*
	...
Kold	nåh ok...
	.....
Kold	er det anderledes end i Danmark
	..
Hansen	næh .. der er altid .. der vil altid være et eller andet man skal .. hvad nu f.eks. i en situation med skarp . hvis man skal skyde på andre der .. jeg kan godt lide... hvad man skal gøre i vagten i tilfælde af at de giver alarm ... ooog.. der er nogle påklædningsbestemmelser og sådan noget .. det minder meget om eh.. normal vagt ..
Kold	..ja..
	...
Rasmussen	skal de have en blå seddel dem der...
Hansen	hva ... de der spejdere der..?
Rasmussen	nej .. dem der (peger)
	...
Larsen	skal de have en blå seddel hver gang
Hansen	...*mmm*...
Rasmussen	skal du med ud at køre også...
Larsen	tror jeg
	...

Da jeg kommer ind, sidder sergenten og læser i et støvet ringbind. Blivende bestemmelser for vagten. På mit spørgsmål om det er anderledes end i Danmark trækker han det at skyde med skarpt i tilfælde af alarm, og påklædningsbestemmelser frem, og når derved frem til at det ligner normal vagt. Derpå afbrydes han af en sergent, som vil vide noget om en kontrolseddel.

Det er kun sergenten som læser *blivende bestemmelser*, de øvrige konstabler læser Anders And, Basserne, KigInd og en enkelt (officersaspirant) læser en bog om de engelske SAS-soldater.

I stedet for selv at læse blivende bestemmelser spørger konstablerne konstant sergenten, hvad de skal gøre, og får sergentens fortolkede svar af blivende bestemmelser. Konstablen efterspørger den korrekte handling, og får den. Sergenten udgør således for konstablen i denne sammenhæng en statsamfund kategori, da han definerer og organiserer handlinger i dette rum. Forholdet mellem dem er beslutningsdygtigt/aktivt-passivt/uvidende.

Omgivelser. Vi sidder alle i uniform. Bag min ryg står der M95'ere og fragmentationsveste linet op, på bordet står radioen, som konstablerne taler med chaufførerne over. Vi er en del af COR's kontrolsystem og ydre forsvar.

Koder: bb-vagt, central viden, aktiv-passiv, vagt, kontrol, regler, våben, skyde, alarm, påklædning, kontrol og forsvar.

Kategorier: Bilerne som kører ud skal melde, at de er ude, så bataljonen ved dette, og kan eftersøge den, hvis den ikke returnerer indenfor et givet tidsrum. Dette sker gennem kontrolsedler. Ved returnering til COR kontrolleres det ligeledes at soldaternes våben aflades ned i nogle rør, som forsvinder ind i noget sand, der kan stoppe et projektil uden at nogen kommer til skade. Fremmed adgangen

til lejren kontrolleres ligeledes. F.eks. er der en tavle i bygningen, hvorpå der hænger alle de legitimationsskilte som de ansatte har fået udstedt. De henvender sig ved ankomst, og får udleveret deres skilt. Andre som ikke har skilte, f.eks. NGO'ere bliver accepteret ved en radiohenvendelse til TOC'en, KIH eller en officer.

Den overordnede og samlende kategori ser ud til at være: *sikring* mod angreb.

Hver dag blev udfyldt med vagt ude på indkørselsvejen, og småsnakken inde i selve vagthuset. En sekvens handle typisk om de forbipasserende, som udgjorde den aktivitet der var at være opmærksom på, og jeg har derfor følgende sekvens ud:

	...
Hansen	ham der kommer gående der ude . ikke ... han er nok den officer .. jeg har kendt der er steget hurtigst i graderne..
Frederiksen	der.. hvad???
Hansen	der er steget hurtigst i graderne
Frederiksen	hvorfor
Hansen	han var løjtnant . daa.. jeg gik på sergentskole
Harder	han er kaptajn?
Hansen	ja
Rasmussen	han er ikke politisk udnævnt
Hansen	jo
Rasmussen	..nåååh..
	...
Frederiksen	er han så også dygtig eller...
Hansen	jah han er rigtig dygtig . pisse dygtig...
	...
Frederiksen	hvor kommer han fra
Hansen	han kommer fra Jylland et eller andet sted...
	...
Kold	men han *er* kun løjtnant
Hansen	hva' sir' du
Kold	han er kun løjtnant
Hansen	præmierløjtnant
Kold	nåh ja
Harder	hvordan fanden er han så blevet kaptajn
Hansen	han er politisk udnævnt
Harder	men hvordan kan han stige to grader
Hansen	jamen altså han var løjtnant da jeg var på sergentskole, der . der ... og hvad det hedder så blev han jo eeeh... færdig på officersskolen der
Harder	og nu er han så altså præmierløjtnant af reserven
Hansen	neej han er... fra mili...
Harder	*fra HO* ..
Rasmussen	mmm
Harder	nå... *for fanden*..
Rasmussen	når du kommer hjem så er du bare en almindelig civilist
Hansen	..jamen . altså hvis det var helt rigtigt ... så kunne han slet ikke blive det . for man skal .. for hvad det hedder .. man skal have været i funktion som præmierløjtnant 1 år før

	man kan blive . ehm . hvad det hedder . præmiereløjtnant..
Harder	han skal også på VUTI jo
Hansen	hva'
Harder	han skal også på VUTI
Hansen	jamen han er jo politisk udnævnt jo
	...

I ovenstående segment småsnakker sergenten med konstablerne om en forbipasserende officer. Det var den officer, som jeg boede sammen med de første par nætter efter min ankomst til COR. Sergenten kommenterer, at denne officer er den, som er steget hurtigst i graderne. Han markerer herved en sammenhæng i sin opmærksomhed mellem officer og grad. I deres undersøgelser af denne ytring stiller to konstabler hver sit spørgsmål, der hhv. går på om han er dygtig og på om han er politisk udnævnt. Derved italesættes en antagonisme mellem disse to forfremmelsesårsager. Og det ligger i luften, at politisk udnævnelse ikke rigtig tæller. Det lader til at såvel konstablerne som sergenten har svært ved at finde motiverne bag den politiske udnævnelse. Her lader alt sig åbenbart gøre. Men 'hvis det var rigtigt', som sergenten siger, så kunne denne udnævnelse da heller ikke lade sig gøre. Den politiske udnævnelse er således ikke rigtig, følger ikke *reglerne*.

Hvad dygtig vil sige, definerer sergenten ikke. Det kunne jo være, at officeren var politisk dygtig, eller det kunne også være at han var dygtig i 'rigtig' og korrekt forstand, dvs. dygtig til at overholde reglerne. Mit bud er at det er den sidste fortolkning, som sergenten udfolder.

En af konstablerne sætter det hele ind i en anden ramme, og holder deres 'karrierer' op mod, at de efter denne udsendelse igen *bare* vil være almindelige civile.

Koder: officer, grad, dygtig, politisk udnævnelse, regler og civilist.

Kategorier: Det centrale tema her er officerens grad, som peger på et samlende begreb: *karriere.* Denne karriere bliver forsøgt begrundet i dygtighed eller politisk udnævnelse. Begge disse forståelser forsøges indholdsudfyldt, f.eks. med regler, men efterlades dog åbne for yderligere indholdsudfyldning. Kategorier: *karriere*, *regler* og *magt*.

17-møde

Jeg gennemgår i det følgende et 17-møde, som 'min' sergent og jeg selv deltager i, se side 216. Det er således ikke sergentens egne ytringer, men den *kontekst,* han indgår i, og den position han udgør, som dette 17-møde beskriver. Det er ikke mange ytringer sergenten kommer med, men de ytringer I læser her, dem hører og forsøger sergenten også at afkode og bringe videre til sin gruppe.

Officersgruppen var ikke gået til 17-møde endnu, da vi kom, men hyggesnakker bare om løst og fast. Da jeg trådte ind, bliver jeg drillende modtaget med en ydre korrektion af min påklædning, og hvor jeg har hænderne. Jeg bliver i denne sammenhæng indholdsudfyldt med: "rekrut", og kan derfor gå ud fra, at den korrektion, jeg udsattes for egentlig tilkommer en rekrut. At rekrut bruges som 'nedsættende' betegnelse eller som et skældsord i forbindelse med korrektionen fortæller, at rekrutten står lavt i rang, og at en rekrut er én man som officer korrigerer på, 'retter op':

	…
2.5	..Davs! (glad løjtnant…)
	…Hej Kold få hænderne op af lommen!!

0.0	Hej! (griner)
	.. og få lukket din lårlomme!!
1.0	... sådan??
2.5	Rekrut!
	.. Næste gang bliver det ...
1.0	(Griner) ... jeg skal jo kunne få fat i min mobil og..
NK	Jeg selv fløj til Paris fra Bosnien . og det er altså også en større operation at komme dertil fra Banja Luka . det kostede mig spidsen af en jetjager ..
2.5	Spidsen af en jetjager!!?!
NK	.. til gengæld så jeg hen over Frankrig . vi sad . fløj over skyerne det meste af turen . der så jeg en Mirage 2000 komme bragende for fuld skrue totalt lodret ... jeg sad og kiggede ud på den anden side af ruden .. wooow kom han ... de har sikkert bare lavet sådan en sjov alarmeringsøvelse, hvor de skulle lege det der det var . det rutefly . det skulle bare interceptes . simpelthen . kæft hvor så det godt ud
2.5	Stjernepsykopat, mand!!
NK	Ja, men han har sikkert skreget af glæde...
0.0	Han tog den store elevator..
2.5	Ja, er du sindssyg!!
NK	De siger at fra den forlader Jorden og så han trækker den op . fuld afterburner . så tager det 12 sekunder til han er i 4 kilometers højde
2.5	Aahh .. 12 sekunder!!
NK	.... det går altså fremad!!
2.5	Ouiiiiiiii...
	(grinen)
NK	Ja, han har det brede smil på ...
	(grinen og Ja ha..)
NK	Jeg så et billede . det var den danske F16, der havde et kamera bagpå og det kom ud . lavt henover . jeg tror det er Skrydstrup . og der flyver den bare en 800 kilometer eller sådan noget lignenede hvor den trække hen over Jorden og den forsvinder .. hurtigt
2.5	.. det er helt sindsygt!!
	...
	.. tænk på at det har vores forsvarschef lavet .. alle de der tricks
NK	Jamen han har lavet alle de der tricks der kan laves . han er bare aldrig blevet snuppet..
2.5	Han har bare ligget og tonset rundt i sådan en F16
NK	Han er en af de danskere . han er en af dem der har flest flyvetimer i en F16, nogensinde, .. der er en der har slået hans rekord .. såh
2.5	Så har han bare ikke lavet andet end at sidde oppe i det der fly der...
NK	Nej ... han er testpilot i USA, ham . en dansker .. han har lige fået et øh . jah, et guldmærke i testpiloteri...
	(grinen)
2.5	Bare sådan et guldmærke her . man kan sy på..
NK	Det er ikke et der bliver udleveret særlig tit, så det er meget . det er meget godt klaret ….
2.5	Du kan gå ind til forsyneren og få det ...
	(grinen)
	...

Snakken i rummet er allerede begyndt med en ’røver’, en af rigtig mange ’soldaterhistorier’ om en

leaverejse fra Kroatien til Spanien. At arrangere en leaverejse indholdsudfyldes med en ’operation’, og omkostningerne til rejsen indholdsudfyldes med ’spidsen af en jetjager’ peger på selvreference, at handlinger bliver korreleret med begreber og handlinger fra den militære verden.

Denne korreleren medfører en ny soldaterhistorie om en ’Mirage 2000’ som beskrives at gennemføre en ’alarmeringsøvelse’. Denne ’alarmeringsøvelse’ indholdsudfyldes med ’sjov’, og som noget der ’så godt ud’, og som sikkert medfører ’det brede smil’, og at piloten ’skreg af glæde’.

Fra denne ’røver’ fortsætter fortællingen over en F16 historie til en historie om forsvarschefen, der indholdsudfyldes med, at han har lavet ’alle de tricks’. Fortællingen rummer en værdi og motivationsbeskrivelse som ’sjov’, og rummer samtidig en rammebeskrivelse som ’værdi’ og ’aldrig er blevet snuppet’ som udtrykker NK’s erfaring med organisationens ’kontrol’. Forsvarschefen indholdsudfyldes herefter med ’flest flyvetimer nogensinde’. Han indholdsudfyldes således i første omgang med ’bedst’. Denne position etableres der dog hurtigt et konkurrerende forhold til, idet en anden pilot trækkes frem, som ham, der har en ’rekord’, og derfor har fået et ’guldmærke’. Denne sidste del aktiverer Forsvarets interne konkurrencekamp, som handler om at være bedst og opnå karriere.

Disse ’røvere’ læser jeg som fortællinger, ’værdimarkører’. Markeringen i disse fortællinger tolker jeg derfor således, at øvelser forbindes med ’sjov’ og ’glæde’, men hvor det handler om ikke at blive ’snuppet’ i forbindelse med kontrol.

Fortællingskæden er således hertil: ferie, operation, spidsen af en jetjager, Mirage 2000, forsvarschef (bedst)(karriere), tricks (sjov, værdi), aldrig snuppet (kontrol)

Efter denne hyggesnak, slår NK over i en anden tone, som er mere fortrolig. Han fortæller ’os’, PNMOT, derefter at ’de’, SPJESK, har ’aflivet’ en GD:

	...
NK	Nå, I kan lige så godt høre det – spejderne har aflivet en GD . 4 vådeskud med LMG ind igennem siden , døren ...
2.5	Hvad har de?!??
NK	... og 9 udgangshuller ... en GPS smadret, en antennesokkel smadret, en .. en ..
2.5	De har aflivet en .. ??
NK	Jah . den har det ikke så godt længere..
2.5	De har skudt på en ..
NK	Nej den . den kan sagtens køre . den er . den er bare lidt ekstra ventileret
2.5	Den er bare lidt kamphærget
NK	Det vil du også have i din...??
2.5	Ja det vil jeg også ...
	... øøhmmm hvornår er det sket?
NK	I dag
	…Lige inden Forsvarschefen var der...
1.5	Jeg kommer lige oppe fra SITcenteret . og der var intet . der står *intet* i den vagtrapport andet end kontrolopkald!!
2.5	*Hvem* af jer .. kan I finde ud af hvem af jer to, der er VO?
1.5	Som sagt det plejer 4 at...
	.. men altså hvis du har aftalt noget andet

0.0 Sad der nogen inde i den?

NK Nej de var stået ud af den .. men altså de var gået ind der lige hvor de havde haft deres ben . fuldstændig . altså du kan se . jeg har set billeder af den . de er gået ind sådan et stykke over . du ved . hvor de har deres gevær siddende på indersiden af døren . de er gået ind sådan et stykke oppe over døren . den der gummiliste vi har ude på ydersiden af døren . sådan en ... der er ligesom...

0.0 Snakker vi om en GD?

NK Ja..

0.0 Nåh OK!

NK .. sådan en fenderliste nærmest . der . der hvor de er gået ind . de er gået ind i håndtagshøjde og så er de gået ud ovre i den næste ovre i den anden side ..
.. det altså . den ku´ ha´ klippet benene af to mand .. også fordi projektiler når de går igennem fragmenterer . så der 4 indgangshuller, men der er 9 udgangshuller . sådan en masse små dejlige spændende splinter ..

0.0 Hvad sker der med sådan en mand?

NK Pffff ... jah, jeg ved . jeg ved .. sidste gang jeg var afsted da var det standard 1500 kroner.. hvis du skød et vådeskud .. øh .. så han får nok en bøde ... jeg tror ikke han bliver sendt hjem . men jeg ved det ikke .. det kommer lidt an på hvad han egentlig har gjort med sit LMG . tænk på et LMG . der har du et maskingevær, hvor der skal være bånd i . og for at du skal skyde, skal du tage ladegreb og du skal påvirke aftrækkeren .. du *skal* have taget ladegreb . og det må han ikke ... han må ikke tage ladegreb . hvis han efterser LMG´et så skal han løfte låget op tage båndet ud . kigge ned . er der noget . og der kan ikke sid . altså i et LMG kan der ikke være en patron i kammeret . ikke ligesom i et gevær, hvor du tager ladegrebet og så sidder det der ..

0.0 Ja.. nå..

NK Det man gør er man spænder bare fjederen så er der er en fanghoved, der fanger øh bundstykket . den låser det . og så sidder den tilbage .. og den fanghoved den skal *altså* påvirkes . Der faktisk noget der spænder den fanghoved så den kan ikke blive tilbage eller den kan ikke flyve frem eller sådan noget . så der skal altså ske noget ydre for at påvirke den ...

0.0 Ja .. Så har han stået med det sådan her, eller...?

NK Nja aj .. han har . han har nok stået med det sådan her . det må han næsten have gjort fordi . det passer med hvis du har LMG´et her og var piben også . så er han lige i dørhøjde . men altså vi skal bare være glade for at der ikke er nogen der er kommet galt afsted vil jeg sige og så er vi glade for at ikke lige Forsvarschefen var der...

0.0 *Jah* for *satan..!!*

NK Så ... for fanden man de kunne have aflivet Forsvarschefen . det kunne da have været . altså . prøv lige . prøv lige at forestil dig det .. forestil dig det

0.0 Faldet i kamp!

NK God aften det er .. vi bringer lige en meddelelse, Forsvarschefen er blevet skudt af egne enheder i Kosovo

0.0 Ja!!
.. Men det var spejderne .. var det oppe på 01? . Nej det har det ikke været . for..

NK Jeg ved ikke hvorhenne det er de har gjort det ... såe...

0.0 Fuha...
.....

2.5 *Oh shit!! .. Shit!! Møde! Vi skal til møde ..*
...

Markøren 'Nå' markerer en overgang fra et tema og til et andet, hvilket samtidig kan være et 'sfæreskift' (Bech-Jørgensen, 1994), hvilket det også viser sig at være i dette tilfælde, nemlig et skift fra den kammeratlige NK, der deler *hverdagslivssfære* med os, og til *institutionens* NK, som indgår regulerende, konkurrerende, inkluderende og ekskluderende i denne organisation. Historien om vådeskuddene, ser ud til at være en inkluderende/ekskluderende, da den sættes ind i en 'os/dem' fortællingsramme om underafdelingerne hhv. SPJESK og PNMOT. Dette peger umiddelbart på et organisatorisk konkurrenceforhold mellem SPJESK og PNMOT.

GD'en bliver *personificeret*, idet dens skader betegnes som 'aflivet', 'den har det ikke så godt'. Beskrivelsen af GD'en ændrer sig så herefter til 'ventileret' og 'kamphærget', som mere peger i retning af at være 'rå', 'modig', 'fanden-i-voldsk' og 'erfaren' - lidt John Wayne-agtig. Dette lader til at have en vis status, da en af løjtnanterne (for sjov) siger "..det vil jeg også (have) .."

Til spørgsmålet om tidspunkt bliver svaret: 'lige før Forsvarschefen var der'. Forsvarschefens tilstedeværelse lader til at være den autoritet alt viser hen til, idet begivenheden ikke tidssættes efter *uret*, men snarere placeres i forhold til Forsvarschefen. Forsvarschefens tilstedeværelse ser således ud til at fylde en del i NK's opmærksomhed og orientering. Jeg tolker denne henvisning som en vertikal hierarkisk autoritær orientering.

Vagthavende officer undrer sig over oplysningen, da han *'intet'* har kunnet se om dette i SIT-centerets dagsrapport. Han ser ud til at være tæt på at antyde, at det er udeladt eller tysset ned. Hans reaktion kan også referere tilbage til et konkurrerende forhold mellem SPJESK og PNMOT.

Jeg spørger NK til flere informationer, og får dels informationer om LMG'et, og dels informationer om hvordan han tror organisationen reagerer på disse vådeskud: 'standard 1500 kroner (for et vådeskud)..', '..han får nok en bøde..' og NK tror ikke han bliver 'sendt hjem'. Men dette kommer an på, hvad han har gjort med sit LMG.

NK's forestilling om organisationens reaktion er straf i form af bøde eller hjemsendelse. Han nævner ikke gennemgang af sikkerhedsreglerne, mere hvile, flere om opgaven, sikring af telte, hvorfor rengøring af LMG'et fandt sted lige ved siden af et telt og en GD, samtaler, vedkommendes forskrækkelse og efterfølgende sindstilstand, vådeskuddenes påvirkning af gruppen det ramte, osv. Han kommenterer at det er godt ingen er kommet til skade, og nævner så igen forsvarschefen, at det var godt 'at ikke lige Forsvarschefen var der'. Igen en autoritær betoning og orientering.

Vi rejser os og forlader o-rummet, går op ad trappen og ind i briefinglokalet. Der er allerede folk, som sidder og venter på briefing, og der snakkes…

Selve det officielle 17-møde skal til at begynde nu, og de fleste har indfundet sig, og sat sig på deres pladser:

	...
Snakken	Skal du ha´ et nyt ud .. eller hva´ ska´du ha´et nyt ur? Et TagHeur ... pas på hvad for et du vælger...

(fortsat støvletramp og stoleskramlen...)

	...
NK	1.5 er du ved at være samlet?
1.5	Ja, samlet!
NK	2.5!?
2.5	Samlet!
NK	3.5!?
3.5	Samlet!
NK	4.4!?
4.4	Ja
NK	Godt . VO!?
2.5	Oooh .. ead .. er med e-nine
3.5	Ja .. hvo intet vover ...
	(grinen)
	...

Her spørger NK delingsfører 1.5 således: "1.5 er du ved at være samlet". Det, jeg undrer mig over i denne sætning, er, at han spørger en person, men benævner denne ved funktion, kaldetal, 1.5, ligesom det undrer mig, at han siger 'du' om en kollektiv størrelse, første deling. Delingen ser i denne konstruktion ud til at være lig 1.5, og 1.5 er et kaldetal, og ser derfor ud til mere at være en funktion end en person.

Jeg læser måden spørgsmålet stilles på således: at 1.5 er samlet viser tilbage til et hierarki, sandsynligvis et autoritært sådant. Tiltaleformen er desuden stærkt mekaniseret. Hvis 1.5 er lig gruppen, er det han, der udgør al autoritet, al refleksion, og sandsynligvis vil dette bevirke at såvel indrepsykiske og gruppeprocesser nedsættes eller hindres. Måske stammer den megen brok herfra. Det samme gør sig gældende i det forhold, at personer i den daglige tale reduceres til kaldetal og funktion. Det er højst sandsynligt begrundet i, at det er praktisk, gør det lettere at huske, men det medfører samtidig en mekanisering eller tingsliggørelse af de mellemmenneskelige relationer. Funktioner kan man flytte, bytte, skifte, osv. uden det store besvær, og uden at føle det store tab, hverken i gruppen eller som person.

	…
NK	Så har jeg så en kommentar til eh .. Smedeholm assisteret ved 00 .. Spejderne har i dag fået aflivet en GD . de har afgivet fire vådeskud med LMG . der var en igennem . eh . så vidt jeg husker højre side dør . øh umiddelbart . i håndtag højde . derinde fragmenterede projektilerne . så der er ni udgangshuller i den anden side . de der projektiler er gået igennem lige netop der, hvor folk havde haft deres ben hvis der havde siddet nogen i GD´eren . nu har de så nøjedes med at smadre så vidt jeg ved en kiggert . i hvert fald en GPS og øh .. jeg tror at også . at det var en at det var en antenne . det kan jeg sgu ikke huske helt .. for at man skal afgive fire .. ee . skud med LMG . så skal man jo altså have taget et ladegreb . og man skal have taget et ladegreb mens øh der var bånd . i . og man skal også have påvirket aftrækkeren på en eller anden måde eller ha´ kastet med LMG´et . det er jo ikke sådan . den skyder jo ikke bare lige af sig selv . selvom et LMG godt nok en gang imellem har sit eget liv . sådan føles det i hvert fald nogen gange . så skal man altså gøre nogen ting . og ud fra det her det skal vi altså lære af og sige . det skal vi eddermame ikke gøre . der er ikke ret mange ting der er mere amatøragtige end at skyde vådeskud, hvor man ka´ risikere kammeraters . eh og . kollegernes liv og førlighed . og som jeg sad der og tænkte for mig selv . det var *kraft stejleme* godt Forsvars-

	chefen ikke sad inde i den GD der .. altså så . den havde ikke været god . den er ikke god nu . men den havde eddermame ikke været god der . så .. det . viser det her det er ligesom en reminder, hvor vi skal sige til os selv . at det her det skal vi satme ikke gøre . det er i orden de gør det . men vi skal ikke gøre det . og . ehm . jeg er sikker der vil blive taget nogen . ehm . skridt i . ehm . strafferet.. . retning . mod ham der gutten, der har gjort det . jeg ved ikke hvad . og der er ingen grund til at starte rygter op, hvad det skal være . men *en ting* skal vi i hvert fald være *helt sikre på* . det . det her det er ikke noget SPJESK skal drilles med i dag for de er oppe og køre over det her .. og den er til dig senior!!
0.5	Det skal jeg ...
NK	Nej ikke i dag . i morgen måske .. i morgen kan du fabrikere en skydeskive eller ... et duelighedstegn, der ...
0.5	Hvor han står med et LMG og...
NK	Men hvorom alting er . det er det første liniekompagni i .. her i Oluf Rye, der har lavet vådeskud, hvor det plejer at være Stabskompagniet . det skal også være det sidste liniekompagni der gør det ..
4.4	Var det inde i lejeren, eller hvad?
NK	.. det tror jeg!?
0.5	Det havde ellers været meget passende, jo . nu lykkedes det jo flyvevåbenet at aflive den gamle Forsvarschef som var en sømand . så kunne vi jo som hæren aflive flyvevåbenets .. (grinen) .. og så har vi jo så lavet en cirkel der .. (grinen)
NK	.. Ja ... jeg tror at der er rigtig rigtig mange der er glade for at der kun er sket materielskader . Og jeg kan fortælle jer, at en GPS den virker ikke mere efter at den har fået 772 projektiler igennem displayet og det har den . den er altså bare smadret .. hvis man nu vil have noget at gå og grine af så er det hele altså på billeder...
0.5	Er det skadefro .. ?
NK	.. nej nej ikke spor . men jeg skal måske tale med mine . gamle klassekammerat i aften .. eller . nej i morgen skulle jeg måske vente til ...
2.5	Er I klassekammerater?
NK	.. nej, nej . det er ikke min klassekammerat . vi bliver heller aldrig kammerater
2.5	Hansen .. hvem er det? ...

Dette afsnit vil jeg i sin helhed betegne som et inkluderende og konkurrerende afsnit, hvor de konkurrerende aktører er hhv. SPJESK og PNMOT. NK informerer om vådeskuddene, og knytter flere bemærkning til dem, som viser dette konkurrenceforhold: ’og ud fra det her skal vi altså lære af og sige . det skal vi eddermame ikke gøre’, ’det er i orden, at de gør det . men vi skal ikke gøre det’ og ’SPJESK skal drilles’, altså et konkurrerende forhold de to underafdelinger indbyrdes.

NK trækker igen Forsvarschefen ind i denne sammenhæng. Og bemærk, at Forsvarschefen slet ikke var til stede, da vådeskuddene fandt sted: ’..og jeg sad der og tænkte for mig selv . det var *kraft stejleme* godt Forsvarschefen ikke sad inde i den GD der …’. At Forsvarschefen så konstant tilbagevendende trækkes frem angiver NK’s orienteringsramme.

Hvad der skal ske med ’synderen’ udtaler han sig om i det følgende: ’. og . ehm jeg er sikker der vil

blive taget nogen . ehm . skridt i .ehm . strafferet.. . retning . mod ham der gutten der har gjort det.' Jeg opfatter dette som en autoritær orientering efter den højeste autoritet i området eller organisationen, og en opfattelse af, at organisationen vil straffe som reaktion på uheldet.

Ud over konkurrenceforholdet til SPJESK kommer NK ind på andre underafdelinger, og placerer herved disse i organisationens uformelle statushierarki: 'det er det første liniekompagni (…) hvor det plejer at være Stabskompagniet. Såvel SPJESK og PNMOT ser derfor ud til at rangere højere i rang end Stabskompagniet. Jeg blev til tider også drillet med, at jeg havde 'Stabshale', når jeg havde glemt at spænde fragvestens inderste bælte, så det hang ned bag benene på mig. Ved i dette drilleri at indholdsudfylde denne forglemmelse med Stabskompagniet, giver NK indtryk af at Stabskompagniet er lattervækkende utjekkede, fumlefingrede og uvante, hvilket ikke i denne sammenhæng ikke er i overensstemmelse med selvreferencen.

Dernæst inddrages Forsvarets værnsrivalisering, som får form af det tragiske flystyrt, hvor den tidligere Forsvarschef, under indflyvning styrtede ned ved Færøerne.

Efter denne gennemgang markerer NK igen med 'Godt!' et sfære- og temaskift, fra et inkluderende og konkurrerende afsnit til et rutineafsnit i dagsordenen, hvor mødestrukturen således genoprettes.

Herefter er det hver enkelt deling, som fremlægger, hvad de har gennemført af opgaver, hvad de har opdaget, lært og hvilke erfaringer de kan dele med de andre. Denne gennemgang starter med første deling og slutter med fjerde deling. I tilfælde af delingsførerens fravær er det NK-deling, som overtager, og enkelte gange er det sergenter, som specifikt fortæller om en opgave og dens løsning.

	…
NK	... det .. Godt!! Tilbagemeldinger fra dagens patruljer!?
	.
	1.5 . har du noget!?
1.5	1.1!
1.1	Jeg har kraftedeme ikke noget allerede nu ..
NK	Ja, og det er pissegodt . det du har lavet Bo det skal du også have credit for en gang imellem . også selvom du kun er LMG´er
1.1	OK .. vi har været i Gonje og Donje Virasj og så har vi været i Capre. Vi var først i nedre Virasj . og vi spurgte angående Påsken og . eh . Jasahari og Ramadan og alt det andet der har været der . han havde stort set ikke noget at fortælle andet end at Påske det blev brugt til at besøge familie og venner og slutningen på Ramadanen den blev brugt til at samle får og slagte dem eller penge ind og give dem til fattige folk .. eller fattige familiemedlemmer eller fattige venner . noget i den stil ... dun dun dun .. de var utrolig glade forrr .. Røde Kors og . ee . CIMIC og de NGO arbejdere der er gjort derude omkring de havde fået genopbygget 28 huse det er så i den nedre del af Virasj . andet er der ikke at sige . så var vi i øvre Virasj og talte med den gamle talsmand som hed . eee . Musel Bermi . eller noget i den stil . og han var . havde været politisk aktiv i ca. 20 år for LDK . dut dut dut dut dut . hvor vi ellers har ham ... (bladrer i sine papirer) ...
NK	Prøv at springe til Supce!
1.1	Supce!? .. jaaah... eeh...
NK	Det har lidt interesse for de to kan være ...
1.1	Det kan vi godt . vi springer direkte til dem vi talte med i Capre ..... dut dut dut .. jar der talte vi med en gammel mand, der hed Katen Hasarin på 61 år de var ved at bygge

deres hus op igen da vi talte med ham . og han påstår at dem oppe i Supce . de har tungere våben .. liggende . altså tungere våben end Kalashnikov og alt muligt andet snask . og de mener også de går over bjergene og skyder ned på dem . på deres huse..
2.5 Ja det . det har han sagt i et stykke tid!
1.1 Angå.. . angående de uroligheder . eller den demonstration der var ude foran checkpointet i går så mente han også han vidste hvem det var .. og dem er der også et navn på ..
2.5 Må jeg høre!!
1.1 .. Og det var en der hedder Ourus Ouchelchi ...
0.5 Kender ham!
.. Ourus !
1.1 ... og så er der en anden balademager der også . som han også nævnte . der hed Blaga og hans søn Sara Kasanovich ..
(småmumlen..: han må være homo .. grinen)
NK Sørensen . lige et øjeblik!!
1.1 .. og den sidste gang der er blevet skudt fra bjergene ned mod fra byen . det er 2-3 uger siden..
3.5 Er der blevet skudt for 2-3 uger siden???
1.1 Ja!
NK Ja . nu skal vi selvfølgelig tage..
1.1 Det er påstanden fra ham
3.5 Hvor gammel var han?
1.1 61!
NK Jah .. vi skal være opmærksom på de ting som folk fra Capre siger om . om folk fra Supce og . og omvendt . det skal vi tage med et gran salt . men Bo her . han har fået nogle gode informationer som vi selvfølgelig skal have kontrolleret . begynder vi at få de samme informationer fra flere forskellige mennesker . så begynder det at blive interessant . og her er det specielt vigtigt synes jeg, 2.5 at . i . sammenhæng med det der, du oplevede med de navne og de folk du har fået at I lige jer sammen og krydstjekker om . om der er nogen . nogen . øh . sammen . øh . samme navne der kommer frem der . og du skal få . skrevet . verdens . bedste patruljerapport..
1.1 Den er i fuld gang!!
NK .. og det var det vi aftalte . at den skal være færdig senest i morgen så den kan blive smidt op til eee .. EO1 . så kan Krogsgaard holde sig væk fra checkpointet og sidde og læse kopier i stedet for..
1.1 Ja han skal bare holde sig væk
2.5 Kan jeg få en kopi til mig også..!
NK Men jeg synes Bo, at det er et godt arbejde det I har lavet der
... har . du . mere 1.5?
1.5 Nej, vi har ikke..
NK Nåede . I på . hospital?
1.5 Skal jeg ..
NK Du havde jo en succesoplevelse ..
1.5 ..fortælle lidt om det?
NK Ja, det synes jeg næsten!
1.5 . Ehm .. Jo! .. Vi var nået ud på hospitalet i Zubin Potok og øh . fik . øh . lånt en tolk fra . øh .. fra UNMIK, idet at ham direktøren derude, der ikke taler engelsk som der står i papirerne så hvis du har det stående et eller andet sted også, så kan du godt slette det,

det gør han ikke .. øøhm .. så vi lånte en tolk og øh talte med en der ude som stod for planlægningen af det arbejde der var til daglig . øh .og vi har prøvet at få dem til at være med på en ordning, hvor vi kører derind og melder hvis der er nogen der er syge og dårlige ude i bjergene . øh . og de så kan stil noget mandskab til rådighed til at vi kan køre en joint patrol med dem . ud og få tilset de her syge mennesker ude i bjergene . eh . det sagde de go for her i dag . og . øh . fra nu af kan man om øh onsdagen klokken 10 kigge forbi på hospitalet der, hvis man øh har nogen der er syge eller dårlige ude i områderne så kan man øh . man skal nok lige tale lidt for sin syge moster for det er lige i opstartfasen det her øh så . så hav tålmodighed . men ellers så kan man . principielt . få en sygeplejerske eller en læge med derfra . ud i bjergene og få set på alle de mennesker der er syge eøhm . jeg prøver samtidig at få NGO´erne til at kontakte hospitalet for at øh skaffe noget ekstra medicin idet de nu har fået et noget større opland af patienter .. slut!

NK Det er godt!

...

Prøv lige og stik over forbi Hulgaard også . og fortæl ham det her .. lægen .. fordi de har før . den tidligere læge havde et samarbejde med diverse hospitaler det kan være at han reagerer på det . også tag lige . og fortæl ham det her evt. navnet på lægen .. og hvis vi har kørt med en læge . få navnet på ham og .. meddel det til papa doc derovre . så kan det være at han kan få et eller andet formelt samarbejde i gang .. den vej igennem også..

1.5 Ja det skal jeg nok..

NK Men husk på det her! .. Onsdage klokken 10, hvis der skulle være noget . jeg tror i hvert fald dig 3.5 du må da . havde da et behov derude..

3.5 Ja!

NK .. så det er bare at tage den

..

Da 1.5 skal fremlægge, giver han opgaven videre til en gruppefører, som åbenbart er uforberedt eller som under alle omstændigheder bliver så overrasket over at få opgaven, at han protesterer med, at han ikke er færdig.

Sergent 1.1 giver derpå en fremstilling, som gengiver den lokale befolkningsmæssige opdeling i serbere og albanere, og knytter til disse grupper religiøst orienterede handlinger i form af påske og ramadan. Herefter kommer han ind på genopbygningen og nævner at dem der har talt med giver udtryk for glæde over CIMIC og NGO.

Han begynder at 'fortabe' sig i detaljer, og NK bryder ind, og beder ham fortælle om landsbyen Supce. Ved at gøre det tildeler NK Supce særlig betydning og værdi.

Historien om Supce går på, at 1.1 har talt med nogle beboere i Capra, som fortæller at beboerne i Supce har 'tungere våben end Kalashnikov og alt muligt andet snask', som de bruger til at beskyde byen med.

Der har været demonstration i Zubin Potok, og den person, 1.1 har talt med, mener endvidere at vide, hvem det var. Her kobles der således fra en demonstration til en enkelt person, og i forlængelse heraf indholdsudfyldes demonstrationen med 'balademager'. Denne balademager bliver dernæst indholdsudfyldt således: 'han må være homo'.

NK samler op på det fremlagte på følgende måde: ’. men Bo her . han har fået nogle gode informationer . som vi selvfølgelig skal have kontrolleret . begynder vi at få de samme informationer fra flere forskellige mennesker . så begynder det at blive interessant’. Denne fremstilling er interessant, idet den næsten udtrykker ordret, hvad officerer lærer om efterretning: at der først indhentes en række mere eller mindre tilfældige informationer. Og at disse først bliver til efterretninger, når de gentages af flere kilder. Dette afføder opfølgende opgaver i form af, at informationerne skal krydstjekkes efter gentagelser af navne.

Der ser umiddelbart ud til i denne fremgangsmåde at ligge en højere grad af fokus på personer og deres handlinger end på kollektive sociale processer. Dette fokus kan hænge sammen med bataljonens indre opbygning, hvor lederen så at sige udgør al offentlighed, og hvor ytringer *’tillades’* snarere end, at de udgør *grundlaget* for ledelse: definition af vision, fastsættelse af mål og beslutning om konkrete operationer og handlinger.

NK roser såvel gruppefører som delingsfører: ’Men jeg synes Bo, at det er et godt arbejde det I har lavet der..’. Jeg observerede allerede på pilotstudiet, hvad jeg oplevede som meget selvros. Det var både mængde og form, som undrede mig.

Såvel mængde som form er specifik for denne organisation, hvilket gør at jeg opfatter ros må have en funktion i denne organisation. Hvad betød den, hvad var funktionen?

Jeg oplever generelt organisationen og omgangsformerne som autoritære og hierarkisk struktureret, at der er en tydelig forskel på feltets aktørers indflydelse og handlinger. Rose-handlingen ser ved gentagen iagttagelse ud til at ske oppefra og ned i hierarkiet. Jeg har således ikke kunnet se nogen situation, hvor ros går den anden vej: at en konstabel har standset obersten og rost denne for sine beslutninger. Tværtimod!

Hvis jeg således medtænker organisationens hierarki og den usikkerhed og uselvstændighed jeg tidligere har set hos sergenten og i gruppen, virker relationen mellem den, der roser, og den der modtager ros, præget af dette grundliggende forhold, og rose-handlingen virker dermed ufri eller symbiotisk på mig (Fromm, 1980). Den udbredte rosen komme på grund af den generelt fraværende dialog og manglende åbenhed og orientering mod sociale processer mere til at fungere som autoritære ’godkendelser’ end som åben ligeværdig og anerkendende ros for selvstændige handlinger. Ros bliver i denne form og i disse omgivelser mere et korrektiv til allerede afsluttede handlinger: dette ønsker vi os. Ros udløses således mere af korrekt afkodning af selvreferencen (feel for the game) (Bourdieu, 1994) end af alternative, kreative og selvstændige beslutninger og handlinger.

Ved at rose tildeler NK bestemte handlinger værdi, hvorved ros bliver til belønning. På denne måde fungerer ros i et hierarki samtidig som en indikator for dominerende magt. At beslutningen og handlingen først tildeles værdi det øjeblik, den roses eller godkendes af lederen, tømmer sergenten for selvstændighed. Når jeg hævder at denne ros medfører symbiose, så hænger det altså sammen med at det manuelle lag, konstablerne, hvis man ser på deres sætningskonstruktioner og handlinger, meget af tiden ser ud til at forsøge at *gætte*, hvad den korrekte handling består i, og derfor symbiotisk forbinder sig med autoriteten, lederen. Den autoritære ros er dermed følelsesmæssigt med til at befæste en autoritær orientering, der søger mere ros.

Manglende orientering og åbenhed mod gruppeprocesser som f.eks. diskussioner, uenigheder, dialog og demokrati og en orientering mod personer og handlingsregulering gennem ros og straf giver

mig et billede af en autoritært orienteret organisation. Dermed er ros autoritært med til at vende orienteringen eller blikket indad i organisationen mod personer (autoriteter) snarere end forstående og åbent udad i konflikten og i de sociale sammenhænge og processer, og der sker kun ringe eller ingen kompetenceudvikling i denne henseende. Denne ros virker således sandsynligvis stik mod sin hensigt: i stedet for at slippe fri spærrer den inde og gør usikker.

Løjtnanten, som har en koordinerende opgave i forhold til CIMIC, fortæller herefter om etableringen af et samarbejde mellem dansk KFOR, UNMIK, NGO'erne og det lokale hospital om de syge ældre, som patruljerne regelmæssigt støder på.

NK følger fremlæggelsen op med at pege på hvilke opgaver, dette resulterer i internt i organisationen, og 1.5 svarer: 'Det skal jeg nok…'. Herefter går NK videre til næste deling:

	…
NK	2.5!? .. Joint patrol meldinger!?
2.5	Jeg har ikke fået nogen meldinger . Har du fået nogen meldinger om joint patrol?
2.4	Nej!
NK	Prøv undersøge det så jeg kan få at vide i morgen om de er dukket op eller ikke dukket op de der UNMIK´ere for de er ved at have en kedelig statistik med ikke at dukke op..
2.5	Ja, selvfølgelig
NK	Det er godt
	..
	. øhm . så vil jeg godt bede dig om . for det er nok dig der kan det første gang . *på* vejen . eh Nordvejen til Delta 2.2 . lige markere evt. rigtig dårlig områder i vejen så vi kan prøve og . og rekvirere noget støtte til at reparere på den vej . og jeg ved godt hele vejen er dårlig . men der må være ligesom nogle områder hvor det er *rigtig* slemt der hvor vi plejer at sidde fast . og så prøver vi at gå til ingeniørerne igen og rekvirere ham der Madsen ud med sine maskiner og reparere lidt på dem . det bliver jo nok ikke bedre her de næste uger med forårsvejr..
	...

Delingsfører 2.5 har ikke endnu modtaget rapporter, og kan derfor ikke fremlægge. Han bliver så bedt om at undersøge nærmere, om UNMIK er mødt frem. Her tror jeg, jeg ser en opmærksomhed udfolde sig, som jeg har set under mit pilotstudie, hvor der var en fortælling om UNMIK, at de var upålidelige og tæt ved uduelige.

Næste punkt NK kommer ind på er at 2.5 skal 'rekvirere' noget 'støtte' fra ingeniørerne til at reparere et vejstykke, så de undgår at sidde fast. Her ser vi så, at ingeniørerne indgår som 'støtte' til PNMOT.

Dernæst er det 3.5's tur til at fremlægge:

	...
	. og 3.5!
	..
	Har du nogle meldinger nogle i dag .. du har jo kørt en patrulje?
3.5	Ja . men jeg godt ha.. . be Petersen om at fremlægge sin patrulje han har haft
	.. be Petersen . be Petersen .. be.. bedt ham om ..

(grinen...)

NK Du skal nok sige bede næste gang!!

2.5 Kom igen!

3.3 Jamen eeh . vi kørte social . øh . patrol i Zubin Potok og Jubliare i går og vi startede så først i Jubliare og vi blev inviteret indenfor ved en øh familie . og hans kone og hans barn .. en kone og hans 6 børn og han kunne fortælle at de fik ikke ret meget nødhjælp derude . da det efter hans . øh . den øh . da han sagde det blev tilbageholdt og så blev det solgt sorte marked og hvis det endelig blev fordelt så blev det fortrinsvis fordelt til øh . til dem som var venner med folk der arbejdede i nødhjælpsorganisationerne eller dem der var inde for nødhjælpsorganisationerne .. og øh . han ville ikke give os nogen navne personer på hverken personer eller organisationer . det eneste han nævnte, det var Røde Kors . og øh . så sk.. . så spurgte jeg om der var sket noget inde i Mitrovica i løbet af march . marts, og der kunne han fortælle at den 22 marts og øh . der er der sådan en dag for øh det er traditionsfest at tidligere hen at folk giftede sig den 22 marts . og øh derfor fejrer man . øh . man øh . de gifte folk . øh . enten i weekenden før eller weekenden efter så det er . altså dagen bliver generelt betragtet som en festdag og øh . angående lægehjælp . der . kunne de få lægehjælp i Zubin Potok . men hvis det var mere alvorligt så skulle de ind til Mitrovica og øh det vil de helst ikke for det kostede 118 dinarer for smertestillende medicin derinde ... så det havde de ikke penge til . så eh . hvis de havde muligheden for det . så tog de til Nova Pasar . hvis de skulle opereres eller have . hospitalsophold . og var der ikke meget strøm derude . men øh . ja og så manglede de tøj og sådan nogle ting . så kørte vi videre til Zubin Potok hvor vi kørte lige på UNMIK police station for at øh sige til dem at vi lige lånte deres parkeringsplads nede bagved . og der blev vi fluks prakket en . øh . prøjser på derinde . og øh . ja jeg kan ikke anbefale de her joint patrols med UNMIK efter det her i hvert fald ..
(grinen)
.. og øhm . så øh . gjorde vi . gik vi social patrol nede i byen og kom ned på en café der hedder Ostrov den kan man læse lidt om på out of bounds listen . øh .
(fnisen, grinen)
. øhm . det vidste vi så ikke på det tidspunkt .. øh . da . da gik vi så ind og . eh . gik ind med ham tyskeren og så Kirstein, hvor vi satte os ind og snakkede med en . ehm . da vi kom ind var der en 5 – 6 unge mænd . og eh . som sad lidt spredt . så satte vi os så over og snakkede med 3 af dem, som sad nede i hjørnet og de kunne fortælle at der var ikke lige nogen, der havde hard feelings mod KFOR efter det der var sket i Zubin Potok . efter deres mening i hvert tilfælde .

2.5 Fedt nok!

3.3 .. og øh . så var de glade for at SSS var begyndt at eskortere albanere inde i Mitrovica, det syntes de var en god idé for vi … vise KFOR´s gode vilje .

2.5 *SSS..!*

. eller . jeg mener SSS´s gode vilje . og øhm . da vi . da vi snakkede om eskorte der ville de gerne have at KFOR eskorterede dem fremover fra Supce til Kosokuvo og . øh . så var de meget utilfredse med lukningen af Trepscka værket og de kunne ikke rigtig forstå hvorfor det blev lukket . og de kan ikke engang rigtig få en grund for det, før at vi fortalte at det var på grund af forurening . det var . og så gik de meget op i de stridigheder der var . havde været ned ved grænsen til Makedonien . og øh så vil de gerne have vi stiller et fodboldhold så vi kan spille fodbold med deres anden divisions hold, eller i hvert tilfælde..

2.5 Det er rigtig nok .. det vil jeg godt på!!

3.3 Det . det sket bemærkede nogen af dem vi sad og snakkede med såe . det er udmærket . og tyskeren der . hvis man får sådan en prakket på igen . såe skal man nok bede ham om at holde sin kæft inden man går ind . fordi at . øh . han . han ville gerne diskutere alle mulige mærkelige ting med dem . og . det . ja blandt andet om hvorvidt Milochevic var CIA-agent og hans eneste mål var at få opløst Jugoslavien . det..
(grinen, åååh, neej, hold kæft mand)

3.3 .. det tog lang tid at be.. . for dem at finde ud af det . og øh . ja, det endte så med at de sad og fortalte ham at hvis øh . tyskerne havde lyttet lidt mere til serberne under anden verdenskrig, så havde de nok vundet ..
(grinen...)
.. og han fik . han fik en del stikpiller omkring udfaldet af anden verdenskrig, og så holdt han sin kæft derefter..
(grinen...)
..men de ville meget gerne tale med os igen og de ville meget gerne have at vi kom og snakkede med dem om .. hvad var det .. man kunne ligesom mærke at det var dem der vidste hvordan for.. hvordan om hvordan stemningen var i Zubin Potok..

NK Har du navnet på ham tyskeren?

3.3 ..øøh . nej det har jeg ikke, jeg har ikke noget navn på ham, men han var helt ny, han er lige startet

NK Jeg vil godt have at du aftaler at skulle have en med .. lad mig se . ehhh .. hvis du ikke allerede har gjort det …

3.5 *Diether!!*

NK .. Og så skal I bare huske .. ham der prøjseren der . hvis han ikke fatter det . så må I tage ham uden for og så parkere ham i en bil eller et eller andet . han skal *ikke* ødelægge jeres muligheder for at få informationer, fordi han skal af med nogle små-nazistiske synspunkter eller hvad det nu er… han er ..
…
..Ligeledes så . såe.. var der det med en tolk . det kan de andre lige så godt få at vide..

3.3 . det kan de ja . hende der . hvad var det nu hun hed ..

NK Sasjha!

3.3 Ja . Sasjha . hun er . hun har en tendens til at hun gerne vil styre samtalerne . hun kan godt begynde at bede jer om at holde jeres kæft..
(grinen...)
..og det . og det er fuldstændig grotesk . og så er hun doven som ind i helvede . såe . det der med snekæder, det mente hun ikke vi skulle sætte på . hun mente bare vi skulle køre tilbage for hun skulle også være hjemme klokken 10 . så deeet .. og . og så begyndte hun at være vognkommandør for GD´ en de oppe på en bjergskråning hvor det er tydeligt at det er umuligt at vende GD´en uden at styrte 200 meter ned ..
(grinen...)
.. men det kunne man sagtens . mente hun . så da Kirstein begyndte at bakke tilbage var hun tydeligvis fornærmet over at vi ikke tog hendes råd som vognkommandør for gode varer så man skal nok .. også sætte hende på plads når man er ude og køre med hende..

2.5 *Satte* du hende så på plads?

3.5 Du er helt rød i hovedet!!
(høj grinen...)

3.3 . ja men det osse .
(grinen...)
.. og hvis det er ..

NK .. Jeg vil godt have . næste gang der er nogen ude at køre med hende der Sasjha .. eller hvis der bliver noget ballade med hende så får fører tolk at vide at hende vil vi ikke have med mere .. og det er dig 3.5 . du har hende søndag fra 10 til 15
(grinen...)
3.5 Modtaget
..
(grinen... og det er Petersen der skal...)
NK Godt lad os fortsætte..
3.5 Ja . jeg har så fået en faglig . eh . rapport fra hende der sygeplejersken og det vil jeg så gerne tale med 1.5 om bagefter da det er noget der skal videre til CIMIC..
NK Ja!
.. har du mere til *dagens* patruljer?
3.5 .... slut!

Også delingsfører 3.5 beder en af sine sergenter om at fremlægge fra dagens patrulje, hvilket sergenten derefter gør. Han fortæller om, hvor de har været, at de har talt med en beboer i et hus, hvor de blev inviteret indenfor. Beboeren fortæller at de ikke får ret meget nødhjælp, fordi det bliver solgt på 'det sorte marked' eller 'fordelt' mellem venner og ansatte.

Sergenten får indholdsudfyldt den generelle fordelingspolitik i området ved at beskrive de private bytte- og tuskhandler, der finder sted som 'det sorte marked'. Begrebet sort marked henviser typisk til ulovlige varer, tyvekoster eller unddragelse af skat og moms. Ingen af disse overtrædelser finder sted her, om end man med en vis ret kan sige, at hensigten med nødhjælp ikke er at modtageren kan berige sig i kraft af den. Men nødhjælp kan på den anden side rumme en lang række madvarer, som modtageren måske ikke ønsker, og som derefter uhensigtsmæssigt finder vej til det lokale marked.

Når jeg fremhæver dette, så hænger det sammen med, at det føjer til det gennemgående tema, som de nederste lag i organisationen, især sergenterne og konstablerne, har svært ved at forstå, nemlig at der i området ikke er etableret nogen legitimitet og derfor ikke nogen legalitet. Og at området ikke har noget fungerende marked, så det at skelne mellem lovlig og ulovlig adfærd kan være svært at afgøre.

Herefter fortæller sergenten, at han spurgte 'om der var sket noget' inde i Mitrovica. Dette 'noget' er ikke et tilfældigt åbent 'noget', men et noget som afsøger 'svar', der svarer til selvreferencen eller opgaven: ulovligheder, uroligheder, vold, skyderi el. lign.

Denne orientering og fremstilling er med til at fremme en opfattelse af lokalbefolkningen i sin helhed som tilhørende en eller anden mafia. Sergenten følger denne fremlæggelse op med at han ikke kunne få navne på hverken personer eller organisationer. Jeg aner en kriminalisering af befolkningen i denne fremstilling, som kun i begrænset omfang har blik for at der i lige så høj grad er tale om et samfund med en smadret infrastruktur, og private forsøg på at opnå en eller anden form for daglig indtægt.

Sergenten begynder efter denne del af fremlæggelsen at fortælle om hospitalsomkostninger, de syges få valgmuligheder og dernæst om at de var kørt forbi UNMIK, hvor de havde lånt en parkeringsplads. Her ser sergent 3.3 ud til at følge op på den indholdsudfyldning som NK tidligere satte UNMIK ind i: '. der blev vi fluks prakket en . øh . prøjser på derinde . og øh . ja jeg kan ikke anbefale

de her joint patrols med UNMIK efter det her i hvert fald ..', og høster anerkendende grin for denne kommentar.

Gruppen og den tyske UNMIK betjent sætter sig åbenbart ned i en café, der er 'out of bounds', hvilket betyder, at soldaterne ikke må komme der. Denne 'ulovlighed' udløser en fnisen og grinen, men det viser sig at sergenten og UNMIK betjenten får gode relevante informationer, som de gerne vil have og har brug for. Og viser det sig, at der ikke var nogen 'hard feelings' og at de gerne vil spille fodbold mod et KFOR-fodboldhold. Han fortæller videre, at det ikke var forstået, hvorfor Trepscka værket var blevet lukket. Trepscka værket udgjorde tidligere områdets hovedindtægtskilde. Og at de kunne forklare, at det var på grund af den voldsomme forurening.

Den tyske UNMIK-betjent får igen et par kommentarer med på vejen i forhold til nogle lidt besynderlige opfattelser, spørgsmål og kommentarer, hvilket udløser 'stikpiller' om anden verdenskrig. Denne gentagelse af fremstillingen af tyskeren udløser igen anerkendende grin.

NK tager dette op, vil gerne have et navn og siger så at de gerne må 'parkere' ham i en GD, så han ikke ødelægger muligheder for information.

Dette fører 3.5 til at trække en anden 'udenforstående' frem som umulig. Det drejer sig om en tolk, som blander sig for meget. Hun bliver af 3.5 beskrevet som 'doven som ind i helvede', som en der blandede sig: 'og så begyndte hun at være vognkommandør' og endelig som 'fornærmet'. Der bliver videre af en anden delingsfører spurgt om hun så blev 'sat på plads'.

Altså, som jeg forstår denne fremstilling så vildledes en gruppe af en UNMIK-betjent til at sætte sig i en café som er 'out of bounds'. Herefter kritiseres og ekskluderes både UNMIK-betjenten og tolken, som begge latterliggøres i en fremstilling, som skaber inklusion blandt soldaterne.

Jeg synes imidlertid det er interessant at bemærke, at soldaterne på grund af deres fejltagelse, opnår en kontakt med 'forbudte' personer, som de gennem samtaler og dialog med får en masse relevant information af. UNMIK-betjenten vil gerne diskutere og provokere, hvilket ikke udløser aggressioner, men kun stikpiller og drillerier, hvilket også burde være en interessant social information, og en oplagt opgave at arbejde med for KFOR.

Vi ser her PNMOT's tematiseringer eller kategorier i form af befolkning, UNMIK, som allerede er ved at blive indholdsudfyldt i forhold til en selvreference, som soldaterne under indtryk af forskellige processer 'retter ind efter'. Vi ser videre hvordan selvreference påvirker interne processer og eksterne iagttagelser. At farer og muligheder kun i ringe grad formuleres og 'opdages', noget som er helt afgørende for opgaveløsningen.

Efter delingsførerens melding 'slut!' går NK videre til 4.5, der er afløst af 4.4, NK-deling. Denne fremlægning bliver særdeles kort, da 4.4 bliver afbrudt af NK: 'Ja . det har Stærk været inde på i morges..' Hvortil NK-deling svarer 'jamen såå…' Herefter markerer NK overgang: 'Det er godt!!', og går videre..

Denne bratte og abrupte overgang sker sandsynligvis, fordi denne sergent er tæt på at blive ekskluderet, hvilket jeg ved fra mit interview af den sergent, jeg fulgte. 4.4 får således slet ikke rum til at komme med indspil, som de øvrige i denne gruppe. Han sidder der med rødspættede kinder, og for-

søger at holde trit med koder og lukninger, for at slippe 'ind' til de andre, men har tydeligvis svært ved det.

	…
NK	4.4 . har I noget til i dag!?
4.4	Nej .. øhm . vi var inde i Mitrovica i går jo . og ..
NK	Ja! . *Det* har Stærk været inde på i morges..!!
4.4	.. *det* har han været inde på i morges?!? .. jamen såå...
NK	Det er godt!!
	...

Efter denne lukning husker 0.5 NK på en episode ved at sige 'Nine nine', som får NK til at give ordet tilbage til 4.4, der på denne måde liver op igen:

	…
0.5	Nine nine!??
NK	Nej, det er sgu rigtigt . næh . du må hellere fortælle at du var brandslukkere egentlig
4.4	*Ja!!!* . da . altså mens vi gik derinde . vi hørt vi to shotreps . det er der så ment ikke noget usædvanligt i ..
	(mumlen ..OK!?)
	.. og . øøøh . da vi går rundt derinde i området . tror . øh .. ja den der . den post der hedder Charlie 5 . der er der en af folkene der opdager en ildebrand inde i et hus . det er sådan påbegyndende . der bliver så alarmeret en fransk lille brandkommando, der som løber hen og .. står og kigger på den der ild nu, hvor man kan se ilden .. og K prøver på at sige til dem at det var sgu nok en idé .. at begynde at stå og slukke den ildebrand . de sprøjtede sgu lidt på det .. og så står de egentlig bare og kigger på det .. indtil der kom en GD fræsende hen . og der springer en fransk kaptajn ud og begynder at fakte lidt rundt og her og der og sige nogle ting og så kommer der skub i tingene . og ildebranden den bliver slukket . det var ikke det store initiativ de viste så K han mente at . det var sgu lige før at de bare havde hevet de der brandslukkere ud af hånden på dem og så selv var gået i gang .. men fra nu af så går vi så også med brandslukkere . når vi er ude på patruljerne derinde . og det er så lidt spændende . for fremtiden..
2.5	.. de store? *De store brandslukkere??*
4.4	.. naaj . jeg tror bare det..
	(almen grinen... sådan en 12 kg på ryggen... ahh!! ..)
NK	*Det er godt!!*
4.4	. det var det der var! .. slut ..

Her aktiverer 4.4 fremstillingen af, hvordan franskmændene er: autoritære og uden handlekraft hvis officeren ikke er til stede. Gennem denne eksklusion af franskmændene ser det ud til at 4.4 søger at hjælpe sig selv ind. Fremlæggelser af 4.4 får typisk lige 'en ekstra tand', hvilket jeg ikke læser som noget der kommer af den konkrete situation, men snarere som noget, der kommer af 4.4's position i denne gruppe.

På den måde påvirker indre processer og manglende opmærksomhed her denne gruppes ydre perception og handlinger, idet vi ikke får noget nuanceret billede af situationen, men et billede behæftet med overbetoninger af de værdier, som 4.4 *tror* de øvrige godt vil høre. Hvordan 4.4 faktisk handlede i den konkrete situation, ved vi ikke.

Herefter fortsætter NK gennemgangen af det punkt som han kalder ’fortsat daglig tjeneste’:

…
NK .. altså selv om vi ikke har nogen . eh . myndighed, hvor vi tilbageholder folk o.s.v. derinde . så . hvis der er ved at brænde en hytte af derinde . så må vi selvfølgelig godt hjælpe . og det har vi fået stor credit for i dag . at vi har hjulpet der .. spiller . det spiller ..
(Ekko: spiller!! .. grinen ..)
.. Resten af dagen .. fortsætter som vi startede .
med daglig tjeneste for 0.5 opgave
1.5 Delta
2.5 Alfa
3.5 .. har fortsat Charlie . og ..
4.5 Bravo
...

Dette udløser ingen reaktioner, men noteres ned, og han fortsætter:

…
NK *I morgen!!*
0.5 har daglig tjeneste
1.5 Delta
2.5 Alfa
3.5 Charlie
4.5 Bravo
....

Der noteres fortsat, og han fortsætter:

…
NK Diverse fra mig
....
3.5!! .
I morgen skal du huske, at du har MP fordrag!
...
3.5 Modtaget!
NK Jævnfør den seddel du fik for en lille måned siden
3.5 *Ja!*
.. den har jeg også styr på
NK *Klokken 10!*
(grinen ..)
3.5 *Ja!*
NK .. bygning 25, briefingrum!
3.5 . ja ... Det vil sige at der skal ikke sendes en gruppe på PX-tur klokken 8, så?
NK *... deeeeet .. er sgu meget rigtigt!!!*
(grinen...)
2.5 Det *har* du jo styr på!
NK Glimrende!

..
1.5!?
3.5 . slut .
…

I denne samtale svarer 3.5 ed ’modtaget’ og ’slut’, der ligesom kaldetallet 3.5 viser hen til den megen radiokommunikation mellem gruppens medlemmer.

…
NK Kort CIMIC .. er der kommet noget til det?
1.5 Jeg har ikke fået noget endnu . venter stadig..
NK Har du ikke været til møde med CIMIC gruppen?
1.5 Jo! Men som jeg sagde til Chefen i går så . de skal . de skal ikke give mig dem . det er ikke deres opgave
NK Det vil sige at på trods af, at du sagde at det ville være opdateret inden Ninemødet, så ..
1.5 Jeg *har meldt* KC til så...
NK Ja, ja..
..
3.5!!
Alarmminer ude på Delta 3.1 . en oversigt over om sikkerhedsafstanden er i orden?
3.5 . Ja, men . eh . jeg har sat det i værk, men jeg kommer først ud i aften, fordi jeg var ikke derude i aftes . jeg vil nemlig først gerne have at vide, hvordan det er I vil have det afmærket . ?
NK Jeg tror ikke det skal afmærkes . I skal bare sikre jer at .
3.5 *OK!*
NK . at sikkerheden er overholdt..
3.5 Jeg forstod det lidt som om at . øh . I ville have afmærket .. *afstanden..*
N*K* Nej I skal . jo det . hvis man kan sige, at nu går man inden for 50 metergrænsen . øh . til dem såe . nede fra tårnet af .. det er den vej man drejer op til dem.. . som man har bemærket derude, så ser man altså bragene der..
3.5 Ja
..
NK Så gælder det her for 2.4 og 3.4 .. Jeg *skal* . *hurtigst* muligt . og *helst* i morgen . have koordinater på helipads . ved *alle* Deltaerne . og det er ikke godt nok bare at kigge i Grønspættebogen . for de der koordinater, tror jeg ikke passer
...
ud og pinpointe . find det sted, hvor man kan lande med helikopter ved Deltaerne . tag en waypoint . så kom tilbage . gerne med en 10 cifret koordinat . så vi kan kaste det ud . og det skal jeg have så hurtigt som I kan . finde ud af det
.....
.. en sidste ting . hvis man aflyser patrulje . eller ændrer på tidspunkter . så sørg for lige at få det clearet med tolkeelementet . Vi havde i dag et problem med at . øh vi troede at vi havde en tolk . og så kom der et par andre, fordi den anden tolk blev forhindret og så står der pludselig to tolke . og venter, fordi de ikke har fået en besked . I skal være helt sikre på at tolkeelementet ved det I kan aflyse alle de patruljer I vil bare tolkeelementet bliver informeret om det .. sammen med kompagniet
...
det . var alt fra mig

	..
	1.5 . gælder dit slut stadigvæk!?
1.5	... jaaa .. skal vi ikke sige det
NK	Jo . det er godt .
	2.5!?
2.5	Slut!
NK	3!?
3.5	Scchlut!
NK	4.4!?
4.4	Slut!
	…

I punktet ’diverse’ spørger NK nu hver delingsfører til opgaver, og kontrollerer på den måde opgaveløsningen. Fra 1.5 får han et henholdende svar ’. venter stadig .’, og da han følger op på denne melding bliver der svaret ’Jag *har meldt* KC til så…’, hvilket ser ud til at hjælpe. Jeg sidder imidlertid med en fornemmelse af ’bureaukrati’, og skubben opgaver frem og tilbage.

Delingsfører 3.5 har åbenbart en opgave ude på Delta 3.1 i forbindelse med alarmminer, der ikke er blevet sat i værk, da han ’først gerne (vil) have at vide, hvordan det er I vil have det afmærket’, et svar jeg umiddelbart opfatter som det autoritære svar, der afsøger den korrekte løsning hos autoriteten.

Herefter melder de forskellige delinger ’slut’, og NK går videre til 0.5:

NK	0.5!?
0.5	Jeg vil sige til NK-delinger at der . I kan ikke komme til at bestille mad i dag . til OP´erne´ . først i morgen ..
2.4	. øh hvad mener du med, at vi . *ik´* kan bestille i dag?
0.5	At vi ikke kan bestille i dag!
2.4	Hvis man har afleveret sedlerne?
0.5	Kommer de ikke før i morgen efter nine..
2.4	Maden eller hvad...???
0.5	Ja.
2.4	Så er det også os der skal løse *den* opgave..
0.5	Men hvad skal jeg sige . bib . boller fra Kohberg? Det er det vi har lovet til at sige til ninemødet.. .. I skal ikke..
NK	*(taler ind over 0.5:)* Jeg tror hvis ... hvis man skulle have været ovre og bestille mad nu..
0.5	*(som taler i munden på NK:)* ..I skal ikke bestille . noget nu .. før efter klokken nine .. i morgen ..
NK	Jah ..
	(grinen..)
NK	.. I finder bare ud af det, når I står og kigger på maden..
	(Store mund: Meddelelse meddelelse... Meddelelse SLUT!)
0.5	.. Så kommer der . eh . er der kun *en* der mangler at har fortalt mig om, han skal på leave, men det kan vi så altid snakke om senere . den der..
1.5	Kæft de er gode til at tale med hinanden.. . Det er modtaget!..
0.5	..det passer ikke! . Behrntsen har lige meddelt mig hvornår..
1.5	..Han skal nok sørge for . de ikke skal få det at vide..

NK ..deet ... tror nok at den..
0.5 ..*slut!!*
NK 8.5!?
8.5 Jeg vil gerne se alle de Maglite jeg har lånt ud ... sááá dem der har lånt Mag-lite de kan lige komme ind med dem..
2.5 De er på OP´erne!
8.5 Nej det . det er ikke dem der er på OP´erne . det er dem der er lånt her.. så de kan lige komme ind inden klokken 17 i morgen . slut prut..
NK 9.5!? *(ninefem)*
9.5 *Kørselssitrep!!* . øøøh . i morgen hvis man nu skal ud på Deltaerne så kunne man lige skrive de kilometerantal . op der står på de køretøjer der står derude . også selv om det ikke er ens egne så kunne det være der var nogle andre der gerne ville have dem .. øøøh . jeg skulle høre om der stadigvæk ikke er nogen der har fundet et *kamera* . øøh . i nogen af bilerne . det er *Stigsen´s*
3.5 Og det er rødt!!
9.5 Hvad?
3.5 Det er rødt!!
9.5 Det er rødt? .. ok!!
3.5 ..i en sort pose!
9.5 ..i en sort pose!
.
Rengøring!!
.. øøh . nu så jeg fire . fjerde delings GD i dag . og øh . den . øh . lignede noget der var lort indvendig .. det er ikke noget under at der er noget af det der radio . øh . materiel der ikke altid virker når det er sådan at der ligger mudder . øh . ovenpå omskifterbokse og sådan noget . øøhm . ja . generelt så ligner det bare lort indvendig de ved . de er . de har rengjort dem dernede i fjerde deling nu .. øh . men derudover så er det altså heller ikke noget under at . det har vi jo så oplevet flere gange . at pærerne, de springer . når der kan svømme guldfisk rundt inde i lygterne . i både baglygter, forlygter, blinklygter oven på skærmene og jeg ved ikke hvad ... hvis man har været ude nogen steder hvor man kunne risikere at få noget vand ind så kigger man under B eftersyn selvom.. . så kigger man også lige de der lygter efter . om der måske skulle være kommet vand ind i . for hvis der er det, så skal det ud igen . og der er kun en måde at gøre det på . det er ved at pille glasset af hvis det er bagpå eller ovenpå eller tage forlygten af hvis det er forlygten .. og såe . man skal ikke begynde at tørre forlygterne indvendig . det er det eneste man ikke skal . øh . de skal tørre . øh . ved varm 40´en eller indenfor i nogenlunde varme . men øh . man kan starte med at hælde de der 1,5 liter vand ud der er derinde .. sááá... . *SLUT*
.
NK Whiskey!?
W Jeg skulle lige høreee . Hviid og Kierkegaard om I har 5 minutter bagefter så jeg lige kan fortælle om varm 40 jeg har haft de to andre NK delinger i dag .. slut!!
NK 7.8!?
7.0 Ja .. I går aftes blev jeg ringet op flere gange end jeg har fingre på mine hænder . øh . og i dag har vi også blevet har ringet op mange gange af det tolkeelement . det beslaglægger en *stor* del . af vores tid nede i o-rummet . så fra . og med i dag . hver gang de ringer oppe fra det tolkeelement at de står og venter et eller andet sted, så siger vi simpelthen til dem at de øh må gå hjem igen . ellers så må I komme op til os og sige dem godt vi

	kom lige en lille smule for sent . og lige og holde dem lidt hen og sige dem vi skal lige . vi har lidt problemer med at kontakt delingsførere eller NK´ere der har bestilt tolkene . så . det bliver . den procedure vi kører nede i o-rummet . fra nu af ... slut!
NK	Har du noget .. Kold?
0.0	Nej!
NK	Er der behov for at koordinere køretøjer?
	....
	Eventuelt!?
	.....
	2.5?
1.5	Nej!
NK	..du venter!..
	...
	Er der behov for at NK´erne de bliver tilbage..
2.5	Jeg synes at 2.4 skal blive tilbage
NK	..ud over de der NK´ere de skal tale med Whiskey
	..
	Hav en fortsat god aften..
Alle	Tak i lige måde!
	…

Sidste del af dette 17-møde foregår uden den store kamp om definitioner og positioner, og det er da også 'meldinger' fra lavere grader, der kommer frem nu, som ikke er 'i karrieren'. Der er tale om overkonstabler eller seniorsergenter, der udfolder en ekspertiseadfærd, snarere end en ledelsesadfærd. Derfor har disse fremlægninger mest af alt praktisk og oplysende karakter: mad, Mag-lite, kørselssitrep, rengøring, omskoling til varm 40, etc. NK slutter af med at spørge til om der er behov for koordinering af køretøjer. Og mødet lukkes med: 'Hav en fortsat god aften' og 'Tak i lige måde' (højt i kor).

Koder: humor, 'os', korrigering, rekrut, rette op, rang, ferie, operation, spidsen af en jetjager, Mirage 2000, alarmeringsøvelse, glæde, forsvarschef (bedst, record, guldmærke, karriere), soldaterhistorier ('røvere'), tricks (sjov, værdi), aldrig snuppet (kontrol), ven (hverdag), officer (institution, opgave), dagsorden, aflivet, Nå!, PNMOT vs. SPJESK, kamphærget, rå, fanden-i-voldsk, straf (skideballe), serbere-albanere, ros (godkendelse), autoritet, symbiose, sort marked, lokalbefolkning, kriminalisering, inklusion- og eksklusionsprocesser (definitions-, anerkendelses- og magtkamp), PNMOT's værdier og FSV værdier.

Kategorier: NK-kompagni søger her *dels* at placere sig som *ven*, at opnå accept om sin person, og føle sig 'hjemme' blandt de øvrige officerer, som han deler grad med i Danmark. Desuden søger han at *afgrænse PNMOT*, 'os' i sin fremstilling af den konkurrerende underafdeling, SPJESK, 'dem', og han er dermed med til at installere eller fasttømre et konkurrenceforhold mellem de to underafdelinger. Han markerer med et Nå! Et skift fra ven (*hverdag*) til officer og NK-kompagni (*institution*) og søger gennem 17-mødet at fastholde dagsordenen (effektivitet, opgave og korrekthed). I sine sondringer retter han fokus meget ind efter Forsvarschefens tilstedeværelse i noget, der ligner en *autoritær orientering*. De centrale kategorier: hverdag, institution, konkurrence, autoritær orientering, korrekthed, effektivitet og opgave.

Interview

Interviewet med sergenten er et løst struktureret interview, og interviewguiden er næsten den samme, som den jeg brugte i interviewet af konstablen. Der er dog tilføjet spørgsmål til den specifikke deltagelse og de beslutninger, som gruppeføreren deltager i, og som konstablen er udelukket fra.

Gruppeføreren har desuden en anden uddannelse, i føring og i at anskue de enkelte konstabler mere som en gruppe. Han skulle derfor have et første begyndende blik for de kollektive processer i sin gruppe.

Gruppeføreren er trukket *halvt* ud af gruppen: han har kommando over gruppen, *men* skal samtidig deltage i dens daglige liv og bo sammen med den. Hertil får gruppeføreren en kortere uddannelse af Forsvaret, som han trækkes ud til under sin værnepligt, og gennemfører, hvorefter han vender tilbage som gruppefører og skal være gruppefører i en værnepligtsgruppe. Hans forløb i Forsvaret er således længere, og han når at blive lige lidt ældre end de øvrige værnepligtige.

Denne gruppefører er 23 år, har 10 klasse og er VVS uddannet. Har været i Forsvaret i 2½ år. Han bor sammen med sin kæreste.

Sergenten taler til tider en smule anspændt og stødvist, især når der er spændinger i det vi taler om. Dette kan ikke umiddelbart gengives i tekstform. Jeg har markeret pauserne i hans tale, og mange små pauser og korte sætninger er typisk forbundet med denne stødvise tale.

Sergenten bander regelmæssigt for at give vægt eller betydning til det, der tales om. Jeg har søgt efter om der er et mønster i andet end det, og har ikke umiddelbart kunnet finde det. Jeg kan så overveje om det meget banderi er et udtryk for, det voldsomme pres dette menneske er udsat for, og det tror jeg, men samtidig ved jeg ikke, om han ikke bander under mere afslappede forhold.

Motiv

Jeg starter med samme spørgsmål som i interviewet af konstablen: *Hvorfor?* Og får svaret: "oplevelsen". Sergenten taler ud fra et 'jeg' om at få en oplevelse. Han taler videre om penge og rejse som motiv for at tegne kontrakt. Han havde gjort sig nogle tanker efter at han var 'færdig'. Jeg går ud fra at han her taler om sin uddannelse:

	...
CK	og hvorfor er du her nu?
Sg	oplevelse
CK	oplevelse?
Sg	ja .. altså .. jeg har egentlig altid gået og spekuleret på om jeg skulle tage ud at rejse når jeg var færdig med et eller andet men det . det blev sgu ikke rigtig til noget . ikke og så tænkte jeg på om det ikke var en mulighed at prøve komme lidt ud at rejse og tjene nogle penge og alt det der . det var en meget god ide
	(overlappende)
CK	ja .. ja
Sg	oplevelse stadigvæk
CK	nu er det så tidligt stadigvæk men altså . får du de oplevelser du regnede med
Sg	det synes jeg . jeg synes jeg har oplevet meget allerede .
CK	jah
Sg	så det synes jeg bestemt . man får da nogen helt anden . det var så . også den største

	omvæltning det her nede så jeg synes det er ... altså det at man er vant til derhjemme ikke og så kommer man herned og ser .. altså det giver da nogle oplevelser i sig selv ik ..
CK	har du haft tid til at tage det ind så at sige
Sg	det tror jeg ikke
CK	ikke rigtig?
Sg	nej
CK	du eddermame jo også haft tryk på
Sg	(ler lidt stille) ... jah ... men det kommer da . det håber jeg .....
CK	hvordan havde du det så da du skulle her ned
Sg	jeg tror .. jeg havde det meget afslappet . det var meget . der er jo . altså man har gået og vidst det i et ½ år og nu skulle jeg af sted
CK	ja
Sg	så det har overhovedet ikke været noget problem . ellers så har det været meget
CK	.... jah .... men var det ikke underligt da det så endelig var?
Sg	... jeg synes det var forfærdeligt .. at de alle sammen stod der hjemme og var kede af det ik . det var da nok det værste
CK	ja
Sg	..ellers synes jeg ikke der var noget . det er ligesom . det har . det har været klart i meget lang tid at jeg ville af sted altså
CK	.men de var kede af det va'
Sg	jaa . det var ikke så .. specielt mine forældre de var ikke .. i starten . men altså efter at de langsomt havde vænnet sig til tanken der så blev det da bedre . altså . så deee . jeg tror nok min far han gjorde sig . han . altså det er min far det altid har været værst med .. han er rimelig glad for det . tror jeg nok . til sidst . og så fordi også at øh . en fra hans arbejdsplads hendes mand skulle af sted også . så havde han ligesom én at snakke med det om også
CK	på samme hold her
Sg	jah . han er mekker et eller andet sted . jeg ved ikke rigtig hvem han er
CK	ok

Det der slår mig er udtalelsen om, at "...det blev sgu ikke rigtig til noget...". Her taler sergenten i fortid om at komme ud at rejse. Det lyder som om, at det nu er for sent. At 'noget' holder ham tilbage. Han er 23 år. Jeg er under mit pilotstudie stødt på lignende udtalelser fra nogle konstabler, der fortæller om et livsperspektiv, som er anderledes end dem, jeg er vant til at høre. Især én husker jeg, en konstabel, som talte om at være "...oppe i alderen..." Han var 26. Og var ude med KFOR før han blev for gammel. I det hele taget har jeg indtryk af at der er en anden livsfase- og aldersopfattelse blandt Forsvarets ansatte, end jeg er vant til.

Da sergenten begynder at uddybe oplevelserne, slår han over i "man". Han modstiller "det her nede" med "det man er vant til derhjemme". Oplevelse bliver på den måde et brud med den hjemlige "vane".

Op til afrejsen var han "afslappet", "man" har "jo" vidst det i et ½ år, så det var ikke noget problem, men det var "forfærdeligt" at familien var kede af det. Familien lader til at være bekymret, og et problem for sergenten.

Men det er ham, der vil af sted: “jeg ville af sted”, altså udtalt fra et beslutningsdygtigt “jeg”.

Udførte opgaver
Da jeg begynder at spørge til, hvad han har lavet hidtil, dukker “man” som hovedtalenomin op igen, dog stadig ledsaget af et “jeg”. Dette “jeg” bruges f.eks. i “det synes jeg”-sætningerne.

Han taler om lokalbefolkningen som “de” og “nogen af de folk”, og undrer sig over deres ernæringstilstand og fordelingspolitikken. Det er dermed især patruljeopgaverne, som har gjort indtryk på ham:

	...
CK	hvad har du så lavet hidtil .. eh på den her mission
Sg	.. altså hvad jeg har lavet nu her
CK	jaa..
Sg	jamen du ved jeg har været på Delta 2.6 og jeg har kørt patrulje
CK	ja
Sg	det er hvad jeg har nået indtil videre
CK	noget der har gjort indtryk på dig?
Sg	altså specielt de patruljer . at komme ud til . nogen af de folk og man virkelig kan se at her der mangler de noget . det har sgu været spændende at se . og så specielt mødte jeg en her sidst .. der virkelig lignede et skelet i hovedet ikke
CK	gjorde han det
Sg	og han sagde at han virkelig manglede mad ikke også .. det kan godt gøre lidt indtryk ikke
CK	jah
Sg	.. specielt når man kommer længere ned i byen . og ser at der lever de sgu udmærket ... at de ikke hjælper hinanden bedre . end hvad de gør
CK	mmm
	.....
	jah der er ikke så langt fra . fra byen og så ud på ... bjergskråningerne
Sg	nej der er sgu ikke . det er ikke noget man sådan lige forestiller sig der inde . at der . at de er så fattige der .. det synes jeg

Forventninger
I forhold til sine forventninger taler han om et “håb” ud fra en “jeg” position om, at “vi” (gruppen eller delingen) falder til og falder ned, og får “det her” til at køre ordentligt. Der er stress på, og han er presset, og får hovedpine.

Han kommer ikke nærmere ind på, hvad “det her” er. Senere “håber” han at, “det begynder at blive i orden”. I forhold til organisationens opgaver og processer, slår han således over i uspecifikke generaliseringer uden nominer. Dette kan skyldes, at sergenten taler om fremtid, men skyldes snarere manglende indsigt i organisationens hierarkiske kompetence- og opgavefordeling. Når han ikke kan gennem- eller overskue organisationen, kan han kun *håbe*, hvilket han da også gør:

	....
CK	hvad har du så af forventninger .. til resten af tiden
Sg	jamen altså jeg håber på at der kommer eeehh ... vi får .. vi kommer til at falde lidt mere til her .. lige falde lidt ned og begynde at få det her til at køre ordentligt . altså

	jeg synes der er meget . stress på lige nu . hvad man kunne mærke den sidste aften der begyndte jeg at få hovedpine . det gør jeg kun hvis jeg har presset den nok i længere tid der
CK	hmm
Sg	jeg håber på nu også at det begynder at blive i orden med deres fab'er . at de har et sted hvor de kan falde til og få deres ting pakket ud og det . det hjælper også på stress situationen der
CK	ja
Sg	så når det er i orden . så håber jeg på, at vi kan begynde at tage os lidt mere af de opgaver som vi har .. nu har jeg allerede været to steder .. som jeg egentlig burde følge op på med mad og sådan nogle ting der
CK	mmm
Sg	men som jeg lige nu ikke kan . kan se mig ud af . men som jeg håber på at jeg får hold på, når jeg kommet tilbage fra delta 2.2
CK	jah..
	.....
	..og dem kan du ikke få lov til selv at følge op på?
Sg	jamen aa .. jeg skal jo
CK	sådan umiddelbart
Sg	det er da også min mening at jeg ville det . men det vil jeg jo gerne selv .. jeg kan bare ikke lige nå det den her uge her
CK	nej
	...
Sg	såh...
	...

Som det fremgår, så modstiller han de 'indre' opgaver med 'ydre' opgaver, og udtrykker en vis beklagelse over, at de 'indre' opgaver forhindrer ham i at tage sig af de "opgaver som vi har". Her slår han over i en "jeg" position: "nu har jeg allerede været to steder ... som jeg egentlig burde følge op på".

At han slår over i en "jeg" position fortæller om, dels at det er ham, som er fører under patruljerne, og dels at han knytter personlig mening og energi til opgaven: "...men det vil jeg jo gerne selv...". "jeg" kan bare ikke nå det i denne uge her.

Denne vekslen mellem "jeg" og "vi" må have ledelsesimplikationer. At han f.eks. knytter betydning eller mening til opgaverne, kan medføre, at han personligt udfører opgaverne, og herved mister overblik og ledelse. Denne iagttagelse knytter jeg til en udtalelse, jeg får under et interview af en konstabel, der undrer sig over, at de skal være et bestemt antal under patruljer, og at patruljerne kun kan iværksættes med ganske få ledere: sergent, eller gevær 1 og 2. Dette leder ifølge konstablen til for meget spildtid og for lille indsættelse i forhold til en af de få meningsfulde opgaver. Dette bekræftes for så vidt allerede af sergenten: "...jeg kan bare ikke lige nå det den her uge her...".

Stemningen

Her taler sergenten fortsat ud fra en "jeg" position. Stemningen er "god", og har ikke ændret sig endnu, overhovedet.

Konstablerne “de har meget fået fået at vide”, at det blev en “ferie her nede af”. Det fremgår ikke af hvem. Dette ferieaspekt er der nogen af konstablerne som tager mere bogstaveligt end andre, hvilket irriterer sergenten, da der “ikke er den holdning, som jeg gerne vil have at der skulle være”. Sergenten konsekvens indholdsudfylder her “ferie” med “holdning” blandt sergenterne.

Stemningen ændrede sig ifølge sergenten ikke af at komme til Kosovo, men mere af, at de værnepligtige fik “bue eller streg” på, da de blev “professionelle” soldater.

Denne ændring var, efter sergentens opfattelse, kompagnichefen selv skyld i. Her konsekvenssammenholder sergenten konstablernes adfærd med ledelsens indsats: “soldaterne de slasker den ik .. hvis nu de havde haft lidt mere styr på det ... så havde de haft helt anderledes soldater”. Soldaterne de “slasker”.

	...
CK	hvordan synes du stemningen i gruppen har været?
Sg	den har været rigtig god synes jeg
CK	jah
Sg	der har ikke været .. eh . noget overhovedet endnu .. altså fordi hvad det nu man skal sparke nogen . der tager det lidt som . lidt for meget . fordi de har meget fået at vide at det blev en ferie her nede af .. det ved jeg ikke ..
CK	ja
Sg	og det er der altså nogen af konstablerne der . der har taget lidt mere bogstaveligt end andre . og det er irriterende synes jeg . der er ikke den der . holdning som jeg gerne vil have at der skulle være .. *endnu*
CK	nej
Sg	det håber jeg det kommer
	.....
CK	og så i forhold til Danmark . og så til nu . har du oplevet ændringer i gruppen
	...
Sg	aahj . det er stort set det samme altså . der var også et eller andet med dem der hjemme altså . men det er sådan set efter de er blevet konstabler . der syntes jeg at de de har ændret sig meget
CK	jah . hvordan?
Sg	jamen altså nogen når de fik den der bue . eller streg på . nu kunne de fandeme tillade sig . nu er de blevet professionelle . soldater .. og det er lidt KC’s egen skyld for det . har han jo gået og sagt til dem hele tiden . nu var de fandeme blevet professionelle . nu skulle de til at tage sig sammen . nu skal det være så og så godt . leverer de ikke selv varen . ordentligt . synes jeg ikke
CK	soldaterne?
Sg	nej . lederne!
CK	lederne
Sg	og det gør jo også at soldaterne slasker den, ik . hvis de nu havde haft lidt mere styr på det fra dem af . så havde det også . så havde de haft helt anderledes soldater tror jeg
CK	mmm
	....
	hvad er det de skal levere?
Sg	de skal levere en ordentlig eeeh . øvelsesliste sådan som jeg .. en struktureret planlægning for hvad vi laver . og ikke et eller andet slask med at den ene dag der det laver vi

	. og så laver vi det ikke alligeveller . og så er der ikke noget der holder ..
CK	nej
	...
	det er planerne der ikke holder?
Sg	overhovedet ikke . og det er jo det jeg sig... og det er *hammer* træls ... det burde de simpelthen . det hele det skulle have været meget bedre . det mener jeg . helt . bestemt ..

Fra specifikt at omtale "KC" ændrer sergenten sit mål for kritik til et mere uspecifikt "de". Ud fra en "jeg" position rettes kritikken mod manglende ledelse og manglende opfyldelse af struktureret planlægning, styring og øvelseslister.

Hierarkiet, ansvaret og bedømmelsen

I det følgende udtaler sergenten sig om fire positioner: "jeg", "man", "de" og "forsvaret". "De" ser ud til at være samlebetegnelse for officerer. I en samtale, der fokuserer på Forsvarets udviklings- og bedømmelses, glider sergentens fokus i retning af at dreje sig om officerernes "kæmpe visioner", som de dog sjældent fører ud i livet. At det forholder sig sådan i Forsvaret er noget "man vender sig til":

	...
Sg	jeg tror ikke der er så mange der er for de der udviklingssamtaler der . bedømmelses-samtalen får man til sidst jo ikke . når man . får karakter . eller hvad skal man sige
CK	ja
Sg	også fo.. .. FORPUBS der
CK	ja
	.....
	men først til sidst?
Sg	jah ... hvor det hele sådan set er kørt ikke . man kan ikke forbedre sig . det . det har irriteret mig også . ved . den tidligere chef vi havde . ved Forsvaret der . at det ikke var sådan at man kunne ind . som han sagde til os til at starte med .. altså de kommer jo alle sammen med deres kæmpe visioner om alt det skal være så og så godt . det eer *så* . *sjældent* at det bliver ført ud i livet ikke ..
CK	*ja?*
Sg	det er sådan nogle ting man vender sig til . ved Forsvaret ikke . og som man i hvert fald tænker på . at nu skal man fandeme snart ud i det civile igen . det er i hvert fald en af grundene til at jeg . ikke vil fortsætte .. det er det der med at de aldrig kan . der er for mange der bestemmer her inde . jeg tror sgu det er det der er . og det irriterer mig ....
CK	du tror ikke det bliver and.. forandret?
Sg	det tror jeg sgu ikke ... ellers skal det være din rapport den . ellers tror jeg det tager lang tid . fordi . jeg ved ikke om det er fordi de ikke taler nok sammen eller om det er fordi der er for mange om at bestemme for lidt og .. fordi du . altså hvad er det det hedder . den ene mand siger . men øh . det der . det er ok . så kommer den næste og siger . ah men det der det skal ikke være sådan . og så kommer den tredje med noget helt andet ikke
CK	mmm
Sg	fordi først så er der NK der giver nogen... og så kommer KC og overruler det og så kommer bat chefen der bagefter igen og siger..

CK	..ja..
Sg	..så noget helt andet . det er tit . at de er kommet med noget hvor man må sige . må stå og . ryste på hovedet og tænke . men hvad fanden tænker de på...?
CK	mm..?
Sg	..og så kommer de selv . fordi de ved det egentlig godt selv at det er lidt åndsvagt det her . og siger men det har bat chefen sagt . og *så* skal det bare være sådan ikke .. og så siger han at det har KC sagt og så skal det bare være sådan . eller det har NK sagt . ikke også . den kører bare hele vejen ned . og når man står der . det er jo det er jo . til sidst så er det mig der skal sige det til mine folk . jamen sådan er det bare . og det har de sagt oppefra . den kører man *så* tit med i Forsvaret synes jeg og det er irriterende . i stedet for at der er en eller anden der tager . i stedet for og siger hør nu her det kan ikke passe . det gør Christensen somme tider . men ikke tit nok synes jeg
CK	nej..?
Sg	det er mange gange . det er bare et spil for galleriet
	...

Sergenten kan ikke finde ud af, hvorfor det er sådan. Om det er fordi "de ikke taler nok sammen" eller om det er fordi "der er for mange om at bestemme for lidt". Oplevelsen er i hvert fald, at "den ene mand siger . men øh . det der . det er ok . så kommer den næste og sige . ah men det der det skal ikke være sådan . og så kommer den tredje med noget helt andet ikke...". Dette har tit medført at sergenten har stået hovedrystende og tænkt, ".. men hvad fanden tænker de på...?" Og han oplever at officererne selv er klare over forholdet, idet de undskylder sig med henvisninger til foresatte, og "den kører bare hele vejen ned..." og "til sidst er det mig, der skal sige det til mine folk . jamen sådan er det bare" det er bare et "spil for galleriet".

Sergenten etablerer her to fortællinger, der fungerer vertikalt hierarkisk og autoritært i forhold til hinanden. Det gør han ved at indholdsudfylde "jeg" og "man" med "hele vejen ned . og når man står der . det er jo til sidst mig . der skal sige det til mine folk . jamen sådan er det bare". Dermed placerer han "folk" nederst og "de" øverst. At det er 'sådan bare', er oplevelsen af dominans i en tolknings eller forståelseskonflikt. "De" eller officererne bliver indholdsudfyldt med ord og sætninger som "overrulet", "..men hvad fanden tænker de på", "åndsvagt" og "spil for galleriet".

Sergenten fremstiller, at de to fortællinger står i et konfliktfyldt modsætningsforhold eller et autoritært forhold til hinanden. Denne modstilling kommer hovedsageligt til udtryk i adskillelsen mellem mål, opgave, beslutning, handlingsanvisning (instruks eller befaling: *"5-punkts befaling"*) og så de endelige udførende handlinger, og det ser ud til at resultere i menings- og orienteringstab for såvel sergent som konstabel.

Dette meningstab ser ud til at hænge sammen med at mening og gennemskuelighed forsvinder ind i en overordnet eller samlende fortælling og selvfremstilling. Som samlende fortælling, der fremstilles som en uigennemskuelig gruppe af fortællinger, der opererer i samme sociale orden - i konflikt eller samklang med hinanden, placerer han "Forsvaret", nærmest som "systemet", det anonyme uigennemskuelige "bureaukrati".

Som vi skal se senere, så udtaler sergenten, det altid ham, der træffer beslutningerne i og for gruppen. Og at han i denne sammenhæng mener at han "lytter meget til hvad de siger", at ledelse fra hans position og ned er god og forståelig, mens den opad er dårlig og uforståelig.

Ledelse, sammenhold og gruppeprocesser
Jeg overvejer, hvilke forforståelser sergenten har, og hvilke forståelser Forsvaret har givet sergenten til at forstå, hvad der foregår i en gruppe, og hvordan han vil forholde sig til disse processer. Et gennemgående ord i journalistiske fremstillinger af, hvad der foregår i grupper er ordet *sammenhold* og *kammeratskab*. Men hvad indeholder denne betegnelse egentlig generelt og specifikt i denne gruppe, og hvordan arbejder Forsvaret med sammenhold og kammeratskab?

På spørgsmålet om gruppens processer, svarer sergenten med "tro" og "håb", ikke med refleksioner, analyser eller en ledelsesmæssig faglighed, der kunne begrunde de konkrete ledelsesbeslutninger og -handlinger.

Han peger derefter på et *ydre* basalt opgavemæssigt forhold, der har organisatoriske og dermed førings- og ledelsesmæssige konsekvenser, nemlig at gruppen på grund af sine opgaver og ekspertiser bliver *geografisk* delt. Denne deling omtaler han med ordet "splittet", og der er således en bagved liggende fortælling om, hvad han forestiller sig at delingen vil medføre: social splittelse. Som væsentlige positioner i denne splittelse nævner han: "kørerne" og "gevær 1'erne". De får opgaver som de andre godt kunne være "kede af". Han tror imidlertid ikke det bliver noget problem, da "der ikke rigtig er nogen andre . der rigtig tager initiativ..".

Sergenten får derved opdelt sin gruppe i "kører" og "gevær 1'erne", som han indholdsudfylder med initiativ ved at modstille dem med de øvrige, som ikke tager initiativ:

	...
CK	hvad har du af forventninger til sammenholdet i gruppen? Styrker svagheder?
Sg	jeg tror på at eeh.. altså jeg kan godt seee.. jeg håbede selvfølgelig på at det blev bedre .. eller at det blev rigtig godt her nede af..
CK	ja?
Sg	men vi blev sgu meget splittet kan jeg se her . det er sådan min umiddelbare eh min mening eller formodning af det her . fordi . altså eeh . vi kommer ikke til at . være så meget sammen som vi kunne have gjort . fordi der er nogen der skal . der . der er simpelthen opgaver som f.eks. på Delta 2.6 hvor alle kørerne skal være der altid så er vi ikke samlet ude på Delta 2.2...
CK	mmm..
Sg	.. der er nogen .. der er nogen der ikke kommer til at opleve den der drømmetur der på 2.2 f.eks. ikke ... og det..
CK	kørerne?
Sg	va' ba' ..
CK	kørerne bl.a.?
Sg	ja kørerne blandt andet og gevær1'erne . de får nogen opgaver som måske nogen af de andre godt kunne være lidt kede af . nu tror jeg ikke det bliver noget problem i min gruppe fordi der ikke rigtig er nogen andre . der rigtig tager initiativ...
CK	mmm..
Sg	men hvad er det såe .. altså . de ting . der . det havde jeg ikke lige regnet med at det var så store . så kommer der selvfølgelig noget leave..
CK	jah?
Sg	og sådan noget halløjsa der hvor vi så heller ikke bliver samlet . helt .. jeg tror ikke . jeg ved ikke . jeg håber ikke der sker det helt vilde ved det . men jeg kunne forestille mig at øh..

CK	..så det er en splittet gruppe du står med..
Sg	..den kunne blive lidt splittet ... jeg håber det ikke . det kan også godt være at det slet ikke er noget..
CK	..hvad vil du gøre ved det?
Sg	jeg kan ikke gøre noget ved det jo ... altså jeg kan forklare dem og sige.. og jeg håber også at de også godt se situationen . at vi kan ikke kan gøre noget ved det med de kørere der..
CK	mm...
Sg	somme tider kan de godt brokke sig over sådan nogle ting . der er umulige at lave om på
CK	jah .. nå .. men jeg tænkte sådan i forhold til at lave møder... med halvdelen af gruppen på et tidspunkt og halvdelen af den anden osv... og så sørge for at .. at koble dem sammen alligevel..
Sg	..altså det prøver jeg på hele tiden at sørge for at holde gruppen samlet og jeg prøver også at stride imod hvis det er at eh.. delingsføreren kommer med en eller anden . for mig lydende fuldstændig åndsvag opgave . og prøve at forklare ham hvordan det kunne laves fuldstændig anderledes .. somme tider lykkes det og somme tider så . lykkes det ikke .
CK	nej..
Sg	sådan har det også været hjemme i Danmark ikke også . og . og det har været og han har ment at sådan skulle det køres . og så har vi prøvet at komme med forslag..
CK	lytter han til det
Sg	.. somme tider og somme tider ikke
CK	nej..
	...

Han håber ikke at der sker "det helt vilde ved det", ved at gruppen bliver splittet i forskellige opgaver og placeringer. På mit spørgsmål til, hvad han vil gøre ved det, svarer han: "jeg kan ikke gøre noget ved det jo...". Her svarer han tilsyneladende til opgave og organisation, for han går umiddelbart videre til, hvad der kunne kaldes "procesdelen" i hans ledelse: "altså jeg kan forklare dem", "og håbe(r)" og "prøve".

Han beskriver her, hvordan han oplever at organisationen ikke 'kan' tilpasses opgaverne, at han "hele tiden sørger for at holde gruppen samlet", at han "strider imod ... fuldstændig åndsvag(e) opgave(r). Men det ser ud til, at han ikke kan "se" sin ledelsesrolle i gruppeprocesserne, at han ser sin ledelsesmæssige opgave som at "forklare" sine folk, der "brokker" sig, at det er "umuligt" at lave om.

Sergenten beskriver således en organisation og sine ledelsesmæssige forudsætninger, som nogle der ikke er tilpasset opgaverne. Det er bemærkelsesværdigt, at den organisatoriske situation beskrives så 'låst' som den gør, at sergenten ikke *kan* gøre noget ved dette, og jeg ser umiddelbart en sammenhæng med det forhold, som sergenten også beskriver, nemlig konstablernes manglende initiativ. Hvis nu deres organisering og beslutningskompetence ikke passer på opgaverne?

En gruppe uddannes som én enhed, idet de opgaver og den teknologi værnepligtige og konstabler står med, er for komplekse til at et enkelt menneske kan overkomme opgaveløsningen. De konkrete opgaver udfolder forskellige ekspertiser og motiver. Og der knytter der sig meget forskellige erfarings- og læringsprocesser til de specifikke opgaver som gruppen skal løse. Samtidig knytter der sig

forskellig status til de forskellige positioner i gruppen. F.eks. var det tydeligt at den konstabel, der havde beskæftiget sig mest med redning og førstehjælp også var den konstabel, der blev mest bange ved udsigten til indsættelse. Og som derfor samtidig giver udtryk for "omsorg" og "kritik". Denne position kan således nemt blive en udsat position, der på den ene side giver udtryk for den angst de alle måtte føle, og på den anden side den position, der bliver undertrykt, og skældt ud af de fleste i gruppen, hvis de skal kunne kæmpe. Dette, vil jeg tro, fører til en lav hierarkisk position. Omvendt er det gevær 1'eren, der mest modigt tager initiativ, og som er næst-øverst i gruppens hierarki.

Er disse processer og positioner noget sergenten forsøger at styre, så gruppen som samlet enhed kan fungere? At dem der f.eks. er historisk eller sprogligt interesserede i gruppen får flere "kontaktopgaver" til lokalbefolkningen end dem, som er f.eks. teknisk interesserede, der således kunne få flere af de tekniske opgaver på OP'et, at dem der er "omsorgspersoner" får status?

	...
CK	i forhold til de opgaver I får hvad ... tror du at der er nogen der vil fremme og nogle opgaver som vil eh virke negativt på gruppen
Sg	altså opgaverne vi får tænker du på??
CK	jah jeg tænker på . er der nogen hvor . hvor du .. ser jamen hvis vi får de opgaver så vil de blive glade eller hvis de får dem så vil vi have problemer som gruppeførere..
Sg	jamen helt klart . altså problemer ikke . vi bliver jo alle samme kede af eller irriterede over at vi skal ha .. have nogle dårlige opgaver og alt sådan noget . jeg går ud fra at Delta 2.6 .. og 2.2 når vi nu har hørt hvor dårlig den er . altså om en måneds tid eller to når vi har været der ude en to-tre gange ikke . så bliver det så en hvor man tænker åh nej nu skal vi der ud igen .. og så er der nemlig der at problemet bliver at kørerne de har ikke været der ude, ikke .. og de har ok vi skal bare op i 2.6 og de andre de er lidt nede over at vi skal ud på den der...
CK	mmm...
Sg	der kunne det godt give nogle stridigheder .. men det er jo misundelse jo..
CK	kan du fordele på en eller anden måde?
Sg	selvfølgelig vi har to ekstra der ikke skal med der ud . men så kommer alt det der leave halløjsa igen . det er to pladser rotation hele tiden . så der er to der ikke skal med jo
CK	ja
Sg	det betyder så at hver tredje gang sådan set der sidder der .. nogen over ... og dem må de så bare . så må de.. vær.. guldkornet . i det der . da . det er kun hver tredje gang de skal med ud . eller omvendt hver tredje gang skal de ikke med ud..
	...

Sergenten svarer ikke med processvar. Det nærmeste han kommer det, er at beskrive "stridigheder" som noget, der handler om "misundelse". Stridigheder er i denne sammenhæng noget, der foregår i gruppen, og derfor et sociologisk fænomen, som han forklarer med et commonsense eller hverdagspsykologisk udtryk.

Sergenten veksler i sine svar her konstant mellem forskellige positioner: "jeg", "vi" og "man". At han gør det opfatter jeg som udtryk for konkurrerende relationer og tilhørsforhold.. At han tager ledelse, og samtidig forsøger at være 'med' i gruppen, og at denne deltagelse medfører en 'man' position, se s. 239. Denne vekslen svækker hans overblik til ledelse, og viser sandsynligvis tilbage til manglende faglig klarhed i sergentens føreruddannelse i forhold til at se gruppeprocesser og give

ham en position. Samtidig placeres sergenten fysisk også i en overdetermineret position: sammen med gruppen.

I sin beskrivelse af "leave" bruger sergenten ordet "halløjsa", som giver brugen af leave et tilfældighedens præg og ikke den udhvilende og kampopretholdende funktion, det er tænkt som. Det svarer til min egen iagttagelse af leave funktionen, der til min undren allerede blev påbegyndt få uger efter ankomst, for at alle skulle kunne nå at få deres leave.

Forholdet til de overordnede
Efter at have spurgt til refleksioner om gruppen og hans egen placering i denne, vender jeg blikket mod hans refleksioner i forhold til kompagniet og hans placering i denne. Hvilken udvikling ser han mulighed for der?

De har det godt, siger han, "til et vist niveau af", og han fortæller så om den fysiske og organisatoriske deling: "..og så er der jo . officerer og befalingsmænd for sig . og det gør KC meget ud af at holde..". Han oplever at "..det er lidt finere at være officer...".

Sergenten beskriver her såvel en konkret organisatorisk opdeling som en statusmæssig indplacering i en skarpt opdelt organisation. Officererne boede for sig i lejren, mens resten af lejrens beboere boede sammen: sergenter, konstabler, civilt ansatte og gæster. For dette se bilag 3.

Denne skarpe organisatoriske og statusmæssige inddeling svarer til, hvad jeg selv oplevede kort tid efter ankomsten, da et afsnit i kantinen blev malet, dekoreret med billeder og fik dug på bordene. Det blev aldrig udtalt eller skriftligt markeret, at konstablerne ikke måtte sidde der, men de konstabler som forsøgte, blev afvist og bedt om at sætte sig et andet sted. Jeg overværede, at ældre officerer grinende konstaterede, at der skam *var* forskel på folk. Det nærmeste jeg kom en officiel begrundelse var, at der var brug for en 'lyddæmpning' i kantinen. En forklaring som dog ikke kunne begrunde den afvigende maling, billederne og dugen på bordene. Konstablerne blev åbenlyst provokerede af denne opdeling, men kunne ikke italesætte inddelingen som forskel, men de konstabler, der blev sat til at indrette afsnittet, udtalte at dette arbejde med at inddele kantinen var "pjat" og spild af "tid". Dette officersafsnit indgik hyppigt som markør i konstablernes kommentarer om officererne.

Det var dog yderst sjældent, jeg oplevede, at kompagniets officerer satte sig i officersafsnittet, ligesom jeg oplevede at de lagde afstand til især de ældre stabsofficerer. Kompagniets officerer satte sig typisk ved et bestemt bord i kantinen, men dette var ikke så fast, at de ikke kunne finde på at sætte sig ved et andet, dog i samme område.

Denne inddeling hænger nært sammen med de hierarkiske kommando og magtmæssige forhold i organisationen, og medfører tilsvarende forskellige gruppedannelser, funktioner, erfaringsdannelser, og identiteter, og har derfor grundlæggende indflydelse på føring, ledelse og opgaveløsning:

	...
CK	..og i forhold til dine overordnede .. hvordan forventer du at udviklingen der er .. altså vil du få et bedre socialt samvær med dem eller ...
Sg	det tror jeg ikke . det tror jeg sgu ikke . altså vi har øh .. vi har det godt sammen . til et vist niveau af .. og så er der det der jo . officerer og befalingsmænd for sig . og det gør KC meget ud af og holde.. for ham sådan...
CK	ja..

Sg	jeg ved ikke..
CK	så så I bliver delt?
Sg	jah lidt..
CK	mmm.. hvorfor?
Sg	mmdet ved jeg ikke . det gør han bare .... altså officererne . eller o-gruppen som de hedder ikke og så os .. passer lidt os selv...
CK	ja ..... hvordan er det?
Sg	hvad siger du?
CK	hvordan er det?
Sg	fint nok for mig fordi jeg gider ikke . altså jeg . jeg kan ikke det der med at man skal sidde og spille op til KC når man . vi er også somme tider sammen han laver også somme tider nogle sociale arrangementer hvor vi alle samme er med ikke...
CK	ja
Sg	hvor vi sidder og får nogle øl ikke . hvor vi sidder og hører på hvad han har at fortælle hele tiden ikke .. og eeh det gider jeg ikke sidde og spille delingsfører . eller spille interesseret ligesom delingsførerne de gør ... de viser sig på en helt anden måde overfor ham ikke . og det gider jeg slet ikke det skuespil der .. såe ..
CK	nej
Sg	så det er jeg helt fuldstændigt godt tilfreds med ... der er overhovedet ikke noget med det...
CK	men du oplever det som noget skuespil?
Sg	ja den måde de opfører sig overfor mig .. det ved jeg også .. delingsføreren han har engang sagt til mig at det .. jamen for helvede mand prøv lige at høre .. på et tidspunkt hvor de skulle ud og spise . officererne . vi havde været på øvelse . og vi skulle . og de skulle ud to og spise og vi skulle .. vi bestilte pizza .. og vi var blevet indkvarteret i . på en gård . og der kom han så . jeg ville fandeme meget hellere have været ved jer . fordi vi skulle spise et eller andet fint sted . død trætte ikke og en sodavand kostede 20 kr som han sagde .. det var han *slet ikke* interesseret i men . det skulle være fint jo .. det var jo officerer ..
CK	så det er noget med at være fin at være officer?
Sg	ja det tror jeg . det lægger han lidt i det .
CK	delingsføreren eller...?
Sg	nej KC
CK	ok
Sg	det er lidt bedre at være officer .. det er det da sikkert også . men det skal man selvfølgelig ikke gå og tænke på . men altså . at . og der tror jeg bare ikke . at de . de kan følge med i . og derfor er jeg at der . der ...min mening er at det er skuespil det hvad de somme tider laver . det der kommer derfra . at han har sagt det der . og den måde de egentlig er . når de er sammen med ham ikke...
CK	ja.....
	....

Sergenten får lavet en fremstilling om “de”, officererne, gruppeførerne og “alle sammen”. I denne opdeling indholdsudfyldes officer med “fint”, og selve mødet med officererne med “skuespil”.

Den hierarkiske opdeling medfører at sergenten i denne position oplever løjtnanternes adfærd som anderledes: “...de viser sig på en helt anden måde overfor ham...”, og tolker efterfølgende dette som “skuespil”. Han oplever at løjtnanterne “spiller interesseret”, hvilket han behæfter med et eksempel

fra en øvelse. Eksemplet fra øvelsen viser desuden at opdelingen ikke kun opleves som en belastning fra sergentpositionen, men ligeledes fra officerspositionen.

Dette møde mellem officer og sergent medfører for mig at se sammensatte følelser hos sergenten, der på den ene side ikke "gider" deltage i, da det er et "skuespil", men som på den anden side påstår, at han er "...fuldstændig godt tilfreds..." med denne opdeling.

Læg mærke til hvor ofte sergenten i denne sammenhæng bruger ordet "gider", der har konnotationer af doven, uinteresseret, modstand og afvisning. Dette svarer nogenlunde til det, jeg oplevede under mit ophold på Delta 2.6, i forhold til konstablernes manglende interesse, ugidelighed og initiativløshed.

Mit hovedtryk ud fra dette interviewsegment er *opdeling* og den *modstand* opdelingen skaber. Min foreløbige tolkning er, at den hierarkiske struktur og de autoritære forhold producerer præcis dette: passivitet og modstand.

Den modstand og passivitet som sergenten ovenfor beskriver, opfatter officererne da i deres hverdag også, og foranlediger "motiverende" arrangementer. Sergenten beskriver da også, at KC "laver" nogle sociale arrangementer. De sociale og motiverende behov bestemmes og initieres således på KC's foranledning, eller vertikalt. Jeg kan imidlertid ikke konstatere, at opgaver, organisation og ledelse -herunder demokrati og kommunikation- fleksibelt bliver sat i et gensidigt forhold, noget der kunne løse problemer med modstand og passivitet.

Nysgerrighed og interesse

Jeg vender mig herefter mod sergentens interesser og viden, da jeg senere i interviewet vil tale med ham om hans viden om og holdninger til krig, politik og udvikling. Jeg spørger derfor til, hvad han bruger mest tid på, idet jeg tænker, at han bruger mest tid på det, der er mest 'energi' på.

Han veksler igen mellem "jeg", "vi" og "man", og beskriver sine aktiviteter som helt domineret af "arbejde", at får det til "at hænge sammen". Han prøver af al kraft, at få "styr på det hele". Og han har ikke haft tid til at "etablere" sig.

Han har ikke styr på tingene, og det "frustrerer" ham, "giver stress" og "irriterer grænseløst". Men da jeg så spørger konkret ind til, hvordan han oplevede situationen på Delta 2.6, svarer han til min overraskelse, at han "..tog det egentligt ganske roligt...":

	...
CK	hvad bruger du mest tid på...?
Sg	hvad tænker du på?
CK	sådan i det hele taget..
Sg	lige nu?
CK	ja
Sg	at få styr på det hele . lige at få .. jah jeg bruger mest til på lige at få arbejdet til at hænge sammen lige nu og her..
CK	ja
Sg	jeg har ikke haft tid til . eh at etablere mig her nede endnu . synes jeg ikke..
CK	til at hvad?
Sg	etablere mig til at få . få lagt mine ting klar og sådan nogen ting . det har jeg ikke

CK		mm..
Sg		så man kan ikke sige at jeg har styr på tingene lige nu
CK		hvordan er det?
Sg		va' ba'?
CK		hvordan er det?
Sg		ja det er frustrerende . og det giver stress .. ikke vide hvor man har sine ting . eller ikke . hvis man lige pludselig kommer i en situation sådan som da vi stod der ude ved delta 2.6 da vi lige pludselig ikke havde . havde konuro udrustning med der .
CK		ja
Sg		det irriterede mig grænseløst sådan nogle ting der . at det ikke er på plads endnu . det kan jeg . men det er sådan nogle ting..
CK		ja
		.....
		jeg havde tænkt mig at spørge dig til den oplevelse .. hvordan var det?
Sg		.. men det er da frustrerende at stå der og skulle være klar til noget man ikke er klar til . det eh.. er hammer irriterende . og det har jeg også sagt videre fordi det . det er jo ikke *kun* min skyld . at det ikke var i orden det der..
	CK	*men hvordan oplevede du det?*
Sg		men jeg tog det egentlig ganske stille og roligt fordi jeg vidste at .. altså hvordan beredskabet det var . der ville jeg kunne nå . lige så snart vi fik tilladelse til at køre hjem og hente de der ting og så af sted igen . men det er bare ikke den rigtige måde at gøre det på..
CK		nej
Sg		så det irriterer mig
CK		men det var ligesom første gang der var udkald
Sg		ja
CK		eller brug for dig?
Sg		ok .... altså . så vil jeg hellere tage den gang vi var inde i byen der . hvis det var det du ville hen på . der var . for det var ligesom der jeg opdagede . at der skete noget med.. mig..
CK		ja
		...

I forhold til opgaveløsningen og at komme på plads udtrykker sergenten det således: "...det er jo ikke *kun* min skyld . at det ikke var i orden det der...". Han indholdsudfylder derved opgave, orden og *skyld*. Jeg har flere gange undret mig over den absoluthed, der generelt kommunikeres i organisationen. Opgaver løses korrekt og efter helt bestemte regler og fremgangsmåder -som de sagde på et tidspunkt: "...det gik efter bogen...", breve stilles op på bestemte måder. Dilemmaer, paradokser og fejl udelades som oftest, måske fordi de bliver forlenet med ikke kun karrieretab, men desuden med manglende kontrol, og dermed skyld?

Indsættelsen

Samtalen om sergentens interesser, hans indre verden udfolder sig ikke, men trækker i retning af at fokusere på sergentens oplevelser i forbindelse med indsættelsen. Han viser interesse i at ville fortælle om sine oplevelser, og jeg spørger til dem. Han taler ud fra de sædvanlige positioner, men bruger denne gang også "du" som udgangspunkt. Jeg ser det umiddelbart som en måde at *medinddrage mig* i oplevelsen.

I sin beskrivelse giver sergenten udtryk for et næsten distanceret eller drømmeagtigt forhold til sin egen rolle og oplevelse: "...det var ligesom der jeg opdagede . at der skete noget med ... mig..". Han er desuden overrasket over hvad han oplever: "..de kaster sgu sten efter mig...". Denne drømmeagtige oplevelse og håndtering af indsættelsen har jeg tilsvarende beskrivelser af fra alle niveauer. Beskrivelserne slår ofte over i at associere til, at det er ligesom en film. Denne fjernhed tolker jeg som dyb angst, der ikke mærkes:

	...
Sg	ok .... altså . så vil jeg hellere tage den gang vi var inde i byen der . hvis det var det du ville hen på . der var . for det var ligesom der jeg opdagede . at der skete noget med.. mig..
CK	ja
Sg	der var du så ikke med selvfølgelig
CK	nej
Sg	øh . de begyndte at kaste sten på mig der og det synes jeg selv egentlig at jeg var . tog forbavsende roligt efter min egen mening . for det var slet ikke eh .. selvom de kastede sten efter mig . så står du ikke og tænker på . de kaster sgu sten efter mig . det synes jeg ikke de . jeg ved ikke om det er fordi jeg har mødt for ... jeg har mødt så meget venlighed her nede meget . det var egentlig forbavsende . lige pludselig så står de og kaster sten på en . det kan man slet ikke lige forstå . dagen før der stod de og klappede os og en kyssede ens gevær ikke også ...
CK	mmm...
Sg	så dagen efter står de og kyler sten på en . det en mentalitet man ikke lige kan vænne sig til synes jeg eller ikke ikke lige sådan øh.. .. jeg skal lige .. jeg skal lige tænke over det to gange
CK	men var det dig eller din uniform . tror du
Sg	de kylede sten efter
CK	ja
Sg	ja det var helt klart min . min tilstedeværelse . så det må jo være min uniform . eller mig . det ved jeg sgu ikke .. der har nok været . man kunne kalde det sin uniform . hvis jeg ikke . hvis jeg havde stået i civilt tøj så havde de ikke kastet sten..
CK	nej ... mærkede du nogen reaktioner bagefter?
Sg	på mig selv
CK	ja
Sg	nej
CK	slet ikke
Sg	overhovedet ikke!
	...
	en smule glæde over at vi havde været inde . og at vi havde oplevet noget der er gået godt altså..
CK	ja
	.....
	det var dig og delingsføreren alene?
Sg	nej vi havde nogle folk med også
CK	jah?
Sg	... der var . der sad jo to ude i bilen mens de kastede sten på bilerne . og det var nok dem jeg vil mene der har oplevet det hårdeste..
CK	ja

Sg fordi de skulle lige pludselig løbe og de kastede altså virkelig sten efter dem ... da de opdagede at de sad inde i bilen da blev det intensiveret at de kastede sten
CK ja .... var det dem der sad og snakkede den aften ude på 2.6?
.....
der var nogen der snakkede om at de var inde i det røde . felt
Sg ja
...
vi har jo den der meget gode .. lyskegle der ... som vi briefer ud fra ...
CK nåh ok
...
hvad er det for en
Sg jamen det er sådan en .. vi tager sådan en lysregulering med grønt gult og rødt ikke
CK nåh ok
Sg og så fortælle vi at .. vi har snakket om en situation . der . der er en eller anden der er kommet med en situation . det er en skide gode idé . jamen det der det synes jeg var lidt . gav lidt præg af . og så spørger man hvorfor . og så spørger man dem sgu bare ud hvad . og så er det man må være åben .
CK ja
Sg prøve selv at være lidt åben . det er kun inde i gruppen . det er skide godt synes jeg .. det virker hamrende godt . vi havde det . vi prøvede det oppe i Ålsgårde . da det stadig bare var for sjov ikke .
CK ja
Sg hvor vi stod og fik alle de der træklodser på os der . og så skulle vi debriefe hinanden bagefter ... det er hammergodt . det var sgu alligevel .. der var altså nogen der var oppe i det røde også der . fordi man hvad det . man blev presset på grund af de der træklodser der kommer der og der lige pludselig er noget man ikke har styr på . og der kommer ild og sådan nogle ting der..
CK ja
Sg vi havde tilbagemelding der jo . der var rigtig god . man forventede . og jeg tror også på . hvis vi kom ind i en rigtig alvorlig situation . så ville den være *meget* god at komme ud for den der fortælle dem . at ok der var jeg oppe i det røde . så fortæller man dem den på dem måde . at der havde jeg det virkelig dårligt der...
CK lagde du mærke til om der var nogen af dine folk der var presset
Sg det forstod jeg ikke
CK nåh men også også ude på 2.6 . da I skulle indsættes
Sg *det* tror jeg ikke der var . det tog vi alle sammen meget stille og roligt
CK ja
Sg altså selvfølgelig presset . og presset . du bliver altid en lille smule spændt . altså der var ikke nogen der var bange . tror jeg ikke
CK nej
Sg jeg kan . ude ude på politistationen der var der en . der på et tidspunkt der skulle han hælde . der stod han sådan her . fuldstændig altså . der var jeg lige henne og sig til ham..
CK han rystede
Sg ja
CK ja
Sg der sagde han bare . det var bare adrenalinet . altså . han var lige oppe at køre lige nu ikke fordi han var bange eller havde det dårligt på nogen måde .. men det var bare lige

	i situationen det lige kørte rundt for ham...
CK	ja
Sg	han sad bare lige stille 2 minutter og så var han klar igen altså..
CK	ok
	.....
	har du så briefet af dem dem bagefter?
Sg	jah men der var ikke . der var ligesom ikke nogen der ligesom var rigtig interesseret i at . at vi kørte det helt store ud . der var ikke det voldsomme i det altså.. det var ikke den store .. der var ikke .. vi var ikke truet på nogen måder...
	...

Sergenten var "rolig" under indsættelsen, og mærkede ikke ikke noget bagefter, "overhovedet ikke!" ... andet måske en "smule glæde" .. over at det var "gået godt".

Jeg overværede, at de bagefter talte sammen om indsættelsen i opholdsrummet på Delta 2.6, spørger til det, og får forklaret meningen bag farvevalgene med en lysregulering, der skal åbne for en samtale eller debriefing om, hvordan den enkelte har det eller havde det. Sergenten er begejstret for denne model: "det er en skide god idé...", fordi "det virker hamrende godt". Han havde prøvet at debriefe efter en øvelse oppe i Ålsgårde.

Min oplevelse af defusingen i Delta 2.6 var, at den var ustyret og tilfældig, og at den snarere befæstede konflikten, fjendebilledet: "jallaher, dyr" og højspændte følelser, end at afspænde dem, skabe klarhed og forståelse. Modellen og den praktiske fremgangsmåde får heller ikke fat i det, der er så smerte- eller angstfyldt at det ikke kan mærkes. Og det er betænkeligt, da sådanne voldsomme følelser typisk forskydes eller projiceres, og således forbliver uforståede og aktive i anden sammenhæng.

Jeg spørger videre til, om han havde lagt mærke til, om der var nogen af hans folk, der var presset? Det troede han ikke, men "altså selvfølgelig presset .. du bliver altid en lille smule anspændt . altså der var ikke nogen, der var bange . tror jeg ikke...".

Sergenten fortæller så om en konstabel, der under indsættelsen og på politistationen var synligt påvirket af situationen, han rystede, *men* det var ikke fordi han var bange eller havde det dårligt på nogen måde. Jeg kan kun opfatte dette som benægtelse af de faktiske følelser, som disse indsættelser medfører, og som sergenten og gruppen åbenbart er ude af stand til at opfatte og bearbejde: "det var ikke det voldsomme" og "vi var ikke truet på nogen måder".

Sergenten har tidligere givet udtryk for et manglende kendskab til konflikterne og historien i Kosovo. I sine beskrivelser af indsættelsen omtaler han lokalbefolkningen og de demonstrerende udelukkende som et samlet "de", og han bliver da også overrasket over at "de" den ene dag smider sten, og den næste er meget venlige: "jeg har mødt så meget venlighed her nede..." Det skal han lige "tænke over to gange".

En øget viden om befolkninger, sociale konflikter og politik ville medføre, at sergenten opnåede grundlaget for en øget lokal kompetence til at forstå, foregribe og praktisk håndtere sociale konflikter på forskellige eskalationsniveauer i stedet for uforstående at blive overrasket over højt eskalerede fysiske angreb og voldelige konflikter. Denne kompetence gælder ikke kun for, hvad der foregår i lokalområdet, men ligeledes for, hvad der foregår i gruppen selv af sociale processer. En øget selv-

forståelse giver samtidig øget ydre social kompetence, hvilket dybest set vil sige demokratisk kompetence. En sådan parallel kompetence ville derfor videre øge gruppens sikkerhed, debriefing og følelsesmæssige efterbearbejdning hjemme.

Det værste
Efter dette stiller jeg spørgsmålet, hvad det værste er, i et forsøg på at åbne for følelser af kritik eller efterrefleksioner. Og her hopper sergenten til et andet 'emne', nemlig kæresten:

	...
CK	hvad er det værste lige nu?
Sg	her nede?
CK	mmm
Sg	det er at snakke i telefon med kæresten
CK	ja
Sg	såh...
	.....
	sådan er det jo .. jeg håber at der er noget der bliver bedre at det er noget hun kan forstå . det er sgu det værste . at skulle ringe hjem...
	...

Hun er som det fremgår meget ked af det, og bange, hvilket hun giver udtryk for i deres telefonsamtaler. Jeg tænker, hun måske tilskrives eller endog påtager sig at mærke alt det, han ikke må/kan/vil mærke. Samtalen om kæresten og deres forhold bliver mere privat og en del længere, end jeg har valgt at gengive her, men det er min klare opfattelse at det lange ophold for sergenten i Forsvaret, ikke har gjort det let for dem eller deres forhold.

Selv oplevede jeg mine samtaler hjem, som samtaler jeg glædede mig til, men som når de var slut -efter 15 minutter- medførte at hjertet hang nede om benene på mig, og at al energi forlod mig, når jeg atter vendte mig mod organisation og soldater. En slæbende tung fornemmelse. Måske havde han det også sådan?

Vagtmode ('mode' udtales på engelsk... og betyder derfor tilstand)
Jeg spørger til ham personligt, og han svarer ud fra positionen "man". Jeg forstår det umiddelbart sådan, at mit spørgsmål, som går på "vagt" opleves som noget kollektivt, og at han svarer ud fra den kollektive refleksionsposition: "man", tredjepositionen:

	...
CK	når du sådan er på vagt . hvad tænker du så på?
Sg	hvad der skal ske når man kommer hjem igen
CK	hvad siger du
Sg	hvad der skal ske når man kommer hjem igen . hvad man skal...
CK	ok . du tænker på der hjemme
Sg	jah det sådan for det meste det...
CK	ok
	....

Og han *"tænker"* på hjemme: ... mon ikke det mere er en kropslig *sugende følelse* af inderlig længsel?

Hvad er Forsvaret
Jeg går ikke længere ind i dette tema, men vender mig herefter mod mere abstrakte spørgsmål, der afsøger mening og holdninger. Jeg spørger i første omgang til Forsvar, hvad er Forsvaret for noget?

Her begynder han flere sætninger uden at fuldføre dem, og det er således svært umiddelbart at udlede noget af disse sætninger. Men det ser ud til at han har svært ved at placere Forsvaret i Kosovo, som netop *Forsvar*, men som han siger "for hvad skulle vi så kalde" det? Den kan han ikke "greje". Han knytter derefter Forsvaret i en indholdsudfyldning til "beskyttelse" og til "Danmark". Dette forsvar af Danmark tror han imidlertid ikke på. Det vil højest kunne holde 1½ time. Det "virker i hvert fald ikke".

Sergenten mener imidlertid at "vi er gode her nede", og det skulle "man" gøre noget ved. Sergenten opstiller herefter en udbredt antagonisme: de forskellige statslige KFOR-bidrag har forskellige fortællinger knyttet til sig, som vi så i pilotstudiet. Sergenten opstiller dansk KFOR overfor fransk KFOR. Dansk KFOR er gode og velkomne, og fransk KFOR får tæsk. Dette forhold knytter sergenten til holdninger. Disse holdninger medfører respekt og at især dansk KFOR er velkomment. Det synes sergenten er dejligt "at få at vide". Han begynder umiddelbart herefter at tale om at værnepligten er "noget godt noget" bare "man" ikke gør det "for blødt nu":

	...
CK	hvad er . hvad er Forsvaret egentlig for noget?
Sg	jah hvad er det? ... det er meget sjovt . nu hørte jeg lige i dag her ikke . hvad fanden er Forsvaret . hvad laver vi så helt nede i Kosovo . og hvad er så et Forsvar . når vi er i Kosovo..
CK	ja..
Sg	..den har jeg lige tænkt lidt over . men er ikke kommet på noget til at greje . for hvad skal vi så kalde . hvis ikke lige et Forsvar ..... såh det ehm .. altså Forsvaret i sig selv ikke .. det skulle jo være at man beskyttede Danmark ikke .. hvis der skulle ske nogle ting ikke .. men det vil der . efter min eh.. når du går og tænker over det . hvad fanden gavner det egentlig . vi kan jo ikke . hvad ville vi kunne stå imod eh.. 1½ time hvis vi er rigtig gode ikke . så hvad er et Forsvar .. det virker i hvert fald ikke . tror jeg ikke .
CK	det tror du ikke?
Sg	det tror jeg ikke . men jeg tror på at den større helhed . at vi er gode her nede . det tror jeg på . og det synes jeg også man skulle gøre noget ved . jeg kan godt lide at være god her nede . eh.. det kan fryde mig at høre at franskmændene de får tæsk her nede . at de har respekt for os ..... på grund af ens holdninger det synes jeg er kanon dejligt at vide at KFOR er velkomment . specielt dansk KFOR soldater ikke . det synes jeg sgu da er dejligt at få at vide ikke . man er medlem af det der fællesskab der gør det der . det synes jeg at man skal gøre noget mere ud af .. men jeg mener også *100%* at det er det der . at eh.. at værnepligten det . det er noget godt noget . man skal bare passe på at man ikke gør det for . for blødt nu..
CK	ja
Sg	nu at man ikke engang må . altså at man ikke må sendte soldater ned og pudse støvler om morgenen hvis de ikke har gjort dem rene ikke
CK	mmm...
Sg	hvad fanden bliver det så til altså... så får man ikk det der .. kulturchok der... der *virkelig* mange der har godt af at komme hjemme fra sin mor af .. det kom jeg så selv til at

	mærke . at du selv skal til at pudse støvler
CK	hvad mener du med kulturchok
Sg	hvad skal jeg sige når du kommer ind og så lige pludselig så får du frataget alle rettigheder
CK	jah
Sg	de bestemmer jo ikke *en skid selv* den første lange tid når de er inde ved militæret det er sgu da..
CK	det er et kulturchok?
Sg	det mener jeg ja..
CK	ja
Sg	hvor man før . der kunne man gøre hvad man havde lyst . nu skal du spørge om lov til at komme på toilettet ikke . være De's og . der er nogen der bestemmer hvornår man skal stå op og bestemmer hvornår man skal gå i seng . man er frataget en rigtig masse . rettigheder..
CK	hvad er der godt ved det?
Sg	altså jeg mener at man eh.. jeg synes i hvert fald selv jeg har fået et andet indblik på mig selv..
CK	mm..
Sg	hvordan man reagerer . man bliver lidt mere bevidst om tingene . man tager ikke alt for givet . der synes jeg i hvert fald selv jeg . også med øvelserne . og sådan nogen ting der . oplevede at man kunne mange flere ting end man lige egentlig troede før man kom ind til militæret . inden jeg begyndte ved militæret der havde der ikke været en nat hvor jeg ikke havde fået . hvis jeg ikke havde sovet 8 timer så var jeg presset . og i de 4 måneder hvor jeg startede i Forsvaret . der sov jeg ikke mere end 4 timer hver nat . og det synes jeg . altså . at man kunne holde *det* ud ikke . det var fantastisk ikke...
CK	så der var du presset
Sg	men det var man jo . på en måde ikke . og det synes jeg da var dejligt . at prøve det .... man kan jo helt tydeligt mærke fordi nu har jeg ikke presset på den samme måde der . det kunne jeg sådan mærke . den gang jeg havde rekrutter . at de var presset og så på et eller andet tidspunkt så vender det . det gjorde sgu at de i april måned sidste år . der havde de *meget* nemmere ved at tolerere nogle . ting .. som jeg ikke selv havde . fordi nu havde jeg ikke været vant til det der i lang tid ... så det synes jeg egentlig er meget godt
CK	så det er noget med at bygge noget erfaring og noget psykisk styrke op
Sg	jah..
CK	og fysisk styrke
Sg	ja
	....

Sergenten er her tæt på at indholdsudfylde "blødt" med "mor" og med "lyst". Sergenten taler om at komme hjemmefra, væk fra sin mor, og få et kulturchok. Dette kulturchok får en ydre form: selv at skulle pudse støvler. Det mener sergenten, at mange har godt af. Da jeg spørger til, hvad han mener med kulturchok, svarer sergenten at det er, "når du kommer ind og så lige pludselig så får du frataget alle rettigheder ... de bestemmer ikke en skid selv den første lange tid . når de er inde ved militæret . det er sgu da" et kulturchok... Sergenten bliver mere bevidst om tingene, tager ikke alt for givet, bliver presset, og synes det er dejligt at have prøvet det. Så han ikke længere at blive presset

af f.eks. mangel på søvn. Han mener at kunne tolerere mere i dag, og at have et "andet indblik i sig selv".

Sergenten taler her ikke om Forsvaret, men om den ældre etat Militæret, som en kultur der adskiller sig fra "blød", "mor" og "lyst". Militæret modstilles "lyst" og bliver derved 'pligt' ved at den værnepligtige får frataget alle rettigheder og ikke bestemmer en skid. Ikke engang at gå på toilettet, stå op om morgenen og gå i seng om aftenen. Sergenten udpeger således ikke *læringsmål* og *politiske* pligter og rettigheder, men *primærbehov*, som knytter sig til *kroppen*, og som indgår i primærsocialisationen (0-3 år). Det er således 'barnet' i den voksne, at sergenten udpeger som mål for Militærets *opdragelse*. Forsvaret -her repræsenteret af sergenten- bliver i denne konstruktion meget lig et freudiansk over-jeg, der skaber mening, bestemmer, beslutter, udelukker impulser og styrer konstablens krop.

Det er en interessant konstruktion sergenten (og jeg) her udvikler. Først bliver Forsvaret til Militæret, dernæst bliver de værnepligtige læringsmål til primær socialisation, opdragelse.

Derved etablerer sergenten en situation, eller et møde med den moderne unge værnepligtige, som er tænkt historisk og læringsmæssigt forkert. Ved at etablere mødet således, viser sergenten tilbage til en samfundsmæssig, politisk og forfatningsmæssig situation der domineredes af et fraværende demokrati, hvilket ikke er tilfældet i dag. Og ved at fratage den værnepligtige alle rettigheder, og fokusere på primære og kropslige behov, etablerer sergenten sig som *opdrager*, snarere end som en *underviser*, der har til opgave at forholde sig til en myndig medborger i et demokrati, i forhold til en fælles forsvars- og konflikthåndteringsopgave.

Hvorfor sergenten pludselig taler om militæret og ikke om Forsvaret, som det hedder i dag ved jeg ikke, men han modstiller dette Militær med "lyst" og "rettigheder", og etablerer derved det billede, af militær som vi i kapitel 2 så historisk udfolde sig før demokratiet blev indført, og hvor det havde store vanskeligheder med at disciplinere de menige soldater til loyalitet og identifikation i forhold til de nye abstrakte størrelser: folk, nationalstat, pligt og krig.

Denne identifikation med nationalstaten er imidlertid ikke noget problem længere. Den unge værnepligtige *er* dansker, hvis man spørger ham. Og han *har* lært, at styre sin tid, at kunne omgås penge, at forholde sig til abstrakt arbejde og opgaver.

Jeg vil derfor tro, at begge disse 'møder' med den værnepligtige medfører unødig og uproduktiv modstand og forvirring: Hvorfor må jeg ikke gå på toilettet? Hvorfor skal jeg kun sige "De" på radionettet og ikke i den almindelige daglige omgang? Modstand og forvirring fordi sådanne disciplineringer og krav i dag simpelthen ikke giver mening, men henviser til historiske disciplineringsprocesser og traditionelt begrundede autoritære samfundsformer, som det etablerede demokrati har italesat, betvivlet, kritiseret og overskredet - blot ikke i Forsvaret.

Sergenten har svært ved at placere Forsvaret i Kosovo, og fremfører en lang række traditionelle synspunkter i forbindelse med værnepligten, der fremhæver Forsvarets kulturbærende side: disciplinering, opdragelse og dannelse.

Krig -hvad er det?
Efter Forsvarssnakken spørger jeg til, hvad krig er. Her svarer sergenten ud fra både "man", "vi" og "jeg" positioner. Han mener, at krig er noget forfærdeligt noget. Ikke politikkens forlængelse. Ikke nogen snak om konflikter og stater i opbrud, osv.

Ud fra en "vi" position siger han, at de tit tænker på det og snakker om det. Om det holder i virkeligheden:

CK	sådan noget som krig hvad er det så?
	.....
Sg	jah det er noget forfærdeligt noget . som man aldrig nogensinde drømmer om at man skal prøve altså
CK	mm...
Sg	jah vi tænker tit over det . det der når vi . når vi . har været ude at slås ikke . så snakker vi tit om det faktisk . også hvad fanden nu hvis det her havde været virkeligt ikke .
CK	ja . snakker I om det?
Sg	det snakker vi om ... tit om
CK	ja
Sg	altså helt ærligt . *det her*. holder det nu virkelig også i virkeligheden ikke . man har alle sammen sin teori om . det her det ville sgu aldrig være gået ikke ... altså . eeh.. altså det . så havde vi en øvelse der sidst i april . den sidste uge hvor vi lavede ting og der var det sådan at vores kompagnichef sagde det her ikke . det er nok det mest virkelige I nogensinde vil blive brugt til i krig ikke og det var simpelthen bare at passe på eller beskytte nogle faselinier ..
CK	ja..
Sg	og det var . det var egentlig første gang jeg tænkte . nåh ok . altså nu har jeg sgu også en chance for at overleve en krig
CK	ja
Sg	fordi det vil jeg da sige . alt andet vi laver . det mener jeg ikke det var noget ...
CK	mm..
Sg	hvor man ville leve i særlig lang tid . det synes jeg man mangler at give et lidt større indblik af for soldaterne . tror jeg . at fortælle dem hvad vi egentlig talt skulle lave hvis det var
CK	ja
Sg	jeg mener mange af de ting man laver de er sgu urealistiske . synes jeg . det mener jeg
CK	altså øvelserne
Sg	..ja
CK	hvad er det urealistiske ved dem
Sg	.. jamen angreb over store . store stykker . altså hvad det hedder . man sidder og tænker på . at man kan ligge og pille dem alle sammen . man har en god skydestilling...
CK	ja
Sg	og så har vi hele tiden fået at vide at det der med artilleri . det . det ville slå halvdelen af dem ihjel ikke . og så folk de kommer . lige inden vi tager her ned . så kommer vi til Oksbøl der og så fortæller de noget om det her artilleri og eh . giver os chancen . der er faktisk rimelig stor chance for at man overlever . altså hvad fanden eeh.. de modsiger sig selv .
CK	jah?
Sg	der kører altså ... man må bare håbe at man aldrig kommer til at prøve det tror jeg ....

Sergenten tror ikke på Forsvarets øvelser, "mange af de ting man laver de er sgu urealistiske". Desuden får soldaterne modstridende oplysninger om krigens konsekvenser og chancerne for overlevelse, så "man må bare håbe at man aldrig kommer til at prøve det tror jeg". Som det fremgår gennem dette interviewsegment indholdsudfylder sergenten krig med ordene: drøm, virkeligt, øvelse, urealistisk, chance og håb. Krigen får derved et lidt sløret drømmeagtigt og uvirkeligt skær.

En modstander vi skal hjælpe

Jeg spørger efter "krig" til "fjende". Og svaret kommer prompte: "nogen der står og skyder på dig", og sergenten fortsætter selv med hurtigt at modstille "skyde" med "kaste sten". Det er altså ikke fjender, der kaster sten. Hvad det så er? "En modstander som vi skal prøve at hjælpe". Vi (Danmark, KFOR) hjælper denne modstander bedst ved at lade "ham afreagere så kan vi prøve at tale med dem bagefter".

Sergenten opstiller flere positioner her: "jeg", "man", "vi", "nogen" (fjenden) "dem her" (lokalbefolkningen), "modstander" og "ham". Sergenten taler i denne sammenhæng ud fra en "man" position, da han siger, at "man ikke kan betragte sådan nogle som dem her som fjender". Denne "man" position er tredjepositionen, så jeg tolker sergentens udtalelse således, at dette er gruppens opfattelse:

	...
CK	hvad er en fjende så for noget?
Sg	nogen der står og skyder på dig
CK	det er nogen der skyder på dig
Sg	ja . altså fordi man kan ikke betragte sådan nogle som dem her som fjender selvom de kaster sten på en . det synes jeg ikke . føler jeg tit de gør altså...
CK	hvad er det så?
Sg	.. de er en modstander . en modstander som vi skal prøve på at hjælpe . vil jeg sige..
CK	en modstander vi skal prøve at hjælpe .... hvordan skal vi hjælpe ham?
Sg	jamen i første omgang må vi jo . lade ham afreagere .. eller det er måske den måde jeg følte det på .. lade ham afreagere så kan vi prøve at tale med dem bagefter ..
CK	ja
Sg	det den måde jeg mener vi kører det på nu ikke..
CK	taler vi så med dem bagefter?
Sg	altså vi gør jo ikke selv . men det håber vi jo på at nogen gør med deres ledere . og det gør vi så igen . for vi tager ud i bjergene spørger hvordan de har det . men det er bare ikke lige dem.. det er galt med..
CK	nej
Sg	men altså situationen
CK	hvem . hvem snakker med dem så?
Sg	det går jeg ud fra . det hører vi jo at . at bataljonschefen og . og de høje herrer de gør
CK	de snakker med dem
Sg	ja snakker med nogen . der snakker med dem
	..
CK	ja
Sg	ja i hvert fald de har en kommunikation kørende ikke . det . det er i hvert fald det vi får at vide ikke . og det må vi gå ud fra . det er i hvert fald det jeg håber på der er . det er så også svært at forklare . hvad der er rigtigt det..

	.....
CK	mmm...
	...

"Modstanderen" er altså en "ham", som sergenten mener, skal have lov at afreagere, hvorefter "vi" så vil *tale* med "dem" bagefter. Her breder sergenten "ham" ud til det mere omfattende "dem". Sergenten 'ser' således ind i en diskursorden, som består af flere diskurser, der ikke entydigt har samme adfærd: "Ham" og "dem". Jeg spørger ind til hvem "vi" er, som taler med dem bagefter, og her svarer sergenten: "altså vi gør jo ikke selv". Så "vi" er sergent og gruppe, og ikke DANBN. Her bliver sergenten igen håbefuld og upræcis: "det håber vi jo at nogen gør med deres ledere. Så er sergenten langt mere præcis i forhold til egne reaktioner. Hans gruppe tager ud i "bjergene (og) spørger hvordan de har det . men det er bare ikke ligefrem dem .. det er galt med..":

På mit spørgsmål om, hvem der så snakker med "dem" svarer han "bataljonschefen" og "de høje herrer". "Snakker med nogen . der snakker med dem" .. "i hvert fald har de en kommunikation kørende" det får gruppen at vide, og det håber de så, der er. Når sergenten skal fremstille begivenheder, aktører og konflikter, begynder sergenten igen at håbe. Men det er svært for sergenten at forklare, hvad der er rigtigt. Et vertikalt, hierarkisk og uvidende svar.

Sergenten får godt nok fremstillet fire grupper: gruppen, ledelsen i DANBN, "ham" som kaster sten og "dem", som han møder i bjergene. Men det bliver en forholdsvis ugennemskuelig fremstilling af, hvem der er i konflikt med hvem, hvem der kaster med sten, og hvem der kommunikerer, og dermed i sidste instans en meget uklar fremstilling af KFOR, DANBN og gruppens opgave.

De opgaver sergenten 'tager med hjem' fra en patrulje, er således ikke sociale, politiske eller militære spændinger eller åbne konflikter, men fagligt begrundede konkrete *håndværkeropgaver*. Sergenten ser huse i forfald, og melder tilbage, at der bør sættes ind med den ene eller anden reparation af områdets huse. Han snakker med husenes beboere, og tilbyder konkret hjælp, så vidt det er ham muligt. Til disse opgaver knytter han stor energi, identitet og for så vidt stor omsorg. Det er hovedsagelig ældre, som bebor husene, og som hverken magter udgifterne eller opgaverne med at istandsætte eller vedligeholde husene. Spørgsmålet er imidlertid, om det er hans opgave, om det er derfor han er der?

Identitet

Jeg spørger herefter ind til en forståelse af identitet, samfund, sociale ordener og statsdannelser. Det er sådanne processer han daglig står midt i, og ser udfolde sig:

	...
CK	hvis jeg siger stat . hvad tænker du så på
	....
Sg	så .. tænker jeg på USA
CK	på USA?
Sg	ja
CK	ja?
Sg	jeg tænker ikke på .... på Danmark hvis det er i den retning der
CK	nej
	.....
	hvis jeg siger nation

Sg ja så tænker jeg mere på Europa
CK på Europa
Sg mmm...
...

Her får sergenten fremstillet USA som en orden, der knytter an til "stat", mens Europa som en anden orden knyttes an til "nation". Han begrundede ikke denne opdeling yderligere, men jeg antager at det delvis er begrebet "stat", som indgår i betegnelsen: USA, der træder frem. Desuden ligger der sandsynligvis en historieforståelse gemt i opdelingen: USA nyt, Europa gammelt...

Forsvarets udvikling
Vi fortsætter med at snakke om Forsvarets udvikling. Sergenten tror og håber, at "det vil blive en mere professionel hær". I den daglige brug blandt soldaterne har betegnelsen "professionel" to betydninger: uddannet, ansat og betalt eller disciplineret og dygtig. Og det er lidt svært at bestemme sergentens brug her, men jeg hælder til, at han taler om en professionel hær uden værnepligtige. Han tror ikke på forsvaret af territoriet Danmark: det "er nyttesløst". Men de internationale missioner skal man gøre mere ud af:

...
CK hvordan tror du Forsvaret vil udvikle sig fremover
Sg jeg tror og håber på at det vil blive en mere professionel hær ... selvom der er nogen der siger at det kommer aldrig til at være professionelt
CK ja
Sg jeg tror at det her nede det . altså . som jeg siger det der Forsvar i Danmark . det tror jeg er nytteløst ikke . selvfølgelig skal man opretholde sin suverænitet og alt sådan noget ikke også . og jeg synes også det er i orden . men jeg synes det er en rigtig god ide værnepligten . men man skal gøre mere ud af de internationale missioner og så må man gøre kontraktforholdene mere . hvad skal man sige...
CK men hvad mener du om de internationale missioner?
Sg jeg synes det er rigtig godt at Danmark kommer ud også
CK ja . hvorfor det?
Sg for det viser os sgu da lidt . og viser lidt at . altså jeg går ud fra at det ikke kun er serberne og albanerne der finder ud af at danskere de er vellidt her nede . det går jeg fandeme ud fra at det gør de også oppe i den franske brigade der . og de finder ud af at . hør nu her der . der må være noget galt her . jeg kan godt lide det der . at vi kommer ud og viser at vi er sgu nogle fornuftige mennesker i Danmark . og jeg håber at det er noget der giver genlyd også på det civile altså at virksomhederne tænker ok danskerne de er fornuftige i landet så må de sgu være fornuftige dernede måske
CK ja
Sg at Danmark det også stadigvæk er med . og så det ærgrer mig også meget at vi ikke kan eeeh var med i de sidste par tre fire punkter der i Maastricht traktaten
CK ok
...

Sergenten taler her hovedsagelig ud fra en "jeg" position om, hvad "man" skal gøre. Han fremstiller følgende ordener: det anonyme "man", der fungerer som et bureaukratisk "man" i denne sammenhæng, Danmark, der fremstilles som en samlet orden, og så fremstiller han serbere og albanere som separate ordener.

Den danske orden indholdsudfylder sergenten således: som dansker er man vellidt her nede, og vi er nogle fornuftige mennesker i Danmark. Denne danske fornuft håber han giver genlyd i civile virksomheder, og herefter knyttes dette udsagn op på de danske EU forbehold og Maastricht traktaten. At Danmark stadig er med, og forbeholdene ærgrer sergenten.

Danmark

Dette leder mig til at åbne 'Danmark-spørgsmålet' for sergenten. Hvad betyder Danmark for sergenten? Han har tidligere knyttet Forsvaret til den traditionelle position: forsvar af land, og har derfor svært ved at forstå og begrunde Forsvarets tilstedeværelse i Kosovo, selvom han dog synes det er en godt idé, og samtidig med at han ikke tror på det hjemlige forsvar af dansk territorium:

CK	hvad betyder Danmark for dig?
Sg	for mig
CK	ja
Sg	altså det der . man tænker tit over den der nationskærlighed . der .. ja altså . Danmark . jeg kan godt lide at være her . og jeg synes det er et dejligt sted også . hvis man hører . man sammenligner tit med . ok Danmark . jah det betyder alligevel noget for mig fordi . jeg sammenligner . hvis man ser nogle af de der statistikker der somme tider er i avisen . at øh der der ligger Danmark på en eller anden plads . man skuffet hvis det ligger dårligere . og glad hvis det ligger godt ikke
CK	ja ja
Sg	så sammenligner man sig med de andre lande ikke . og ligger det dårligt i forhold til et eller andet land som man egentlig ser lidt ned på . så bliver man rigtig ked af det eller tænker hvad fanden er nu det for noget pis ikke (griner)
CK	ja
	... men det der med at dø for fædrelandet osv er det noget der
Sg	det tænker man sgu ikke over
CK	nej
Sg	det det ... heller ikke ... dø for fædrelandet ikke ... ahhh det er svært . den har jeg sgu aldrig tænkt så meget over . det jeg har ikke ehhh . hvis man dør så dør man jo..
CK	ja
Sg	og hvad skal man sige det her er fædrelandet . altså hvis man døde her nede ikke . altså det ville jo ikke være for fædrelandet
CK	nej
Sg	sådan ville jeg ikke føle det i hvert fald
CK	nej
Sg	men så ville .. jeg modsiger mig selv for jeg siger at vi skal gøre det her for at vise Danmark udadtil
CK	ja
Sg	på den måde men eeh.. altså for at dø for hvad..
CK	ja hvad dør man så for
Sg	ja så dør man for sin egen egoisme eller oplevelses skyld der . vil jeg mene .. der er ikke meget mere der
CK	mm...
	...

På spørgsmålet til Danmark svarer sergenten ud fra en "man" position, at "man tit tænker over den

der nationskærlighed" derefter slår han over i "jeg", at jeg godt kan lide, og at jeg synes det er et dejligt sted. Han fortsætter denne vekslen frem og tilbage mellem "jeg" og "man", og det ser ud til at han vælger "man", når han reflekterer, og "jeg" når han mere personligt eller subjektivt føler noget.

I sin fremstilling af forholdet til Danmark, taler han om Danmark i en slags konkurrence med andre lande. Han taler om, at Danmark ligger på "en eller anden plads", og at "man" bliver "skuffet", hvis Danmark ligger dårligere, især hvis det er et land "man ser lidt ned på".

Han har ikke tænkt over det at dø for fædrelandet, for "hvis man dør så dør man jo". Men Kosovo er jo ikke fædrelandet?? Her afbryder sergenten sig selv med at han modsiger sig selv: på den ene side, så er internationale missioner gode, for de viser Danmark udadtil, på den anden side er det at dø i Kosovo ikke at dø for fædrelandet. Sergenten slutter her fra til at så dør man for sin egen egoismes skyld. Her tror jeg, at han henviser til at han, som så mange andre konstabler 'kun' er ude for at få en "oplevelse". At de ikke føler sig kaldede af opgaven.

Det er således ikke en traditionel, ideologisk/politisk/autoritær og geografisk forsvarsposition: Gud, Konge og Fædreland, sergenten taler ud fra, men en mere flydende moderne, europæisk eller endog måske global. Her tænker jeg altså dette segment sammen med hans begrundelse for at tegne kontrakt, som var at rejse og få oplevelser.

Den mere traditionelle position i land, tradition og autoritet er ellers det hans baggrund som håndværkeruddannet peger mod, jf. Forsvarets målinger af forsvarsviljen. Der er da også delvis udtalelser, som peger i denne retning. F.eks. hans opfattelse af værnepligten og fratagelsen af civile rettigheder.

Politikere

Jeg fortsætter derfor med at spørge til politikere, fordi holdninger politikere tit udløser en sort/hvid fremstilling fra denne position, men her fremstiller sergenten det umiddelbart som et medieskabt og formidlet forhold, hvor det er svært ikke at lade sig præge af, "hvad de skriver i avisen". Han indholdsudfylder således "politikere" og "avis" - måske medier:

	...
CK	politikere
Sg	mmm..
CK	har du nogen . holdninger til dem
Sg	jaar jeg bliver lidt præget af hvad de skriver i avisen synes jeg
CK	ja
Sg	jeg har svært ved at .... der er nogen jeg ikke kan lide jo fordi de har skrevet nogle ting i avisen og sagt nogen ting ikke ... og så er det mest . ja det irriterer mig også fordi man ikke . følger nok med der . og hvad det . at . at der man bliver lidt præget af de der aviser der det gør jeg sgu
CK	mmm.. hvad tænker du på
Sg	jamen altså hvis de skriver at den eller den politiker han har lavet et eller andet stykke lort ikke . så mener jeg *fandeme* også det er noget lort . den politiker er ikke særlig god
CK	nåh ok
Sg	altså der er det jo . altså jeg synes jo . jeg hører sgu for meget efter hvad de siger og

	mener . i stedet for måske lige somme tider se hvad de egentlig laver . fordi nogen laver sgu også et godt stykke arbejde der .. der er . man kan jo . det er noget med at sige med Nyrup ikke . altså han har da på mange måder været . gjort en mærkelig ting ikke men han stadigvæk også gjort nogle gode ting synes jeg . fået en god økonomi og alt det der
CK	ja økonomien har aldrig været bedre
Sg	og det er jo altid det man har hørt om socialdemokraterne . ok lige så snart de kommer i regering så går det bare ned ad med økonomien . og det har jo været det modsatte her
CK	ja
Sg	men så mener jeg også at han er også gået over på den modsatte side . igen noget man hører fra aviserne . og der . han er også der er meget eeh.. ... altså hvad det hedder ehh.. ... der ikke . social . den faste socialdemokratiske som jeg hørte om før i tiden synes jeg der der har været lidt af det andet i ham også ikke..
CK	ja
Sg	den den er ikke . der er ikke den store forskel mere som der har været før
CK	nej ... det er svært at se forskel?
Sg	jaa .. jeg synes i hvert fald selv jeg har svært ved det . men det er måske også fordi man ikke sætter sig nok ind i det...
	...

Sergenten mener, at han lader sig påvirke for meget i stedet for "lige somme tider se hvad de egentlig laver". Men det er svært, for "der er ikke den store forskel mere som der har været før". Men "det er måske også fordi man ikke sætter sig nok ind i det".

Sergenten viser sig ikke umiddelbart at passe ind i de svarfordelinger, jeg forventede. Min forventning ville umiddelbart på baggrund af erfaringer fra store statistiske målinger være et enten-eller svar, og samtidig et 'politiker-negativt' svar. Hans mere nuancerede svar, er dermed svar, som ikke umiddelbart ville fremkomme i forbindelse med store undersøgelser som f.eks. den tilbagevendende undersøgelse af forsvarsviljen i befolkningen, da svarkategorierne her ikke tillader 'nye' svar og mere fabulerende sætninger. Der sker altså noget her. Og jeg læser det umiddelbart som et delvist udtryk for en nyorientering, der også omfatter samfundssegmenter, der ellers antages at have mere 'faste' meninger om globalisering og nationalitet.

Opgaven - civil eller militær

Jeg vender mig herefter mod opgaven: er det en civil eller militær opgave? Han svarer, at det er "en civil opgave, som kun militæret kan løse". Dette begrunder han ved at indholdsudfylde respekt med uniform, men tager sig i denne indholdsudfyldning, idet også politiet har uniformer.

Sergenten fremstiller flere positioner "man", som i denne sammenhæng er lokalbefolkningen, der med respekt ser KFOR soldaternes uniformer, dernæst et "vi", som er KFOR og så et "dem", som må være beslutningstagere: politikere, rådgivere og top-officerer.

Han begrunder herefter sit synspunkt med, at "de" ikke kunne nå at rekruttere så store mængder personel. Det "ville være en uoverkommelig situation for dem", og han fortsætter, "at vi kan bære våben . kan arbejde sammen på den måde vi gør det":

	...
CK	ok .. den her opgave . hvad er det for en opgave det her . er det en militær eller civil

	opgave .. hvad er vi ude i?
Sg	det er en civil opgave som kun militæret kan løse vil jeg mene
CK	ja .. hvorfor kun militær?
Sg	fordi deee... respekten i at man ser øh.. uniformen der .. selvfølgelig kunne en politistyrke måske også have eeeh . gjort det . men hvis de skulle nå at rekruttere så store mængder personel såe... det ville være en uoverkommelig situation for dem
CK	mm..
Sg	det at vi kan bære våben . kan arbejde sammen på den måde at vi gør der .
CK	ja .. og det er nødvendigt at bære våben?
Sg	i visse tilfælde .
CK	ja
Sg	jeg tænker tit på det mens jeg stiger ud af bilen ude oppe bjergene der . fuck . der mener jeg ikke at der skal være våben med..
CK	her hvad?
Sg	her skal jeg ikke have mit gevær med fordi det virker også truende på en . mange måder ikke
CK	ja
Sg	og der . i hvert fald de sidste to gange jeg har været ude . der har jeg så gjort det . at jeg har ladet to . hvis vi har været tre med . så er det kun en der har haft sit gevær med for at beskytte os i..eeeh.. i .. tilfælde . og tilfælde det sådan noget vi går og siger ikke .. og man kan bare . delingsføreren havde et eksempel i går ikke . at de kommer hen og siger . spørger . nogle folk der vil hilse på dem og smiler og alt det der .. stiller dem *ét* spørgsmål og så er de lige pludselig . *hamrende* negative
CK	ok
Sg	så de kan ændrer sig lynhurtigt . derfor så kan jeg godt se at skal sgu havde det våben med . så man har en mulighed for at kunne forsvare sig
CK	har det været nødvendigt endnu?
Sg	jeg synes jeg var meget meget tæt på sidst her..
CK	du tænker på stenene?
Sg	neeej der stod . da jeg stod .. og skulle lukke for for Renault . altså for passage frem mod nordenden . ind mod Mitrovica . hvor de opdagede at det var en albansk tolk jeg havde med . der følte jeg at der var det *fandeme tæt* på at jeg havde taget ladegreb der
CK	ja
	.....
Sg	..så det er nødvendigt her nede med det gevær der
CK	men tror du de forstår at du tager ladegreb?
Sg	det tror jeg . ja jeg ved ikke . jeg tror de har den der at vi vil dø for det her . så langt er de fandeme ikke endnu . fordi vi hører de ting at øh . både fra tolkene og de der serbere og albanere . om dagen går de og gør som om de er sure på hinanden ikke . og kaster sten efter hinanden . om natten så mødes de et eller andet sted og så bytter de handel med hinanden ikke
CK	ja
Sg	et eller andet sted så...
CK	det er noget med at jeg tænker den skræmmeeffekt at det vil have hvis man tager ladegreb . at noget politiet i København blev overrasket over i forbindelse med urolighederne på Nørrebro
Sg	ja
CK	var jo at de kunne skyde op i luften

Sg	ja
CK	og jeg mener det er civile danskere . og der var ingen af dem der reagerede
Sg	ja . det ved jeg så ikke .. på broen i Mitrovica ... i starten der var der en der skød varselsskud med 12.7 .. og de blev godt nok også overraskede .. men så fortsatte de bare
CK	ok .. så der *har* været skudt varselsskud der inde
Sg	ja det har der
CK	på hold hvad?
Sg	hold 1 . tror jeg det var ... i hvert fald var det der hvor det gik helt galt
CK	ja?
Sg	hvor de så skød varselsskud hen over hovedet på dem af ... og det viste sig jo faktisk .. at det tog de sgu ikke særlig alvorligt ..... men når der står en lille mængde folk der ude som der ikke har nået at gejle hinanden helt op endnu så tror jeg godt det har nogen effekt ... men det kan jeg selvfølgelig ikke svare på før jeg har prøvet... ...

Jeg spørger videre om våben, trusler og opgaver, da jeg gerne vil høre hvad de giver anledning til af overvejelser i forhold til opgaven, UNR1244. Sergenten svarer ud fra en "jeg" position, og fremstiller lokalbefolkningen som "de" og "folk". Ud fra en "jeg" position beskrives lokalbefolkningen som uforudsigelig og vilkårlig: "folk der vil hilse og smiler og alt det der ... stiller dem *ét* spørgsmål og så er de lige pludselig . *hamrende* negative ... så de ændrer sig lynhurtigt."

Sergenten giver udtryk for at våben har en signalværdi, at de kan virke truende. Han har derfor ikke altid våben med ud, under patruljer. Men på grund af lokalbefolkningens vilkårlighed, at "de kan ændre sig lynhurtigt" er det nødvendigt med våben, "så man har mulighed for at kunne forsvare sig."

Han fremstiller i forlængelse heraf serbere og albanere som grupper, der "gør som om de er sure på hinanden . og kaster sten efter hinanden". Mens de "om natten så mødes de et eller andet sted og så bytter de handel med hinanden. Det er noget, han ved fra tolkene. Sergenten føler sig åbenbart truet, og kan ikke umiddelbart gennemskue, hvad der udløser denne truende og ophidsede adfærd.

Samtalen kommer derefter til at dreje sig om *ladegrebet*. Jeg havde lagt mærke til at dette "ladegreb" hyppigt blev omtalt og at det blev omgærdet med en speciel aura. Dette ladegreb, der havde så stor betydning hos konstablerne, havde det mon samme betydning hos lokalbefolkningen, der lige havde været udsat for tungere våben og trusler end en M95 trods alt kunne præstere?

Jeg henviser til virkningen af varselsskuddene på Nørrebro, og sergenten giver tilsvarende eksempel fra 'bro vest' i Mitrovica, hvor varselsskud med 12.7 mm -*et tungt maskingevær*- åbenbart også viste sig virkningsløse: "det tog de sgu ikke særlig alvorligt."

Sergenten fremstiller konflikten mellem serbere og albanere som en konflikt på skrømt. Han er usikker på lokalbefolkningens reaktioner, og oplever dem som vilkårlige og truende. I forhold til egne reaktioner og handlemuligheder på trusler fokuserer han på våben og ladegreb, men er uafklaret på, hvilken virkning ladegreb og evt. skudafgivelse vil medføre.

Den, der har magten

I næste sekvens fokuserer jeg på de organisatoriske og ledelsesmæssige forhold. Jeg spørger derfor, om han kunne tænke sig at bestemme mere eller mindre? Han svarer udelukkende ud fra en række

"jeg" positioner. Han fremstiller denne position overfor to andre: "konstablerne" og "delingsføreren". Konstablernes position er "ned(e)" i forhold til hans.

Han vil ikke bestemme mindre, vil ikke kunne finde sig i at blive sat ned. Han ved ikke hvorfor, men har nu vænnet sig til "at være den der har magten", og det sidder "efterhånden rigtig dybt" i ham:

	...
CK	Kunne du tænke dig at bestemme mere eller mindre
Sg	jeg ville ikke bestemme mindre
CK	det ville du ikke
Sg	mm.. jeg kunne ikke . jeg ville ikke kunne finde mig i at blive sat ned på en eller anden konstabelplads nu
CK	det kunne du ikke
Sg	nej
CK	hvorfor ikke
Sg	jamen det ved jeg sgu ikke ... nu har jeg været vant til at være den der har haft magten i lang tid
CK	ja
Sg	det ligger sgu efterhånden rigtig dybt i én . så jeg kan blive irriteret hvis . jeg bliver frataget kommandoen af delingsføreren der . og det har jeg haft samtaler med ham om . for det gør han somme tider . ubevidst
CK	ja .. hvordan
Sg	jamen så går han ned og leger . så laver han nogle ting som egentlig ikke er hans opgave..
CK	ok
Sg	og det er . er *hammerirriterende* fordi så bliver jeg ligesom sat ud af spillet . det gider jeg bare ikke . det gider jeg bare ikke diskutere ...
CK	nej . kan han godt se det?
Sg	det kan han godt se
CK	hvad gør han så?
Sg	jamen altså vi har haft nogle samtaler . så har han sagt . det er også fint nok . altså det er også somme tider det lige sker for ham . og så kan vi bare snakke om det igen ..
CK	ja .... hvad er det for nogle situationer det sker i?
Sg	jamen det er f. eks. . det er fra småting . det kan være at han øh.. overtager føringen når vi kører f.eks. ... der
CK	ja
Sg	hvor jeg så . hvor jeg så lige pludselig ikke er med i hvor vi køre henne . hvor det altid plejer at være gruppefører 1 der finder vejen
CK	ja
	.....
Sg	sådan nogle ting . og så går han ind og bestemme hvor henne mine folk skal være . så modsiger han .. som f.eks. .. jeg kan blive skide sur .. hvis ude på en politistation hvor jeg har fået at vide .. gå ned og lav en sikring om de biler der . og så går jeg ned og så laver jeg en sikring om de biler der
CK	mmm...
Sg	kommer op og fortæller ham hvordan . jeg har gjort det . og så har han på en eller anden åndsvag måde ikke hørt efter hvad fanden .. somme tider så tror jeg ikke han hører

	efter .. når han selv er lidt presset . og så siger han et eller andet andet .. skal jeg gå ned og lave det sådan . ja ja det skulle jeg . så går jeg ned og laver det om igen . så kommer jeg op . så siger han det en gang til . så siger han måske til gevær 1'erne . at gå ned og lav det om . så bliver jeg sur for så er det at han springer han mig over og . og det vil jeg sgu ikke have . så mener for så . så er det .. jeg er gået ned og sagt at noget skal laves om .. sådan ligesom . ok ved han ikke hvad der skal ske her eller hvad .. .. altså det er den måde jeg vil tro at konstablerne de fortolker det der . og det irriterer mig at der det .. for det er jo ikke meningen altså...
CK	nej ..... hvad . hvad tror du grunden er altså..
Sg	forvirring fra hans side
CK	hvad for noget
Sg	*forvirring fra hans* side
CK	ja ..... er han presset?
Sg	somme tider
CK	hvad presses han af
Sg	altså det vi andre bliver presset af . for meget at se til . altså mange si .. situationer . så er uvante situationer igen .. så han kan sgu også blive presset . det kan vi sgu alle sammen altså
CK	ja
Sg	mange opgaver man ikke lige har overskud til . eller ikke lige er vant til at skulle løse
CK	mm.. .. ja
	...

Sergenten fremstiller tre positioner: delingsføreren, sin egen og konstablernes. I forhold til konstablerne har han "magten" over "mine folk". Han fortæller derefter om, hvordan delingsføreren ubevidst sætter ham ud af spillet, ved at han "går ned og leger" gruppefører, "overtager føringen". Det gør sergenten "irriteret" og "skide sur" og så "gider jeg bare ikke". Delingsføreren er godt klar over det, for de har talt om det, og de kan også snakke om det igen, hvis det gentager sig.

Sergenten forklarer delingsførerens adfærd med, at han "på en eller anden måde ikke (har) hørt efter hvad fanden..." han har sagt. Det sker når han bliver lidt presset. Men "det kan vi sgu alle sammen altså."

Sergenten er bekymret over, hvordan det virker på konstablerne: "ok . ved han ikke hvad der skal ske her eller hvad." . "Altså det er den måde jeg vil tro at konstablerne de fortolker det der . og det irriterer mig."

Hvorfor han *gætter* om dette forhold, og ikke *snakker* med dem, ved jeg ikke, men jeg er flere gange stødt på opfattelsen, at *afstand* og *autoritær adfærd* medfører respekt hos de "underordnede". Sergenten fremstiller relationerne mellem de tre positioner således: han har "magt" til at bestemme over "sine folk". Mere bliver der ikke sagt om det. Men virkningen af delingsførerens ledelse af ham, taler ham længe om. Denne envejsrefleksion ligner organisationens øvrige envejskommunikation. Dette refleksions- og kommunikationsforhold medfører, især hvis man er "i karrieren", at de ledelsesmæssige positioner bliver yderligere fyldt med konkurrerende relationer og tilhørsforhold, hvilket i kombination med mangel på åbenhed og tillid, medfører mangel på ærlige informationer og viden og dermed i sidste ende de gode sikre beslutninger og handlinger, som er så afgørende vigtige i dette felt.

Den missionsforberedende uddannelse

Jeg afsøger hans øvrige erfaringer med organisationens ledelse, og spørger til den missionsforberedende uddannelse. Han svarer med det samme negativt, og kommer derefter ind på en række konkrete eksempler:

	...
CK	i forhold til forberedelsen af den her KFOR mission ... har du noget der?
Sg	den er hammerelendig
CK	den er elendig?
Sg	ja ... det mener jeg
CK	hvad er det der er elendigt ved den
Sg	dårlig uddannelse .. til at starte med
CK	ja
Sg	dårlig planlægning som jeg var inde på før
CK	ja
Sg	det er i sig selv nok
CK	ja .... hvad er der dårligt ved uddannelsen
Sg	det er eehm.. jeg k. starte med . planlægningen den har ikke været i orden . hvis nu de havde planlagt tingene bedre ikke
CK	ja
Sg	så havde de kunnet få det presse det meget mere sammen . få bedre . få mere uddannelse på de ting vi skulle ned og løse . det er noget der kommer her nede ikke men vi kunne altså *sagtens* have været meget meget meget bedre forberedt på at komme her ned . det kunne vi...
CK	med hensyn til øvelser .. og viden.. ??
Sg	viden . altså baggrundsviden og alt sådan noget der
CK	ja .. hvad har I fået af baggrundsviden?
Sg	ingenting . vi skulle selv finde ud af det hele
CK	om . om Kosovo?
Sg	ja ... altså det er .. ok .. de siger godt nok . der har været nogle .. enkelte . eh . timer hvor de har fået noget at vide ikke . jeg har åbenbart ikke været der..
CK	nej
Sg	..så det kan jeg ikke lige...
CK	nej
Sg	så . så det min mening .. så har der ikke været nok altså . for et par timer . der finder vi heller ikke ud af . den samlede baggrund på det her nede..
CK	nej
Sg	så derfor mener jeg også somme tider min baggrundsviden den ikke er særlig god fordi jeg ikke har nået at få fyldt så meget på..
CK	hvad ville du gerne vide?
Sg	jeg ville godt have vidst mere om ææh . situationen altså . før i tiden hvordan . før krigen og sådan nogen ting der..
CK	ok
Sg	men nu får jeg meget at vide af tolkene . spørger tolkene om sådan nogle ting . de kan jo forklare noget af alt det der
CK	hvem har du ellers fået viden af?
Sg	avi.. . så har jeg selvfølgelig . det giver en naturlig interesse lige at høre .. hvis jeg har mulighed for at høre Tv-avisen ikke..

CK ja
Sg men det er det igen ... de opreklamerer jo somme tider tingene lidt ikke .. og de fortæller . fortæller de slemme ting ikke...
CK ja ... men jeg tænker også på de momenter der var i Oksbøl
Sg altså det har jeg selvfølgelig fået meget ud af
CK ja
Sg men det mener jeg . de kunne måske have haft 2 eller 3 af de uger der meget meget bedre rustet måske . nu er det worst case . blev hele tiden kørt de der worst case...
CK ja
Sg ting ikke .. og det er måske også det .. kan være meget rigtigt . men jeg kan se på folkene derude at de har jo .. altså første dag mand . vi stod kropsvisitere manden på den måde der ... det mener jeg ikke det var nødvendigt . det var at optrappe situationen rimeligt meget synes jeg . vi kunne have taget den der bipper der og så kunne vi lige have kørt dem på den måde der.. .... det kunne de sgu godt have fortalt os ..
CK ..men der ligger også mange informationer i den måde de på øøøh . opførte sig på .. f.eks. inde i det der hus hvor der kom den der albanske transport .. det ved jeg ikke om du kan huske..
Sg nej
CK altså I var inde og besøge nogen
Sg ja
CK det . I var . I var .. ude på patrulje ..
Sg ok
CK og der går I så ind i en . i en . det er sådan en ladebygning . en V bygning hvor
Sg nååh... ja ok ja
CK hvor der kommer . en øh .. buslet..
Sg jah
CK hvor der sidder en albaner i..
Sg ja ... men det gør der .. det kan jeg så tydelig se . mange af de der ting der hjemme altså hvad de har prøvet . det har sgu .. det var nogen gode momenter det synes jeg . rigtig gode..
CK ja
Sg ..der har bare været for lidt af dem ikke
CK ok
Sg det synes jeg ... fordi det der det var jo egentlig en kontrolprøve . og for os der var det virkelig en opladning .. fordi det havde vi aldrig prøvet før . og det mener jeg er for ringe . jeg følte mig i hvert fald flov over at komme ud til en OP/CP . specielt ... hvor vi fik ret dårlige tilbagemeldinger . fordi vi slet ikke var inde i de ting der..
CK ja
Sg ..... det er pinligt synes jeg .. at stå og fortælle at ok . det der det har vi heller ikke lært .. det må være .. det er hammerirriterende for delingsføreren at stå og fortælle de ting der hver gang . det synes jeg .. det mener jeg er for ringe . vi har haft *så* meget tid ...
CK ja ..... hvad er det der sker? .... Hvorfor får I så ... lidt ud af det så?
Sg .. ehm .. jeg føler selv at det er på grund af bataljonschefen måske er for uerfaren på en måde altså .. og ikke kan tage beslutninger for det der ehmm .. men så er det igen det der med .. ham oppefra han siger .. og sådan er det bare .
CK mm..
Sg der bliver lavet for mange ting om hele tiden ikke .. og så har de glemt at bestille . det og det og de ... og så har de glemt det .. og så skulle det være sådan og.. ..... kunne

	sagtens effektiviseres meget..
CK	jeg ved at det forrige hold .. de fik også 14 dage
Sg	ok ..... hvad fik de 14 øøøhh...
CK	... missionsorienteret uddannelse
Sg	ok .... ja altså . det fik de fra ba.. fra det større... men altså det hjemme . uddannelse hjemmefra ... jeg snakkede også med nogen . hvad de havde brug for .. de sagde også at de de var på bar bund da de kom herned .. hvorfor skulle man være på bar bund når man kommer her ned altså
CK	nej nej
Sg	du ved godt tingene .. nej jeg synes . jeg er kommet rimeligt godt med i de der forskellige ting også .. jeg synes også mine patruljer de bringer sgu da noget . jeg får da noget ud af det ikke
CK	ja
Sg	det kunne de da godt have fortalt noget om .. der hjemme altså ... synes jeg
CK	ja
Sg	..... hvad der egentlig var vi skulle gå efter når vi kom der ud altså
CK	ja
Sg	eeeh . vi har ikke på noget tidspunkt øvet nogen patruljer derhjemme . hvor vi gik ud og prøvede at se andet end den der social patrols der hvor vi gik ud og spurgte hvad de manglede af ting og sager ... sådan nogle ting ..
CK	så der er noget forsvaret kan forbedre der
Sg	*det* mener jeg bestemt .... specielt også fordi vi har . vi har . rigtig meget tid....
	...

Ud fra en "jeg" position kritiserer sergenten den forberedende uddannelse, han har fået frem til udsendelsen. Sergenten retter sin kritik mod "de", som ser ud til at være sergentens samlende betegnelse for de planlæggende officerer, idet han mere specifikt nævner bataljonschefen.

Som det tydeligt fremgår, er sergenten ikke tilfreds, og bruger om den missionsorienterede uddannelse ord som "hammerelendig", "dårlig uddannelse" og "dårlig planlægning". Sergenten påpeger, at de kunne have brugt tiden meget bedre og således fået meget mere "baggrundsviden". Som det er, har han intet fået, og konstablerne kun et par timer, hvilket efter hans opfattelse slet ikke er nok. Hans baggrundsviden er så dårlig, at han oplever det som "pinligt", og han føler sig "flov" under kontrolprøver, hvor gruppen af samme grund fik dårlige tilbagemeldinger, fordi de "slet ikke var inde i de ting der".

Når jeg så spørger ham, hvor han så har sin viden fra, nævner han Tv-avisen og de ansatte tolke. Jeg spørger ham så, hvad der var af læring i de momenter (cases) som indgik i den missionsorienterede uddannelse. Disse momenter roser han, men kritiserer dem samtidig for at være worst case, hvilket medførte at folkene den første dag kropsvisiterede på en optrappet måde, hvilket "ikke var nødvendigt".

Jeg spørger til en forklaring på, at det forholder sig således. Og han svarer ved igen at pege på hierarkiet i beslutningsprocesserne: "men så er det igen det der med .. ham oppefra han siger .. og sådan er det bare .. der bliver lavet for mange ting om hele tiden ikke..".

Han beskriver derfor sin første tid i KFOR som "på bar bund", og henviser til at have talt med andre fra det forrige hold, som også var på bar bund. De har ikke på noget tidspunkt øvet nogen patruljer derhjemme. Det "kunne de da godt have fortalt noget om .. der hjemme altså..."

De øvrige KFOR styrker
Jeg har fra starten hørt, at de danske KFOR styrker er meget roste og de bedste. Denne selvopfattelse er markant og gentages meget ofte af såvel konstabler, sergenter, officerer, politikere og journaliser. Hvilket grundlag denne opfattelse hviler på er jeg ikke klar over, men jeg vil gerne vide mere om denne opfattelse.

I sit svar til mig modstiller sergenten på dette spørgsmål dansk KFOR med "de andre lande", som ikke havde "styr på noget som helst". Den situation og dermed den gruppe han modstiller dansk KFOR, er ikke andre landes KFOR bidrag men derimod UNMIK-police. Han fremstiller UNMIK-police som "forvirrede" og uden "styr" på noget som helst i modsætning til for danskerne, der går ind, og siger "men hør nu her" (fornuft), og fortsætter "gør sådan . og sådan og sådan" (handlekraft og effektivitet):

	...
CK	...hvordan ehm .... hvordan forventer du at den danske indsats er i forhold til de andre KFOR styrker?
Sg	altså hvordan .. jeg forventer at vi er gode fordi .. at det . den tilbagemelding vi har hørt .. der mener jeg vi klarer os godt . det . er hvad vi har fået at vide ikke . ah . selvfølgelig er der også andre der klarer sig godt . man kan også helt tydeligt mærke på .. altså med de politifolk .der inde .. altså det ander ... hvor forvirrende . de var .. der er jo ingen der har styr på noget som helst . de andre lande der...
CK	det var der ikke
Sg	og danskerne gik så ind og sagde .. men hør nu her . ja . også amerikanerne bl.a. ... der sagde vi..
CK	ja
Sg	men . gør sådan . og sådan og sådan .... i stedet for at det var ham der Station Commander ... det er ham der Sohail ..
CK	jah
Sg	... mener vi er den der ..ssselvtænkende nation som vi er .. her som vi har fået at vide .. det er jeg sgu glad for at jeg er medlem af .. at vi også kan tage nogle beslutninger selv der bliver respekteret
CK	mm
Sg	jeg tror egentlig talt også det har noget at gøre med . det er en af grundene til at jeg . havde jeg nu hørt det modsatte .. jeg hører måske ikke . det ved jeg selvfølgelig ikke om vi hører . men så jeg tror sgu ikke jeg var taget af sted altså...
CK	... nej ..... så det er på grund af det gode ry at du også er her
Sg	i hvert fald en af grundene til at jeg er her .
CK	ja
Sg	altså også at man ved at man kommer ned til at lave et godt stykke arbejde men . man stoler alligevel lidt på at man har fået bare noget godt med hjemmefra
CK	ja
	...

Som det fremgår, begrunder han, at dansk KFOR er så gode, med at "vi" er den der "selvtænkende

nation som vi er", det er han er glad for at være medlem af. Og denne fornuft og selvtænkende nation er en af grundene til, at han er taget med. Havde dansk KFOR ikke dette ry, "så tror jeg sgu ikke jeg var taget af sted altså.". Han "ved at man kommer ned til at lave et godt stykke arbejde."

At sergenten vælger at modstille dansk KFOR med UNMIK-police, viser hvor lavt på rangstigen UNMIK rangerer blandt danske KFOR soldater. Her trækker sergenten altså en 'sikker taber', at modstille dansk KFOR med. At han så overhovedet vælger at sammenligne et KFOR bidrag med UNMIK kan undre, da UNMIK's opgaver ikke er de samme som KFOR. At han så gør det alligevel kan hænge sammen med indsættelsen i Zubin Potok, som udviklede sig til en slags sikring af politistationen, noget der i øvrigt gentog sig.

Jeg har svært ved at se på hvilket grundlag dansk KFOR fremstilles som så gode, især når det er kendt, at der finder en 'arbejdsdeling' sted blandt KFOR bidragene, at nogle får de 'hårde' kæmpende opgaver, og det vil her først og fremmest sige amerikanerne, englænderne og franskmændene; og andre får de 'blødere' opbyggende opgaver som f.eks. svenskerne, finnerne og så danskerne. Opgaverne er altså forskellige og ikke umiddelbart sammenlignelige, alligevel er denne opfattelse i bataljonen, i det hjemlige forsvar og også i dansk presse fremherskende. Jeg læser derfor snarere denne selvfremstilling som udtryk for en række overordnede sociale funktioner: omverdensfortolkning, indre sammenhold eller sammenhængskraft, tryghedsskabelse og nationalstatslig politik i Danmark.

De er skide flinke alle sammen

Har sergenten noget billede af lokalbefolkningen? Hvordan har han opnået det? Har det ændret sig i mødet med lokalbefolkningen. På mit spørgsmål om den danske indsats i forhold til lokalbefolkningen fremstiller sergenten flere grupper: dem "oppe i de bjerge der", borgerne i "Zubin Potok" og "Mitrovica", "små knægte", "forældre" og "den samme befolkning":

	...
CK	hvordan vil du beskrive den danske indsats i forhold til eeh .. lokalbefolkningen
Sg	... hvordan vi er over for dem eller ..
CK	ja
Sg	jeg synes sgu vi er ok .. jeg synes virkelig vi .. jeg har ikke kig på nogen må jeg sige .. hvordan vi skulle være part eller .. partiske .. ja
CK	hvad ved du om eh . om livet her nede ..
Sg	hvordan de klarer sig
CK	ja
Sg	.. jeg synes jeg er ved at få et rimeligt godt indblik i selvfølgelig ved jeg ikke nok endnu . men jeg kan . jeg synes . specielt oppe i de bjerge der . de er de har jo ikke andet for end at sørge for at de kan komme til at overleve . det altså . det eneste de går op i . fordi lige så snart man kommer eeh.. 30 kilometer væk fra Zubin Potok .. så ved de ikke engang hvad der sker mere . de har ikke . det interesserer dem ikke..
CK	nej
Sg	hvis man spørger dem hvad . hvad de .. hvad hvad de . så ved de bare . det er ikke godt . det ved de . men de ved 100 % at de mangler mad og det og sådan nogle ting der og det 100 . det er det de tænker på hele tiden kan man se på dem ... så det ved jeg altså .... men så hvad byerne angår ikke altså . jeg har det sådan . jeg tror sgu meget af det inde i Mitrovica der . de har sgu mange ting som vi også har ... ikke
CK	ja

Sg	bare på en anden måde holdning .
CK	hvad . hvad får du for indtryk af dem . kan du lide dem
Sg	jeg kan meget godt lide dem . altså .. de der . dem der ikke er sur på mig selvfølgelig . dem er der . de er sgu skide flinke alle sammen..
CK	(hoster) ... ja ...
Sg	meneh... er blevet forbavset over at de kan skifte . så hurtigt ændre . altsåå . at de kan . lige pludselig kan måske stå og være glade for os og så lige pludselig står de og sviner os til..
CK	mmm... er det den samme gruppe
Sg	hvad siger du
CK	var det den samme gruppe
Sg	nej det tror jeg ikke ... menøh det var den samme befolkning og der altså hvad det hedder .. når de kommer og smider sten på bilerne ikke . det var altså små knægte . og det er ikke noget små knægte de gør af sig selv det er noget de får ordre på . af deres forældre eller af nogen..
CK	hvor gamle var de
Sg	jeg vil skyde på mellem 14 og 20 år
CK	ja ...
Sg	og i den alder der mener jeg stadigvæk nok .. at ok fra 18 20 år . der kan man måske selv . meneh fra 14 års alderen der gør man stadig hvad forældrene mener . og specielt her nede tror jeg ...
CK	ja ....

Dem “oppe i bjergene” sætter sergenten ind i følgende sammenhæng: “at sørge for at overleve”, “ved ikke hvad der sker”, “det interesserer dem ikke”, “de mangler mad”. Dem i Mitrovica indholdsudfylder sergenten med: “de har sgu mange ting som vi også har” men “på en anden måde . holdning”. Gruppen af “små knægte” i alderen 14-20 år, de “smider sten på bilerne”, “det gør de ikke af sig selv”, men det er noget “de får ordre på”. Denne ordre mener sergenten kommer fra forældrene eller nogen.

Sergenten undrer sig igen over at de skifter så hurtigt: “så lige pludselig står de og sviner os til”. Jeg spørger til om det var samme gruppe. Og han svarer: Nej, “menøh det var den samme befolkning”. Han kan godt lide dem, men ikke dem der er sure på ham, men “de er sgu skide flinke alle sammen”.

På den ene side konstaterer sergenten de markante sociale forskelle i området, på den anden side ser han ikke stenkastningen som udtryk for sociale spændinger. I bjergene tænker de kun på mad og at overleve, og i Mitrovica har de de samme ting som vi har. Han undrer sig over at lokalbefolkningen er så omskiftelig, og ser tilsyneladende ikke, at der kan være tale om forskellige grupper med forskellige alders- og kønssammensætning, social position, politiske dagsordener og dermed politisk adfærd. Det er jo den samme befolkning.

Han mener ikke at dansk KFOR optræder partisk. Han omtaler de camouflerede pansrede mandskabsvogne som “bilerne”, og underbetoner dermed, hvor massive de er, og hvor voldsomt et indtryk de giver, når de kommer kørende. Denne underbetoning af egen tilstedeværelse i PMV’ere, medvirke til at fremhæve stenkastningen. Tidligere i interviewet spørger jeg ham om det er ham el-

ler hans uniform, de kaster sten efter. Her svarer han "helt klart min . min tilstedeværelse . så det må jo være min uniform . eller mig . det ved jeg sgu ikke (...) hvis jeg havde stået i civilt tøj så havde de ikke kastet sten". Sergenten er altså uklar på dette punkt, hvad angår hans uniform, og når han taler om PMV'erne som "biler", ser jeg det som en forlængelse af samme uklarhed, i forhold til hvordan han påvirker feltet og feltets konflikter.

3-stjernestunder

Jeg søger emner og områder, jeg ikke selv definerer, og spørger derfor til 3 stjernestunder, som udtryk for gode oplevelser, han har haft i Forsvaret. Her svarer han hovedsagelig ud fra en "vi" position. Han fortæller som det første om øvelsesoplevelser, hvor "vi" fik "ro" på trods af at "vi" blev kaldt "hængerøve" før øvelsen, men så "bankede" "vi" dem fuldstændig. Han skifter til et specielt "jeg" på et tidspunkt, nemlig det 'historiske' "jeg", der sidder og mindes øvelserne og sin tid i militæret:

	...
CK	3 stjernestunder i forsvaret . hvad vil du sige der?
Sg	3 hvadfornoget
CK	stjernestuder i forsvaret .. hvor du bare tænkte YES!!! Det spiller!!!
Sg	hvad det hedder . det er godt hvad vi laver ... jamen alts... det har været godt de gange vi har været på øvelse og fået ros ikke ... hvor vi har fået at vide ikke . at på trods af at man får at vide at vi er altså nogle hængerøve og så man kommer over til Jylland og i øvelsen banker man dem fuldstændig . der har været mange succesoplevelser . det må man . og så har der også været de ting hvor man kommer til at tænke på at altså .. hvad jeg har oplevet ved militæret ... f.eks. den øvelsestur der som rekrut der...
CK	mm..
Sg	det er sådan en til jeg komme til at tænke på resten af mine dage altså...
CK	det var en stjernestund?
Sg	... ja det mener jeg . der var ikke en stjernestund . det var ikke guld og grønne skove vel . det var hammer hårdt . men det har givet mig nogle ting .. som jeg kan bruge bag efter..
	...

Efter de tre stjernestunder beder jeg han tænke på, hvis han skulle lave noget om, hvad det så skulle være. Han opfatter det som egne handlinger, og fortæller ud fra en "jeg" position om en bedømmelse, han gerne ville gøre om. Efter at han har fortalt om denne bedømmelse, så forsøger jeg igen, om der er noget i selve Forsvarets konstruktion, og den måde vi træffer beslutninger på, som han kunne tænke sig at lave om:

CK	..... og hvis du skulle lave 3 ting om .. hvad skulle det så være?
Sg	..... det er sgu svært at sige ... altså så går vi ned i petitesser lave ting om tror jeg
CK	ja
Sg	altså hvor man kan sige ok der og der øhm... altså eeehh ... jeg lavede én stor brøler lige inden vi stoppede . det var at øh.. den der karaktergivning man giver soldaterne lige når de er færdige ikke..
CK	ja
Sg	der ville jeg ikke dømme som jeg har gjort altså .. hvor en af mine folk der gerne havde villet ind til politiet .. og det kunne man så ikke med den karakter jeg gav ham..
CK	nåh

Sg	... og det irriterer mig lidt fordi . hvad det hedder ehm.. jeg vil ikke .. jeg mener ikke det er så væsentligt med den karakter vi giver dem . at det skal ødelægge deres liv frem over...
CK	nej
Sg	.. så havde jeg vidst det så havde jeg ikke givet ham den karakter . så det mener jeg er en.. ehm..
CK	det vidste du ikke
Sg	nej .. det havde han aldrig sagt . han var også tømrer . vi har altid gået og snakket om at han skulle ud og være tømrer igen . han har aldrig fortalt mig at han ville søge ind til politiet ... såeh det...
CK	det ville du gerne lave om
Sg	ja det . det mener jeg ikke var retfærdigt fordi . hvad det . jeg mener ikke ... altså så meget betyder den skide karakter ikke .. den er sgu . den er så bred den karakter .. at den skal fandme ikke ødelægge det der .. det mener jeg ikke . at for mig der var det ikke noget personligt . altså jeg *mener* at den karakter den var retfærdig og det mener alle andre også .. men jeg mener ikke at den varøh . den skal sgu ikke ødelægge ens liv...
CK	men selve forsvarets konstruktion . og den måde vi træffer beslutninger på .
Sg	den bryder jeg mig ikke så meget om
CK	så det kunne du godt tænke dig at lave om
Sg	men *det kan* jeg *jo* ikke . altså deet... på et højere niveau
CK	nåja . men hvis du nu kunne
Sg	så mener jeg selvfølgelig . der går for lang tid .. her i forsvaret . med at tage beslutninger..
CK	ja
Sg	men jeg ved så det tager jo . altså franskmændene de skal fandeme have ordrer til alt .
CK	ja
Sg	det mener jeg . at skal man trods alt ikke altid i Danmark . der er visse ting man må tænke på selv..
CK	ja
Sg	men stadigvæk .. mener jeg somme tider det går for lang tid om det . når der går officer i den som de kalder det ikke..
CK	når der går officer i det!?
Sg	jah
CK	ok
Sg	hvorfor tror du vagten altid spiller hjemme . det er fordi det kun er befalingsmænd, altså sergenten der styrer det der...
CK	ja
Sg	det er simpelthen fordi ... officererne de mener . ok nu har jeg magten . så skal jeg kraft edeme også sat et eller andet igennem...
CK	ja..
Sg	det tror jeg på . det kan jeg godt . (ler) sådan noget det kunne jeg godt være foruden
CK	ja
Sg	det ville aldrig holde i det civile somme tider .. det synes jeg .. ikke nogen af de ting de beslutter sig til .. jeg ved ikke om nogen af dem . de har været for lang tid her inde...
	...

Sergenten bryder sig ikke meget om Forsvarets måde at træffe beslutninger på. Men der er ikke noget han *kan* lave om - det er "på et højere niveau". Han mener "der går for lang tid", men modstiller så denne udtalelse således "altså franskmændene de skal fandeme have ordrer til alt". Det skal "man trods alt ikke i Danmark", men det tager for lang tid, når "der går officer i den".

Han fremstiller her fem grupper: franskmændene, som "skal have ordrer til alting"; danskere, som kan tænke selv; officerer, "når der går officer i den" befalingsmænd, så spiller det altid og det civile. Han fortsætter om officerer: "officererne de mener . ok nu har jeg magten . så skal jeg kraft edeme også få sat et eller andet igennem". Det kan han godt være foruden, og det ville ikke holde i det civile.

Jeg vil - de skal!!

Jeg spørger herefter til sergentens overvejelser over egen lederstil, gruppen og gruppeprocesser. Sergenten fremstiller her fire positioner: "jeg", "værnepligtige", "de" og "gevær 1". Når sergenten taler ud fra egen position, taler han hovedsagelig bydende: "jeg vil", "de skal", "et eller andet skal gøres". Og når han taler om "de", så "får de lov", han "vil gerne have at de siger", hvis der er noget, *men* "det skal fandeme være godt", og ikke bare noget de "synes":

	...
CK	øh i forhold til gruppen .. hvordan eh .. har du nogen overvejelser om hvordan du bygger gruppen op til . til den her opgave her ... er der nogen ting du sådan tænker . det der det gør jeg ... og . og det virker...
Sg	hvad vi vil have folk til at gøre altså...
CK	jah altså tonen i gruppen .. den måde de øh .. er sammen på om opgaven på osv...
Sg	jahr . men jeg synes ikke ... nu har jeg selvfølgelig den der sammenligningsgrundlag der fra . fra den gang jeg havde de der værnepligtige folk . og min egen gruppe jeg havde da jeg var værnepligtige . den var meget mere professionel end den gruppe jeg har nu...
CK	var den det
Sg	ja
CK	ok
Sg	og det kan godt være fordi at jeg har kunnet gå ind og præge den fra starten af . og sige sådan her vil jeg havde det . der er en her der har svært ved det . konstablerne mener jo selv de kan bestemme hvordan de skal gøre tingene . det er sværere at få dem til at se .. jamen hør nu her . det der det holder ikke . og nogen de tror jo fandeme at de er blevet mere end gruppefører eller de eh.. selvfølgelig skal de også have lov at sige ting hvis de har en eh.. jeg . jeg vil *meget* gerne have at de siger . hvis jeg siger til dem at et eller andet skal gøres . hvis de så kommer med et eller andet konkret . men det skal fandeme også være et godt .. bud . det skal ikke bare være et eller andet de slipper ud fordi jamen det der det synes jeg er bedre . de skal sgu lige tænke tingene igennem . det synes jeg somme tider er svært at få dem forklaret . og det irriterer mig . meget at de ikke stoler på mig . eller det føler jeg ikke at de gør . jeg har trods alt en erfaring . en smule erfaring mere end de har . indenfor på det område her . specielt gevær 1'eren der sommetider og alligevel ikke .. måske er det bare hans måde at være på . vi har snakket om det .
CK	det er Olsen eller...
Sg	nejeh.. Sørensen.. .
CK	nåhja .. Sørensen

Sg	mmm... han mener ihvert tilfælde han allerede har så meget erfaring som jeg har somme tider . føler *jeg* ..
CK	ja
Sg	og så siger han at det har han ikke .. det er ikke det han mener med det .. han mener bare .. og der mener jeg han skal prøve at tænke over tingene lidt en gang imellem .. og når jeg så siger tingene . jamen hør nu her . det der det holder ikke . så skal han sgu også tro . så skal jeg ikke stå og diskutere med ham i 10 minutter . og vi har haft nogle eksempler og jeg har heldigvis vundet dem alle sammen endnu .. deeet er selvfølgelig i orden at han er kritisk . men somme tider vil jeg gerne have at han venter med at sige det til bagefter..
CK	mmja.. han vil gerne diskutere det
Sg	ja han gør det bare der . på . på det forkerte tidspunkt synes jeg
CK	hvad vil han .. vil han videre i forsvaret eller...
Sg	ja det kunne han godt tænke sig
CK	det kunne han godt tænke sig
Sg	ja . det har han snakket om
CK	ok
Sg	altså bruge et år mere
CK	vil han være officer eller sergent
Sg	jamen det ved han ikke rigtig endnu altså .. officer måske . bare prøvet noget andet . et andet andet .. del af forsvaret
CK	nåhja .. det var ham der havde .. han .. ville være pilot eller
Sg	jo . det tror jeg .. men det er han vist gået fra igen . jeg ved ikke helt . hvad han vil være nu ..... men det kunne han godt tænke sig
CK	men det vil altså sige at han er ambitiøs . også på dine vegne indtil videre
Sg	altså hvad mener du . på sine egne vegne er han meget synes jeg . altså han er en dygtig mand det er han . og han har helt klart også potentiale til det . det har han . er god . han er meget god til det .. altså han skal sådan set bare lige stå . stå og sige det her til mig .. det .. .. altså det er et forkert tidspunkt at diskutere somme tider...
CK	mmm...
	...

Som det fremgår, så synes sergenten ikke at gruppen er lige så professionel som den værnepligtsgruppe, han havde før, men det mener han måske er, fordi han kunne præge værnepligtsgruppen fra starten af: "sådan her vil jeg have det". Konstablerne mener, at de selv "kan bestemme hvordan de skal gøre tingene . det er svært at få dem til at se (...) . det der det holder ikke . " Han "føler" ikke at de "stoler" på ham, og det "irriterer" ham. Det er især gevær 1'eren, der diskuterer med sergenten, og det vil sergenten gerne have at han venter med "til bagefter". Han må gerne være kritisk, men det er det forkerte tidspunkt. Heldigvis har sergenten "vundet" diskussionerne indtil nu. Gevær 1 vil gerne være officer, og sergenten mener, at han er en dygtig mand, som helt klart har potentiale, men han skal "bare lige stå . stå og sige det her til mig..".

Jeg spørger til sergentens overvejelser i forhold til gruppen, og sergenten svarer med overvejelser i forhold til gevær 1'eren. Gevær 1'eren er gruppens næstkommanderende, og tager ofte føringen i situationer, hvor sergenten ikke er til stede. Måske er det følgende, som gør sig gældende: jeg spørger til gruppeprocesser og organisation, og dem jeg interviewer svarer med at tale om nærmeste overordnede og undergivne. I et vertikalt autoritært hierarki, vil det være lederen, og lederens tale og le-

derens handlinger, der er fokus på, og ikke de processer som udfolder sig i gruppen, delingen, kompagniet eller bataljonen.

Jeg bestemmer!
Jeg aner en latent konflikt mellem sergenten og gevær1'eren, og vil derfor gerne vide, hvilke processer, der udfolder sig frem mod en beslutning. Hvordan inddrager sergenten sine folk? Hvordan skaber han viden, forståelse og accept om beslutninger:

	...
CK	hvordan træffer I så beslutninger
Sg	det er mig der træffer beslutningerne ..
CK	det er dig
Sg	men jeg mener selv .. jeg hører meget efter hvad de siger . men det er mig der træffer beslutningerne . men mindre jeg giver ham lov til det...
CK	hvad
Sg	...med mindre jeg giver ham lov til det . og så siger jeg også . at nu er det dig der bestemmer .
CK	ja
Sg	det kan godt være det ikke er den rigtige måde men sådan kører det bare...
CK	mm .... og i forhold til ... nu siger du I kan finde på at diskutere .. hvordan gør I så det når I . diskuterer
Sg	jamen så står . sådan som når vi har vagt ude på Delta 2.6 . så kan vi godt stå og diskutere altså . *snakke* om tingene . det er ikke sådan så vi står og .. råber
CK	nej nej
Sg	efter hinanden.. få tingene snakket igennem . og sige . *der!* . det synes jeg satme . det synes jeg også du var der ikke...
CK	mm
Sg	og så får vi diskuteret . altså får klaret en eller anden situation . det synes jeg . altså vi diskuterer det rigtig rigtig godt . og jeg kan rigtig godt lide det når vi har rigtig meget tid til det ikke .. jeg gider bare ikke stå og diskutere ham og lige nu der skal vi bare videre . det har han somme tider svært ved at forstå . synes jeg
	...

På spørgsmålet, hvordan træffer I beslutninger, svarer sergenten: "det er mig der træffer beslutninger", og han fortsætter "men jeg mener selv . jeg hører meget efter hvad de siger." Men det er sergenten der træffer beslutninger, med mindre "jeg giver ham lov til det". Sergenten kan godt finde på at sige: "nu er det dig der bestemmer.". Sergenten er ikke sikker på, at det er "den rigtige måde, men sådan kører det bare". Men hvad medfører denne "måde" at bestemme og træffe beslutninger på for gruppen? Lange diskussioner på et CP mellem kun to personer ud af gruppens 10?

Gruppen
Jeg spørger derfor til gruppen, hvordan og hvornår sergenten etablerer møder, og hvordan disse mødeforløb styres. Sergenten fremstiller tre positioner: "jeg", "de" og "vi". Sergenten svarer, at han etablerer møder, når han "føler", at der er noget de er utilfredse med, for han kan "ikke have at de går eller .. er sure":

	...
CK	men sådan noget som at etablere møder og sørge for at alle kommer til osv... er det

	noget du gør
Sg	ja det gør jeg .... specielt når jeg føler at der er noget de er utilfredse med . med mig . og jeg kan ikke have at de går eller .. er sure og siger til hinanden at nu er han også et stort svin..
CK	ja
Sg	så vil jeg have det at vide . det har vi har haft nogle stykker . hvor vi har følt det var nødvendigt . men det er ikke noget vi gør sådan hver onsdag f.eks...
CK	neej .. ahm.. men jeg hørte at I havde holdt et møde efter at . jeg var taget derfra . var det Rough eller et eller andet I skulle ...
Sg	ja..
CK	have snakket af...
Sg	det var ikke kun Rough . det var generelt i hele gruppen ... det har vi tit og ... nje eller ikke tit . vi har måske haft fire gange eller sådan .. og det ..... hvor jeg har følt at der var noget de var utilfredse med... og det startede egentlig fra dengang hvor jeg var værnepligtig der havde vi gjort op én gang . efter at vi . det var alt for sent egentlig . det skulle vi have gjort meget før..
CK	ja
Sg	..hvor vi gik rundt og så lige pludselig så var det én mand der havde ... han havde brug for ... han stod simpelthen og tudede til sidst ...
CK	nåh
Sg	for .. han var så sur på mig på det tidspunkt der (griner lidt..)
CK	ja
Sg	det var bare så ærgerligt .. for det var så sent . det var så også . det var bare . det var for sent . for de kunne ikke nå at rette op på det der . hvad var det . jeg tror der var 1½ måned til de skulle hjem på det tidspunkt der . hvis jeg nu havde taget det allerede lige fra øvelse måske...
CK	men kunne du så holde hvad skal jeg sige .. forebyggende møder også ... eller hvad..
Sg	men altså ... forebyggende .. hvis jeg siger til dem at de skal komme og sige til mig hvis der er noget de er utilfredse med..
CK	jah . eller hvis der er noget de er tilfredse med..
Sg	... men selvfølgelig men det de er tilfredse med det..
CK	komme med forslag . simpelthed
Sg	det synes jeg .. det gør de hele tiden . det behøver vi ikke et møde for .
CK	nej..
Sg	..det synes jeg ikke
	...

I sin fremstilling af hvem der foranlediger møderne, veksler han mellem "jeg" og "vi". Møder er ikke noget de holder hver onsdag, men tit, måske fire gange. Han fortæller så om en episode fra da han var værnepligtig, hvor de "havde gjort op", men for sent, og de kunne ikke nå at rette op på det. Jeg spørger til 'forebyggende' møder, og sergenten svarer, at de skal komme og sige til, hvis de er utilfredse, eller hvis de vil komme med forslag. Det behøver de ikke et møde til.

Største overraskelse

Jeg skal til at runde interviewet af og spørger til, hvad der har overrasket ham mest. Det har svineriet svarer han. Svineriet er noget alle soldaterne kommenterer, har jeg lagt mærke til. Det lader ikke til, at de bliver forberedt på, hvad en sammenbrudt infrastruktur medfører i forhold til almindelig levestandard:

	...
CK	hvad har overrasket dig mest ... med hensyn til forberedelserne og tiden hernede
Sg	... altsåååå
CK	hvis der er sådan et eller andet hvor ... hvor du tænker på de sidste 14 dage her .. hvad . hvad har så . *virkelig* brændt sig fast i dig . hvad er du mest overrasket over..
Sg	hvor beskidt der er her nede
CK	beskidt
Sg	ja
CK	hvad tænker du på
Sg	.. at de smider affald rundt omkring .. det kommer fuldstændig bag på mig at man kan være så svinet altså...
CK	ja
Sg	... det . det er egentlig det mest .. og så egentlig også at der er så stor leve . levestandard at den er så stor .. forskellen ... hvis man kommer indefra . Mitrovica . der er meget . pænt der inde og så kommer man ud . og ser noget så fattigt som det der...
CK	mmm
Sg	. det overraskede mig fandeme altså .. jeg er overrasket over . at der inde . der har de alle sammen parabol som de kan bruge .. så kommer man ud og ser at her der har de stadigvæk lerklinede huse .. eller de har hestemøg som ler...
CK	ja der er stor forskel det er der
Sg	ja
	...

Han er videre overrasket over forskellen i levestandard - fra lerklinet hus til parabol, noget han har været inde på tidligere i interviewet. Jeg slutter interviewet af med at spørge om han glæder sig til det fortsatte ophold:

	...
CK	jaah ... glæder du dig til . til opholdet
Sg	.. hernede
CK	ja
Sg	ja det gør jeg
CK	det gør du
Sg	altså det synes jeg
	...

Eftersnak

Egentlig er interviewet afsluttet. Jeg er begyndt at samle papirer ind, og er så småt ved at rejse mig. Sergenten er ved at tage sin radio, da han spørger:

Sg	de her spørgsmål . dem stiller du også til dem højere oppe eller...
CK	ja
Sg	(griner) det kunne fandeme være sjovt at se deres svar
CK	ja .. det kommer du til..
Sg	nå det gør man..
CK	ja
	...

Jeg gennemgår nu de koder, som jeg har noteret mig gennem hele interviewet, som således udgøres både af sergentens egne formuleringer, samt af mine mellemliggende refleksioner:

Koder: oplevelse, livsfaser (oppe i alderen), jeg-man-vi, lav social kompetence, presset (hovedpine), leder-ledelse, værnepligt-professionel, 'slasker', 'KC'-officer-organisation, hierarki, beslutningsusikkerhed (ja/nej, ulogisk), officer (åndsvagt spil for galleriet), 'folk' (lav rang) - 'de' (høj rang), Forsvaret-bureaukratiet, gruppen splittet (delt, håb), åndsvage opgaver, stridigheder, leave (halløjsa), fra et vist niveau af (deling af officerer og befalingsmænd), finere at være officer, rang eller klasse, skuespil, opgave-orden-skyld, enten-eller-logik ('det gik efter bogen'), indsættelse-drøm-film, angst, glæde, defusing (en skide god idé), dyr, jallah'er, lav viden (historie, baggrund), social kompetence, kæresten (eksponent for følelser), vagtmode, lav tiltro til Forsvaret som forsvar, beskyttelse, gode i Kosovo/a, franskmændene får tæsk, værnepligt (blød), blød-mor-lyst, kultur-chok-træthed-belastning-pligt, opdragelse-politik (barn-voksen), krig (urealistisk, modstridende informationer), fjende (modstander vi skal hjælpe), kommunikation mellem parterne (håb, konflikt-kompetence), sten, Danmark-EU, Danmark lig fornuft, nationskærlighed (KFOR-soldat-død), politikere-medier, en civil opgave som kun militæret kan løse, rekruttering, lav social- og lav konflikt-kompetence, våben som løsning, almagt i gruppen, jeg bestemmer, dårlig missionsforberedende uddannelse (pinligt), planlægning, baggrundsviden, ting bliver lavet om hele tiden, DANBN lig med fornuft, handlekraft og effektivitet, godt ry (rekruttering), flink lokalbefolkning (bjergene, byerne, ikke demonstranterne), spontan eller vilkårlig adfærd, FORPUBS-bedømmelse, 'når der går officer i den', gruppens deling.

Analyse af interviewet af sergenten

Når jeg gennemgår interviewet og ovenstående koder med sergenten, så er interviewet en løst struktureret fremstilling af en sergents fortælling, dvs. en sergents perspektiv og forståelse af den position og de opgaver han er pålagt. Dertil kommer så de mellemliggende analyser, som jeg har fremstillet. Der er således tale om en vekslen mellem en fremstilling af sergentens tolkning og min tolkning, der søges samlet i en fremstilling om deltagelse i dette felts fortolkningskampe.

Interviewets kategorier

Ud fra ovenstående koder er jeg nået frem til følgende kategorier:

Konkurrerende relationer og tilhørsforhold

Sergenten, søger , på den ene side at opføre sig korrekt, og at leve op til de krav som organisationen stiller, herunder at bestemme over gruppen. På den anden side søger han opgaver, som giver ham en mening og tilfredsstillelse med at være der. Kategori: *Magtens tale.*

Mening

Konstablerne giver udtryk for ønsker om effektivitet, succes, målopfyldelse - at det at der er der giver *dem* mening, de udretter noget. Det, de udretter, indholdsudfylder de dog med jagt, konkurrence, kamp, vinde eller tabe koder. Kategori: *mening*.

Lydighed og meningsunderskud

Officeren (som institution) ønsker en korrekt autoritær handling fra konstablernes side, at de overholder reglerne. Konstablen retter ind, og gør hvad der står på opslaget uden videre refleksioner: det siger loven. Kategorier: *autoritet, lydighed* og *fejllæring.*

Kontrol, mekanisering og lydighed
En række handlinger beordres, instrueres og kontrolleres i en envejskommunikation. Dette peger på, at det centrale i mange situationer handler om styring af og kontrol med konstablernes handlinger, der skal være korrekte. Den overdrevne kontrol og kommunikationsformen gør dog situationstilpasning og opgaveløsning meget vanskelig, tung og tidskrævende for dem, som skal løse opgaverne.

Envejskommunikationen mellem de to aktører peger på en organisation, som hviler på ulige magtrelationer. Hertil kommer, at en sådan handlingsstyrende kommunikation typisk medfører så fejlbehæftede handlinger, at mængden af kontrol øges sammen med mistillid.

Den mest centrale kategori derfor her må være *kontrol*. De sekundære kategorier er de kategorier, som gør denne kontrol vanskelig, ja næsten kontraproduktiv: mistillid, overdrivelse og envejskommunikation.

Krig - sikring
Bilerne som kører ud skal melde, at de er ude, så bataljonen ved dette, og kan eftersøge den, hvis den ikke returnerer indenfor et givet tidsrum. Dette sker gennem kontrolsedler. Ved returnering til COR kontrolleres det ligeledes at soldaternes våben aflades ned i nogle rør, som forsvinder ind i noget sand, der kan stoppe et projektil uden at nogen kommer til skade. Fremmed adgangen til lejren kontrolleres ligeledes. F.eks. er der en tavle i bygningen, hvorpå der hænger alle de legitimationsskilte som de ansatte har fået udstedt. De henvender sig ved ankomst, og får udleveret deres skilt. Andre som ikke har skilte, f.eks. NGO'ere bliver accepteret ved en radiohenvendelse til TOC'en, KIH eller en officer. Kategori: *sikring.*

Officer - karriere
Et centralt tema er officerens grad, som peger ind i et andet begreb: *karriere.* Denne karriere bliver forsøgt begrundet i dygtighed eller politisk udnævnelse. Begge disse diskurser forsøges indholdsudfyldt, f.eks. med regler, men efterlades dog åbne for yderligere indholdsudfyldning. Kategorier: *karriere*, *regler* og *magt*.

Deling i institution - hverdag
Officeren søger i organisationen dels at placere sig som ven, at opnå accept om sin person, og føle sig 'hjemme' blandt de øvrige officerer, som han deler grad med i Danmark. Desuden søger han at afgrænse sin underafdeling i forhold til andre konkurrerende underafdelinger. Der ser ud til at herske et konkurrenceforhold mellem bataljonens underafdelinger. Officeren veksler konstant mellem ven (hverdag, fortrolighed) og officer og NK-kompagni (institution, beordring). Officeren søger gennem organisation og strukturer at opnå effektivitet, opgave og korrekthed. Officeren ser ud til i sine sondringer at rette ind efter noget, der ligner en autoritær orientering. Kategorier: *hverdag*, *institution*, *konkurrence*, *autoritær orientering*, *korrekthed*, *effektivitet* og *opgave*.

Sergentens hovedfortællinger
Sergenten opstiller gennem hele interviewet flere fortællinger, som han lejrer i forskellige kategorier, stat-samfund-kategorier og myte-kategorier ved at relatere dem til forskellige tilhørsforhold, som vi skal se på. Han inddeler og fremstiller dem således:

1. *Danmark som en sammenhængende fortælling*
2. *Forsvaret som en fortælling, meget lig 'bureaukratiet'*
3. *Officerer som hørende til en klart afgrænset fortælling*
4. *Sergenter og konstabler som hørende til en sammensat fortælling, gruppen*
5. *Lokalbefolkningen uklart som sammenhængende, men alligevel som delt i bjergbefolkning, bybefolkning og så stenkastende*
6. *Dansk og øvrige KFOR-bidrag*

Sergentens fortællinger om relationer og tilhørsforhold
Danmark fremstilles som en nation præget af fornuft og selvstændigt tænkende. Sergenten kobler konkurrence til Danmarks placering i forskellige nationale målinger og sammenligninger.

Forsvaret fremstilles uklart med hensyn til historik, politik, funktion og organisation. Det fremstilles som hierarkisk, ugennemskueligt, vilkårligt og ubeslutsomt. Til Forsvaret knytter sergenten værnepligten, som han varmt går ind for, da han mener, det er godt med det kulturchok, det er at komme ind i Forsvaret. Han knytter Forsvaret til en indholdsudfyldning af 'beskyttelse' og 'Danmark', men fremstiller det *samtidig* som en virkningsløs organisation i forhold til et nationalt selvforsvar, men en god organisation til internationale missioner. Sergenten har svært ved at placere Forsvaret i Kosovo som *forsvar*, men han ved ikke hvad det så skulle hedde. Sergenten fremhæver på denne måde Forsvarets kulturbærende side: disciplinering, opdragelse og dannelse.

Officererne eller "de" bliver indholdsudfyldt med ord og sætninger som "overrulet", "..men hvad fanden tænker de på", "åndsvagt" og "spil for galleriet". Officersgruppen indholdsudfyldes videre med deres selvfremstilling: "til et vist niveau", "fin", "de høje herrer" og "skuespil". Udtrykket, overrulet , viser tilbage til rang og kommandoforhold, og dermed hierarki, logistik og bureaukrati. At det er "sådan bare" er oplevelsen af magt og dominans i en tolknings- eller forståelseskonflikt i denne sociale ordens fortælling om sig selv.

Hele interviewet er domineret af sergentens fremstilling af *to fortællinger*, der fungerer vertikalt hierarkisk og autoritært i forhold til hinanden. Det gør han på flere måder: ved at indholdsudfylde "jeg" og "man" med "hele vejen ned . og når man står der . det er jo til sidst mig . der skal sige det til mine folk . jamen sådan er det bare". Dermed placerer han "de" (officererne) øverst og "folk" (konstablerne) nederst. De nederste konstabler indholdsudfylder han med ikke-initiativ, "slasker", ikke-"professionelle".

Gruppen fremstiller han uklart afgrænset. Han opdeler dog gruppen i passive eller slaskede og så initiativtagende, som er ham selv, kørerne og gevær1 og gevær2.

Lokalbefolkningen ved han for lidt om, ifølge eget udsagn. Han fremstiller da også befolkningen og befolkningens adfærd uklart og dog som den samme befolkning, men alligevel som delt i bjergbefolkning: "sult", "lerklinet", bybefolkning: "Zubin Potok", "Mitrovica" og "parabol" og så stenkastende: "små knægte" - uforudsigelige, vilkårlige eller omskiftelige, venlige, ophidsede.

I forhold til de *øvrige KFOR-bidrag* fremstiller sergenten en udbredt antagonisme: de forskellige statslige KFOR-bidrag har forskellige fortællinger knyttet til sig. Sergenten fremstiller således dansk KFOR overfor fransk KFOR. Dansk KFOR er gode og velkomne, og fransk KFOR får tæsk. Dette forhold knytter sergenten til holdninger. Disse holdninger medfører respekt og at især dansk KFOR er velkomment. Det synes sergenten "er dejligt ".

Hierarki og autoritet
Som fortælling, placerer han "Forsvaret", nærmest som "systemet", det anonyme uigennemskuelige 'bureaukrati'. Sergenten er derfor upræcis i sine henvisninger til organisationen, og den får ofte form af "de" eller "dem". Samme upræcise fremstilling præger spørgsmålet om handlingsanvisninger, organisatoriske og gruppeorienterede processer, som alle bliver præget af "tro" og "håb". Sergenten svarer således ikke med refleksioner og analyser eller en ledelsesmæssig faglighed, der kunne begrunde de konkrete ledelsesbeslutninger og -handlinger, som han træffer.

Sergenten fremstiller officererne, "de" øverst og konstablerne, "mine folk" nederst i en diskursorden, der fungerer vertikalt hierarkisk og autoritært. Denne diskursorden er udpræget dominans fra officersgruppens side, som således besidder definitionsmagt i forhold til den rigtige historie, den rigtige opgave og den rigtige løsning af opgaverne. I forhold til konstablerne har sergenten "magten" over sine folk. Sergenten siger videre, at det altid ham, der træffer beslutningerne i og for gruppen. Når sergenten taler ud fra egen position, taler han derfor hovedsagelig bydende: "jeg vil", "de skal", "et eller andet skal gøres". Og når han taler om konstablerne, så får de "lov", han "vil gerne have at de siger".

Organisationens fortællinger står således i et autoritært og antagonistisk forhold til hinanden. Denne antagonisme kommer hovedsageligt til udtryk i adskillelsen mellem mål, opgave, beslutning, handlingsanvisning og så de endelige udførende handlinger, og det ser ud til at resultere i menings- og orienteringstab for såvel sergent som konstabel.

Sergenten beskriver således en organisation og den ledelse, der udøves, som særdeles 'låst', hvilket resulterer i, at sergenten ikke *kan* gøre noget i forhold til forholdet mellem gruppens organisation og gruppens opgaver. Opgaver løses korrekt og efter helt bestemte regler og fremgangsmåder: "efter bogen", som det typisk hed.

Tab af mening (forståelse) og orienteringsevne (overblik) ser således ud til at hænge nært sammen med dels at mening og gennemskuelighed forsvinder ind i en dominansorden, hvor der på grund af de autoritære forhold skjult kæmpes om magt, og dels at den menings- og orienteringsgivende sammenhæng mellem opgave og handling brydes af magt.

Lige som organisationen er præget af en envejs kommunikation, er den præget af envejsrefleksion. Top-down. Dette refleksions- og kommunikationsforhold medfører, at de ledelsesmæssige positioner bliver præget af konkurrerende relationer og tilhørsforhold, hvilket i kombination med mangel på åbenhed og tillid, medfører mangel på ægte og ærlige informationer og viden og dermed i sidste ende de gode sikre beslutninger og handlinger, som er så afgørende vigtige i dette felt.

Den autoritære inddeling af magt- og kommandoforhold i et hierarki, medfører at der opstår forskellige gruppedannelser, der i sine udøvelser af funktioner, erfaringsdannelser, og identiteter kæmper om definitionsmagten, hvilket har grundlæggende indflydelse på organisationens evne til informations- og vidensdeling, føring, ledelse, opgaveforståelse og opgaveløsning.

Jeg ser umiddelbart en sammenhæng mellem de autoritære træk og det hierarki, som sergenten beskriver, og så konstablernes manglende initiativ. Hvis nu deres forståelse, uddannelse, organisering og beslutningskompetence ikke passer på den ledelse, føring og de opgaver de får?

Konkurrerende relationer, tilhørsforhold og overblik
Forholdet mellem sergenten og konstabelgruppen er uklart, og til tider antagonistisk. Forholdet er uklart, fordi han hele tiden veksler mellem forskellige subjektpositioner: "jeg", "vi" eller "man" og derved viser hen til forskellige tilknytningestyper *til* eller positioner *i* gruppen. At han gør det opfatter jeg som udtryk for en position, som er præget af konkurrerende relationer og tilhørsforhold. At han tager ledelse og føring, og *samtidig* forsøger at være 'med' i gruppen, og at denne deltagelse medfører en 'man' position, se s. 239.

Til de forskellige positioner knytter sig forskellige refleksionsformer, som har afgørende indflydelse på hans 'evne' til overblik og ledelse: et individuelt reflekterende og forstående "jeg" eller et kollektivt reflekterende og forklarende "man". Denne vekslen mellem forskellige refleksionspositioner svækker hans overblik til ledelse, og viser sandsynligvis tilbage til manglende faglig klarhed i sergentens føreruddannelse i forhold til at se gruppeprocesser og give ham en position. Samtidig placeres sergenten også af organisationen helt fysisk i en meget sammensat position: sammen med gruppen.

Sergentens vekslende refleksionsposition svækker yderligere overblik, som allerede svækkes af en manglende sammenhæng mellem mening og handling.

Gruppens opgaver og organisation
Sergenten peger i interviewet på et ydre basalt opgavemæssigt forhold, der har organisatoriske og dermed førings- og ledelsesmæssige konsekvenser, nemlig at gruppen på grund af sine opgaver og ekspertiser det meste af tiden bliver fysisk-geografisk delt. Denne deling omtaler han med ordet "splittet", og der er således en bagved liggende fortælling om, hvad han forestiller sig at den fysiske deling socialt vil medføre. Han håber ikke at der sker "det helt vilde ved det", ved at gruppen bliver splittet i forskellige opgaver og placeringer. Han beskriver her, hvordan han oplever at organisationen ikke 'kan' tilpasses opgaverne.

Det ser således ud til, at han ikke formår at opfatte sin ledelsesrolle i forhold til de gruppeprocesser, der må komme under indtryk af pålagte opgaver. De konkrete opgaver udfolder forskellige ekspertiser og motiver. Og der knytter der sig meget forskellige erfarings- og læringsprocesser til de specifikke opgaver, som gruppen skal løse. Samtidig knytter der sig forskellig status til de forskellige positioner i gruppen.

Adfærd, føring og ledelse
Sergenten kan ikke finde ud af, hvorfor hierarkiet og officererne er så dårlige til at tage beslutninger, og at det tager så lang tid at nå frem til beslutninger, men taler om, at de måske "ikke taler nok sammen" eller at det måske er fordi "der er for mange om at bestemme for lidt".

Officerernes manglende opfyldelse af deres kæmpe visioner "er noget man vender sig til", siger han, og fortsætter med, at officererne selv er klare over forholdet, og at de undskylder sig med henvisninger til foresatte, hierarkiet. Men opgaver skal løses rigtigt, efter bogen. Dilemmaer, paradokser og fejl udelades derfor som oftest, måske fordi de bliver forlenet med ikke kun karrieretab, men desuden med manglende kontrol, og måske skyld?

Autoritet, leder og ledelse
Sergentens konstante vekslen mellem "jeg", "man" og "vi" viser, som sagt de konkurrerende relationer og tilhørsforhold, og dette har ledelsesimplikationer. Når sergenten taler om patruljerne, slår

han over i en "jeg" position. Det fortæller, dels at det er ham, som er fører under patruljerne, og dels at han knytter mere personlig mening og energi til opgaven: "...men det vil jeg jo gerne selv...". "jeg" kan bare ikke nå det i denne uge her. At han f.eks. knytter betydning eller mening til opgaverne medfører, at han personligt udfører opgaverne, og herved mister overblik og ledelse.

Måske er det følgende, som gør sig gældende: når jeg spørger til gruppeprocesser og organisation, svarer dem, jeg interviewer med at tale om nærmeste overordnede eller undergivne, som *person*. I et vertikalt autoritært hierarki, *vil* det *nødvendigvis* være *lederen*, og *lederens tale* og *lederens handlinger*, der er fokus på, og *ikke* de *processer*, som udfolder sig i gruppen, delingen, kompagniet eller bataljonen. Led*eren* er det autoritære perspektiv, gruppen er det demokratiske perspektiv. Essenstænkning er det autoritære perspektiv, samtale er det demokratiske perspektiv.

Basal viden - samfunds- og konfliktkompetence
Sergenten har tidligere givet udtryk for et manglende kendskab til konflikterne og historien i Kosovo/a. Sergenten har derfor svært ved at forklare, hvem der er i konflikt med hvem, hvem der kaster med sten og hvem der kommunikerer, og dermed i sidste instans en meget uklar fremstilling af KFOR, DANBN og gruppens opgave. I sine beskrivelser af indsættelsen omtaler han lokalbefolkningen og de demonstrerende udelukkende som et samlet "de", og han bliver da også overrasket over at "de" den ene dag smider sten, og den næste er meget venlige. Sergenten fremstiller desuden konflikten mellem serbere og albanere som en konflikt på skrømt. Han er usikker på lokalbefolkningens reaktioner, og oplever dem som vilkårlige og truende.

Når sergenten skal fremstille begivenheder, aktører og konflikter, begynder sergenten igen at *håbe*. I forhold til egne reaktioner og handlemuligheder på trusler fokuserer han på våben og ladegreb, men er uafklaret på, hvilken virkning ladegreb og evt. skudafgivelse vil medføre. Et vertikalt, hierarkisk og uvidende svar.

En øget viden om befolkninger, sociale konflikter og politik ville medføre, at sergenten opnåede grundlaget for en øget lokal kompetence til at forstå, foregribe og praktisk håndtere sociale konflikter på forskellige eskalationsniveauer i stedet for uforstående at blive overrasket over højt eskalerede fysiske angreb og voldelige konflikter. Denne kompetence gælder ikke kun for, hvad der 'ude' foregår i lokalområdet, men ligeledes for, hvad der 'inde' foregår i gruppen selv af sociale processer. En øget selvforståelse giver samtidig øget ydre social kompetence, hvilket dybest set vil sige demokratisk kompetence. En sådan parallel kompetence ville derfor videre øge gruppens sikkerhed, debriefing og følelsesmæssige efterbearbejdning hjemme.

Krop
På mig som udefrakommende virker den kropslige gentagelse umiddelbart stiv, næsten mekanisk og meget traditionel. Traditionel, i og med denne mekanik markerer et historisk overstået natur og menneskesyn. Jeg ser den beordrede krop med ret og svagt bagudbuet ryg, det fjerne blik og hører ordrerne: "ret" og "ryr". Er det sådan at i disse kropsrutiner, der "formeres" man - danner korpsånd med de øvrige soldater? Eller er det en slags både kropslig og mental morgengymnastik? Eller er det en tradition som giver de enkelte forskellige oplevelser af mening og tryghed? Kropslige rutiner er ikke, og kan ikke ses som isolerede bevægelser i rummet, som noget der udfolder sig uden indre betydninger, hvilket Gebauer og Wulff (2001), da også peger på i deres bog: Kroppens sprog: "Bevægelser fremkalder i tingene en "svaradfærd", som samles i erfaringen som disses "omgangskvaliteter". De har en "sprogmæssighed"; man kan selv anskue det på bevægelserne: "hvordan de i bogstavelig forstand kommunikerer med tingene, hvorved enhver blotlagt egenskab bliver opfanget og

besvaret i nye præstationer - og for omgivelserne desuden bundfældet i en billed- og bevægelseshukommelse ... Subjektet i disse processer er egentlig ikke så meget personen som *situationen*, det hændelsesforløb, der udvikler sig mellem personen og tingen" (Gebauer, 2001: 187).

Jeg gennemførte en række interviews under mit ophold. Et af interviewene kom netop ind på, hvordan denne konstabel oplevede morgenappellens rutiner:

	...
CK	Du sir du har nogle idéer, og så er du i forsvaret, og så skal du gøre noget andet?
K	Ja, det er jeg jo vant til lige side fra rekrutten af, jeg har haft nogle andre forestillinger om det, ik. Og det er da selvfølgelige … et eller andet sted er det sgu irriterende, så er det sgu irriterende at man aldrig rigtig kan, at man ikke har nogen indflydelse på noget som helst, for det har man sgu ikke.
CK	Nej?
K	Du har ikke indflydelse på noget som helst, det er … det er meget frustrerende, men det er … du lærer at leve med det.
CK	Gør du det?
K	Ejae, det . nu går jeg så ud af forsvaret (griner)
CK	Men hvad resulterer det i, hvad er prisen?
K	For mig?
CK	For at lære at leve med det?
K	Det er jo en, nogen gange en lidt dårlig samvittighed fordi nogen gange føler man sig bare som en pacifist nærmest ikke? Som den mand, altså den person som ... som sådan set bare ser … ser den anden vej kan man sige, ikke … selvom han har andre holdninger, men altså…
CK	Er du pacifist?
K	Nej det er jeg ikke
CK	Det er du ikke?
K	Det tror jeg ikke jeg er … ikke endnu i hvert fald … tror jeg heller ikke jeg bliver
CK	Så du er ikke pacifist, og du synes, at den måde tingene kører på er ikke gode nok
K	Ja, nogle af tingene…
CK	Ja, ja, … og så, hvad ville du gerne ændre så … hvordan ville du gerne have det?
K	Nå men altså .. jeg vil f.eks. .. der er jo så meget .. nogle gange så kører forsvaret nogle gange på traditioner ikke .. og der er jo .. og der er jo, ikke .. traditioner for de forskellige regimenter f.eks. ikke .. men de traditioner er jo sådan set væk .. det er jo kunstige traditioner som .. som du holder ved lige, og som man bare sidder og .. og tænker at det er jo noget fis det der, altså .. det har jo aldrig noget med .. eksempelvis også om morgenappel, ikke .. det er jo en lille sag, kan man sige ikke men altså .. der står man sgu sådan og .. hvad fanden skal jeg .. hvad fanden står jeg og laver det her pis for, ikke .. de kan sgu da bare sige det de har at sige til os .. i stedet for at vi skal gå rundt og så kan han da bare sige god morgen .. så siger vi da også godmorgen til ham ikke .. i stedet for at vi skal bruge tid på det her
CK	Hvad er det der er noget fis?
K	Jo men det er det der med at du skal rette hinanden op og du skal melde af og så videre .. og nogle gange så har de slet ikke noget at sige..
CK	Nej?
K	Så står du dernede for at blive rettet op .. og sige god morgen .. og så farvel igen .. om morgenen .. og der er jo .. det er jo spild .. af tid .. også af min egen tid for jeg kunne

	da godt finde på noget andet at lave altså .. det er jo ikke fordi jeg har for lidt tid men jeg kan da alligevel godt finde på at lave noget andet noget .. det er jo ikke fedt at stå dernede og blive rettet op og ned hele tiden
	.. det synes jeg .. det .. sådan nogle ting .. det .. der bliver man små irriteret
CK	Gør man det?
K	Ja, der bliver man små irriteret .. men eh..
CK	Da du gjorde det første gang hvordan var det så?
K	Da jeg gjorde det første gang .. om morgenen .. som rekrut .. ?
CK	Ja!
K	Snakker du om man var irriteret eller .. eller rettet op…?
CK	Nej, nej, det der med overhovedet at kunne … hvorfor siger du rettet op .. hedder det det?
K	Ja, man bliver rettet op .. du retter ens folk op, altså giv agt ret
CK	OK du retter op.
K	Ja, det er et gammelt… gammelt…
CK	Jamen jeg har kigget på det, og jeg har undret mig over, hvad sker der, hvordan har man det med at gøre det?
K	Jah, det er noget du er vant til jo .. det er sgu også noget man er vant til .. det er det .. det sidder på rygraden af en .. så det kun . Men hvordan jeg havde det første gang?
CK	Hører du bedre efter eller?
K	Nej, jeg hører meget dårligere efter
CK	Gør du det?
K	Ja for det er jo bare noget .. det er jo sådan set bare noget du .. du hører bare sådan .. du ved hvornår det vil komme ikke..
CK	Ja
K	Det har man prøvet så mange gange, så man ved hvornår det kommer .. så lukker du sådan set bare hjernen af, og så står du og tænker på noget andet noget, .. sådan er det Sådan er det for de fleste, så det er jo ikke noget du tænker over du gør
CK	OK .. og øøh ….. når majoren sådan træder på .. og giver en eller anden tale af en eller anden slags, hvad .. hvad tænker du så?
K	Jamen det kommer an på hvad han siger, for en nogle gange så siger han også noget der er meget fornuftigt .. og andre gange så .. så står man sådan og tænker lidt, at det er da meget godt at han siger det men det er sådan set bare moralsk tale igen ikke, .. den der store Il Duce tale han holder en gang imellem ikke .. det .. synes jeg .. for nogle der virker det .. nogen de synes det er godt nok at høre .. nogen de får bedre moral af det .. men personligt så synes det er .. det sgu altså .. det ændrer sgu ikke meget hos mig .. det gør det ikke .. mig personligt det gør det ikke .. men jeg ved der er nogen der .. der .. der…
CK	Hvilke følelser rejser det i dig?
K	Følelser?
CK	Bliver du irriteret eller bliver du træt bliver du flad eller ..
K	Jahh, Jeg bliver igen hvad skal man sige .. man kan bruge ordet passiv . du bliver aktiveret eller man lukker hele hjernen ned kan man sige ikke . og står i din egen lille verden og så står du bare .. nå .. sådan er det..
	...

Koder: kødrand, (synliggørelse af organisation i: officerer-delinger, grupper), ret, rør, kropsbevægelser, mekanik, styring, ingen indflydelse på noget som helst (men et ønske om det), frustrerende,

lære at leve med det, spild af tid at rette op på folk, Il Duce-tale, lukke hjernen ned, ingen opmærksomhed.

Kategorier: jeg ved ikke helt, hvad kødrand er, for det fungerer ikke som målformulering, ikke som opgavebeskrivelse, måske som teambuilder, ikke som styringsinstrument og ikke som kontrol og udvikling. Det nærmeste jeg kan komme det, er at det fungerer som en politisk talerstol for magtens tale eller måske et ritual med en vis teambuildende effekt, men ikke som noget reflekteret eller demokratisk team, men snarere som autoritære enheder, der af magtens stemme 'formeres'.
Kategori: *historisk ritual, rutine*.

Analyse
Sat på spidsen kan man med denne konstabels ord sige, at delingerne 'formeres' ved at "hjernerne lukkes ned". Så virkningen af konstablens kropsbevægelser rækker langt ud over det motoriske. Bevægelsen er det, ud fra hvilket mennesket bliver i stand til at *gøre erkendelser*, og dette foregår på et niveau, der ligger under den kognitive tænken. Morgenappellen danner derfor så at sige grundlag for et helt apparatur af seen, følen, forarbejdelse af iagttagelser og indtryk for konstablen resten af dagen. (Gebauer, 2000) Læg dertil de redskaber, som soldaterne omgås, at der fra dem kommunikeres et handlingsperspektiv og en handlingsramme.

Bevægelserne danner en "skat af stumme erfaringer", som den agerende med et enkelt blik kan genkende i de ting, han ser omkring sig, og omvendt afslører disse ting ved det blotte syn af dem deres "omgangskvaliteter", "som de ville bevise, hvis man blot tog fat i dem" (Gebauer, 2000: 170). En M95 er således ikke en passiv genstand, men en genstand med en historie, der fortæller om mulige handlinger og tolkninger af handlinger. En M95 angiver et bestemt perspektiv på de opgaver og opgaveløsninger soldaterne kommer i.

I den ekspressivt trænede ageren, morgenappellen, øvelserne, træningen og adlydelsen bliver konstablen i stand til at udføre *andres* virkelige bevægelser på det virtuelle plan, ja endda intentionelt at foregribe kommende handlinger og forstå virkningen af denne foregribende handlen. *Man kan allerede se på bevægelserne, hvad de vil kunne føre til*. For konstablen er morgenappellen ladet med ekspressive omgangshenvisninger og brugsantydninger. Bevægelsesrummet er *symbolsk* i sin konstitution. Den foreliggende situation indeholder for konstablens blik allerede det, der kan og vil ske.

En bevægelse reagerer derfor ikke kun på en ydre iagttagbar faktisk foreliggende situation, men også på den indre symbolik, på det indre forventede, på det potentielle, på forudsigelige bevægelser fra andre mennesker og ting. Morgenappellens kropsrutiner kan udlægges som Forsvarets erobring af feltets kroppe, og Forsvarets implicitte fortælling om Tro, Konge og Fædreland. Med den daglige morgenappel geninstalleres således historie, tradition, nation, krig, kamp og korpsånd - som de meningsskabende begreber et nationalstatsligt forsvar omgiver sig med i sin egenfortælling. Spørgsmålet er om disse fortællinger og begreber giver orienteringsevne og mening i forhold til denne opgave og på dette sted?

Der er således en nær og sammenfiltret sammenhæng mellem opgave, redskab, organisation og ledelse, hvilket er helt afgørende for hvordan konstablernes, sergenternes og officerernes adfærd *overhovedet kan* udfolde sig.

Seksualitet
Jeg har opholdt mig i Camp Olaf Rye over flere perioder, og dette holds startperiode oplevede jeg

som en periode, der dels var meget strammere styret, og dels en, der var ekstremt fikseret på porno. Der hang billeder over alt i og på fab'erne. Ikke kun almindelige pinup billeder, som jeg havde ventet, men aldeles hardcore porno, hvilket jeg blev overrasket over, og så som et udtryk for konstablernes situation. Der var andre, der lagde ud med benhård kropstræning og igen andre forsvandt helt ind i deres computere. Dette skete nærmest *day one*... Det måtte tjene et formål. Hvad?

Max Weber viser på baggrund af sine studier, at mennesker søger i retning af mening, eller sammenhæng "at udlede de logiske følgeslutninger af et eller andet postulat eller verdenssyn." (Collins, 2000: 84) Denne evne til tænkning kalder han rationalitet og definerer herefter rationalitet som logisk eller teleologisk konsistens. I livet lever mennesket imidlertid i og mellem forskellige rationaliseringer: f.eks. den verdslige rationalisering og den religiøse rationalisering, og hvad der f.eks. er irrationelt set med det kapitalismens øjne er rationelt ifølge kirkens øjne.

Dette fører til spændinger fordi alle rationalitetssfærer og dermed institutioner har deres egne indre logikker, og fordi disse logikker "udarbejdes grundigere og nedfældes i eksplicitte love og principper, bliver divergensen mellem dem mere synlig." (Collins, 2000: 85) Der opstår en upersonlig orden med denne rationalisering, som samtidig rummer sociale spændinger.

Samtidig fører ifølge Max Weber den rationelle stat til en *realpolitisk* tankegang, der ser verden som en opstilling af militære styrker, der skal håndteres på deres egne betingelser. På lignende vis bliver politiske manøvrer inden for staten til et spørgsmål om at indgå alliancer og ændre dem, når situationen kræver det. Det er en konflikt, hvor den underforståede regel er, at loyalitet altid er midlertidig, og at principper ikke kan stå i vejen for det at opnå magt og fastholde den. Politisk og militær realisme er det underliggende princip, som rationaliserede stater og deres ledere må holde sig til, hvis de vil overleve. Dette fører imidlertid til en direkte konflikt med det værdirationelle standpunkt - som kan siges at rumme mening. Ikke alene er staten i bund og grund verdslig, den er fundamentalt også uetisk. Den militære organisation er en spejling af staten, og får på grund af de ekstreme opgaver og vilkår endnu mere mening og etiske spørgsmål ind på livet. (Collins, 2000)

Der opstår dermed en uundgåelig konflikt mellem magtpolitikkens rationalitet, her i form af den bureaukratiske rationalitet og militære autoritet, der udfolder sig over for konstablen, som på sin side søger at skabe konsistens eller mening i eget liv og mellem de rationalitetssystemer, han har baggrund i, f.eks. politiske eller religiøse systemer.

Denne konflikt kan åbnes i dialoger og afsøgninger af meninger, eller med andre ord hvilke rationaliteter, der er på spil. Det bliver den imidlertid kun sjældent. Langt oftere forholder organisationen -dvs. officererne- sig til konstablernes søgeprocesser og tolkninger med traditionel afvisning og énvejs beordringer.

Dette medfører meningsunderskud, modstand og modstrategier i konstabelgruppen. Og her kommer pornoen ind som en brugbar udvej. Weber påpeger, at den seksuelle sfære altid har været en ikke-rationaliseret kraft i verden. Erotisk lidenskab kan *ikke kalkuleres*, og rationaliserede sfærer har derfor altid betragtet den som en modstander, på grund af denne ustyrlighed eller mangel på kontrol. I den moderne verden får sex derfor en ny betydning, efter at den rationaliserede kirkes magt er blevet indskrænket af andre rationaliserede livssfærers rivalisering. Mennesker bliver trætte af disse forskellige sfærers rationalisering og det pres, det udsætter os for, og søger ind i ikke-rationaliserbare sfærer. (Collins, 2000: 94)

Betoningen af kroppen i form af porno, bodybuilding, musik, underholdning eller endog brug af stoffer kan derfor ses som generobringsforsøg og modstrategier mod meningstab og kropstab, som den udfolder sig i den autoritære organisation og omkring morgenappellen.

Koder: køn, mand, sex, krop, give slip (men måske også det modsatte: dominans og præstation), nydelse, lav pinlighed (over-jeg, moral, id, lyst), symbiose, menneske (mennesket som middel eller mål: kvinden som luder, manden som soldat).

Kategorier: Hvad er aktørernes hovedovervejelse? Lige netop her er der ingen, tror jeg! Her er der snarere tale om i modstand at give efter, give slip. Jeg læser denne pornofikersing som en reaktion på den voldsomme mekanisering, der reducerer mennesket til middel, og efterlader det uden mening i forhold til de handlingssekvenser, det indgår styret i. Kategorier: *modstand, forvrængning.*

Struktur, omgivelser

COR ligger nord for Mitrovica, i en dalsænkning, lige ned til Ibar en mindre flod, hvis størrelse og styrke varierer med årstiden. Der er kun sparsom bebyggelse i nærheden. Den bebyggelse, der er der, ligger ud til vejen Hen, den hovedfærdselsåre som fører nordpå og op til grænsen til Serbien. Oppe fra Hen kan man således se ned på COR, når man kører mod Serbien. Det man ser er volde, tage og en masse projektørlys.

Hvis man drejer af Hen og kører ned mod COR bliver man ledt bag om de huse, som ligger ud til Hen. Når man kommer tættere på COR, bliver man tvunget til at sætte farten ned, da vejen er zigzag afspærret. En første sikkerhedsforanstaltning.

Her nede ligger lejren så inde bag volde og pigtråd. Adgangen sker gennem den bevogtede hovedvagt. Overalt i lejren er der sikringsvolde opbygget af HESCO-bastian: en slags bure af net og væv, som holder på sten og sand. Jævnt fordelt ligger shelters, hvor man skal søge tilflugt i tilfælde af angreb. De er bygget op af kontainere og forstærkning af lægtere af træ.

Derudover domineres lejren af tre blokke: officersafsnittet, sergent og konstabelafsnittet, kantinen og så underafdelingsafsnittet, som rummer PNMOT, STABSKOMP, værkstedet, og lige ved siden af den bygning, hvor SPJESK er placeret. Der er flere små afsnit, f.eks. de afsnit hvor MP'erne og ingeniørerne holder til, men det dominerende indtryk ved en hurtig vandring rundt i lejren vil være ovenstående.

Lige indenfor hovedvagten ligger de store parkeringspladser, pandepagen, som den bliver kaldt. Her står alle Piranha'er, A113, Eagler, GD'er, BOVA'er, Buslet'er, kraner, etc. Alt det store tunge materiel, som kan køre. Denne del er en senere udvidet del af COR, så langs denne del og resten af COR er der opstillet en beskyttende HESCO-bastian, der dog enkelte steder er gennembrudt til passage.

Bortset fra de store garagebygninger, så består de fleste bygninger i COR af containerbygninger, der evt er bygget sammen til meget store rum, hvilket f.eks. er tilfældet med kantinen. Disse containere er alle grå-hvide, med et enkelt vindue i hver ende.

Alt er bygget i meget tunge, grove og solide materialer, og hvis der har været tid, er det blevet malet grønt.

Der er kun meget sparsom udsmykning i lejren ud over den symbolik Forsvaret selv medbringer. Udsmykningen ses f.eks. i messen: masser af skjolde, der sandsynligvis er modtaget som gave af besøgende fremmede soldater, fra hjelme hængt op som lamper, kampvognshjul hængt op som rammer om et skjold på væggen, maskingeværer over kors, et billede af Olaf Rye med en mindetekst.

Midt på Chr. 4´s plads står der et stykke Danmark: en hvid flagstang på et grønt underlag, der vel skal gøre det ud for græs med et lavt hvidt hegn omkring. Flaget i flagstangen er oplyst døgnet rundt, og skal af denne grund ikke nedtages ved solnedgang.

Piranhaerne udsmykker soldaterne selv: der bliver malet en Piranhafisk, og det antal indsættelser på siden af dem, som gruppen har været med til. Det sker med en påtegning af sted og tid. På samme måde som bombefly under 2. verdenskrig fik påmalet. Enkelte andre har været så heldige, at de har fundet et dødningehoved fra noget højspænding. Dette dødningehoved er herefter blevet monteret helt i front på Piranhaen inde bag pigtråden, som bilen også er forsynet med ude foran.

Der går ikke lang tid i denne lejr før man bliver opmærksom på den ensidige kønslige fordeling. Her er stort set kun mænd. Jeg kender ikke det eksakte antal kvinder på holdene, men det ligger ikke meget højere end 30 kvinder. Så dette er et sted ensidigt domineret af mandlige attituder.

Koder: camouflage, panser, våben, HESCO-bastian, skjolde, mænd.

Kategorier: Disse kategorier peger i retning af kategorier som: sløring, kamp, sikring, styrke, sejr. Kategori: *krig*.

Rutiner, regler og procedurer

I modsætning til opholdet ude på Delta 2.6, hvor rammesætningen var temmelig udflydende, og hvor dette påvirkede oplevelsen af tid, er denne uge meget mere præget af rutiner, der markerer tjenestens (formering) begyndelse, forholdet til overordnede (hierarki), og procedurer i forbindelse med opgaver.

Før morgenappel

I det følgende gennemgår og analyserer jeg en af de mange morgenappeller hos PNMOT, som jeg overværede, og som jeg har fremstillet i empirikapitlet, side 212:

Delingen står samlet før morgenappellen, og delingsføreren indleder med at given en række "jeg" meddelelser fra '3.5' til alle. Han gennemfører en "vi" beslutning, der skal gælde som *"...standard fra nu af..."* Men bliver korrigeret af en konstabel med et "...det var vi da også...". Konstablen afsender en "vi" besked og 3.5 imødegår med et "...det er også lige meget..." og forsøger at følge sin "vi" beslutning op: "... fra nu af så laver vi som standard at vi mødes klokken 21 om aftenen ... forhåbentlig før ... men det ..."

3.5 søger her at *lukke* situationen og fortællingen og etablere dominans: *han* tager beslutningerne. Men han åbner samtidig diskussionen -sandsynligvis uforvarende- ved lige efter, med et "vi" at inkludere konstablerne i beslutningen, der med det samme reagerer ved at korrigere beskrivelsen af hændelsesforløbet. 3.5 udtaler at "det er også lige meget...", og reagerer derved, som havde han givet delingen en opsang. Han forsøger igen at beslutte, men diskuterer samtidig højlydt med sig selv: "...forhåbentlig før ... med det ... " Beslutningen er for mig - og sikkert også for gruppen utydelig. Hvem besluttede, og hvad blev der besluttet: klokken 21 eller "forhåbentlig" før? Og hvem skal in-

formere og hente, hvis delingen skulle møde før?

Positioner - fortællinger
Organisationen materialiserer sig på denne måde hver morgen, og bliver på således synlig i kød og blod op til kaptajnsniveau. Kroppene er delt op i delinger, og står i disse og afventer kollektive informationer. Denne opstilling er samtidig en glimrende illustration af organisationens forskellige relationer og tilhørsforhold, kampe og måden hvorpå der kommunikeres og gives information. Der er markant afstand fra kaptajnen, som står alene i midten ud til løjtnanterne, som står isoleret og trukket frem foran hver deres deling, men altså tættere på. I hver af delingernes grupper står hver gruppefører i begyndelsen af hver gruppe.

Løjtnantens position
Der er -alene gennem den fysiske opstilling- ikke nogen tvivl om at 3.5 er en stat-samfunds-kategori for delingen, idet det er ham, som er den officielle leder i dette hierarkiet over for delingen.

Delingen udgør et "vi" overfor løjtnantens "jeg". To fortællinger som *kæmper* om forståelsen og definition af og som sandsynligvis udvikler forskellige, men parallelle fortolkninger af *felt* og *opgaver*. Ved anvendelsen af "jeg" som afsender, markerer 3.5 at han *ikke* hører til gruppen, men han med sit "vi" forsøger at skabe accept, måske konsensus for sin beslutning. At han ikke hører til gruppens "vi", medfører at han, hvis han vil høre til, må opsøge eller indskrive sig i et andet "vi": gruppen af delingsførere. Det gør han i sine daglige handlinger, og samtidig er han af Forsvaret også placeret der. Alle 4 delingsførere står således som gruppe fremme foran delingerne, og danner alene ved deres helt fysiske placering en gruppe.

Sergentens position
Sergenten gøres først til et kollektivt 'subjekt', en del af delingen, og modtager de kollektive ordrer. Og som udfører kollektive kropsrutiner. Senere trækkes han imidlertid med ind i 'ledelsen', idet han deltager i kompagniets briefinger, og gøres herved til subjekt. Han er således del og ikke-del på samme tid. En paradoksal position som kendetegnes af konkurrerende relationer og tilhørsforhold i en ligefrem logisk organisation.

Morgenappel - krop og sjæl
Morgenappellen indledes med en række kropslige rutiner; de samme som finder sted ved bataljonens morgenbriefing:

	...
1.5	1. deling – HØJR!!! RET!!!
	SE LIGE UD!!!
	(alle indtager en kropsstilling hvor de strækker armene nedad så meget de kan, mens de knytter hænderne, ryggen beskriver en svag buge bagover, blikket er ude af fokus nærmest stift stirrende, fokus rettes mod hørelsen – kroppene ser stive/parate ud)
2.5	HØJR!!! RET!!
3.6	3. deling!?! HØJR!!! RET!!!
Senior	Kommando giv agt!
3.5	SE LIGE UD!!!
Senior	HØJR!!! RET!!!
	SE . LIGE UD!!!
	(3.5 drejer om på stedet:)

	GOD MORGEN HR. KAPTAJN
NK	Godmorgen!
3.5	3. deling stiller 8 mand; 6. er ind og få forplejning; 1. gruppe på patrulje, 1. gruppe på D3.1
NK	Tak for det og rør
3.5	(vender sig mod delingen og siger lavt) deling rør (alle flytter foden så der er ca. 10-20 cm mellem dem, de vender spidsen lidt udad, armene svinger bagom kroppen og hænderne griber hinanden, ryggen beskriver en mere almindelig stilling, blikket rettes mod NK, der er kontakt) ...

De første kropslige rutiner foregår efter imperative udsagn uden nominer, således at individuelle subjekter er væk - beskederne er kollektive. Fra delingsføreren lyder ordrerne "RET" og "SE LIGE UD" - den implicitte diskurs her er således: at folkene hænger, slasker eller ikke er opmærksomme; udisciplinerede.

Ud over kropsrutinerne indgår der her samtidig en informationsdel fra delingsførerne til NK, om hvor mange der er til stede, og hvad de fraværende laver, evt. antallet af konstabler, der er på orlov eller er syge.

Efter tur vender løjtnanterne sig om mod delingen, og siger lavt til den "deling rør", hvorefter hele delingen en bloc bevæger sig over til rør-stilling. Løjtnanten vender derefter ryggen til delingen og front mod NK.

Herefter vender al fokus sig mod kategorien: NK, som råber GOD MORGEN SOLDATER. Soldater er i højere grad en individuel tiltale end deling. Og alle svarer *i kor:* GOD MORGEN HR. KAPTAJN. NK bliver tiltalt HR, og bliver på denne måde individualiseret samtidig med at der udtrykkes et hierarki og en vis dannelse fra soldaternes side. Denne tiltale ligner det sprog, som bruges over radioerne, hvor alle tiltales ved De, Dem og Deres. NK afgiver herefter forskellige informationer af fortsat kollektiv art.

Denne morgen er det informationer om kompagniets hjemmeside. NK gennemgår adgangen til denne. Fortæller at den er kontrolleret og at den virker. Nu er kvaliteten af hjemmesiden op til "jer". Dernæst begrænser han adgangen af informationer, der har adgang til hjemmesiden: igangværende eller nylige operationer blive censureret. Dette begrundes med hensyn til familie og venner der hjemme, så de ikke "går i panik derhjemme". Han fortsætter med ros af allerede leverede indlæg: sjove anekdoter om dagligdagen.

Med denne fremstilling giver NK et billede af først militær *hemmelighed* (operationer), dernæst *fare* (fjende) og så dem der hjemme, som er *nervøse* eller i panik (følelse), ude-hjemme. To indholdsudfyldninger: Én bestående af militær, hemmelig, operation og fare, og én bestående af hjemme, nervøs og panik. Dernæst taler han om kalker, patruljer og autorisation af patrulje og rute. Her taler NK om at dette skal ske for at "vi kan se at de er autoriseret". Dette "vi" er et, der kommer fra officersgruppen. Han slutter af med et "Noget til mig?". Hvilket der stort set aldrig er. Herefter afslutter han morgenappellen med et: "Delinger formeret!"

Denne afslutning med "Delinger Formeret!" er et kollektivt eller et gruppe-udtryk, der runder de indledende kropsrutiner af, som konstablerne også gennemfører kollektivt og i samme rytme.

Dagens opgaver
På dette niveau i organisationen vil jeg tvivle på et dybere kendskab fra konstablens og sergentens side til mere formel jura i forbindelse de regler og procedurer, som de konkret opgaver er behæftet med, se f.eks. samtalen på CP'et, se side 231.

Dagens opgaver og gruppeførerens ledelse eller føring i forbindelse med disse er af meget konkret karakter, og har nærmest ekspertisekarakter. Der er derfor ikke særlig fokus på regler og procedurer. Gruppen arbejder mere som en kammeratskabsgruppe. Dog træffer gruppeføreren (officielt) stort set samtlige beslutninger, ligesom det også er ham, der 'driver' gruppen fremad.

17-møde
Gruppeførerne deltager af en eller anden grund ikke i kompagniets morgenbriefinger, hvorfor jeg undlader at gennemgå morgenbriefingen. Sergenterne deltog i 17-mødet, der efter KC's udsagn mere har karakter af evaluering af dagens opgaver.

17-mødet ledes hovedsagelig af NK, hvor morgenbriefingen ledes af KC. Hvem der egentlig leder 17-mødet er i praksis uklart, idet KC hele tiden tager over fra NK med information, korrektioner, beslutninger og mødeledelse. Det er således aldrig helt klart, hvad der tillægges vægt, hvad der skal udbygges med mere information og diskussion, før KC tager over fra enten VO eller NK. Dette bevirker, at NK og KC fremstår, som om de har forskellige vurderinger af en lang række situationer og informationer. Ud over dette ligner 17-mødet morgenbriefingen i sin procedure, dog med den tilføjelse, at deltagerne nu kan tale og fortælle om dagens opgaver, som de nu har gennemført.

Først gennemgår VO dagens indrapporterede begivenheder ved bataljonen efter klokkeslæt. Disse oplysninger kommenterer KC, hvilket giver anledning til spørgsmål fra løjtnanternes og 4'ernes side. Derpå følger tilbagemeldinger fra dagens patruljer. Derefter gennemgår NK næste dags opgaver, så kommer eventuelt og sidst koordinering af køretøjer.

Eneste tidspunkt sergenten, 3.1, deltager i mødet, er da han fortæller om en begivenhed ved et MCP. Derudover sidder han og lytter. Dette er i det hele taget mit billede af kommunikationen. Det er hovedsagelig KC og NK, der taler. Dernæst er det løjtnanterne, sidst kommando og stort set aldrig gruppeførerne.

Mødets stemning præges af denne fordeling af kommunikationen, idet det overvejende bliver den humor og jargon som officererne har udviklet mellem sig, der udfolder sig. Der er således mange under- og indforståede henvisninger til information, viden, vurderinger, holdninger, jokes og alliancer på tværs af bataljonens underafdelinger, mellem lejrens officerer, som sergenterne ikke kan være inde i, men godt fornemme, da de er meget ude af COR, og ikke bor sammen med dem. Der er således tale om en delt gruppe, som ikke kun er hierarkisk delt, men ligeledes autoritært delt på statusgivende koder, hvilket bl.a. giver sig til kende i mødedeltagelsen, hvem der kommer med forslag, hvem der stiller spørgsmål, hvem der kommer med oplysninger, hvem der deltager i diskussioner, etc. Noget er det tilladt at diskutere andet ikke, noget er det tilladt at kritisere andet ikke, noget eller nogen er det tilladt at grine ad andre ikke, og afgrænsningen af dette forhold er utydeligt og virker vilkårligt, men henligger sandsynligvis hos KC.

Koder: organisation, rutiner, regler, procedurer, skjult aktør (ordenen), hierarki, autoritet (med enten-eller beordringer, som alligevel hele tiden bliver lavet om), synliggørelse af organisation, rang

og kommandoforhold, rutine eller ritual, lav eller manglende forståelse af rutine og ritual, adskillelse, kropsrutiner (organisationens overtagelse af konstablernes kroppe, som en forælder, der til sit barn siger: stå nu stille!), NK i midten som et panoptikon for lederskab, briefing oppefra-og-ned.

Kategori: min oplevelse er, at individet går i opløsning under indtryk af disse rutiner og strukturer, og at meget få eller ingen kender begrundelserne for de grundlæggende strukturer, som rummer størknede antagelser om mennesker, organisationer og opgaver. Netop på grund af den overdrevne betoning af kontrol kommer jeg derfor til at opleve Forsvaret som en organisation ude af kontrol. Som en stor maskine, der bare fortsætter med at køre uden dybere refleksioner over mening. Kategorier: *inerti* og *selvreference*.

Tradition

Min oplevelse er, at dette felt rummer overvældende mange regler, traditioner og ceremonier, som kommer til udtryk i alt lige fra symboler på uniformerne: regimentstegn, marchtegn, vinger for faldskærmshop, 'sugesild' for deltagelse i forskellige operationer, skjolde og latinske fønord/motto, som konstablerne ikke kunne forklare, når jeg spurgte dem.

Fysisk adskillelse af graderne: officerer for sig, sergenter for sig og konstabler for sig. En for mig overraskende opdeling, som understøttes af traditioner, rutiner og holdninger. En adskillelse, jeg heller ikke kunne få nogen begrundelse for, når jeg spurgte.

Under dette ophold så jeg f.eks. en mængde morgenappeller, en række besøg med parader og ved et senere ophold så jeg medaljeoverrækkelse. Alt sammen adfærd, som ser ud til at søge at overholde traditioner, som der ikke er et grundliggende, fortroligt og forstået forhold til. De kommer således ofte til at virke usikre, vaklende og påklistrede i deres fremførsel, og uden den mening de i tidligere tider sandsynligvis havde.

For at holde sammen på disse situationer bruges en distanceret ironi, et skævt smil - og alle ånder lettet op, når ceremonien er overstået.

Jeg oplever her et sammenstød eller en kamp mellem den traditionelt begrundede og ureflekterede ceremoni og den moderne refleksion, som i alt etablerer søgeprocesser efter mening og identitet, men som ikke opnår denne mening, og derfor søger tilflugt i ironien og humoren, og at ceremonien derfor etablerer et dobbelt forhold eller et skin af mening og sammenhæng overfor den distancerede ironisering over den samme handling.

I samme handling hører jeg både gamle udtryk som 'stolt', 'hæderlig', 'UG med kryds og slange', osv. og så nyere udtryk som f.eks.: 'fuck', 'informere' 'på nettet' og 'identificere'. Udtryk, der peger på ganske forskellige tider.

Koder: traditioner, Gud, morgensang, højtider, jubilæer, fødselsdage, flag med kors, uniformer, gradstegn, udmærkelser, våbenskjolde.

Kategori: jeg oplever den megen fokus på traditioner som upersonlige bestræbelser, der så at sige ligger i feltet som en massiv forventning. Dette peger på ekspressiv handlen, Durkheims 'tvang' og Bourdieus 'habitus'. Det er f.eks. interessant, at se hvem der deltager i den ugentlige Gudstjeneste. Her var, da jeg deltog, de selvskrevne: obersten og oberstløjtnanten, men derudover var der flere konstabler, som i højere grad udtrykker en 'frivillighed' eller et særligt behov i denne situation.

Rutiner og ritualer er med til at fastholde mening og betydning, hvilket igen er forudsætningen for at vi kan skabe strukturer (sproglige, samfundsmæssige), som medfører at vi i vores adfærd kan forstå og regne med hinanden. Krig handler om sociale ordeners destruktion og konstruktion. Måske kommer betoningen af ritualerne heraf? Betoningen af traditioner og ritualer virker imidlertid i denne organisation som nogle, der viser tilbage til en feudal omverdensforståelse og omgangstone.

Ritualerne kan således pege både tilbage og frem. Som en traditionel organisatorisk begrundelse, der støder ind i konstablernes moderne refleksivitet.

Refleksioner

Jeg har deltaget i alt ca. 8 uger med denne gruppe, og ikke oplevet, at der ledelsesmæssigt i gruppen bliver etableret nogen form for regelmæssig møde eller samlingsstruktur, hvor konstablernes *egne* refleksioner er i fokus.

Der *var* hændelser af meget alvorlig karakter, som medførte hurtige reaktioner fra ledelsens side, men det var netop i forbindelse med ekstraordinære enkelthændelser. Hverdagen var snarere præget af monotone envejsbriefinger af konstablerne. Det var ikke konstablerne, som briefede officererne om deres viden, deres erfaring eller deres fornemmelser fra deres direkte møder med lokalbefolkningen.

Refleksion, beslutninger og handlinger ligger organisatorisk på eller rettere *i* meget få personer - og som de alle siger: det er *mig*, der bestemmer. Denne jeg-bestemmer slår også igennem hos sergenten, der dog indser, at han har problemer, idet han ikke hele tiden leder eller fører en samlet gruppe. Han er med andre ord tvunget til at delegere, hvilket han har problemer med. Denne magtens tale understøttes af lovgivning, regler, organisationsform, uddannelse, symboler, holdninger og adfærd.

Disse organisatoriske vilkår gjorde at viden, erfaringer, synspunkter og forslag hos konstablerne snarere fik udtryk i form af frustration, kritik, humor eller slet og ret passivitet og manglende interesse.

Den hverdag, som gennem sin mangfoldighed, skal give mening, bliver i denne organisation ignoreret i et omfang, så der snarere opstår en slags menings*underskud*. Der er således ikke organiseret nogle åbne fora for dialoger, debat og ytringer, hvor de mange oplevelser kan komme til udtryk og finde ind i en form for mening. Det nærmeste man kommer et organiseret sted for mening, er i feltpræstens tilstedeværelse og søndagsprædiken.

Koder: hierarkisk og autoritær organisation, envejskommunikation, jeg bestemmer, briefing, kritik: "øffen", humor: "jeg kan godt fortælle dig det, men så må jeg slå dig ihjel bagefter", meningsunderskud.

Kategorier: magtens tale og symbiotisk tilknytning.

Følelser

Sergenten gav allerede tidligt udtryk for at han var belastet ud over det sædvanlige. Han havde svært ved at fastholde et overblik, og var derfor meget pirrelig, hvilket medførte højlydte vredesudbrud. Dette medførte dog hverken styrkelse af hans anseelse i gruppen, tværtimod eller løsning af

de opgaver som udløste udbruddene.

Min oplevelse af sergenten var i denne periode, var at han var så træt, at han havde svært ved at mærke ret meget, hvilket sænkede hans fornemmelse for, hvad der foregik i gruppen, og derfor ikke kunne tage initiativer. Det virkede desuden som om, han ikke havde nogle rutiner at falde tilbage på - ud over at råbe.

Koder: fysisk og psykisk overbelastning, organisatorisk overdeterminering, vredesudbrud, irriteret, presset, hovedpine, åndsvage beslutninger.

Kategorier: symbiose og ikke-mærken eller hårdhed.

SAMLET OPSAMLING AF SERGENTEN

Vi er nu færdige med gennemgangen af sergentens ytringer identificeringen af koder og fremstillingen af kategorier. Vi skal nu i det næste se på, hvilke koncepter der tegner sig i forhold til denne position.

Organisation

Individet går i opløsning under indtryk af disse rutiner og strukturer, og at meget få eller ingen kender begrundelserne for de grundlæggende strukturer, som rummer størknede antagelser om mennesker, organisationer og opgaver. Netop på grund af den overdrevne betoning af kontrol kommer jeg derfor til at opleve Forsvaret som en organisation *ude* af kontrol. Som en stor maskine, der bare fortsætter med at køre uden dybere refleksioner over mening.

Den megen fokus på traditioner virker som upersonlige bestræbelser, der så at sige ligger i feltet som en massiv forventning. Rutiner og ritualer er med til at fastholde mening og betydning, hvilket igen er forudsætningen for, at vi kan skabe strukturer (sproglige, samfundsmæssige), som medfører, at vi i vores adfærd kan forstå og regne med hinanden. Krig handler om sociale ordeners destruktion og konstruktion, måske kommer betoningen af ritualerne heraf, fra behovet af at holde fast i noget kendt? Betoningen af traditioner og ritualer virker dog i denne organisation som nogle, der viser tilbage til en feudal omverdensforståelse og omgangstone.

Således f.eks. den daglige kødrand. Jeg ved ikke helt, hvad kødrand skal gøre godt for i dag, for det fungerer ikke som målformulering, ikke som opgavebeskrivelse, måske som teambuilder, ikke som styringsinstrument og ikke som kontrol og udvikling. Det nærmeste jeg kan komme det, er at det fungerer som en politisk talerstol for magtens tale eller måske et ritual med en vis teambuildende effekt, men ikke som noget reflekteret eller demokratisk team, snarere som et forum, hvor autoritære enheder 'formeres' af magtens stemme.

Disse ritualer begrundes typisk traditionelt (ekspressivt) og støder derved ind i konstablernes moderne behov for refleksivitet (intentionelt).

Koncept: Forsvaret har som central og kulturbærende institution en meget stor kulturel *inerti* og udgør for langt størstedelen befolkningen et selvfølgeligt fikspunkt og for de ansatte i Forsvaret udgør Forsvaret en *selvreference*. Konceptet jeg vil pege på her er en *inerti*, som ligger meget tæt på Durkheims *tvang*, Elias' *interdependens* og Bourdieus *habitus*.

Officeren

Officeren søger i organisationen dels at placere sig som ven, at opnå accept om sin person, og føle sig 'hjemme' blandt de øvrige officerer, som han deler grad med i Danmark. Dels søger han at afgrænse sin underafdeling i forhold til andre konkurrerende underafdelinger. Der ser ud til at herske et konkurrenceforhold mellem bataljonens underafdelinger. Måske et resultat af officerernes ønske om karriere. Officeren veksler konstant mellem ven (hverdag, fortrolighed) og officer og NK-kompagni (institution, beordring). Officeren søger gennem organisation og strukturer at opnå effektivitet, opgave og korrekthed. Officeren ser ud til i sine sondringer at rette ind efter noget, der ligner en autoritær orientering.

Officeren (som institution) har en interesse i (karriere) og ønsker en korrekt autoritær handling fra konstablernes side, at de overholder reglerne. Et centralt tema i organisationen er således officerens grad, som peger ind i et andet begreb: *karriere.* Denne karriere bliver forsøgt begrundet i dygtighed eller politisk udnævnelse. Begge disse diskurser forsøges indholdsudfyldt, f.eks. med regler, men efterlades dog åbne for yderligere indholdsudfyldning. En række handlinger beordres, instrueres og kontrolleres i en envejskommunikation. Dette peger på, at det centrale i mange situationer handler om styring af og kontrol med konstablernes handlinger, der skal være korrekte. Den overdrevne kontrol og kommunikationsformen gør dog situationstilpasning og opgaveløsning meget vanskelig, tung og tidskrævende for dem, som skal løse opgaverne, hvilket paradoksalt nok ser ud til at udløse mere kontrol og beordring.

Envejskommunikationen mellem de to aktører peger på en organisation, som hviler på ulige magtrelationer. Hertil kommer, at en sådan handlingsstyrende kommunikation typisk medfører så fejlbehæftede handlinger, at mængden af kontrol øges sammen med mistillid. Men de konstante kontrol- og sikringsforanstaltninger peger desuden i retning af: sløring, kamp, sikring, styrke, sejr, der alle viser tilbage til *krig*.

Koncept: traditionelt begrundet organisation med en led*er* til moderne opgaver med led*else*.

Opgave, organisation og meningsunderskud

Det manuelle niveau, eller sergenter og konstabler: Sergenten søger, på den ene side, passivt at opføre sig korrekt, og at leve op til de krav som organisationen stiller, herunder at bestemme over gruppen. På den anden side søger han opgaver, som giver ham en mening og tilfredsstillelse med at være der.

Konstablen på sin side søger så vidt muligt at rette ind, og gøre hvad han bliver beordret til uden videre refleksioner. Konstablerne giver dog i forbindelse med meningsfulde opgaver udtryk for effektivitet, succes, målopfyldelse - og at det er det, der giver *dem* mening, de udretter noget. Det, de udretter, indholdsudfylder de dog med jagt, konkurrence, vinde eller tabe koder.

Når presset bliver for stort eller meningen for fjern, så påvirker det konstablerne, som etablerer modstand eller forvrænget adfærd, f.eks. i form af porno. Hvad er da konstablernes hovedovervejelse i forbindelse med porno? Lige netop her er der ingen, tror jeg! Her er der snarere tale om i modstand at give efter, give slip. Jeg læser denne pornofikersing som en reaktion på den voldsomme mekanisering, der reducerer mennesket til middel, og efterlader det uden mening i forhold til de handlingssekvenser, det indgår styret i.

Koncept: *fejllæring, modstand* og *forvrængning.*

Afrunding af sergenten

På dette tidspunkt i udsendelsesperioden og dette niveau i organisationen ser opgavens art ud til at indgå i en diskurs om at *vinde*. Konfliktperspektivet i denne diskurs er derfor samtidig et kæmp og vind eller tab perspektiv, hvilket samtidig ser ud til at være et perspektiv der præger underafdelingernes, delingernes og gruppernes omgangstone.

Organisationen er vertikal, hierarkisk og autoritær, hvilket bryder sammenhængen mellem mål og handling, og i stedet installerer autoritet og en svag og uklar sammenhæng med mening. Organisationen opleves således som præget af en envejs kommunikation og envejsrefleksion.

Dertil kommer en fastholdelse af kropsrutiner, redskabsvalg og organisation, som rækker langt ud over det motoriske og den umiddelbare ydre fremstilling. De gentagne rutiner og redskabsvalg definerer på forhånd en række indre scenarier og opgaver og for reaktioner og handlinger i løsningen af disse opgaver. Med den daglige morgenappel geninstalleres historie, tradition, nation, krig, kamp og korpsånd, som de meningsskabende begreber et nationalstatsligt Forsvar omgiver sig med i sin egenfortælling.

Denne egenfortælling ser imidlertid ikke umiddelbart ud til at harmonere med den overordnede opgave som den udtrykkes i UNR1244 og som den beskrives i Forsvarets Feltreglement 1 i forbindelse med kapitel 9, Fredsstøttende operationer. Lige som den heller ikke i dagligdagen umiddelbart giver mening over for sociale uroligheder, stenkastende unge på 13-20 år, beskyttelse af nonner eller samtaler med syge handikappede i små lerklinede bjerghytter.

De autoritære envejs reflektions- og kommunikationsforhold medfører, dels at de ledelsesmæssige positioner bliver positioner som præges af konkurrerende relationer og tilhørsforhold, dels mangel på åbenhed og tillid, medfører mangel på ægte og ærlige informationer og viden (forståelse) af omverdenen og dermed i sidste ende de gode sikre beslutninger og handlinger, som er så afgørende vigtige i dette felt og denne opgave.

Samtidig ser det ud til, at sergenten oplever sig og sin gruppe som nederst i en autoritær diskursorden, der er domineret af officersgruppen, som besidder definitionsmagt i forhold til den rigtige historie, den rigtige opgave og den rigtige løsning af opgaven.

Den hierarkiske organisation og den autoritære føring ser ud til på konstabel- og sergentniveau at medføre læreprocesser, som har får form af forsvar, afvisning, blokering eller fordrejning. Der er på dette tidspunkt allerede latente spændinger i gruppen mellem gruppefører og især gevær 1.

Tabet af mening (forståelse) og orienteringsevne (overblik) ser således ud til at hænge nært sammen med *dels* at mening og gennemskuelighed forsvinder ind i en domineret egenfortælling, hvor der på grund af de autoritære forhold skjult kæmpes om magt, og *dels* at den menings- og orienteringsgivende sammenhæng mellem opgave og handling brydes af autoritært begrundet magt.

OPSAMLING AF KONCEPTER, DISKUSSION AF MØNSTRE

Jeg har nu systematisk gennemgået en række enkeltytringer i forbindelse med min deltagelse hos både konstabel og sergent, og identificeret en række koder, som jeg så igen har søgt at analysere frem til og samle nogle kategorier. "Coding is the generating of categories and their properties by constant comparison of incidents and categories. (...) substantive codes can be generated by the researcher by constant comparisons such as "story telling". Substantive codes have imageric and analytic power. Theoretical codes emerge in coding as ways of relating the substantive codes together when integrating the theory. (Glaser, 1992: 137) Og et andet sted siger Glaser om dette punkt i forskningsprocessen, at "Reading in unrelated fields can stimulate theoretical sampling or going back to the field to find more data on a gap or thin area, later used to generate concepts." Glaser, 1992: 36)

Som udgangspunkt gennemførte jeg både en filosofisk og en teoretisk diskussion af disse to udgangspunkter, og valgte så Grounded Theory til at gennemføre et ikke testende feltstudie. Jeg har således bevæget mig fra den lille enkeltytring, koden, over ophobningen af koder i kategorier, disses tilhørsforhold til muligheden for at anskue et underliggende mønster, et koncept.

Jeg har altså søgt systematisk og metodisk at gennemføre et videnskabeligt træk fra det specifikke til det almene. Hvis vi vender tilbage til konstablen og sergenten, så nåede jeg hos disse frem til følgende begyndende koncepter.

Konstablen:

- *Magt og lederskab i organisationen*
- *Adskillelse af officer og konstabel*
- *Lydighed, meningsunderskud og definitionskampe*
- *Beskyttelse*
- *Opgave - krig/fred*
- *Hastighed*
- *Mening - tid, struktur og rutiner*

Sergenten:

- *Organisation*
- *Officeren*
- *Meningsunderskud*
- *Vinde*

Det er de begyndende koncepter, som jeg er kommet frem til for hver position. Næste træk jeg foretager mig, er at 'lægge dem sammen', forstået således, at de koncepter, som beskriver det samme, får samme 'overskrift'. F.eks. er der et tilhørsforhold mellem *vinde*, *hastighed* og *beskyttelse*, som viser hen til og indholdsudfylder *opgave*, og spørgsmålet, der rejses her: er det krig eller fred. Her indholdsudfyldes kategorien med hastighed, lydighed og vinde, som betoner *krigen*. Den samlede overskrift jeg vælger for disse er derfor: Opgave - krig/fred. O.s.v.

De begyndende koncepter ovenfor vil jeg således i det kommende forsøge at samle i større koncepter. I dette kommende arbejde, er jeg der, hvor Glaser peger på, at jeg kan inddrage fantasi, storytel-

ling og unrelated reading. Det sidste læser jeg som ikke-relateret feltforskning, men jeg forstår det ligeledes sådan, at jeg også på dette tidspunkt kan ty til generelle teorier, grand theory, der ikke taler specifikt om det felt jeg har arbejdet med. Jeg forsøger således diskuterende at give konceptet et navn, og ligeledes at knytte konceptet tættere til eksisterende teoridannelse.

En første generel teoretisk anskuelse af de fremanalyserede koder, kategorier og koncepter ender i en teoretisk modstilling: ekspressiv handlen overfor intentionel handlen. Denne modstilling finder jeg f.eks. i konstablernes søgen efter meningsfulde handlinger og Forsvarets konstante foranstaltning af symbolbelagte rutiner i form af f.eks. morgenappeller, briefinger, hilsepligt, etc. Jeg ser f.eks. denne modstilling i Schutz' (1973) brug af Bergsons begreb *duré* overfor Giddens begreb *longue duré* (1984), som det vil fremgå nedenfor.

For at kvalificere og muligvis overskride disse iagttagelser og denne modstilling, vil jeg diskutere (fantacy og story telling) koncepterne og evt. kort pege på teorier, der kunne overskride denne modstilling.

Opgave (Krig eller fred)

Udtur, etablering og rotation i forhold til opgaverne har meget stor *hastighed*. Og alle soldaterne i organisationen kører på, som om det var nødvendigt, og som om der var tale om *krig*.

Overalt hvor organisationen befinder sig, er omgivelserne domineret af beskyttelsesvolde, sandsække, panser, etc. og der er følgende signaler: kontrol, styrke, nationalitet, organisation (KFOR), afgrænsning og beskyttelse.

I de handlingsforløb, hvor DANBN er indsat, mener jeg at se følgende kategorier: kontrol, styrke, overlevelse, kamp og sejr. De følelser, som opgaven medfører, er derfor forvirring, nervøsitet, angst og vrede, som opstår i forbindelse med de kamplignende handlinger.

Koncept: Betoningen af hurtighed, korrekthed og effektivitet viser tilbage til *krig*. Betoningen af beskyttelse viser tilbage til krig, angreb og kamp. I dagligdagen ligger DANBN udefra og på afstand af lokalbefolkningen, og kigger på dem med deres x-ray teams, og forklarer deres adfærd. Denne adfærd sættes ind i et militært perspektiv eller kriminaliseres. Opgaven er UNR 1244.

Strukturation og social inerti

Betoningen af krig, er et realistisk perspektiv, som selvfølgelig skal indgå, men jeg mener at dette perspektiv kun delvis er et realistisk perspektiv, og at betoningen af krig, våben, sikring, beordring, kontrol, etc. i meget høj grad handler om organisationens selvreference og en svagt udviklet faglighed, som hænger sammen med officerernes socialisering ind i lydighed og mekanisering. Dette perspektiv afspejler kun delvist UNR 1244's konfliktdæmpende hensigt, og vil sandsynligvis være med til at fastholde et højt konfliktniveau i indsatsområdet.

Jeg ser en historisk sammenhæng mellem krig og lydighed. Betoningen af krig ser ud til at fastholde Forsvarets historisk begrundede rutiner, ledelse og organisationsformer. Historiske rutiner, symboler, ledelses- og organisationsformer, som blev udviklet til andre opgaver, under andre samfundsformer, i forhold til mennesker med andre indrepsykiske strukturer og anderledes teknologier.

Forsvaret påtager sig således nye opgaver, indfører nye teknologier, men fastholder forældede ledelses- og organisationsformer, med dertil hørende betoning af rutiner, lydighed og kontrol.

Hvis vi vender os til Norbert Elias (1976), finder vi her en opfattelse af, at samfundets kontrol- og overvågningsapparat modsvares af det kontrolapparat, som dannes i individernes psyke. Ligesom Elias, gør Giddens (1984, 1985; Kaspersen, 1995) i sit projekt op med delingen i aktør og struktur. Han opfatter snarere disse som en sammenhængende relation, hvor struktur opfattes som bidragende til og resultatet af aktørernes handlinger, i det han kalder *strukturation*. Giddens peger således på at sammenhængen mellem soldat, organisation og ledelse er en meget nærmere og mere sammenflettet *proces* end det typisk fremstilles.

I et uddifferentieret samfund bliver de menneskelige og organisatoriske relationer mere og mere komplekse. Uddifferentieringen medfører dannelsen af gensidige afhængighedskæder, som på grund af den fortsatte uddifferentiering af samfundsmæssige arbejdsopgaver bliver længere og længere og mere og mere kompleks. Elias beskrev denne proces som : *interdependens*. (Olofsson i Kaspersen, 2000: 402)

En central pointe er, at denne interdependenskædes forlængelse har følger for udviklingen af både statens form og individets indrepsykiske struktur, da produktionen og reproduktionen af ”statskontrollen” i det samfundsmæssige liv medfører, at stabile ydre statslige centralorganer som f.eks. Forsvaret kan vokse frem. Men den samme lange historiske udviklingsproces har samtidig konsekvenser for den psykiske selvbeherskelsesproces, således at den indrepsykiske struktur ændrer sig samtidig med dannelsen af de statslige centralorganer og får mere og mere offentlige former. (Olofsson i Kaspersen, 2000: 403)

Den stadigt mere differentierede regulering af det indrepsykiske står derfor i nær forbindelse med udviklingen i den ydre sociale differentiering, den fremadskridende funktionsopdeling og med interdependensens stadig længere afhængighedskæder i rum og tid. Den øgede selvkontrol medfører at de handlingskæder, hvori individerne kan indgå, kan blive længere og længere, og afstand og afhængighed mellem forskellige individer større og større. (Olofsson i Kaspersen, 2000: 403)

Som afrunding på diskussionen af , hvorfor Forsvaret er med til at betone *krigen* på bekostning af freden i sine fredsbevarende missioner, vil jeg pege på, at aktør og redskab ikke er adskilte positioner, som ikke indvirker på hinanden, men tværtimod at redskaber som våben, pansrede mandskabsvogne, etc. både rummer en opgavedefinition og et handlingsperspektiv, som ser ud til at overbetone de fredsskabende aspekter af opgaven.

Forsvaret - en historisk selvreference: tvang eller demokrati?

Organisationen og officerernes hovedovervejelser ser ud til at være to: at stabilisere magten og få organisationen til at virke i forhold til mål og opgaver.

Koncept: Den daglige indsættelsesceremoni af obersten i forbindelse med bataljonens morgenbriefing virker udefra set som en daglig indsættelse af *magten*, som således bliver personlig, synlig og bekræftet. Et magtstabiliserende ritual. Dette ritual omgiver sig med disciplinerende, autoritære, nationalstatslige og religiøse symbolikker.

Longue duré og duré

En central ledelsesmæssig opgave er kommunikationen af informationer, viden og opgaver. Og jeg ser masser af briefinger. Men på disse foregår der ingen debat om mål, ingen debat om opgave, ingen om lejrens stemning, meget lidt om koordinering og styring (initiering, vurdering, regulering,

initiering og styring), meget lidt kontrol og vurdering, der som regel blev ytret af obersten. Hvis f.eks. morgenbriefingens orden blev brudt, så var det typisk af en officer med høj rang eller status: obersten, oberstløjtnanten, ch-e eller måske præsten.

Denne organisationsform ser ud til at virke som en maskine, hvor meget få højt tænker, og spørger til mening eller alternativer, og åbent tør give udtryk for kritik. Kritikken får i stedet passivitetens, humorens, ironiens eller brokkeriets form. Den overdrevne betoning af kontrol i Forsvaret medfører, at jeg kommer til at opleve Forsvaret som en organisation ude af kontrol. Som en stor maskine, der bare fortsætter med at køre uden dybere refleksioner over mening, *sådan er det bare...*

Magten står så at sige i vejen for information- eller vidensdeling. Denne vidensdeling kunne jo rumme kritik eller alternative forslag: talens magt.

Det ureflekterede kommer til udtryk i form af at meget få eller ingen kender begrundelserne for de grundlæggende strukturer, som rummer størknede antagelser om mennesker, organisationer og opgaver. Den megen fokus på traditioner virker som upersonlige bestræbelser, der så at sige ligger i feltet som en massiv forventning. Individet går næsten i opløsning under indtryk af denne organisation med disse traditionelt begrundede rutiner og strukturer. Rutiner og ritualer er med til at fastholde mening og betydning, hvilke igen er forudsætningen for at vi kan skabe strukturer (sproglige, samfundsmæssige), som medfører at vi i vores adfærd kan forstå og regne med hinanden. Krig handler om sociale ordeners destruktion og konstruktion. Måske kommer betoningen af ritualerne heraf? Betoningen af traditioner og ritualer virker imidlertid snarere som noget, der viser tilbage til en feudal omverdensforståelse og omgangstone.

Således f.eks. den daglige kødrand. Jeg ved ikke helt, hvad kødrand skal gøre godt for i dag, for det fungerer ikke som værdi- eller målformulering, ikke som opgavebeskrivelse, måske som teambuilder, ikke som styringsinstrument og ikke som kontrol og udvikling. Det nærmeste jeg kan komme det, er at det fungerer som en politisk talerstol for magtens tale eller måske et ritual med en vis teambuildende effekt, men ikke som noget reflekteret eller demokratisk team, snarere som et forum, hvor autoritære enheder 'formeres' af magtens stemme. Disse ritualer begrundes typisk traditionelt, og støder derved ind i konstablernes moderne refleksivitet.

Denne form for lederskab og organisation leder mine tanker tilbage til Forsvarets oprindelige udgangspunkt i en ikke demokratisk regeringsform, som på det tidspunkt udgjorde magtens tale. Det demokratiske grundlag for Forsvaret så imidlertid ud til historisk at forblive et grundlæggende problem, da befolkningerne i Europa og i Danmark var delt i klasser og interesser, hvorfor Forsvaret stod overfor problemet om, hvad der ville ske, hvis dele af denne interessedelte befolkning blev udrustet med destruktionsmidler. I en lang første periode udgjorde det demokratiske grundlag for nationalstaternes forsvar derfor et grundlæggende problem, da befolkningerne i Europa ligesom i Danmark var delt i klasser og interesser. Forsvarssystemerne stod derfor overfor problemet om, hvad der vil ske hvis dele af denne interessedelte befolkning blev udrustet med destruktionsmidler. Vil de vende våbnene mod andre klasser?

Forsvaret udviklede og fastholdt derfor historisk en organisationsform, en ledelsesform, en faglighed og en organisationskultur, der opfattede sig som politikkens forlængelse, og som derfor i et instrumentaliseret forhold, alene og afgrænset søgte at forholde sig til krigens udøvelse, som et ydre forhold.

Det nationalstatslige Forsvar har i en meget lang periode kunnet trække på en overensstemmelse mellem *institutionens longue durée*: opgave, redskaber, organisation og ledelse (Giddens, 1984, 1985; Bech-Jørgensen, 1994) og så det *nationale individs durée* i forsvaret af hjemmet, landet og kongen. (Schutz, 1973) Den enkelte kunne i praksis genkende sig i og orientere sig i forhold til skolekammeraten, soldaterkammeraten, sproget, kulturen, religionen, landet og historiefremstillingen, der på den måde blev til dybe sammenhængende værdier og normer, duré.

Soldatens personlige *duré* har hos Giddens et slægtskab med Forsvarets *longue durée*, således at der opstår bindinger i forhold til det, der diskursivt lader sig formulere og dermed også det, der lader sig forstå og ændre. Det betyder, at der i den enkelte soldats duré ligger værdier og normer, som soldaten kun delvis kan formulere med sin diskursive bevidsthed. Der er således en ureflekteret overensstemmelse og sammenhæng mellem soldatens praktiske bevidsthed og diskursive bevidsthed.

Denne sammenfiltring af Forsvarets *longue durée* og soldatens individuelle *duré*, må nødvendigvis medføre en stor institutionel *inerti*. Udfoldelsen af denne inerti i form af symboler og rutiner (flag, medaljer, uniform, morgenappel, morgensang, briefinger, etc.) viser alle hen til den nationalstatslige historie, og er dermed med til at overtone nye opgave, som ville rumme en anden *duré* og have andre symboler.

Den orden, som i dag kommer til udtryk i Forsvarets sociale praksis, ser derfor ud til at rumme og fastholde historiske erfaringer og opfattelser fra etableringen og håndteringen af den problematiske sociale sammenhængskraft, der skulle 'binde' Forsvarets sociale handlinger og aktiviteter, så disse kunne målrettes, reproduceres og udvikles som sociale systemer på tværs af tid og rum.

Men på trods af demokratisering, nye opgaver, nye teknologier samt en historisk-kulturelt etableret selvkontrol, så ser Forsvaret ud til i overvejende grad at fastholde traditionelt begrundede opgavedefinitioner, organisation- og ledelse, kommandoformer og redskaber, der fremmer *face-to-face* lederskab, eller med sergentens, løjtnantens og majorens samstemmende udtalelser: *"det er mig, der træffer beslutningerne"*. Magtens tale i en internet-tid.

Individets *duré* og institutionens *longue duré*, samt den historisk-kulturelt etablerede selvkontrol er væsentlige begrundelser for, at det i dag lader sig gøre for individet, at deltage, identificere sig, udøve affektkontrol, mestre stor afstand og høj kompleksitet såvel samfundsmæssigt som organisatorisk.

Denne overensstemmelse er imidlertid gradvis ved at blive brudt af den europæiske borgerkrigs ophør, demokratiseringen af Europa, modernisering og den stigende globalisering. Disse har medført et stigende antal grundlæggende skift i såvel de globale som de europæiske sikkerhedspolitiske scenarier - således har det sikkerhedspolitiske scenarie de seneste 15 år skiftet fra kold krig, fredsskabelse, fredsbevarelse over krig mod terror, ureguleret krig til i dag forebyggende krig, således at krigen i dag ser ud til i langt højere grad end for blot 5 år siden at udgøre et politisk redskab i international politik. Denne udvikling afspejler fraværet af globalt accepterede værdier som grundlag for en global retsorden. Dette fravær og danske politikeres usikre håndtering af internationale konflikter (ringe eller fraværende faglig viden om: legitimitet, konflikttype, konfliktparter, eskalationsniveau, standsning, afgørelse eller mægling, kommunikationsform, etc.) har medført en usikker kurs mellem kamp og fred, som igen resulterer i at alle operationer føres under banneret *fred*, men at det snarere er magten som dominerende sætter sig igennem over for et demokratisk herredømme. Dette har

medført at både politikere og Forsvaret har svært ved at finde den sikkerhedspolitiske røde tråd, hvorfor Forsvaret organisatorisk og ledelsesmæssigt er placeret i et grundlæggende dilemma: forsvar af land i form af nationale opgaver eller værdier i form af internationale opgaver?

For at kunne forstå, styre, organisere og udvikle Forsvarets orden og inerti er det derfor nødvendigt at undersøge, hvilke forskellige typer af social handling og integration, der kan finde sted, således at Forsvaret som socialt system kan reproduceres og udvikles. Dette nødvendiggør bl.a. dybere analyser af Forsvarets evne til at binde *tid og rum*:

Ingen organisation autoritært opdelt organisation flydende organisation

◄----------►

Lav Tid-rum-udstrækning Høj

Organisation og tid-rum-udstrækning

Det kan derfor være produktivt at inddele organisationer i forhold deres tid-rum-udstrækning. I små organisationer finder samhandling oftest sted på samme tid og i samme rum. Sådanne organisationer har derfor en lav tid-rum-udstrækning. Modsat er tid-rum-udstrækning i meget store og komplekse organisationer så høj, at aktørernes samhandlinger og kommunikation kan finde sted over stor tid og rum udstrækning. Dette er i dag muligt i form af: radiokommunikation og satellit-tv, biler, fly, e-mail og internet.

Der er således stor forskel på organisationer, hvor den sociale interaktion finder sted som 'ansigt-til-ansigt' interaktion, på samme tid og i samme rum eller, hvor social interaktion foregår i forskellige rum og måske på forskellige tidspunkter. For at bestemme disse forskellige former for social samhandling er det nødvendigt at analysere Forsvarets evne til udstrækning på tværs af tid og rum. Det er vigtigt, fordi organisationens kulturelle, sociologiske, psykologiske og teknologiske kapacitet til tid-rum-udstrækning er afgørende for, hvilken type organisation og ledelse, der kan håndteres og udvikles.

Adskillelsen: officer og konstabel

Værdier, holdninger, regler, traditioner, symboler fastholdes således i Forsvaret i en traditionelt begrundet struktur, som er ude af trit med den demokratiske udvikling i det øvrige samfund. I denne fastholdelse indgår samtidig en fortsat adskillelsen mellem officerer og konstabler og værnepligtige.

Officeren søger i sin praksis i organisationen dels at placere sig som ven, at opnå accept om sin person, og føle sig 'hjemme' blandt de øvrige officerer, som han deler grad med i Danmark. Dels søger han at afgrænse sin underafdeling i forhold til andre konkurrerende underafdelinger. Der ser ud til at herske et konkurrenceforhold mellem bataljonens underafdelinger. Måske et resultat af officerernes konkurrerende kamp om karriere. Officeren veksler konstant mellem ven (hverdag, fortrolighed) og officer (institution, beordring). Officeren søger gennem organisation og strukturer at opnå effektivitet, opgave og korrekthed. Officeren ser ud til i sine sondringer at rette ind efter noget, der ligner en autoritær orientering.

Officeren (som institution) har en interesse i (karriere) og ønsker en korrekt autoritær handling fra konstablernes side, at de overholder reglerne. Et centralt tema i organisationen er således officerens grad, som peger ind i et andet begreb: *karriere.* Denne karriere bliver forsøgt begrundet i dygtighed

eller politisk udnævnelse. Begge disse diskurser forsøges indholdsudfyldt, f.eks. med regler, men efterlades dog åbne for yderligere indholdsudfyldning. En række handlinger beordres, instrueres og kontrolleres i en envejskommunikation. Dette peger på, at det centrale i mange situationer handler om styring af og kontrol med konstablernes handlinger, der skal være korrekte. Den overdrevne kontrol og kommunikationsformen gør dog situationstilpasning og opgaveløsning meget vanskelig, tung og tidskrævende for dem, som skal løse opgaverne, hvilket paradoksalt nok ser ud til at udløse mere kontrol og beordring.

Envejskommunikationen mellem de to aktører peger på en organisation, som hviler på ulige magtrelationer. Hertil kommer, at en sådan handlingsstyrende kommunikation typisk medfører så fejlbehæftede handlinger, at mængden af kontrol øges sammen med mistillid. Men de konstante kontrol- og sikringsforanstaltninger peger desuden i retning af: sløring, kamp, sikring, styrke, sejr, der alle viser tilbage til *krig*.

Den fastholdte adskillelse markerer meget grundlæggende uforarbejdede diskursive antagonismer i denne organisation, som bl.a. derfor ser ud til at blive håndteret ureflekteret og traditionelt med magt. Der udfolder sig som følge heraf i Forsvaret en lidet frugtbar kamp mellem konstablernes behov for privathed og mening og organisationens behov om *styring, forudsigelighed* og *overblik,* se lydighed nedenfor.

Koncept: Adskillelsen af officerer og konstabler viser tilbage til klassiske hersker- og viljesteorier, som blev udviklet på et tidspunkt, hvor de Europæiske befolkninger ikke havde en nationalstatslig identitet og lav evne til affektstyring. Begge disse forudsætninger må i dag siges at være overskredet af udviklingen.

Hverdag, institution og mening

Opdelingen i officerer som besidder al vilje og i konstabler eller værnepligtige som så at sige udgør kroppe for denne vilje, leder mine tanker i retning af Agnes Hellers teoretiske konstruktion i: *verden i sig, verden for sig* og *verden i og for sig* (Heller, 1985, 1999; Bech-Jørgensen, 1994, Ambrosius Madsen, 1995), der i min brug svarer til *hverdag* (konstabel, krop), *institution* (officer, vilje) og *mening* (modernisering, globalisering og sikkerhedspolitik).

Konstablen og sergenten - som krop (hverdag)

Konstablen, lejrlivet og dagligdagens praksis lader jeg repræsentere sfæren i sig selv, som hverdag eller den rest af det *hele menneske* og *heterogenitet*, der er tilbage. Sfæren i sig selv, der skulle etablere kulturelt overskud, og som optaget i sfæren for sig kunne blive til kritik eller legitimitet, er stort set fraværende.

Institutionens dominans over hverdagslivet er markant – det finder sted gennem det konstante ophold i lejren, påbud om uniformering, der samtidig markerer institutionens tildeling af grad og funktion, adfærdsbegrænsende regler, hilsepligt, korrigerende handlinger fra officerer som søger af-individualisering: rettelse af åbne lynlåse, afklipning af hår, fjernelse af kropsudsmykning under henvisning til opgave, etc., underlæggelse af særlov, kommunikativ og meningsgivende isolation.

Den eneste heterogenitet og privathed der umiddelbart er at finde – er på toiletterne eller i sengen, men selv her følger uniformen eller beredskabet én.

Det fremgår af mine feltnoter, optagelser og interviews at konstablerne i hverdagen føler sig ”pres-

set" eller domineret af institutionen, de er blot "en brik i et spil som ikke går op", som én skrev på indersiden af en toiletdør. Jeg opfatter, ud fra det jeg har set og oplevet, at dette fravær af hverdag og mening resulterer i kulturelt underskud, der forskydes i fejllæring og forvrængning.

Officeren - som vilje (institution)
Officeren placerer jeg som *det specialiserede menneske* i sfæren i og for sig selv, som repræsentant for en samfundsskabt institution, Forsvaret. Adskillelsen mellem Forsvaret og officeren er dermed udflydende. Forsvaret i denne sammenhæng er selve lejren, lejrens officersafsnit, lejrens tjenesteområder, lejrens organisation, officererne, *normer og regler*.

I denne organisation og i det daglige lederskab af de forskellige kompagnier kommer en lang række værdier og normer til syne, som umiddelbart springer i øjnene: i form af adskillelsen både hvad angår magt og fysisk placering, den autoritære autoritet, uniformerne med gradsmarkeringerne, kommandoerne, mekaniseringen af kroppene, envejs-sproget, *magtens tale*. Som officererne selv siger: *"Det er ikke nogen diskussionsklub!!"*

De konflikter og lidelser, der umiddelbart lader sig iagttage udenfor lejren, har institutionen ingen svar på, og der gives i COR ikke andet end sporadisk adgang til de meningsgivende sfærer. Den enkelte må så at sige 'tære' på eget overskud eller egen evne undervejs.

Hos Heller består forudsætningen for menneskelig reproduktion i muligheden for at producere subjektivt eller kulturelt overskud, som giver det mulighed for at overskride hverdagen, fortolke og forstå den og handle i overensstemmelse hermed, evt. overskridende. Uden denne mulighed mister det menneskelige liv mening og orientering. Det gælder også for officerens reproduktion i Forsvaret. Forudsætningen for at Forsvaret kan opretholdes er således, at det er muligt at forbinde sine oplevelser og handlinger meningsfyldt med en af objektiveringerne fra sfæren for sig selv. Det er det meningsfulde verdensbilledes integrering i Forsvaret, der grundlæggende legitimerer og opretholder Forsvarets indre sociale orden. Og selvom Forsvaret skaber egne specialiserede normer-og-regler, er det grundlæggende afhængigt både af meningsfulde verdensbilleder *(kritik og legitimitet)* og af hverdagslivet *(heterogenitet)*.

Mening, ledelse og udvikling
Det er i hverdagens heterogenitet, at konstablen, sergenten eller officeren møder sine omgivelser og søger at løse Forsvarets opgaver. I mødet med opgaven (action) opstår således hos soldaten i nuet et møde med hensigt eller fremtid (project), og som hos Heller består af sfæren for sig. Konstablen og sergenten har dog ofte svært ved at genkende den konkrete opgave, de står overfor i de projekter, som Forsvaret har givet dem i form af symboler, våben, organisation og lederskab. Der opstår således hos soldaten et *kognitivt overskud*, som Forsvaret imidlertid vender til et *kulturelt underskud*, da konstablen hindres i *inventiv* og *intuitiv* tænkning og handling, som ellers ville være både problemløsende og meningsskabende.

Det er således i konstablernes og sergenternes møde de nye opgaver, at der kunne produceres kulturelt overskud, som Forsvaret i sin ledelse fagligt udviklende kunne overføre til sfæren for sig selv i meningsfulde verdensbilleder, og som det herefter kunne trække på i sin ledelse. Uden meningsfulde verdensbilleder vil Forsvarets sociale orden bryde sammen, da det er helt afhængigt af at kunne integrere verdensbilleder fra sfæren for sig selv. Hvis soldaternes kulturelle overskud absorberes af enten filosofi, kunst eller religion, så ville det fungere som legitimering eller som kritik og udvikling af Forsvarets indre orden (lederskab).

Forsvarets afvisning af hverdagslivet består således i, at det fortrænger og reducerer de meningsfulde verdensbilleder, som er forudsætningen for det sociale liv overhovedet. Når Forsvaret som samfundsskabt institutioner blokerer den menneskelige tilværelse for mening og betydning, så kan det skyldes institutionens ensidige fokusering på regelaspektet, management.

Opgaven - som projekt og meningsdannelse
Mening og betydning placerer jeg i sfæren for sig selv. Mening i denne sammenhæng som meningsgivende henvisninger til og processer i forhold til sfæren for sig, der kunne give konstablernes handlinger mening og legitimitet, er stort set fraværende. Placeret hjemme i form af politik, i COR i form af redskaber, briefinger og ordrer. De eneste repræsentanter for denne sfære, jeg har kunnet finde har været feltpræsten og KUF mor og far, som etablerede forsøg på meningsskabende rum og aktiviteter: søndagsgudstjenesten og KUF'en (KFUM).

Verdensbilleder kan ellers give sergenten og konstablen mening eller forklare den omkringværende lidelse og meningsløshed. De meningsfyldte verdensbilleder er forbundet med selvfølgelige værdier, normer og regler, og gør det muligt at reflektere over meningen med opgaven, så soldaten kan forbinde sine egne værdier og normer med opgaven, og derved motivere og styrke håbe og tro på at han bidrager til opgaven så andre får et bedre liv. Men disse refleksioner medfører dermed nødvendigvis også selvstændige og politiske ytringer som forholder sig til opgave, organisation og lederskab, og altså om udfoldelsen af magt og afmagt skal legitimeres eller kritiseres. Disse meningsfyldte verdensbilleder ville dermed kunne bidrage til forandringer af Forsvarets symbolske overskud, som frembringes af soldaten i organisationen.

Men i en samfundsskabt institution som Forsvaret, der domineres af science, regler og målrationelle beordrede handlinger, hvis mening der enten ikke stilles eller må stilles spørgsmål til og den lidelse der umiddelbart lader sig iagttage udenfor lejren, produceres der således menings*underskud*, som fører til en høj grad af instrumentalisering og fremmedgørelse af den enkelte sergent og konstabel, der søger at kompensere for dette underskud. Kompensationen kan dog kun få den kvalitet som institutionen tillader eller er i stand til at give.

Min iagttagelse er altså at, at mange konstabler *ikke* umiddelbart oplever *mening* knyttet til deres handlinger, som noget der kommer fra opgaven, da de ofte uden forklaringer af organisationen og organisationens repræsentanter, officererne, kommanderes til at gennemføre bestemte handlinger, og at de derfor selv undervejs eller efterfølgende må konstruere denne *mening*. Men da de ikke har adgang til information – på grund af rang, situation og lydighed – efterlades de i en situation af meningsunderskud og instrumentalisering, og dette fremprovokerer forskellige karakteristiske handlingsstrategier, der udefra set kan ligne projektioner. Min første antagelse af meningsunderskud fra pilotstudiet er således blevet forstærket efter dette hovedstudie.

Såvel Forsvarets *longue durée* som konstablernes og sergenternes *duré*, fastholdes ved hjælp af daglige rutiner i klassiske opfattelser og handlingshorisonter, samtidig med at nye forståelser og handlinger hindres.

Lydighed, meningsunderskud og definitionskampe
Organisationen og officererne ønsker, at konstablerne mekanisk, korrekt og lydigt ændrer ædfærd, når de får besked om det. Dette placerer konstablerne i en paradoksal situation: han skal på et selv-

stændigt grundlag lydigt gøre, hvad officeren og organisationen ønsker. Konstablen ytrer derfor på den ene side ønsker om mere viden og afviser samtidig mere viden og dyb involvering.

Koncept: Konstablerne skal lydigt gøre og føle som officererne befaler dem. *Lydighed.*

Struktur, rutiner og duré
Overalt er konstablerne inde i vagtrutiner, isoleret fra omverdenen af beskyttelsesvolde, frataget person og underlagt kommando. På den baggrund ser det ud til, at ledelse er fraværende og at et karismatisk lederskab afkræver lydighed og mekanisk adfærd af konstabler og sergenter. Der medfører en række grundlæggende skred, som peger i retning af at organisationens fastholdelse af *rutiner, struktur* og udelukkelsen af *duré* bliver væsentlige faktorer for konstablen. Denne fastholdelse resulterer i et grundlæggende skred i tidsfornemmelsen, jeg-opfattelsen og motivation, som har indvirkning på konstablens orienterings- og handlingsevne. Dette leder i sidste ende konstablerne til en situation af meningsløshed og orienteringstab.

Den militære straffelov, der af traditionelle og politiske årsager stadig gælder for dette område viser tilbage til en tid, hvor samfundet var stærkt klassedelt, hvor samfundet ikke havde udviklet demokratiske spilleregler i håndteringen af disse samfundsmæssige interessekonflikter, hvor samfundet ikke havde en nationalstatslig identitet, og hvor magten stadig udgjorde al tale.

Som civilist i COR oplevede jeg i forlængelse af ovenstående, det udøvede lederskab og beslutninger som centreret og begrundet i en lille lukket gruppe, der således besad al magt, og hvis refleksioner man som afmægtig udenforstående kun kunne gisne om, ikke kunne deltage i eller bidrage til. Jeg fik associationer til middelalderlige magtforhold *før* magtens deling, offentlighedens etablering og åbne demokratiske beslutningsprocesser.

I COR herskede således en organisation, et lederskab og beslutninger, som viser ud over demokratiet og demokratiske processer, og ind i før-demokratiske processer. Dette forhold er med til at hindre såvel individuel læring som organisatorisk læring i indre demokratiske processer og udviklinger, der kunne sætte organisationens konstabler, sergenter og officerer i stand til at drage paralleller til det omkringliggende samfunds problemer med at håndtere samfundsmæssige konflikter på en demokratisk og parlamentarisk måde.

Udelukkelse af mening, streng kontrol og styring af hverdagen og dominans af science, regler og rutiner medfører således nødvendigvis bevidste såvel som ubevidste modstrategier både kollektivt og hos den enkelte soldat.

At autoritet bryder sammenhængen mellem værdi, mål og opgave og handling medfører orienteringstab og passivitet. Konstabel og sergent fratages på denne måde person, selvstændighed, refleksion, åbenhed i forhold til informationer og beslutninger, hvilket medfører at den enkelte konstabel og sergent opbygger et kulturelt underskud. Han kan således ikke frit og åbent koble fra mening til opgave, da han hindres heri af institutionen, Forsvaret.

Meningsunderskud og fejllæring
Når presset bliver for stort eller meningen for fjern, etablerer konstablerne modstand eller forvrænget adfærd, f.eks. i form af porno. Hvad er da konstablernes hovedovervejelse i forbindelse med porno? Lige netop her er der ingen, tror jeg! Her er der snarere tale om i modstand at give efter, give slip. Jeg læser denne pornofikersing som en reaktion på den voldsomme mekanisering, der reduce-

rer mennesket til middel, og efterlader det uden mening i forhold til de handlingssekvenser, det indgår styret i.

Koncept: Fejllæring. Når oplevelser og læring hindres tilstrækkeligt medfører det nedsættelse af beslutnings- og handlingseffektivitet og fejllæring. På baggrund af feltdata ser det ud til at organisation og lederskab resulterer i fejllæring (passivitet, brok og modstand).

Fejllæring, modstand og forvrængning
Som sergent og konstabel kan man komme ud for situationer eller impulser der er uforenelige med og overskrider de *forståelsesmæssige* strukturer, som Forsvaret har givet soldaten, og som soldaten i øvrigt har som forforståelse af denne sammenhæng. I sådanne situationer skulle man foretage en akkommodation (Piaget, 1969), der kunne bringe de kognitive strukturer i overensstemmelse med virkeligheden. En Heller'sk beskrivelse af dette ville være, at der, hvor konstablen møder en situation, som han ikke kan iagttage meningsfuldt, forstå eller håndtere, med de begreber og de redskaber som Forsvaret udstyrer ham med, kommer han i kognitivt overskud. Konstablen erfarer noget nyt, får en mer-viden, som måske er større eller under alle omstændigheder anderledes end den, han havde før, og som i nogen grad tog udgangspunkt i Forsvarets definition af situationen. Dette kognitive overskud, skal så absorberes i meningsfulde verdensbilleder i sfæren for sig. Jeg så dog ingen fora for sådanne absorberinger, men oplevede gentagne gange, at briefinger af officererne blev brugt til at definere og afgrænse f.eks. en situation, og hvad 'vi' lærte af det.

Konstablens og sergentens behov for at lære og ændre Forsvarets begreb, Forsvarets akkomodationer, kunne bestå i en udvidelse af begrebet, en assimilativ proces, eller den kunne bestå i en akkomodativ proces, hvor nye begreber, nye opfattelser integreres og forstås i opgaveløsningen. I stedet for læring og udvikling sker der en autoritær afvisning, eller at soldaten fordrejer impulserne så de passer til de militære strukturer, og dermed klares ved assimilative processer, der ikke kræver omstrukturering og derfor er mindre belastende end akkomodationer ville være for Forsvaret og for den enkelte sergent eller konstabel.

Når læreprocesser autoritært forskydes tilstrækkeligt medfører det ikke kun nedsættelse af beslutnings- og handlingseffektivitet, men direkte fejllæring. Til denne fejllæring knytter sig stemninger og følelser af modstand, som på grund af hierarkiets autoritære ledelsesformer forskydes mod utilsigtede objekter, f.eks. lokalbefolkningen, hvorved der opstår racistiske opfattelser i organisationen, eller lokalbefolkningen kriminaliseres; eller i organisationen internt i form af porno, kønsdiskriminerende adfærd, vold, brok over udrustningen eller vandrehistorier.

Som det fremgår, bliver personellet, som mennesker ansat i Forsvaret bliver kaldt, på linie med materiel, rettet ind til højre. Dette har en dyb indvirkning på konstablernes og sergenternes definition og forståelse af opgaverne. Deres analyser af konflikter, af lokalsamfundet, af dagligdagen får tilsvarende ydre udtryk. Iagttagelser bliver begrænset til ydre iagttagelser, som dernæst bliver læst og tolket ind i et enten kriminelt eller militært paradigme, så selv det at civile henter mælk let kan blive en fjendtlig handling. På den måde tilpasses *situationen* redskaberne, og ikke *redskaberne* situationen...

Opgave, tid og orientering - forskydninger, skred og brud
Jeg havde ved interviews, iagttagelse og selvoplevelse, gentagne oplevelser af at feltets tidsoplevelse skred, og at konstablerne havde vanskeligt ved at etablere kronologi mellem begivenheder og derved tilsvarende svært ved at danne mening i begivenhedsforløbene og få deres følelser 'på plads.

Det fik mig til at tænke på de tidslige forløb, som Bech-Jørgensen arbejder med: *forskydninger*, *skred* og *brud*. Hos Bech-Jørgensen er det betegnelser for mere eller mindre omfattende og mærkbare forandringer af hverdagslivets betingelser. Selvfølgeligheden er den grundlæggende betingelse for hverdagslivet. Forskydninger betegner de mindst omfattende og mest umærkelige forandringer, og de opstår hver eneste dag. Skred er indbyrdes forbundne forandringer, der udløses, når der er sket tilpas mange forskydninger i selvfølgeligheden, dvs. processer, der strækker sig over længere tid. Brud betegner de mest omfattende og mærkbare forandringer, nemlig omstrukturering på én gang af hverdagslivets selvfølgelighed. Sådanne forandringer håndteres jf. Bech-Jørgensen forskelligt gennem: *gentagelser*, *justeringer* eller *autonomibestræbelser*. I forhold til forandringer taler Heller om: *repetitive*, *intuitive* eller *inventive* tanker og handlinger. (Bech-Jørgensen, 1994: 110f)

I hverdagslivet håndteres forandringer hovedsagelig gennem justeringer, dvs. håndteringer, der anticiperende korrigerer følelser, tanker og handlinger, således at der er størst sandsynlighed for, at selvfølgeligheden genskabes. Justeringerne rettes intuitivt eller inventivt mod at forvandle foruroligende muligheder for skred eller endog brud til små forskydninger, der kun skaber umærkelige forandringer i selvfølgeligheden. Justeringerne kan dog være forfejlede, og i så fald får de utilsigtede virkninger, f.eks. i form af de skred eller brud de rettede sig mod at undgå. (Bech-Jørgensen, 1994)

For langt størstedelen af konstabelgruppen gælder det, at den er under 23 år og inden for en periode af ¾ års tid har boet hjemme, eller har haft sine week-end´er hjemme, og at de så pludselig befinder sig i en lejr i Kosovo/a i noget, de oplever som krig. Det må betegnes som en række omfattende og mærkbare forandringer på én gang af hverdagslivets selvfølgelighed – *brud*. Hvis vi taler om brud, så skulle konstablerne og sergenterne ifølge Bech-Jørgensen reagere ved autonomibestræbelser, eller ifølge Heller i form af intuitiv handling og tænkning.

En iagttagelse, jeg gjorde under mine ophold, var, at handlingerne imidlertid ikke var intuitive handlinger, men snarere rutinehandlingers dominans med deres tilbageskuende, kontrollerende og tvangsprægede karakter.

Disse rutiner ser jeg som en fastholdelse af Hellers repetitive handlinger. Denne fastholdelse hindrer såvel inventiv og intuitiv handling og tænkning. Heller knytter inventiv handling og tænkning til problemløsning og det at udvikle nye mål og nye måder at handle på. Der knytter sig endvidere til de inventive og intuitive handlinger den funktion, at de kan forvandle foruroligelse til forståelse og større ro. Ved at fastholde og betone de repetitive handlinger fastholder Forsvaret samtidig både meningsusikkerhed og foruroligelse.

Afslutning

Jeg har nu diskuteret de koncepter, jeg er kommet frem til. Jeg har endvidere søgt at gennemføre trækket fra enkeltytring til kontekst, ved i første omgang at peget på teorier, som forsøger at overskride modstillingen. Hvis jeg skal afrunde disse diskussioner i overskrifter, så bliver det de efterfølgende, som jeg har opdelt i koncept og et muligt tilhørende teoretiske begreb, i parentes.

- *Krig eller fred (Strukturation og social inerti)*
- *Forsvaret (Longue duré og duré)*
- *Officerer som vilje (Hverdag, institution og mening)*
- *Manuelt niveau som krop (Hverdag, institution og mening)*
- *Krav om lydighed (meningsunderskud)*
- *Fejllæring (modstand, forvrængning, forskydninger, skred og brud)*

5. AFSLUTNING: PARADOKSER, PRAKSIS OG PERSPEKTIVER

Jeg skal nu til at runde af. Det vil jeg gøre i tre afsnit: *Paradokser, Praksis og Perspektiver.* I afsnittet peger jeg de grundliggende paradokser ud, som er afgørende for Forsvarets videre udvikling. I afsnittet *Praksis* drager jeg endelige konklusioner af mine feltstudier, og i *Perspektiver* slutter jeg af med en række kritiske diskussioner. Da dette kapitel både er konkluderende og afrundende, vil jeg fastholde den lidt stramme tone i konklusionerne, men der hvor jeg kritiserer og perspektiverer tale lidt friere tale mere generelt om Forsvaret og soldaten. Med soldaten mener jeg således i de mere kritiske og diskuterende afsnit både officerer, sergenter og konstabler, som aller er underlagt institutionen Forsvaret. Det jeg trækker på her, er ud over dette studie og feltempiri desuden mine små 25 års erfaring med sikkerhedspolitiske spørgsmål, heraf 6 års ansættelse, hvor jeg har oplevet Forsvarets egen dagligdag eller praksis.

PARADOKSER

Forsvaret står i den største omstillingsperiode *nogensinde.* For Forsvaret ser det i hovedtræk således ud: Dagens sikkerhedspolitiske situation er for tiden kendetegnet ved, at Det danske Forsvar sættes til at opsøge konflikter, hvor det før 1989 var konflikten, der opsøgte Forsvaret. Denne opsøgen begrundes i dag med *værdier*, hvor den før 1989 blev begrundet *territorialt*. Forsvaret tager således allerede del i den igangværende globaliseringsproces. Men da Forsvaret samtidig er en central kulturbærende samfundsmæssig institution bliver Forsvaret samtidig symbol for modstand i forhold til globaliseringen.

Det er således en meget grundlæggende og omfattende omlægning Forsvaret står overfor, der både rækker ind i indenrigspolitikken og ud i udenrigspolitikken. Forandringen er så grundlæggende at Tage Baumann i sin bog *Kriger i åbent landskab* stiller spørgsmålet: ”Det bør måske slet ikke hedde forsvar mere, men måske ’krigsmagt’, når det bliver brugt som magtmiddel til at gennemtvinge vore interesser langt fra vort eget territorium.” (Baumann, 2002: 162f) Denne diskussion er dog langt fra færdig politisk set, og kampen om den sikkerhedspolitiske røde tråd, som Baumann i ovennævnte bog gang på gang efterlyser, bølger fortsat frem og tilbage.

Med den kolde krigs afslutning og globaliseringens stærkt øgede hastighed er den sikkerhedspolitiske situation så drastisk ændret at befolkningen - og dermed politikerne – ikke mere har det samme sikkerhedspolitiske behov, og derfor begynder at diskutere og redefinere Forsvaret og dets opgaver. Skal Forsvaret være nationalt eller internationalt eller begge dele?

Med denne indenrigspolitiske diskussionen svinger også Forsvarets politiske kapital frem og tilbage. Og med denne indenrigs- og sikkerhedspolitiske kamp påvirkes Forsvarets selvreference, motivation, faglighed og evne til at beslutte. I perioden fra 1989 til i dag, som den almene befolkning sandsynligvis oplever som mindre truet af en altødelæggende atomkrig, er således belastningen af Forsvaret *vokset* med de internationale missioner *samtidig* med at det traditionelle nationalstatslige motivationsgrundlag svinder ind. Det er med risiko for liv og førlighed at soldaten løser sine efterhånden flere og flere udenlandske opgaver, og i forhold til dette arbejde har han eller hun brug for en form for opbakning, der åbner for en ny selvforståelse: identitetsmæssigt, internationalt, fagligt og i Forsvaret.

Fortolkningen og definitionsretten af den ændrede sikkerhedspolitiske situation indgår i en heftig indenrigspolitisk debat og resulterer i brydninger af meget stor styrke, der ikke umiddelbart efterla-

der nogen tydelig rød tråd til Forsvaret, der bliver bedt om både at puste og have mel i munden - uden at bukserne revner. Motivér nationalt – handl internationalt! Nogle politikere slår således til lyd for en professionalisering af Forsvaret, ud fra en tankekonstruktion, der rækker langt ind i et modernitetsopgør med nationalstaten og ud i en globaliseringsdiskussion, mens andre politikere stædigt holder fast ved det territoriale værnepligtsforsvar.

Dette peger på, at Forsvaret fagligt står midt i et opgaveskift, hvor det skal vælge fokus mellem primært at kunne *kæmpe* eller til også at kunne *producere sikkerhed*. Sådanne overvejelser spiller afgørende ind på rekruttering, organisation, materielanskaffelser, undervisning, træning og *især* på motivation og fastholdelse af såvel officerer som menige.

Selvstændig lydighed

Der rejser sig i denne diskussion således meget modsatrettede krav til Forsvaret. Krav fra politisk hold om selvstændighed *og* lydighed; og faglige krav fra de af politikerne pålagte opgaver om at Forsvaret skal kunne forebygge konflikter, konfliktløse *og* kæmpe.

Spørgsmålet er om det er rimelige krav at stille til én og samme organisation, én og samme fagligh-hed? Jeg er i tvivl, især når jeg ser på politikernes manglende opbakning og skænderier bag udsendelser af Forsvarets soldater til konflikt- og krigszoner. Her ligger en meget stor opgave for Folketingets politikere at tage på sig: at direkte diskutere globalisering, konflikter og Danmarks deltagelse, samt hvilket fagligt grundlag Danmark skal bidrage og deltage med.

Kravene om at soldater skal være meget selvstændige og selvstændigt tænkende og selvstændigt formulerende stilles samtidig med at meget traditionelle opfattelser af soldaten fastholdes. Traditionelt - i medier, af ministre og af befolkning - bliver soldater opfattet som og afkrævet *lydighed*. Men dette er kravene til det traditionelle Forsvar, der autoritært og trofast kæmpede for fædrelandet. I dag er billedet som sagt langt mere broget.

Bag kravet om den lydige soldat gemmer sig idéen om det legale herredømme i Forsvarets hierarkiske organisation fra top til bund. Soldaten skal handle i lydighed mod sine overordnede, og disse skal på deres side skal rette ind efter loven. Idéen er at slå bro mellem det legale herredømme og den enkelte soldats handlen. Fundamentet i den hierarkisk opbyggede forsvarsinstitution er således den enkelte soldats lydighed.

Kravet om lydighed løber ind i det problem, at der som bl.a. som konsekvens af befolkningens og politikernes generelle krav om samfundsmæssig modernisering og globalisering finder en voldsom uddifferentiering sted af samfundets forskellige områder i forskellige sociale selvreferentielle funktionssystemer systemer, der ikke forstår hinanden, og som kan udvikle modsatrettede mål og forståelser. Under indtryk af denne omfattende differentiering skifter diskussionens tyngdepunkt fra legalitet til legitimitet – altså en grundlagsdiskussion. I samme bevægelse fastholdes imidlertid Forsvaret i en traditionel lydig position *samtidig* med at befolkning og politikere forventer moderne indsatser i internationale missioner. Det kan ikke alt sammen lade sig gøre.

Differentieringen i selvreferentielle funktionssystemer resulterer i modsigelsesfyldte politiske signaler, modsigelsesfyldt lovgivning, modsigelsesfyldte opgaver, som soldaten lydigt, loyalt og entydigt forsøger at forholde sig til. Det er imidlertid mere problematisk end både presse, politikere og soldater lader til at forstå.

På grund af moderniteten, differentieringen og individualiseringen bliver den *demokratiske* grundlagssamtale derfor stadig mere nødvendig om Forsvaret og i Forsvaret. Den *lydighed* som traditionelle positioner vil fastholde er ikke længere hverken en passende, en udviklende eller effektiv form for politisk ledelse – ikke *af* Forsvaret - og slet ikke *i* Forsvaret.

De faglige krav som politikerne og opgavernes logik i sig stiller til Forsvaret er ligeledes paradoksale eller måske for voldsomme. Forsvaret skal både kunne konfliktløse og kæmpe. At løse konflikter kræver dyb indlevelse i medmennesket, dyb empati og procesopmærksomhed; og at slå ihjel kræver stort set det stik modsatte, at man ikke mærker, ikke reflekterer moralsk over denne gerning, men handler efter ordren. Jeg tvivler på at dette kan rummes i én og samme person, som filosofi, etik, international ret og det hverdagslige handlingsgrundlag ser ud i dag.

Og så er fred ikke *kun et fravær* af vold og krig. Fred er dialog, demokrati, vækst og udvikling i form af accept af og glæde ved uenighed og forskellighed, accept af og tolerance i forhold til udviklingen af det ikke-endnu-forståede. Og denne fred harmonerer derfor ikke særlig godt med Forsvarets opgaveforståelse, organisation, lederskab, redskaber og organisationskultur. I Forsvaret forstås fred kun som fraværet af krig.

Problemet er, at Forsvaret på kommando tager ud og fører krig, eller påtvinger fred i menneskerettighedernes og demokratiets navn for at indføre demokrati, men ikke selv udfolder en faglighed, der kan *etablere* dette demokrati. Denne manglende faglighed og en stiv fastholdelse af tilstedeværelsen af militære styrker er med til at *forhindre* etableringen af dialoger, som kan være med til forsoningsprocesser og etableringen af et senere demokrati. Forsvaret har ikke denne indre kompetence da det bygger på befaling og adlydelse og ikke på dialoger. Noget også Tage Baumann peger på:

> *"Først og fremmest gælder det om at få skabt det, soldater kalder et sikkert miljø, for alle disse mennesker at arbejde i. Og så gælder det om at få konfliktens parter til at tale sammen, til at arbejde sammen om muligt, og i sidste ende til at styre sammen. (...) Det kan soldater have det svært ved, de er vant til en bestemt, accepteret 'hakkeorden', om man vil, og til at formålet med en aktion som regel afgør, hvornår beslutninger allersenest skal tages, hvad enten problemerne er demokratisk og bureaukratisk uddebatteret eller ej. Et eller andet sted i det militære forløb er det accepteret, at én person med de rigtige distinktioner på uniformen afslutter debatten og bestemmer, hvad der så skal gøres. Det er jo ikke en diskussionsklub, siger soldaterne gerne. De gør først - måske med ulyst - hvad de får besked på, og tager om nødvendigt debatten senere.*
> *Men uendelige debatter langt ud over, hvad der måske er effektiv beslutningstagning, kan være lige præcis, hvad der er brug for som første skridt til at bygge et minimum af gensidig tillid op mellem en konflikts parter. En tillid som gør, at konflikten ikke alene kommer under kontrol, men kan vendes til et fælles forsøg på at stabilisere udviklingen og få den ledt i retning af en politisk bæredygtig fred. Som er forudsætningen for, at soldaten en skønne dag kan pakke sit grej sammen og rejse hjem igen."* (Baumann, 2002: 145)

Den dybe accept af lydighed, som Baumann omtaler i ovenstående, kan jeg ikke umiddelbart finde i mit feltstudie. Jeg kan derimod finde en *overfladisk* lydighed *og* en modkultur i bunden af Forsvaret som består af de udpegede fejllæringer, forvrængninger, etc. En virksomhedskultur, som dels er uhensigtsmæssig, dels står i diametral modsætning til den opgaves værdier, som Forsvaret i stigende omfang er blevet pålagt. Billedet er med andre ord meget mere broget end det almindeligvis bliver fremstillet.

Når Forsvaret samtidig har været i besiddelse af officerer og redskaber, som netop kan imødegå ovenstående, men vælger at om- eller helt at nedlægge disse uddannelser og kompetencer, i stedet for at styrke, udvikle og tildele disse status, så kan jeg kun undre mig over denne udvikling. Og jeg tænker her på nedlæggelsen og salget af Gurre. Forsvarets Center for Lederskab og Ledelsesudviklingsafdelingen (LUA) på Gurre blev politisk etableret netop på baggrund af en række krænkende episoder inden for Forsvaret, som afspejlede ikke-demokratiske eller autoritære værdier, og som altså var i direkte modstrid med værdierne i det samfund, som det skulle forsvare. LUA´s sigte blev derfor at forebygge autoritære, ikke-demokratiske tendenser i det danske forsvar. LUA har således siden sin start arbejdet med at udvikle ledelsessystemer, som kunne håndtere ledelse på et demokratisk grundlag. Disse ledelsessystemer bakkes i dag op af Forsvarets ledelsesdirektiver om værdigrundlaget for ledelse i Forsvaret, og videre er, der udviklet et kursussystem og en række organisationsudviklingsaktiviteter til uddannelse i ledelse.

Overordnet var LUA's arbejdsopgave nært at følge to parallelle processer: den samfundsmæssige demokratiske udvikling - og Forsvarets demokratiske udvikling. Forsvarets demokratiske udvikling afspejles tydeligst i dets ledelses-, styrings- og beslutningsformer, samt i dets praksis. Forsvaret skulle således forankres i og afspejle det demokratiske samfunds værdier.

På Gurre forsøgte officerer således at praktisere, hvad Forsvaret skriver i sine ledelsesdirektiver, hvilket over tid bragte gruppen i et ikke-konstruktivt modsætningsforhold til andre dele af Forsvaret. De organisations- ledelses og samarbejdsformer som udvikledes på Gurre, kan jeg vel nærmest beskrive som officerernes organisationskulturelle *kognitive overskud*, der for en tid fik lov til at udvikle sig.

På baggrund af feltdata, kan jeg konstatere, at den opgave, som det nu nedlagte Gurre blev pålagt, stadig eksisterer, men at det stadig får nye former med Forsvarets nye opgaver. Den pålagte opgave kan varierer med samfundets værdigrundlag, organisationens bemanding, opgavernes karakter og teknologiens udvikling.

Officerer og konstabler producerer kognitivt overskud i mødet med Forsvarets opgaver, og det må være Forsvarets opgave at udvikle viden og redskaber om ledelse- og organisation, som på et stadigt sikrere og højere fagligt niveau kan løse de opgaver og problemer, som Forsvaret står overfor. Denne opgave er nu henlagt til Forsvarsakademiet.

Et af fredens og demokratiets problemer er f.eks., at der ikke er andre robuste aktører, der kan agere i et konfliktområde, hvor eskalationsniveauet er så højt, og som samtidig er i stand til at trække konfliktniveauet ned gennem faste, tydelige og effektive demokratiske beslutningsprocesser og beslutningsprocedurer. På Gurre var disse redskaber, organisations- og ledelsesformer potentielt til stede.

Under mit ophold i Kosovo så det ud til, at UNMIK var ude af stand til at forstå og konkret håndtere de sociale konflikter i området, hvilket gentagne gange resulterede i, at når KFOR trak sig tilbage, gik der kun kort tid før de tilkaldte forstærkninger igen.

Men initiativer for igangsættelsen og udviklingen af egentlige demokratiske fora for den almene befolkning kunne jeg ikke få øje på, kun *fysisk* adskillelse eller regulering af *kroppe* eller *grupper*. Det var således områdets mest ekstreme politiske parter, der satte den politiske dagsorden. Militær tilstedeværelse, befolkningsmæssige adskillelse og demokratiets fravær gjorde at forsonende politiske

kræfter kun havde meget ringe chancer for at komme til orde og appellere til befolkningerne. Denne praksis medfører, hvad jeg vil kalde *relativ optrapning*, når UNMIK og KFOR fastholder et eskalationstrin, som samfundsmæssigt er passeret, på grund af dårligt samarbejde og ringe faglighed hvad angår konfliktforståelse og sociale ordener.

PRAKSIS

Deraf rejser sig som sagt en række paradoksale krav til Forsvaret som især slår igennem, når Forsvaret skal indsættes i internationale missioner. Således fastholder Forsvaret en organisation, en ledelse, redskabsvalg, omgangsformer og symboler som umiddelbart ser problematiske ud i denne sammenhæng. Hvordan ser Forsvarets praksis så ud?

Opgave - krig eller fred

Betoningen af hurtighed, korrekthed og effektivitet viser tilbage til krig. Betoningen af beskyttelse viser tilbage til krig, angreb og kamp. I dagligdagen ligger DANBN isoleret og på afstand af lokalbefolkningen og kigger på dem med kiggerter.

Denne betoning af krig er dels et realistisk perspektiv, men kun delvis et realistisk perspektiv, for betoningen af krig, våben, sikring, beordring, kontrol, etc. handler i meget høj grad om organisationens selvreference og en svagt udviklet faglighed, hvad angår konfliktforståelse, noget som hænger sammen med officerernes socialisering ind i lydighed og mekanisering. Forsvarets faglighed afspejler således ikke UNR 1244' konfliktdæmpende hensigt, men vil sandsynligvis være med til at fastholde et højt konfliktniveau i indsatsområdet i det jeg kalder relativ eskalation.

Konklusion

Forsvaret er med til at betone *krigen* på bekostning af freden i sine fredsbevarende missioner, fordi det ikke i sin organisation, ledelse og redskabsvalg i tilstrækkelig høj grad er opmærksom på at disse altid har dyb indvirkning på hinanden. Aktør og redskab er ikke mekanisk adskilte positioner, som ikke indvirker på hinanden. Tværtimod rummer organisation, ledelse og redskaber som våben, pansrede mandskabsvogne, etc. både en opgavedefinition og et handlingsperspektiv. Disse ser ud til at overbetone de fredsskabende aspekter af indsættelser i fredsskabende opgaver.

Forskningsopgave:

Der ligger her således her en meget stor opgave for Forsvaret i at udvikle organisations-, ledelsesredskaber og indsættelsesredskaber, der varierer med konflikters eskalationsniveau, således at der er sammenhæng mellem f.eks. om de anvendte symboler er i overensstemmelse med den øvrige opgave og redskaber, så en konflikt kan styres og ikke utilsigtet optrappes.

Forsvaret som institution: tvang eller demokrati?

Den daglige indsættelsesceremoni af obersten i forbindelse med bataljonens morgenbriefing virker udefra set som en daglig indsættelse af magten, som således bliver personlig, synlig og bekræftet. Et magtstabiliserende ritual. Dette ritual omgiver sig med disciplinerende, autoritære, nationalstatslige og religiøse symbolikker, der snarere viser *tilbage* mod absolutisme og oplyst enevælde end frem mod demokrati og globalisering.

Jeg har overværet masser af briefinger. Men på disse foregår der ingen debat om mål, ingen debat om opgave, ingen om lejrens stemning, meget lidt om koordinering og styring (initiering, vurdering,

regulering, initiering og styring), meget lidt kontrol og vurdering, der som regel blev ytret af obersterne.

Denne organisationsform ser således ud til at virke mekanisk, hvor meget få tænker højt, og spørger til mening eller alternativer, og åbent tør give udtryk for kritik. Kritikken får i stedet passivitetens, humorens, ironiens eller brokkeriets forskudte form. Den overdrevne betoning af kontrol i Forsvaret medfører, at jeg kommer til at opleve Forsvaret som en organisation *ude af kontrol*. Som en stor maskine, der bare fortsætter med at køre uden dybere refleksioner over mening, sådan er det bare...

På trods af demokratisering, nye opgaver, nye teknologier samt en historisk-kulturelt etableret selvkontrol, så ser Forsvaret ud til i overvejende grad at fastholde traditionelt begrundede opgavedefinitioner, organisation- og ledelse, kommandoformer og redskaber, der fremmer *face-to-face* lederskab, eller med sergentens, løjtnantens og majorens samstemmende udtalelser: *"det er mig, der træffer beslutningerne"*. Magtens tale i en internet-tid.

Magten står så at sige i vejen for information- eller vidensdeling. Denne vidensdeling kunne jo rumme kritik eller alternative forslag: *talens magt.*

Konklusion
Der består en dyb og lang sammenhængende relation mellem organisation og ledelse og soldatens handlinger. Og i et moderne og uddifferentieret samfund bliver disse menneskelige og organisatoriske relationer mere og mere komplekse. Denne kompleksitetsøgning medfører etableringen af gensidige og stadigt længere afhængighedskæder.

Denne afhængighedskædes forlængelse har følger for den samfundsmæssige udvikling af såvel statsmagtens som individualitetens form, da produktionen og reproduktionen af kontrollen i det samfundsmæssige liv medfører, at stabile ydre statslige centralorganer som f.eks. Forsvaret kan vokse frem. Et samfunds kontrol- og overvågningsapparat modsvares af det kontrolapparat, som dannes i individernes psyke.

En fortsat fastholdelse i Forsvaret af en mekanisk kontrollerende face-to-face ledelse og magtens tale er således i bedste fald overflødig og i værste fald direkte skadelig for opgaveforståelsen og opgaveløsning.

Forskningsopgave:
For at kunne forstå, styre, organisere og udvikle Forsvarets orden og inerti er det derfor nødvendigt at undersøge, hvilke forskellige typer af social handling og integration, der kan finde sted, således at Forsvaret som social orden kan reproduceres og udvikles. Dette nødvendiggør bl.a. dybere analyser af Forsvarets evne til at binde *tid og rum*, nu og fremover.

Der ligger endvidere en ledelsesmæssig udviklingsopgave i aktiveringen og nyttiggørelsen af soldaternes kompetence i forhold til selvstændig opgaveforståelse og opgaveløsning. Den mest centrale ledelsesmæssige opgave her omfatter forståelse af begrebet *tillid*. Ledelsesmæssig tillid til og forståelse af at interdependenskæder og identitetsprocessers samvirker, og fører til at opgaver bliver løst over meget store afstande, lange forløb i tid og store spring og forskelle i refleksionsprocesser.

Adskillelsen i stande
Autoritære værdier, holdninger, regler, traditioner, symboler fastholdes i Forsvaret i en traditionelt

begrundet struktur, som er ude af trit med den demokratiske udvikling i det øvrige samfund. I denne fastholdelse indgår samtidig en fortsat *standsmæssig adskillelse* mellem officerer og konstabler og værnepligtige.

Den fastholdte adskillelse markerer meget grundlæggende uforarbejdede diskursive antagonismer i denne organisation, som bl.a. derfor ser ud til at blive håndteret ureflekteret og traditionelt med *magt*. Der udfolder sig som følge heraf i Forsvaret en ikke-frugtbar kamp mellem konstablernes behov for privathed og mening og organisationens behov om *styring, forudsigelighed* og *overblik.*

Envejskommunikationen mellem de to grupper peger på en organisation, som hviler på ulige magtrelationer. Hertil kommer, at en sådan handlingsstyrende kommunikation typisk medfører så fejlbehæftede handlinger, at mængden af kontrol øges sammen med mistillid. Men de konstante kontrol- og sikringsforanstaltninger peger desuden i retning af: sløring, kamp, sikring, styrke, sejr, der alle viser tilbage til *krig*.

Konklusion - vilje
Der er stor samfundsmæssig, organisatorisk og teknologisk forskel på organisationer, hvor den sociale interaktion finder sted som 'ansigt-til-ansigt' interaktion, på samme tid og i samme rum og på organisationer, hvor social interaktion foregår i forskellige rum og måske på forskellige tidspunkter. Dette krav til Forsvaret om udvikling af kompetence til organisation og ledelse på tværs af tid og rum øges med stadig større hastighed, og det er organisationens kulturelle, sociologiske, psykologiske og teknologiske kapacitet til tid-rum-udstrækning, der er afgørende for, hvilken type organisation og ledelse, der kan udvikles. Dette afgør hvilke typer trusler der kan identificeres, hvilke redskaber der kan håndteres og således hvilke kampe der kan kæmpes. Og kampenes form ændrer sig også med stadig stigende hastighed.

På trods af at det således menneskeligt og teknologisk i dag lader sig gøre at mestre stor afstand og høj kompleksitet såvel samfundsmæssigt som organisatorisk, så ser det ud til, at Forsvaret alligevel fastholder definitioner og opfattelser, der fremmer *face-to-face* lederskab. Magtens paradoksale og uforståelige tale i en globaliseret internet-tid. Og det er farligt.

Hvis man besøger Forsvarets områder, vil man finde en overvældende mængde symboler, som viser *tilbage* til traditionelle og historiske markører: Gud, konge og fædreland. Sammenfiltring af *longue durée* og individets *duré*, må nødvendigvis medføre en stor institutionel inerti. Og med den nære og sammenflettede sammenhæng mellem soldatens *duré* og Forsvarets *longue duré* er der et grundlæggende sammenfald mellem individets, Forsvarets og nationalstatens værdier, normer og redskaber.

Dette sammenfald er imidlertid blevet brudt af den europæiske borgerkrigs ophør, demokratiseringen af Europa, modernisering og den stigende globalisering.

Forskningsopgave:
Da soldatens handlinger struktureres i sociale systemer, er det vigtigt at undersøge, hvordan soldaternes interaktion bindes i og strukturerer Forsvaret som social praksis, fordi relationen eller sammenhængen mellem soldatens duré og Forsvarets håndtering af regler og ressourcer, som afgør, hvor store forandringer eller udvikling, der kan lade sig gøre i mødet med nye trusselsformer i en globaliseret kompleks verden.

Udfordringen består i at Forsvarets forståelse og håndtering af denne inerti vil medføre udviklingen

af en anden *duré* og andre symboler: værdier, normer, omgangstone, organisation, led*else*, gestik og tilpassede uniformer, tegn og redskaber. Her er jeg ikke sikker på politikernes store forståelse, hvis jeg ser tilbage på, hvordan Forsvarets forsøg på at formulere en politik i forhold til integrationen af 2. eller 3. generationsindvandrere blev modtaget. Her ser jeg således politikernes manglende faglige kompetence på dette område, som den største hindring for udviklingen af den faglighed, som ellers er nødvendig i netop de missioner, som de selv beslutter at sende forsvarets soldater ud i.

Konklusion - krop
Betoningen af magt og soldatens reduktion til krop er med til at betone en *ydre* opmærksomhed og et fokus på kroppen. Institutionen fungerer således koloniserende i forhold til soldaten, som den dels bruger og dels tvinger. Den ydre opmærksomhed får form af kropslige rutiner. Til disse rutiner knyttes tvang, at rutinerne tvinger sammen.

Disse rutiner reducerer soldaten til en passiv krop, hvis handleregister samtidig bliver afgrænset og foruddefineret. Kropshandlinger vækker følelser og kropsliggøres i faste bevægelsesmønstre med tilhørende værdier og normer. Derved fastholdes organisationens soldater i et bestemt følelses- og handlingsmønster. Ved denne betoning og fastholdelse af rutiner, betones og fastholdes samtidig traditionelt begrundede og ikke-demokratiske handlinger. Det fælles, korpsånden fastholdes således både i organisationens kommandostruktur, og i de daglige rutiner og traditioner. Tidligere så vi, hvordan en konstabel talte om, at lukke hjernen ned og af, når han 'deltog' i appellerne. Gennem alle disse rutiner *institutionens longue durée* lærer den unge mand, at blive en rigtig mand. Han lærer hårdhed, at bide tænderne sammen, at fortælle vittigheder om kvinder, hvad han ville gøre hvis... og han lærer et menneskesyn, organisationssyn og et konfliktsyn som ikke harmonerer med demokrati og opgave. Kroppen, kroppens rutiner og kroppens symbolik er således i centrale kategorier at udvikle på for Forsvaret, hvis det vil modernisere og kunne møde nye trusler med nye unge. Den stive ureflekterede og traditionelle fastholdelse af at kunne banke 'Amsterdam' på en dør viser tilbage til en patriarkalsk tid uden kønslig ligestilling, internet, globalisering og terror.

Reduktionen af soldaten til krop medfører symbiotiske og fremmede relationer mellem leder og ledet, således at de smelter sammen i en sammenvævet symbiose, som gør selvstændig eller individuel refleksion så svær, at ingen kan skelne. Dette ligner tidligere tiders karismatiske ledelsesformer, *magtens tale,* og det at den karismatiske leder skulle være stærkere og helst dygtigere end resten. Derved *forhindres* led*else* af *mennesker* i praksis.

<u>*Forskningsopgave:*</u>
Der foreligger for Forsvaret en betydelig opgave i at udvikle en refleksiv faglighed, der på denne baggrund analytiske kan forholde sig til institutionens *longue duré,* soldaternes personlige *duré,* den teknologiske udvikling samt opgavernes varierende typologier og eksalationsniveauer.

Lederskab eller ledelse
Lederskab og beslutninger centres, hierarkiseres og begrundes i små lukkede grupper eller personer, der således besidder al magt, og hvis refleksioner man som krop og udenforstående kun kunne gisne om, ikke produktivt deltage i eller bidrage til. Dette viser tilbage til middelalderlige magtforhold før magtens deling, offentlighedens etablering og åbne demokratiske beslutningsprocesser. Således hersker en organisation, et lederskab og beslutninger, som viser ud over demokrati og demokratiske processer, og ind i før-demokratiske processer, *magtens tale.*

Konklusion
Autoritært lederskab, som bryder sammenhængen mellem værdi, mål og opgave og handling, medfører orienteringstab og passivitet. Soldater fratages på denne måde person, selvstændighed, refleksion, åbenhed i forhold til informationer og beslutninger, hvilket medfører at den enkelte soldat opbygger et kulturelt underskud. Han kan således ikke åbent koble fra mening til opgave, da han hindres heri.

Dette er med til at hindre såvel individuel læring som organisatorisk læring i indre demokratiske processer og udviklinger, der kunne sætte organisationens soldater i stand til at drage paralleller til det omkringliggende samfunds problemer med at håndtere samfundsmæssige konflikter på en demokratisk og parlamentarisk måde.

Forskningsopgave:
Der består for Forsvaret en udviklingsopgave at udvikle organisationsformer og ledel*se*sredskaber, som passer på de nye opgaver og den moderne soldats selvstændighed, selvkontrol, uddannelses- og informationsniveau.

Meningsunderskud
Organisationen og officererne forsøger at få konstablerne til mekanisk, korrekt og lydigt at ændre adfærd, når de får besked om det. Dette placerer konstablerne i en paradoksal situation: han skal på et selvstændigt grundlag lydigt gøre hvad officeren og organisationen ønsker.

Udelukkelse af mening, streng kontrol og styring af hverdagen og dominans af science, regler og rutiner medfører bevidste og ubevidste modstrategier både kollektivt og hos den enkelte soldat. Overalt indgår konstablerne desuden i vagtrutiner, isoleret fra omverdenen af beskyttelsesvolde, frataget person og underlagt kommando. Der sker derfor et grundlæggende skred i tidsfornemmelsen, jeg-opfattelsen, motivation og mulighed for reelt at løse *opgaven*.

Konklusion
Det er officeren, der som led*er* repræsenterer den samfundsskabte institution, *viljen* i Forsvaret. I denne organisation og i det daglige lederskab kommer en lang række værdier og normer til syne, som umiddelbart springer i øjnene: i form af adskillelsen både hvad angår magt og fysisk placering, den autoritære autoritet, uniformerne med gradsmarkeringerne, kommandoerne, mekaniseringen af kroppene, envejs-sproget, *magtens tale*. Institutionens dominans over soldaten er således markant, omfattende og voldsom, og finder sted gennem påbud om uniformering, markering af institutionens tildeling af grad og funktion, adfærdsbegrænsende regler, handlingskorrigeringer, hilsepligt, envejskommunikation, meningsafgivelse og underlæggelse af særlov.

Forudsætningen for at være et helt menneske, en hel og sund soldat er muligheden for selvstændigt at kunne fortolke og forstå og derefter handle i overensstemmelse hermed. Uden denne mulighed mister det livet, betydning og mening. Uden er soldaten reduceret til *krop*.

Forsvarets kolonisering af soldaten består således i, at det fortrænger og reducerer meningsfulde verdensbilleder, som er forudsætningen for soldatens sociale liv overhovedet. Når Forsvaret som samfundsskabt institutioner tendentielt dræner soldatens tilværelse for mening og betydning, skyldes det en ensidig fokusering på regelaspekter og management.

Det er således i soldatens hverdag, at han møder sine omgivelser og søger at løse sine opgaver. I mødet med opgaven (action) opstår hos konstabel i nuet et møde med hensigt eller fremtid (project). Problemet er at soldaten ofte har svært ved at genkende den konkrete opgave, de står overfor i de projekter, som Forsvaret har givet dem i form af symboler, våben, organisation og lederskab. Der opstår dermed et *kognitivt overskud*, som Forsvaret vender til et *kulturelt underskud*, på grund af at soldaten autoritært hindres i *inventiv* og *intuitiv* tænkning og handling, som ellers ville være både problemløsende og meningsskabende.

Forskningsopgave:
Der foreligger en indlysende ledelses- og organisationsudviklingsopgave i at nyttiggøre soldatens møde med de nye opgaver, så der kunne produceres et kulturelt overskud, som Forsvaret i sin ledelse kunne trække på i den løbende udvikling af sin ledelse.

Modstand, fejllæring og organisationskultur
Når meningsunderskuddet og det autoritære pres bliver for stort, etablerer konstablerne modstand eller forvrænget adfærd. Når oplevelser og læring hindres tilstrækkeligt medfører det nedsættelse af beslutnings- og handlingseffektivitet og fejllæring. Til denne fejllæring knytter sig uhensigtsmæssige stemninger og følelser af modstand, som på grund af hierarkiets autoritære ledelsesformer forskydes mod ikke-tilsigtede objekter, f.eks. lokalbefolkningen, hvorved der opstår racistiske opfattelser i organisationen, eller i organisationen internt i form af porno, vold, brok over udrustningen eller vandrehistorier.

Konklusion
Læring og udvikling i forbindelse med løsning af Forsvarets nye opgaver nedsættes således voldsomt eller hindres endog i organisationen på grund af det udøvede lederskab, og medfører at soldaten ikke har adgang til, forstår eller tør melde sin usikkerhed og sine refleksioner tilbage og op gennem organisationen, og yderligere også at konstablens informationer, viden og erfaringer ikke opfattes som vigtige.

Men i løsningen af nye opgaver erfarer soldaten noget nyt, får en mer-viden, som måske er større eller under alle omstændigheder anderledes end den, han havde før, og som i nogen grad tog udgangspunkt i Forsvarets definition af opgave og situation. Dette kognitive overskud, skal så overføres til Forsvaret, men jeg så ingen fora for sådanne absorberinger, men oplevede tværtimod gentagne gange, at lederne beordrende definerede og afgrænsede en situation: det lærte 'vi' af det!

Men denne lydighed som omgangstone i læreprocesser og almindelig socialisation aktiverer modstrategier. Stik mod hensigten aktiverer Forsvaret således lære- og socialisationsprocesser af restriktiv eller defensiv karakter. Og disse udviklings- og læringsprocesser har form af *forsvar, afvisning, blokering* eller *fordrejninger*. Der er således en nær relation mellem Forsvarets krav om lydighed og de problemer, der igen og igen dukker op i forsvaret i forbindelse med kønsrelationer, optagelsesritualer, etc.

Når læreprocesser autoritært forskydes tilstrækkeligt medfører det ikke kun nedsættelse af beslutnings- og handlingseffektivitet, men direkte fejllæring. Til denne fejllæring knytter sig stemninger og følelser af modstand, som på grund af hierarkiets autoritære ledelsesformer forskydes mod utilsigtede objekter, f.eks. lokalbefolkningen, hvorved der opstår racistiske opfattelser i organisationen, eller lokalbefolkningen kriminaliseres; eller i organisationen internt i form af porno, vold, brok over udrustningen eller vandrehistorier.

Som det fremgår, bliver personellet, som personalet kaldes i Forsvaret på linie med materiel, rettet ind til højre. Dette har en dyb indvirkning på konstablernes og sergenternes definition og forståelse af opgaverne. Deres analyser af konflikter, af lokalsamfundet, af dagligdagen får tilsvarende ydre udtryk. Iagttagelser bliver begrænset til ydre iagttagelser, som dernæst bliver læst og tolket ind i et enten kriminelt eller militært paradigme, så selv det at civile henter mælk let kan blive en fjendtlig handling. På den måde tilpasses *situationen* redskaberne, og ikke *redskaberne* situationen...

Forskningsopgave:
Der foreligger for Forsvaret en betydelig opgave i at udvikle en generelt åben, refleksiv og kritisk faglighed, der formår i organisationen at registrere kritik, modstand og forvrænget adfærd, at indgå forstående og udviklende i forhold til sådanne adfærdsudtryk og på denne baggrund at udvikle ledelse- og organisation således at sådanne adfærdsudtryk løbende reduceres mest muligt.

Konklusion - opgave, tid og orientering - forskydninger, skred og brud
I den hastige og konstante tumlen rundt efter ydre beordringer og i løsningen af lange og tidsforskudte vagter skrider soldaternes tidsoplevelse så meget, at konstablerne har vanskeligt ved at etablere kronologi mellem begivenheder og derved tilsvarende svært ved at danne mening i begivenhedsforløbene og få deres følelser 'på plads'.

Dette bringer den ledelsesmæssige håndtering af de tidslige forløb ind som en overset opgave. Nogle af redskaberne til en sådan ledelsesmæssig håndtering kunne være Bech-Jørgensens: *forskydninger, skred* og *brud*. Disse begreber beskriver forandringer, som også ledelsesmæssigt skal håndteres forskelligt, f.eks. gennem: *gentagelser*, *justeringer* eller *autonomibestræbelser*. Det kunne være Hellers begreber om forandringer: *repetitive*, *intuitive* eller *inventive* tanker og handlinger.

Det var imidlertid ikke intuitive handlinger, men snarere rutinehandlingers dominans med deres tilbageskuende, kontrollerende og tvangsprægede karakter, som udfoldede sig i feltet. Ved at fastholde og betone de repetitive handlinger *fastholder* Forsvaret samtidig både meningsusikkerhed og foruroligelse.

Forskningsopgave:
En ledelses- og organisationsudviklingsopgave kunne være en indarbejdelse af såvel inventiv og intuitiv handling og tænkning. Så at problemløsning, forsoning og det at udvikle nye mål og nye måder at handle på formuleres og udvikles. De inventive og intuitive handlinger har endvidere den funktion, at de kan forvandle foruroligelse til forståelse og større ro, som kan være helt afgørende i en krisehåndtering.

Samlet konklusion
Med opgave har politikerne også sagt organisation. Og med opgave har Forsvaret også sagt redskaber. Denne sammenhæng lader ikke til at være dybt reflekteret hverken hos politikere eller i Forsvarets praksis. F.eks. kræves det således at Den Internationale Brigade skal kunne, deltage i såvel konfliktforebyggende, fredsbevarende, fredsskabende, fredsstøttende, humanitære eller lignende operationer under FN eller OSCE.

Dette kan ikke lade sig gøre. Det kan ikke lade sig gøre med *samme* organisation, redskaber, uddannelse, soldater identitet og organisationskultur. *Hvis* ovenstående produktionsmål skal kunne

nås, må Forsvaret kunne beskrive en betydelig større faglig, organisatorisk og redskabsmæssig bredde end det gør i dag.

Fastholdelse af en stiv mekanisk hierarkisk organisation og autoritær ledelse medfører meningsunderskud hos soldaterne. Resultatet af et sådant meningsunderskud er organisationskultur, der sandsynligvis hverken kan kæmpe, håndtere kriser eller løse konflikter.

Det er derfor helt nødvendigt, at der til Forsvaret finder en rekruttering og uddannelse sted som i langt højere grad er tilpasset moderne mål og opgaver, ligesom det er nødvendigt at der organiseres efter værdier og mål. Desuden må anskaffelse af redskaber (fra humaniora til panser) passe på mål og opgave, og ikke finde sted bagudskuende på baggrund af tradition, organisatorisk magt (værnsmentalitet) og vanetænkning. Det er dyrt og det er farligt for danske soldater og for de lokalbefolkninger Forsvaret skal forsvare eller sikre.

Filosofi om ledelse

Hvad skal politikerne og Forsvarets øverste ledelse da stille op, når der globalt mangler en sikkerhedspolitisk rød tråd? Et af de første greb der typisk tages er at definere ledelse eller at iværksætte undersøgelser. Hvad *betyder* ledelse, og har ledelse et objektivt grundlag, som en *best practice* kan begrundes i?

Som vi har set er lederen historisk blevet tæt forbundet med religiøse eller kosmologiske idésystemer, der forbandt lederen med en dybere legitimitet end det blotte faktum, at ledelse eksisterede og magtfuldkomment kunne håndhæves af en fyrste, kejser eller anden suveræn. Forestillingen om, at ledelsens form skulle udtrykke en mere grundlæggende retfærdighed, også i moralsk forstand, har dybe rødder, som vi også har set.

Ledelse er derfor et begreb, der har været lang tid undervejs. Først skal det frigøres fra den mytiske indlejring (totem, mana og tabu), så fra den religiøse indlejring (pagt og moral), dernæst fra filosofi (praxis og phronesis) for så endelig at blive et samfundsmæssigt begreb, men selv her er næste frigørelsesproces, at det må frigøre sig fra at være et samfundsfilosofisk begreb, og blive til en naturbegrundet kontrakt- og viljesteori for så efterhånden at blive et selvstændigt diskursivt begreb, hvilket dog endnu ikke opnået.

Den ledelsesform, der generelt bliver udøvet i samfundet og på arbejdspladsen, hviler med moderniteten ikke længere på en gyldighed fra dybereliggende moralske principper. Denne frigørelse af lederen fra gud, moral, mekanik og gener er med til at bane vejen for en frigørelse af ledelsesbegrebet. Den moderne opfattelse af ledelse medfører således, at der ikke er andre kilder til gældende ledelsesformer end diskursive: *kulturelle*, *værdibaserede*, *normfunderede*.

Med denne seneste post-moderne og post-strukturalistiske udvikling, er ledelse blevet et ex-centreret begreb; det er dermed blevet et historisk, det er blevet et politisk begreb og det er blevet et kulturelt begreb. Der findes ikke nogen objektiv samfundsmekanik, som der kan udledes nogen politisk neutral og objektiv ledelsesmekanisme ud af. Ledelsesbegrebet er derfor altid et begreb som magten vil sværme om, udtrykke sig igennem og kaste bort som subjektivt og politisk, hvis det ikke passer magtudøveren. Ledelse fås ikke blot og bart, men vil altid indgå i en social ordens interne og eksterne fortolkning - indre magtkampe og eksterne eksistenskampe, ledelse udøves derfor altid på et værdigrundlag.

Det ser således ud til at mennesket, forskeren og lederen i dag står over for det faktum, at såvel Protagoras og Platon har fået ret. At der intet grundlag for ledelse er ud over mennesket, og at dette leder til relativitet, hvad angår værdigrundlaget for sociale ordener, hvilket yderligere tilspidses med modernitet og globalisering.

Det peger frem mod, at ledelse må sætte mennesket og diskursen i centrum som mål i sin etablering af et ledelsesmæssigt værdigrundlag i sit arbejde på at opnå accept og retning i de sociale ordeners mange handlinger

Teorier om ledelse

Alligevel så griber politikere og organisationer, i forhold til spørgsmålet, hvad ledelse *er*, gang på gang til videnskabelige teoretiske undersøgelser, der imidlertid har den svaghed, at de empirisk peger *bagud, i techne.* Paradokset er at sådanne undersøgelser på den ene side udtrykker en positivistisk tilgang til problemet og samtidig ignorerer en af positivismens grundlæggende doktriner; Humes kløftdoktrin, hvori det siges, at man ikke kan slutte fra *er* til *bør.* Se side 46. (Hume, 1993: 28)

Denne paradoksale og ureflekterede position medfører at beslutningsprocessens mulighedsdimension og efterfølgende prioritering mod en endelig fokuseret beslutning enten lammes eller får en meget ringe kvalitet. Disse spørgsmål må derfor snarere rettes mod *phronesis* eller filosofien, med spørgsmål rettet mod værdier og begreber, hvilket jeg så har søgt at gøre. Med andre ord: *hvad er ledelse?*

Teorier om ledelse er endvidere som al anden teoridannelse spændt ud mellem enkeltytring og kontekst, og beskriver derfor i sine iagttagelser og begreber det samme paradoks: at den enkelte ledelseshandling får betydning fra kontekst, og at kontekst omvendt er bygget op af enkeltytringer. Lederen og ledelsen vil derfor altid være placeret i dette paradoks, og ledelseskompetence kan derfor beskrives som det at mestre dette spænd mellem enkeltytring og almenbegreb.

Som en anden hel central indvirkning på udviklingen af tænkning og teoridannelse om lederskab og ledelse er, opdagelsen af at der bag samfundets overflade ikke længere findes nogen enkelt og central *hensigt* eller *vilje*, som kan styre og regulere det hele.

Moderniteten er netop et radikalt brud med antikkens og middelalderens guddommeligt begrundede hensigts- og viljeteorier. Med moderniteten begyndte man som noget nyt at betragte samfundet som det ikke-intenderede resultat af mange tusinde menneskers arbejdsindsats.

Denne udvikling og erkendelse danner samtidig grundlag for samfundsteoriens udvikling, idet det samfundsvidenskabelige gennembrud først lader sig gøre, det øjeblik mennesket bliver synlig i den videnskabelige teori. Pointen med at der ikke længere findes nogen central hensigt eller vilje, som styrer eller regulerer menneskets handlinger, er at det medfører at lederen dør, og begrebet ledelse opstår som diskursivt begreb. Teori om ledelse forudsætter således udviklingen af individ, folk og offentlighed. Men med disses etablering er samtidig lederens dage talte - det er vel i og for sig det globalisering drejer sig om, og også de krige, der føres i modernitetens udkant.

Denne udvikling fra feudalisme over absolutisme til det moderne kan beskrives således: fra magtens tale til talens magt. Det politiske fællesskab konstitueres herefter som et epistemologisk, sprogligt fællesskab – i den demokratiske samtale, den fælles ledelse.

Denne erkendelse ser dog ikke ud til helt at være gået op for ledelsesteorien, idet den fortsætter udviklingen af mere eller mindre spekulative teorier og redskaber, der er fokuseret på enkeltled*eren* i den store moderne refleksive virksomhed, som samtidig beskriver stor indre differentiering, og som både udvikler, producerer og servicerer.

Historie om ledelse

Det er i et undersøgelses- og udviklingsarbejde endvidere nødvendigt at sætte ledelsesbegrebet ind i en historisk kontekst. I denne gennemgang har vi set at der i den historiske udvikling er en nær sammenhæng mellem befolkningens mentalitetsudvikling og statens udvikling, i form af statens, statens repræsentanters og den almene befolknings kompetence og muligheder til at organisere, lede og delegere abstrakte opgaver.

Forsvarets opgave at disciplinere og rette soldater ind i forhold til et abstrakt nationalstatsbegreb og et derfor lige så abstrakt fjende- og krigsbegreb bestod tidligt i at soldaterne skulle lære at være mere bange for officeren end fjendens kugler og våben, og fortsatte sin oprette march mod fjendens stillinger og spærreild.

Opgaven at disciplinere unge mænd til ikke at vende våben mod hinanden, medførte en lang række strategier, såvel ydre som indre i militæret. Adelen blev uddannet til at være topledere, borgerskabet tog sig mere af specialistfunktionerne og teknologiudvikling og de nederste klasser blev soldater.

Denne deling afspejles i forskellige kadrer indenfor militæret: forskellige officerslinier, med sigte på ledelse eller specialistfunktioner. Sergentlinier med sigte på disciplinering/ledelse.

Denne opdeling er en opdeling, der viser sig i organisation - dvs. helt konkret. F.eks. opholder officerer, *krigerne*, sig ikke samme sted som de værnepligtige, *civilisterne*. De giver opbyggelige taler til dem, men er ellers optaget af logistik, taktik eller strategi. Det er sergenten, der har den mere direkte mandskabsbehandling, der tit kunne være voldsom.

En af de traditionelle nationalstatslige fortællinger var, at det var ’fjenden’, der blev kæmpet imod, og at det var en forsvarskrig, der blev udkæmpet. At det var psykologiske, sociale, teknologiske og økonomiske kræfter der bølgede frem og tilbage over Europa kunne den tidlige og primitive nationalstat hverken formulere eller demokratisk håndtere. Ja, det kan knapt håndteres i dag.

Ændringen fra det feudale naturgroede menneske til det borgerlige enkeltindivid medførte dybe indrepsykiske strukturforandringer: nye dannelsesidealer, etikette, blufærdighed, behovsudskydelse, behovsundertrykkelse og aggressionshæmning. Handling og motivation – disses indrepsykiske strukturering har omfattende konsekvenser for individets perceptionelle ’evner’, ja hele det følelses- og begrebsapparat, der i dag i udpræget grad er styret af disse ’størrelser’.

Til dette nye nationalstatslige individ knytter sig således et helt nyt sæt af handlingsbetingende begreber: behov, holdninger, frihed, dannelse, etc. På samme måde som behovene med markedets opkomst knytter sig til de købedygtige behov, på samme måde opstår holdningerne - de politiske holdninger - som resultat af opkomsten af det borgerlige individ, hvis udfoldelsesdimension er det offentlige rum, domineret af politik og tale. Disse mange nye begreber kan samles i tre af den moderne ledelses mest centrale begreber: *værdier, holdninger* og *motivation.*

Handling, motivation og værdier - selv moderne eller nutidige motivation - kan derfor ikke ses løsrevet, som det f.eks. sker i ontologiske, biologisk-genetiske eller psykologiske forståelser, fra den tidlige statsdannelsesproces. Med begreberne ledelse og motivation siger man derfor samtidig implicit: individualisering, marked, lønarbejde, nationalstat, statens og magtens løsrivelse fra suverænen, folk. Disse bliver de dominerende socialiserende kræfter for individet, og har som sådanne dybe implikationer for ledelses- og managementbegrebets udvikling.

For ledelsesbegrebet har det medført en lang periode fra middelalderen til ind i sen-absolutismen på linie med en lang række lignende begreber kunne indgå traditionelt ureflekteret og indlejret. Ledelsesbegrebet kunne således indlejret indgå i en ordens- og normkonstituerende kosmologi – begrundet i det Guddommelige og repræsenteret på Jorden af Konge og adel.

Det fra en ordens- og normkonstituerende kosmologi løsrevne ledelsesbegreb bliver derfor parallelt med motivationsbegrebet historisk struktureret af nationalstaternes dannelse, det opkommende marked og økonomi, politikken og offentligheden.

Fra traditionel kriger til ceremonimester til reflekteret kriger

Forsvarets begreb om lederskab udvikler sig således fra at være guddommeligt begrundet over autoritært og magtbegrundet til at være demokratisk og videnskabeligt/filosofisk begrundet i det nye begreb ledelse. Denne udvikling vil over tid føre Forsvaret fra at være en indlejret forsvarende institution, der ser sin opgave som at møde fjender snarere end at være en moderne international organisation, der har til opgave at håndtere konflikter mellem sociale ordener.

Men med demokratiets indførelse forkastedes det traditionelt begrundede lederskab ikke med det samme. Det nye ledelsesbegreb blev indledningsvist begrundet rest-traditionelt og modsætningsfyldt helt op til sen-1950'erne, hvor det fungerede som en substantiel, traditionelt begrundet borgerlig repræsentation. Vi kan kalde denne ledelsesform for traditionelt begrundet, ureflekteret eller førsteordens ledelse. Fra ca. 1960 og frem er ledelsesbegrebet i stadig højere grad blevet diskuteret som en eksistentiel og erkendelsesmæssig størrelse – f.eks. i benævnelsen: værdiledelse (Thyssen, 1997; Kirkeby, 1998). Denne udvikling af ledelsesopfattelsen peger frem mod, hvad vi kan kalde en andenordens ledelse. En ledelse, der er i stand til at reflektere over egen praksis og indgå i demokratiske processer. Der ser således ud til at være sket et skred i ledelsesbegrebet fra at bestå i noget substantielt til noget, der begrundes i værdier og tale, og som samtidig skal muliggøre at ekspertisen selv kan håndtere information og foretage syntese, – træffe ekspertisevalg og håndtere delegering.

Ledelse er derfor i dag et diskursivt begreb, hvis udvikling således er nært sammenflettet med den teknologiske demokratiske og samfundsmæssige udvikling, som fletter sig sammen med en dyb mentalitetsudvikling. I et demokrati med en befolkning, der socialiseres til individuel kontrol af affekter og behov, social og demokratisk refleksion, som gennemfører lange uddannelsesforløb, som mestrer og dagligt håndterer meget avancerede informations- og kommunikationsteknologier giver det ikke meget mening at etablere ledelse i form af magtens tale. Magtens tale kun meget ringe interface til modernitetens værdiorientering, mentalitet, kapacitet og det samfundsmæssige teknologiske stade. Tværtimod - magtens tale forekommer i dag *illegitim*.

Hensigts- og viljesteorier

Selvom magtens tale og hensigts- og viljesteorierne i de fleste nutidige samfundsteorier er et overstået udgangspunkt, så ser det ud til, at dette udgangspunkt stadig er fremherskende i meget organi-

sationsteori, hvor al eller det meste repræsentation, offentlighed eller magt placeres hos led*eren*, mens det uudtalt og ureflekteret forventes at de ansatte forholder sig mere eller mindre passivt accepterende.

Samfundsteorierne lader i modsætning hertil til at have accepteret det faktum, at samfund, kulturer og meget store organisationer som f.eks. Forsvaret simpelthen er *for* komplekse størrelser til at noget menneske kan overskue en sådan kompleksitet, eller for den sags skyld, at den kommunikation, som herskeren udbreder, giver mening for og kan forstås af undersåtterne. Derfor samfundsteoriernes konstante henvisning til diskurs, og forhandling.

Denne erkendelse lader heller ikke til at have vundet indpas i Forsvaret, der i sin organisation stadig skelner skarpt mellem officerer som led*ere* og manuelt niveau som ekspertise, med det resultat, at ingen af disse lader til let at forstå den anden person eller gruppe.

Det manuelle niveau opsøger så den viden og motivation de *ikke* får hos officeren andre steder: i 'røverhistorier', i gruppens fællesskab (på trods), i tv, i radio eller på internettet. Og hvilke handlinger og organisationskultur det så resulterer i er uvist, men det er ikke i særlig høj grad styret af leder*en*, selvom han bruger meget energi og tid på at 'lukke hjernerne ned'.

I Forsvaret ser det ud til, at der fortsat hersker en ydre feudal opmærksomhed i sameksistens med en indre demokratisk afvisning, - som hænger sammen med befolkningens tidligere vilkårlighed og samfundets standsdeling, nationalstatens senere klassedeling, og i dag måske i et forsøg på at mestre og afvise angst i kamphandlinger. I serien Kammerater i krig, siger således en sergent til en menig soldat: "Du er død! Du skal se dig selv som død, hvis du vil overleve denne krig!!". Det forstår jeg således: du skal lære ikke at mærke, for hvis du giver slip og giver dig hen i din angst, så holder du op med at fungere, og så bliver du skudt. Denne mestring af angst er for så vidt reel nok, men den blandes sammen med en samfundsmæssig og organisatorisk klassedeling, som i dag blot skaber forvirring, og forringer konstablens orienteringsevne og i sidste ende præstationer i mestringen af konflikter.

Forsvarets ydre opmærksomhed og indre afvisning medfører endvidere, hvad jeg provokerende vil beskrive som politikernes brug af officeren som *ceremonimester*, der har et ydre og ikke-reflekteret kendskab til alle stammens ritualer, end som en selvstændig og faglig funderet ekspert, der har dyb viden om, hvordan sociale systemer opstår, fungerer, og hvad der leder disse sociale systemer ud i indre eller ydre konflikter med hinanden, og som selvstændigt, modent og fagligt begrundet kan reflektere over disse dynamikker i en faglig rådgivningsproces af de demokratisk valgte repræsentanter, når problemet drejer sig om konflikter og håndteringen af sådanne i en globaliseret verden.

Denne ydre opmærksomhed og indre afvisning fører til at ledelse, som netop er italesættelse og mestring af indre og ydre sociale processer, ikke kan forstås eller direkte bliver afvist. Denne ydre opmærksomhed og indre afvisning ser ud til at hænge sammen med *fravær* af Giddens' beslutningsmagt symbolmagt samt *overskud* af økonomisk eller allokativ magt.

Dette leder frem mod en organisationskultur som producerer kulturelt underskud hos den enkelte soldat, der således ikke er styrket i demokratisk forståelse og mestring, når han vender hjem efter en international indsættelse, og dette kulturelle underskud kan blive så stort at den enkelte ikke kan bære det, men mister orienteringen, bliver deprimeret og syg.

Kampen mellem management og ledelse

Max Weber taler om at ledelse går fra karismatisk til målrationel ledelse, og at dette følger af bortfaldet af frafaldet af Guddommelig henvisningskategori og en tomhed der er dialogens, demokratiets. Da ledelse traditionelt henviser til en guddommelig kategori, kan det sammenlignes med Aristoteles begreb om *praxis.* Hos Aristoteles deltes dette *praxisbegreb* i begreberne *phronesis* og *techne*. Den samme deling kan produktivt overføres på ledelsesbegrebet, at ledelse også er blevet delt i *techne* og *phronesis*. Og hvor Phronesis, ledelse, er den indre færdighed at kunne træffe gode beslutninger, mens techne, management, er den ydre færdighed at kunne fremstille noget ydre. *Phronesis* er således en erkendelses- og vidensform, der knytter an til menneskets evne til at vurdere og have klarsyn til at træffe rigtige beslutninger.

Techne fortrænger imidlertid historisk, samfundsmæssigt og videnskabeligt phronesis, hvilket har haft dybe implikationer for ledelsesbegrebet, der søges videnskabeliggjort. Men derved bliver det empirisk *tilbageskuende* og ikke filosofisk *fremadskuende*.

Det er modernitet, differentiering, individualisering og globalisering, der gør den *reflekterede demokratiske værdibaserede, politiske eller filosofiske* samtale stadig mere nødvendig. Men den udvikling gør beherskelsen af den demokratiske samtale stadig sværere, hvilket rammer officeren, der på grund af individualiseringen i stigende grad henvises til en personligt begrundet legitimitet, når han skal tage stilling til, hvordan han vil lede, undervise og træne. I mangel på beherskelse af redskaber til etablering af et fælles værdibaseret grundlag, leder denne mangel ofte til en ubegrundet betoning af lydighed.

Absolutisme, karisma, demokrati og management

Hvor det før var lederens karisma i form af magtens tale, der betonedes, er det med den borgerlige revolution, statsapparat, offentlighed og demokrati i stadig højere grad blevet talens magt, der udfolder sig – der er ingen overordnet henvisningskategori, ingen absolut autoritet, men en lang række konkurrerende autoriteter, som lederen kan henvise til.

Indenfor statsapparatet - herunder også Forsvaret - sætter denne talens magt sig igennem på en ikke hensigtsmæssig måde: statens hierarkier bliver mere og mere managementorienterede i og med at regler og procedurer ensretter beslutning og koordination, og at henvisningskategorien er ministerium, regering, parlament og sluttelig demokratiet. Beslutninger og lederskab bliver dermed trukket ind i en kontingent og diskursiv verden.

Statens etater bliver i moderniteten til systemer med egne systemreferencer og omverdensforståelser og -forklaringer. Disse forsøges styret af det politiske system gennem et stadig mere finmasket net af h.h.v. evaluering (krav til kvalitets- og vidensstyring) og mål- og rammestyring (love, regler og økonomi). Hensigten bag og logikken i dette ser ud til at være, at borgeren og politikeren får, hvad han/hun betaler for *og* ønsker at betale for... altså demokratisk og politisk styring, og det er vel ganske udmærket set i et demokratisk lys.

Imidlertid er der en grundlæggende modsætning eller konflikt indbygget i de forventninger der fra offentligheden formuleres til etaterne: på den ene side forventes en ’fremmed’ politisk og ikke-faglig begrundet målsætning, hvilket virker fremmedgørende og instrumentaliserende, uforståeligt og demotiverende for den enkelte ansatte og på den anden side søges den ansattes egen indre overbe-

visning af etaten aktiveret i produktionen af kvalitet, engagement (service), fleksibilitet, opfindsomhed – ja hele den personlige opofrelse for en 'sag', en service, et produkt, etc.

Dette lader sig naturligvis ikke gøre uden betydelig indre friktion i produktionsapparatet og betydelige personlige omkostninger for den enkelte. Jeg får her en mistanke til at den 'mer-investering' i form af den skabelse af mening, den ansatte konstant og kontingent skal investere af sig selv i produktionsprocessen bl.a. er det, der leder til frustration, stress og udbrændthed.

Værdirationalitet, ledelse, målrationalitet og management

På den ene side trækker statens etater på den enkelte ansattes faglighed, motivation og engagement og samtidig afviser de den samme faglighed, motivation og engagement, da det politisk eller ledelsesmæssigt allerede er besluttet, hvad problemerne består i og hvad der skal udvikles eller ske. Dermed afvises den faglighed og kompetence, som virksomheden ellers bygger på. Og i kølvandet på denne proces lukker ledelsen af for ekspertisens begrundede viden, frustration og værdier. I kølvandet på denne udvikling vil virksomheder, der ikke formår eller kan åbne deres ledelsesprocesser for sine ansatte, miste ansatte, der som resultat af en traditionel lukkethed i deres videnskabende arbejde hindres i at udfolde deres ekspertise og dermed i at blive egentligt produktive, og derfor ender med at søge væk. Forsvaret er i dag blevet, og vil i fremtiden i stigende grad udvikle sig i retning af at være en videnskabende organisation, og det er samtidig en organisation, som i stigende grad har svært ved at fastholde sine ansatte. Ligeledes vil Forsvaret i stigende grad få vanskeligheder ved at fastholde en faglig udvikling.

En del af forklaringen på dette er at finde i fraværet af ledelse og dominansen af management. Denne påstand vil sikkert komme bag på mange ledere, der tror at de udøver ledelse. Men den ledelse de udøver, er blot management med ledelsesord udenpå. Ledelse og management er ikke synonyme, og denne forvirring hænger sammen med at definitioner og relationer mellem ledelse og management, dels fremstilles, som om de er ens, dels som om der består et konkurrerende modsætningsforhold mellem de to begreber. Begge dele er problematiske. I et kritisk indlæg af den gennemførte forskning af, hvad ledelse er og hvordan ledelse praktiseres, skriver S. Gordon Redding således:

> *"The early review by Roberts (1970) was highly critical. Describing the litterature as a 'morass', she cited Bass´s (1965) comment on U.S. organizational research that there was one group of researchers interested in people without organizations and another group interessted in organizations without people."* (Redding,1994: 198)

Og han fortsætter med reference til et andet studie:

> *"Whitley´s (1984) description of management studies as a fragmented adhocracy is relevant here and explains much of the problem of achieving cooperation in the theory building. His taxonomy of scientific fields classifies them by (a) degree of functional dependence, or the need for researchers to use common techniques in order to use each others work; (b) degree of strategic dependence which is highest when there is monopoly control of a theoretical core and thus of reputation granting; and (c) degree of task uncertainty, or the uncontrollability of work outcomes. The study of management occurs in conditions of low functional dependence, low strategic dependence, and high task uncertainty. Fragmented adhocracy is the organizational response. It leads to a condition where research is personal, idiosyncratic, and only weakly coordinated across research sites, and where dependence on reputation cannot justifiable be focused on a dominant core paradigm. Individuals make relatively diffuse contribu-*

> *tions to broad, fluid goals because these goals –are in turn affected by local and environmental pressures, and by the infiltration of 'lay' ideas, interests, and participants. Paradoxically, however, the case made out in this paper is not so much that the discipline suffers from the looseness implied above, but that the North American practice of it has been colonized by an inappropriate core paradigm which is only pseudo-scientific."* (Redding, 1994: 198f)

S. Gordon Redding påstår således her, at de management teorier, som bl.a. USA brugte under Vietnam-krigen, var pseudovidenskabelige, og at den senere gennemførte forskning ikke støtter sig på hinanden eller gør det fejlagtigt, p.gr. forskellige teoretiske konstruktioner. I forhold til internationale indsættelser og 'skarpe' situationer, som er forbundet med stor risiko, må denne påstand være alarmerende: Påstanden støttes af et andet studie, af Segal (i Buck, 1981), der peger på konsekvenserne af ubalancen mellem og den fejlagtige brug af hhv. management og ledelse:

> *"In recent years there has been a tendency in the American armed forces, incorporate enterprise, and in colleges of business and management, to increasingly use the terms leadership and management as synonymous. I find this development disquieting. The two concepts come from very different perspectives in social philosophy, and thus are rooted in different assumptions about the nature of human nature and of human organization ... To the extent that they become confused with each other, we risk losing at least part of what is central and unique to each, and what to my mind thinking is essential to the effective functioning of a modern military organization."* (Segal i Buck, 1981: 39)

Begrebet ledelse tager ifølge Segal, således sit udgangspunkt i teoridannelserne om social organisation, som vi i dette studie har fulgt, og som opstod i det nittende århundrede i Frankrig og Tyskland, med især Comte, Durkheim og Simmel og Weber. Derved blev ledelsesteorierne rettet mod sociale ordener (grupper) snarere end abstrakte strukturer, og mod interaktion snarere end formel organisation. Ud fra dette perspektiv kom ledelse til at fokusere på *roller, positioner, status* og *værdier* i sociale grupper, der skulle hjælpe gruppemedlemmer i at opnå kollektive mål. Og de metoder, der kunne bruges i studiet af ledelse blev interaktion i grupper, f.eks. sociometri, feedback og evaluering, værdirationel adfærd i grupper.

Modsat ledelse blev management ekspertiseorienteret og kom bl.a. derfor til at hvile på individorienterede psykologiske teorier, individers målrationelle adfærd:

> *"Where social science theories about leadership had their roots in concerns about the pursuit of collectivistic goals and the functioning of groups, the field of management has been more strongly tied to the individualism of Herbert Spencer and other social Darwinists, and the utilitarianism of the classical economists: Smith, Ricardo, Mill, and Betham. (Heilbroner, 1953) Rather than a concern with social groups striving together to achieve collective goals, the management orientation has focused on the desire of the individual to maximize payoffs, making decisions based upon a rational calculus. For managers themselves, the motivation is the maximization of profit. Workers, in turn, are motivated through an expectation that their participation in a collective enterprise will benefit them individually. Thus, the management model does not assume that individuals are committed to group goals. The managers themselves need not be participants in group processes oriented toward goal attainment. Theirs is the more abstract task of allocating resources within the organization toward the fulfillment of organizational goals."* (Segal i Buck, 1981: 45)

En hurtig, overfladisk men kort iagttagelse af konkurrencen mellem management og ledelse, lader til at resultere i at management, da det ligger tættere på det umiddelbare politiske behov for dokumentation af at yde det politisk udlovede, ender med at dominere over ledelse, især i en autoritært orienteret organisation, på sammen måde som *techne* i dag dominerer over *phronesis.*

Den stadigt stigende indflydelse fra målrationalitet i organisationer bliver påpeget af Weber, der ser skiftet fra karisma til management som en logisk udvikling. I præ-rationelle samfund blev den sociale koordinering legitimeret gennem Karisma, og gennemført af ledere -ikke af managere. Karismatisk autoritet blev ikke baseret på ansættelse eller formel position, men på en anerkendt relation (symbiose) mellem leder og undergivne. Dette var imidlertid ikke noget stabilt forhold, tværtimod:

> *"Charismatic authority was recognized to be unstable, and Weber proposed that over time such authority, and the individual action it implied, would be replaced by rationality and impersonal discipline. In military organization, according to Weber´s analysis, the emergence of discipline – the suspension of personal criticism and the automatic response to command – is a necessary condition for the emergence and effective utilization of mobile military forces and modern weapons. Thus he anticipated increased rationality in the military, the advent of military bureaucracies, and the ascent of the military manager."* (Segal i Buck, 1981: 49)

Alligevel ser meget ud til, at det netop er de værdirationelle handlingsforklaringer og interaktionstyper, vi finder i Webers Karisma, der er brug for i Forsvaret i dag, hvis det skal kunne løse de mange nye sikkerhedspolitiske opgaver. Hvis Forsvaret skal kunne forebygge konflikter, konfliktløse, gribe tidligt ind i konflikter og eventuelt fysisk håndtere konflikter, skal Forsvaret opbygge erfaring, viden og empati, der forstår hvad sociale ordener er, hvordan de fungerer, hvordan de trives eller udvikler konflikter. En sådan forståelse kræver, at Forsvaret reflekterer over egen kultur, og selv *handler* reflekteret, Forsvaret kan ikke på den ene side fastholde en autoritær organisation, og afvise refleksion, og samtidig ville forstå, hvad sociale ordener er - og over for denne opgave hjælper ingen nok så moderne og teknologisk støttet managementtænkning. Ingen management kan producere motiver, den kan allerhøjest måle den motivation, som *allerede* er blevet produceret af lederen eller i gruppen et andet sted.

Forsvarets *kerne*produktion er derfor *ikke* en produktion, der kan håndteres af management. Forsvaret er som kulturbærende og statslig organisation en meningsproducerende organisation, men har hidtil gennemført denne produktion traditionelt ureflekteret, og bl.a. derfor fastholdt en autoritær form. Forsvaret gør *noget* ved mennesker og grupper:

> *"... while in modern organization, generally there might be said to be a shift from leadership to management, there is a category of organizations for which both functions are essential. This category consists of those organizations that are responsible for the provision of human services."* (Segal i Buck, 1981: 41ff)

Forsvaret er en kulturbærende virksomhed, der hovedsagelig producerer service, viden og kultur. Service er selvforståelse, motivation og dyb viden: *duré.* Problemet med den producerede *dure* er imidlertid, at det trækker på en autoritær og ikke-demokratisk fortid eller på ideen om den stærke karismatiske leder, da der ikke er udviklet ledelsesredskaber, der arbejder med en demokratisk begrundet værdirationalitet. Hvorfor ikke? Industrialismens historiske og positivistiske betoning af individet (psykologi) og af management (organisation) hænger sammen og styrker hinanden. I management støtter man sig på objektiv viden om enkeltindividet, der anskues som en mekanisk del i et

bureaukratisk maskineri, og som kan flyttes rundt i maskinen. Denne flytten mennesker rundt kræver ekspertviden i vurderingen om deres individuelle motivation, kundskaber og effektivitet nu også passer til den nye plads. Men derved overses netop det helt særegne ved Forsvaret, at det producerer mening og viden i form af *longue duré*:

> *"Societies contain a range of organizations whose missions are, to a greater or lesser extent, to process people so that they emerge from the organization altered in some way from their condition when they entered. The basic people-processing organization in any society is the family, and while rationalistic management clearly may have a role in budgeting fiscal resources, for example, it would be unreasonable to deny the less rationalistic affective and role-modeling components of shaping a child into a functioning member of the group and of society. ... A modern military organization, and particularly its ground combat elements, shares certain characteristics with other people-processing organizations. It must socialize, educate and train its personnel. The soldier must learn to overcome the valuation placed on human life during years of family, school, and religious education, so that under appropriate circumstances, he will be willing to take the life of an enemy soldier. And he must learn to face the prospect of his own death or dismemberment in the coarse of performing his duty. To expect these processes to take place in an impersonal, rationally managered environment is naive."* (Segal i Buck, 1981: 65)

I sin hidtidige produktion har Forsvaret trukket på *longue duré*. Men denne *longue duré* er slidt ned af modernitet, individualisering og globalisering. Og Forsvaret står således overfor den opgave at skulle producere nye former for *duré.* Nye former for mening, motivation, symboler, ledelse, organisation og redskaber som passer på modernitet og globalisering. Men denne opgave henlægger Forsvaret af gammel vane imidlertid til politik og management.

Hvis Forsvaret ikke længere kan producere *longue duré*, så kan det ikke længere fastholde, motivere til en konfliktfaglig udvikling og så har det udspillet sin rolle. Hvis Forsvaret ikke reflekteret kan producere *longue duré,* kan det heller ikke forstå, hvad der motiverer andre sociale ordener til konflikt og kamp. Et sådant Forsvar vil hele tiden blive overrasket, ikke kunne forsvare mod nye typer angreb, ikke kunne forebygge angreb og ikke løse konflikter. Et sådant Forsvar ved ikke, hvad opgaven består i, og kan derfor ikke skabe stimulerende og udviklende vilkår for værnepligtige, der snarere oplever meningsløshed med aftjeningen af værnepligten.

En samtidig fastholdelse af individualisering, management og nye opgaver anser jeg derfor for en farlig kombination, enten for Forsvarets soldater eller for den civilbefolkning, Forsvaret skal skabe sikkerhed for.

Så hvis Forsvaret fortsat fortaber sig i empiri i form af managementorienterede konsulenterundersøgelser eller videnskabelige undersøgelser, etc. så lammes dets kompetence til fremadskuende og visionært at træffe gode og rigtige ledelsesmæssige beslutninger, som hviler på phronesis og filosofi eller demokratiske værdier. Videnskabelige undersøgelser har konsekvenser for ledelsesbegrebet, ja de kan ligefrem hindre etableringen af den gode ledelse. Den gode ledelse har ikke den teoretiske og empiriske egenskab, at den kan beskrives én gang for alle som et sæt anbefalinger. *Phronesis,* som betegner den gode indre vurdering er situationsafhængig, og beror på menneskets kompetence til empatisk og kreativt at se, hvilke omstændigheder der foreligger i hvert enkelt tilfælde, og derefter søge at handle derefter. Idéen om den gode ledelse betyder for individet, at det føler lykke, og

for gruppens vedkommende, at medlemmerne har det godt med at være sammen. En sådan virksomhed mobber eller diskriminerer ikke gensidigt hinanden.

Som mere eller mindre passive dele i en stor bureaukratisk maskine domineret af management eller techne bliver officerer imidlertid af *techne* roteret rundt i organisationen, hvilket er et dybt problem for mange fastansatte i Forsvarets afdelinger. Det medfører en todelt organisation, hvor eksperter reelt er uden led*else*, og en officersdel som er uden *viden*, hvilket provokerende kan sammenfattes i at resultere i en organisation, som er *uden for kontrol*. Eller som officererne selv siger: ”vi bliver jo betalt for ikke at mene noget...”

Men denne ytring er det moderne men samtidig kuede og fremmedgjorte menneskes ytring, som Erich Fromm stærkt advarer imod:

> *”...at det moderne menneske, befriet for det før-individualistiske samfunds hæmmende bånd, som på en gang gav det tryghed og indskrænkede dets udfoldelsesmuligheder, ikke har vundet frihed i den positive betydning, at det er blevet frit til at realisere sit individuelle jeg; det vil sige: til at lade sine intellektuelle, emotionelle og sanselige potentialer komme til udtryk. Skønt friheden har givet mennesket uafhængighed og rationalitet, har den også gjort det ensomt og dermed usikkert og magtesløst. Denne isolation er uudholdelig og stiller individet over for det alternativ enten at befri sig fra frihedens byrde ved at søge tilflugt i nye former for afhængighed og underkastelse eller stræbe efter at nå til den fulde realisering af positiv frihed, som bygger på menneskets individualitet”* (Fromm, 1941: forord)

Fornuft og frihed er siden oplysningstiden blevet opfattet og fremstillet som indbyrdes afhængige, og det er som en konsekvens heraf menneskets opgave at opdrage sig selv til at møde virkeligheden. Eller med Kant: intet menneske må være middel til et andet menneske; alle mennesker er lige i den forstand at de er mål i sig selv. Hvis mennesket ved, at det kun har sine egne evner at stole på i denne proces, vil det søge at lære og nyttiggøre dem. Kun det frie menneske, som har gjort sig fri fra autoriteten - autoriteten som truer og beskytter - kan bruge sin fornuft frit og opfatte tilværelsen og sin egen rolle i tilværelsen. I denne selvstændige udlevelse af livet ligger paradoksalt nok samtidig grundlaget for den empati, som kan sætte soldaten i stand til at fornemme faren og dermed til at kunne kæmpe på rette sted og tid og med rette våben. Den modsatte proces afsnører soldaten fra denne ressource, og evnen til at kæmpe kan endog resultere i at disse evner vendes i destruktivitet:

> *”Livet har sin egen indre dynamik; det skal udfolde og udvikle sig, finde udtryk; det skal leves. Hvis det hindres deri, undergår den energi, som er rettet mod livet, en opløsningsproces og forvandles til energi, der rettes mod destruktion. (...) Destruktion er en følge af det liv, der ikke leves.”* (Fromm, 1941: 136)

I sin undren, i sit liv opsøger mennesket livet, og konfronteres herved med såvel indre som ydre konflikter, der således udgør grundlaget for erfaring og udvikling. Konflikter kan således være såvel det mest livgivende og udviklende som det mest destruktive og det der fører til såvel åndelig som fysisk død:

> *”Dette ønske om at trænge ind i menneskets hemmelighed - andres og siden vor egen - er en afgørende årsag til den styrke, hvormed grusomhed og ødelæggelse kan ytre sig. Denne tankegang er udtrykt meget kortfattet af Isaac Babel. Han citerer en officerskammerat fra den russiske borgerkrig, som netop har trampet sin tidligere herre ihjel, og som siger: ’Med et*

> *skud befrier man sig blot fra et menneske ... Med et skud trænger man ikke ind til sjælen, hvor man ellers mener at finde den hos et menneske. Men jeg plejer ikke at skåne mig selv. Jeg plejer at trampe på fjenden en times tid eller mere, for jeg vil lære livet at kende, sådan som det er hos os."* (Fromm, 1956: 48)

Er det den samme drivkraft, der driver unge til at opsøge livet, konflikterne - opnå at mærke livet, komme tæt på det, blive klogere på sig selv og andre? Jeg tror det, lyt f.eks. til Tom O´Brien, der bliver citeret i Detroit Press for at have sagt følgende:

> *"Efter en ildkamp er der altid den overvældende glæde ved det levende. Træerne lever. Græsset, jorden - alt. Overalt omkring dig er tingene helt levende, og du er iblandt den, og dette nærvær af liv får dig til at ryste. Her, midt i det onde, ønsker du at være et godt menneske. Du vil have anstændighed. Du vil have retfærdighed og anstændighed og menneskelig harmoni - noget du aldrig vidste du havde brug for. Du er aldrig mere levende end når du næsten er død. Med en friskhed som var det første gang elsker du hvad der er bedst ved dig selv og ved verden. I skumringen sidder du i dit skyttehul og ser ud over en bred flod der lyser blegrødt ...og du fyldes med en hård, smertefuld kærlighed til hvordan verden kunne være og altid burde være, men ikke er nu."* (O´Brien, www.sportethicinstitute.org, 2003)

Det er afvisningen af den autoritære og destruktive brug af konflikten og den konstruktive brug af konflikter i nysgerrige og undersøgende greb efter livet, der i Forsvaret kunne bruges til at udvikle nye værdibaserede og demokratiske ledelsesformer, nye pædagogikker og nye fagligheder, der i langt højere grad vil inddrage, lytte til og derefter sætte vilkår for den værnepligtige. Et sådant forsvar, der fokuserer på krigens, fredens og demokratiets vilkår, kunne samtidig afsøge nye identitetsdannelser og nye motivations- og samhandlingsmønstre, og kunne dermed være med til at rette op på det demokratiske underskud, som traditionelle positioner er med til at skabe. Men et sådant udgangspunkt er respektens og kærlighedens, ikke disciplinens:

> *"Respekt er ikke frygt eller ærefrygt. Respekt betyder i overensstemmelse med ordets stamme (respicere = at se på) evnen til at se på et menneske, sådan som det er, at forstå dets egenartede individualitet. Respekt betyder omsorgen for, at det andet menneske kan vokse og udfolde sig ud fra sine egne forudsætninger. Respekt udelukker således udnyttelse af andre. (...) Det er ikke muligt at respektere et menneske ude at kende det. Omsorg og ansvarsfølelse ville vandre i blinde, hvis de ikke blev ledet af viden. Viden ville være gold, hvis den ikke udsprang af omsorg. Der er mange grader af viden. Den viden, der er en side af kærligheden, standser ikke ved det perifere, men trænger ind til kærnen. Det er kun muligt, hvis jeg sætter mig ud over hensynet til mig selv og betragter den anden ud fra hans egne forudsætninger. Jeg kan f.eks. vide, at en person er vred, selv om han ikke viser det udadtil, men jeg kan kende ham endnu grundigere, og så ved jeg, at han er ængstelig og bekymret, at han føler sig ensom og har skyldfølelse. Så ved jeg, at hans vrede kun er et ydre tegn på noget dybere, og jeg oplever ham som ængstelig og urolig, det vil sige som et lidende og ikke som et vredt menneske. (...) Kun i kærligheden til dem, der ikke tjener et af mine egne formål, begynder kærligheden at udfolde sig. I det gamle testamente siges det tydeligt, at vigtigst er kærligheden til den fattige, den fremmede, enken og den faderløse og måske den nationale fjende ægypteren og edomiten. Når man har medfølelse med den hjælpeløse, er grundlaget for næstekærlighed lagt, og i kærlighed til sig selv elsker man også den, der trænger til hjælp, det svage og usikre medmenneske. Medfølelsen rummer elementer af medviden og identificering. 'I kender den fremmedes*

> *hjerte', siger det gamle testamente, 'for I var selv fremmede i Ægyptens land ... elsk derfor den fremmede!"* (Fromm, 1956: 46ff og 68)

Der ligger således et kæmpepotentiale for Forsvaret i de internationale missioner og mere generelt for det danske demokrati, hvis Forsvaret vender sig fra techne mod phronesis og lytter til den enkelte soldat og fagligt udvikler på opgaven. Så kunne vi opnå at mere motiverede, mere modne, mere erfarne, mere konfliktkompetente og mere demokratiske unge vendte hjem efter internationale missioner, som kunne og ønskede at komme ud igen.

Den ny unge

Men som det fremgår, så er det ikke sådan Forsvaret generelt opfatter situationen og modtager og uddanner unge i demokratiets navn. Og det er et problem, ikke kun for Forsvaret, men ligeledes for demokratiet. Demokrati handler dybest set om mening med livet, værdier og dialoger om samme. Og demokrati handler om konflikter i forbindelse med meningen med livet, værdier og dialoger om samme. Sådanne dialoger kan over en konflikteskalation enten føres respektfuldt demokratisk på ord eller mindre respektfuldt på våben. Og hvilken form, der vælges, afgøres tit af hvilke erfaringer, der er med de demokratiske beslutningsformer.

Og demokratiske beslutningsformer forbindes tit og ofte med utydelige, langsommelige og ineffektive. Men det billede er forkert, og snarere udtryk for en manglende demokratisk kompetence. Demokratiske beslutninger kan være tydelige og effektive, ja det forudsættes at de er tydelige for at være effektive.

Og sådanne kompetencer kunne trænes og udvikles i Forsvaret af vores fælles demokrati, i de internationale missioner, som kommer der ud, hvor sociale ordener hører op og etableres, og hvor kun værdidiskussioner om liv og fællesskab kan motivere og give grundlag for de identitetssøgninger som den sociale orden står overfor og som den unge samtidig er ude i.

Og de unge søger netop denne mening i dag, fordi de ikke længere *allerede* ved hvem de er, når de fødes, men at de i dag tvinges til selv, individuelt at opsøge meningen. Det gør dem radikalt anderledes end tidligere generationer, men det gør dem samtidig meget bedre egnede til netop de opgaver de sendes ud til, hvis bare Forsvaret lod dem komme til, og ville lytte til dem, i stedet for at lære dem at banke *Am-ster-dam*.

Men hvad er det så, der gør de nye så radikalt anderledes? Hvis vi ser tilbage, så har den nationalstatslige identitet har været under hastig opløsning siden 1960, med opløsningen af kirke, familie og skole som absolutte henvisningskategorier. Giddens taler således om dels 1960 og dels om 1990 som knækpunkter for modernisering og hastighed (Kaspersen, forelæsning på DPU, 1999). Udviklingen i dag er således hyper høj - og højest i Skandinavien, skal man tro Giddens. Den nationalstatslige identitet disciplinering har således nok sat sig fast, men fortsætter sin udvikling eller forandring. I samme periode fortsætter Forsvaret op gennem 60'- 70'- 80'- og 90'erne sine disciplineringsstrategier stort set uforandret og i den gammelkendte ramme af ledelse og organisation.

Modsat tidligere oplever nutidens unge i dag et voldsomt psykisk pres ved hele tiden at skulle tage stilling og træffe valg, fordi det centrale spørgsmål i deres identitetsdannelse er "Hvem er jeg?". De unges drive og motivation er afhængig af, at skabelsen af identiteten kan findes i hverdagen, i uddannelse, arbejde, privatliv, livsstil - arbejde er f.eks. ikke lønarbejde, men i højere grad identitetsarbejde - det handler om mening, om at kunne finde sig selv i arbejdet, om egne værdier. Og det

øjeblik denne afprøven, denne identificeren sig med uddannelsen eller med arbejde ikke holder, opleves uddannelsen eller arbejdet som identitetstruende. Derfor kan det blive problematisk at give slip på dette identitetsarbejde og træde uniformeret og anonym ind i forsvaret i en ”grøn camoufleret” gruppe, at slippe den for identiteten så centrale samtale i et lydigheds- eller kommandoforhold, netop fordi det opleves identitets*truende*.

De nye unges megen tale og fokusering på identitetsarbejdet kan forklares på mange måder bl.a. som selvreference, kulturel frisættelse etc. - overordnet med moderniteten. Konkret ser udviklingen ud til at hænge sammen med, at de vestlige demokratiske samfund siden midt i 1960'erne har udviklet sig stadig mere værdimæssigt forskelligt. Alle de instanser (sted, stand, slægt, religion, køn), der i traditionelle samfund medvirker til at normer og holdninger bliver ens og videregives til næste generation, er de nu frigjort fra. Individet er adskilt fra fortiden, adskilt fra blot at være familie- og standsmedlem og altså fra at kunne blive reduceret til at være for eksempel faderens søn [..] og er derfor forpligtet til at være fri. (Harste, 1997). Frisættelsen indebærer usikkerhed, for hvordan vælger man rigtigt i det hav af muligheder, der ligger åbne? Hvert eneste valg, man træffer, får betydning for ens identitet, for man er hele tiden i gang med at skabe sig selv, og dette foregår som en konkurrence om at stå udenfor konkurrence. I deres begrundelser for at tegne kontrakt taler flere af konstablerne således om flere årsager: ”prøve det”, ”få en oplevelse”, ”kender nogen, der har været udsendt” og endelig udsigten til ”et kanon kammeratskab”. Den unge konstabel, som er ude i en international mission, er således *ikke* primært ude i fredens tjeneste, men snarere ude i et privat ærinde: ude og prøve sig selv af, i gang med sit tydningsprojekt, at skabe identitet og mening. Alle begrundelser er derfor ’nære’ begrundelser, ikke humanitære, politiske eller ideologiske begrundelser.

Dette er helt på linie med de iagttagelser, jeg allerede gjorde mig under mit pilot-studie. Her opdelte jeg groft konstabler og sergenter i tre hovedgrupper: 1) den gruppe konstabler, som skulle ”have en oplevelse”; 2) den gruppe, som ville videreuddanne sig i Forsvaret, nok især til officer; og 3) de traditionelle: ”min farfar og min far har været ude” begrundelsen.

Det samlede billede er således, at Forsvaret med globaliseringen af sikkerhedspolitikken står over for nye internationale opgaver med nye belastningstyper, der kræver udvikling af nye begreber, nye redskaber og nye organisationsformer. Samtidig støder Forsvaret på moderniteten i form af de unge som det er afhængigt af for at løse disse opgaver. Afhængig af ’de nye unge’, hvis motivationsstrukturer og belastningsevner Forsvaret endnu ikke helt ’har føling med’ og hvis reaktioner kan være overraskende.

Den typiske værnepligtige i 1950’erne og 1960’erne var ikke udenlands, og var ikke med sin værnepligt i gang med et tydnings- og identitetsprojekt, og derfor var de autoritære forhold i Forsvaret heller ikke så truende og belastende.

Modsat dette så er den ’nye’ unge ude i en international opgave i en forventning om at få en meningsgivende oplevelse, og herudfra at kunne etablere identitet og orientering, men oplever så, at Forsvaret stadig er en vertikal, hierarkisk og autoritær organisation, som bryder den livsvigtige sammenhæng mellem mål og handling, og i stedet forsøger at installere en traditionelt begrundet autoritet, der er domineret af officersgruppen, som besidder definitionsmagt i forhold til den rigtige historie, den rigtige opgave og den rigtige løsning af opgaven.

Dertil kommer fastholdelsen af kropsrutiner, redskabsvalg og organisation, som rækker langt ud over det motoriske og den umiddelbare ydre fremstilling. Med den daglige morgenappel geninstal-

leres historie, tradition, nation, krig, kamp og korpsånd - som de meningsskabende begreber et nationalstatsligt Forsvar omgiver sig med i sin egenfortælling, men som ikke giver den unge en meningsfuld udlægning af omgivelser og opgaver. Disse parader, morgenappeller og autoritære omgangsformer giver ikke i dagligdagen umiddelbart konstablen mening, forståelse og redskaber over for sociale uroligheder, stenkastende unge på 13-20 år, beskyttelse af nonner eller samtaler med syge handikappede i små lerklinede bjerghytter.

Forsvaret ser heller ikke umiddelbart ud til at være i harmoni med den overordnede opgave som den udtrykkes i UNR1244, som den beskrives i Forsvarets Feltreglement 1 i forbindelse med kapitel 9, Fredsstøttende operationer, og hvor de fredsskabende operationer beskrives som konfliktdæmpende, åbne, tryghedsskabende og 'dialogiske' indsættelser. Modsat dette, så observerede jeg en lang række holdninger og handlinger, der gik ud på, udefra at iagttage parterne, at regne dem ud, at være smartere end dem og at vinde. Man intervenerede således ikke forebyggende og deltagende i dagligdagen, men opbyggede beredskab efter egne forventninger, og reagerede først, når en af parterne gjorde noget 'ulovligt'. De dialoger, der blev ført, fandt hovedsagelig sted ad officielle kanaler, hvilket vil sige mellem officerer, talsmænd og borgmestre.

At opgaver og organisation kunne være anderledes blev afvist af de autoritære envejs refleksions- og kommunikationsforhold, som medfører mangel på åbenhed og tillid, medfører mangel på ægte og ærlige informationer og viden (forståelse) af omverdenen og dermed i sidste ende de gode sikre beslutninger og handlinger, som er så afgørende vigtige i dette felt og denne opgave.

Konstablen oplever med udstationeringen et brud i forhold til den basale hjemlige hverdag, der sætter han i stand til psykologisk og socialt at fungere normalt og demokratisk. Dette brud er angstfremkaldende, og denne angst forsøger konstablen at håndtere gennem at skabe mening og frirum. Som modstrategi mod meningsunderskud og orienteringstab søger konstablen at generobre mening og krop gennem forskellige handlinger, bl.a. porno, bodybuilding, alkohol eller stoffer. Den hierarkiske organisation og den autoritære føring ser derfor ud til på konstabelniveau at medføre læreprocesser, som får form af forsvar, afvisning, blokering eller fordrejning.

På sin side forsøger Forsvaret så at sikre disciplinen gennem hilsepligt, adskillelse af konstabler og officerer, morgenappeller og skideballer, hvilket yderligere svækker mening og orientering. Tabet af mening (forståelse) og orienteringsevne (overblik) ser ud til at hænge nært sammen med dels at mening og gennemskuelighed forsvinder ind i en ensidigt domineret og konkurrence- eller karrierepræget organisation, hvor der på grund af de autoritære forhold skjult kæmpes om magt, og dels at den menings og orienteringsgivende sammenhæng mellem opgave og handling brydes af magt.

Lige som organisationen er præget af en envejskommunikation, er den præget af envejs refleksion. Top-down. Dette refleksions- og kommunikationsforhold medfører, at de ledelsesmæssige positioner bliver overdeterminerede (overbelastede) positioner, hvilket i kombination med mangel på åbenhed og tillid, medfører mangel på ægte og ærlige informationer og viden og dermed i sidste ende de rigtige, gode, sikre beslutninger og handlinger, som er så afgørende vigtige i dette felt.

Den autoritære inddeling af magt- og kommandoforhold i et hierarki, medfører at der opstår forskellige gruppedannelser, der i sine udøvelser af funktioner, erfaringsdannelser, og identiteter kæmper om magten, hvilket har grundlæggende indflydelse på organisationens evne til informations- og vidensdeling, føring, ledelse, opgaveforståelse og opgaveløsning.

PERSPEKTIVER

Forsvaret skal kunne kæmpe, hedder det, men det siges ikke i samme udsagn for *hvem*, mod *hvem* og *hvordan!?* På den måde bliver det stolte udsagn tomt. Især i en tid, hvor det sikkerhedspolitiske scenarie, som altså indeholder opgaverne, skifter så hurtigt. Senest er det så blevet accepteret at sige at vi er i krig mod terrorismen, og at denne kamp endog kan udvides til et opsøgende og forebyggende angreb. Disse udsagn er problematiske. For det første kan de føre til undermineringen af FN, menneskerettighederne og folkeretten, og føre det globale samfund ud yderligere retsløshed. For det andet er *begrebet* krig kendetegnet ved flere forhold: to eller flere aktører, som kan starte og afslutte krigshandlingerne, et territorium som kan erobres eller passiviseres, kampmidler som kan uskadeliggøres så krigshandlingerne kan bringes til ophør og fjenden tvinges til overgivelse.

I forhold til konfliktudtryk som f.eks. terrorisme og asymmetrisk krig er disse faktorer radikalt forandrede. Krigens definition, teori og love overholdes ikke. Den nye krig er asymmetrisk og uafgrænset. En krig mod terrorisme kan ikke vindes og afsluttes i klassisk forstand. Derfor er Forsvarets doktriner for indsættelse og kamp utilstrækkelige. Det samme gælder for krigens teori, som den er udviklet til symmetrisk krigsførelse.

Krigens Schwerpunkt

Carl von Clausewitz var manden, der sagde at krig er politikkens fortsættelse med andre midler. Det sagde han på baggrund af Napoleonskrigene, som lagde grunden til den moderne teori om den krig, som de dengang nye nationalstater ville skulle føre. Imidlertid glemmer mange at fortsætte deres læsning, for han sagde videre, at der altid er tale om ”Zweck”, ”Ziel” og ”Schwerpunkt” i en krig og i en kamp. Disse var hans krigsteoretiske begreber, som meget krigstænkning, strategi og taktik siden i Europa blev bygget op omkring. Opfattelsen er altså i dag at krigen kæmpes med militære midler (mål), Ziel i forhold til politisk opstillede formål, Zweck, *men* i kampen er det hverken Ziel eller Zweck, der kæmpes om men krigens tyngdepunkt, Schwerpunkt.

Hver part i kampen har altid et eller flere schwerpunkt’er, og kampen drejer sig om bevidst eller intelligent at forsøge at flytte egne og fjendens schwerpunkt, for at skabe egen fordel, tænk f.eks. på to brydere, der flytter rundt på hinanden, indtil en af dem mister balancen, og bliver kastet omkuld.

Krigen starter derfor allerede *før* kampen. Og schwerpunkt er interessant, for det kan læses som opmarcherede våbensystemer, kampvogne, etc. *men* det kan også læses og forstås mere politisk som de motivationsfaktorer, der får soldater til at kæmpe.

Disse schwerpunkt’er rummer derfor *både* politiske *og* militære beslutninger hos *begge* parter. Det er således en afgørende og vigtig del af krigen, hvordan vesten opfatter sig selv, handler politisk og militært, opfatter terrorismen og går i konkret kamp med den, for i denne kamp flyttes både vores egne og terrorismens schwerpunkt’er, der sætter såvel os som ham i stand til at kæmpe; og begå mere eller mindre krig og terror.

Symmetrisk krig og asymmetrisk krig

Stater fører symmetriske krige. Det har de råd til, og det har de forpligtet sig til gennem international lovgivning. Denne lovgivning er i dag så sammenfiltret med øvrig international lovgivning, handel og politik at den statslige krig fremover bliver mindre sandsynlig. I lang tid fremover vil krigen eller krigslignende kamphandlinger derfor finde sted i et *asymmetrisk* scenarie.

I et symmetrisk kampscenarie vil billedet af fjenden, hans bevægelser og motiver være langt lettere at identificere, mens derimod en fjende i en asymmetrisk krig stort set vil være umulig at identificere. En symmetrisk konflikt vil typisk udspille sig tydeligt og politisk i TV før den militære kamp kommer, mens den asymmetriske kamp vil udspille sig skjult som økonomiske, kulturelle og sociale skævheder og spændinger før terrorangrebet.

Hvor den symmetriske krig er krig mellem politiske og militære hierarkiske systemer, der er etableret under en stat, er professionaliseret, og derfor optræder som politikkens forlængelse – altså som et viljesløst redskab; så er den asymmetriske krig ikke en krig mellem to staters militære systemer, men mellem én stats militære system og en gruppe i et samfund. Denne samfundsgruppe definerer selv mål, organiserer sig selv og handler selv. Jo mere en sådan gruppe bliver presset tilbage på midler, jo mere bekræftes den i sine synspunkter og jo stærkere vil dens vilje blive.

Det viljesløse militære system møder således den viljesbesiddende gruppe, og krigens dynamik ændrer karakter, den bliver *"personlig"* . Personen og gruppen *er* konflikten, *lever* med og i den og *udlever* den. Med skiftet fra symmetrisk krig til asymmetrisk krig følger dermed også et skifte i fokus fra politik og militær til samfund og kultur. Dette nødvendiggør en udvikling af krigens teori i retning af moderne samfundsvidenskabelige teorier, der kan håndtere modernitet og globalisering.

Terrorismens Schwerpunkt

Når terroren slår til mod bløde mål, så er det bl.a. udtryk for at moderne og traditionelle samfund og mennesker begrunder deres handlinger i forskellige rationaler eller motiver. To centrale typer adfærd er den mål- og den værdirationelle handlen. Den målrationelle handlen udfolder sig verdsligt demokratisk, økonomisk og bureaukratisk, mens den værdirationelle er religiøst begrundet. Terrorismen har derudover et afsæt i traditionelt og affektivt begrundede handlinger, og opfatter den målrationelle handlen som dybt uetisk. Fundamentalisme begrundet i Islam, den vesterlandske verdslige modernisme og globaliseringen er således grundlæggende schwerpunkt'er i denne konflikt, og indgår i den asymmetriske krig.

Hvor kommer terroristen eller den asymmetriske krig så fra? Foreløbige undersøgelser peger i retning af at, den unge terrorist er vokset op i Europa, men ikke oplever sig som europæer. Han er heller ikke afghaner, pakistaner, etc. hvor han aldrig har boet. Han afviser traditionel Islam, og han har typisk brudt med sin familie. Han føler sig uforstået af egen indvandrerkultur, og af det fremmede samfund føler han sig udelukket.

Denne rodløse unge bliver via medier informeret om en verdensorden, der bliver økonomisk og kulturelt stadig mere skæv. Og han bestyrkes i sin opfattelse af USA's militære målrationelle adfærd i verden. En målrationel adfærd, han ser som uetisk.

Han bliver så tilbudt et fællesskab i et religiøst begrundet fundamentalistiske terrornetværk, hvor han kan opleve at få identitet, mening og opgave. En moderne fundamentalist.

Vestens Schwerpunkter

Det vestlige moderne menneske kræver i dagligdagen bedre liv og mere sikkerhed for sig og sin familie - *hvad der er rimeligt nok* - men hvad vi ikke ser, er konsekvenserne i et internationalt perspektiv. Den enkelte måler sit liv lokalt - i forhold til naboen eller arbejdskammeraten, og i forhold til et kulturelt, sociologisk og psykologisk funderet begrebsapparat, som fortæller ham, om han har succes. Han måler sig ikke i forhold til en Guddommelig etik.

Menneskets behov er dybest set biologiske, men over disse biologiske behov lejrer sig historiske lag af psykologi, sociologi og filosofi. I den rige del af verden er den biologiske overlevelse for længst overstået. Vores moderne og individuelle behov er blevet til mode og identitet.

Modernitetens behov handler derfor i dag mere om sociologisk og psykologisk overlevelse og succes end om fysisk overlevelse. Forbruget til opretholdelsen af kroppen, er på den måde *hinsides kroppen* - og dermed er behov *og* begær *uden øvre mæthedsgrænse.*

Kløften mellem de rige og de fattige landes gennemsnitsindkomster blev dobbelt så dyb mellem 1960 og 1980, og den vokser stadig. Det synlige resultat i den 3. og 4. verden er at et sted mellem 60.000 og 80.000 mennesker dagligt dør af mangel på helt basale livsfornødenheder (Øberg, 1981: 265). Det er gamle tal, men udviklingen er ikke gået i retning af en mere jævn fordeling af goderne, og de ekstremt dyre våbensystemer USA og NATO vedvarende anskaffer, bidrager fortsat til denne skævvridning, og bidrager derved samtidig indirekte det, de skal bekæmpe: de sociale og kulturelle skævheder og spændinger, som igen producerer det ideologiske grundlag for terrorismen. Dette kaldes blandt freds- og konfliktforskere strukturel vold.

Det er i disse temaer at vestens schwerpunkt'er ligger. Hvis terrorismen skal bekæmpes, skal den ny sikkerhedspolitik udvikle definitioner, organisationer og kampformer, der inkluderer strukturel vold.

Den intelligente krig og kamp

En verden, der bygger på politisk og økonomisk ulighed kan dybest set aldrig blive et fredeligt samfund, som løser sine konflikter konstruktivt. Den intelligente krig kræver, hvis dens resultater skal være effektive, levedygtige og konstruktive, at der tages stilling til den strukturelle vold, og at hele sættet af værdier i den sikkerhedspolitiske debat tages op, så der kan frembringes en sikker og tryg fremtid for os alle - dvs. globalt.

Der er altså alternativer, men ingen lette løsninger, overfor terror og asymmetrisk krig. Og de lette løsninger er de ensidige løsninger, der glemmer krigens samfundsmæssige og kulturelle Schwerpunkt. Og det kan styrke modstandernes vilje og legitimitet til mere krig og terror. Alternativet er, hvis vi vil have fred og sikkerhed, at mestre kampen. Og at mestre kampen betyder i yderste konsekvens, at kunne kæmpe således at fjenden ikke mere ønsker eller behøver at kæmpe, at fjenden har mistet formålet med kampen. Blot at afværge eller nedkæmpe et angreb betyder at angriberen sandsynligvis kommer igen. At slå angriberen ihjel betyder at hans trosfælle, landsmand eller bror kommer igen

Så hvor frastødende og uforståeligt det end måtte være, er det Forsvarets, sikkerhedsanalytikeres og de politiske partiers sikkerhedspolitiske ordføreres opgave, ansvarligt at lytte til, prøve at forstå terroren, sættes sig i dens sted, finde terrorens schwerpunkt'er, for kun derved vil vi intelligent sætte os selv i stand til at bekæmpe terroristens Schwerpunkt, eller svække hans had og grundene til hans had så meget, at hans sag mister tyngde.

Fjendebilleder, kortsigtede politiske udtalelser, blind oprustning og våbenanskaffelser vil blot styrke terrorismens schwerpunkt'er. Og hvor meget terrorhandlinger end er forfærdende og afskyvækkende, må vi lytte til de politiske budskaber, for de er der, under meningsløsheden, vreden og destruk-

tionen. Vi må lære at føre den intelligente konstruktive og omsorgsfulde krig -uden dog at vige, og til tider måske med våben, hvor det er nødvendigt.

Ovenstående er ikke udtryk for naiv blødsødenhed, misforstået eftergivenhed og passivitet, men er tværtimod udtryk for et fagligt begrundet synspunkt, at mod terrorisme og den asymmetriske krig er det nødvendigt at *hele* krigen defineres, og de midler anvendes, som når målet. Og målene er international ret, demokrati, politisk og religiøs frihed, etc.

Globalisering og den forældede krig

Men ud over terror, hvordan vil fremtidens asymmetriske konflikter, kampe og krige ellers se ud? Hvem er det der skal kæmpe, hvor og om hvad? Er det krige mellem nationalstater, unioner eller mellem civilisationer?

Et af mange svar herpå kan være, at menneskeheden om fire-fem år passerer et markant punkt i sin udvikling, idet et flertal af Jordens indbyggere omkring nytår 2007 for første gang vil bo i byer. En stadig voksende del af verden vil således bo i megabyer, som er byer med op til 30 mio., måske helt op til 75 mio. indbyggere, hvilket er helt nyt. Der findes intet fortilfælde i menneskets historie, hvor en befolkningsmængde af den størrelse har skullet bespises, huses, arbejde og transporteres i så tætbefolkede områder og på så stramme økonomiske og miljømæssige vilkår. I 1950 var det kun 18 % af ulandenes samlede befolkning, der boede i byer. I 2015 vil det være 60 %. Desuden vil i 2015 befolkningerne i disse megabyer være meget yngre end resten af verden. I de kommende år vil de 15-30 årige udgøre helt op til 30 % af befolkningen, og det er bl.a. det, der gør denne udvikling så sprængfarlig, at både CIA og NIC (National Intelligence Council) ikke længere kigger på missiler, men snarere på antal mennesker og megabyer, og peger på at megabyerne rummer både et enormt vækstpotentiale og et voldsomt konfliktpotentiale. Som konflikt*forebyggelse* overfor disse konflikter, peger CIA (!) på *uddannelse, bekæmpelse af social ulighed* og *ressourceproblemer* i form af rent drikkevand og luft. (United Nations, World Population Prospects, 1995 og 2001; United Nations Population Division, Urbanization, Environment and Security, 1999; The Mega-Cities Project; CIA, Long Term Global Demographic Trends, 2000; NIC, Global Trends 2015, 2000)

Dette scenarie vil sandsynligvis påvirke politikken, det sikkerhedspolitiske scenarie, konflikternes typer, deres håndtering og udviklingen af redskaber, fordi udviklingen af disse megabyer ser ud til at medføre, at opmærksomheden flyttes væk fra nationalstaterne og i retning af megabyerne. USA retter således allerede i dag sin opmærksomhed mod disse kommende megabyer, og det ser derfor ud til at både Japan og Europa mister indflydelse til fordel for dem. Den samme udvikling peger Tage Baumann på i sin bog *Kriger i åbent landskab.* Her skriver han således:

> *"I en værnsfælles Strategigennemgang fra 1996 står der advarende, at de amerikanske styrker må være indstillet på, at de i stigende grad vil blive tvunget til at gennemføre militære aktioner i bymæssige områder. Og den advarsel går igen i næsten alle amerikanske officielle strategidokumenter i sidste halvdel af halvfemserne. Naturligvis har den slags fået en af de elskede militære forkortelser. MOUT, hedder det: Military Operations in Urban Terrain, altså militære aktioner i bymæssigt område." Og i denne bykamp med mange civile gælder det, at "Man kan ikke bare angribe efter, hvad der vil være militært mest effektivt, enten med bomber fra fly eller med artilleribeskydning, før man rykker ind. Og det er nødvendigt, at chefer og feltofficerer, befalingsmænd og selv den enkelte soldat kan bykrigens særlige taktiske krav og muligheder.*

> *Det er rigtigt, at der trænes i den slags i alle vestlige forsvar. Men der er dem, der alvorligt advarer om, at det der bliver gjort, ikke er nok.*
> *For ganske vist er det nu indset, at soldaten skal forbedres på militære aktioner i bymæssige områder, det viser en omfattende række af studier og mange diskussioner om fremtidens militære grundsætninger eller doktriner. Senest er det et større studie, der er lavet i NATO under overskriften 'Aktioner i Byområder 2020', der viser, at de vestlige lande, og altså også Danmark, er opmærksomme på muligheden for, at vore soldater må sendes ind i byerne i fremtidens konfliktområder. Men det er stadig ikke rigtigt gået op for politikere og militære ledelser, at det ikke kun er fredsbevarende og fredsstøttende aktioner, der bringer soldaterne til byområder. Det er også fredsskabende og fredsgennemtvingende aktioner, og i de nye typer af konflikter, vi kan forudse, betyder det på jævnt dansk krig. Rigtig, intens krig."*
> (Baumann, 2002: 130f)

Så det ser ud til at krigen går *fra land til by*, måske *fra nationalstat til megaby*, at slag og rapelling ikke længere skal trænes over store vidder og ned ad bjergskråninger, men snarere over boulevarder, pladser og sider af højhuse. Tilsyneladende...

For udviklingen af megabyer er samtidig et resultat af modernisering og globalisering, og hvordan vil disse to kræfter påvirke konflikterne og den fremtidige krig? I et studie af Anna Leander peger hun på at krigen som institution også rammes af modernisering og globalisering. Hun tager udgangspunkt i, at de hidtidige faktorer, som krigen hvilede på og sigtede mod, er dybt ændrede med globaliseringen:

> *"That war makes states has become part of international relations (and political science) folklore. There are good reasons for this. The idea can be evoked with reference to venerable classical masters of our trade, including Weber, Hintze and Elias, or more recent ones such as Finer or Tilly. Moreover, the argument dovetails beautifully with the anti-liberalism underlying much realist thinking in international relation. It stresses the violent foundations of power and states as opposed to liberal stress on the role of power growing out of legitimacy and common action.*
> *The only trouble with all this is that in spite of its respectable origins, its realism and its usefulness, the 'war make states' argument no longer holds. And the main reason for this is that contemporary state building takes place in a globalized context which alters the effects of the central processes which Tilly (and others) argued placed war making and state making in a positive relationship. The trust of the argument is that these mechanisms and processes continue to be useful and essential for understanding the relationship between wars and states."*
> (Leander i Jung, 2002: 3)

De faktorer, vi tidligere har gennemgået, og som Leander og andre her peger på som resultat af krig, var kontrol over territoriet og sammenhængskraften i form af sprog, identitet, jurisdiktion, administration og økonomi. Disse tilsammen skabte i en ikke-intenderet proces stater:

> *"The first process involved is one whereby war making pushed political leaders to establish a growing degree of centralized control over the means of coercion and of finance. To consolidate their power and defeat or pacify armed rivals, rulers had to disarm rival groups, as well as society at large, and establish the 'bifurcation of violence' typical of the modern state with violence increasingly contained to the state sphere. (...) This drive to concentration led to a second process: it pushed power holders to develop state apparatuses to administer the in-*

> *creasingly centralized means of coercion and capital. (...) Administrative development and concentration led to a third process. It created (civilian) groups with claims on the state and hence produced 'the paradox of European state formation' whereby 'the pursuit of war and military capacity [...] as a sort of by-product, led to a civilianisation of government and domestic politics'."* (Leander i Jung, 2002: 4f)

Vigtigheden og indflydelsen fra konkurrencen om at centralisere kontrol, konstruktionen af administrative strukturer og forhandlingen med civile varierer over tid. Derfor fremstiller Leander i en henvisning til og diskussion af Tilly Europas historie lettere karikeret således: hovedfiguren, *herskeren*, har haft fire forskellige roller, som afspejler den historiske udvikling: 1) en *patriarkalsk* skaber af sammenhængskraft (der kæmper med egne styrker og som skaffer ressourcer fra befolkning og land, der er under hans umiddelbare kontrol), der udvikler sig til 2) en *mægler* mellem forskellige grupper, som hyrer lejesoldater for midler som han låner af uafhængige kapitalindehavere (o. 1400). Med tiden formår han endelig, 3) at *nationalisere* brugen af hære og at integrere et pengevæsen i det statslige apparat (o. 1800) og langsomt når han derved frem til det punkt, hvor kontrollen med vold kun er en af mange 4) *specialiserede* funktioner (o. 1900). Selvom Tilly således peger på vigtigheden af de centrale processer som afhængige af tid og kontekst, så universaliserer Tilly ikke disse centrale processer. I stedet argumenterer han i modsætning til, hvad der er gældende i almindelig undervisning af europæisk historie, at væksten af stormagter, enevolds herredømme og militarisering går hånd i hånd. Tilly forklarer derpå civiliseringen af herredømmet som et resultat af en skift fra 'intern' til 'ekstern' statsdannelse, en proces som løbende har fundet sted i Europas historie frem til i dag. Og det er dette radikale skift, som Leander tager op:

> *"...'the drift from internal to external state building' has now gone even further than it had when Tilly wrote in the late 1980s. The consequence is that not only is war not leading to civilianisation, but it also fails to prompt the centralization of the means of coercion and capital and the construction of centralised administrative structures.* (...) *The formal boundaries of states are sanctioned internationally, so the competition for controlling cohesion is essentially internal. Inversely, the competition to control capital is largely about controlling international (or better put, transnational) capital flows and much less focused on the development of national taxation. The combination of these shifts has meant that the stakes and strategies involved in controlling coercion and capital have more to do with bargaining with local strong men, privatization and decentralization than with a monopolisation of control at the level of the central state (...) the process described by Tilly's war-makes-states argument continue to be absolutely central for the analysis of the relationship between violence and state building. This said, globalization has accentuated the 'drift towards external state building' and this has fundamentally altered the way that these processes link war and state building: war no longer makes states. Controlling finance and capital is a decreasingly decentralised business, which does not go hand in hand with an expansion of central administrations and the two things which produce a state which is brokering between competing groups rather than ruling them from a centre. The consequence is that war - in the context of most developing countries - at best leaves states where they are and at worst speeds up their unravelling."*
> (Leander i Jung, 2002: 6ff)

Leander peger således på at de tre mest grundlæggende præmisser for dannelsen af stater: kontrol med økonomi, justits og territorium stadig er de samme, *men* at de i dag er så eksternaliserede i det globale samfund, at det ikke lader sig gøre at kontrollere dem *efter* en krig, og at det derfor ikke resulterer i statsdannelse at føre krig.

Krigen som politisk institution ser således nok ud til dels at være på vej fra land mod megabyer, men samtidig ser den ud til at være ved at blive opsuget af globaliseringen, så den som traditionelt udformet og ført institution slet og ret ikke leder mod noget mål (område og sejr), ikke lader sig målrette, men kun resulterer i spredt vold, blodsudgydelser, materielødelæggelse, kulturopløsning og en usikker vilkårlig, måske fraværende retstilstand, hvor kun de lokale 'warlords' styrkes? Noget kunne tyde på det! Således peger Mary Kaldor ifølge Baumann på, at fremtidens konflikter:

> *"...er konflikter, hvor de parter, der ryger i struben på hinanden, ikke er stater, men noget mindre, væbnede organisationer helt uden for nogen regerings kontrol, og dr. Alice Hills tænker den tanke et skridt videre og mener, at i det omfang, det bliver nødvendigt at gribe ind med våbenmagt i konflikter med sådanne krigsparter, så må vore regulære hærenheder være klar over, hvad der venter dem: En modstander, der ikke følger de almindelige militære spilleregler, som ikke giver sig til kende ved at bære uniform eller andre kendetegn, og som sandsynligvis heller ikke er militært organiseret med en central kommando og et kommandohierarki. Hav hu forestiller sig, synes snarere at være en slags netværk af løst samarbejdende enkeltgrupper uden kaserner og hovedkvarterer og den slags.*
>
> *Et hovedsynspunkt hos Alice Hills er, at der kun er en uklar og usikker forståelse af bymæssige områder som krigsskueplads. At der ikke er nogen klar forestilling om, hvad det er for krigsevner, vi er nødt til at bygge op for at være klar til den slags opgaver i fremtiden. (Baumann, 2002: 132)*

Samtidig med globalisering og megabyernes vækst står nationalstaten som international aktør over for en faldende legitimitet, da den er tvunget til at sprede sin magt over forskellige transnationale størrelser: EU, NATO, WEU, FN, transnationale virksomheder, etc. Samtidig skal nationalstaten i dag rumme flere konkurrerende kulturer uden en overordnet dominerende kultur; man kan derfor ikke længere tale om subkulturer, men må snarere tale om delkulturer.

Det internationale netværk af suveræne stater i Europa rummer desuden iboende paradokser, som yderligere styrker den erodering, der medfører, at den monokulturelle basis i mange henseender allerede er eroderet væk, så staten ikke længere kan læne sig op ad traditionelle overleverede appelinstanser. Denne erosion rammer centralt: kristendommen, familien og nationalstaten som isoleret og suveræn størrelse. Staten som isoleret og suveræn størrelse er under kraftig redefinering, og udviklingen går i retning af et samarbejdende net af stater under en overordnet regionalstat med fælles forsvar, mønt og jurisdiktion. Senere vil følge kampen om et regionalt sprog og retningslinier for grundskole; kristendommen gav helt op i slutningen af 60'erne; familien er opløst i forskellige institutionaliserede funktioner og borgerskabet er ikke længere den toneangivende klasse.

Denne udvikling finder sted på grund af det internationale økonomiske markeds konkurrencemæssige tryk, som medfører at nationalstaten i stigende grad må træde understøttende til og fremstille og vedligeholde arbejdskraft: mængde, kvalitet, viden, etc.; det er i kølvandet på denne udvikling, at disse traditionelt begrundede orienteringsrammer og identitetsdannelser kommer under pres.

Paradoksalt nok er disse ændringer af produktionsvilkårene med til at ændre den indrepsykiske struktur og de tolkningstyper som legitimiteten hvilede på: i det klassisk borgerlige samfund strukturedes individerne psykisk snævert omkring den borgerlige families normer. Statens øgede intervention medfører således, at nye socialisations områder og former etableres i form af børnehaver og fritidshjem, med det resultat at barnet i dag hovedsagligt struktureres psykisk i institutioner. Med

bortfaldet af store dele af familielivet, frembringer de nye institutioner samtidig nye socialisationsformer og nye læreprocesser. Disse nye identitetsformer, som psykologer og sociologer taler så meget om i dag, har ikke nødvendigvis har de samme legitimitetsfortolkninger som tidligere - meget tyder på det. Meget peger snarere i retning af identitetsdannelser som er lokalt og kulturelt frisatte.

Endnu et par paradokser er, at samtidig med at staten i sin velfærdspolitik hævder en magtneutralitet, er den som lovgiver samtidig tvunget til at påtage sig opgaven som såvel arbejdsgiver; herved mister den kompetence som mægler i adskillige sociale og nationale konflikter; når den alligevel forsøger sig, vil den yderligere svække sin legitimitet.

Dette medfører at staten i højere grad end tidligere og i forhold til langt flere befolkningsgrupper kommer til at fremstå som *part* i samfundsmæssige og nationale konflikter.

Stillet overfor disse udfordringer og konkrete opgaver prøver staten at styrke og udøve sin magt ud fra en nationalstatslig legitimitet. Imidlertid er de problemer, der skal håndteres jo netop af overstatslig, og kan således ikke begrundes i en national identitet og legitimitet.

De påkrævede interventioner vil ofte bestå i at forbedre samarbejdsrelationer, samhandel, øget vandring af arbejdskraft og øgede informationsstrømme. Dette kræver igen øget styring, som har brug for at læne sig op ad en stabil legitimitet: der er mao. opstået en situation hvor staten på den ene side får opgaver, der kræver styrket legitimitet og udvidelse af magten, og som på den anden side medfører, at statens autoritet svækkes, hvis den løser opgaven.

I nationalstatens løsning af disse problemer har udviklingen været karakteriseret af at finde globale løsninger på lokale problemer og konflikter, f.eks. i form af eksport af forurening og arbejde som slider arbejdskraften ned, i form af rette indre sociale konflikter udad i en nationalstatslig ekstrapugnitiv bevægelse mod nabostater.

Men i dag må nationalstaten såvel som nationalstatens etater således se deres legitimitet svækket samtidig med at kravene til deres legitimitet og håndtering af magtudøvelse *øges*. Således læner Forsvaret sig op ad en svækket nationalstat og en borgerlig moral, der er ramt af alvorlig tæring. Herved står Forsvaret i udøvelsen af sin magt med en stadig svagere samfundsmæssig legitimitet og appelinstanser - og kan derfor i sin ledelse i sidste ende med at ty til direkte magtudøvelse. Forsvaret griber igen til at tvinge kroppene til adfærd, når de ikke længere kan appellere til eller tvinge sindet. At nationalstaten således svækker sig selv og samtidig lægger et øget pres på sine etater, bevirker ulykkeligt nok, at samfundsmæssige konflikter samtidig optrappes.

Så den proces som Giddens peger på i forhold til rummets udstrækning, den samfundsmæssige sammenhængskraft og den menneskelige og teknologiske kompetence til at håndtere denne udstrækning ser ud til at være nået til vejs ende. Afslutningen af lokalitetens og rummets æra (nationalstaten og nationalstatens identiteter, organiseringer og redskaber) vil medføre, at vi meget snart kan tale om ikke kun afslutningen på Europas borgerkrig, men ligeledes afslutningen på den globale borgerkrig.

Globaliseringen i dag handler om modsætningen mellem den magt - som dag for dag bliver mere og mere globaliseret - og den politik der forbliver lokal. Alle eksisterende politiske institutioner er lokale og bundet til staten. Nationalstaten var for en tid det perfekte match mellem magt og politik. Men nu har bruddet fundet sted. Magten flyder bort fra de etablerede nationalstatslige institutioner

til den flydende magt og den internationale kapital, og der er kun meget lidt nationalstaten kan stille op, stillet over for åbne grænser og kapitalens frie bevægelighed. Man risikerer bare at firmaerne flygter og efterlader ens land med millioner af arbejdsløse.

Derfor betyder det efterhånden så lidt, hvilken regering der hersker nationalt. Alle regeringer må anstrenge sig for at gøre territoriet attraktivt for den globale kapital, ved at ophæve regler, styre fagforeninger, bringe skatten ned, o.s.v. og ingen stater har magt til at stå dette imod. Nationalstaten er således i dag for stor til at kunne håndtere de lokale problemer og for lille til at kunne håndtere de globale problemer. De traditionelle politiske institutioner ser ud til snart ikke længere at virke overfor de nye opgaver.

De globale problemer kræver globale løsninger, og ingen af de traditionelle institutioner kan levere disse løsninger. Og det vi står overfor er ikke multikulturelle problemer, for mange kulturer har altid levet sammen. Problemet er at vi ikke kan handle demokratisk på et globalt niveau. Der er således et hul mellem demokratiets niveau og det globale niveau. Det er vigtigt ikke at blande international politik og global politik sammen, for det er ikke det samme.

Hvor magterne altså i det klassisk borgerlige samfund kunne gribe tilbage til en generel kultur og legitimitetsbasis og herfra forvente forudsigelig adfærd, afgive love og domme, har der i dag bredt sig en rimelig tvivl om grundlaget herfor.

Hele det 21. århundrede vil derfor komme til at fokusere på dette problem: hvordan man hæver demokratiet op på globalitetens niveau. Der må nu opbygges en orden på det globale niveau. Men som Zygmunt Bauman påpeger, så aner vi ikke, hvad vi skal stille op over for denne udvikling, fordi de begreber om global konflikthåndtering, vi hidtil har brugt har taget afsæt i traditionelle nationalstatslige definitioner, organisationer og redskaber, og på den måde udtrykker de lokale definitioner på globale problemer, hvilket resulterer i at det egentlige problem og den egentlige løsning glider os af hænde (Weekendavisen, 22. - 28. nov. 2002: 6f). I sit teoretiske opgør peger Giddens f.eks. på, at traditionelle samfundsmæssige begreber ikke kan bruges på teorier om modernitet og globalisering. Hvis vi ser tilbage på statsdannelsesprocessen med dens udvikling af nye identiteter, begreber og adfærd, så er det ikke den samme proces, men der er ligheder med dagens problem i form af at, der i dag er behov for værdier, samhandlen og institutioner, som vi hverken har bevidsthed eller ord for. Hvordan kan vi udvikle noget, som vi ikke kan tænke og ikke formulere?

En ny globalt orienteret sikkerhedspolitik

Det samlede billede er, at Forsvaret med terrorisme, asymmetrisk krig, modernitet og globalisering af sikkerhedspolitikken står over for nye internationale opgaver med nye belastningstyper, der kræver udvikling af nye begreber, nye redskaber og nye organisations- og ledelsesformer.

Den nye sikkerhedspolitiske situation er med til at redefinere sikkerhedspolitikken og Forsvaret på en række områder, som nødvendiggør udviklingen af nye kultur- og værdibaserede, demokratiske og kommunikative kampformer. Dvs. udviklingen af nye fagligheder, der i langt højere grad vil definere, inddrage, lytte til og derefter håndtere konflikten på et givet krise- eller konfliktniveau.

Et sådant Forsvar skal ikke primært kunne kæmpe, men producere sikkerhed. I den asymmetriske krig, vil realistisk set indgå væbnede kampe, og et sådant Forsvar skal selvfølgelig derfor have en materiel kapacitet til at kæmpe, men på den anden side må den materielle kapacitet og den deraf

nødvendige organisation, faglighed og begrebslige kapacitet ikke begrænse eller hindre Forsvaret i at opdage, forstå og møde fjenden, der hvor angrebet sætter ind.

Hvis en ny sikkerhedspolitik skal være virkelig forebyggende, skal den kunne ramme fjendens tyngdepunkter som er uvidenhed, fattigdom, intolerance, had, fordomme, fanatisme, kynisme, ensretning, fejludvikling og frustration. En ny sikkerhedspolitik rækker dermed langt ud over sit hidtidige område og ind i integrations-, udviklings- og bistandspolitikken.

6. ENGLISH SUMMARY

An Enemy to help

- A field study in The Royal Danish Defence System's International Peace Operations

I take off into this dissertation with a philosophical and theoretical entry in the first chapter where I discuss and argue that both philosophy and the social sciences are divided into subject-object contradictions by profound but 'wrong' notions about matter, emptiness and mind and God. This division results in a limitation of the social sciences ending in a division in agent and structure. And at the same time the social sciences are paralysed by the idea of substance thus limiting its own ability to perform the weightless science of mind, meaning and culture. The second chapter is a historical chapter on the development of individuality, state and military institution. The third chapter continues this presentation of the military institution, this time in a present description: a pilot study and a major field study of the KFOR in Kosovo/a. From this field study I'm able to conduct an analysis of the field study. This is what I do in the fourth chapter. Finally I have to come to a close, and I do this in chapter 5, discussing paradoxes, practices and perspectives of the defence systems of today.

Place of departure

Today military the on one side is supposed to defend democracy on the other side it has often times proven unable to understand and to practice democracy. Historically this has led to concern in two major areas:

- *Threat of the state: In many cases the lack of democratic values in military systems has led to the overthrowing of civil governments. We have seen it in Greece, Chile, Argentina, etc.*
- *Threat of the conscripts: Life inside military systems becomes a system in its own right with special codes of value and conduct out of contact with civil society – often life inside the military is brutalised.*
- *Threat of recruitment. Meaning fewer aspirants to the jobs as sergeants and officers. A basic threat to the functioning of the Danish Defence system.*

After several episodes of conscripts being humiliated and after tensions between civil staff and military staff, all of it being published and discussed in the press and presumably resulting in a drop of applications to become officer or staff, the Danish government in the mid-sixties established a training and development centre, *LUA – Ledelses Udviklings Afdelingen,* in order to prevent this. The training and development centre was enforced upon the military from outside – the decision coming from politicians and implemented by civil teachers and researchers. The training centre trains leaders and leaders to be. Military educated sergeants, officers and civilian educated staff are trained. Civilian leaders from outside the Danish Defence system are also welcome.

So, today we still find in the Danish Defence system a training centre that teaches and trains leadership from a democratic point of view *and* a lot of training in warfare through orders, command, drills, in military exercise, in tactics, strategy and so on.

If I push it to extremes the Danish Defence system teaches two systems with two very different aims and tries to get it to fit in to one body: the soldier, be he an officer or sergeant. There is one minor system that teaches awareness, active listening, conflict resolution, democratic decisions and

where the basic value can be said to be: man is seen to be the goal to other human beings. And on the other hand there is one major system that teaches not feeling, but hardening, rank and command instead of listening, that decisions are made vertically through the system and where the basic value can be said to be; that man is the means to other human beings.

Still, the democratic principles *are* the basic or core principle in the Danish military and have thus been implemented in all basic rules describing conduct in warfare, military training of conscripts, leadership and decision making, rights of civil staff and so on. You can look it up. It is all there, all the right words. And if you ask someone – he will express the democratic values. Still the soldiers behaviour is dominated by rank and command.

It seems to me that this schism goes all the way from the functioning of the system into the thinking, feeling, and behaviour of the individual – especially the officers and sergeants who have been in the military since they were in their twenties.

This leaves the learning processes in a very contradictory state. On one side you have all the democratic intentions, and on the other side you have an everyday life with rank and command. An every day life you have to go back to and survive in when the democratic training is through.

The situation of the present defence system

The defence systems of today are facing one of the most profound changes ever. The task is globalisation, waging peace and perhaps leaving behind nationalism to history, but how? To many defence systems the situation can be described this way: The situation of the security policy is characterised by the fact that the defence system is asked to actively go and face conflicts internationally whence before 1989 the conflict was something that came to the Defence System. This going to the conflict is based on values, whence before the defence was based on land or territory.

In this period the needs of the Defence System has thus radically changed. In the period from 1989 and up until today the strain on the Defence System and personnel has grown because of the international peace operations, whereas the motivation that grows from defending ones own land or territory is dying away. During the same period it has become more ‘realistic’ to be in the Defence System due to the international peace operations.

It is the new task, the everyday life in this service and especially the leadership and organising of the missions this dissertation describes and tries to understand and explain.

The task of this dissertation

No study of the Danish Defence internal values, culture, organisation, and the learning processes taking place here has, as far as I know, been completed, and likewise no survey to support such a study has been conducted – even though the Danish Defence is one of the biggest working places in Denmark, and as such has a big impact on public opinion and hence on politics.

This dissertation seeks to obtain, illumine and analyse data from the Danish Defence, its organisation, socialisation, leadership, and learning processes with special reference to develop theory on leadership, method, and learning. The primary goal of the project makes it necessary to take into consideration the rapidly changing conditions of the European construction on security, as this will have great impact on the recruitment policy. The project secondarily seeks to illumine the coher-

ence between two historic – possibly rivalling – components of identity: obedience and learning, with special reference to illumine the interaction between these in an internally arranged learning situation.

Some central questions

Does the Danish Defence rest upon traditional (authoritarian) definitions of power and leadership, i.e. that officers and private soldiers primarily are instruments and obedient to power? And has this idea led to an obedient authoritarian identity of the individual in the Danish Defence?

Facing new basic tasks, will aspirants and recruitment change and a new military mind find its way? What will be its basic assumptions? Will the organisational structure change and what will all this mean to leadership and the training of it?

As of military to day: What kinds of learning processes and constructions of identity can be established inside the military in its own teaching systems when it comes to leadership and democracy?

What kinds of learning processes does the structure of the organisation of the Danish Defence in itself create? What kinds of learning processes are forwarded by the official discourse of the organisation? And what kinds of experience come from every day life in the organisation?

What kinds of value conflicts and communicative ruptures and what kinds of paradoxes are created in such a charged organizational atmosphere?

Thus in many ways this was a very open task - without restrictions, aside from a tight time limit. In the continuous discussions with my officer colleagues we narrowed the place of the task down to the new international peace operations the Danish Defence System was taking on today. Having narrowed the task down to this I discovered that virtually no field studies had been done and that no empirical data was available. It was then decided that I had to do a field study. The place turned out to be Danish KFOR in Kosovo/a near Mitrovica.

Beside the field study there were other research questions to be faced:

- *What does leadership mean, there are lots of definitions?*
- *How do you develop theories on leadership?*
- *How do you transfer learning ideas on leadership on daily practice?*
- *What kind of experience from the international operations is transferred back to the Danish Defence System?*
- *What is the relationship between the international operations and ordinary leadership and organisation theory?*
- *What will be the future security and military political tasks?*

These questions can be broken down into more basic questions relating: values, definitions, situation in security politics, the understanding of social orders, targets and tasks, organising, agents in the organisation and the leadership in these organisations,

This study tries to answer these questions; however it is the field study that has been the main product and activity. And this dissertation will thus focus and put an emphasis on this part and the related problems. Thus I will have to discuss observation, method and analysis.

As to the first and most profound question: *What is leadership?* By this question you actually put two very different questions. There is the question as to *how* the *object* leadership can be *defined*. And there is the question as to *wherein* the *action* of leadership *takes place*. The question thus addresses two very different spheres: namely the sphere of philosophy and the sphere of social science:

- *Philosophy works with ideas*
- *Social science works with experience and empirically*

And I will thus have to address the question two times in two different ways. I try doing this in the chapter 1 *The specific and the general*.

1. Philosophy and theory - The specific and the general

The question what is leadership is very parallel to the question what is observation and social science. It is parallel because both deals with the same object: people, action and society. Leadership beside that has is boosted with politics and power that science does not have or have in a different way or even *would not* like to have at all.

What both leadership and social science also have in common is the process of observation. The process of observing clings to both activities. But as I've mentioned leadership also has to legitimise itself. This legitimisation can be describes as the place or mechanism of authority. So when you are to study leadership you could just as well look for the place or mechanism of authority and legitimisation.

The question on observation relates to the division of the subject-object relation, which is one of the most profound in the history of humankind and perhaps even more in the history of philosophy and social science. Subject to the act of observation are mind, subject and reason. This mind and reason has to have a space or place.

Therefore this discussion is a discussion on both leadership and social science, if read this way. However what I'm looking for and emphasising is the methodology of observation and objectivity for the simple reason that I'm going to do a field study.

God and the place of reason

In classical Greek philosophy reason was conceived of as a supreme principal that would give reality order, structure and meaning. Humankind was *part* of an all-encompassing 'logos' which in its turn was the reason for (man's) reason. The place for man's reason was thus placed outside man itself – *in metaphysics*.

It was Parmeneides who formulated the division of *that which was* - and *that, which was not.* He did that as a critique of Heraclites' holistic paradigm. Democritus developed Parmeneides' stance into a world of matter (atoms) emptiness and reason thus entangling reason with a separate God fig-

ure. This cosmological-metaphysical reason was all in all universal – represented by a supreme God - until end of 1700 when gradually God was thrown over.

This place (God) was used to legitimate – and thus became the point of departure for – power and critique of power. That the process of this critique involved some kind of interpretation of the thoughts and purposes of God, and that the right interpretation oftentimes was very much in accordance with the power structure of society, was seldom focussed upon.

This unity of reason was overthrown after the attack of classical mechanistic physics (i. e. Galilee, Bruno and later Newton) rationalist philosophy (Descartes, et al.) and British empiricism (Locke, Berkeley and Hume). After the division of reason, the *place* of reason became a growing problem.

The wandering of the reason

The historically new tendency to place human reason in focus (anthropocentrism) was very much inspired by natural sciences and classical mechanical physics. The new mechanistic construction of the universe inspired Descartes to develop a philosophy that consisted of a free mind that could doubt everything but the doubt: *"Cogito ergo sum"*. In this sentence Descartes places reason in the *"I"*, and in this way emphasise the difference between human consciousness and physical nature. But the Cartesian *"I"* is the scholastic: ordo inveniendi – still supported by God.

The point of departure of the later Locke is a work towards clarification – he tries to state more exactly the *concepts* we use, when we deal with the *foundation* of the perception of the new free *"1"*. The *empiricism* of human consciousness to Locke consists of *"ideas"*.

According to Locke, substance is found *behind* the appearance we can come to grasp via our perceptional capabilities. This means, that we cannot have any ideas about *substance*, only *ideas* about *ideas*. As a continuation of this Locke thinks that the *unity* of the mind has to do with a *soul unit* (place) behind the ever changing perceptions. This shows us that Locke is still perplexed by this question, as he tries to fix both unity of human reason and a definition of matter in scholastic terms.

The great effort of Locke is his idea, that human consciousness has a capacity to adapt experience through reflection. All material in human consciousness stem from experience, that consists of *"all that consciousness can occupy itself with whilst thinking"*. Thereby the shift from *ontology* to *epistemology* – from analysis of *things* to analysis of *thoughts* - is taken.

Locke's interest of the human capability to perceive is at the same time an interest of a human nature that is no longer a part of God. According to Locke human consciousness is from the beginning empty – a *'tabula rasa'*, where experience writes its history.

After Locke, George Berkeley goes even further. According to Berkeley there is *only* the existence of ideas. It therefore makes no sense to talk about primary matter that perception cannot reach and secondary ideas, which are created by our perception only.

One can say that the task of the British empiricists was to take the old metaphysic construction (scholasticism) apart – and taken apart it was, especially Hume unmade the supreme place for reason, not trusting it at all.

Locke constructs a philosophical programme where all knowledge stems from perception, and he rejects the idea of inborn ideas, but still maintains the idea of substance. Berkeley deconstructed the materialistic idea of matter. The more radical idea of the British empiricists is found in the thoughts of Hume, where the soul is nothing but a bunch of scattered perceptions that is not held together by any soul. There is *no place* behind or outside our perceptions and mind. (Thyssen, 1981)

Beside the ontological problem of the *place of reason* (what could *unify* or co-ordinate all the perceptions entering the mind?), there was the problem concerning the *object* of reason. The problem here is, that the object is perceived, and thus subject to the conditions of perception. As this is realised the Kantian problem is unavoidable. (Hartnack, 1979)

In its critique of empiricism (esp. of Hume) the later German Idealism (Kant) tries to construct a new reality *on* human perception and thus reason. Kant who on his hand raised critique towards Hume and tried to construct a new place for reason and came up with his "apriori". As he puts it: "The in time and space perceived objects are named appearances, objects for perception (phenomenons). By mentioning them this way we thus separate the way *we* perceive them from the nature they themselves have." (Hartnack: 1979: 140)

Like the rationalists Kant thought that all perception was apriori to experience. And like the British empiricists Kant thought that perception stem from experience. It might be that the primary material of perception is matter – but still Kant didn't think that perception could be obtained from uncultivated matter.

In the Kantian construction the *categories* are used on what (objects) is found in time and space. The term *"used"* however implies that there must be *something* that the categories (the tools) must be used upon (matter, objects). As it is not until *after* the work of the categories that perception and cognition can exist, it logically follows that matter – what the categories are used upon – before the usage of categories, in itself is beyond perception. (Hartnack: 1979: 107) Or to put it differently: In order that perception at all can form an object to mind, perception has to be compatible with the human perceptional apparatus. Thus the possibility of perception is subjective – it is the human perceptional apparatus that determines what can be perceived.

No matter how the nature is in itself *(an sich)*, it becomes known to the human mind in time and space. Thus time and space are necessary *"forms for perception"*(*"anskuelsesform"* in Danish?) and preconditions to all perception. Furthermore, Kant thinks that perception is made in units of categories (cause, effect, substance, etc.) that organise perception in order for them to be coherent and recognisable. In that way the *"forms for perception"* and the *"categories"* comes before experience – they are transcendental, apriori.

It is the *"I"* that creates the coherence in the multiplicity of perceptions. This coherence is not God, not a place, not a psychological unit, not experience – but stem from mind itself and is thus a proposition

This Kantian construction is an answer that makes the break with the *antique cosmology*. The human mind doesn't simply copy nature – we can't know about nature, it is *an sich*. Human mind constructs the laws of nature *as they are for us.*

Kant renounces from defining matter, humankind is referred its own *"forms for perception"* and *"categories"*. In this way Kant consolidates the fundamental subjekt-objekt division. The prise of this construction was that it couldn't say anything about reality – reason was on its own in the universe – all alone.

After Kant there is no regress exit to God, and one can say that the place of clarity, wholeness and suzerainty is lost or overthrown. After this modern fracture in the unity of reason, it is no longer possible to claim a complete or whole *place* for viewing and gaining knowledge on Nature, History or Society. There is no *"outside"*.

Even though this construction (God-Human reason) is rejected, it's interesting to see, that the basic construction after the downfall of God became somewhat the same, only now God was missing: subject-object. Parallel to this division I see a lot of divisions that resemble: humankind-nature, man-women, mind-body, heart-brain, civilised-wild, thought-feelings, researcher-field and even: in the social sciences: the *agency-structure* division that we later will find in social sciences as a profound and unavoidable paradigm, it seems.

Bringing it back together

One of Hegel's answers to Kant was, that it is misleading to talk about two worlds with two set of laws, i.e. the world of phenomenon (the *red apple*) and the unchanging (matter) world *behind* the world of phenomenon.

To Hegel there is no existential difference between the *"I"* and the *"World"*. Perception of matter, objects is a product of the human mind, meaning the *"I"* or the *"subject"*. Thus the *"object"* in the construction of Hegel becomes the *"subject"*. Likewise there is no ontological distinction between object as part of the unchanging world and object as constitutional part of the ever changing phenomenological world.

Hegel's identification of the subject and object is an identification of a subject that has objectivated itself. An objectification that takes place through a rational or philosophical process.

When humankind perceives matter, objects or the world, it perceives its own perception and mind. Humankind has *alienated* part of its own perception and mind.

According to Hegel this is a historical process in which humankind will eventually end up in universality. The three phases are: (1) The naive and unenlightened mind that doesn't differentiate between itself and its objects. It's a consciousness of objects, but not about itself as conscious. (2) In the next phase consciousness differs between own consciousness and the objects of consciousness. Consciousness in this phase views itself as a consciousness confronted with a world of different objects. There is a radical difference between subject and object. (3) In the third phase the difference between consciousness and the objects of consciousness – between subject and object is overcome. By realising that its objects must be considered of, as stemming from the mind it is accepted that there is identity between subject and object. It is realised that being conscious about the object is in fact self-consciousness. (Hartnack: 1979:105)

Hegel, in this second phase of subject-object division, used the definition, alienation (entäusserung), not on insanity, as the psychologists use the term, but on a societal form of self-alienation. According to Hegel the subject is an immanent principle with all that it takes: individualism, autonomy and

the right to critique. Subjectivity is the secret behind differentiation and perhaps the most profound character of modernity. Subjectivity is the driving force behind critique, differentiation and thus alienation.

Summing this up
Before and during scholasticism God was the 'place' where man's timely and scattered perceptions could be united in some kind of reason. This *place* was deconstructed together with the deconstruction of God. Left behind unexplained was the mind. Left behind unconnected was matter.

Because of this the *place* was necessary to unite perception. In the time just after the fall of God this search was characterised by the search for this place. The search or the constructions were primarily characterised by regressions back into scholastic constructions or ontological constructions.

The development of mechanistic and materialistic definitions of the universe paved the way for a more radical division of subject-object that could eventually free epistemology from ontology, thus as well freeing philosophy from the necessity of this place.

The ontology (matter) of the human perception will never, it is said, tell anything about the epistemology (thoughts) about the humankind.

Matter is different from thoughts and perceptions; and matter can be dealt with objectively. The same kind of objectivity is introduced to the social sciences that try to come up with solutions again and again - without success.

Philosophy thus produces a construction where the basic platforms which are dependent on each other are: matter, emptiness and reason and the constructor of it all: God. However during time God, was conceived more as an architect of a mechanistic and material universe, and was done away with. This leaves us with a construction of matter, emptiness and reason where the ground so to speak is lacking - it simply is not explained how it would be able to work.

Since the death of God reason and perception has been given substantive or material reasons (from eyes, ears and skin to brain and perhaps heart) but the construction has not profoundly and critically been faced. Thus the empirical social sciences focus on substantial and measurable forces like structures and actions.

In my critique I argue that the universe after Einstein and especially Bohr, Bohm and CERN is profoundly changed and so is the understanding of the human mind. This doesn't bring the social sciences method to an end but gives reason and rise to critique and development.

Both research of ontology (physics, etc.) and epistemology (social science, etc.) is developed separately. The science of ontology is hereafter referred to as the explaining science. And the social science is referred to as the understanding science. In the social sciences this results in a further division into structure and action, a division I will describe by Emile Durkheim and Max Weber.

Social science - Max Weber and Emile Durkheim
The mechanistic natural science thought it was possible to deduce mechanistic laws from a place *outside* the object. *Max Weber* who was a Neokantian thought that definitions (thoughts) always were a product of the human mind and never of reality itself. Wilhelm Dilthey who thought of hu-

man beings as individuals that acted, had ideas and intentions also inspired Weber. Therefore the study of human beings should be one of "verstehen" – understanding and empathy. To understand the rationale behind the acting of human beings and groups (society). Natural science didn't need to understand its falling or accelerating objects.

Weber's point of view was that the researcher could never find an objective *place* outside society and thus never carry out objective research. But according to Weber research has to be neutral in *value*. By that Weber meant that research should study what existed and never what ought to exist. Research can never neutrally talk about what are true values. Thus research must limit itself to analysing effects of different actions, but never comment on what action to choose. There is a firewall between *"is"* and *"ought"*.

To resolve the problem Weber introduced his *"Idealtype"*. The *"Idealtype"* is a construction of the cultural mind. A construction the researcher has to construct in order to enter the field. Reality to Weber is an overwhelming amount of chaotic facts. So in order to cope with the chaotic reality and get some logic into the perception of the researcher, the researcher has to create *"Idealtypen"* that could be constructed in connection with any problem. So with *"Idealtypen"* and *"verstehen"* and limiting oneself to *"is"* and not *"ought"* the researcher can enter the field.

Emile Durkheim on his side was convinced that societies should be observed as 'things' from outside. One should never try to understand the definitions of the singular.

The analysis of contracts and of finding social laws and functions led Durkheim to the conclusion that still more social relations between agents in modern societies come from contracts. But contrary to many social scientists Durkheim was of the opinion contracts between agents referred to already accepted social and collective laws. Because of this he argued that before the contract several super individual social laws and rules existed and tied together society.

Because of that Durkheim argued that sociology should only study collective social facts and find social reasons and functions. The individual agent's own understanding and different individual motives was not problems that related to sociology. Sociologists should therefore study society as a 'thing' and not from within. Social facts should be studied as things with an objective existence and a stable order of laws, functions and reasons. The task for the sociologist is to discover the social structure and the laws just like the physicists discover the natural laws.

The social sciences have thus developed into two different understandings of social science, structure and agent. Both are 'understanding' sciences but they observe differently: the structural social sciences are focussed especially on expressive action and nomothetic facts, whereas the action social sciences are focussed especially on intentional action and ideographic facts.

Method for a field study - the Grounded theory

As field method I decided to use Grounded Theory as there was no empirical data developed that I could use to test theories. Instead I would have to develop theories from my own data. Grounded theory's place of departure is Weber and the understanding of the field. To cut is very short the field consists of a lot of data. In fact all is data. In data there are codes. These codes are the coded in its different categories and properties. This coding result in finding the main category and at the same time this is most probably also the concept leading to a theory.

2. Military, manners and individuality

Leadership as a profession is developed in the same process that leads to the establishment of the state, the individual person, the economic market, law, the public place and not the least all the state institutions: kindergartens, schools, barracks, jail, hospitals, postal services, etc. The motives and the behaviour of the individual is the objective of the leader and of the officer.

Thus the army not only produces national security, but also at the same time produces national identity.

Historically the military and civil powers are two sides of the same coin as all power originally was gathered in a very small group that supported the monarch, who in return safeguarded the group members' privileges. In the course of time as the dynasties and aristocracy fell the main objective of western state power became financial growth. The military could not take part in this and experienced some kind of reification towards civil society.

Despite hereof the military was often times the real basis of powers of the civil state and one of the few institutions that regarded it self as truly national. Its loyalty was not attached to a certain government but to a constitution: that is first and foremost to permanent concepts that could provide the military with an ideological basis that was more in concordance with its function than with the internationalised ideology of growth and profit. On the basis of such concepts the military often wished for the foreign policy and the defence policy to be above internal national political strife.

Thus the different defence systems have created conformist behaviour in the military and especially in the officer core. This has developed because of the special role of the military: protection of the state/the national territory against outer enemies.

This has given rise to a special military attitude contained by the officers. The Swedish sociologist, Bengt Abrahamsson, in his study of the typical officer serving the different western military systems comes up with this general image:

> *"…the military mind may be defined as (1) nationalism, (2) pessimistic beliefs on human nature, (3) alarmism (i.e., "pessimistic" estimates on the probability of war), (4) political conservatism, and (5) authoritarianism."* (Abrahamsson, 1971, p. 26)

Abrahamsson not only comes up with relevant information on the history of the military mind; he also points out present recruitment, organisational structure and task as very important to the current characteristics of the military mind. According to Abrahamsson the military mind derives from the specific military goals. He does not think it would change if recruitment was broadened, neither does he think that changing the forms of organisation, for instance in the direction of more manipulative rather than dominant leadership, will bring about changes in this basic subset of attitudes.

Only revision of the basic goals of the profession, for instance changing from being a force for territorial defence to a force for international peace-keeping would cause changes in the fundamental subset (primarily in nationalism, since the use of military force still implies both (2) and (3)), he says.

This raises several questions: can the military attitudes be changed; and if possible by which learning processes? And as to the next: what is happening then, when the military mind goes to peace in

Kosovo/a? What also makes Abrahamssons findings so interesting are that the Danish Defence today experiences rapid changes in its task. Changing from territorial or national defence to peace keeping missions is exactly the situation of the Danish Defence today. As I've earlier put it, the situation today could be described this way: earlier the conflicts came to the military and today the military comes to the conflicts.

Does the Danish Defence system faces new attitudes as a result of the new international operations? Seeing that officers faces new tasks like: 1) Internationalism; not nationalism; 2) positive-democratic beliefs on human nature; not pessimistic beliefs on human nature; 3) mitigating and conflict resolving estimates; not pessimistic alarmism; 4) development attitudes; not political conservatism; and 5) democratic attitudes; not authoritarian? If so in what way does this reflect leadership and organisation? In order to observe this I decide to observe two positions: a first private and a sergeant.

Field study

The first field study was a pilot study. From this study I reached the conclusion that grounded theory would actually suit the task. I was very surprised how very strong the different conversations were thematized.

From my stay I also got information so that I could decide what positions to follow during the three stays. One period is 6 months. I decided to follow a first private, then a sergeant, a lieutenant, a major and a colonel for a week each making one stay 5 weeks.

I also observed that the privates seemed somewhat tired and aggressive when I was there and because of that decided on three stays. One during down rotation, one halfway through and one stay during home rotation.

The main field study took place almost as planned, only being slightly changed by the somewhat dramatic nature of the field. As far as possible I stayed and lived with the above mentioned persons whom I found during the first couple of days. I stayed with the soldiers on the different checkpoints, rode along on escorts, sat and listened to briefings, lived together with a first private, etc. I got friends. Became sick. I think I came as close as I could come.

Analysis - and findings

Home analysis started by transcribing a lot of recordings. After that I started sorting and analysing data, narrowing down focus to the two soldiers concerned.

I've got data on all levels from the organisation or the positions I observed, and I have analysed all the levels. But during the last more detailed analysis I cut down to the two positions. This was to give me a broader basis to understand the organisation and the two positions.

After having analysed both positions separately I compared and merged the date into one group of concepts and first theoretical approaches.

The concepts of the findings are as follows:

- ***Task - war or peace?***
  - *The uncertainty is dominant, but war seems to determine a lot of action, structures and decisions in the organisation.*
  - *This result in what I call relative escalation of the conflict in the area.*
- ***The inertia of the organisation!***
  - *I noticed what I call inertia of the organisation and of the persons as well. The sergeant for instance several times answered me he could do nothing to change things, when I asked him.*
  - *Structures like uniforms, weapons, drills, etc. are not neutral to action. The parades every morning speaks of the Danish territory, spirit, people, wars, victories, etc.*
- ***Organisational separation of the officer and the first private and the sergeant***
  - *The officer symbolising mind and the first private symbolising body*
  - *This relation leads to symbiosis thus preventing modern leadership developing feudal leadership and relations*
- ***Obedience leading to deficit in reason***
  - *The obedience intervening between action and task making the first private loose ability to orientate and thus passive*
- ***Erroneous learning processes - causing resistance and distortion***
  - *Passive behaviour, ironic attitudes, constant criticising*
  - *Loss of orientation, initiative, distorted behaviour (i. e. racism, pornography, bodybuilding)*

Los endos

The Defence Systems in many ways are in a paradoxical situation. At the same time it is asked to wage war and is shipped of to produce peace. It is in many ways ordered to keep up old habits and at the same time asked to develop and modernise.

The old habits makes it possible for the Defence system to recruit personnel that is mainly motivated to fight at the beaches so to speak, and when confronted with international peace operations the Defence System has a hard time maintaining the employment. At the same time the old habit prevents recruitment of personnel that is interested in international peace operations.

So profound are the changes that an author suggests that the name be changed: defence should be changed for something else.

As I mention above practice reflect this paradoxical situation: are we soldiers or policemen? Are we to shoot or help? Etc.

The perspectives in security policy situation seem to be changing faster than ever. And it seems to change faster and faster. For a long period we had a cold war, then for a period détente and peace operations, then asymmetric war and today war against terror.

This makes the ‘schwerpunkt’ of von Clausewitz change from being placed in politics and military to being placed in culture and society. At the same time humanity is passing the point where more than half the world population is living in cities - now mega-cities. The outcome of this change is that it will take war from the (battle)fields to the boulevards. Another factor is that whence earlier

war made states, this is less so the case today where globalisation has made it very difficult to create a locus of authority.

These changes will make major impacts on the leadership and organising of the military institution in the future.

7. DANSK RESUMÉ

Baggrund for studiet

Forsvaret står i dag i den største omstillingsperiode *nogensinde*. Opgaven hedder globalisering og de konflikter, som denne globalisering afleder. For Forsvaret ser det i hovedtræk således ud: Dagens sikkerhedspolitiske situation er for tiden kendetegnet ved, at Det danske Forsvar sættes til at opsøge konflikter, hvor det før 1989 var konflikten, der opsøgte Forsvaret. Denne opsøgen begrundes i dag med *værdier*, hvor den før 1989 blev begrundet *territorialt*.

Den sikkerhedspolitiske situation er så drastisk forandret at befolkningen - og dermed politikerne – ikke mere har det samme sikkerhedspolitiske behov, men er begyndt at diskutere og redefinere Forsvaret og dets opgaver.

I samme periode er Forsvarets behov også radikalt ændrede. I perioden fra 1989 til i dag er belastningen af Forsvaret *vokset* med de internationale missioner *samtidig* med at det traditionelle motivationsgrundlag, som politikere og forsvar typisk trækker på, svinder ind. Det er blevet mere 'realistisk' og belastende at være i Forsvaret i dag med de internationale fredsstøttende operationer.

Den sikkerhedspolitiske situations grundlæggende forandring med murens fald og den kolde krigs ophør samt med de efterfølgende internationale fredsstøttende operationer har således medført et skift i 'forsvarsviljen'. Hvor det før 88/90 var sådan at forsvarsviljen blev målt højest blandt unge håndværkeruddannelser og lavest blandt unge i videregående uddannelser, er det stik modsat i dag (Når unge udfordrer demokratiet, 2001: 204)

Det samlede billede er således, at Forsvaret står over for nye internationale opgaver med nye belastningstyper, der kræver udvikling af nye begreber, nye redskaber og nye organisationsformer. Samtidig baserer Forsvaret løsningen af disse opgaver på 'de nye unge', hvis motivationsstrukturer og belastningsevner Forsvaret ikke helt "har føling med", og hvis reaktioner i form af fx fratrædelser eller uddannelsesovervejelser kan være overraskende.

Der er en nær sammenhæng mellem opgave og organisation, og der er en nær sammenhæng mellem opgave og rekruttering, ligesom der er en nær sammenhæng mellem organisation og rekruttering. Rekrutteringen har afgørende indflydelse på, hvilken organisationskultur der etableres, som har afgørende indflydelse på, hvilke opgaver organisationen definerer, og hvilke handlingsmuligheder den definerer. Rekrutteringen har afgørende indflydelse på den organisatoriske sammensætning af kompetencer, som skal efteruddannes, ledes og organiseres. Dette tilsammen har afgørende indflydelse på motivation og fastholdelse af både viden og personer.

Det er denne sammenhæng mellem de nye opgaver, de nye unge, den praktiske hverdag i organisationen og Forsvarets ledelse- og organisation, denne afhandling beskriver, og giver forklaringsforsøg på.

Forskningsspørgsmål

Det var bl.a. på baggrund af ovenstående udvikling at dette studie blev iværksat ved Forsvarets Center for Lederskab (FCL), i dag Forsvarets Fakultet for Militærpsykologi, Ledelse og Pædagogik (FMLP). Der fandt indledningsvis flere lange drøftelser sted om Forsvarets og afdeligens behov, med henblik på at indkredse projektets sigte. Der var adskillige behov fra Forsvarets side; her blot nogle få:

- *Hvad betyder ledelse, der er et mylder af definitioner på begrebet?*
- *Hvordan udvikles teorier om ledelse?*
- *Hvordan overføres læring i ledelse til en daglig praksis?*
- *Hvilken praksis fra Forsvarets internationale operationer overføres på Forsvaret?*
- *Hvilket forhold er der mellem de nye internationale opgaver og ledelse- og organisation?*
- *Hvad betyder de såkaldt nye unge for den militære ledelse- og organisation?*
- *Hvilken fremtidig sikkerhedspolitisk situation står Forsvaret overfor?*

Disse spørgsmål kan brydes ned til grundlæggende spørgsmål om værdigrundlag, definitioner, sikkerhedspolitisk situation, forståelse af sociale ordener, mål og opgave, organisation, aktører i organisationen og ledelse heraf. Det var således helt grundlæggende spørgsmål om ledelse- og organisation, som den nuværende sikkerhedspolitiske situation affødte.

Jeg formulerede efter mange samtaler denne første programerklæring for studiet, vel vidende, at et sådant program sandsynligvis ville ændre sig ved det første møde med 'fjenden'. Det kom til at lyde således:

> *"Målet med projektet er at fremskaffe, belyse og analysere data om Forsvaret, dets organisation, socialisering, ledelse og læreprocesser; især med henblik på udvikling af ledelsesteori, metode og læring. Projektets sigte nødvendiggør samtidig, at der tages højde for Forsvarets fremtidige eksistensvilkår i en Europæisk sikkerhedspolitiske konstruktion. Sekundært at tydeliggøre sammenhængen mellem to historiske - måske konkurrerende – identitetskomponenter: lydighed og læring, med særlig henblik på at belyse samspillet mellem disse i en internt etableret læringssituation. Videre søger projektet at belyse, hvilke identitetsdannelser og læreprocesser der kan etableres i et forsvarsinternt etableret læringsrum, som er påvirket af implicitte demokrati, magt- og lydighedsopfattelser. Hvorledes struktureres nye identiteter i forsvarets organisering, og hvilke læreprocesser gennemløbes? Hvilke læreprocesser fremmes af organisationens diskurs, og hvilke dannes som erfaring fra hverdags praksis? Hvilke værdi- og kommunikationsbrud og hvilke paradokser dannes i dette spændingsfelt?"*

Opgaven blev således stillet ret åben og meget bredt fra Forsvarets Center for Lederskabs side, blot med et overordnet sigte på ledelse og forsvar. I de fortsatte diskussioner med min sektion af afhandlingens hovedvægt, blev det tydeligere og tydeligere at den skulle fokusere på Forsvarets internationale operationer.

Filosofi

Med spørgsmålet: *hvad er ledelse*, stiller man to vidt forskellige spørgsmål. Man stiller et spørgsmål om, hvori ledelses*objektet* består, og i hvordan ledelses*akten* udfolder sig.

Megen ledelsesteori er, sådan som den formuleres erkendelses- og videnskabsteoretisk naturvidenskabeligt funderet, dvs. den peger i sidste ende på de forklaringsmodeller, som naturvidenskaben udvikler, anerkender og bruger.

Dette udgangspunkt overser imidlertid den grundlæggende forskel, der er mellem *logikkens* og *samfundsvidenskabernes* genstandsområde. Logikken er ikke en erfaringsvidenskab og beskæftiger sig ikke med empiriske genstande. Logikken udforsker derimod ideale strukturer og lovmæssigheder.

Omvendt er samfundsvidenskaberne erfaringsvidenskaber, der udforsker faktisk identitet og sociale processer, og resultaterne her er, som alle andre empiriske videnskabers, karakteriseret ved deres foranderlighed, at de er underlagt liv og handlinger.

At reducere tænkning og logik til samfundsvidenskab er derfor en fundamental fejltagelse, der helt overser de logiske grundprincippers idealitet og aprioricitet, dvs. erfaringsuafhængige gyldighed. Logikkens gyldighed kan aldrig begrundes i erfaringsvidenskabernes empiri.

Megen ledelsesteoris grundlæggende fejl er præcis, at den ikke skelner skarpt mellem erkendelses-*objektet* og erkendelses*akten*. Mens akten er en *erfaringsvidenskabelig* proces, som forløber i tid, og derfor har et begyndelses- og slutpunkt, så gælder dette ikke for de *logiske* principper, som erkendes om ledelse. Når man taler om logisk lov, om principper og beviser, refererer man således ikke til en subjektiv oplevelse med kortere eller længere varighed. Vi må således skelne mellem en *ideal* iagttagelse og en *real* iagttagelse.

For at besvare spørgsmålet: hvad er ledelse, har jeg derfor måttet skelne mellem to helt forskellige spørgsmål, som forudsætter to vidt forskellige faglige discipliner: *filosofi og erfaringsvidenskab.* Da denne afhandling er et erfaringsvidenskabeligt studie, som fokuserer på, hvordan ledelses*akten* udfolder sig, i form af et feltstudie, vil fokus være på det erfaringsvidenskabelige.

I besvarelsen af de erfaringsvidenskabelige spørgsmål rejser sig et fundamentalt spørgsmål, nemlig iagttagelsens og objektivitetens problem. Dette problem besvarer erfaringsvidenskaben ikke grundlæggende, og jeg må derfor i dette spørgsmål vende mig til filosofien.

Teori

Når der så til ovenstående spørgsmål yderligere påhæftes: *militær* ledelse, så handler den tænkte og udøvede ledelse, om den ledelse der udfolder sig, der hvor sociale ordener destrueres, og hvor nye muligvis opstår.

Det meste organisations- og ledelsesteori, tager afsæt i at såvel den civile politiske og den økonomiske orden, som samfundet samlet set hviler på, fungerer efter og som derfor kan bruges som reference eller grundlag i teorier om handlinger og strukturer. Det kan ledelse i krig imidlertid ikke. Krig handler jo netop om disse ordeners opløsning. Således skriver Lars Bo Kaspersen i forordet til Carl Schmitts bog:

> *"Krigen er politikkens ultima ratio - det yderste og sidste argument. Politikken implicerer krigens mulige tilstedeværelse. Det er ikke tilfældet for nogen anden handlingssfære. Hvis en økonomisk konkurrencesituation i sidste instans ender med våbenbrug, skyldes det, at den økonomiske relation er blevet omdannet til en politisk relation. Moralske, æstetiske, religiøse, økonomiske eller retlige relationer kan under bestemte betingelser transformeres til politiske konflikter, hvis der bliver tale om en udpegning af en ven-fjende-relation med krigen som sidste instans-argument."* (Kaspersen i Schmitt, 2002: 21)

Derfor kan hverken økonomisk eller civil politisk organisations- og ledelsesteori bruges i dette studie, og vi må derfor spadestikket længere ned. Denne skabelses- og destruktionskamp af sociale ordener er en kamp, der så at sige sætter almindelig politik ud af spil, ligesom den samtidig sætter de klassiske handlingsrationaler ud af spil, som har domineret det europæiske menneske siden Aristoteles' oikos (økonomisk rationalitet) og polis (politisk eller fælles samfundsregulering). Aristoteles

skrev adskillige bøger, men især hans to bøger om Politikken, og hans bog om Økonomien har grundlæggende påvirket eftertidens teoretiske tænkning om mennesker og samfund. I disse bøger lægger Aristoteles grunden til den deling, som senere har hersket i samfundsteorien, og det er delingen mellem handling og struktur, som de mest tydeligt senere formuleres hos Weber og Durkheim.

I krigen ophæves begge disse handlingsrationaler, og mennesket bevæger sig ud i et område, hvor det snarere er eksistentielle og etiske grundspørgsmål, som mennesket konfronteres med: det gode, det skønne og det sande. Den i forsvaret udbredte forestilling og brug af politisk, men især af økonomisk begrundet ledelses- og organisationsteori er således en logisk fejl. Jeg var derfor nødt til i min besvarelse, i højere grad at vende mig til teoriernes "grand theory" end til analytiske eller feltspecifikke teorier om organisation og ledelse.

Empiri

I mit arbejde med at indkredse opgaven gik det op for mig, at jeg stort set ikke kunne opdrive feltbaseret empiri om dette felt. Det medførte en beslutning om, at jeg skulle gennemføre et feltstudie for dermed at kunne konstruere data, og ny viden om organisationen og livet i forhold til disse nye operationer. Feltet blev KFOR i Kosovo/a.

Forskningens veje og afhandlingens opbygning

Et forskningsforløb - især feltforskning - er oplevelsen og fremstillingen af ny erkendelse, ny viden, og det er derfor i høj grad en uforudsigelig proces. Undervejs erfarer forskeren nyt, som medfører at såvel den empiriske og den teoretiske retning nødvendigvis må ændres. Dette ph.d. forløb adskiller sig ikke herfra. Jeg har dog ikke tænkt at fremstille de mange valg og ændringer, der var nødvendige undervejs, men nøjes med at give et overblik over afhandlingens opbygning og diskussion, som den også fremgår af indholdsfortegnelsen.

Afhandlingen er som sagt bygget op omkring mit feltstudie i Kosovo/a. Og afhandlingen er begrænset til observationen af to positioner under mit første ophold i feltet. Der er således meget omfangsrige og væsentlige filosofiske, teoretiske, empiriske og analytiske som i denne fremstilling væsentligst på grund af tidspres er blevet fravalgt. På grund af afhandlingens fokus kom den til at se ud som følger:

Introduktion - som hedder: ***Introduktion***
1. Filosofi og teori - som hedder: ***Fra det almene til det specifikke***
2. Historie - som hedder: ***Militær, dannelse og individ***
3. Feltstudiet - som hedder: ***Globalisering - fra land til værdier***
4. Analyse - som hedder: ***Analyse, koder, kategorier og koncepter***
5. Afslutning - som hedder: ***Afslutning: paradokser, praksis og perspektiver***

I mit *introduktionskapitel* præsenterer jeg afhandlingens problemstilling: at analysere forudsætningerne for ledelse i det danske forsvar i en situation, hvor forsvarets opgaver, den ydre sikkerhedspolitiske situation såvel som de mennesker, der indgår i organisationen ændres.

I kapitel 1 gennemfører jeg en idehistorisk og epistemologisk diskussion af forudsætningeme for videnskabelig forskning overhovedet. Jeg fremstiller en historisk rød tråd i etableringen og videreførelsen af en grundlæggende vesterlandsk modstilling mellem substans og ånd, som videreføres i de moderne filosofiske retninger: rationalisme og empirisme, i den moderne naturvidenskab og endelig i den modeme sociologi hos Durkheim og Weber i hhv. struktur og handling.

Jeg argumenterer for at socialvidenskabernes bygger på erkendelsesformer som har rod i naturvidenskaberne, og at dette fører til grundlæggende forskningsfejl, når det kommer til forskning af sociale ordener. Mit mål med argumentationen er at nå frem til et sammenhængende teoretisk, metodisk og analytisk udgangspunkt for det konkrete feltstudie.

I kapitel 2 gennemgår jeg historiske grundtræk i militærets organisation og forståelse af ledelse og individ som forudsætning for den udfordring forsvaret står overfor i dag. Jeg forsøger at sammenføre to historiske udviklingslinjer: på den ene side militærets opgaver, og på den anden side de befolkningsgrupper, det har skullet lede- og organisere.

I kapitel 3 beskriver jeg helt konkret mit feltstudie fra pilotstudiet til hovedstudiet ved KFOR. Her boede jeg sammen med konstabler og sergenter i flere perioder. Kapitlet omfatter fremstillingen af konkrete observationsforløb, som jeg søger at holde konstaterende og iagttagende - om end med min undren som ledetråd. I afhandlingen medtager jeg, som sagt, kun forløbene med en konstabel og en sergent som følge af en tidligere fastlagt analysestrategi, selvom jeg også brugte tid sammen med en løjtnant, major og oberst. Der er tale om en relativt klassisk deltagende observation.

I kapitel 4 analyserer jeg, hvordan forsvarets ledelse- og organisation ser ud og opleves for to af de personer, jeg fulgte. Det er således ikke mine synspunkter og teorier, der er i centrum, men konstablen og sergenten. Det er altså et ideografisk enkeltstudie. Det gør jeg ved at bruge grounded theory, både som feltmetode og som efterfølgende analysemodel.

I afslutningskapitlet 5 søger jeg at opsummere og perspektivere. Jeg fremstiller det som et paradoks, at Forsvaret stillet over for de nye sikkerhedspolitiske udfordringer fastholder traditionelle forståelser, strategier og organisationsformer. Jeg stiller på baggrund af emner og delkonklusioner i analysekapitlet en række specifikke forslag til nye forskningsopgaver i FAK regi - områder hvor Forsvaret har brug for at udvikle viden og ledelsesformer for at blive i stand til at møde de nye udfordringer. Disse forslag forsøger jeg at supplere med en kritisk diskussion af forholdet mellem de to forskellige begreber, der så ofte fremstilles som det samme, ledelse og management, med inspiration fra amerikansk militær ledelses- og organisationsforskning. Jeg diskuterer endvidere at konflikternes og krigenes forandring fra symmetrisk krig til asymmetrisk krig og terror nødvendigvis må ændre Clausewitz´schwerpunkt og dermed det sikkerhedspolitiske fokus fra stater og forsvarssystemer til samfund og religion og etnicitet. Endelig peger jeg i dette kapitel på krigens vandring fra land til by, hvilket ændre det sikkerhedspolitiske fokus fra nationalstater til megabyer, samt på den sandsynlige følge af globalisering, at krig ikke kan skabe stater.

Resultater

I det ideografisk anlagte feltstudie afsøgte jeg gennem et længere ophold ved KFOR, hvordan Forsvaret i sin ledelse- og organisation i praksis forholder sig til den nye sikkerhedspolitiske situation, de nye opgaver, de nye unge. Her trække jeg mine iagttagelser op i følgende hovederkendelser:

1. ***Opgave og organisation***
   - der er et usikkert forhold mellem opgave og organisation
2. ***Forsvarets inerti***
   - det ser ud til at være meget stor inerti, som fastholder samme inerti

3. ***Officeren som vilje***
   - officeren fungerer aktivt som hoved og vilje
4. ***Konstablen som krop***
   - konstablen fungerer som den passive krop
5. ***Ledelsesrelationen som lydighed***
   - som følge af organisation, symboler, traditioner og rutiner produceres en ledelsespraksis, der hviler på lydighed
6. ***Meningsunderskud og fejllæring***
   - som følge af lydighed produceres et meningsunderskud, der resulterer i fejllæring og 'afvigende adfærd'

Opgave og organisation

Der ser ud til at herske et uklart forhold til, hvad opgaven består i. Består opgaven af krig eller fred eller begge? Ligeledes består der et uklart forhold mellem opgave og organisation. Forsvaret påtager sig nye opgaver, indfører nye teknologier, samtidig med at det fastholder traditionelle ledelses- og organisationsformer, med dertil hørende betoning af rutiner, lydighed og kontrol.

Overalt hvor organisationen befinder sig, er omgivelserne domineret af beskyttelsesvolde, sandsække, panser, etc. og der er følgende signaler: kontrol, styrke, nationalitet, organisation (KFOR), afgrænsning og beskyttelse. I de handlingsforløb, hvor DANBN er indsat, mener jeg at se følgende kategorier: kontrol, styrke, overlevelse, kamp og sejr. De følelser, som opgaven medfører, er derfor forvirring, nervøsitet, angst og vrede, som opstår blandt soldaterne i forbindelse med de kamplignende handlinger.

Betoningen af krig, er et realistisk perspektiv, som selvfølgelig skal indgå, men jeg mener, at dette perspektiv kun delvis er et realistisk perspektiv, og at betoningen af krig, våben, sikring, beordring, kontrol, etc. i meget høj grad handler om organisationens selvreference og en svagt udviklet fagligh-ed, som hænger sammen med officerernes socialisering ind i lydighed og mekanisering. Dette perspektiv afspejler kun delvist UNR 1244's konfliktdæmpende hensigt, og vil sandsynligvis være med til at fastholde et højt konfliktniveau i indsatsområdet.

Jeg vil her pege på den historiske sammenhæng mellem krig og lydighed. Betoningen af krig ser ud til at fastholde Forsvarets historisk begrundede rutiner, ledelse og organisationsformer. Historiske rutiner, symboler, ledelses- og organisationsformer, som blev udviklet til andre opgaver, under andre samfundsformer, i forhold til mennesker med andre indrepsykiske strukturer og anderledes teknologier.

Forsvarets inerti

Denne organisationsform ser ud til at virke som en maskine, hvor meget få højt tænker, og spørger til mening eller alternativer, og åbent tør give udtryk for kritik. Kritikken får i stedet passivitetens, humorens, ironiens eller brokkeriets form.

Den megen fokus på rutiner, ritualer, traditioner og symboler virker som upersonlige bestræbelser, der så at sige ligger i feltet som en massiv forventning. Individet går næsten i opløsning under indtryk af denne organisation med disse traditionelt begrundede rutiner og strukturer. Rutiner og ritualer er med til at fastholde mening og betydning, hvilke igen er forudsætningen for at vi kan skabe strukturer (sproglige, samfundsmæssige), som medfører at vi i vores adfærd kan forstå og regne

med hinanden. Krig handler om sociale ordeners destruktion og konstruktion. Måske kommer betoningen af ritualerne heraf? Betoningen af traditioner og ritualer virker imidlertid snarere som noget, der viser tilbage til en feudal omverdensforståelse og omgangstone. Således f.eks. den daglige morgenappel. Jeg ved ikke helt, hvad "kødrand" skal gøre godt for i dag, for det fungerer ikke som værdi- eller målformulering, ikke som opgavebeskrivelse, måske som teambuilder, ikke som styringsinstrument og ikke som kontrol og udvikling. Det nærmeste jeg kan komme det, er at det fungerer som en politisk talerstol for magtens tale eller måske et ritual med en vis teambuildende effekt, men ikke som noget reflekteret eller demokratisk team, snarere som et forum, hvor autoritære enheder 'formeres' af magtens stemme. Disse ritualer begrundes typisk traditionelt, og støder derved ind i konstablernes moderne refleksivitet.

Det nationalstatslige Forsvar har i en meget lang periode kunnet trække på en overensstemmelse mellem *institutionens longue durée*: opgave, redskaber, organisation og ledelse (Giddens, 1984, 1985; Bech-Jørgensen, 1994) og så det *nationale individs durée* i forsvaret af hjemmet, landet og kongen. (Schutz, 1973) Den enkelte kunne i praksis genkende sig i og orientere sig i forhold til skolekammeraten, soldaterkammeraten, sproget, kulturen, religionen, landet og historiefremstillingen, der på den måde blev til dybe sammenhængende værdier og normer, duré.

Soldatens personlige *duré* har hos Giddens et slægtskab med Forsvarets *longue durée*, således at der opstår bindinger i forhold til det, der diskursivt lader sig formulere og dermed også det, der lader sig forstå og ændre. Det betyder, at der i den enkelte soldats duré ligger værdier og normer, som soldaten kun delvis kan formulere med sin diskursive bevidsthed. Der er således en ureflekteret overensstemmelse og sammenhæng mellem soldatens praktiske bevidsthed og diskursive bevidsthed.

Denne sammenhæng mellem Forsvarets *longue durée* og soldatens individuelle *duré*, må nødvendigvis medføre en stor institutionel *inerti*. Udfoldelsen af denne inerti i form af symboler og rutiner (flag, medaljer, uniform, morgenappel, morgensang, briefinger, etc.) viser alle hen til den nationalstatslige historie, og er dermed med til at overtone nye opgave, som ville rumme en anden *duré* og have andre symboler.

Den orden, som i dag kommer til udtryk i Forsvarets sociale praksis, ser derfor ud til at rumme og fastholde historiske erfaringer og opfattelser fra etableringen og håndteringen af den problematiske sociale sammenhængskraft, der skulle 'binde' Forsvarets sociale handlinger og aktiviteter, så disse kunne målrettes, reproduceres og udvikles som sociale systemer på tværs af tid og rum.

Så på trods af demokratisering, nye opgaver, nye teknologier samt en historisk-kulturelt etableret selvkontrol, ser Forsvaret ud til i overvejende grad at fastholde traditionelt begrundede opgavedefinitioner, organisation- og ledelse, kommandoformer og redskaber, der fremmer *face-to-face* lederskab, eller med sergentens, løjtnantens og majorens samstemmende udtalelser: *"det er mig, der træffer beslutningerne"*. Magtens tale i en demokratisk opgave og i en internet-tid.

Officeren som vilje

Den organisatoriske opdeling i officerer som besidder al vilje og i konstabler, som så at sige udgør kroppe for denne vilje. I denne organisation og i det daglige lederskab af de forskellige kompagnier kommer en lang række værdier og normer til syne, som umiddelbart springer i øjnene: i form af adskillelsen både hvad angår magt og fysisk placering, den autoritære autoritet, uniformerne med gradsmarkeringerne, kommandoerne, mekaniseringen af kroppene, envejs-sproget, *magtens tale*. Som officererne selv siger: *"Det er ikke nogen diskussionsklub!!"* Denne opdeling resulterer i be-

stemte praksisformer som på den måde fastholder værdier, holdninger, regler, traditioner og symboler, som er ude af trit med den demokratiske udvikling i det øvrige samfund.

Officeren (som institution) har en interesse i (karriere) og ønsker en korrekt autoritær handling fra konstablernes side, at de overholder reglerne. Et centralt tema i organisationen er således officerens grad, som peger ind i et andet begreb: *karriere*. Denne karriere bliver forsøgt begrundet i dygtighed eller politisk udnævnelse. Begge disse diskurser forsøges indholdsudfyldt, f.eks. med regler, men efterlades dog åbne for yderligere indholdsudfyldning. En række handlinger beordres, instrueres og kontrolleres i en envejskommunikation. Dette peger på, at det centrale i mange situationer handler om styring af og kontrol med konstablernes handlinger, der skal være korrekte. Den megen kontrol og kommunikationsformen gør dog situationstilpasning og opgaveløsning meget vanskelig, tung og tidskrævende for dem, som skal løse opgaverne, hvilket paradoksalt nok ser ud til at udløse mere kontrol og beordring.

Officeren søger i sin praksis i organisationen dels at placere sig som ven, at opnå accept om sin person, og føle sig 'hjemme' blandt de øvrige officerer, som han deler grad med i Danmark. Dels søger han at afgrænse sin underafdeling i forhold til andre konkurrerende underafdelinger. Der ser ud til at herske et konkurrenceforhold mellem bataljonens underafdelinger. Måske et resultat af officerernes konkurrerende kamp om karriere. Officeren veksler konstant mellem ven (hverdag, fortrolighed) og officer (institution, beordring). Officeren søger gennem organisation og strukturer at opnå effektivitet, opgave og korrekthed. Officeren ser ud til i sine sondringer at rette ind efter noget, der ligner en autoritær orientering.

Envejskommunikationen mellem de to grupper peger på en organisation, som hviler på ulige magtrelationer. Hertil kommer, at en sådan handlingsstyrende kommunikation typisk medfører så fejlbehæftede handlinger, at mængden af kontrol øges sammen med mistillid. Men de konstante kontrol- og sikringsforanstaltninger peger desuden i retning af: sløring, kamp, sikring, styrke, sejr, der alle viser tilbage til opgaven: *krig*.

Konstablen som krop

Institutionens dominans over konstablen er markant – den finder sted gennem det konstante ophold i lejren, påbud om uniformering, der samtidig markerer institutionens tildeling af grad og funktion, adfærdsbegrænsende regler, hilsepligt, korrigerende handlinger fra officerer som søger afindividualisering: rettelse af åbne lynlåse, afklipning af hår, fjernelse af kropsudsmykning under henvisning til opgave, etc., underlæggelse af særlov, kommunikativ og meningsgivende isolation. Den eneste privathed der umiddelbart er at finde – er på toiletterne eller i sengen, men selv her følger uniformen eller beredskabet én.

Det fremgår af mine feltnoter, optagelser og interviews at konstablerne i hverdagen føler sig "presset" eller domineret af institutionen, de er blot "en brik i et spil som ikke går op", som én skrev på indersiden af en toiletdør. Jeg opfatter, ud fra det, jeg har set og oplevet, at dette fravær af mening resulterer i kulturelt underskud, der forskydes ind i fejllæring og forvrængning.

Ledelsesrelationen som lydighed

Organisationen og officererne ønsker, at konstablerne mekanisk, korrekt og lydigt ændrer ædfærd, når de får besked om det. Overalt er konstablerne inde i vagtrutiner, isoleret fra omverdenen af beskyttelsesvolde, frataget person og underlagt kommando. På den baggrund ser det ud til, at ledelse

er fraværende og at et karismatisk lederskab afkræver lydighed og mekanisk adfærd af konstabler og sergenter. Der medfører en række grundlæggende skred, som peger i retning af at organisationens fastholdelse af *rutiner*, *struktur* og udelukkelsen af *duré* bliver væsentlige faktorer for konstablen. Denne fastholdelse resulterer i et grundlæggende skred i tidsfornemmelsen, jeg-opfattelsen og motivation, som har indvirkning på konstablens orienterings- og handlingsevne. Dette leder i sidste ende konstablerne til en situation af meningsløshed og orienteringstab.

Denne opdeling i officerer, som besidder al vilje og i konstabler eller værnepligtige som så at sige udgør kroppe for denne vilje, ledte mine tanker i retning af Agnes Hellers teoretiske konstruktion i: *verden i sig*, *verden for sig* og *verden i og for sig* (Heller, 1985, 1999; Bech-Jørgensen, 1994, Ambrosius Madsen, 1995), der i min brug svarer til *hverdag* (konstabel, krop), *institution* (officer, vilje) og *mening* (modernisering, globalisering og sikkerhedspolitik).

Det er i hverdagens heterogenitet, at konstablen, sergenten eller officeren møder sine omgivelser og søger at løse Forsvarets opgaver. I mødet med opgaven (action) opstår således hos soldaten i nuet et møde med hensigt eller fremtid (project), og som hos Heller består af sfæren for sig. Konstablen og sergenten har dog ofte svært ved at genkende den konkrete opgave, de står overfor i de projekter, som Forsvaret har givet dem i form af symboler, våben, organisation og lederskab. Der opstår således hos soldaten et *kognitivt overskud*, som Forsvaret imidlertid vender til et *kulturelt underskud*, da konstablen organisatorisk, teknisk og i situationen hindres i *inventiv* og *intuitiv* tænkning og handling, som ellers ville være både problemløsende og meningsskabende.

Det er således i konstablernes og sergenternes møde de nye opgaver, at der kunne produceres kulturelt overskud, som Forsvaret i sin ledelse fagligt udviklende kunne overføre til sfæren for sig selv i meningsfulde verdensbilleder, og som det herefter kunne trække på i sin ledelse. Uden meningsfulde verdensbilleder vil Forsvarets sociale orden bryde sammen, da det er helt afhængigt af at kunne integrere verdensbilleder fra sfæren for sig selv. Hvis soldaternes kulturelle overskud absorberes af enten filosofi, kunst eller religion, så ville det fungere som legitimering eller som kritik og udvikling af Forsvarets indre orden (lederskab).

Forsvarets afvisning af hverdagslivet består således i, at det fortrænger og reducerer de meningsfulde verdensbilleder, som er forudsætningen for det sociale liv overhovedet. Når Forsvaret som samfundsskabt institutioner blokerer den menneskelige tilværelse for mening og betydning, så kan det skyldes institutionens ensidige fokusering på regelaspektet, management.

Meningsunderskud og fejllæring

Under mit ophold oplevede jeg i forlængelse af ovenstående, det udøvede lederskab og beslutninger som centreret og begrundet i en lille lukket gruppe, der således besad al magt, og hvis refleksioner man som udenforstående kun kunne gisne om, ikke kunne deltage i eller bidrage til. Jeg fik associationer til middelalderlige magtforhold *før* magtens deling, offentlighedens etablering og åbne demokratiske beslutningsprocesser.

I lejren herskede således en organisation, et lederskab og beslutninger, som viser tilbage og ud over demokratiet og demokratiske processer, og ind i før-demokratiske processer. Dette forhold er med til at hindre såvel individuel læring som organisatorisk læring i indre demokratiske processer og udviklinger, der ellers ville kunne sætte organisationens konstabler, sergenter og officerer i stand til at drage paralleller til det omkringliggende samfunds problemer med at håndtere samfundsmæssige konflikter på en demokratisk og parlamentarisk måde.

Udelukkelse af mening, kontrol og styring af hverdagen og dominans af science, regler og rutiner medfører således nødvendigvis bevidste såvel som ubevidste modstrategier både kollektivt og hos den enkelte soldat.

At autoritet bryder sammenhængen mellem værdi, mål og opgave og handling medfører orienteringstab og passivitet. Konstabel og sergent fratages på denne måde person, selvstændighed, refleksion, åbenhed i forhold til informationer og beslutninger, hvilket medfører at den enkelte konstabel og sergent opbygger et kulturelt underskud. Han kan således ikke frit og åbent koble fra mening til opgave, da han hindres heri af institutionen, Forsvaret.

Når presset bliver for stort eller meningen for fjern, etablerer konstablerne modstand eller forvrænget adfærd, f.eks. i form af den ekstreme udbredelse af porno. Hvad er da konstablernes hovedovervejelse i forbindelse med porno? Lige netop ingen, tror jeg! Her er der snarere tale om i modstand at give efter, give slip. Jeg læser denne pornofikersing som en reaktion på den voldsomme mekanisering, der reducerer mennesket til middel, og efterlader det uden mening i forhold til de handlingssekvenser, det indgår styret i.

Som konstabel kan man komme ud for situationer eller impulser der er uforenelige med og overskrider de *forståelsesmæssige* strukturer, som Forsvaret har givet soldaten, og som soldaten i øvrigt har som forforståelse af denne sammenhæng. I sådanne situationer skulle man foretage en akkommodation (Piaget, 1969), der kunne bringe de kognitive strukturer i overensstemmelse med virkeligheden. En Heller'sk beskrivelse af dette ville være, at der, hvor konstablen møder en situation, som han ikke kan iagttage meningsfuldt, forstå eller håndtere, med de begreber og de redskaber som Forsvaret udstyrer ham med, kommer han i kognitivt overskud. Konstablen erfarer noget nyt, får en mer-viden, som måske er større eller under alle omstændigheder anderledes end den, han havde før, og som i nogen grad tog udgangspunkt i Forsvarets definition af situationen. Dette kognitive overskud, skal så absorberes i meningsfulde verdensbilleder i sfæren for sig. Jeg så dog ingen fora for sådanne absorberinger, men oplevede gentagne gange, at briefinger af officererne blev brugt til at definere og afgrænse f.eks. en situation, og hvad 'vi' lærte af det.

Konstablens behov for at lære og ændre Forsvarets begreb, Forsvarets akkomodationer, kunne bestå i en udvidelse af begrebet, en assimilativ proces, eller den kunne bestå i en akkomodativ proces, hvor nye begreber, nye opfattelser integreres og forstås i opgaveløsningen. I stedet for læring og udvikling sker der en autoritær afvisning, eller at soldaten fordrejer impulserne så de passer til de militære strukturer, og dermed klares ved assimilative processer, der ikke kræver omstrukturering og derfor er mindre belastende end akkomodationer ville være for Forsvaret og for den enkelte sergent eller konstabel.

Når læreprocesser autoritært forskydes tilstrækkeligt, medfører det ikke kun nedsættelse af beslutnings- og handlingseffektivitet, men direkte fejllæring. Til denne fejllæring knytter sig stemninger og følelser af modstand, som på grund af hierarkiets autoritære ledelsesformer forskydes mod utilsigtede objekter, f.eks. lokalbefolkningen, hvorved der opstår racistiske opfattelser i organisationen, eller lokalbefolkningen kriminaliseres; eller i organisationen internt i form af porno, kønsdiskriminerende og kønskrænkende adfærd, vold, brok over udrustningen eller vandrehistorier.

Som det fremgår, bliver personellet, som mennesker ansat i Forsvaret bliver kaldt, på linie med materiel, rettet ind til højre. Dette har en dyb indvirkning på konstablernes og sergenternes definition

og forståelse af opgaverne. Deres analyser af konflikter, af lokalsamfundet, af dagligdagen får tilsvarende ydre udtryk. Iagttagelser bliver begrænset til ydre iagttagelser, som dernæst bliver læst og tolket ind i et enten kriminelt eller militært paradigme, så selv det at civile henter mælk let kan blive en fjendtlig eller kriminel handling.

8. REGISTRANT

Med godkendelsen af et phd-feltforskningsprojekt følger samtidig logisk, at en sådan godkendelse også omfatter adgang til feltdata, samt at der er givet forsknings-, teori- og metodefrihed. Uden disse giver et feltstudie ikke megen mening. Heller ikke i Forsvaret. Alligevel er et sådant udgangspunkt ikke så entydigt og uden problemer, som det umiddelbart kan lyde. Der er problemer i forbindelse med, hvad Forsvaret ved og forstår om feltstudiers metoder, og der er problemer i forhold til mit detaljerede kendskab til feltet, der så at sige 'trækker' mig hen til steder og ind i situationer, jeg ikke havde kunnet forudse, på forhånd kunnet få godkendelse til, endsige gennemskue hvilket sikkerhedsniveau situationen eller stedet ville have. Dette felt rummer mange pludselige scene- og hastighedsskift, som når lejren bliver angrebet, eller der lyder en alarm fra et OP. Sådanne situationer er ganske simpelt ikke mulige at forudsige og derfor heller ikke mulig at opnå tillid, gensidighed, accept før registrering, som ellers er en væsentlig forudsætning for megen feltforskning. Jeg måtte derfor improvisere min registrering og henvise til den overordnede godkendelse, og så *efterfølgende* søge at overholde en *etisk* linie, hvor der dog er flere forskellige etikker eller interesser at afveje, hvilket især er problematisk i et så lukket felt som dette.

Som ansat i Forsvaret skal man 'cleares' til et bestemt sikkerhedsniveau. Ved min ansættelse blev således også jeg godkendt til et sikkerhedsniveau, som kaldes fortroligt. Jeg har mig bekendt ikke deltaget i situationer eller operationer med højere sikkerhedsniveau end jeg er godkendt til i dette felt.

Alligevel oplevede jeg, at min adgang til data indenfor min sikkerhedsgodkendelse blev søgt hindret under henvisning til sikkerhedsniveau. En lang række iagttagelser gav mig imidlertid indtryk af, at der snarere var tale om udtryk for ubehag ved min deltagelse og et forsøg på at beskytte egen karriere. Min registrering blev sandsynligvis skrevet ind i at Forsvaret er et stærkt hierarkisk bedømmelsessystem. Samtidig oplevede jeg at papirer, som lå og flød, eller som blev hængt op på opslagstavler, var sikkerhedsgodkendt til niveauet: til tjenestebrug, og altså ikke burde ligge fremme. Når jeg gennemlæste disse papirer, var meddelelserne dog typisk uden sikkerhedsmæssigt indhold, men snarere 'uautoriserede' meddelelser, som var af social karakter. Jeg har også oplevet, at procedurer blev midlertidigt ændret umiddelbart før sikkerhedsinspektion af Forsvarets Efterretningstjeneste (FE). At papirer, skabe og nøgler i den forbindelse blev justeret op eller ned, så det gav mindre arbejde for det pågældende hold.

Denne brug af sikkerhedsniveauer bærer hele organisationen præg af. Der er således bygninger i lejren, som ikke er markerede på Olaf Rye lejrens velkomstskilts oversigt over lejren ved hovedindgangen, hvorved den pågældende 'hemmelige' bygning i særklasse bliver fremhævet... og der er områder, som der ikke er adgang til, o.s.v. Denne brug af sikkerhedsniveauer og hemmeligholdelse viser tilbage til kategorien 'krig', og ser ud til at fastholdes af FE i deres sikkerhedsinspektioner.

Dette påvirker dels bataljonens handlinger og dels 'tilnærmeligheden' og 'åbenheden' som den opleves af konfliktens parter, lokalbefolkningen. I et medierende og konfliktdæmpende arbejde er dette imidlertid uhensigtsmæssigt, da det er med til at skabe usikkerhed omkring hensigterne bag KFOR's handlinger. Dette aspekt påpeges da også i hærens feltreglement HRN 010-001, side 911 om fredsstøttende operationer, som jeg vil tillade mig at citere selvom det er påtegnet *til tjenestebrug*:

> *”**9.1.19.6. Gennemskuelighed**. Det er afgørende, at alle (konfliktens, CK) parter til stadighed er bekendt med den indsatte styrkes mandat, opgaver, hensigter og operationer. Parterne skal kende til styrkens kapacitet og vide, hvordan opgaverne bliver løst. Tilsvarende skal det være klart for parterne, med hvilke midler opgaverne kan løses, såfremt de modsætter sig dette. Herved hindres misforståelser, der kan bringe styrkens opgaveløsning og/eller dens troværdighed og respekt i fare.”*

Denne åbenhed indgår, som grundlæggende doktrin i Hærens Operative Kommando’s feltreglement, og som sigter på et laver niveau af mistænksomhed og et højere niveau af gennemskuelighed, ser således ud til at støde ind i krav og rutiner fra andre dele af Forsvaret (FE), gamle rutiner og forskellige former for statusmarkeringer. At adgangen til dette feltreglement begrænses til tjenestebrug undrer mig ligeledes. Det går jo stik mod afsnittets indhold.

Min iagttagelse er således at godkendelses- til sikkerhedsniveauerne nok indgår i et reelt sikkerhedsbehov som udspringer fra operationerne, men at det samtidig at det indgår i kampen om at indholdsudfylde feltet, så at det samtidig indgår i en selvbeskyttelse af egen status og karriere, at det tjener som macho ’kode’ og symbol på ’noget militært’ og at sikkerhedsbrugen samtidig indgår i en ikke-reflekteret rutinemæssig brug.

Denne forskellige og varierende brug af sikkerhedsniveauer gør det særdeles svært at bevæge sig i dette felt og svært at vide, hvilket sikkerhedstrin, man er på, og der opstod da også lokale ’kampe’ om at definere sikkerhedsniveauet i forbindelse med min tilstedeværelse. Kampe som viste hen til organisationens indre magtkampe og spændinger, og som således ikke havde specielt meget med min tilstedværelse eller registrering at gøre.

Stillet overfor disse problemer valgte jeg at tage følgende hensyn og etiske udgangspunkter:

- der *er* (var) et sikkerhedshensyn at tage, men det er, efter min bedømmelse langt lavere end organisationen opfatter det. Der er nu gået et antal år siden feltstudiet og organisationen er ændret på væsentlige punkter siden. Hverken personer eller operationer kan derfor siges at være udsat for risiko som følge af mit arbejde. Og mange af de detaljer, jeg analyserer, er ’almendannelse’ for meget store dele af den mandlige danske befolkning, der har været soldat; kaldetal f.eks. De er desuden påmalet køretøjerne med store selvlysende tal.
- Der er et privatheds- og karrierehensyn at tage til de personer, som jeg har levet sammen med i forholdsvis lang tid. Undervejs i et feltstudie opstår en fortrolighed omkring min deltagelse. Jeg søger at tage dette hensyn gennem en anonymisering. Det vil dog med en vis indsats være muligt, at tælle sig frem til holdnummer og dermed personer. Jeg skal kraftigt anmode om, at man i Forsvaret undlader at gøre dette.

Disse hensyn skal jeg så veje op mod et udviklingsmæssigt perspektiv for Forsvaret og et etisk og demokratisk udgangspunkt:

- hvad det udviklingsmæssige perspektiv angår, så er det min personlige hensigt at bidrage til en øget sikring og effektivitet af Forsvarets deltagelse i FN’s fredsstøttende operationer. En bedre forståelse af den udøvede ledelse- og organisation, og en bedre forståelse af den konflikthåndtering, som den praktiseres i de fredsstøttende operationer, udgør grundlaget for en udvikling af bedre operationer og bedre (fredeligere) resultater. Et arbejde, hvis hensigt er færre dræbte og sårede soldater og lokalbefolkning og bedre konflikthåndtering.

- Endelig er der et hensyn til offentligheden, den politiske proces og Folketingets styringsgrundlag i deres vurderinger af, *hvad* de beslutter at indsætte, og hvordan denne indsættelse *virker*. Her oplever jeg en dyb diskrepans mellem, hvad Folketing og regering *tror* de indsætter, og hvad der *faktisk* indsættes - eller sagt anderledes: en diskrepans mellem ideologi og praksis. Det er mit håb at bidrage til et bedre beslutningsgrundlag med dette arbejde.

Der er således dele af det materiale, jeg har, der er klassifiseret eller personligt, og som af samme grund ikke vil blive udleveret, hverken til Forsvaret eller til offentligheden. Hele registranten har dog været forelagt bedømmelsesudvalget.

Hvad angår denne fremstilling af mit registreringsarbejde og materiale, så følger her en kvalitativ gennemgang:

Feltnoter
Jeg bar på mig konstant en ”kineserbog”, som jeg brugte til at nedskrive ’rene’ iagttagelser, situationer, ytringer, beskrivelser af materiel, rum, etc. Da jeg i udvalgte situationer kunne aktivere min MiniDisk for på den måde få den mest mulig korrekte registrering af sprog med, ændrede mine noter sig mere i retning af at lægge hovedvægt på ’synlig’ registrering af stemning, ansigtsudtryk, omgivelser, symboler, sceneskift, pauser og accelerationer i ’scener’. Det blev gennem hele feltforløbet til 4 feltnotebøger. Disse feltnoter blev, når det var belejligt suppleret og udbygget af skrivning på en medbragt bærbar PC. Jeg kunne således skrive temmelig detaljerede iagttagelser mens hukommelsen stadig var ’varm’.

Feltdagbog, personlig og analytisk
Det var på metodekurser blevet anbefalet ikke at sammenblande analytiske refleksioner med feltnoterne af flere grunde (f.eks. at holde koder og kategorier mest muligt åbne), hvilket viste sig at være svært, da ’mediet’ for registranten jo er en person, mig. Jeg bar derfor samtidig på mig en ’personlig dagbog’, der så at sige tjente som ’samtalepartner’, når jeg havde brug for det - og det hvade jeg ofte. Det blev dog ved 1 bog gennem hele forløbet.

MiniDisk
Mit feltstudie kan hovedsagelig inddeles i fire perioder: 1 pilotstudie og 3 hovedstudieture. Og jeg har således optagelser fra mange forskellige hverdagssituationer fra disse 4 perioder:

1. *Pilotstudiet KFOR.*
2. *Kort efteruddannelse af civilt ansatte i Forsvaret i Vordingborg.*
3. *Missionsorienteret uddannelse i Oksbøl.*
4. *KFOR tur 1 - 40 MD*
5. *KFOR tur 2 - 40 MD*
6. *KFOR tur 3 - 21 MD*

I alt: 91 dage på i alt 101 MiniDisk’s. Hver disk kan rumme 2,5 timers registrering. Hver disk kan inddeles i forskellige segmenter, som kan flyttes og slettes individuelt, til forskel fra båndkasetter. En optagelse kunne f.eks. finde sted således: jeg tager MiniDisken frem, åbner den, lægger en diskette i, stikker mikrofon i, starter den - den larmer! Hvorefter jeg lægger den på et passende sted i lokalet, hvor den så ligger og snurrer; eller under morgenappel, hvor jeg starter den op tilsvarende, men stikker den i lommen efterfølgende, typisk på grund af regn. Jeg søgte som sagt at følge hver

position en uge. Det var planen, men flere dramatiske og uventede begivenheder satte flere gange mine planer ud af spil, som dette felt jo gør, og jeg måtte derfor konstant improvisere. En dag kunne således resultere i 7-12 optagesegmenter, og en anden kunne resultere i en sammenhængende optagelse, f.eks. et interview, som tit tog op mod 1½-2 timer. Med lidt hovedregning giver det samlet 250 timers materiale i et utal situationer. Jeg har gennemarbejdet alle segmenterne, dvs. datosat og navngivet dem (det kan man på MiniDisk's), så jeg kan finde begivenhederne i mit arbejde. Datoerne på disse filer ville ophæve min bestræbelse på anonymisering, og de navne jeg har givet optagelserne, giver kun mig mening. Det giver derfor ikke mening, blot at liste disse op med tider, sted og navn.

Løbende under feltstudiet og efterfølgende har jeg så gentagne gange lyttet til filerne. Og har på den baggrund transscriberet udvalgte segmenter. Jeg valgte at transscribere på baggrund af positionens funktioner og de 'hovedtemaer' jeg mærkede, hørte eller så. Der er således transscriptioner fra hver tur fra lejrens rutiner, f.eks. 'morgenappel' eller 'carsearch' for at registrere om disse ændrede sig over et samlet forløb. Og så er der de 'tematiske' ændringer fra ophold til ophold, som jeg hver gang registrerede umiddelbart efter min ankomst. De 3 ture er således forskellige mht. de 'hovedtemaer', der viste sig. Jeg har f.eks. derfor på tur 1 temaet porno med, som ikke er med på tur 2, o.s.v.

De transscriberede funktioner, rutiner og temaer for tur 1 ser derfor således ud:

- *Morgenappeller*
- *Interviews*
- *Kantinesamtaler*
- *Tilfældige samtaler*
- *Ophold på Delta 2.6 - OP/CD, Carsearch*
- *Patrulje*
- *Escorte*
- *MCP*
- *Indsættelse i Zubin Potok*
- *Fab-liv og samtaler - porno*
- *UNMIK-fængsel*

Afhandlingen baserer sig således på et registreret materiale fra tur 1 med en varighed af ca. 40 timer, hvor de vigtigste registreringer er blevet transscriberet i deres helhed, mens andre situationer kun er blevet delvist transscriberet. Det bliver til et samlet skriftligt transscriptionsmateriale på ca. 215 sider.

Fotos og internet

Jeg tog billeder under alle 4 ophold. I alt 9 film med 36 fotos. Jeg fokuserede i min brug af fotos på lejrens indretning, materiel, udsmykning og symboler og ikke på situationer og handlinger. Jeg tog således billeder af f.eks. indersiden af WC døre, indsatsmarkeringer på Pirahnaer, messe-udsmykning, etc.

Hvad handlingsbetonede fotos angår, så havde jeg rig adgang til disse fra internettet, da hvert hold og enkeltpersoner har fået for vane at lave en hjemmeside, hvor de lægger deres egne fotos ud. Her er således taget billeder uden at det er 'den mærkelige' sociolog, som pludselig hiver kameraet

frem. Jeg har dog haft kameraet fremme, når situationen var til det, f.eks. når andre soldater tog billeder af noget som f.eks. en medaljeoverrækkelse. Typisk kunne jeg så vende kameraet den anden vej og få mere eller andet med, end ceremonien.

Etnografika - feltets egne skriftlige ytringer

Dokumenter lige fra UNR 1244, operationsdirektiv, organisationsplan, soldaterkortet med 'Rules of Engagement', sprog- eller oversættelseskort over spredte danske og udenlandske militære tidsskrifter som f.eks. KFOR Kronicle eller Hærnyt til soldaternes opslag, wc-graffitti, tilfældige huskesedler og afsluttende blå bog har jeg skrabet til mig, sorteret og analyseret med som baggrundsanalyse.

9. LITTERATUR

A

Abrahamsson, Bengt (1971): *Military Professionalization and Political Power*. Beverly Hills: Sage.
Abrahamsson, Bengt (1975) *Organisationsteori. Om byråkrati, administration och självstyre.* AWE/GEBERS. Stockholm.
Abrahamsson, Bengt (1992) *Varför finns organisationer? Kollektiv handling, yttre krafter och inre logik.* Studentlitteratur. Lund.
Abrahamsson, Bengt og Jon Aarum Andersen (1996) *Organisation - att beskriva och förstå organisationer.* Liber - Hermods. Malmö.
Abrahamsson, Bengt (1993) *The Logic of Organization.* Sage Publications. London.
Agersnap, Torben (1963) *Arbejdslivets sociologi.* Munkgaards Forlag. København.
Ahrenkiel, Annegrethe (2002) *Kontrol og dynamik inpædagogiske processer.* Ph.D. afhandling. Roskilde Universitet.
Althusser, Louis (1971/2001) *Lenin and Philosophy and other essays.* Monthly Review Press. New York.
Amit, Vered (Ed.) (2000) *Constructing the Field. Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World.* Routledge. New York.
Andersson, Lars (2001) *Militärt ledarskap när det gäller. Svensk militärt ledarskap med fredsfrämjandeinsatser i fokus.* HLS Förlag. Stockholm.
Arendt, Hannah (1951) *Det totale herredømme.* Forlaget Notabene. Vojens.
Ariès, Philippe (1982) *Barndommens historie.* Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. Odense.
Aristoteles (1946/1999) *Statslære.* Samlerens Bogklub. København.
Aristoteles (1951/1999) *Forelæsning over fysik.* Samlerens Bogklub. København.
Aristoteles (2000) *Etikken.* Det lille Forlag. Frederiksberg.

B

Bakka, Jørgen Frode og Egil Fivelstad (1986) *Organisationsteori. Struktur, kultur, processer.* Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. Viborg.
Barnard, Alan (2000) *History and theory in Anthropology.* Cambridge University Press. Cambridge.
Bateson, Gregory (1972) *Steps to an Ecology of Mind*, Chandler Publ., San Francisco, California.
Bauman, Zygmunt (1989) *Modernitet og holocaust.* Hans Reitzels Forlag. København.
Bauman, Zygmunt (2002) *Interview: Planeten er fyldt op.* I Weekendavisen, 22. - 28. november 2002.
Baumann, Tage (2002) *Kriger i åbent landskab. Krigens anarki, soldatens dilemma og politikkens svigt.* Fremad. Århus.
Beck, U (1997): *Risikosamfundet - på vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzels forlag.
Bech-Jørgensen, Birte (1994) *Når hver dag bliver til hverdag.* Akademisk Forlag. København.
Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (1966) *Den samfundsskabte virkelighed*. Lindhardt og Ringhof
Berkeley, George (2000) *Principperne for den menneskelige erkendelse.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Bhaskar, Roy (1979) *The Possibility of Naturalism. A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences.* Routledge. London.
Bibelselskab, Det Danske, (1992) *Bibelen.* Viborg.
Biermann, W. & Vadset, M. (1998) *UN peacekeeping in trouble: Lessons learned from the former Yugoslavia,* Aldershot, Ashgate Publishing Company.

Bjerg, Hans Chr. (1991) *"Til Fædrelandets Forsvar"*. Værnepligtsstyrelsen.
Bjerg, Hans Chr. (1999) *Se Lige ud! Værnepligten til debat.* Folk & Forsvar.
Boel, Erik (1988) *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945 - 88.* Akademisk Forlag. Viborg.
Bohm, David (1986) *Helhed og den indfoldede orden.* Forlaget Ask. Odense.
Borre, Ole (1980) *Oprørsteorier.* Berlingske Leksikon Forlag. København.
Boucher, David og Paul Kelly (1994) *The Social Contract. From Hobbes to Rawls.* Routledge. London.
Bourdieu, Pierre og Loïc J. D. Wacquant (1992) *Refleksiv sociologi - mål og midler.* Hans Reitzels Forlag. Gylling.
Bourdieu, Pierre (1979/1995) *Distinktionen. En sociologisk kritik af dømmekraften.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Bourdieu, P. (1997): *Af praktiske grunde – omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag.
Bourdieu, Pierre (2001) *Modild.* Hans Reitzels Forlag. Gylling.
Borgnakke, Karen (1996) *Procesanalytisk teori og metode, Bind 1*. Thesis, Danmarks Universitetsforlag.
Borgnakke, Karen (1996) *Procesanalytisk teori og metode, Bind 2*. Thesis, Danmarks Universitetsforlag.
Branner, Hans (1991) *Det ny Europa - international politik i forandring.* Samfundsfagnyt. Viborg.
Braverman, H. (1978) *Arbejde og monopolkapital*, Viborg.
Bredsdorff, Nils (2001) *Diskursanalyser og diskursteorier - nogle overvejelser over diskursbegrebet.* Roskilde Universitetsbibliotek. Roskilde.
Brodersen, Ulla (1992) *Men vi har et godt kammeratskab - en bog om værnepligt.* CDR Forlag. Århus.
Buck, James H. og Lawrence J. Kobb (Ed.) (1981) *Military Leadership*, Sage Publ. Beverly Hills & London.
Buzan, Barry og Gerald Segal (1998) *Anticipating the Future. Twenty Millennia of Human Progress.* Simon & Schuster. London.
Bykilde, Gritt (2000) *Når unge udfordrer demokratiet - dokumentation og debat.* Roskilde Universitets Forlag. Roskilde.
Bærentsen, Klaus, Vagn Rabøl Hansen og Jesper Brohm (1985) *Bevar livet - et oplæg til debat.* Forlaget Tiden. København.

C
Capra, Fritjof (1975) *Fysikkens Tao*. Borgen. København.
Capra, Fritjof (1982) *The Turning Point. Science, Society and the Rising Culture.* Fontana. Suffolk.
Carlsen, Jørgen, et. Al. (red.) (1980) *Kapitalisme, behov og civilisation.* Modtryk. Århus
Christensen, Johnny (1963) *Aristoteles.* Munksgaards Forlag. København.
CIA (2000) *Long Term Global Demogrephic Trends.* CIA.
Clandinin, D. J. & Connelly, F. M. (1999) Narrative Inquiry - *Experience and story in Qualitative Research*, San Francisco, Jossey-Bass Publishers
Clausen, Claus (1981) *Barndommens historien. En antologi.* Tiderne Skifter. Viborg.
Clemmesen, M. (1986): *Værnskulturerne og Forsvarspolitikken*. Århus: Politica.
Collins, Randall (1986/2000) *Max Weber. Personen og forfatterskabet.* Hans Reitzels Forlag. Gylling.
Corvisier, A. (1979): *Armies and Societies in Europe 1494-1789*. Paris: Collection SUP, L'historien

D
Danielsson, Erna (2002) *Är delaktighet möjlig i en byråkrati? En fallstudie inom Försvarsmakten av det arbete som föregick försvarsbeslut -96.* Umeå Universitet. Umeå.
Derridar, Jacques, (1974) *On Grammatology,* Baltimore: Hopkins University Press
Descartes, René (1996) *Om metoden.* Gyldendal. Haslev.
Devereux, George (1967) *From Anxiety to method in the behavioral sciences.* Mouton & Co.
Durant, Will (1973) *Store tænkere.* Jespersen og Pios Forlag. København.
Durkheim, Émile (1895/2000) *Den sociologiske metodes regler.* Hans Reitzel. Gylling.
Durkheim, Émile (1902/1930/2000) *Om den sociale arbejdsdeling.* Hans Reitzels Forlag. Viborg.
Duverger, Maurice (1973) *Janus. Vestens politiske og økonomiske udvikling.* Nyt Nordisk Forlag Arnold Buck. København.

E
Ehnmark, Anders (1986) *Magtens hemmeligheder. Et essay om Machiavelli.* Samleren. Viborg.
Elias, N. (1976): *Über den Prozess der Zivilisation*. Frankfurt A. M: Suhrkamp.
Elsässer, G. (1987): *Försvarsvilja och framtidstro*. Lund: Studentlitteratur.

F
Fairclough, Norman (1989) *Language and power,* London: Longman
Fairclough, Norman (1995) *Critical discourse analysis: the critical study of Language,* London: Longman
Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change,* Cambridge: Polity Press
FCLPUB *Nr. 72* (1977), *80* (1979), *87* (1980), *99* (1983), *108* (1985), *113* (1987), *129* (1991), *130* (1992), *126* (1994), *142* (1996). København: Forsvarets Center for Lederskab.
Feyerabend, Paul (1975) *Ned med metodologin!* Zenit, Rabén & Sjögren. Stockholm.
Fichte, J. G. (1797/2001) *Forsøg på en ny fremstilling af videnskabslæren.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Fisher, Roger og William Ury (1981) *Få "ja" når du forhandler - uden at give efter.* Borgen. København.
Forsvarets Værnepligts- og Rekrutteringstjeneste (2001) *Den Danske Internationale Brigade.* Forsvarskommandoen. Vedbæk.
Forsvarskommandoen (1981) *Ledelsesprincipper for forsvaret. Direktiv med kommentarer. Virkelighed. Filosofi, Etik.* FKOBUBL PP.180-4. Skovlunde.
Forsvarskommandoen (1987) *Grundbog for menige.* Graf Prod. ApS. København.
Forsvarskommandoen (1998) *Totalforsvar i Danmark.* Forsvarskommandoen. Hvidovre.
Forsvarskommandoen (1998) *Ledelse og uddannelse. Grundbog.* FKOPUB PS. 180-3. Gullanders Bogtrykkeri.
Forsvarskommandoen (2000) *Undervisning i praksis.* FKOPUB PS. 180-6. Herrmann og Fischer.
Forsvarskommandoens Presse og Informationssektion (1999, 2001) *Dansk Forsvar & Kosovokonflikten.* Forsvarskommandoen. Herman og Fischer.
Forsvarskommandoens Presse og Informationssektion (2001) *Værnskontakt.* Nr. 3. Vedbæk.
Forsvarskommandoen (2002) *Forsvarets personelpolitik.* Schweitzer a/s.
Forsvarskommissionen af 1997 (1998) *Fremtidens Forsvar.* København.
Foss, Otto og Per Kraarup (1969) *Platons skrifter.* C. A. Reitzels Forlag. København.
Foucault, Michel (1966/2002) *Ordene og tingene.* Gyldendal. Viborg.
Foucault, M. (1977): *Overvågning og straf. Det moderne fængselsvæsens historie*. København: Rhodos.
Foucault, M. (1994): *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*. Frederiksberg: Det lille forlag.

Forsvarskommissionen af 1997 (1998): *Fremtidens forsvar*. København: Dansk Erhvervstryk.
France, John (1999) *Western Warfare in the Age of the Crusades 1000 - 1300.* Cornell University Press. New York.
Fredriksson, Gunnar (1994) *Wittgenstein.* Munksgaard. Viborg.
Fromm, Erich (1941) *Flugten fra friheden. Frihed - en grund til angst. Hvorfor?* Hans Reitzel. København.
Fromm, Erich (1953/1982) *Det sunde samfund.* Hans Reitzel. København.
Fromm, Erich (1956) *Kunsten at elske.* Hans Reitzel. København.
Fromm, Erich (1976) *Den destruktiva människan. En psykologisk analys av liv på avvägar.* Natur och Kultur. Stockholm.
Fromm, Erich (1976/1982) *At have eller at være.* Hans Reitzels Forlag. Viborg.
Fromm, Erich (1979) *Freuds teorier. Deres storhed og begrænsning.* Hans Reitzel. København.

G
Galtung, J. (1974): *Fred, vold og imperialisme*. Askim: Chr. Ejlers.
Gebauer, G. & C. Wulf: (2000): *Kroppens sprog. Spil, ritualer, gestik.* København: Gyldendal uddannelse
Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
Giddens, A. (1985): *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
Giddens, A. (1994): *Modernitetens konsekvenser*. Gylling: Hans Reitzel.
Glaser, B. G. og Strauss, A. (1967) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for qualitative research*, Aldine de Gruyter
Glaser, Barney G. (1992) *Emergence vs. Forcing. Basics of Grounded Theory Analysis.* Sociology Press
Glaser, Barney G. (Ed.) (1994) *More Grounded Theory. Methodology: A Reader.* Sociology Press.
Glaser, Barney G. (1998) *Doing Grounded Theory. Issues and Discussions.* Sociology Press.
Goffman, Erwin (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*, Garden City, New York, Doubleday.
Goffman, Erwing (1963) *Behaviour in Public Places, Notes on the Organization of Gatherings*, New York: Free Press.
Goldschmidt, Verner (1974) *Konflikt uden vold.* Gyldendal. Haslev.
Grof, Stanislav (1983) *Den indre rejse. Oplevelser hinsides hjernen.* Borgen. Gylling.
Grof, Stanislav (1997) *Den kosmiske leg. Udforskningen af den menneskelige bevidstheds grænser.* Borgen. Gylling.
Gulddal, Jesper og Martin Møller (red.) (1999) *Hermeneutik. En antologi om forståelse.* Gyldendal. Haslev.

H
Habermas, Jürgen (1962/1971) *Borgerlig offentlighed.* Gyldendal. Oslo.
Habermas, J. (1970) *Samhällsvetenskapernas logik*, Uddevalla, Bokförlaget Daidalos
Habermas, Jürgen (1981) *Teorier om sprog og samfund.* Gyldendal. Ålborg.
Habermas, Jürgen (1981) *The Theory of Communicative Action, Vol. 1. Reason and the Rationalization of Society.* Polity Press.
Habermas, Jürgen (1983/1998) *Diskursetik. Notitser til et begrundelsesprogram.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Habermas, Jürgen (1996) *Teorien om den kommunikative handlen.* Aalborg Universitetsforlag.
Habermas, Jürgen (2001) *Politisk filosofi. Udvalgte tekster.* Gyldendal. Haslev.

Habermas, Jürgen (2001) *The Postnational Constellation. Pollitical Essays.* Polity Press. Cambridge.
Hall, J.A. og G. Ikenberry (1989): *The State*. Bristol: Open University Press.
Hamle, C. E. (1966) *Idéhistorie 1.* Gyldendal. København.
Hamle, C. E. (1966) *Idéhistorie 2.* Gyldendal. København.
Hammersley, Martyn og Paul Atkinson (1987) *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*, Oslo Gyldendal Norsk Forlag.
Hammersley, Martyn (1995) *The politics of social research*, London Sage.
Hammersley, Martyn og Paul Atkinson (1995) *Ethnography principles in practice*, London Routledge.
Harste, G. (1997): *Modernitet og organisation*. København: Politisk Revy.
Hartnack, Justus (1964) *Den ydre verdens eksistens.* Munksgaards Forlag. København.
Hartnack, Justus (1979) *Fra Kant til Hegel. En nyfortolkning.* Berlingske Forlag. København.
Hartnack, Justus (red.) og Johannes Sløk (1991) *Kant.* Munksgaard. København.
Hartnack, Justus (1994) *Indførelse i filosofien - en grundbog.* C. A. Reitzel. Viborg.
Hartnack, Justus (1996) *Strejftog i Filosofien.* C. A. Reitzels Forlag. Viborg.
Hastrup, Kirsten (1992) *Det antropologiske projekt - om forbløffelse.* Gyldendal. Haslev.
Hastrup, Kirsten (1999) *Viljen til viden. En humanistisk grundbog.* Gyldendal. Haslev.
Hegel, G. W. F. (1807/1977) *Phenomenology of Spirit.* Oxford University Press. Oxford.
Hegel, G. W. F. (1991) *Elements of the Philosophy of Right.* Cambridge University Press. Cambridge.
Hegel, G. W. F. (1899/1956) *The Philosophy of History.* Dover Publ. Inc. New York.
Heidegger, Martin (1926/1962) *Beimg and time.* Blackwell. Oxford.
Heisenberg, Werner (1969) *Del og helhed.* Thanning og Appel. København.
Heller, A. (1999) *A Theory of Modernity*, Malden, Blackwell
Hess, Bodil og Erik Olesen (1981) *Kultur og samfundskritik. En Fromm-antologi.* Hans Reitzel. København.
Hindess, Barry (1977) *Philosophy and Methodology in the Social Sciences.* The Harvester Press. Sussex.
Hjort, Katrin, (1997) *Diskurs, analyser af tekst og kontekst*, Samfundslitteratur. Gylling.
Hobbes, Thomas (1994) *Leviathan.* Everyman. Vermont.
Horkheimer, Max og Theodor W. Adorno (1944/1993) *Oplysningens dialektik. Filosofiske fragmenter.* Gyldendal. Haslev.
Howarth, David, Aletta J. Norval og Yannis Stavrakakis (2000) *Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change.* Manchester University Press. Manchester.
Hume, David (1779/1996) *Dialoger om den naturlige religion.* Samlerens bogklub. Haslev.
Hume, David (1993) *Etiske skrifter.* Pax Forlag a/s. Valdres trykkeri.
Hume, David (1882/1964/2000) *Politik og æstetik.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Hunt, Edwin S. og James M. Murray (1999) *A History of Business in Medieval Europe 1200 - 1550.* Cambridge University Press. Cambridge.
Huntington, S.P. (1957/1985): *The Soldier and the State - The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. New York: Vintage Press
Husserl, Edmund, (1927) *The Idea of Phenomenology.* Kluwer Academic Publichers.
Hærens Operative Kommando (2000) *Feltreglement I.* Hærens Reglementsforvaltning.
Hærens Operative Kommando (1999) *Hærnyt*, nr. 4. Hærens Operative Kommando.

I
Illeris, Knud, Elo Nielsen og Birgitte Simonsen (1982) *Ungdomspsykologi. Samfundssituation, handlemønstre, bevidsthedsformer.* Unge Pædagoger. Viborg.
Illeris, K. (1999): *Læring - aktuel læringsteori i spændingsfeltet mellem Piaget, Freud og Marx,* Roskilde Universitetsforlag.
Israel, Joachim (1980) *Erkendelse, sprog og sociale relationer. Om relationistisk socialpsykologi.* Munksgaard. Århus.

J
Jacobsen, B. (1988): *Krigen, freden og danskerne. En undersøgelse af voksne danskeres opfattelse af in-ternationale forhold*. København: Chr. Ejlers' Forlag.
Janowitz, M. (1971): *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. New York: Free Press.
Jung, Dietrich og Stefano Guzzini, (2002) *Copenhagen Peace Research: Conceptual Innovations and Contemporary Security Analysis.* Routledge. London.
Junge-Jensen, Finn (1979) *Introduktion til organisationsteori.* Samfundslitteratur. Gylling.
Jørgensen, Aage (1995) *Metode.* Tidsskriftet Antropologi. København.
Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999) *Diskursanalyse som teori og metode,* Gylling, Samfundslitteratur

K
Kant, Immanuel (1923/2000) *Om pædagogik.* Samlerens Bogklub. Gylling.
Kaspersen, L. B. (1993) *Forholdet mellem filosofi og sociologi i Anthony Giddens' strukturationsteori,* Tidsskriftet Grus 36
Kaspersen, L. B. (1993) *Strukturationsteori og empirisme,* Tidsskriftet Grus 40
Kaspersen, Lars Bo (1994) *Samfunds- og statsbegrebet i sociologien.* Dansk Sociologi nr. 1/5 årg.
Kaspersen, Lars Bo (1995) *Anthony Giddens. En introduktion til en samfundsteoretiker.* Hans Reitzels Forlag. København.
Kaspersen, Lars Bo og Andersen Heine (1996 og 2000) *Klassisk og moderne samfundsteori,* Hans Reitzel, Viborg.
Kedourie, Elie (1960) *Nationalism.*
Keldorff, S. (1989): *Holdninger til kaprustning. Bekymring for atomkrig*. Gistrup: Edupax.
Kirkeby, Ole Fogh (1998) *Ledelsesfilosofi. Et radikalt normativt perspektiv.* Samfundslitteratur. Gylling.
Klausen, Kurt Klaudi (1988) *Konflikter, kollektive aktioner og protestbevægelser i Danmark.* Samfundsfagnyt. Silkeborg.
Klein, Barbro og Billy Ehn (1994) *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet.* Media-Print. Uddevalla.
Kneer, Georg og Armin Nessehi (1997) *Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer,* Hans Reitzel, København.
Kuhn, Thomas S. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions.* The University of Chicago Press.

L
Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (1985) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics.* Verso. London.
Larsen, Ø. (1996): *Forvaltning, etik og demokrati*. Gylling: Hans Reitzels Forlag.
Lennéer-Axelson, Barbro og Ingela Thylefors (1998) *Om konflikter - hjemme og på arbejdet.* Hans Reitzels Forlag. Gylling

Lincoln, Yvonne S og N. K. Denlin (1998) *The Landscape of Qualitative Research.* Sage.
Locke, John (1690/1704/1996) *Anden afhandling om styreformen. Et essay om borgerstyrets sande oprindelse, rækkevidde og formål.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Loftager, J. (1993) *Giddens og samfundsvidenskaben,* Tidsskriftet Grus 37
Luhmann, Niklas (1997) *Iagttagelse og paradoks.* Gyldendal.
Luhman, Niklas (2000) *Sociale systemer,* København: Hans Reitzels Forlag
Lund, Erik, Mogens Phil og Johannes Sløk (1962) *De europæiske idéers historie.* Gyldendal. Haslev.
Lübke, Poul (red.) (1983) *Politikens filosofi leksikon.* Politikens Forlag. København.
Løgstrup, K. E. (1970/1996) *Kants kritik af erkendelsen og refleksionen.* Gyldendal. Haslev.

M
Machiavelli, Niccolò (1512/1994) *Fyrsten.* Borgen. Holstebro.
Madsen, Finn (1986) *Sikkerhedspolitik i 80´erne. Danmarks alternativer i internationalt perspektiv.* Systime. Herning.
Madsen, Finn (1986) *Tekster til - Sikkerhedspolitik i 80´erne.* Systime. Herning.
Madsen, K. B. (1980) *Sammenlignende videnskabsteori for psykologer og pædagoger*. Lærerforeningernes Materieludvalg. Ringsted.
Madsen, U. Ambrosius (1994) *Hverdagsliv og læring i efterskolen, PhD afhandling,* København, Dansk Systemtryk
Madsen, Ulla Ambrosius (1995) *Hverdagsliv og læring i efterskolen.* Foreningen af Frie Ungdoms- og Efterskoler. Odense.
Mann, M. (1986): *The Sources of Social Power, vol. I. A history of power from the beginning to a.d. 1760*. Cambridge University Press.
Mann, M. (1993): *The Sources of Social Power, vol. II. The Rise of Classes and Nation-states, 1760-1914*. Cambridge University Press.
Merleau-Ponty, Maurice (1945/1994) *Kroppens fænomenologi.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Merlau-Ponty, Maurice (1945/1999) *Om sprogets fænomenologi.* Gyldendal. København.
More, Thomas (1993) *Utopia.* Hans Reitzel. Gylling.

N
NIC (2000) *Global Trends.* National Intelligence Council. USA.
Nielsen, Erik W. (1959) *De store verdensreligioner.* Fremad. København.
Nielsen, J. (1971): *Demokratiet og krigen*. Gentofte: Wøldike.
Nielsen, Sivert, F. (1996) *Nærmere kommer du ikke - håndbok i antropologisk feltarbeid,* Bergen-Sandviken, Fagbokbolaket.
Nordstrom, C. & Robben A. C. G. M. (1995) *Fieldwork under Fire. Contemporary Studies of Violence and Survival,* London, University of California Press
Nørager, Tor (1985) *System og livsverden. Habermas' konstruktion af det moderne.* Forlaget ANIS. Frederiksberg.

O
Olsén, Peter (1981) *Historie og psykologi.* Dansk Psykologisk Forlag. København.
Ongstad, S. (1999) *Vad är positioneringsanalys? Självpositionering i en (post)modern skola som eksempel,* Red: Säfström, C. A. & Östman, L, Stockholm, Studentlitteratur
Outhwaite, William (1994/1997) *Habermas - en kritisk introduktion.* Hans Reitzels Forlag. Gylling.

P
Parsons, Talcott (1954) *Essays in Sociological Theory.* The Free Press.
Pedersen, Olaf og Helge Kragh (2000) *Fra Kaos til Kosmos. Verdensbilledets historie gennem 3000 år*. Gyldendal. København.
Petersen, N. (1980): *Forsvaret i den politiske beslutningsproces*. København: Forsvarets langtidsplanlægningsserie, Forsvarsministeriet.
Philippe, A. (1982): *Barndommens historie*. Odense: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
Piaget, Jean (1969) *Barnets psykiske udvikling*, København: Reitzel
Platon, (1999) *Staten.* Museum Tusculanums Forlag. København.
Pullich, Frits (1963) *Religionshistorie.* Branner og Korch. København.

R
Rapoport, A. (1968): *Carl von Clausewitz. On War*. Middlesex: Penguin Books.
Rasborg, Klaus (1996) *Det sociologiske paradigme.* Forlaget Sociologi. København.
Rasmussen, Jens (1996) *Socialisering og læring i det refleksivt moderne.* Unge pædagoger, København.
Ravn, Thomas Bloch (red.) (1984) *Staten og civilisationen. Mentalitetshistoriske essays om Danmark i 1700-tallet.* Forlaget Modtryk. Århus.
Redding, Gordon (1994) *Comparative Management Theory: Jungle, Zoo or Fossil Bed?* (pp. 196-232) Organization Studies 15/3 323-359.
Richter, Horst Eberhard (1979) *Gudskomplekset*. Thermidor.
Ringer, Fritz (2000) *Max Weber's Methology: The Unification of the Cultural and Social Sciences.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
Roslyng-Jensen, P. (1980): *Værnenes politik - politikernes værn*. København: Gyldendal.
Russell, Bertrand (1953) *Vestens filosofi.* Munksgaard. Viborg.

S
Schmitt, Carl (2002) *Det politiskes begreb.* Gyldendal. Gylling.
Schultz, Majken (1999) *Kultur i organisationer -funktion eller symbol*, Skriftrække Handelshøjskolen i København, nr.15. Handelshøjskolens Forlag.
Schutz, Alfred og Thomas Luckmann (1973) *The Structures of the Life World, Vol. 1.* Northwestern University Press.
Schutz, Alfred & Thomas Luckmann (1983) *The Structures of the Life World, Vol. II.* Northwestern University Press.
Senghaas, D. (1974): *Gewalt, Konflikt, Frieden*. Hamburg: Hoffmann und Campe.
Senghaas, D. (1969): *Abschreckung und Frieden. Studien zur Kritik organisierter Friedlosigkeit*. Frankfurt am Main: EVA.
Simonsen, B (1999): *Jeg vil da godt rette mig efter en flertalsafgørelse, hvis jeg synes det er det rigtige*. *Nye unge, nye bevidsthedsformer, ny pædagogik*. Roskilde Universitetscenter: Seminaroplæg august 1999.
Skak, Mette (1999) *Den uundgåelige krig: Kosovo et halvt år efter.* Information, 18. sept. p. 10.
Slesvigske Fodregiment (1978) *Slesvigske Fodregiment gennem 200 år. 1778 - 1978.* Winds Bogtrykkeri. Haderslev.
Sløk, Johannes (1964) *Eksistentialisme.* Berlingske Forlag. København.
Smedberg, Marco (2002) *Militær ledelse - Fra Napoleon til Schwartzkopf.* Aschehoug. Viborg.
Spradley, James P. (1979) *The Etnographic Interview.* Harcourt Brace Jovanovich College Publ. New York.

Strauss, A. & Corbin, J. (1998) *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, London, Sage Publications
Stybe, Svend Erik (1980) *Idéhistorie.* Munksgaard. København.
Sørensen, H. (1988): *Introduktion til militærsociologi.* København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne
Sørensen, H. (1988): *Den danske officer*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne
Sørensen, H. (1989): *Danish Public opinion of Non-Offensive Defence*. Arbejdspapir nr. 18. København: Center for Freds- og Konfliktforskning.
Sørensen, H. (1989): *NOD-principles Implemented in the Danish Defence*. Arbejdspapir nr. 14. København: Center for Freds- og Konfliktforskning.
Sørensen, H. (1990): *Conscentious Objection in Denmark*. Arbejdspapir nr. 5. København: Center for Freds- og Konfliktforskning.
Sørensen, H. (1991) *Forsvar i forandring.* Samfundslitteratur. Gylling.

T
The Mega-Cities Project (2002) *www.megacitiesproject.org.* New York.
Thielst, Peter (2001) *Det sande, det gode og det skønne. Erkendelsesteori, etik og æstetik. En indføring i filosofi.* Det lille Forlag
Thyssen, Ole og Mihail Larsen (1981) *Den fri tanke. En grundbog i filosofi.* Gyldendal. Gylling.
Thyssen, Ole (1982) *Den anden natur.* Vindrose. Gylling.
Thyssen, Ole og Mihail Larsen (1983) *Menneske ret.* Gyldendal. Haslev.
Thyssen, Ole (1997) *Værdiledelse - om organisationer og etik.* Gyldendal. København.
Torfing, Jacob (red.), Torben Bech Dyrberg og Allan Dreyer (2001) *Diskursteorien på arbejde.* Roskilde Universitets Forlag. Roskilde.
Turnbull, Colin (1990) *Liminality: A Synthesis of Objektive and Subjective Experience*. I: R. Schechner og W. Appel, eds. By Means Performance, Cambridge, Cambridge University Press.
Crapanzano, Vincent (1992) *Hermes´ Dilemma & Hamlet´s Desire. On the Epistemology of Interpretation.* Cambridge Mass. Harvard University Press.
Tzu, Sun (1998) *The Art of War. The Book of Lord Shang.* Wordsworth Editions Ltd. Kent.

U
Udenrigsministeriet (1968) *Dansk Sikkerhedspolitik. 1948-1966. I fremstilling.* København.
United Nations (1995, 2001) *World Population Prospects.*
United Nations Population Division (1995) *Urbanization, Environment and Security.*

V-W
Vagts, Alfred (1967) *The Military Attache.* Princeton University. Princeton.
Weber, Max (1922/1971) *Magt og bureaukrati.* Det lille Forlag. Frederiksberg.
Weber, Max (1920/1995) *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd.* Nansensgade Antikvariat. Viborg.
Wheatley, Margaret J. (1992) *Leadership and the New Science.* Berrett-Koehler Publ. Inc. San Francisco.
Wilber, Ken (1977) *The Spectrum of Consciousness.* A Quest Book. Illinois.
Wilber, Ken (1980) *The Atman Project. A Transpersonal View of Human Development.* A Quest Book. Illinois.
Wilber, Ken (red.) (1985) *Det holografiske verdensbillede.* Forlaget Ask.
Wiberg, H. (1975): *Konfliktteori och fredsforskning*. Stockholm: Esselte Studium.
Wiberg, H. (1982): *Krig, rustningar och säkerhetspolitik.* Lund: Zenit Förlag.
Wiberg, H. (1989): *Farväl till avskräckningen?* Lund: Lund University Press.

Wright, Quincy (1965) *A Study of War*. Chicago.
Wittgenstein, Ludwig (1922/1999) *Tractatus Logico-Philosophicus*. Dover Publications, Inc. New York
Wæver, Ole (1989) *Hele Europa. Projekter kontraster*. Det Sikkerheds- og nedrustningspolitiske Udvalg. Skjern.

Z
Zahavi, Dan (2001) *Husserls fænomenologi*. Gyldendal. Viborg.
Ziehe, T. & H. Stubenrauch (1983): *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*. København: Politisk revy.
Zinkernagel, Peter (2001) *Tilvante forestillingers magt*. Gerd Preislers Forlag. København.
Zohar, Danah (1990) *Den kvantemekaniske bevidsthed*. Gyldendal. Haslev.

Ø
Øberg, J. (1981): *Myter om vor sikkerhed*. København: Mellemfolkelig Samvirke.
Øberg, J. (1983): *At udvikle sikkerhed og sikre udvikling*. Vindrose.

10. BILAG

(BILAG 1)
(Se side 132)

(BILAG 2)
(UN Resolution 1244)

Resolution 1244 (1999)

Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999

The Security Council,
Bearing in mind the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and the primary responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security,
Recalling its resolutions 1160 (1998) of 31 March 1998, 1199 (1998) of 23 September 1998, 1203 (1998) of 24 October 1998 and 1239 (1999) of 14 May 1999,
Regretting that there has not been full compliance with the requirements of these resolutions,
Determined to resolve the grave humanitarian situation in Kosovo, Federal Republic of Yugoslavia, and to provide for the safe and free return of all refugees and displaced persons to their homes,
Condemning all acts of violence against the Kosovo population as well as all terrorist acts by any party,
Recalling the statement made by the Secretary-General on 9 April 1999, expressing concern at the humanitarian tragedy taking place in Kosovo,
Reaffirming the right of all refugees and displaced persons to return to their homes in safety,
Recalling the jurisdiction and the mandate of the International Tribunal for the Former Yugoslavia,
Welcoming the general principles on a political solution to the Kosovo crisis adopted on 6 May 1999 (S/1999/516, annex 1 to this resolution) and welcoming also the acceptance by the Federal Republic of Yugoslavia of the principles set forth in points 1 to 9 of the paper presented in Belgrade on 2 June 1999 (S/1999/649, annex 2 to this resolution), and the Federal Republic of Yugoslavia's agreement to that paper,
Reaffirming the commitment of all Member States to the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia and the other States of the region, as set out in the Helsinki Final Act and annex 2,
Reaffirming the call in previous resolutions for substantial autonomy and meaningful self-administration for Kosovo,
Determining that the situation in the region continues to constitute a threat to international peace and security,
Determined to ensure the safety and security of international personnel and the implementation by all concerned of their responsibilities under the present resolution, and acting for these purposes under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. Decides that a political solution to the Kosovo crisis shall be based on the general principles in annex 1 and as further elaborated in the principles and other required elements in annex 2;
2. Welcomes the acceptance by the Federal Republic of Yugoslavia of the principles and other required elements referred to in paragraph 1 above, and demands the full cooperation of the Federal Republic of Yugoslavia in their rapid implementation;
3. Demands in particular that the Federal Republic of Yugoslavia put an immediate and verifiable end to violence and repression in Kosovo, and begin and complete verifiable phased withdrawal from Kosovo of all military, police and paramilitary forces according to a rapid timetable, with which the deployment of the international security presence in Kosovo will be synchronized;
4. Confirms that after the withdrawal an agreed number of Yugoslav and Serb military and police personnel will be permitted to return to Kosovo to perform the functions in accordance with annex 2;

5. Decides on the deployment in Kosovo, under United Nations auspices, of international civil and security presences, with appropriate equipment and personnel as required, and welcomes the agreement of the Federal Republic of Yugoslavia to such presences;
6. Requests the Secretary-General to appoint, in consultation with the Security Council, a Special Representative to control the implementation of the international civil presence, and further requests the Secretary-General to instruct his Special Representative to coordinate closely with the international security presence to ensure that both presences operate towards the same goals and in a mutually supportive manner;
7. Authorizes Member States and relevant international organizations to establish the international security presence in Kosovo as set out in point 4 of annex 2 with all necessary means to fulfil its responsibilities under paragraph 9 below;
8. Affirms the need for the rapid early deployment of effective international civil and security presences to Kosovo, and demands that the parties cooperate fully in their deployment;
9. Decides that the responsibilities of the international security presence to be deployed and acting in Kosovo will include:
    a. Deterring renewed hostilities, maintaining and where necessary enforcing a ceasefire, and ensuring the withdrawal and preventing the return into Kosovo of Federal and Republic military, police and paramilitary forces, except as provided in point 6 of annex 2;
    b. Demilitarizing the Kosovo Liberation Army (KLA) and other armed Kosovo Albanian groups as required in paragraph 15 below;
    c. Establishing a secure environment in which refugees and displaced persons can return home in safety, the international civil presence can operate, a transitional administration can be established, and humanitarian aid can be delivered;
    d. Ensuring public safety and order until the international civil presence can take responsibility for this task;
    e. Supervising demining until the international civil presence can, as appropriate, take over responsibility for this task;
    f. Supporting, as appropriate, and coordinating closely with the work of the international civil presence;
    g. Conducting border monitoring duties as required;
    h. Ensuring the protection and freedom of movement of itself, the international civil presence, and other international organizations;
10. Authorizes the Secretary-General, with the assistance of relevant international organizations, to establish an international civil presence in Kosovo in order to provide an interim administration for Kosovo under which the people of Kosovo can enjoy substantial autonomy within the Federal Republic of Yugoslavia, and which will provide transitional administration while establishing and overseeing the development of provisional democratic self-governing institutions to ensure conditions for a peaceful and normal life for all inhabitants of Kosovo;
11. Decides that the main responsibilities of the international civil presence will include:
    a. Promoting the establishment, pending a final settlement, of substantial autonomy and self-government in Kosovo, taking full account of annex 2 and of the Rambouillet accords (S/1999/648);
    b. Performing basic civilian administrative functions where and as long as required;
    c. Organizing and overseeing the development of provisional institutions for democratic and autonomous self-government pending a political settlement, including the holding of elections;

d. Transferring, as these institutions are established, its administrative responsibilities while overseeing and supporting the consolidation of Kosovo's local provisional institutions and other peace-building activities;
e. Facilitating a political process designed to determine Kosovo's future status, taking into account the Rambouillet accords (S/1999/648);
f. In a final stage, overseeing the transfer of authority from Kosovo's provisional institutions to institutions established under a political settlement;
g. Supporting the reconstruction of key infrastructure and other economic reconstruction;
h. Supporting, in coordination with international humanitarian organizations, humanitarian and disaster relief aid;
i. Maintaining civil law and order, including establishing local police forces and meanwhile through the deployment of international police personnel to serve in Kosovo;
j. Protecting and promoting human rights;
k. Assuring the safe and unimpeded return of all refugees and displaced persons to their homes in Kosovo;

12. Emphasizes the need for coordinated humanitarian relief operations, and for the Federal Republic of Yugoslavia to allow unimpeded access to Kosovo by humanitarian aid organizations and to cooperate with such organizations so as to ensure the fast and effective delivery of international aid;
13. Encourages all Member States and international organizations to contribute to economic and social reconstruction as well as to the safe return of refugees and displaced persons, and emphasizes in this context the importance of convening an international donors' conference, particularly for the purposes set out in paragraph 11 (g) above, at the earliest possible date;
14. Demands full cooperation by all concerned, including the international security presence, with the International Tribunal for the Former Yugoslavia;
15. Demands that the KLA and other armed Kosovo Albanian groups end immediately all offensive actions and comply with the requirements for demilitarization as laid down by the head of the international security presence in consultation with the Special Representative of the Secretary-General;
16. Decides that the prohibitions imposed by paragraph 8 of resolution 1160 (1998) shall not apply to arms and related matériel for the use of the international civil and security presences;
17. Welcomes the work in hand in the European Union and other international organizations to develop a comprehensive approach to the economic development and stabilization of the region affected by the Kosovo crisis, including the implementation of a Stability Pact for South Eastern Europe with broad international participation in order to further the promotion of democracy, economic prosperity, stability and regional cooperation;
18. Demands that all States in the region cooperate fully in the implementation of all aspects of this resolution;
19. Decides that the international civil and security presences are established for an initial period of 12 months, to continue thereafter unless the Security Council decides otherwise;
20. Requests the Secretary-General to report to the Council at regular intervals on the implementation of this resolution, including reports from the leaderships of the international civil and security presences, the first reports to be submitted within 30 days of the adoption of this resolution;
21. Decides to remain actively seized of the matter.

Annex 1

Statement by the Chairman
on the conclusion of the meeting of the G-8 Foreign Ministers
held at the Petersberg Centre on 6 May 1999

The G-8 Foreign Ministers adopted the following general principles on the political solution to the Kosovo crisis:

- Immediate and verifiable end of violence and repression in Kosovo;
- Withdrawal from Kosovo of military, police and paramilitary forces;
- Deployment in Kosovo of effective international civil and security presences, endorsed and adopted by the United Nations, capable of guaranteeing the achievement of the common objectives;
- Establishment of an interim administration for Kosovo to be decided by the Security Council of the United Nations to ensure conditions for a peaceful and normal life for all inhabitants in Kosovo;
- The safe and free return of all refugees and displaced persons and unimpeded access to Kosovo by humanitarian aid organizations;
- A political process towards the establishment of an interim political framework agreement providing for a substantial self-government for Kosovo, taking full account of the Rambouillet accords and the principles of sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia and the other countries of the region, and the demilitarization of the KLA;
- Comprehensive approach to the economic development and stabilization of the crisis region.

Annex 2

Agreement should be reached on the following principles to move towards a resolution of the Kosovo crisis:

1. An immediate and verifiable end of violence and repression in Kosovo.
2. Verifiable withdrawal from Kosovo of all military, police and paramilitary forces according to a rapid timetable.
3. Deployment in Kosovo under United Nations auspices of effective international civil and security presences, acting as may be decided under Chapter VII of the Charter, capable of guaranteeing the achievement of common objectives.
4. The international security presence with substantial North Atlantic Treaty Organization participation must be deployed under unified command and control and authorized to establish a safe environment for all people in Kosovo and to facilitate the safe return to their homes of all displaced persons and refugees.
5. Establishment of an interim administration for Kosovo as a part of the international civil presence under which the people of Kosovo can enjoy substantial autonomy within the Federal Republic of Yugoslavia, to be decided by the Security Council of the United Nations. The interim administration to provide transitional administration while establishing and overseeing the development of provisional democratic self-governing institutions to ensure conditions for a peaceful and normal life for all inhabitants in Kosovo.
6. After withdrawal, an agreed number of Yugoslav and Serbian personnel will be permitted to return to perform the following functions:
    - Liaison with the international civil mission and the international security presence;
    - Marking/clearing minefields;

- Maintaining a presence at Serb patrimonial sites;
- Maintaining a presence at key border crossings.

7. Safe and free return of all refugees and displaced persons under the supervision of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees and unimpeded access to Kosovo by humanitarian aid organizations.
8. A political process towards the establishment of an interim political framework agreement providing for substantial self-government for Kosovo, taking full account of the Rambouillet accords and the principles of sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia and the other countries of the region, and the demilitarization of UCK. Negotiations between the parties for a settlement should not delay or disrupt the establishment of democratic self-governing institutions.
9. A comprehensive approach to the economic development and stabilization of the crisis region. This will include the implementation of a stability pact for South-Eastern Europe with broad international participation in order to further promotion of democracy, economic prosperity, stability and regional cooperation.
10. Suspension of military activity will require acceptance of the principles set forth above in addition to agreement to other, previously identified, required elements, which are specified in the footnote below.(1) A military-technical agreement will then be rapidly concluded that would, among other things, specify additional modalities, including the roles and functions of Yugoslav/Serb personnel in Kosovo:

    Withdrawal

    - Procedures for withdrawals, including the phased, detailed schedule and delineation of a buffer area in Serbia beyond which forces will be withdrawn;

    Returning personnel

    - Equipment associated with returning personnel;
    - Terms of reference for their functional responsibilities;
    - Timetable for their return;
    - Delineation of their geographical areas of operation;
    - Rules governing their relationship to the international security presence and the international civil mission.

Notes

1. Other required elements:
    - A rapid and precise timetable for withdrawals, meaning, e.g., seven days to complete withdrawal and air defence weapons withdrawn outside a 25 kilometre mutual safety zone within 48 hours;
    - Return of personnel for the four functions specified above will be under the supervision of the international security presence and will be limited to a small agreed number (hundreds, not thousands);
    - Suspension of military activity will occur after the beginning of verifiable withdrawals;
    - The discussion and achievement of a military-technical agreement shall not extend the previously determined time for completion of withdrawals.

(BILAG 3)
(Organisationsdiagrammer)

PANSRET MOTORISERET INFANTERIKOMPAGNI/DEN DANSKE BATALJON
MULTINATIONAL BRIGADE (NORTH)/NATO KOSOVO/A STYRKE
(PNMOTINFKMP/DANBN/MNB(N)KFOR)

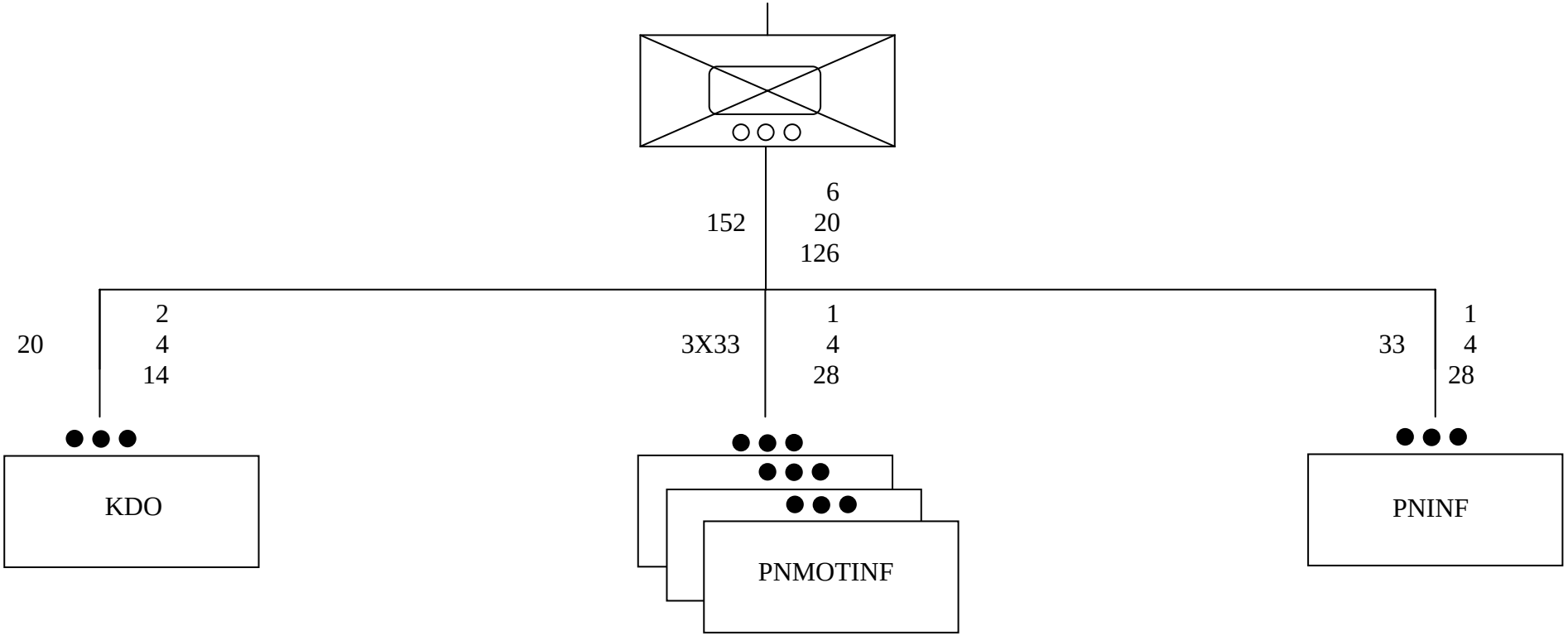

PANSRET MOTORISERET INFANTERIKOMPAGNI/DEN DANSKE BATALJON
MULTINATIONAL BRIGADE (NORTH)/NATO KOSOVO/A STYRKE
(PNMOTINFKMP/DANBN/MNB(N)KFOR)

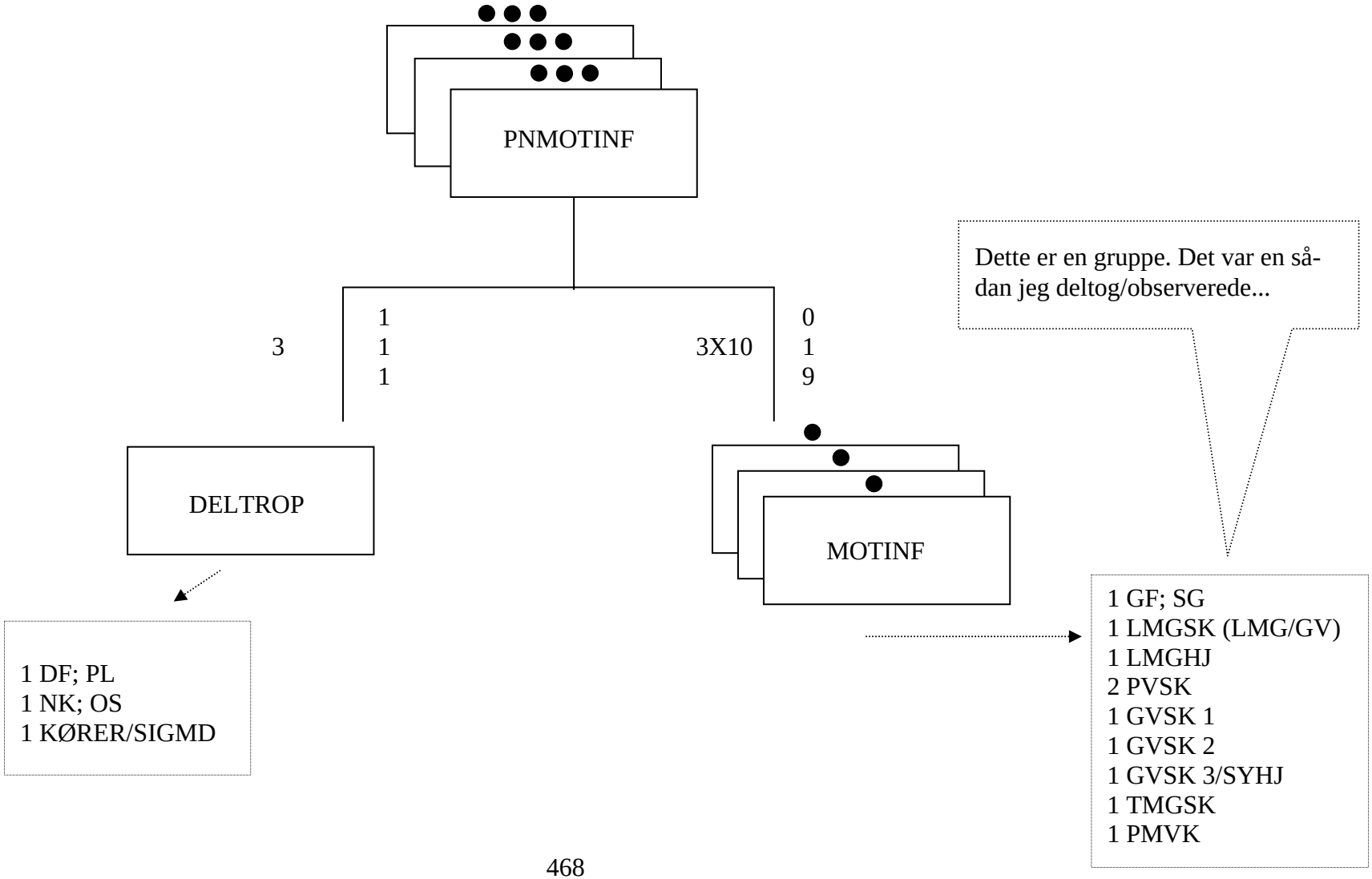

PANSRET MOTORISERET INFANTERIKOMPAGNI/DEN DANSKE BATALJON
MULTINATIONAL BRIGADE (NORTH)/NATO KOSOVO/A STYRKE
(PNMOTINFKMP/DANBN/MNB(N)KFOR)

1. OPGAVE:	At deltage i bataljonens fredsstøttende operationer
2. TILHØRSFORHOLD:	Indgår i DANBN/MNB(N)KFOR
3. MULIGHEDER:	*Kompagniet kan forstærket eller støttet af enheder fra bataljonen:* - Trænge ind på livet af fjenden og nedkæmpe ham i nærkamp. - Standse eller sinke fjendens fremtrængen ved kamp fra stillinger - Løse sikrings- og overvågningsopgaver - Etablere indtil 12 observations-/kontrolposter, heraf 6 stationære

(BILAG 4)
(Basal interviewguide)

Interviewguide

(anonym, hans historie – min minimale indblanding)

Grad og alder

Familie

Tid i forsvaret

Uddannelse og funktion

I sig selv

Livshistorie: familie, uddannelse, værnepligt, forsvar?

Hvorfor valgte du at gå ind i/blive i forsvaret?

Hvordan havde du det da du skulle herned?

Beskriv en typisk dag for dig på denne mission?

Hvilket tidspunkt på dagen er det bedste/værste?

Fortæl om en situation du særlig husker fra denne mission?

Fortæl om en konkret situation, *jeg* har overværet?

Hvordan har oplevelsen ændret dig?

Gruppen:

Prøv at beskrive stemningen i lejren?

Beskriv udviklingen i kammeratskabet hernede?

Hvad er styrkerne/svaghederne ved at være sammen?

Hvordan oplever du, at gruppen fungerer i forhold til dens opgaver positiv/negativ?

Forholdet til dine overordnede – det faglige, det uformelle sociale samvær?

Har du en bedste ven her – hvad laver I?

Din ynglings film?

Har du købt noget i en PX. Hvad?

Gode/dårlige kammeratlige relationer?

Hvad er det værste lige nu?

Hvad taler I om?

Fortæl mig om humoren hernede – hvad synes du om den?

Hvordan taler I sammen – hvordan er tonen?

Hvad kan du bedst lide at bruge din fritid i lejren på?

Har du lært noget om konflikter?

For sig selv

Hvorfor forsvar?

Hvad er din største interesse?

Hvad ville du gerne vide mere om?

Hvordan vil forsvaret udvikle sig tror du?

Hvad betyder Danmark for dig?

Hvad mener du om politikere?

Hvordan vil du begrunde det der er sket og sker i Kosovo?

Hvad mener du om internationale missioner?

Er der forskel på Albanere og Serbere?

I og for sig selv:

Hvad for en opgave er det her? Mil/civil?

Hvilke opgaver kan du bedst/mindst li?

Er der nok at lave?

Hvad er du mest træt af?

Hvad er det vigtigste i dit arbejde?

Kunne du tænke dig at bestemme mere/mindre?

Hvordan synes du forsvaret fungerer hernede i lejren?

Forholdet mellem DK forsvar og KFOR-missionen?

Hvordan vil du beskrive den danske indsats i forhold til andre KFOR styrkers indsats?

Materiellet er det af passende kvalitet/mængde/på opgave/o.s.v.?

Hvordan vil du beskrive den danske indsats i forhold til lokalbefolkningen?

Hvordan oplever du lokalbefolkningen konkret – taler du med dem?

Nævn 3 stjernestunder i forsvaret?

Hvis du kunne lave om på 3 ting på denne mission, hvad skulle det så være?

Hvad vil din rolle i den udvikling være?

Hvad for en verden ønsker du dig/for dit barn?

Hvad tror du sker (hvilken udvikling)?

Hvordan træffer I beslutninger?

Hvordan diskuterer I hvad og hvordan I skal gøre noget?

Er der langt fra diskussion til handling?

Hvordan forløber sådan en diskussion?

Beskriv en du var med i?

Hvor meget bestemmer du selv over din hverdag?

Hvad har overrasket dig mest på missionen?

Hvad kan du ikke vænne dig til?

Kan du lide det du laver?